Prof. Goldwin Smi

AVAUNCEZ LENTEMENT

JUSTINUS

DE

HISTORIIS PHILIPPICIS,

ET

TOTIUS MUNDI ORIGINIBUS.

INTERPRETATIONE ET NOTIS

ILLUSTRAVIT

PETRUS JOSEPHUS CANTEL,

E SOCIETATE JESU:

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

EDITIO NOVA EX RECENSIONE

DAVIDIS DURANDI, Reg. Societ. Soch.

ACCESSERE

JACOBI BONGARSII

EXCERPTIONES CHRONOLOGICAE,

AD JUSTINI HISTORIAS ACCOMMODATAE.

EDINBURGI:

IMPENSIS DOIG & STIRLING.

VENEUNT LONDINI APUD LONGMAN, HURST, REES, ORME & BROWN,
SCATCHARD & LETTERMAN, CAR. LAW, JAC. MAWMAN,
B. CROSBY & CO. R. SCHOLEY, ET CRADOCK & JOY.

M,DCCC,XIV.

Excudebat C. STEWART,
Academiæ Edinensis Typographus.

SERENISSIMO GALLIARUM

DELPHINO. *

SISTIT se tibi Justinus, SERENISSIME DELPHINE, *felix sanè sorte suâ; quòd, et jussu Ludovici Magni prodit iterùm in lucem, et tibi, quantum conjicere nobis licet, nec inutilis, nec injucundus futurus est. Habet enim multa, quae natum ad maxima quaeque principem, et perpetuâ temporum rerúmque varietate in legendo delectare, et ancipiti summorum virorum fortunâ varióque bellorum exitu erudire possint. Quod de Lucullo illo Mithridatis domitore praedicavit olim Italia, qui cùm esset Româ profectus, rei militaris rudis, totúmque iter in rebus gestis legendis consumpsisset, in Asiam venerit jam factus Imperator; idem in te,* Serenissime Princeps, *intra paucos annos mirabitur Gallia, si hanc, quam tibi offero, Justini Epitomen, studiosè legeris. Summos dabit, et in scientiâ militari duces, et in civili prudentiâ Imperatores; ex quibus artem, tum belli gerendi sine ullo discrimine, tum regendi populus sine ullo labore addiscas: quódque mirum magis, sunt hujusmodi, ut tibi suis et virtutibus multùm prodesse, et vitiis nihil nocere possint; sed exemplo suo admoneant, illas ut sequaris, haec ut fugias. Cyrus ille docebit, et diuturnâ felicitate, populos lenitate magìs quàm saevitiâ in officio retinendos; et tristiori exitu, ut imperiis, sic gloriae cupiditati modum quendam esse ponendum. Docebit Alexander ille Macedo, et victoriis, nullam esse tantam hostium multitudinem, quae exiguo, sed robusto exercitu vinci non possit; et, vulneribus saepiùs acceptis, heroicae fortitudini nihil esse temeritatis admiscendum. Docebit etiam Pyrrhi tum in bellis suscipiendis audacia, tum in iis*

* Is fuit Ludovicus, Ludovici XIV. filius unicus: qui ductâ in matrimonium Bavarâ tres habuit et reliquit filios; *Ludovicum*, Burgundiæ ducem; *Philippum*, regem Hispaniarum, et *tertium* Aurelianensis ducis generum. Ludovicus autem ille Delphinus nunquam regnavit, sed vidit patrem et filium regnantes; obiit autem anno Sæculi hujus undecimo; filiusque ejus natu major anno sequenti. Cujus et filius ultimus, Ludovicus XV. hodie regnat.

quae susceperat, perficiendis inconstantia eum non esse perfecti Imperatoris laude dignum, qui, cum hostes fortissimos vicerit, partâ uti victoriâ nesciat. Habebis etiam in Romanis ducibus, Fabiis, Æmiliis, Scipionibus, qui te constantes illas et austeras in rebus, tum secundis, tum adversis, virtutes edoceant. Ubi verò dotes illas omnes variis in principibus hactenùs dispersas in te uno collegeris, perfectum illum principem, cujus effigiem in Cyro adumbravit Xenophon, orbi universo exhibebis. Sed quid ego longinquae illa et externa exempla profero, cum praesentia et domestica suppetant? Habes parentem Ludovicum magnum; hunc unum intuere, hunc specta, hunc sequere; illius in te si expresseris virtutes, erit sanecur heroibus, quotquot superioribus seculis extitêrunt, multum praestitisse te meritò glorieris. Dum ille bella gerit, atterítque hostes Gallico nomini infensissimos; tu interim pacificum, quod sponte tibi deferunt eruditi omnes, literarum imperium accipe: tum duos simul sine ullâ dissentione reges, parentem et filium, quod nunquam contigit, universa obstupescit Gallia. Ille longè latéque leges et jura dabit populis; tu eruditis: ille praeliis, captis urbibus, et victoriis, tu, singulari in literatos homines munificentiâ, patrem imitatus, Gallicum nomen commendabis: Regum ille, et apud suos, et apud exteros fortissimus audiet; tu eruditissimus. Gloriosum sanè utriúsque munus, sed erit sors tua eò felicior, quod illi nullâ, nisi hostium sanguine cruentatâ, tibi viridi et innocuâ lauro cingere frontem liceat: ubi verò arma tractare per aetatem primùm fas erit, tum bellicas parentis laudes, scientiam rei militaris, in rebus ordinandis prudentiam, in perficiendis celeritatem et fortitudinem, cum eruditionis gloriâ ita jungere studeas, ut non solùm litteratorum amor et decus, sed Gallici etiam imperii praesidium, hostiúmque terror futurus sis.

PREFATIO.

Cum Justini Epitome omnium teratur quotidie manibus, non est hîc operæ pretium, Candide Lector, explicare multis, quorum ille Regum, quarúmve nationum res gestas complexus fuerit. Quis enim, vel levitur eruditus, nesciat scriptam ab eo omnium ferè gentium historiam; ita tamen ut Macedonum præcipuè Græcorúmque imperium celebrandum sibi proposuerit; aliorum verò populorum ideò tantùm attigerit præclarè gesta, ne Macedonum historia, ad quam illa naturali quodam nexu pertinent, vel obscura vel mutila videretur. An plus utilitatis quàm damni rei litterariæ hoc opere attulerit, incertum; cùm omnia fuerit à Trogo Pompeio mutuatus: si Trogum, ut placet nonnullis, in compendium redactum ab interitu vindicavit, illi sanè, cùm Trogus ipse, tum eruditi omnes debent plurimùm: si verò hac Epitome factum sit, sicut malunt alii, ut historiæ Trogi, sive ob nimiam molem neglectæ, sive Justini ipsius, quod vix putem iniquitate suppressæ perierint; non dubium quin Justinus, vel in Trogum fuerit, à quo omnia acceperat, periniquus, vel saltem de cupidis historiæ hominibus malè meritus sit. Utut est,

ex tot tantísque Pompeii libris nihil nobis reliquum est, præter hanc Epitomen, quam, jussu REGIS CHRISTIANISSIMI, in usum SERENISSIMI DELPHINI, Notis illustrandam suscepimus. Quò verò majorem ex labore nostro fructum percipias, AMICE LECTOR, quæ sit horum Commentariorum ratio, paucis accipe.

Hoc in opere addidimus tria; Interpretationem, Chronologiam, et Notas. Primùm, obscuris locutionibus clariores, translatísque proprias substituimus; non ita tamen ut Interpretatio esset continua; hoc enim et maximè operosum et omninò inutile visum est, cùm in Justino pleráque plana sint, ad paginarum oras adscripsimus: ne verò multitudo memoriam obrueret potiùs quàm juvaret, quatuor potissimùm selegimus Epochas, quæ et notæ pluribus, et omnium maximè sunt necessariæ; ob orbe condito, ante Christum natum, ab initio tum Olympiadum, tum Urbis. Numerus verò ad marginem adscriptus, rebus gestis, quas Justinus memorat, ex æquo respondet: si tamen in ea re alicubi peccatum sit, id vel titulorum, qui etiam oppositi sunt, causâ, vel Typographi vitio factum est.

Addidimus et Notas, quarum aliæ ad Geographiam, aliæ ad Historiam pertinent: vereor ut Geographicæ non placeant omnibus; sunt enim, qui urbium regionúmque situs varios, variásque tum appellationis tum mutationes explicari velint, ita ut Lectoris animus nihil ultra requirat; nec desunt, qui contrà vel nihil vel admodùm pauca opponi patiantur; quasi id vel minus sit utile, vel Lectori injucundum. Cùm verò mihi non doctis tantùm, sed indoctis etiam ser-

viendum sit, mediam rationem secutus, nec plura nec pauciora opposui; sed ea tantùm, quibus possit lector et indoctus erudiri, et eruditus ea meminisse quæ iisdem de locis apud auctores pluribus explicata legerit.

In Notis verò, quæ ad Historiam spectant, errores Justini, quantum in nobis fuit, corrigere conati sumus. Cùm enim in multis, tum in his duobus potissimùm peccavit, quod et secutus Historicos eorum temporum de quibus agit, non suppares, interdum aberraverit à vero, et ea quæ leviter attingenda erant, fuerit pluribus persecutus; quæ verò dicenda multis paucis perstrinxerit. Multa enim sunt hujusmodi, ut ea si nescias, dicere nihil cures; si verò didiceris, oblivisci ea potiùs quàm memoriâ tenere malis: alia verò sive quod per se magna sint, sive quod ad summorum virorum memoriam pertineant, nec sæpiùs repeti possunt, nec commemorari pluribus. His duobus incommodis, ut quodammodo mederemur in notis, primùm auctores quàm vetustissimos et illorum temporum æquales, hoc est, omnium maximè fide dignos, quoad licuit, adhibuimus. Deinde iis rebus, quæ nullius ferè sunt momenti, vel nullas, vel breves; iis verò, quæ sunt memoriâ dignæ, et plures et longiores notas subjunximus.

Perutilem illam auctores singulos interpretandi rationem invenit vir belli pacísque artibus Clarissimus, CAROLUS SANCTA-MAURÆUS * MONTAUSERII DUX, DELPHINI juventutis Moderator. Eandem curis suis promovêrunt Episcopus Condomensis †, DELPHINI studiis præpositus, JACOBUS BENIGNUS BOSSUETIUS, divinarum humanarúmque litterarum scientiâ illustris;

* Mons. le Duc de Montauzier

† *Benigne Bossuet*, Eveque de Condom. et ensuite de Meaux.

et Petrus Daniel * Huetius, cui in regendis Delphini studiis secundæ sunt partes, omni Doctrinarum genere eruditus, editisque in lucem monimentis notissimus ; quibus si labor ille noster probabitur, non studiosæ tantùm juventuti, sed ipsi etiam Delphino et gratum et utilem fore confidimus.

* Mr *Huet*, Sous-Prècepteur du Dauphin.

JACOBI BONGARSII
EXCERPTIONES
CHRONOLOGICÆ,
AD
JUSTINI HISTORIAS ACCOMMODATÆ.

AD
JOANNEM NOELIUM.

QUOD oculus olim Polyphemo, id nobis in Historiam lectione notatio temporum : quæ apud Justinum nulla est. Quid itaque aliud esse dicemus, quàm

Monstrum, horrendum, informe, ingens, cüi lumen ademptum?

Trogum ipsum negligentiæ accusandum nemo mihi persuadeat ; Justini abbreviatoris facinus est. Ergo, ne quid huic auctori à me deesset, ex Eusebii et Hieronymi Chronico, ad optima et antiquissima exemplaria manuscripta CL. V. *Claudii Puteani, et doctissimi mihique amicissimi P. Danielis à me collato, excerpsi et exscripsi, quæ lucis aliquìd afferre Justino nostro poterant : non quidem omnia, sed summa fastigia rerum. Nam illud injuriam esset facere amico nostro Laur. Bochello, à quo veteres Chronologos emendatiores et auctiores exspectamus. Comparavi autem cum Eusebio Georgium Monachum, cujus Græcum codicem mecum vir eruditionis singularis Franciscus Pithæus communicavit; et é nostris Beroaldum, Funecium. Illi* LXX *interpretes, hi Hebræos sequuntur codices: tantâ opinionum varietate, ut, Eusebio Nini regis annus primus incurrat in annum mundi* M,CXLI. *Georgio in* CCLXXI. *Beroaldo in annum* M,CCCCLXV. *Funecio in* M,CCCCVI. *Hujus varietatis originem pluribus persequerer, nisi laborem istum mihi amici illius nostri levaret labor. Interim lumen hoc tibi, carissime Noëli, accendi, ne fortè in historiæ hujus tenebris aberres ; et, ut illius,*

Trunca manum pinus regit, et vestigia firmat ;

ita hæc velim amplectaris excerpta, quo tutiùs possis et firmiùs ingredi: adferent tibi fortasse in hujus auctoris lectione non parvum adjumentum. Ad historiarum studium ut accedas, requirit ætas tua: requirunt hæc tempora, quibus maturè firmare animum expedit constantibus exemplis: ea unde petas, nisi in historiis? Historiarum autem cognitionem si inchoare à Sallustii, Livii, Taciti lectione volueris, neque rectè feceris, neque ordine: abrupta est, aut inter rupta, in eorum libris, historiæ series. Ab hoc tibi auctore principium sit historici studii, Hic à Nino, qui primus est τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδιδομένων *ad Augustum Cæsarem, non ut Atticus apud M. Ciceronem septingentorum, sed ut Corn. Nepos omne ævum, id est, duum millium annorum memoriam uno libro colligavit. Tu, Noëli dulcissime, utere, fruere, hâc qualicúnque operâ meâ: quæ si promovendis studiis tuis fuerit, satis magnum laboris mei fructum tulero. Vale.*

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ,

AD JUSTINI HISTORIAM ACCOMMODATÆ.

EUSEBIUS,

Cúm Divinam Scripturam diligenter evolveris, à nativitate ABRAHAM usque ad totius Orbis DILUVIUM, invenies retrorsum annos DCCCXLII. Item à DILUVIO, usque ad ADAM II. CCLII.

Anni mun.	REGNUM ASSYRIORUM.		Anni mun.	REGNUM HEBRÆORUM, et ATHENIENSIUM.	
3141	*Primus omni Asiâ, exceptis Indis,*		3814	*Nini* xliii. *anno natus* ABRA-	
	regnavit NINUS *F. Beli, annis.*	52		HAM, *vixit annos.*	175
	de quo Justinus, 1. 1. 7.			*de eo Justinus*, 36. 2. 3.	
				Zoroastres clarus habetur 1. 1. 9.	
3193	ii. SEMIRAMIS 1. 1. 10.	42	328	*Abraham, cum centenarius esset,*	
3235	iii. *Zameis, qui et Ninias, id.*	38		*genuit filium* ISAAC, *is vixit*	
3273	iv. *Arius.*	30		*ann.*	180
3303	v. *Aralius.*	40	3344	*Sexagenario Isaac nascitur* JA-	
3343	vi. *Xerxes, qui et Balæus.*	30		COB, *qui posteà Israhel, à quo*	
3373	vii. *Armamitres.*	38		*Israhelitæ, qui nunc Judæi, vixit*	
3411	viii. *Belochus.*	35		*ann.*	147
				de eo 36. 2. 3.	
3446	ix. *Balæus.*	52	3435	*Joseph natus : vixit ann.*	110
3498	x. *Altadas.*	32		*venditur à fratribus annum a-*	
3530	xi. *Mamitus.*	30		*gens* xvii. 36. 2. 6.	
3560	xii. *Macchalæus.*	30	3609	MOYSES *nascitur : vixit ann.*	120
3590	xiii. *Sfærus.*	20			
				REGNUM ATHENIENSIUM.	
3610	xiv. *Mamilus.*	30	3644	xxxv. *anno Moysis Cecrops regnat*	
3640	xv. *Sparæthus.*	40		*in Atticâ*, 2. 6. 7.	50
3680	xvi. *Ascatades.*	40	3689	*Moyses,* lxxx *annum agens, dux*	
				itineris ex Ægypto Hebræorum	
	Diluvium sub Deucalione, Euse-		3694	*gentis efficitur*, 36. 2. 11. *Athe-*	
	bius retulit in annum 33 *Cecropis.*			*niens.* 11. *Cranaus*, 2. 6. 8.	9
	Justinus ad tempora Amphictyonis		3703	iii. *Amphictyon*, 2. 6. 16.	10
	refert, 2. 6. 10.		3713	iv. *Erichthonius.*	50
			3763	v. *Pandion.*	40
	xvii. *Amyntes,*	45	3803	vi. *Erichtheus.*	50
3720	xviii. *Belochus.*	25		*Triptolemus frumenta distribuit,*	
3765	xix. *Bellepares.*	30		2. 6. 12	
3790	xx. *Lamprides,*	32	3853	vii. *Cecrops secundus. Hujus ann.*	40
3820	xxi. *Sosares.*	20		22. *Dionysius, qui et Liber pa-*	
3852	xxii. *Lampares.*	30		*ter, adv. Indos dimicans, Nisam*	
3872	xxiii. *Pannias.*	45		*urbem juxta Indum flumen condi-*	
3902	*circa an. hujus* 16. *Tyrus condita.*			*dit*, 12. 7. 6.	
	vide 18. 3. 1.				

3947	xxiv. *Sosarmus.*	19
3966	xxv. *Mithræus.* *Vexoris rex Ægypti, secundum Oros. lib. 1. cap. 4. de quo. 2. 3. 8 Is, 1. 1. 6. antiquior Nino dicitur.*	27
3993	xxvi. *Tautanes.*	32
	LATINIS, *qui posteà Rom. nuncupati sunt, post tertium annum captivitatis Trojæ, sive ut quidam volunt, post annum* viii *regnavit* ÆNEAS, *annos* 3. *Ante Æneam Janus, Saturnus, Picus Faunus, Latinus, in Italiâ regnavêrunt, annis circiter CL.* 43. 1. 6.	
	Post Æneam Ascanius, an. 38. 43. 1. 13.	
4025	xxvii. *Teutæus.*	40
4065	xxviii. *Thineus.*	30
4095	xxix. *Dercylus.*	40
4135	xxx. *Eupales.*	38
4173	xxxi. *Laosthenes. Hujus anno* 14 *Carthago conditur à Didone, vide* 18. 5. 14.	45
4218	xxxii. *Piritiades.*	30
4248	xxxiii. *Ofratæus.*	20
4268	xxxiv. *Ofratanes.*	50
4318	xxxv. *Acrazape.*	42
4360	xxxvi. *Sardanapalus, qui vocatur Græcè Tonos Concoleros,* 1. 3. 1.	20
4380	*Regnum Assyriorum destructum.*	

3893	viii. *Pandion.*	52
3918	ix. *Ægeus Pandionis F.* 2. 6. 14. *Sub quo Argonautarum navigatio,* 42. 2. 12.	48
	Hercules consummat certamina, 2. 4. 18.	
3966	x. *Theseus,* 2. 6. 15. *Cocalus in Siciliâ,* 4. 2. 2.	30
	xi. *Mnestheus Peteo, Amazones Praimo tulêre subsidium,* 2. 4. 31.	
4019	TROJA CAPTA.	
	Colligitur omne tempus à 43. *ann. regni Nini, ad captam Trojam, anni* DCCCXXXV. *à nativit. Moysis, an.* CCCCX.	
	xii *Demophoon Thesei F.* 2. 6. 15.	33
4019	*Pyrrhus Delphis in templo Apol. ab Oreste occiditur, proditione sacerdot. Mackæer.* 17. 3. 7.	
4042	xiii. *Oxinthes.*	12
4054	xiv. *Aphidas.*	1
4055	xv. *Thymætes.*	8
4063	xvi. *Melanthus.*	37
4110	xvii. *Codrus Melanthi F.* 2. 6. 19.	21
4131	*Hoc interempto, regnum Erechthidarum destructum est, quod* CCCCLXXXVII. *annis perseverabat.*	
	Post Codrum, principes quos mors finiebat, quorum primus Medon Codri. F.	

Omnes anni regni Assyriorum, à primo anno Nini supputantur M,CCXL. inquit Eusebius; ex ipsâ ratione uno anno minus prodit. Justinus habet M,CC. Georgius Monachus, aliâ regnum serie, M,CCCLX.

Anni mundi.	REGNUM MEDORUM. *Medorum primus.* ARSACES.	
4381	*annis* 1. 3. 6.	88
4409	ii. *Sosarmus.*	30
4439	iii. *Medidas.*	40
	Circa Olym. ix. *Lacedæmonii contra Messenios vicennale bellum habent,* 3, 4, &c.	

Anni mundi.	*Oly.*	GRÆCORUM et LYDORUM.
4400		*Lycurgi leges in Lacedæmone juxta Apollodori sententiam, hac ætate susceptæ,* 2. 3. 7. &c.
4425	1	OLYMPIAS PRIMA *à captivitate Trojæ, an.* CCCCV. *Hic initium habet vera historia, nam superiora variis sunt implicita fabulis. Varro apud Censor.*
4449	6	*Athenis principes qui usque ad*

4479	iv. *Bardyeas*	18			*mortem præerant, esse desierunt. Et in* x *annos magistratuum consuetudo versa est; regnavitque primus Charops F. Æschyli.*
			4480	14	*Bellum quod in Thyria inter Lacedæmonios et Argivos gestum est, de quo Prolog.* 111.
			4484	16	CANDAULES, iv. *rex Lydorum, regnavit annos* 17. 1. 7. 14.
4492	v. *Dejoces*	54			
			4501		*Lyd.* v. *Gyges an.* 25.
4556	vi. *Phraortes*	24	4517	24	*Athenis annui principes constituti sunt*, 2. 7. 2.
4570	vii. *Cynaxares*	32	4605	16	*Solon leges scripsit Atheniensium, ut Gell.* xxxiii. *Tarquinii*, 2. 7. 4.
4602	viii. *Astyages*	38			

Anni mundi.	MACEDONUM.		Anni mundi.	Anni ab urbe condita.	LATINORUM et ROMANORUM.	
4387	*Macedonum primus*, CARANUS, *annis* 7. 1. 7.	28	4381		xiv. *Latinorum rex*, PROCAS *Silvius. ann.*	23
4415	ii. *Cœnus.*	12	4404		xv. *Amulius, pulso Numitore*, 43. 2, 1.	44
4427	iii. *Tyrimmas.*	38			*Hujus anno* xxiv *Remus et Romulus generantur Marte et Iliâ*, 43. 2. 3.	
	Theræi Cyrenem condidêrunt circa iv. *Olymp.* 13. 7.		4446		*Anno* 111. *Olymp.* 6. *ut alii* 8. ROMA *Palilibus, qui nunc dies festus est, condita*, 43. 3. 1.	
	Olymp. ix. MIDA *regnavit in Phrygia*, 11. 1. 7. 4.				*Primus rex Romanus* ROMULUS, *ut alii*, 37. *et interregnum uno anno.*	38
4465	iv. *Perdicca*, 7. 2. 1.	51				
			4484	38	ii. *Numa Pompilius, ut alii*, 43.	41
4516	v. *Argæus*, 7. 2. 2.	38	4527	79	iii. *Tullus Hostilius.*	32
			4557	111	iv. *Ancus Marcius, ut alii*, 24.	23
4554	vi. *Philippus* 7. 2. 5.	38	4580	134	v. *Tarquinius Priscus, ut alii*, 38.	37
4592	vii. *Europus*, *ibid.*	62			*Massilia condita*, 43. 3. 4.	

Omnes anni regni Medorum, CCLIX, si Eusebii λογισμὸν sequamur. Diodoro et Georgio in regnum appellationibus et temporibus non convenit cum Eusebio, neque ipsi inter se consentiunt.

Anni mundi.	REGNUM PERSARUM.		Anni mundi.	*Oly.*	LYDORUM et GRÆCORUM.
4640	CYRUS *regnavit Persis, subverso Astyoge*, 1. 6. 17.	30	4638	54	*Crœsus Lyd.* ix. *an.* 15. 1. 7. 3.
				55	*Pisistratus Atheniensium tyrannus*, 2. 8. 6.
4670	ii. *Cambyses*, 1. 9. 1.	8	4653	58	*Crœsus à Cyro captus est, et Lydorum regnum destructum, quod stetit an.* ccxxx.
4678	iii. *Frutres Magi, mensibus*, 7. 1. 9. 9.				
4679	iv. *Darius*, 1. 10. 9	36	4709	72	*Darii an.* xxx. *Bellum quod in Marathone gestum est*, 2. 9. 7. *circa an.* U. C. CCLX. *Gellius, cui cum nostrâ ratione non convenit.*
4715	v. *Xerxes F. Darii*, 2. 10. 9.	20			
4735	vi. *Artabanus, de quo* 3. 1. 2. *menses* 7.		4721	75	*Xerxes an.* vi. *Bellum in Ther-*

					mopylis, et apud Salaminam navale certamen, 10. 10. 12. et 2. 12. 21. an. ab U. C. ccxxii. ut Gellius, et insequenti ann. in Plateis et in Mycale, 2. 14. 7.
4736	vii. Artaxerxes, qui Longimanus cognominabatur, 3. 1. 3.	40			
					Pausan. damnatus. 2. 15. 16.
4776	viii. Xerxes II. mensibus 2.		4740	79	Artax. ann. iv. Cimon juxta Eurymedontem Persas navali pedestrique certamine superat et Medicum bellum conquiescit, 2. 15. 18. Diod. retulit in ann. 111. Ol. lxxvii.
	ix. Sogdianus, mens. 7.				
4777	x. Darius cognomento Nothus.	19			
			4769	87	Ejus ann. xxxiii, initium belli Peloponnesiaci: quod Gellius refert in an. U. C. ccxxix. nisi legas cccxix. 3. 6. 8.
4796	xi. Artaxerxes, qui cognominatus est Mnemoni, Darii et Parisatidis F. 5. 11. 2.	40	4782	90	Darii ann. v clades quæ Atheniensibus accidit in Siciliâ, 4. 5.
	Cyri regis ascensus, de quo scribit Xenoph. 5. 11. 5.		4786	91	Ejusdem an. ix. Alcibiades profugus abit ad Tisapher. 5. 2. 5.
	Conon classi Persicæ præficitur, 6. 1. 9.		4801	94	Artax. an. v. Athen. sustinent tyranniden, ad an. ferè U. C. cccxlvii. ut Gell. 5. 8. 2.
4836	xii. Artaxerxes qui et Ochus, 10. 3. 1.	26			Alcibiadem Pharnabazus interficit, 5. 8. 14.
			4805	95	An. 1. qui fuit 6. Artax. Tyranni Athenis oppressi, 5. 10. 9.
4862	xiii. Arses Ochi F.	4			
4866	xiv. Darius Arsami F.	6		140	Clearchus Heracleæ Tyrannus, an. xii. Diod. 16. 4. 6.

Ann mundi.	MACEDONUM.		Ann. mundi.	An. ab U.C	ROMANORUM. et SICULORUM.
4618	viii. Alcetus.	29	4617	171	vi. Servius Tullius 34
4647	ix. Amyntas, 7. 2. 13.	50	4651	205	vii. Tarquinius Superbus 35
					Pythagoras in Italiam venit, auctor Gellius. Laërtius Olym. lx. floruisse scribit, vide Sol. cap. 21.
4697	x. Alexander, 7. 2. 1.	43	4686	240	Plin. lib. 2. cap. 8. Just. 20. 4. 2.
					Pulsi urbe reges.
					Rom. reges imperavêrunt annis ccxl. sive, quibusdam placet, ccxliii.
4740	xi. Perdicca.	28	4700	254	
					Circa Olym. 70,70,71. &c. Anaxilaus in Siciliâ regnat, et post eum Micythus, Olymp. 76.
4788	xii. Archelaus.	24			Diod. 11. Just. 4. 2. 4.
					Eodem ferè tempore Gelo obtinuit Syracusas à quo victi Carthaginienses 23. 4. 4.
	xiii. Orestes.				
4792	xiv. Archelaus.	3		Oly.	
4795	xv. Amyntas.	4	4794	93	Circa finem imperii Darii Nothi, Dionysius in Siciliam tyrannidem exercet, ann. 38. 20. 1, &c. anno ab U. C. 347. Gellius.
4799	xvi. Pausanias.	1			
4880	xvii. Amyntas, 7. 4. 3.	1			
4881		6			

4807	xviii. *Argæus.*	2	4811	97	*Ut Diodor. et Halic.* 98. *Galli Senones Romam invaserunt*, 6. 6. 5. *U.C. anno* 365, *Livius.*
4809	*rursum Amyntas.*	18			
4827	xix. *Alexander*, 1. 7. 4. 5.	1			
4828	xx. *Ptolemæus Alorites*	4			
4832	xxi. *Perdicca*, 7. 4. 5.	6		103	*Ut Diodor.* 105. *Dionysius rex Siciliæ anno* xxxviii. *moritur: Post quem Junior Dionysius regnum invadit.* 21. 1. 1.
4838	xxii. *Philippus circa ann. U.C.* CCCC. *ut Gellius*, 7 5. 10.	10			*Is Ochi an.* x. *Siciliâ pellitur*, 21. 2. 8.
4864	xxiii. ALEXANDER *Phil. F. Olym.* cxi. *sedit ann. mens.* 6. 11. 1. 7.	12			*Et ejusdem* xxi. *Corinthum sub fœdere navigavit.* 21. 5. 2.

Anni mun.	Oly.	
—	—	PERSARUM regnum stetit annis ccxxxii, 11. 14. 7, &c.
	151	Interfecto Dario, ALEXANDER regnum Asiæ, anno regni sui 7. occupat. Is 32 ætatis suæ anno moritur in Babylone, 12. 16. 1. Post quem translato in multos imperio regnavit.
4872	114	
4876	114	

		ÆGYPTO.	Anni mun.	Oly.	MACEDONIBUS.	
4876	114	i. *Ptolemæus. Lag. F.* 13. 4. 10. 40.	4876	114	xxiv. *Philippus, qui et Aridæus, frater Alexandri* 13. 3. 1.	7
		Lydiam et Thraciam et Hellespontum Lysimachus tenuit, 13. 4. 16.			*Bellum Lamiacum*, 13. 5. 1.	
			4883	117	xxv. *Cassander*, 15. 2. 12.	19
		à quo Lysimachia in Thracia condita, 17. 1. 2.	4902	120	xxvi *Filio Cassandri Antigonus (Justino est Antipater, et Georgio) et Alexander*, 16. 1. 1. *et* 2.	4
			4906	121	xxvii. *Demetrius*, 16. 1. 18.	
			4912	122	xxviii. *Pyrrhus mens.* 7. 16. 2. 3.	6
4916	124	ii. *Ptolemæus Philadelphus*, 26. 2. 7. 38.	4913		xxix. *Lysimachus*, 16. 3. 2.	
			4918	124	xxx. *Ptolemæus cognomento Ceraunus* 17. 2. 4 *et* 24. 1. 8.	5 1
			4919		xxxi. *Meleagrus mens.* 2	
4954	133	iii. *Ptolemæus Euergetes, de quo* 25. 2. 1.			xxxii. *Antipater, dies*, 45.	
					xxxiii. *Sosthenes*, 24. 5. 13.	
			4921	125	xxxiv. *Antigon. Gonatas*, 25. 1. 1. *et* 26. 3. 8.	2
4980	140	iv. *Ptolemæus Philopator*, 29. 1. 4. 17.	4957	134	xxxv. *Demetrius*, 28. 1. 1.	6
			4967		xxxvi. *Antigonus*, 28. 3. 16.	10
			4982	140	xxxvii. *Philippus*, 28. 4. 16. *cum quo Germani bellum gesserunt ab U. C.* 551. *Eutr.*	15 14
4997	144	v. *Ptolemæus Epiphanes*, 30. 2. 6. *et* 31. 1. 1. 24.	4997			
			5024	151	xxxviii. *Perses*, 32. 3. 4. 33. *per tot.*	10
5021	150	vi. *Ptolemæus Philometor*, 34. 2. 7. 35.	5026		*ab U. C.* 550. *bellum Persicum,*	
			5034	153	*Macedonum regnum defecit.*	

AM	Oly.	SYRIÆ et BABYLONIÆ.		AM.	ASIÆ.	
				2478	*Agathocles Syracusis tyrannidem exercet. lib.* 22.	
4888	117	i. *Seleucus, Nicanor*, 15. 4. 1, &c.	32	4882	*In Asiâ primus regnavit Antigonus*, 13. 4. 14. &c.	18
4917	124	*Seleucus, capto Demetrio in Ciliciâ,* SYRIÆ *et* ASIÆ *pariter imperavit*, 16. 2. 6.		4900	ii. *Demetrius qui et Poliorcetes*, 15. 4. 22, &c.	

4920	125	ii. *Antiochus Soter*, 17. 2. 10.	19		
4939	129	iii. *Antiochus, qui vocabatur Theos*	15	4954	*Parthis à Macedonum imperio recedentibus, primus regnavit* ARSACES, 41. 4. 6.
4954	133	iv. *Seleucus Callinicus*, 27. 1. 1.	20		
4974	138	v. *Seleucus Ceraunus.*	3		
4977	139	vi. *Antiochus Magnus*, 29. 1. 3.	36		
5006		*Bellum Rom. Antiocho, anno ab. U. C.* 560. *Entr.*		4963	*Anno ab U. C.* 217, *ut Eutrop. Hamilcar occisus, cui successit Hasdrubal*, 44. 5. 6. *et* 7.
5013	148	vii. *Seleucus, qui et Philopator.*	12	4986	*ab U. C.* 534. *Annibal Imperator Carth.* 44. 5. 8.
	151	viii. *Antiochus Epiphanes* 34. 8. 7.	11	5011	*ab U. C.* 534, *bellum cum Gallogræcis.*

Anni mun.	*Oly.*	ÆGYPTO.		Anni mun.	*Oly.*	SYRIÆ et ASIÆ.	
				5036	154	ix. *Antiochus Eupator*, 34. 3. 1.	2
5052	159	*Ab U. C.* 606, *bellum Achaicum*, 34. 1.		5038		x. *Demetrius Soter*. 34. 3. 9.	12
				5050	157	xi. *Alexander*, 35. 1. 7. *mens.*	9
5056		vii. *Ptolemæus Euergetes.*	29			10.	9
				5060	160	xii. *Demetrius*, 35. 2. 2.	3
				5063		xiii. *Antiochus Sidetes*, 36, 1. 8.	9
5055	166	viii. *Ptolemæus Physcon, qui et* 38. 8. 2, &c.	17	5072	163	xiv. *Demetrius iterùm*, 38. 10. 11.	4
				5076	164	xv. *Antiochus Grypus*, 39. 1. 9.	12
				5088	167	xvi. *Antiochus Cyzicenus*, 39. 2. 16.	18
5102	170	ix. *Ptolemæus, qui et Alexander*, 39. 4. 1.	10	5106	175	xvii. *Philippus Antiochus in Parthos fugiens Pompeio se deinceps tradidit, post quem Philippus captus est à Gabinio.*	2
5112	173	x. *Ptolemæus Physcon, qui à matre fuerat ejectus*, 20. 5. 1.	3	5108		*Hucusque Syria possessa per reges in Romanorum ditionem cessit.*	
5120	175	xi. *Ptolemæus Dionysius.*	30			*Bellum Mithridaticum anno ab U. C.* 662. *ut Eutrop.* 37. 1. 7.	
		xii. *Cleopatra.*	20				
				5153	183	*Primus Rom. singulare imperium arripuit* C. JULIUS CÆSAR, *mens.* 6.	
5150	182	*Cleopatra et Antonius semet interficiunt, et Ægyptus fit Romana provincia.*					
				5157	184	*Rom.* II. *Octavianus Cæsar* AUGUSTUS, *mens.* 6.	4
						Ab eo, an. U. C. 726. *Eut. utr. Hispania. domita Janus clausus*, 44. 5. 8.	
5172	187	*Lagidæi in Ægypto regnavêrunt ann.* CCXCV.					

PRÆFATIO
JUSTINI.

2 QUUM *multi ex Romanis, etiam Consularis dignitatis viri, res Romanas Græco peregrinóque sermone in historiam contulissent: sive æmulatione gloriæ, sive varietate et novitate operis*

NOTÆ.

1. JUSTINI.] Tria potissimùm de Justino quærenda mihi visa sunt. Quis fuerit? quod habuerit nomen? quo vixerit tempore? 1. Eum cum Justino Martyre confudit Martinus Polonus, sed malè: Hic enim Romanus, ille Syrus fuit, ex Flaviâ Neapoli Syriæ Palæstinæ urbe oriundus; ille Græcè, hic Latinè scripsit, ille Christianus, hic Gentilis, *teste Orosio:* quod etiam patet, ex iis, quæ Lib. 30. de Mose, Josepho, et Israelitis absurda planè memorat: adde quòd nec Eusebius, nec Hieronymus, nec Photius historicam hanc epitomen inter Martyris scripta usquam reposuerint. 2. In libro Antonii Arnoldi dicitur Justinus Frontinus; at in codice Bibliothecæ Mediceæ vocatur M. Junianus Justinus; quod verius putem ob antiquitatem libri, quippe qui Longobardicis scriptus sit literis. 3. Fuerunt nonnulli qui Justinum vixisse dixerint, postquam Imperium Constantinopolim translatum fuerit, idque ob illa verba Libri 8. *Græciam etiam nunc, et viribus, et dignitate, orbis terrarum principem:* sed iis assentiri vix possum; illa enim particula, *etiam nunc,* non significat tempus quo scripsit, sed de quo scribit. Sub Antonino Pio eum vixisse probabilius dixerim; quod colligitur ex verbis istis Præfationis: *Quod ad te, Imperator Antonine, non tam cognoscendi, quàm emendandi causa transmisi.* Idem censuerunt Martinus Polonus, Philippus Bergomas, et Joannes Aventinus.

2. *Quum multi ex Romanis, etiam Consularis dignitatis viri.*] Duo præcipuè Græcè scripsisse memorantur, ambo Consules; quorum Alter A. Posthumius Albinus cum L. Lucullo; alter Publius Rutilius Rufus cum Caio Mallio Consul fuit: ille Romanam Historiam, hic bellum Numantinum, cui tribunus militum interfuerat, Græcè scripsit: Cum verò in Præfatione suâ imperitiæ veniam dari sibi peteret Albinus, quòd homo Romanus Græcâ oratione uteretur, Marcus Cato dixisse fertur, Mirum esse sanè, quod Albinus culpam deprecari, quàm culpâ carere maluerit. Ita *Gellius,*

delectatus, [1] *vir priscæ eloquentiæ*, [2] *Trogus Pompeius*, *Græcas*, *et totius orbis historias Latino sermone composuit: ut*, *cum nostra Græcè*, *Græca quoque nostrâ linguâ legi possent; prorsùs* [3] *rem magni et animi et corporis* † *adgressus. Nam cùm plerísque auctoribus singulorum regum vel populorum res gestas scribentibus*, *opus suum ardui laboris videatur: nonne nobis Pompeius Herculeâ audaciâ orbem terrarum adgressus videri debet: cujus libris omnium seculorum*, *regum*, *nationum*, *populorúmque res gestæ continentur? Et quæ historici Græcorum*, *prout commodum cuique fuit*, *inter se segregati occupaverunt*, *omissis quæ sine fructu erant*, *ea omnia Pompeius divisa temporibus*, *et serie rerum digesta*, *composuit. Horum igitur quatuor et quadraginta voluminum (nam totidem edidit) per otium*, *quo in urbe versabar*, *cognitione quæque dignissima excerpsi*: *et omissis iis*, *quæ nec cognoscendi voluptate jucunda*, *nec exemplo erant necessaria*, *breve veluti florum corpusculum feci: ut haberent*, *et qui græca didicissent quo admonerentur*: *et qui non didicissent*, *quo instruerentur.* [4] *Quod ad te*, *non tam cognoscendi*, *quàm emendandi causâ transmisi*: *simul ut et otii mei*, *cujus*, *et* [5] *Cato reddendam operam* [6] *putat*, *apud te ratio constaret. Sufficit enim mihi in hoc tempore judicium tuum*, *apud posteros*, *cùm obtrectationis invidia decesserit*, *industriæ testimonium habituro.*

† Operis *Ed. Junt. et Oxon. Codex.*

NOTÆ.

1. *Vir priscæ eloquentiæ.*] Trogum severissimum auctorem *Plinius*, disertissimum *Vopiscus* appellat.

2. *Trogus Pompeius.*] E Vocontiis Galliæ Narbonensis populis, ut ipse fatetur libro 43, oriundus; illius avus Trogus Pompeius Sertoriano bello civitate donatus est à Cneio Pompeio, à quo Pompeii nomen illi fuit inditum; ejus pater sub Caio Cæsare militavit, epistolarum, legationum, et annuli curam habuit. Quare peccavêrunt graviter, et Joannes Gerundensis, cùm illum Hispanum facit, et Philippus Bergomas, cùm Justini præceptorem fuisse, et sub Antonino Pio floruisse scribit: certum enim ex aliis ferè omnibus, sub Augusto eum vixisse.

3. *Rem magni et animi et corporis.*] Non de corporis robore loquitur; modò enim corpus erudito labori ferendo par sit, satis est: sed legendum, *Rem magni et animi et operis*, ut Livius habet, quem Justinus imitatus est, *res est præterea immensi operis.*

4. *Quod ad te.*] Editiones plurimæ antiquiores habent, *ad te Imperator Antonine*, opus enim suum Antonino Pio dicavit Justinus. [Quod absurdum.]

5. *Cato.*] Major, cui Censoris nomen fuit.

6. *Putat.*] In Principio Originum suarum, *ex Cicerone* pro *Plancio.*

JUSTINI

HISTORIARUM [1] PHILIPPICARUM,

ET TOTIUS MUNDI [2] *ORIGINUM,*

ET TERRÆ SITUS

EX

TROGO POMPEIO.

LIBER I.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Assyriorum prima Monarchia sub Nino.*
2. *Semiramidis, à filio tandem interfectæ, Imperium.*
3. *Postremus Assyriorum Rex Sardanapalus.*
4. *Medorum Monarchia sub Astyage, Cyri avo.*
5. *Cyri pueritia, adolescentia ; et Harpagi ad Cyrum admonitio, &c.*
6. *Sybarem belli comitem Cyrus nobili præmio donat, et Astyagem regno spoliat.*

NOTÆ.

1. PHILIPPICARUM.] Apud Græcos et Demosthenes Orationes suas in Philippum habitas, et Theopompus Chius, Isocratis discipulus, historias de rebus à Philippo gestis Philippicas inscripserunt : Demosthenem imitatus Cicero orationes suas in Marcum Antonium dixit Philippicas, quòd quemadmodum ille in Philippum, ita ipse in Marcum Antonium inveheretur. Theopompum secutus Trogus, et ipse historias Philippicas appellavit ; quòd de rebus à Macedoniæ regibus gestis agerunt : nam à libro 7, ad 41, agit de regno Macedonico, cujus dignitatem Philippus, Alexandri Magni pater, multùm amplificavit.

2. ORIGINUM ET TERRÆ SITUS] Bongarsius censet libros septem primos, fuisse mundi origines : terræ verò situs, quos pollicetur inscriptio, putat esse regionum descriptiones, quæ à Justino omissæ, à Trogo non item.

7. *Crœsum vincit, et Lydos debellat, ac sub jugo astutè retinet. Candaulis tragœdia.*
8. *Bellum Scythicum, in quo initia Cyro felicia, finis autem luctuosissimus.*
9. *Cambyses Cyro succedit, et suomet gladio conficitur. Legitimo hærede Mergide sublato, Magi rerum potiuntur. Ostanes, aliorum principum operâ adjutus, Magos de medio tollit.*
10. *Darius ex equi hinnitu, servuli industriâ, fit tertius Persarum Rex, &c.*

CAPUT I.

Assyriorum prima Monarchia sub Nino.

[a] PRINCIPIO rerum, gentium, natiònúmque imperium penes REGES erat: quos ad fastigium hujus majestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio provehebat. Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quàm proferre, mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur. [1] Primus omnium Ninus, Rex [2] Assyriorum, veterem, et quasi avitum gentibus morem, novâ imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella [3] finitimis, et [b] rudes adhuc ad resistendum populos, terminos usque [4] Libyæ, perdomuit. Fuêre quidem [5] temporibus

Anno Mundi 1997. Ante Christum 2055.

INTERPRETATIO.

[a] *Initio rerum Reges imperabant gentibus et nationibus.*

[b] *Gentes ignaras artis militaris usque ad fines Libyæ vicit.*

NOTÆ.

1. *Primus omnium Ninus.*] Filius Nembroth seu Beli, qui turris Babel ædificandæ Princeps, novum sibi rudes in populos usurpavit Imperium. Nimiâ in eum pietate Ninus Idololatriam induxisse fertur; dum reos, qui ad ejus statuam confugerent, puniri vetuit.

2. *Assyriorum.*] Eorum regio ferè tota ultra Tigrim sita est, Mediam et Susianam versus. Ab Assur Semi filio dicti sunt: quare Assur, modò pro gente, modò pro Principe Assyriorum sumitur passim in sacris literis; ideò Ninus ab Epiphanio vocatur Assur, filius Nembroth.

3. *Finitimis.*] Assyriis: illius enim pater Belus, Chami nepos, Babyloniis tantùm imperavit; sed Ninus gloriæ cupidus, Assyriis bello victis, Assyriorum Rex dici quàm Babyloniorum, maluit; quòd hoc paternam, illud propriam virtutem commendaret.

4. *Libyæ*] Libya multiplex fuit. Propriè dicta ab Ægypto ad Tripolitanam regionem, et Syrtim majorem juxta Æthiopiam, et mare Mediterraneum erat extensa; ubi nunc regnum Barcæ. Olim Libya strictè sumpta, Marmarica et Cyrenaica.

5. *Temporibus antiquiores.*] Horum temporum historia fabulis corrupta est: Dynastiæ enim quindecim, quas ab Africano, sive Manethone mutuatas Eusebius ante Abrahamum memorat, commentitiæ sunt. Si enim annos dinumeres, earum initium 1735 annis Adami ortum antevertit. Quod quàm absurdum sit quis non videt? Primus enim Rex Ægypti Mesraim Cami filius, et Noëmi nepos ferè æqualis fuit.

antiquiores [1] Vexoris [2] Ægypti, et [3] Scythiæ [4] rex Tanaus; quorum alter [5] in Pontum, alter usque Ægyptum excessit. Sed longinqua, non finitima bella gerebant: nec imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant; contentíque victoriâ, imperio abstinebant: Ninus magnitudinem quæsitæ dominationis, continuâ possessione firmavit. Domitis igitur proximis, cùm accessione virium fortior ad alios transiret, et PROXIMA quæque victoria instrumentum sequentis esset, totius Orientis populos subegit. Postremum illi bellum cum [6] Zoroastre, rege [7] Bactrianorum fuit: qui primus dicitur artes magicas invenisse, et mundi principia, siderúmque motus diligentissimè spectâsse. [8] Hoc occiso, et ipse [9] decessit, relicto impubere adhuc filio Ninyâ et uxore [10] Semiramide.

A.M. 2044. A.C. 2008. A.M. 2048. A.C. 2004. *Semiramidis imperium.*

CAP. II. [a] Hæc nec immaturo ausa tradere Imperium, nec ipsa

INTERPRETATIO.

[a] *Hæc cùm videret tot ac tantos populos fæminæ non parituros, qui vix uni viro patienter obedirent; fingit se Nini filium esse, non uxorem; puerum, non fæminam; non ausa Imperium committere puerulo, nec ipsa palam regere.*

NOTÆ.

1. *Vexoris.*] Sesostris dicitur Herodoto et Diod. Ramestes Amm. Marcellino, Setosius Manethoni. Sed fabulosus est; nisi fortè sit Osiris ille, qui dictus est Bacchus Ægyptius, vel Orus ejus filius, Hercules Libyus nuncupatus; qui victoriis suis terrarum orbem illustrârunt, sed post Ninum regnârunt.

2. *Ægypti.*] Quæ hinc ad Sienem, et Æthiopiam, indè ad Arabiam, et Palæstinam pertinet.

3. *Scythiæ.*] Duplex est, citerior et ulterior: Citerior intra Imaum Montem, Mare Caspium, et Scythicum, *Moscovy.* Ulterior extra Imaum, quæ in Ortum longè extenditur, ubi nunc *Cathay.*

4. *Rex Tanaus.*] Hunc Taunasim vocat Jornandes; sed quis fuerit, quo tempore vixerit, an nomen fluvio Tanaï dederit, an potiùs ab ipso acceperit, incertum.

5. *In Pontum.*] Pontus Asiæ Minoris provincia propter Pontum Euxinum ex unâ parte, Bithyniam et Paphlagoniam ex alterâ.

6. *Zoroastre.*] Non Chus, Chami filius, avus Nini, ut *Greg. Tur.* Nec Nembroth, Nini pater, fuit, ut Græci putârunt, *ex Epiph.* sed nobilis Persa, *ex Euseb. Arnob. et Clem. Alexand.* qui in Asiæ interiore penetrans, Bactrorum oppidum condidit, Astrologiam calluit primus, et magiam exercuit. Ictus fulmine interiisse dicitur. *Chron. Alex.*

7. *Bactrianorum.*] Qui ultra mare Caspium, Indorum finitimi ad Oxum flumen habitant. *Usbeck.*

8. *Hoc occiso.*] Diodorus, et alii de alius morte mihi habent, sed Ninum ab eo semel victum, tandem repetito certamine victorem, arcem Bactrorum arte Semiramidis occupâsse, thesaurósque secum asportâsse memorant.

9. *Decessit.*] Ita Diodorus et alii plerique; sed Dinon rem aliter apud Ælianum narrat; vult enim eum jussu Semiramidis necatum; quæ, ubi summam ab eo potestatem ad quinque dies obtinuisset, illum occidi jussit.

10. *Semiramide.*] Fuit, *ex Chron. Alex.* Nini mater et uxor: undè Persæ matres pro uxoribus habuerunt. *Ex Diod.* Ascalonita filia deæ Derceto, cujus jussu in loco deserto exposita, à columbis nutrita fuit; deinde à pastoribus educata, ob pulchritudinem Menoni Syriæ præfecto nupsit; et post expugnatam Bactrorum arcem, eam Ninus duxit in uxorem, invito Menone, qui dedecoris impatiens, sibi cruentas intulit manus. *Diod. et Ctesias.*

A.M. 2049. palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter uni viro, ne-
A.C. 2003. dum fœminæ, parituris, [1] simulat se pro uxore Nini, filium;
pro fœmina, puerum. Nam et statura utrique mediocris, et vox
pariter gracilis, et lineamentorum qualitas matri ac filio similis.
Igitur brachia ac crura velamentis, caput tiarâ tegit: et ne novo
habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu et populum
vestiri jubet: quem morem vestis exindè gens universa tenet.
Sic primis initiis sexum mentita, puer esse credita est. Magnas
deinde res gessit: quarum amplitudine, ubi invidiam superatam
putat, quæ sit fatetur, quémve simulasset. Nec hoc illi digni-
tatem regni ademit; sed admirationem auxit; quòd mulier non
fœminas modo virtute, sed etiam viros anteiret. Hæc [2] Baby-
loniam condidit, murúmque urbi cocto latere circumdedit, are-
næ vice bitumine interstrato: quæ materia in illis locis passim
è terrâ exæstuat. Multa et alia præclara hujus reginæ fuêre.
Siquidem non contenta acquisitos viro regni terminos tueri, [3] Æ-
thiopiam quoque Imperio adjecit. Sed et [4] Indiæ [5] bellum in-
tulit; quò præter illam et Alexandrum Magnum nemo intravit.
Ad postremum, cùm concubitum filii petiisset, ab eodem [6] inter-
A.M. 2091. fecta est, duos et quadraginta annos post Ninum regno potita. Fi-
A.C. 1961. lius ejus Ninyas, [b] contentus elaborato à parentibus Imperio, [7] belli

INTERPRETATIO.

b *Contentus regno armis acquisito parentibus.*

NOTÆ.

1. *Simulat se.*] Hoc simile vero non videtur: cùm Ninyas infantulus esset, natus extremis Nini temporibus: Semiramis verò *ex Diod.* nata annos 21; quippe quæ duos jam liberos Hypatem et Hydaspem ex Menone susceperat: prætereà nota erat omnibus ob res gestas in Bactrianos.

2. *Babyloniam condidit.*] Inchoatam à Belo amplificavit, ut Niniven à Nino conditam superaret. Murorum ambitus erat 365 stadiorum: altitudo 50 orgyorum, id est, ulnarum, *ex Plinio:* latitudo aliquantò plus spatii, quàm duobus curribus satis esset, obtinebat: turres erant 250. Inter murum et domos erat via duorum olethorum, id est, 200 pedum, *ex Suidâ.* Pontem super Euphratem ad stadia 160 perduxit: tum ex utrâque pontis regione extruxit arces, unde in totam regionem prospectum haberet: deindè hortos condidit amœnissimos, &c. Babylon ad Euphratem sita erat; ex illius ruinis alia Civitas condita ad Tigrim, quæ olim Seleucia magna, nunc *Bagdat* dicitur.

3. *Æthiopiam.*] Duplex est, superior et inferior. Prima sub Ægypto inter Nilum et sinum Arabicum, *Abyssinia.* Altera ultra Æquatorem extenditur, et antiquis ignota fuit, *Monomotapa*, *Congo*, &c.

4. *Indiæ.*] Asiæ regio inter flumen Indum ad Occasum, et Serum fluvium ad Ortum extensa, duas in partes à Gange divisa est. *Indostan.*

5. *Bellum intulit.*] Cum ingenti exercitu Staprobatem Indorum regem bello lacessivit; et eum bis, semel in Indo flumine prælio navali, iterùm certamine terrestri vicit: sed paulò pòst ab eo victa et læsa fugit, amissâ tertiâ exercitûs parte. *Diod.*

6. *Interfecta est.*] Regno cessisse filio, et se subduxisse refert Diod sed fidem Justino fecit nota omnibus mulieris improbitas.

7. *Belli studia, &c.*] Instituit tamen, ut singulis provinciis imperaretur certus militum numerus, qui semper in Urbe regiâ ipsi præstò essent; quibus post annum

studia deposuit; et velati sexum cum matre mutâsset, rarò à viris visus, in fœminarum turba consenuit. [1] Posteri quoque ejus, id exemplum sequuti, responsa gentibus per internuntios dabant. Imperium Assyrii, qui posteà [2] Syri dicti sunt, [3] mille trecentis annis tenuêre.

CAP. III. Postremus apud eos regnavit [5] Sardanapalus, vir [6] muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permissum fuerat) præfectus ipsius, Medis præpositus, nomine [7] Arbactus, cùm admitti magnâ ambitione ægrè obtinuisset; invenit eum inter scortorum greges purpuram colo nentem, et muliebri habitu, cùm mollitiâ corporis, et oculorum lasciviâ, omnes fœminas anteiret, pensa inter virgines partientem. Quibus visis, [a] indignatus tali fœminæ tantum virorum subjectum, tractantique lanam, ferrum et arma portantes parere; progressus ad socios, quid viderit refert: negat se ei parere posse, qui se fœminam malit esse, quàm virum. Fit igitur [8] conjuratio; bellum Sardanapalo infertur. Quo ille audito, non ut vir regnum defensurus, sed, ut metu mortis mulieres solent, primò [9] latebras circumspicit: mox deindè cum paucis et incompositis, in bellum progreditur. Victus, [10] in regiam se recepit; ubi,

Postremus Assyriorum rex Sardanapalus.
7 Arbaces *Græv.*
A.M. 3235.
Ant. C. 817.

INTERPRETATIO.

[a] *Ægrè ferens tantam hominum fortium multitudinem subditam esse regi effœminato.*

NOTÆ.

exauctoratis, alii sufficerentur, ut exercitum semper haberet paratum, nullaque inter duces amicitia coalesceret.

1. *Posteri.*] Non Assyriorum tantùm Imperatores, sed multi etiam Asiæ reges hanc et vivendi, et regnandi rationem sequuti sunt.

2. *Syri.*] Qui inter Armeniam, Ciliciam, Mesopotamiam, Arabiam, Palæstinam ad Mare Mediterraneum habitabant. Nunc *Souristan.* Sæpè cum Assyriis confunduntur. Europæi enim regionum illarum ignari, quidquid à mari Sidonio ad Euphratem usque patet, modò Syriam, modò Assyriam; et populos modò Syros, modò Assyrios vocârunt.

3. *Annis mille trecentis.*] Ctesias numerat annos 1360. Velleus 1700, vel, ut Lipsius corrigit, 1230. Africanus 1484. Eusebius 1240, quod verius putem, Oros. 1164 Georgius Monachus 1360. sed alii initium sumunt à Nino, alii à Belo, qui ante Ninum annos 65 regnavit.

4. *Tenuêre.*] Reges recenset Africanus 41. Diod. 30. Eusebius 36. Velleius 33. Oros. 50.

5. *Sardanapalus.*] Vel Thonosconcoleras, non Assaraddon Senacheribi filius, ut vult Genebrardus: sed hæres et filius Anaxindaraxis Assyriorum regis.

6. *Muliere corruptior.*] Dum Jonas Ninivitas ad pœnitentiam hortaretur, egit ille publicam: sed mox ad libidines rediit.

7. *Arbactus.*] Vel Arbaces, Medorum qui Niniven quotannis mittebantur, præfectus, à Beleso Chaldæo divinationis perito ad imperium invadendum excitatus in regem conjuravit. *Diod.*

8. *Conjuratio.*] Arbaces Medos, Persas, et Arabes: Belesus Babylonios ad partes suas traxit.

9. *Latebras.*] Diodorus tamen refert hostes ab eo ter superatos, sed Arbacem corruptis Bactrianorum copiis, et occiso Salemeno reginæ fratre, tandem vicisse.

10. *In regiam.*] Fortiter hostium impetus ad tertium usque annum repulit: sed cùm Tigris, ad quem Ninive sita erat, continuis excrescens imbribus, muros ad stadia 20 evertisset, Urbs capta est. *Diod.*

A.M. 3235. Ant.C. 817. extructâ [1] incensâque pyrâ, et se et divitias suas in incendium mittit: hoc solo imitatus virum. Post hunc rex constituitur interfector ejus Arbaces, qui præfectus [2] Medorum fuerat. Is Imperium ab Assyriis [3] ad Medos transfert.

Medorum Monarchia sub Astyage Cyro avo.

CAP. IV. [4] Post multos deinde reges, per ordinem successionis, regnum ad Astyagen descendit. Hic per somnum vidit ex naturalibus filiæ, quam unicam habebat, vitem enatam, cujus palmite omnis Asia obumbraretur. Consulti harioli, ex eâdem filiâ nepotem ei futurum, cujus magnitudo prænuntietur, regnique ei amissionem portendi, respondêrunt. Hoc responso exterritus, neque claro viro, neque civi filiam, ne paterna maternáque nobilitas nepoti animos extolleret; sed ex gente, obscurâ tunc temporis, Persarum, Cambysi mediocri viro in matrimonium tradidit. Ac ne sic quidem somnii metu deposito, gravidem ad se filiam arcessit, ut sub avi potissimùm oculis partus necaretur. A.M. 3458. Ol. 46. 2. Urb.C. 158. Ant.C. 594. Natus infans [5] datur occidendus Harpago, regis amico et arcanorum participi. Is veritus, si ad filiam mortuo rege venisset Imperium, quia nullum Astyages virilis sexus genuerat, ne illa necati infantis ultionem, quam à patre non potuisset, à ministro exigeret; [6] pastori regii pecoris puerum exponendum tradit. Fortè eodem tempore et ipsi pastori filius natus erat. Ejus igitur uxor, auditâ regii infantis expositione, summis precibus rogat, sibi afferri ostendique puerum. Cujus precibus fatigatus pastor, reversus in sylvam, invenit juxta infantem canem fœminam, parvulo ubera præbentem, et à feris alitibúsque defendentem. Motus et ipse misericordiâ, quâ motam etiam canem viderat, puerum defert ad stabula, eâdem cane anxiò prosequente. Quem ubi in manum mulier accepit, veluti ad notam [puer] allusit: tantusque in illo vigor, et dulcis quidam blandientis infantis risus apparuit, ut pastorem uxor ultrò rogaret, [[a] quò suum partum

INTERPRETATIO.

[a] *Ut permitteret, et filium suum pro eo exponere, et hunc infantem educare, cui fortunam adfuturam sperabat. Sed hoc parum verisimile.*

NOTÆ.

1. *Incensâque pyrâ.*] Ita ferè omnes: Clitarchus tamen apud Athenæum refert, cùm regno spoliatum in senio decessisse.

2. *Medorum.*] Persis, Parthis, et Assyriis finitimi, secundum mare Caspium habitant. *Sirvan.*

3. *Ad Medos transfert.*] Ita tamen ut concesserit Beleso Babyloniam; et Nineven Phuli Assyrio, qui conjurationis fuerat particeps. Ille post Belesi mortem, occupatâ Babyloniâ Assyriorum imperium restauravit. De illius posteris frequens in sacris literis mentio.

4. *Post multos deinde reges.*] Alii septem, alii novem numerant, sed omnes ferè nullius nominis, præter unum Arphaxat à Merodaco superatum.

5. *Datur occidendus.*] Eadem habent Herodotus et Diod. et alii omnes; excepto uno Xenophonte, qui diversa penitus memorat; sed cùm Cyropaïdiam, non ad historiæ fidem, sed ad effigiem justi imperii scripserit, aliis potiùs, quàm ipsi, fides adhibenda.

6. *Pastori.*] Cui nomen fuit Mithridates.

pro illo exponeret] permitteret [que] sibi, sive fortunæ ipsius, sive spei suæ puerum nutrire. Atque ita permutatâ sorte parvulorum, hic pro filio pastoris educatur: ille pro nepote Regis exponitur. Nutrice Spaco [1] posteà nomen fuit, quia canem Persæ sic vocant. Herod. Ἐπάκω.

CAP. V. Puer deindè, cùm inter pastores esset imperiosus, [1] Cyri nomen accepit. Mox rex inter ludentes sorte delectus, cùm per lasciviam contumaces flagellis cecidisset, à parentibus puerorum querela est regi delata, indignantibus à servo Regio, ingenuos homines servilibus verberibus affectos. Ille arcessito puero et interrogato, cùm nihil mutato vultu, *fecisse se ut regem*, respondisset; admiratus constantiam; in memoriam somnii responsíque revocatur. Atque ita cùm et vultûs similitudo, et expositionis tempora, et pastoris confessio convenirent, nepotem agnovit. Et [a] quoniam defunctus sibi somnio videretur, [2] agitato inter pastores regno; animum minacem duntaxat in illo fregit. Cæterùm Harpago amico suo infestus, in ultionem servati nepotis, filium ejus interfecit, [3] epulandúmque patri tradidit. Sed Harpagus ad præsens tempus dissimulato dolore, odium regis in vindictæ occasionem distulit. Interjecto deindè tempore, cùm adolevisset Cyrus, dolore orbitatis admonitus, scribit ei, *ut ablegatos in Persas ab avo fuerit; ut occîdi eum parvulum avus jusserit; ut beneficio suo servatus sit; ut regem offenderit; ut filium amiserit*; hortatur, *exercitum paret, et pronam ad regnum viam ingrediatur*, Medorum transitionem pollicitus. Epistola, quia palam ferri nequibat, regis custodibus omnes aditus obsidentibus, exenterato lepori inseritur; lepúsque in Persas Cyro ferendus, fido servo traditur: addita retia, ut sub specie venatoris dolus lateret.

Cyri pueritia, adolescentia, et Astyagis ad eum admonitio.

CAP. VI. Lectis ille epistolis, eadem somnio aggredi jussus est: sed præmonitus, ut quem primùm posterâ die obvium habuisset, socium cœptis assumeret. Igitur antelucano tempore ruri iter ingressus, obvium habuit servum de ergastulo cujusdam Medi, nomine Sybarem. Hujus requisitâ origine, ut in Persis genitum audivit, demptis compedibus, assumptóque comite, Persepolim

Sybarem belli comitem Cyrus assumit, et Astyagem regno spoliat.

INTERPRETATIO.

[a] *Et quia somnium jam sortitum effectum videbatur, imperio inter pastores simulato, illius mentem audacem minis terruit.*

NOTÆ.

1. *Cyri nomen.*] Cyrùs Persico sermone solem significat, *ex Ctesiâ et Plutarcho.*

2. *Agitato inter pastores.*] Ab hariolis, ne illum occideret, impeditus. Somnio enim jam factum esse satis dicebant, cùm Regem inter pastores egisset.

3. *Epulandumque patri.*] In cœna filium necatum partim assatum, partim elixum vorandum proposuit, et cœnâ peractâ jussit afferri reliquias, ut indè, si quid placeret, sibi sumeret Harpagus.

4. *Persepolim.*] In medio Persidis, ad Rogomanem fluvium.

regreditur. Ibi, convocato populo, [1] jubet omnes præstò cum securibus adesse, et sylvam viæ circumdatam excidere. Quod cùm strenuè fecissent, eosdem postero die apparatis epulis invitat: deindè cùm alacriores ipso convivio factos videret, rogat, [a] *Si conditio proponatur, utrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an præsentium epularum? Præsentium*, ut acclamavêre omnes, ait; *Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se secutos, hodiernis epulis.* Lætis omnibus, Medis bellum infert.
An. M. 3493. Ol. 54.4. Urb. C. 192. Ante C. 559. Astyages meriti sui in Harpagum oblitus summam belli eidem committit: qui exercitum acceptum statim Cyro per deditionem tradidit, regisque crudelitatem perfidiâ defectionis ulciscitur. Quod ubi Astyages audivit, contractis undique auxiliis, ipse in Persas proficiscitur: et repetito alacriùs certamine, pugnantibus suis, partem exercitûs à tergo ponit, et tergiversantes. ferro agi in hostes jubet; ac denuntiat suis *nî vincerent non minus fortes etiam post terga inventuros, quàm à frontibus viros: proinde videant, fugientibus, hæc, an illa pugnantibus acies rumpenda sit.* Ingens post necessitatem pugnandi, animus exercitui et vis accessit. Pulsa itaque cùm Persarum acies paulatim cederet; matres et uxores eorum obviàm occurrunt: orant in prælium revertantur: cunctantibus, sublatâ veste, obsœna corporis ostendunt, rogantes, *num in uteros matrum vel uxorum velint refugere?* Hâc repressi castigatione, in prælium redeunt: et facta impressione, quos fugiebant, fugere compellunt. In eo prælio [2] Astyages capitur: cui Cyrus nihil aliud quàm regnum abstulit: nepotemque in illo magis, quàm victorem egit: eúmque maximæ genti [3] Hyrcanorum [4] præposuit. Nam in Medos reverti ipse noluit. Hic finis Medorum imperii fuit. Regnaverunt [5] annos CCCL.

INTERPRETATIO.

[a] *Si illis optio detur utrius vitæ conditionem eligant, an laboris hesterni, an convivii hodierni? Postquam omnes acclamavêrunt,* Se electuros conditionem convivii *hodierni addidit eos transacturos totam vitam similem labori hesterno, quamdiu obedirent Medis: similem verò convivio hodierno, si se sequerentur.*

NOTÆ.

1. *Jubet omnes.*] Libellum enim scripserat, quem se ex ipsâ Mediâ coram Persarum primatibus accepisse, simulat, in quo scriptum erat, Cyrum ab Astyage designatum esse Persarum ducem.

2. *Astyages capitur.*] Dum illi Harpagus filii cædem exprobrat, Harpago proditionem objecit Astyages, quà Medos insontes ob unius pueri necem in servitutem redegisset. *Herod.*

3. *Hyrcanorum.*] Qui inter mare Caspium et Oxum flumen habitant.

4. *Præposuit.*] Apud se retinuit *ex Herodoto*, ne bellum renovaret: sed apud Medos Darium; sive Cyaxarem, Astyagis, non natura, sed adoptione, filium regnare voluit: *Sic Pererius:* at ne res novas moliretur, ejus filiam in uxorem duxit. *Xenoph.*

5. *Annos* CCCL.] Ctesias & Herod. 317 numerant: si tamen, ab Arbace ad Astyagis cladem annos dinumeres, 258 tantummodò reperies. *Marshamus*, CL.

CAP. VII. Initio regni, Cyrus Sybarem cœptorum socium, quem juxta nocturnum visum ergastulo liberaverat, comitémque in omnibus rebus habuerat, Persis præposuit, sororémque suam ei in matrimonium dedit. Sed civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato Imperio, etiam conditionem suam mutatam arbitrantes, à Cyro defecêrunt: quæ res multorum bellorum Cyro causa et origo fuit. Domitis demùm plerísque, cùm adversus [1] Babylonios [2] bellum gereret, Babyloniis [3] rex Lydorum Crœsus, [4] cujus opes et divitiæ insignes eâ tempestate erant, [5] in auxilium venit: [6] victusque jam de se sollicitus, [7] in regnum refugit. Cyrus quoque post victoriam, compositis in Babyloniâ rebus, bellum transfert in Lydiam. Ibi fortuna prioris prælii perculsum jam Crœsi exercitum, [8] nullo negotio fundit: Crœsus ipse [9] capitur. Sed quantò bellum minoris periculi tantò et [10] mitior victoria fuit. Crœso et vita, et patrimonii partes, et urbs [11] Barce concessa sunt: in quâ etsi non regiam vitam, proxi-

Cyrus Crœsum vincit, sub jugo retinet.
A.M. 3494.
Ol. 55. 1.
Urb.C. 193.
Ant.C. 558.

Vide notas.

A.M. 3506.
Ol. 58. 1.
Urb.C. 205.
Ant.C. 546.

NOTÆ.

1. *Babylonios.*] Ut hoc clariùs intelligatur aliquid breviter de regibus Babyloniis dicendum; primus fuit Phul, ut diximus; cui successêrunt Theclatphalazar, Salmanasar, Sennacherib, Assarhaddon, Merodachus ejus affinis, Benmerodach, Nabuchodonozor senior, Nabuchodonozor magnus, Evilmerodach et Balthazar. Hos omnes regnâsse ex sacris Literis constat: sed alii Darium Medum, alii Balthazarem victum à Cyro volunt: primam sententiam tuentur antiquiores multi, Berosus, Megasthenes, et Abydenus apud Eusebium; alteram recentiorum plerique, Xenophontem, et Josephum sequuti. Illi Laborassarchodo, id est, Balthazare, ob pravam indolem à suis occiso, volunt Darium patriâ Medum, conjurationis participem, à proceribus in regem electum fuisse, eúmque Nabonidum vocant. Hi verò quibus adhæreo, dicunt Darium Medum Cyro, dum Babyloniam obsideret, adfuisse, et ab eo fuisse Babyloniis præpositum.

2. *Bellum gereret.*] Babyloniam post Crœsum devictum, captam referunt omnes ferè historici.

3. *Rex Lydorum.*] Asiæ Minoris populi propter Phrygiam Pactoli ripas incolebant.

4. *Cujus opes.*] Quatuordecim Asiæ populos intra Halyn positos subegerat.

5. *In auxilium venit.*] Ulturus injurias Astyagi affini suo illatas. Aliatthes enim Crœsi pater filiam suam Artiennen ad pacem firmandam dederat Astyagi filio Cyaxaris, quocum bellum ideò gesserat, quòd Aliatthes profugos Scythas recepisset. *Herod.*

6. *Victus.*] Propter Halym fluvium, quem Thaletis industria transierat. J. Fr. Gronovius legit, *victusque jam ac desolatus*, quod verum est.

7. *In regnum refugit.*] Ut socios, præsertim Ægyptios, in auxilium vocaret: fœdus enim cùm Amasi inierat.

8. *Nullo negotio.*] Cruentum tamen fuisse prælium refert Herod. Licet propter camelorum odorem dimissis equis Lydi pedites cum Persis equitibus pugnarent.

9. *Capitur.*] Non in prælio, sed expugnatâ quatuordecim diebus regiâ civitate, Sardi. Sociis auxilium ferre Crœso, per Cyri diligentiam non licuit.

10. *Mitior victoria fuit.*] Vinctus compedibus super rogum impositus fuit Crœsus, ut vivus cremaretur: sed cùm Solonem sæpiùs inclamaret, à quo audierat beatum in vitâ esse neminem; Cyrus ipse, reveritus fortunæ inconstantiam, illum flammis eripi jussit. *Herod.*

11. *Barce.*] Urbs est Pentapoleos, quò Cyri arma nondum pervenerant: hanc Barenem vocat Ctesias, quæ in Mediâ non procul ab Ecbatanis sita est. *Ex Stephano.*

mam tamen majestati regiæ degeret. [1] Hæc clementia non minùs victori, quàm victo utilis fuit. Quippe [2] ex universâ [3]Græciâ, cognito quod illatum Crœso bellum esset, auxilia velut ad commune extinguendum incendium confluebant. Tantus Crœsi amor apud omnes urbes erat: passurúsque Cyrus grave bellum Græciæ fuit, si quid in Crœsum crudelius consuluisset. Interjecto deindè tempore, [4]occupato in aliis bellis Cyro, [5] Lydi rebellavêre: [6] quibus iterùm victis, arma et equi adempti, jussique cauponias, et ludicras artes, et lenocinia exercere. Et sic gens industriâ quondam potens, et manu strenua, effœminata mollitie luxuriâque, virtutem pristinam perdidit; et quos ante Cyrum [7]invictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos otium ac desidia superavit. Fuêre Lydis, [8]multi ante Crœsum reges, variis casibus memorabiles; nullus tamen fortunæ Candauli comparandus. Hic uxorem, quam propter formæ pulchritudinem nimium deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacitâ conscientiâ, nisi etiam matrimonii reticenda publicaret: prorsùs quasi silentium damnum pulchritudinis esset. Ad postremum, ut affirmationi suæ fidem faceret, nudam [9] sodali suo Gygi ostendit. Quo facto, et [10] amicum in adulterium uxoris solicitatum, hostem sibi fecit: et uxorem, veluti tradito alii amore, à se alienavit. Namque brevi post tempore cædes Candauli, nuptiarum præmium fuit, et uxor mariti sanguine dotata, regnum viri et se pariter adultero tradidit.

Candaulis tragœdia.

Pretium *J. Fr. Gron.*

NOTÆ.

1. *Hæc clementia.*] Refert Ctesias Crœsi filium obsidem Cyro datum in patris conspectu interfectum; illius matrem nimio dolore è muro se dedisse præcipitem, ipsumque Crœsum vinculis oneratum fuisse; quamvis Herodotus dicat illum apud Cyrum honorificè habitum ad Cambysis tempora vixisse.

2. *Ex universâ.*] Iones et Æoles, victis Lydis, Legatos ad Cyrum miserunt, quos ille sprevit; quòd illius amicitiam ante bellum contempsissent. *Herod.*

3. *Græciâ.*] Ex unâ parte Thessaliâ, et Epiro terminata est; reliquis ex partibus mari Mediterraneo alluitur. *Romuli.*

4. *Occupato, &c.*] Reversus enim in Persidem adversus Babylonios, Bactrianos, et Sacas bellum gerebat. *Herod.*

5. *Lydi rebellavêre.*] Duce Actya Lydo, cui Crœsi thesauros Cyrus crediderat.

6. *Quibus iterùm victis.*] A Mazare Medo, quem Cyrus in Actyam miserat; sed paulò pòst, mortuo Mazare, successit Harpagus, qui omnes Ionum civitates partim vi, partim deditione recepit.

7. *Invictos bella.*] Omnes populos ab Ioniâ ad Halim usque vicerant.

8. *Multi ante Crœsum.*] Unâ cum Olympiadibus cœperunt anno Mundi 3278, excisæ Trojæ 408, primus fuit Ardizes, deindè Aliad, Meles, Candaules, Gyges, Sadyathes, Alyatthes, et Crœsus.

9. *Sodali suo Gygi.*] Multa Auctores de illius annulo commenti sunt, quos inter Plato fingit eum, cum in antrum forte descendisset, annulum aureum è digito hominis mortui, qui in equo æneo erat inclusus, detraxisse, illiùsque annuli virtute, cùm à nullo videretur, et reginæ stuprum, et mortem regi intulisse.

10. *Amicum.*] Regius pastor fuit, ex *Platone et Cicer.*

CAP. VIII. *Cyrus [1] subactâ Asiâ, et universo Oriente in potestatem redacto, [2] Scythis bellum infert. Erat eo tempore Scytharum regina [3]Tamyris, quæ non muliebriter adventu hostium territa, cùm prohibere eos [4] transitu Araxis posset, transire permisit, et sibi faciliorem pugnam intra regni sui terminos rata, et hostibus objectu fluminis fugam difficiliorem. Itaque Cyrus trajectis copiis, cùm aliquantisper in Scythiam processisset, castra metatus est. Dein posterâ die, cum simulato metu, quasi refugiens castra, deseruisset, [a] [5] vini affatim, et ea quæ epulis erant necessaria, reliquit. Quod cùm nuntiatum reginæ esset, adolescentulum filium, ad insequendum eum cum tertiâ parte copiarum mittit. Cùm ventum ad Cyri castra esset, ignarus rei militaris adolescens, veluti ad epulas, non ad prælium venisset, omissis hostibus, [b] insuetos barbaros vino se onerare patitur: priúsque Scythæ ebrietate, quàm bello vincuntur. Nam cognitis his, Cyrus reversus per noctem, [6] saucios opprimit, omnésque Scythas cum Reginæ filio [7]interficit. Amisso tanto exercitu, et, quod graviùs dolendum, unico filio, Tomyris [c] orbitatis dolorem non in lacrymas effudit: sed in ultionis solatia intendit: hostésque recenti victoriâ exultantes, pari insidiarum fraude circumvenit. Quippe [8]simulatâ diffidentiâ propter vulnus acceptum, refugiens, Cyrum ad angustias usque perduxit. Ibi compositis in montibus insidiis, ducenta millia Persarum cum ipso Rege trucidavit. In qua victoria etiam illud memorabile fuit, quòd ne nuncius quidem tantæ cladis superfuit. [9] Caput Cyri amputatum, in utrem

Bellum Scythicum. *An. M. 3516. Ol. 60. 3. Urb.C.115. Ant.C.536.

Dolet, *ex MSS.*

Produxit, *Ed. Junt.*

A.M. 3523. Ol. 62. 2.

Clade, *ex Cod. MSS.*

INTERPRETATIO.

a *Reliquit magnam vini copiam, et omnia necessaria ad epulas.*

b *Patitur* Scythas, *barbaros, non solitos* vinum *libere, vino inebriari.*

c *Filii mortem non lacrymis prosecuta est, sed ulcisci conata est.*

NOTÆ.

1. *Subactâ Asiâ.*] Victo Baltazaris exercitu, Euphratem in fossas et lacunas avertit Babyloniamque per siccum fluminis alveum ingressus, regem interfecit, et urbe potitus est.

2. *Scythis bellum infert.*] Massagetas vocat Herod quos ad mare Caspium Orientem versùs constituit, in maximâ planitie, quam fluvius Araxes claudit.

3. *Tamyris.*] Tomyris dicitur *Herod.* et aliis, et sic quoque legendum.

4. *Transitu Araxis.*] Qui è monte Tauro exiliens Armeniæ partem irrigat, et Orientem versùs defluens, Cyro flumini junctus, exonerat se in mare Caspium.

5. *Vini affatim.*] Crœsi sententiam secutus, qui Scythas vino faciliùs, quàm armis vinci posse dixerat. *Herod.*

6. *Saucios.*] Id est, vinolentos et mere saucios. Sic Enniùs habet, *amore saucius*, et Tibullus, *percussus tempora Baccho.* Frienshemius *securos* legendum censet. Male nam *saucios* eodem sensu repetitur, l. 24. c. 8. *Hesterno mero saucii.*

7. *Interficit.*] Non vult Herodotus occisum Spargabilem, sed captum; qui tamen solutus ebrietate, cùm impetrâsset ut vincula tollerentur, continuò sibi manus cruentas intulit.

8. *Simulatâ diffidentiâ.*] Aperto Marte Cyri exercitum vicit, *ex Herod.*

9. *Caput Cyri.*] Non credendum Xenophonti, qui Cyrum in lecto morientem describit.

Urb.C. 222. Ant.C. 529. humano sanguine repletum conjici Regina jubet, cum hâc exprobratione crudelitatis, *Satia te*, inquit, *sanguine quem sitîsti, cujusque insatiabilis semper fuisti.* Cyrus regnavit annos XXX, non initio tantùm regni, sed continuo totius temporis successu, admirabiliter insignis.

Cambyses Cyro succedit. Illo mortuo, Magi rerum potiuntur Osthanes Magos demedio tollit. A.M. 3528. Ol. 63. 3. Urb.C. 227. Ant.C. 524.

CAP. IX. Huic successit filius Cambyses, qui imperio patris Ægyptum adjecit: sed [1] offensus superstitionibus Ægyptiorum, [2] Apis cæterorûmque deorum ædes [3] dirui jubet. [4] Ad Ammonis quoque [5] nobilissimum templum expugnandum, exercitum mittit: qui tempestatibus et harenarum molibus oppressus, interiit. Post hæc per quietem vidit fratrem suum [6] Mergim regnaturum. Quo somnio exterritus, non dubitavit [7] post sacrilegia etiam parricidium facere. Erat enim difficile, ut parceret suis, qui cum contemptu religionis [a] grassatus etiam adversùs deos fuerat. Ad hoc tam crudele ministerium, manum quendam

INTERPRETATIO.

[a] *In deos crudelis extiterat.*

NOTÆ.

1. *Offensus superstitionibus.*] Aliam belli causam refert Herodot. Cùm Cambyses, Amasis filiam in uxorem petiisset; metuens ille, ne pellicis potiùs, quàm uxoris loco haberetur; Nitetim Apryis, quem ipse occiderat, filiam pro suâ misit; quòd cum Nitetis Cambysi dixisset, ille fraudem ulturus, in Ægyptum arma movit, et Psammeticum, qui mortuo patri Amasi successerat, ad Pelusium vicit, Memphimque unà cum Rege cepit; quem, ex Ctesiâ, relegavit in Susâ cum sex Ægyptiorum millibus. Flebilem de illius liberis historiam narrat Herodotum.

2. *Apis.*] Vitulus est, Osiridi, id est, Soli consecratus, toto corpore niger, in fronte habens candorem quadratæ figuræ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos, quem mater fulmine icta peperisset. Moris erat, ut Memphim, ubi inventus esset, continuo ingenti pompâ deduceretur, et ubique celebrarentur convivia; sed post ævi spatium sacris libris præscriptum necaretur immersus Nilo, móxque alter sacraretur.

3. *Dirui jubet.*] Amissâ exercitus parte, ex Æthiopibus Cambyses inglorius Memphim repetebat, dum fortè Ægypti, quòd Apis apparuisset, festum diem celebrarent; quod ille malè, quasi de clade exercitûs lætarentur, interpretatus, Ægyptios occidi, Sacerdotes flagris cædi jussit, ipséque Apim stricto gladio vulneravit; propter quod scelus dicunt Ægyptii illum continuò insaniisse.

4. *Ad Ammonis.*] Ammon fuit rex Ægypti, qui, quòd galeam geminis cornibus insignem gereret, sub formâ arietis pictus est: unde Poëtæ hoc templum Jovi dicatum à Baccho commenti sunt; quòd ipsi fontem, dum exercitus in Libyâ siti periret, sub arietis figurâ ostendisset.

5. *Nobilissimum.*] Oraculis toto orbe celeberrimum, in mediis Libyæ arenis; undique multæ erant consitæ arbores, quas nitidi fontes irrigabant, licet fons nullus et arbor nulla in totâ Libyâ appareat. *Lucan.* Ab Ἄμμος, arena, Ammon dicitur.

6. *Mergim.*] Smerdim vocat Herod. qui solus arcum ingentem, quem Æthiopiam rex miserat, inflectere potuit; quapropter invidus Cambyses eum in Persidem remisit. Ed. Junt. *Smerdim.*

7. *Post sacrilegia.*] Et Deorum templa everterat, et sororem primus contra fas duxerat in uxorem, quam paulò post eò quod Smerdis lugeret necem, jussit interfici.

ex amicis delegit, [1] nomine Cometen. Interim ipse, [2] gladio suâ sponte evaginato, in femore graviter vulneratus, [3] occubuit; pœnásque luit, seu imperati parricidii, seu sacrilegii perpetrati. Quo nuncio accepto, [4] magus [a] ante famam amissi regis occupat facinus; prostratóque Mergide, cui regnum debebatur, fratrem suum subjecit Oropasten. Erat enim ei oris, et corporis, lineamentis persimilis; ac nemine subesse dolum arbitrante, pro Mergide rex [5] Oropasta constituitur. Quæ res eò occultior fuit, quòd apud Persas persona regis sub specie majestatis occulitur. Igitur magi, ad favorem populi conciliandum, [b] tributi et militiæ vacationem in triennium permittunt: ut regnum, quod fraude quæsierant, indulgentiâ et largitionibus confirmarent. Quæ res suspecta primò Ostani viro nobili, et in conjecturis sagacissimo, fuit. Itaque per internuntios quærit de filia, quæ inter regias pellices erat, an Cyri regis filius rex esset. Illa, *nec se ipsam scire*, ait, *nec ex alia posse cognoscere: quia singulæ separatim recludantur*. Tum pertrectare dormienti caput jubet. Nam mago [6] Cambyses aures utrásque præciderat. Factus deindè per filiam certior, sine auribus esse Regem, optimatibus Persarum rem indicat: et [c] in cædem falsi regis impulsos, sacramenti religione obstringit. Septem tantùm conscii fuêre hujus conjurationis, [d] qui ex continenti, [7] ne, dato in pœnitentiam spa-

INTERPRETATIO.

[a] *Ante rumorem* sparsum *de morte Regis crimen aggreditur, occisóque Mergide, in ejus locum fratrem suum inducit Oropasten.*

[b] *Permittunt ut* populi *tributa* non solvant, *nec gerant arma per tres annos.*

[c] Facit *ut se juramento obligent se mortem ficto Regi illaturos.*

[d] *Qui continuo, ne quis tempus haberet sententiam mutandi et conjuratio detegeretur, tendunt in palatium, gladio sub veste occultato.*

NOTÆ.

1. *Nomine Cometen.*] Vocatur ab Herodoto Prexaspes; à Ctesiâ, Spendadatus: sed de genere mortis non consentiunt: ille enim vult occisum à Prexaspe, dum venaretur: hic Spendadati fraude noctu hausto taurino sanguine interfectum.

2. *Gladio evaginato.*] Alii aliter illius mortem narrant. Strabo à Magis sublatum dicit: Ctesias Babylonem accessisse, et ibi lignum cultro polientem, tempus ut falleret, cum femoris percussisset musculum mortuum esse. At Herod. Justino consentit, ubi enim accepit regnum à magis occupatum, irâ concitus, in equum insiliit, et exercitum, ut erat animo præceps, quàm citò Susa versùs iter arripere jussit, sed in femore gladio vulneratus occubuit.

3. *Occubuit.*] Ecbatanis Syriæ vulneratus interrogavit, quodnam illi oppido nomen esset? Cúmque fuisset responsum Ecbatana: tum ille, *fatale est*, inquit, *Cambysen hoc loco decedere:* quòd oraculum ex urbe Buto, id ipsi prædixisset. *Herod.*

4. *Magus.*] Nomine Pitizithes, quem Cambyses rei domesticæ præfecerat, ille fratrem suum Smerdim, Smerdi Cyri filio corporis habitu simillimum, in regem eligi ante Cambysis mortem, curaverat. *Ex Herod.*

5. *Oropasta.*] Smerdim vocat Herod.

6. *Cambyses.*] Non Cambysis, sed Cyri jussu aures illi abscissas dicit Herod.

7. *Ne dato in pœnitentiam, &c.*] Auctor illius consilii fuit Darius Hystaspis

tio, res per quemquam narraretur, occultato sub veste ferrò, ad regiam pergunt. Ibi obviis interfectis, ad magos perveniunt: quibus ne ipsis quidem animus in auxilium sui defuit: siquidem A.M.3532. Ol. 64. 3. Urb.C.231. Ant.C. 520. stricto ferro duos de conjuratis interficiunt. Ipsi tamen corripiuntur à pluribus: quorum alterum Gobryas medium amplexus, cunctantibus sociis, ne ipsum pro mago transfoderent, quia res obscuro loco gerebatur, [1] vel per suum corpus adigi mago ferrum jussit: fortuna tamen ita regente, illo incolumi magus interficitur.

Darius ex equi hinnitu Rex creatur.

CAP. X. Occisis Magis, [a] magna quidem gloria recepti regni principum fuit: sed multò major in eo, quòd cùm de regno ambigerent, concordare potuêrunt. Erant enim virtute et nobilitate ita pares, [b] ut difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret. Ipsi igitur [3] viam invenêrunt, qua de se judicium religione et fortunæ committerent. Pactíque inter se sunt, ut die statutâ omnes equos ante regiam primo mane perducerent: et cujus equus inter Solis ortum hinnitum primus edidisset, is rex esset. Nam et [4] Solem Persæ unum Deum esse credunt: et equos eidem Deo sacratos ferunt. Erat inter conjuratos Darius Hystaspis filius, cui de regno sollicito, [5] equi custos ait, *si ea res victoriam moraretur, nihil negotii superesse:* per noctem deindè equum pridie constitutam diem ad eundem locum ducit, ibique equæ admittit, ratus ex voluptate Veneris futurum, quod evenit. Posterâ die itaque, cùm ad statutam horam omnes convenissent, Darii equus, cognito loco, ex desiderio fœminæ hinnitum statim edidit: et segnibus aliis felix auspicium domino primus emisit. Tanta moderatio cæteris fuit, audito auspicio, ut confestim equis desilierint, et Darium [6] regem salutaverint. Po-

INTERPRETATIO.

[a] *Principes magnam gloriam retulêrunt ob Imperium receptum, sed multò majorem habuerunt, quod concordes inter se fuerint, dum de regno disputarent.*

[b] *Ut difficile esset populo* unum *eligere in regem, ob æqualem omnium dignitatem.*

NOTÆ.

filius; Prexaspes etiam, frustra à magis tentatus, mortem veri Smerdis omnibus patefecit.

1. *Per suum corpus.*] Darius fuit, qui solus cum Gobriâ in Smerdis conclave penetraverat.

2. *Interficitur.*] Non Smerdis tantùm, sed illius etiam frater Pitizithes et Magorum plerique; unde dies illa Μαγοφωνία dicta est; quâ exire in publicum magis nefas erat. Ctesias tamen dicit Smerdim in lecto oppressum; postquàm aliquandiu sedili aureo frustrà se descendisset.

3. *Viam invenêrunt.*] Darius censuit omnium Primus, unum in regem eligendum.

4. *Solem Persæ.*] Nam et Solem Deum esse credunt, quem Mithram vocant, *Strab. Suid.* Cujus antistes perpetuæ pudicitiæ fœmina fuit.

5. *Equi custos.*] Nomine Oebarus.

6. *Regem salutaverint.*] Dum in Massagetas bellum gereret Cyrus, vidit in

pulus quoque universus, secutus judicium principum, eundem Regem constituit. Sic regnum Persarum, septem nobilissimorum virorum virtute quæsitum, [a] tam levi momento in unum collatum est. Incredibile prorsùs tantâ patientia cessisse eo, quod ut eriperent Magis, mori non recusaverint. Quanquam præter formam, virtutémque hoc imperio dignam, etiam cognatio Dario juncta cum pristinis regibus fuit. Principio igitur regni, [1] Cyri regis filiam in matrimonium recepit, regalibus nuptiis regnum firmaturus: ut non tam in extraneum translatum, quàm in familiam Cyri reversum videretur. Interjecto deinde tempore cùm Assyrii descivissent et Babyloniam occupâssent, difficilisque [2] urbis expugnatio esset; æstuante Rege, [3] unus de interfectoribus Magorum, Zopyrus, domi [4] se verberibus lacerari toto corpore jubet: nasum, aures, et labia sibi præcidi; atque ita Regi inopinanti se offert. Attonitum et quærentem Darium causas, auctorémque tam fœdæ lacerationis, tacitus quo proposito fecerit, edocet; formatóque in futura consilio, transfugæ titulo Babyloniam proficiscitur. Ibi ostendit populo laniatum corpus: queritur crudelitatem Regis, à quo in regni petitione, non virtute, sed auspicio; non judicio hominum, sed hinnitu equi superatus sit: jubet illos ex amicis exemplum capere, quid hostibus cavendum sit: hortatur, non mœnibus magis quàm armis confidant, patianturque se commune bellum recentiore irâ gerere. Nota nobilitas viri pariter et virtus omnibus erat: nec de fide timebant, cujus veluti pignora, vulnera corporis et injuriæ notas habebant. Constituitur ergo dux omnium suffragio: et acceptâ parvâ manu, semel atque iterùm cedentibus consulto Persis, [5] secunda prælia facit; ad postremum

A.M.3534. Ol. 65. 1. Urb.C.233. Ant.C.518.

INTERPRETATIO.

[a] *Imperium Persarum datum est uni propter rem nullius ex se momenti.*

NOTÆ.

somniis Darium, quem propter ætatem in Perside Hystaspes reliquerat, habentem in humeris alas, quarum alterâ Asiam, alterâ Europam inumbraret, quare Hystaspi dixit, *Tuus filius mihi, et regno meo insidias molitur.*

1. *Cyri regis filiam*] Atossam.] Phædimam tamen Othanis filiam, uxorem duxisse refert Herod. Inter eos enim convenerat, ut regi non liceret, nisi è familiâ conjuratorum uxorem sumere.

2. *Urbis expugnatio.*] Dum Babyloniam obsidet Darius, è muris Babylonii ausi sunt illum irridere, quod 20 mensibus nihil profecisset, urbémque a Dario capiendam jactare, cùm mula peperisset.

3. *Unus de interfectoribus.*] Non ipse Zopyrus, sed illius pater Megabysus, Magos interfecit.

4. *Se verberibus.*] Ejus mularum una pepererat, quo portento attonitus se ipsum, quò facilius hostes falleret, mutilavit.

5. *Secunda prælia.*] Primùm mille Persas tum duo millia, pòst quatuor millia ex condicto trucidavit. *Herod.*

C

universum sibi creditum exercitum Dario prodit, [1] urbémque ipsam in potestatem ejus redigit. Post hæc Darius bellum Scythis infert, quod sequenti volumine referetur.

NOTA.

1. *Urbémque ipsam.*] Dum Darius urbem omnibus copiis oppugnat, ipse, apertis Cilliis et Belidibus portis, Persas in urbem introducit: Darius, muris eversis, tria procerum millia affigi jussit patibulis, Babyloniamque Zopyro, quoad viveret, dedit.

LIBER II.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Scytharum origo et antiquitas, de quâ cum Ægyptiis contendunt.*
2. *Descriptio Scythiæ, et morum gentis, quæ in plaustris degens justitiam colit et continentiam.*
3. *Scytharum fortitudo bellica: Ægyptios fugant, Asiámque reddunt tributariam.*
4. *Amazonum à Scythis origo, reginæ, res gestæ.*
5. *Bellum Scytharum adversùs servos, quos lepido stratagemate reprimunt. Darius Scythis, deinde Ionibus et Atheniensibus arma infert.*
6. *Atheniensium origo, gloriatio, industria, artes, Reges.*
7. *Respublica Atheniensis Solonis legibus et politico stratagemate firmata.*
8. *Pisistratus post fortiter gesta in Megarenses tyrannidem per* 33 *annos occupat.*
9. *Ejusdem filius Hippias, patriâ pulsus, Persarum exercitum in Græciam adduxit. Inde nobilis illa Marathonia pugna, in quâ victi Persæ. Athenienses victores duce Miltiade.*
10. *Dissidium fraternum de regno inter Darii filios. Xerxes bellum adversùs Græcos instaurat validissimo exercitu.*
11. *Fortitudine Spartanorum, quorum rex Leonidas, Persæ ad Thermopylas maximâ clade afficiuntur.*
12. *Themistoclis industriâ Persarum classis ad Salaminium fretum navali prælio victa, post multam stragem fugâ sibi consulit.*
13. *Mardonio terrestris exercitus commissus. Xerxes ægrè evadit piscatoriâ scaphâ: ejusdem pedestris exercitus fame obruitur: unde nova clades.*

14. *Mardonius in Bœotiâ ad Platæas, cum Persis à Græcorum copiis victus, cum paucis profugit. Eodem ferè momento adversùs Persas in Asiâ feliciter dimicatum est.*

15. *Athenienses, Spartanis delusis, urbem ex integro restaurant. Spartani Persarum fines depopulantur. Pausanias defectionis reus damnatur. Aristides proditoris consilia discutit. Xerxes iterùm arma movet infeliciter, à Cimone navali prælio superatus.*

CAPUT I.

IN relatione [1] rerum ab Scythis gestarum, quæ satis amplæ magnificæque fuerunt, principium [2] ab origine repetendum est. Non enim minùs illustria initia, quàm imperium habuêre: nec virorum imperio magìs, quàm [3] fœminarum virtutibus claruêre. Quippe cùm ipsi [4] Parthos Bactrianósque, fœminæ autem eorum Amazonum regna condiderint; prorsùs ut res gestas virorum mulierúmque considerantibus incertum sit, uter apud eos sexus illustrior fuerit. Scytharum gens antiquissima semper habita: quanquam inter Scythas et Ægyptios diu contentio de generis vetustate fuerit: [5] Ægyptiis prædicantibus, *initio rerum, cùm aliæ terræ nimio fervore solis arderent, aliæ rigerent frigoris immanitate, ita ut non modo primæ [6] generare homines, sed ne advenas quidem recipere ac tueri possent, priusquam adversus calorem vel frigus velamenta corporis invenirentur, vel [a] locorum vitia quæsitis arte remediis mollirentur: Ægyptum ita temperatam semper fuisse, ut neque hyberna frigora, nec æstivi solis ardores incolas ejus premerent; solum ita fœcundum, ut alimentorum in usum hominum nulla terra feracior fuerit. Jure igitur ibi primùm homines natos videri debere, ubi educari facillimè possent.* Contra, Scythæ cœli temperamentum, nullum esse vetustatis argumen-

Scytharum cum Ægyptiis contentio de antiquitate.

INTERPRETATIO.

[a] *Vel incommoda regionum vitarentur inventis* hominum, *industriâ, remediis.*

NOTÆ.

1. *Rerum à Scythis, &c.*] Scytharum originem, et res gestas fabularum licentia corrupit.

2. *Ab origine.*] Originem ducunt à Magog, qui inter Japheti filios secundus fuit.

3. *Fœminarum,*] Amazonas intelligit victoriis toto orbe celebres.

4. *Parthos.*] Qui Hircanis, Medis, et Persis sunt finitimi. *Corasan.*

5. *Ægyptiis prædicantibus.*] Omnium se populorum antiquissimos putarunt Ægyptii, hominumque genus à Nilo benignâ quâdam caloris, humorisque temperie productum. *Diod.* Unde à primo Rege ad Sethon progenies 341, totidémque pontifices ac reges numerabant, quod decem millia annorum efficit et ab Hercule Ægyptio ad regem Amasim annorum septendecim millia. *Herod.* Quæ quàm absurda sint, quis non videt?

6. *Generare homines.*] Gentilibus olim, sicut etiam nunc Sinensibus, non à Deo conditos homines, sed è terrâ, perindè ac stirpes, ortos fuisse persuasum erat.

tum putabant: [1]*quippe naturam, cùm primum incrementa caloris ac frigoris regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam, animalia quaeque generâsse: sed et arborum atque frugum, pro regionum conditione, aptè genera variata. Et quantò Scythis sit cœlum asperiùs quàm Ægyptiis, tantò et corpora et ingenia esse duriora. Cæterùm si mundi, quæ nunc partes sunt, aliquando unitas fuit: sive Eluvies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit: [1]sive Ignis, qui mundum genuit, cuncta possedit, utriúsque primordii Scythas origine præstare. Nam [b]si ignis prima possessio rerum fuit, qui paulatim extinctus, sedem terris dedit; nullam priùs quàm Septentrionalem partem, hyemis rigore ab igne sècretam: adeò ut nunc quoque nulla magis rigeat frigoribus. Ægyptum verò, et totum Orientem, tardissimè temperatum: quippe qui etiam nunc torrenti calore solis exæstuet. Quòd si omnes quondam terræ submersæ profundo fuerunt; profecto editissimam quamque partem decurrentibus aquis primùm detectam; humillimo autem solo eandem aquam diutissimè immoratam, et quantò prior quæque pars terrarum siccata sit, tantò prius animalia generare cœpisse. Porrò Scythiam [2] adeo editiorem omnibus terris esse, ut cuncta flumina ibi nata, [3]in Mæotim, tum, deinde in [4] Ponticum, et [5] Ægyptium mare decurrant. [c] Ægyptum autem, quæ tot regum, tot seculorum curâ impensâque munita sit, et adversùs [6] vim decurrentium aquarum tantis structa molibus, tot fossis concisa, ut, cùm his arceantur, illis*

INTERPRETATIO.

[a] *Ubi primum regiones distinctæ fuêrunt per diversos caloris et frigoris gradus, natura produxit quoque animalia, quæ pati possent locorum incommoda.*

[b] *Si initio rerum ignis omnem orbem occupavit.*

[c] *Ægyptum non posse viderì, si hominum vetustas* consideratur, *antiquissimam, quæ licet immensis sumptibus munita sit à tot regibus, et per tot sæcula, et defensa tantis aggeribus contra impetum aquarum confluentium, divisa in tot fossas, ut aquæ recipiantur in alias, dum prohibentur, ne in alias influant, tamen non potuerit coli nisi Nilo incluso in proprio alveo, quæque appareat novissima terrarum, propter aggerationes* factas, *sive à regibus, sive à Nilo adducente limum.*

NOTÆ.

1. *Sive ignis, qui, &c.*] Hæc sententia fuit Heracliti, quam Stoïci secuti sunt. *Cicero.*

2. *Adeò editiorem.*] Hoc simile vero videtur: quia in montibus Armeniæ, quæ Scythiæ vicina, arca Noë substitit.

3. *In Mæotim.*] Quæ media est inter fluvium Tanaïm, quem recipit, et Pontum Euxinum, in quem influit; *Mer de Zabache.*

4. *Ponticum.*] Qui Scythiam ab Asiâ minori separat; Paludes Mæotides, Borysthenem, et Danubium recipit: ipse verò in Bosphorum Thraciæ se exonerat; *Black Sea.*

5. *Ægyptium.*] Mare Mediterraneum, quod Ægypti alluit littora.

6. *Vim decurrentium aquarum.*] Cataractas intelligit, ubi Nilus per arduas rupes eluctatur, et magno cum strepitu, postquàm obstantes superavit scopulos, in mare præceps ruit.

recipiantur aquæ, nihilominùs coli, nisi[1] *excluso Nilo non potuerit, non posse videri hominum vetustate ultimam, quæ sive ex aggerationibus regum, sive Nili trahentis limum, terrarum recentissima videatur.* His igitur argumentis superatis Ægyptiis, antiquiores semper Scythæ visi.

Descriptio Scythiæ et mores Scytharum.

CAP. II. [2] Scythia autem in Orientem porrecta includitur ab uno latere Ponto, et ab altero [3] montibus Riphæis, à tergo Asiâ et [4] Phasi flumine. Multùm in longitudinem et latitudinem patet. [a] Hominibus inter se nulli fines, neque enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta et pecora semper pascentibus, et per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum [5] in plaustris vehunt, quibus [6] coriis imbrium hyemisque causâ tectis, pro domibus utuntur. Justitia gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto gravius; quippe sine tecto munimentoque pecora et armenta inter sylvas habentibus, quid salvum esset, si furari liceret? Aurum et argentum perinde aspernantur ac reliqui mortales appetunt. Lacte et melle vescuntur. Lanæ iis usus ac vestium ignotus: et quanquam continuis frigoribus urantur, [7] pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur. Hæc [8] continentia illis morum quoque justitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus. QUIPPE ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus. [b] Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, et absi-

INTERPRETATIO.

[a] *Hominis unius* possessiones *ab alterius* bonis, *nullius terminis* distinctæ *sunt.*

[b] *Atque utinam cæteri homines non magis aliena bona appeterent, certe non tot ac tanta bella omnibus sæculis gererentur in omnibus regionibus, et non plures homines in bello gladio morerentur, quam naturali morte pereunt.*

NOTÆ.

1. *Excluso Nilo.*] Qui ex Lunæ montibus prosiliens, Æthiopiam et Ægyptum duas in partes dividit, et propter Memphim multos in alveos diffluens, in mare Mediterraneum septem ostiis illabitur, quorum extrema sunt Canopicum ad Occidentem, et Pelusiacum ad Orientem.

2. *Scythia.*] Duplex fuit ex Ptolemæo; Europæa, quæ minor dicitur, in quam Darius profectus est; Asiatica, quæ major in quâ Cyrus à Massagetis occisus. Prima Borysthene et Tanaï terminatur, ubi nunc Tartari Præcopenses, et Moscovitæ: altera iterùm duplex est, una à Tanaï ad montem Imaum juxta Caspium mare extenditur; secunda ex una parte Imao, ex altera Sacis et India definitur, ubi nunc Tartari, et regnum *Mogul.*

3. *Montibus Riphæis*] Ad extremos Scythiæ fines positi, Septentrionem versùs.

4. *Phasi.*] Colchorum est fluvius, qui nascens ex Armeniæ montibus, in Pontum Euxinum influit.

5. *In plaustris vehunt.*] Unde domos suas in plaustris habere dicuntur.

6. *Coriis.*] Corticibus, non coriis tecta illorum plaustra affirmat Ammian. Marcell.

7. *Pellibus tamen ferinis aut murinis.*] Per ferinas pelles intelligit grandiorum ferarum, ut sunt lupi, leones, leopardi; et per murinas, pelles minorum animalium, ut sunt martures, mæles, vulpeculæ, simones Parthici, &c. quorum pellibus ad vestitum, et Scythæ et multi deinceps populi usi sunt; quin etiam veteres Latini nomine murium, feles ipsos, tum domesticos, tum feros comprehenderunt, et majora etiam animalia, cùm Pantheras Romani mures Africanos dixerint.

8. *Continentia.*] Non tam ad historiæ veritatem, quam ad Scytharum laudem hæc scripsit Justinus.

nentia alieni foret! profectò non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continuaretur; neque plus hominum ferrum et arma, quàm naturalis fatorum conditio raperet. Prorsùs ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare quod Græci longâ sapientium doctrinâ, præceptisque philosophorum consequi nequeunt; cultósque mores incultæ barbariæ collatione superari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quàm in his cognitio virtutis.

Scytharum victoriæ.

CAP. III. Imperium Asiæ [1] ter quæsivêre, ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut invicti mansêre. [2] Darium, regem Persarum, turpi ab Scythiâ summovêrunt fuga: Cyrum cum omni exercitu trucidavêrunt: Alexandri Magni ducem Zopyriona pari ratione cum copiis universis delevêrunt: Romanorum audivêre, non sensêre arma. Parthicum et Bactrianum Imperium ipsi condidêrunt. Gens laboribus et bellis aspera: vires corporum immensæ: NIHIL parare, quod amittere timeant: nihil victores præter gloriam concupiscunt. Primus Scythis bellum indixit Vexoris, rex Ægyptius, missis primò [3] legationibus, qui hostibus parendi legem dicerent. Sed Scythæ, jam antè de adventu regis à finitimis certiores facti, legatis respondent: *tam opulenti populi ducem stolidè adversùs inopes occupâsse bellum, quod magis domi fuerit illi timendum; quod belli certamen anceps, præmia victoriæ nulla, damna manifesta sint. Igitur non expectaturos Scythas dum ad se veniatur, cùm tantò sibi plura in hoste concupiscenda sint; ultróque prædæ ituros obviam.* Nec dicta, res morata: quos cùm tantâ celeritate venire rex addidicisset, [4] in fugam vertitur, exercitúque cum omni apparatu belli relicto, in regnum trepidans se recepit. Scythas ab Ægypto paludes prohibuêre: indè reversi; Asiam perdomitam vectigalem fecêre, modico tributo, magis in titulum imperii, quàm in victoriæ præmium imposito. Quindecim annis pacandæ Asiæ immorati, uxorum flagitatione revocantur, per legatos denuntiantium, *ni redeant, sobolem se ex finitimis quæsituras, nec passuras, ut in posteritatem, Scytharum genus per fœminas intercidat.* His igitur Asia per [5] mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus Rex Assyriorum imposuit.

NOTÆ.

1. *Ter quæsivêre*] Unius tantùm expeditionis meminit *Herod.* Scythæ enim, duce Madie, Cimmerios insequentes, Cyaxarem Medorum Regem, dum Niniven obsidet, vicêrunt, et Asiæ annis 28 dominati sunt; donec Cyaxares illos convivio exceptos, et poculis largioribus invitatos ad unum omnes occîdit. *Herod.*

2. *Darium.*] De illo et Zopyrione agemus posteà.

3. *Legationibus.*] Sic legendum, non *lenonibus.*

4. *In fugam vertitur.*] Herod. Diod. et alii referunt Scythas à Sesostri victos, omnésque Gentes, in quas ille bellum gessit, ab eo superatas.

5. *Mille quingentos annos.*] Viginti octo tantum annis Asiæ illos imperâsse certum est; cætera fabulosa.

Amazonum a Scythis origo, reginæ, res gestæ.

CAP. IV. Sed apud Scythas medio tempore duo regii juvenes, Hylinos et Scolopitus, per factionem optimatum domo pulsi, ingentem juventutem secum traxêre; et in [1] Cappadociæ orâ, juxta amnem [2] Thermodoonta consedêrunt, subjectósque [3] Themiscyreos campos occupavêre. Ibi permultos annos spoliare finitimos assueti, conspiratione populorum per insidias trucidantur. Horum uxores, cùm viderent exilio additam orbitatem, arma sumunt, finésque suos, summoventes primò, mox etiam inferentes bella, defendunt. Nubendi quoque finitimis animum omisêre; servitutem, non matrimonium appellantes. Singulare omnium sæculorum exemplum ausæ, rempublicam agere sine viris; jam etiam cum contemptu virorum se tuentur. Et ne feliciores aliæ aliis viderentur; viros qui domi remanserant, interficiunt. Ultionem quoque cæsorum conjugum, excidio finitimorum consequuntur. Tum pace armis quæsitâ, ne genus interiret, concubitum finitimorum ineunt. Si qui mares nascerentur, interficiebant. Virgines in eundem ipsis morem, non otio, neque lanificio; sed armis, equis, venationibus exercebant, inustis infantum dexterioribus mammis, ne sagittarum jactus impediretur: unde [4] Amazones dictæ sunt. Duæ his reginæ fuêre, Marpesia et Lampedo, quæ, in duas partes agmine diviso, inclytæ jam opibus, vicibus gerebant bella, solæ terminos alternis defendentes: et ne successibus deeset auctoritas, genitas se Marte prædicabant. Itaque majore [5] parte Europæ subactâ, Asiæ quoque nonnullas civitates occupavêre. Ibi [6] Epheso, multísque aliis urbibus conditis, partem exercitûs cum ingenti prædâ domum dimittunt. Reliquæ, quæ ad tuendum Asiæ imperium remanserant, concursu barbarorum cum Arpesiâ reginâ interficiuntur. In hujus locum filia ejus [7] Orithya regno succedit: cui præter singularem belli scientiam, eximia servatæ in omne ævum virginitatis admiratio fuit. Hujus virtute tantum additum gloriæ et famæ Amazonum est, ut [8] Herculi [9] rex, cui XII sti-

NOTÆ.

1. *Cappadociæ.*] Quæ in minori Asiâ inter Galatiam, Ciliciam, et Armeniam, sita est, *Amasia.*

2. *Thermodoonta.*] Cappadociæ fluvius inter Themiscyram, et Polemonium in Pontum Euxinum prolabens.

3. *Themiscyreos campos.*] Regiuncula est Cappadociæ contermina

4. *Amazones.*] Id est, sine mammâ, ab *a* privatio, et *μαζὸς* mamma.

5. *Parte Europæ.*] Hæc omnia fabulosa putant plerique; multa esse falsa certum est.

6. *Epheso.*] Urbs est in Ionia Asiæ, ad ostia Caystri fluvii, Dianæ Templo nobilis; à Smyrnâ Amazone, vel à Zamornâ condita dicitur; undè et Smyrna et Zamorna vocata est, ex *Stephano et Hesychio.*

7. *Orithya.*] Aliqui legunt Synopen, à quâ Synopen urbem, ad Pontem Euxinum conditam volunt. Alii, *Orthrepte* ex Hygino.

8. *Herculi.*] Jovis et Alcmenæ filio, de quo infinita Poëtæ commenti sunt: multi enim hoc nomine principes extitêre.

9. *Rex.*] Eurystheus Stheneli filius, Mycenarum rex, qui odio Junonis obsequens, ad difficillima quæque adegit Herculem. Nota sunt omnibus cætera.

pendia debebat, quasi impossibile, impetraverit, ut arma reginæ Amazonum sibi afferret. Eò igitur profectus longis novem navibus, comitante principum Græciæ juventute, inopinantes aggreditur. Duæ tum sorores Amazonum regna tractabant, [1] Antiope et Orithya: sed Orithya foris bellum gerebat. Igitur cùm Hercules ad litus Amazonum applicuit, infrequens multitudo cum Antiopâ reginâ, nihil hostile metuente, erat. Quâ re effectum est, ut paucæ repentino tumultu excitæ, arma sumerent, facilémque victoriam hostibus darent. Multæ itaque cæsæ, captæque. In his duæ Antiopæ sorores, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo. Sed [2] Theseus obtentâ in præmium captivâ, eandem in matrimonium assumpsit, et ex eâ genuit [3] Hippolytum. Hercules, post victoriam, Menalippen captivam sorori reddidit, et pretium arma reginæ accepit. Atque ita functus imperio, ad regem revertitur. Sed Orithya, ubi comperit bellum sororibus illatum, et raptorem esse Atheniensium principem; hortatur comites, frustráque et Ponti sinum, et Asiam edomitam esse dicit, si Græcorum non tam bellis, quàm rapinis pateant. Auxilium deindè à Sagillo, rege Scythiæ, petit. Genus se Scytharum esse: cladem virorum, necessitatem armorum, belli causas ostendit: assecutásque virtute, ne segniores viris fœminas habere Scythæ viderentur. Motus ille domesticâ gloriâ, mittit cum ingenti equitatu filium Panasagorum in auxilium. Sed ante prælium dissensione ortâ, ab auxiliis desertæ, bello ab Atheniensibus vincuntur; receptaculum tamen habuêre castra sociorum, quorum auxilio intactæ ab aliis gentibus, in regnum revertuntur. Post Orithyam, Penthesilea regno potita est, cujus Trojano bello inter fortissimos viros, cùm auxilium adversùs Græcos ferret, magna virtutis documenta extitêre. Interfectâ demùm [4] Penthesileâ, exercitúque ejus absumpto; paucæ, quæ in regno remanserant, ægrè se adversùs finitimos defendentes, usque tempora Alexandri magni duravêrunt. Harum Minithya, sive [5] Thalestris regina, concubitu Alexandri per dies XIII ad sobolem ex eo generandam obtento, reversa in regnum, brevi tempore cum omni Amazonum nomine intercidit.

Scytharum bellum contra servos. Darii in Scythas et Ionas bellum.

CAP. V. Scythæ autem tertiâ expeditione Asianâ, cum [6] annis octo à conjugibus et liberis abfuissent, servili bello domi excipiun-

NOTÆ.

1. *Antiope.*] Multi Antiopen cum Hippolite confundunt.

2. *Theseus.*] Ægei, Athenarum regis, ex Æthrâ filius, et Herculis assiduus comes, magnúmque fabularum argumentum.

3. *Hippolitum.*] Qui dum patris iram fugit, ab equis Phocarum visu attonitis discerptus miserè periit.

4. *Penthesileâ.*] Ab Achille Græcorum fortissimo interfectâ.

5. *Thalestris.*] De Thalestri libro xii. agemus.

6. *Annis Octo.*] Annos 28 probabiliùs habet Herod.

tur. Quippe conjuges eorum longâ expectatione virorum fessæ, nec jam teneri bello, sed deletos ratæ, servis ad custodiam pecorum relictis nubunt: qui reversos cum victoriâ dominos, velut advenas, armati finibus prohibent. Quibus cùm varia victoria fuisset, admonentur Scythæ mutare genus pugnæ, memores non cum hostibus, sed cum servis præliandum, nec armorum, sed dominorum jure vincendos: verbera in aciem, non tela adferenda; omissóque ferro, virgas ac flagella, cæteráque servilis metûs paranda instrumenta. Probato omnes consilio, instructi sicut præceptum erat, postquàm ad hostem accessêre, inopinantibus verbera intentant: adeóque illos perculêrunt, ut quos ferro non poterant, metu verberum vincerent; fugamque, non ut hostes victi, sed ut fugitivi servi, capesserent. [a] Quicunque capi potuêrunt, supplicia crucibus luêrunt. Mulieres quoque malè sibi consciæ, partim ferro, partim suspendio, vitam finiêrunt. Post hæc pax apud Scythas fuit, usque tempora Jancyri* regis. Huic Darius, rex Persarum, sicut suprà dictum est, cùm filiæ ejus nuptias non obtinuisset, bellum intulit: et armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus pugnæ potestatem, metuens, [1] ne interrupto ponte [2] Istri, [3] reditus sibi intercluderetur, amissis octoginta millibus hominum [4] trepidus refugit: quæ jactura, abundante multitudine, inter damna numerata non est. Inde Asiam et [5] Macedoniam [6] domuit: [7] Ionas

* Idanthyri alii.

A.M. 3536. Ol. 65. 3. Urb.C. 235. Ant.C. 516.

INTERPRETATIO.

[a] *Quicunque capti sunt, crucibus, in pœnam* rebellionis, *affixi sunt.*

NOTÆ.

1. *Ne interrupto ponte.*] Scytharum rex Indæthyrsus seu Jancyrus ad Darium miserat caduceatorem, cum ave, ranâ, mure, et quinque Sagittis: quod Gobryas sic interpretatus est, *O Persæ, nisi aves effecti subvoletis in cœlum, aut mures subeatis terram, aut ranæ insiliatis in paludes, non remeabitis his sagittis confixi.*

2. *Istri.*] Danubii, qui propter Alpes oritur, Germaniam, Illyricum, et Daciam transgressus, acceptis sexaginta fluminibus in Pontum Euxinum sex ostiis evolvitur. Ubi primùm Illyricum attigit, *Ister* dicitur.

3. *Reditus sibi, &c.*] Scythæ enim Ionibus, quos Darius ad pontis custodiam reliquerat, suasêrunt, ut pontem solverent.

4. *Trepidus.*] Quia imminebant hostes, et pons solutus erat. Posteà Histiæus dux Ionum reductis navibus pontem junxit.

5. *Macedoniam.*] Quæ olim Æmonia et Emathia dicta est. Græcia, mari Ionio, et Ægeo, Thraciâque circumscribitur.

6. *Domuit.*] Per Megabysum Hellespontios, Perinthios, Pæonios, Thracasque domuit.

7. *Ionas.*] Causa belli hæc fuit: Darius Histiæo Milesio urbem ad Strymonem condere permiserat; sed paulò pòst ex sententiâ Megabysi, ne id perficeret, prohibuit, eúmque ad se evocavit, ne quid novi moliretur: quâ re offensus Histiæus, clam per Aristagoram generum, quem Mileti reliquerat, Ionas à Persis avertit, ipseque, relictis Darii partibus, se præbuit Ionibus belli ducem.

quoque [1] navali prælio superat. Deinde cognito [2] quòd Athenienses Ioniis auxilium contra se tulissent, omnem impetum belli in eos [3] convertit.

Atheniensium origo et reges. CAP. VI. Nunc, quoniam ad bella [4] Atheniensium ventum est, [a] quæ non modò ultra spem gerendi, verùm etiam ultra gesti fidem patrata sunt; operáque Atheniensium effectu majora quàm voto fuêre; paucis urbis origo repetenda est: quia non, ut cæteræ gentes, à sordidis initiis ad summa crevêre. Soli enim, præterquam incremento, etiam origine gloriantur. Quippe non advenæ, neque passim collecta populi colluvies originem urbi dedit: sed eodem innati solo, quod incolunt; et quæ illis sedes, eadem origo est. Primi lanificii, et olei, et vini usum docuêre: arare quoque, et serere frumenta, glan-
A.M.2498. dem vescentibus monstrârunt. [5] Literæ certè ac facundia, et hic
Ant.C.1554 civilis ordo disciplinæ, veluti templum Athenas habent. [6] Ante Deucalionis tempora regem habuere [7] Cecropem: quem, ut omnis antiquitas fabulosa est, [8] biformem tradidêre, quia primus marem

INTERPRETATIO.

[a] *Quæ non tantum superârant spem conceptam priusquam gererentur, sed etiam postquam gesta sunt, vix credi potuêrunt.*

NOTÆ.

1. *Navali prælio.*] Histiæus, jam captâ à Persis Mileto, victus, et captus ipse ab Harpago, Sardibus, jussu Artaphernis fratris Darii, in crucem actus est.

2. *Quod Athenienses.*] Jam Dario irati, quòd Hippiam Pisistrati filium apud se recepisset, facilè ab Aristagorâ inducti sunt, ut Ionibus faverent: et eorum auxilio, jam captæ fuerant Sardes et incensæ.

3. *Convertit.*] Mardonium Gobriæ filium, et generum suum misit, qui multas clades, et ipse à fluctibus, hostibusque passus est, et multas etiam Græcis intulit.

4. *Atheniensium.*] Qui eam Græciæ partem incolunt, quæ primùm ab Actæo, Actæa dicta est: tum Cecropia à Cecrope; deinde Attica, ab Atthi, Cranai filiâ. Athenæ juxta fluvium Ilissum sita, *Setines.*

5. *Literæ.*] Multos enim Philosophos, Oratores, et Poëtas præstantissimos peperêrunt Athenæ.

6. *Ante Deucalionis.*] Promethei filius fuit, et propter montem Parnassum apud Thessalos imperavit, sed eodem quo Cecrops tempore vixit, ex *Eusebio, Hieron, Augustino.*

7. *Cecropem.*] Ægyptium, qui primus idololatriam in Græciam invexit, simulachra reperit, immolavit victimas, Jovem appellavit, ex *Euseb.* Non ille primus regnavit in Attica: jam diu enim ibi imperium tenuerat Ogyges, cujus tempore diluvium contigit, quo terra per annos 700 mansit inculta, usque ad Actæum, cujus filiam Agraulon duxit Cecrops, ex *Pausan.* Sed Lud Vives, ex Africano, Actæum, et cæteros, qui ab Ogyge ad Cecropem regnâsse dicuntur, nuda putat esse nomina.

8. *Biformem tradidêre.*] Non solùm, quòd marem junxerit fœminæ, Diphyes dictus est, sed quòd et corpore esset procerus, et linguam Græcam Ægyptiamque calleret. Apollodorus scribit eum fuisse humano simul et serpentino corpore præditum.

fœminæ matrimonio junxit. Huic successit [1] Cranaus, cujus filia Atthis regioni nomen dedit. Post hunc [2] Amphictyon regnavit, qui [3] primus Minervæ urbem sacravit, et nomen civitati Athenas dedit. Hujus temporibus, [4] aquarum Eluvies majorem partem populorum Græciæ absumpsit. [a] Superfuêrunt, quos [5] refugia montium recepêrunt, aut ad regem Thessaliæ Deucalionem ratibus evecti sunt; à quo propterea [6] genus hominum conditum dicitur. [7] Per ordinem deinde successionis regnum [8] ad Erechtheum descendit, sub quo frumenti satio [9] apud Eleusin à [10] Triptolemo reperta est, in cujus muneris honorem [11] noctes initiorum sacratæ. Tenuit et [12] Ægeus, [13] Thesei pater Athenis regnum, à quo per divortium decedens [14] Medea,

An.M.2530
Ant.C.1522

INTERPRETATIO.

[a] *Superstites fuêrunt, qui in juga montium fugêrunt, aut vecti navibus pervenêrunt ad Deucalionem regem Thessaliæ.*

NOTÆ.

1. *Cranaus.*] Non Cecropis filius, sed indigena, vir divitiis potens. Duas habuit filias; Atthim, unde Attica dicta est; et Cranaen, quæ Amphictyoni nupsit.

2. *Amphictyon.*] Expulso socero regnum invasit; erat filius Deucalionis, et frater Hellenis, qui Græciæ de suo nomen indidit.

3. *Primus Minervæ, &c.*] Hoc Theseo tribuit Plutarchus, Minervæ ipsi Hyginus, Cecropi Eusebius, et Varro apud Aug. quod probabilius; in arce ortâ oliva et aqua erumpente, cùm Delphicum oraculum Cecrops, quid facto esset opus, consuluisset; responsum est, oliva Minervam, aqua Neptunum significari, et civitatem ex alterutrius nomine appellandam.

4. *Aquarum Eluvies.*] Illud diluvium ad Amphictyonis tempora Oros. post Justinum: ad Cranai, Clemens Alex. ad Cecropis, Euseb. Hier. Aug. et Cyr. referunt; distat ab Ogygæo annis 272. Illud enim An. Mundi 2258, hoc 2530, Moysis tempore contigit.

5. *Refugia montium.*] Deucalion pelago circumvectus, ad Ætnam Siciliæ, ex *Hygyno et Arato*, ad Lycorem ex *Lucian.* ad Parnassum, ex *Apollod. Nonno, et Ovid.* appulit: at Pausanias ait homines, qui tum non fuêrunt undis oppressi, luporum ululatum sequutos, ad juga Parnassi pervenisse, ibique urbem condidisse, quam dixêrunt Lycoream.

6. *Genus hominum.*] Noëticum diluvium Deucalioneo adumbrarunt Poëtæ, et infinita propè de Deucalione, Pyrrha, et lapidibus jactis commenti sunt.

7. *Per ordinem, scilicet successionis.*] Duo tantùm omissi sunt, quorum alter Ericthonius, qui pulso Amphictyone Panathenæorum celebritatem instituit, licèt hoc Theseo tribuatur à Plutarcho. Alter Pandion fuit Ericthonii filius, Prognes et Philomelæ pater, quo regnante Ceres et Dionysius venêrunt in Atticam.

8. *Ad Erectheum.*] Pandionis filium, qui Eleusinos prælio vicit.

9. *Apud Eleusin.*] Atticæ civitatem, non procul ab Athenis.

10. *Triptolemo.*] Fuit Celeï Eleusini regis, et Megarinæ filius, de quo multa Poëtæ.

11. *Noctes.*] Id est, Eleusina sacra, in illius honorem celebrata.

12. *Egeus.*] Erectheus filium suscepit Cecropem, hic Pandionem, ex quo natus est Ægeus, cùm Pandion à Metionidis regno pulsus esset, ipse Metionidis ejectis regnum obtinuit. Ægeo mari, in quod se dedit præcipitem, nomen dedit.

13. *Thesei pater.*] Theseus Herculis affinis, et socius. Fabulæ de Ægeo, Theseo et Medeâ notæ omnibus.

14. *Medea.*] Aëtæ Colchorum regis filia, quæ Jasonem primùm secuta est, deinde ab eo repudiata Ægeo nupsit.

propter adultam privigni ætatem, [1] Colchos cum [2] Medio filio, ex Ægeo suscepto, concessit. Post Ægeum Theseus, ac deinceps Thesei filius [3] Demophoon, qui auxilium Græcis [4] adversùs Trojanos tulit, regnum possedit. Erant inter Athenienses et [5] Dorienses, simultatum veteres offensæ, quas vindicaturi bello Dorienses, de eventu prælii oracula consuluêrunt. Responsum *superiores fore, ni regem Atheniensium occidissent.* Cùm ventum esset in bellum, militibus, ante omnia, custodia regis præcipitur. Atheniensibus eo tempore rex [6] Codrus erat; qui et responso Dei, et præceptis hostium cognitis, permutato regis habitu, pannosus, sarmenta collo gerens, castra hostium ingreditur: ibi in turbâ obsistentium, à milite, quem falce astu convulneraverat, interficitur. Cognito regis corpore, Dorienses sine prælio discedunt; atque ita Athenienses virtute ducis, pro salute patriæ morti se offerentis, bello liberantur.

A.M. 2985. Ant.C. 1067

Atheniensis respublica Solonis legibus firmata. A.M. 3460. Ol. 64. 3. Urb.C. 159. Ant.C. 592.

CAP. VII. [7] Post Codrum nemo Athenis regnavit: quod memoriæ nominis ejus tributum est. Administratio reipublicæ annuis magistratibus permissa. Sed civitati nullæ tunc leges erant; quia libido regum pro legibus habebatur. Legitur itaque [8] Solon, vir justitiâ insignis, qui velut novam civitatem legibus conderet; [a] qui tanto temperamento inter plebem Senatumque

INTERPRETATIO.

[a] *Cum cerneret se offensurum alterutrum ordinem: si magis uni, quam alteri faveret in ferendis legibus; eas tam convenientes plebi et Senatui tulit; ut utrique ordini gratiosus fuerit.*

NOTÆ.

1. *Colchos.*] Quæ Phaside, monte Tauro, Iberi, et Ponto Euxino circumscribitur, *Mingrelli.*

2. *Medio filio.*] A quo Medi nomen accepêre.

3. *Demophoon.*] Theseo non Demophoon, sed Mnestheus successit. Cùm enim Theseus Ostracismi legem tulisset; ipse calumniis Lyci cujusdam sycophantæ pulsus est Athenis, et postquam jussu Lycomedes, è sublimi saxo præcipitatus est, Mnestheus regnum invasit.

4. *Adversus Trojanos.*] Non Demophoon, sed Mnestheus, scientiæ rei Militaris ex Homero peritissimus, in Trojanos pugnavit.

5. *Dorienses.*] Non Cretæ, sed Græciæ populos, qui ad Parnassi radices habitabant, à Doro Hellenis filio sic nominati. *Pausaniæ*, Peloponnenses, Lacedæmonii, *Velleio Paterc.* dicuntur.

6. *Codrus erat.*] Tres Reges à Justino omissi, Oxinthes, Aphidas, et Melanthus Codri pater, qui Messeniorum Rex, ab Heraclidis ejectus, Athenas cùm fugisset, à civibus in regem electus est. Illi successit Codrus.

7. *Post Codrum.*] Aliter tamen Pausanias, cùm ait, dum Medon et Nileus Codri filii, de regno dissiderent, Delphico Oraculo re permissâ, respondisse vatem deberi Medonti Atheniensium regnum; sed alii omnes historici Justino consentiunt. Athenienses enim sub regibus à Cecrope ad Codrum usque vixêrunt, hoc est, ab anno 2498, per annos 487, ad annum 2985. Tum sub Archontibus perpetuis fuêre annis ferè 314. Post iidem Archontes decennio finiti; annui denique facti sunt; et επωνυμοι, hoc est, eorum nominibus inscribebatur annus, uti Romæ Consulum.

8. *Solon.*] Salaminius, qui abrogatis Draconis legibus, novas dedit multò leniores. Draconis enim legibus sancitum erat, ut qui poma et alia id genus fura-

egit (cùm, si quid pro altero ordine tulisset, alteri displiciturum videretur) ut ab utrisque parem gratiam traheret. Hujus viri inter multa egregia, illud memorabile fuit: Inter Athenienses et [1] Megarenses de proprietate [2] Salaminæ insulæ, propè usque interitum, armis dimicatum fuerat. Post clades multas capitale esse apud Athenienses cœpit, si quis legem de vindicandâ insulâ tulisset. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo, parum reipublicæ consuleret; aut censendo, sibi: [a] subitam dementiam simulat, cujus veniâ non dicturus modò prohibita: sed et facturus erat. Deformis habitu, more vecordium in publicum evolat; factóque concursu hominum, quò magis consilium dissimularet, [3] insolitis sibi versibus suadere populo cœpit, quod vetabatur: omniumque animos ita cepit, ut extemplo bellum adversùs Megarenses decerneretur, insulaque, [4] devictis hostibus, Atheniensium fieret.

CAP. VIII. Intereà Megarenses memores illati ab Atheniensibus belli, et veriti ne frustrà arma movisse viderentur, matronas Atheniensium in Eleusinis sacris noctu oppressuri naves conscendunt. Quâ re cognitâ, dux Atheniensium Pisistratus juventutem [5] in insidiis locat, jussis matronis solito clamore ac strepitu etiam in accessu hostium, ne intellectos se sentiant, sacra celebrare; egressosque navibus Megarenses inopinantes aggressus delevit: ac protinùs classe captivâ intermixtis mulieribus, ut speciem captarum matronarum præberent, Megaram contendit. Illi cum et navium formam, et petitam prædam cognoscerent, obvii ad portum procedunt, quibus cæsis, Pisistratus paulùm à capiendâ urbe abfuit. Ita Megarenses suis dolis, hosti victoriam dedêre. Sed Pisistratus, quasi sibi, non patriæ vicisset, [6] tyrannidem per dolum occupat: quippe voluntariis ver-

A.M.3482. Ol. 53. 3. Urb.C.187. AnteC.564

Pisistratus tyrannidem occupat.

INTERPRETATIO.

[a] *Fingit se dementem subitò factum, ut posset, non tantùm dicere, sed etiam facere, quæ erant vetita.*

NOTÆ.

tus esset; eodem, quo sacrilegi et homicidæ supplicio afficerentur. Athenis à Pisistrato Tyranno pulsus, Crœsi fuit gratiosus; anno natus 80, obiit in Cypro insulâ.

1. *Megarenses.*] Urbs est Achaiæ, media inter Athenas et Corinthum, ad sinum Saronicum.

2. *Salaminæ insulæ.*] In Saronico sinu. *Coluri.*

3. *Insolitis sibi versibus.*] Illud poëma centum constans versibus, Salamis inscribebatur. *Diog. Laert.*

4. *Devictis hostibus.*] Solon ipse factus imperator Salaminam cepit.

5. *In insidiis locat.*] Polyænus id Soloni tribuit, sed eos conciliat Plutarchus; dum id Solonis consilio, sed virtute Pisistrati peractam affirmat.

6. *Tyrannidem per dolum.*] Bis Athenis ejectus est, semel à Lycurgo et Megacle; iterùm à Megacle socero; illius enim filiam exul in Eretriâ uxorem duxerat: cùm tamen victus Athenienses benignè habuisset, tyrannidem tertiò recuperavit.

beribus domi affectus, laceratóque corpore, in publicum progreditur: et advocatâ concione vulnera populo ostendit: de crudelitate principum, à quibus hæc se passum simulabat, queritur: adduntur vocibus lacrymæ, et invidiosâ oratione multitudo credula accenditur: amore plebis invisum se senatui affirmat: obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium; per quos occupatâ tyrannide, per annos XXXIII regnavit.

Hippias patria pulsus, Persam in Græciam adducit: unde pugna Marathonia

CAP. IX. Post ejus mortem [1] Diocles, alter ex filiis, per vim stupratâ virgine, à fratre puellæ interficitur. Alter, Hippias nomine, cùm imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi jubet: qui cùm per tormenta conscios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit: quibus interfectis, quærenti tyranno, *an adhuc aliqui conscii essent; nemi-*
A.M. 3520. *nem* ait *superesse, quem amplius mari gestiat, quàm ipsum tyran-*
Ol. 64. 3. *num.* Quâ voce ejusdem se tyranni victorem, post vindictam
Urb. C. 219. Ant. C. 532. pudicitiæ sororis ostendit. [a] Hujus virtute cùm admonita civitas libertatis esset, tandem Hippias regno pulsus, in exilium agitur: qui profectus in Persas, ducem se Dario, inferenti Atheniensibus bellum, sicuti suprà significatum est, adversùs patriam suam offert. Igitur Athenienses, audito Darii adventu, auxilium à [2] Lacedæmoniis, sociâ tum civitate, petivêrunt. Quos ubi vidêrunt [3] quatridui teneri religione, non expectato auxilio, instructis decem millibus civium, et [4] Platæensibus auxiliaribus mille, adversùs [5] sexcenta millia hostium, in [6] campos Marathonios in prælium egrediuntur. [7] Miltiades et [8] dux belli erat, et auctor non expectandi auxilii; quem tanta fiducia ceperat, ut plus præsidii in celeritate, quàm in sociis duceret. Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit,

INTERPRETATIO.

[a] *Hujus generositate urbs admonita, cùm videret se posse in libertatem vindicare.*

NOTÆ.

1. *Diocles.*] Hipparchus ab omnibus dicitur.

2. *Lacedæmoniis.*] Qui extremam Peloponnesi partem incolunt. Sparta ad Eurotam sita est. *Misistra.*

3. *Quatridui teneri religione.*] Nefas enim ducebant ante plenilunium ad bellum novum progredi.

4. *Platæensibus.*] Quorum civitas non procul à monte Citherone inter Thebas et Athenas condita est.

5. *Sexcenta millia.*] Trecenta tantùm habet Pausan.

6. *In campos Marathonios.*] Urbs Atticæ ab Athenis distans circiter decem passuum millia. *Marason.*

7. *Miltiades.*] Qui ad Codrum genus referebat; deindè propter infelicem in Parum insulam expeditionem, 50 talentis mulctatus mœrore et vulnere acceptus mortuus est.

8. *Dux belli erat.*] Duces decem ab Atheniensibus missi, sed omnes Aristidis exemplum sequuti, ubi uniuscujusque dies imperandi venerat, vicem suam Miltiadi dabant, ut ipse etiam Callimachus, Polemarchus. *Plut.*

adeò ut, cùm mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante jactum sagittarum ad hostem venerint: nec audaciæ ejus eventus defuit. Pugnatum est enim tantâ virtute, ut [1] hinc viros, inde pecudes putares. Victi Persæ in naves confugêrunt: ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt. In eo prælio tanta virtus singulorum fuit, ut cujus laus prima esset, difficile judicium videretur. Inter cæteros tamen Themistoclis adolescentis gloria emicuit, in quo jam tunc indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. [2] Cynægiri quoque militis Atheniensis gloria, magnis scriptorum laudibus celebrata est; [a] qui post prælii innumeras cædes, cùm fugientes hostes ad naves egisset, onustam navem dextrâ manu tenuit, nec priùs dimisit, quàm manum amitteret; tum quoque amputatâ dextrâ, navem sinistrâ comprehendit: quam et ipsam cùm amisisset, ad postremum morsu navem detinuit. Tantam in eo virtutem fuisse, ut non tot cædibus fatigatus; non duabus manibus amissis victus; truncus ad postremum, veluti et rabida fera, dentibus dimicaverit. [3] Ducenta millia Persæ eo prælio, sive naufragio, amisêre. Cecidit et [4] Hippias, tyrannus Atheniensis, auctor et concitor ejus belli, diis patriæ ultoribus pœnas repetentibus.

A.M. 3562. Ol. 72. 1. Urb.C. 261. Ant.C. 490.

CAP. X. Intereà et Darius, cùm bellum instauraretur, in ipso apparatu decedit, relictis multis filiis, et in regno, et antè regnum susceptis. Ex his [5] Artemenes maximus natu, ætatis privilegio, regnum sibi vindicabat; quòd jus, et ordo nascendi, et natura ipsa gentibus [dedit]. Porrò Xerxes controversiam non de ordine, sed de nascendi felicitate referebat. [b] *Namque Artemenem primum quidem Dario, sed privato provenisse: se*

Inter Darii filios de regno dissidium. Xerxes in Græcos bellum parat.

INTERPRETATIO.

[a] *Qui post infinitos* hostes *in prælio cæsos, cum reliquos, in fugam actos, usque ad naves insecutus fuisset.*

[b] *Namque Artemenem procreatum à Dario quidem primum, sed dum privatus esset: se verò ab eo, dum rex esset.*

NOTÆ.

1. *Hinc viros, inde pecudes, &c.*] Persæ tamen mediam Græcorum aciem vicêrunt, sed utroque Persarum cornu prostrato, Græci victores aggressi, Persas superarunt. *Herod.*

2. *Cynægiri.*] Dum summam puppim apprehendit, manu bipenni abscissa, eum cecidisse refert. *Herod.*

3. *Ducenta millia.*] Datys Persarum dux in acie periit cum sex millibus è suis, ut in Græco Herodoti legitur; sed eos tantùm intelligit, qui gladio, non eos qui aquâ perierant; ex Atheniensibus 190 tantùm occisi sunt. Artaphernes Darii ex fratre nepos cum aliis fugit.

4. *Hippias.*] Suidas tradit eum ex pugnâ elapsum in Lemnum fugisse, ibique captum oculis, affluente per illos sanguine miserè periisse.

5. *Ex his Artemenes.*] In duobus peccat Justinus. Primò, quòd Artemenem nominet, qui ab Herod. Artabasanes dicitur. Secundò, quòd illam de regno contentionem post mortem Darii ortam, et Artaphernem illius fuisse judicem dicat: contra Herod. qui et vivente Dario natam, et ab eo diremptam affirmat.

regi primum natum. Fratres itaque suos, qui antè geniti essent, privatum patrimonium, quod eo tempore Darius habuisset, non regnum sibi vindicare posse: se esse, quem primum in regno jam rex pater sustulerit. Huc accedere, quòd Artemenes non patre tantum, [1] *sed et matre privatæ adhuc fortunæ, avo quoque materno privato, procreatus sit: se verò et matre reginâ natum, et patrem non nisi regem vidisse; avum quoque maternum Cyrum se regem habuisse, non hæredem, sed conditorem tanti regni: et si in æquo jure*
A.M. 3567. Ol. 73. 2. Urb.C.270. Ant.C.485. *utrúmque fratrem pater reliquisset, materno tamen se jure et avito vincere.* Hoc certamen concordi animo ad patruum suum Artaphernem, veluti ad domesticum judicem, deferunt: qui domi cognitâ causâ, Xerxem [2] præposuit: adeóque fraterna contentio fuit, ut nec victor insultaverit, nec victus doluerit; ipsôque litis tempore invicem munera miserint; [a] jucunda quoque inter se non solùm, sed credula convivia habuerint; judicium quoque ipsum sine arbitris, sine convitio fuerit. Tantò moderatiùs tum
A.M.3571. Ol. 74. 2. Urb.C. 270. Ant.C.481. fratres inter se regna maxima dividebant, quàm nunc exigua patrimonia partiuntur. [3] Igitur Xerxes [4] bellum à patre cœptum adversùs Græciam, quinquennium instruxit. Quod ubi primùm didicit Demaratus, rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerxem exulabat, amicior patriæ post fugam, quam regi post beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magistratibus perscribit, eademque cerâ superinducta delet: ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet: fido deinde servo perferendas tradit, jusso magistratibus Spartanorum tradere. Quibus perlatis, Lacedæmone quæstioni res diu fuit, quod neque scriptum aliquid viderent, nec frustrà missas suspicarentur, tantóque rem majorem, quantò sit occultior putabant. Hærentibus in conjecturâ viris, soror regis Leonidæ consilium scribentis invenit. Erasâ igitur cerâ, belli consilia deteguntur. Jam Xerxes [5] septingenta millia de regno armaverat,

INTERPRETATIO.

[a] *Alter alterum exceperit conviviis, in quibus non tantum lætè, sed etiam confidenter inte se* egerint.

NOTÆ.

1. *Sed et matre.*] Tres enim liberos ex Gobryæ filiâ privatus, quatuor ex Atossâ Cyri filiâ rex Darius susceperat.

2. *Præposuit.*] Illius consilii auctor fuit Demaratus Lacedæmonius, qui et patriâ, et regno pulsus à Cleomene, Susa se receperat.

3. *Igitur Xerxes.*] Nomen Gentilitium Persarum regibus fuit, Xerxes et Artaxerxes: post Xerxem enim Memoriosum omnes Artaxerxes dictos ait Diodorus; *Art* est additamentum honorificum, ut *Scach* etiam nunc apud Persas, quod magnum sonat ex *Hesychio*.

4. *Bellum à patre, &c.*] Prius Ægyptios in patrem rebelles per Achemenem fratrem subegit.

5. *Septingenta.*] Xerxis copias maritimas, terrestres, Europæas et Asiaticas, adjectis servitiis, refert Herod. ascendisse ad quingentas et viginti tres myriades, et insuper quinque millia: quod efficit 5235220. medio pars 2617610. erat militum, altera servitiorum, nec eunuchi, nec mulieres hoc in numero continentur; sed alii aliter de hoc numero sentiunt; quorum sententias recensere longiùs esset.

et trecenta millia de auxiliis: ut non immeritò proditum sit, [1] flumina ab exercitu ejus siccata Græciámque omnem vix capere exercitum ejus potuisse. [2] Naves quoque mille ducentas numero habuisse dicitur. Huic tanto agmini dux defuit. Cæterùm, si regem spectes; divitias, non ducem laudes: quarum tanta copia in regno ejus fuit, ut, cùm flumina multitudine consumerentur, opes tamen regiæ superessent. Ipse autem primus in fugâ, postremus in prælio semper visus est; in periculis timidus; sicubi metus abesset, inflatus: denique antè experimentum belli, fiduciâ virium, veluti naturæ ipsius dominus, et [3] montes in planum ducebat, et convexa vallium æquabat, et quædam [4] maria pontibus sternebat, [a] quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.

CAP. XI. Cujus introitus [5] in Græciam quam terribilis, tàm turpis ac fœdus discessus fuit. Nam cùm Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus militum angustias [6] Thermopylarum occupâsset, Xerxes contemptu paucitatis, eos pugnam capessere jubet, quorum [7] cognati Marathoniâ pugnâ interfecti fuerant; qui, dum ulcisci suos quærunt, principium cladis fuêre: succedente deindè [8] inutili turbâ, major cædes editur. Triduo ibi cum dolore et indignatione Persarum dimicatum: quartâ die, quum nuntiatum esset Leonidæ, à xx millibus hostium [9] summum cacumen teneri, tunc hortatur socios *recedant, et se ad meliora patriæ tempora reservent: sibi cum Spartanis fortunam experiendam; plura se patriæ quàm vitæ debere: cæteros ad præ-*

Leonida Persas ad Thermopylas vincit.
A.M. 3574.
Ol. 75 1.
Urb.C.272.
Ant.C.478.

INTERPRETATIO.

[a] *Isthmos effodiebat, ut commodior et brevior esset navigatio.*

NOTÆ.

1. *Flumina*, &c.] Echedorus enim fluvius illis potantibus defecit.

2. *Naves quoque*, &c.] Multi legunt decies centum millia, quod verum non videtur: Herod. et Diod. triremes numerant 1200. biremium verò tria millia addit Diod. Hippagogas 820, equis ductandis idoneas.

3. *Montes in planum.*] Montis Athos Isthmum effodi jussit: ea erat fossæ latitudo ut duæ triremes in eâ moveri facile possent.

4. *Maria pontibus.*] Hellespontum ex Abydo Asiæ oppido, ad Sestum Europæ, qui septem stadiorum trajectus est, ponte junxit: quin etiam Hellesponto trecenta verbera ideò infligi jussit, quod pontem evertisset. Nihil de Xerxis in Pythium crudelitate habet Justinus.

5. *In Græciam.*] Per Thessaliam ingressus est: illius transitum, et exercitûs ordinem pluribus narrat Herod. Quem consule.

6. *Thermopylarum.*] Angustiæ sunt montis Oetæ, quibus ex Phthiotide in Phocidem transitus est 25 pedum spatio, non procul à sinu Maliaco, ibi erant θερμὰ λȣ̃τρα, id est, calida lavacra, et murus quem Phocenses metu Thessalorum ædificârant, et Dario adventante Græci renovârunt, et super murum, portæ visebantur, unde Thermopylæ.

7. *Cognati.*] Medos illos fuisse testator Herod. quos veteris imperii gloriâ tumidos, deletos cupiebat Xerxes.

8. *Inutili turbâ.*] Lectissimos tamen misit, quos immortales vocant.

9. *Summum cacumen.*] Id consilii Xerxi dederat Epialtes Trachinius, ut Leonidæ copias à tergo aggrederetur.

sidia Græciæ servandos. Audito regis imperio discessêre cæteri, soli Lacedæmonii remansêrunt. Initio hujus belli sciscitantibus Delphis oracula, responsum fuerat, aut regi Spartanorum, aut urbi cadendum. Et idcircò rex Leonidas cum in bellum proficisceretur, ita suos firmaverat, ut ire se parato ad moriendum animo scirent. Angustias propterea occupaverat, ut cum paucis aut majore gloriâ vinceret, aut minore damno reipublicæ caderet. Dimissis igitur sociis, hortatur Spartanos, *Meminerint, qualitercunque præliantibus, cadendum esse: caverent ne fortiùs mansisse, quàm dimicâsse videantur; nec expectandum, ut ab hoste circumvenirentur, sed dum nox occasionem daret, securis et lætis superveniendum: nusquam victores honestiùs, quàm in castris hostium perituros.* Nihil erat difficile persuadere persuasis mori: statim arma capiunt; et sexcenti viri, castra quingentorum millium irrumpunt; statímque regis prætorium petunt, aut cum illo, aut si ipsi oppressi essent, in ipsius potissimùm sede morituri. Tumultus totis castris oritur. Spartani, posteaquam regem non inveniunt, per omnia castra victores vagantur; cædunt, sternúntque omnia: ut qui sciant se pugnare non spe victoriæ, sed in mortis ultionem. Prælium à principio noctis, in majorem partem diei, tractum. Ad postremum non vi victi, sed vincendo fatigati, inter ingentes stratorum hostium catervas [1] occidêrunt. [a] Xerxes [2] duobus vulneribus terrestri prælio acceptis, experiri maris fortunam statuit.

Themistocles Persas navali prælio vincit.

CAP. XII. Sed Atheniensium dux [3] Themistocles cùm animadvertisset Ionas, propter quos bellum Persarum susceperant, in auxilium regis classe venisse; solicitare eos in partes suas statuit. Et, cùm colloquendi copiam non haberet, quo applicituri erant, symbolos proponi et saxis proscribi curat: *Quæ vos, Iones, dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim* [4] *conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus, cogitàtis? An ideò*

INTERPRETATIO.

[a] *Xerxes, victus duobus præliis terrestribus, constituit tentare an maritimis* certaminibus *fortuna* magis faveat.

NOTÆ.

1. *Occidêrunt.*] Duos Xerxis fratres contra Leonidam pugnantes supra ejus cadaver procubuisse Herod dicit; et cùm Xerxes cor illius excidi jussisset, pilosum invenit: ita *Plut.*

2. *Duobus vulneribus.*] Bis victus, semel in montium angustiis, iterùm noctu in castris.

3. *Themistocles.*] Omisit Justinus repetitas ad Artemisium, Eubœæ insulæ promontorium, navales pugnas, in quibus Græci Themistoclis et consilio et fortitudine victores extitêrunt, unde in Salaminias fauces sese recepêre: Themistocles adolescentiâ deliciis et omnibus infamis fuerat, sed posteà patriæ columen decúsque extitit.

4. *Conditoribus vestris.*] Deucalionis filius Hellen tres habuit filios, Æolum, Dorum, et Xuthum, qui patris thesauros depeculatus, in Atticam profugit, ubi conditâ Tetrapoli, ex Creusâ filios Achæum, et

mœnia vestra condidimus, ut essent qui nostra delerent? [a] *quid si non hæc et Dario priùs, et nunc Xerxi, belli causa nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus? Quin vos in hæc nostra castra ex istâ obsidione transitis?* [b] *Aut si hoc parùm tutum est, at vos commisso prælio ite cessim, inhibete remis, et à bello discedite.* Ante navalis prælii congressionem miserat Xerxes quatuor millia armatorum [1] Delphos, ad templum [2] Apollinis diripiendum: prorsùs, quasi non cum Græcis tantùm, sed et cum diis immortalibus bellum gereret: [c] quæ manus tota imbribus et fulminibus deleta est; ut intelligeret, quàm nullæ essent hominum adversùs deos vires. Post hæc [3] Thespias, et Platæas, et Athenas vacuas hominibus incendit: et quoniam ferro in homines non poterat, in ædificia igne grassatur. Namque Athenienses post pugnam Marathoniam, præmonente Themistocle, victoriam illam de Persis, non finem, sed causam majoris belli fore, CC naves fabricaverant. Adventante igitur Xerxe, consulentibus Delphis oraculum, responsum fuerat, *Salutem muris ligneis tuerentur.* Themistocles navium præsidium demonstratum ratus, persuadet omnibus *Patriam municipes esse, non mœnia; civitatémque non in ædificiis, sed in civibus positam: meliùs itaque salutem navibus, quàm urbi commissuros: hujus sententiæ etiam Deum auctorem esse.* Probato consilio, conjuges liberósque, cum pretiosissimis rebus [4] abditis insulis, relictâ urbe, demandant:

A.M. 3574.
Ol. 75. 1.
Urb.C. 273.
Ant.C. 487.

INTERPRETATIO.

[a] *Quid si et Darius anteà, et nunc Xerxes, ideò tantum in nos bellum gesserunt, quòd vos juvimus, dum in* Persas *rebelles eratis?*

[b] *Aut si hoc periculosum videtur, vos inito certamine recedite.*

[c] *Qui omnes milites pluviis et fulminibus perierunt.*

NOTÆ.

Ionem suscepit. Ion in Achaiâ remansit, ejusque nomine Ægialenses, Iones dicti sunt; sed ab Achæis sedibus pulsi, primùm Athenas deindè ducibus Neleo et Androcio, Codri filiis, sese recepêrunt in Asiam. Cujus partem Ioniam dixerunt, quæ Æolide, Lydiâ, Cariâ, et mari Ægeo, undique terminabatur, ubi olim Ephesus, Miletus, Colophon, &c. Meander, Cayster, et Hermus fluvii *Sarcham.*

1. *Delphos.*] Urbs Phocidis in Achaiâ, ad Parnassum montem. Oraculo Apollinis clarissima, nunc *Delpho.* Templum erat supra specum, oppido muróque cinctum, aditu adeò difficili, ut exigua tantum semita pateret, qui consulturi incederent. In medio templi hiatus erat, ex quo spiritus acer et vehemens vatem tripodi insistentem corripiebat, statis diebus, quibus fari liceret. Non enim quovis tempore sed certis diebus, ut Idibus vel Calendis, augescente vel deficiente Luna, Oraculum consulere fas erat.

2. *Apollinis.*] Jovis et Latonæ filius fuit, et Dianæ frater, de quo infinitæ prope fabulæ.

3. *Thespias.*] Urbs Bœotiæ, in limite Phocidis, Heliconi monti vicina.

4. *Abditis insulis.*] Alii Træzenem, alii Æginam, alii Salaminam missi sunt. *Herod.* Sed omnes humanitate victos à Træzenis dicit Plut. quorum sumptibus Atheniensium pueri publicè instituti sunt.

ipsi naves armati conscendunt. Exemplum Atheniensium et aliæ urbes imitatæ. Itaque cùm adunata omnis [1]sociorum classis, et intenta in bellum navale esset; angustiasque [2] Salaminii freti, ne circumveniri à multitudine posset, occupassent; [3] dissensio inter civitatum principes oritur: qui cùm deserto bello ad sua tuenda dilabi vellent, timens Themistocles, ne discessu sociorum vires minuerentur, per servum fidum Xerxi nuntiat, *uno in loco eum contractam Græciam capere facillimè posse. Quod si civitates, quæ jam abire vellent, dissipentur; majore labore ei singulas consectandas.* Hoc dolo impellit regem signum pugnæ dare. Græci quoque adventu hostium occupati, prælium collatis viribus capessunt. Intereà rex, velut spectator pugnæ, cum parte navium in litore remanet. [4] Artemisia autem regina [5] Halicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces bellum acerrimè ciebat: *Quippe ut in viro muliebrem timorem, ita in [6] muliere virilem audaciam cerneres* Cùm anceps prælium esset, Iones, juxta

A.M. 3574. Ol. 75. 1, Urb.C. 273. Ant.C. 478.

præceptum Themistoclis, [7]pugnæ se paulatim subtrahere cœperunt; quorum defectio animos cæterorum fregit. Itaque circumspicientes fugam pelluntur Persæ, et mox prælio victi, in fugam vertuntur. In quâ trepidatione multæ captæ naves, multæ mersæ; plures tamen non minùs sævitiam regis, quàm hostem timentes, domum dilabuntur.

Xerxes fugit. Mardonius exercitui præficitur.

CAP. XIII. Hâc clade perculsum, et dubium consilii Xerxem [8] Mardonius aggreditur. Hortatur *in regnum abeat, ne quid seditionis moveat fama adversi belli, in majus, sicuti mos est, omnia extollens: sibi* CCC *millia armatorum lecta ex omnibus copiis relinquat,* [a] *quâ manu aut cum gloriâ ejus perdomiturum se Græciam, aut si aliter eventus ferat, sine ejusdem infamiâ hostibus cessurum.*

INTERPRETATIO.

[a] *Cum quo exercitu, aut se Græciam subacturum cum laude, aut, si fortuna non faveat, vincendum se ab hostibus, sine dedecore ejusdem* Xerxis.

NOTÆ.

1. *Sociorum classis.*] Triremibus 378 constabat.

2. *Salaminii freti.*] Salamina, insula Saronici sinûs, Peloponnesum inter et Atticam, Æginæ proxima.

3. *Dissentio inter,* &c.] Quòd audiissent Atticam à Xerxe devastatam.

4. *Artemisia.*] Cariæ regina, quæ Mausoli mariti cineres vino permixtos bibit, et splendidum illi erexit sepulchrum, unde Mausolea dicuntur.

5. *Halicarnassi.*] Urbs Cariæ maritima, inter Jasum et Cnidum, propter sinum Ceramicum, Mausoleo nobilis, *Messy.*

6. *In muliere virilem,* &c.] Ideò Xerxes de suis dicebat apud Herod. *Viri quidem extitêrunt mihi fœminæ, fœminæ autem viri.* Eam pro Græcis contra Persas pugnâsse falsò scribit Suidas.

7. *Pugnæ se paulatim,* &c.] De Ionum fugâ nihil habet Diod. sed cladis initium, et locorum angustiis, et ducis morti tribuit.

8. *Mardonius.*] Cui Xerxis soror nupserat, vir prudentiâ, fortitudine, et rebus in Græcos sub Dario gestis, clarissimus.

Probato consilio, Mardonio exercitus traditur: reliquas copias rex ipse reducere in regnum parat. Sed Græci, audita regis fugâ, consilium ineunt pontis interrumpendi, quem ille [1] Abydo veluti victor maris fecerat; ut intercluso reditu, aut cum exercitu deleretur; aut desperatione rerum, pacem victus petere cogeretur. Sed Themistocles [2] timens, ne interclusi hostes desperationem in virtutem verterent, et iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent; *satis multos hostes in Græciâ remanere* dictitans, *nec augeri numerum retinendo oportere;* cùm vincere consilio cæteros non posset, eundem servum ad Xerxem mittit, certiorémque consilii facit; et occupare transitum maturatâ fugâ jubet. Ille, perculsus nuntio, tradit ducibus milites perducendos; ipse cum paucis Abydon contendit. Ubi cum solutum pontem hibernis tempestatibus offendisset, piscatoriâ scaphâ [3] trepidus trajecit. Erat res spectaculo digna, et æstimatione sortis humanæ, rerum varietate mirandæ, in exiguo latentem videre navigio, quem paulò antè vix æquor omne capiebat; carentem etiam omni servorum ministerio, cujus exercitus, propter multitudinem, terris graves erant. Nec pedestribus copiis, quas ducibus assignaverat, felicius iter fuit; siquidem quotidiano labori (neque enim ulla est metuentibus quies) etiam fames accesserat. [a] Multorum deindè dierum inopia contraxerat et pestem: tantáque fœditas morientium fuit, ut viæ cadaveribus implerentur, alitésque et bestiæ, illecebris solicitatæ, exercitum sequerentur.

CAP. XIV. Interim Mardonius in Græciâ [4] Olynthum expugnat. Athenienses quoque in spem pacis, amicitiamque regis solicitat, spondens incensæ eorum urbis etiam in majus restitutionem. Posteaquàm nullo pretio libertatem videt his venalem, [5] incensis quæ ædificare cœperant, copias in [6] Bœotiam transfert. Eò et Græcorum exercitus qui [7] centum millium

Mardonius ad Plateas et classis Persarum in Asiâ à Græcis vincitur.

INTERPRETATIO.

[a] *Deinde pestis grassata est per exercitum, ob inopiam* commeatûm *per multos dies.*

NOTÆ.

1. *Abydo.*] Urbs est Phrygiæ ad Bosphorum, nunc arx munitissima, una ex Dardanellis. *Aidos.*

2. *Timens, ne interclusi,* &c.] Contrarium consuluisse Themistoclem testatur Plutarchus

3. *Trepidus trajecit.*] Pedestri itinere in Asiam cum reliquo exercitu pervenit, *ex Herod.* qui tamen ex aliorum sententia refert Xerxem navem Phœnissam conscendisse, Persásque plurimos, dum navis ob nimium pondus periclitaretur, in fluctus prosiliisse.

4. *Olynthum.*] Non in Græciâ, sed in Macedoniâ, inter Athon montem, et urbem Pallenen sita est, *Olintho.*

5. *Incensis quæ ædificare,* &c.] E navibus enim egressi, domos per hyemem extruere cœperant.

6. *Bœotiam transfert.*] Ex unâ parte Atticæ, ex alterâ Thessaliæ finitima, mari Chalcidico alluitur, olim Aonia, nunc *Stramulipa.*

7. *Centum millium.*] *Ex Herod.* Fuerunt 38700 gravis armaturæ, 35000 levis arma-

A.M. 3575. Ol. 75. 2. Urb C. 274. Ant. C. 477. fuit, sequutus est: [1] ibique prælium commissum. Sed fortuna regis cum duce mutata non est. Nam victus Mardonius, veluti ex naufragio, cum paucis [2] profugit. [3] Castra referta regalis opulentiæ capta. Unde primùm Græcos, diviso inter se auro Persico, divitiarum luxuria cepit. Eodem fortè die, quo Mardonii copiæ deletæ sunt, etiam navali prælio in Asiâ, [4] sub monte Mycale, adversùs Persas dimicatum est. Ibi ante congressionem, cùm classes ex adverso starent, fama ad utrumque exercitum venit, vicisse Græcos, et Mardonii copias occidione occidisse. Tantam famæ velocitatem fuisse, ut cùm matutino tempore prælium in Bœotia commissum sit, meridianis horis in Asiam, per tot maria, et tantum spatii, tàm brevi horarum momento, de victoriâ nuntiatum sit. Confecto bello, cùm de præmiis civitatum ageretur, omnium judicio, Atheniensium virtus cæteris prælata. Inter duces quoque [5] Themistocles princeps, civitatum testimonio judicatus, gloriam patriæ suæ auxit.

Athenienses urbem restaurant.

CAP. XV. Igitur Athenienses aucti et præmiis belli, et

NOTÆ.

turæ, et 34500 sociorum, Thespiensiúmque 1800, quod 11 myriades efficit, hoc est 110000: Persarum verò ponit decem myriades, hoc est 100000, et Persarum 50 myriades, id est, 500000.

1. *Ibique prælium.*] Ad Platæas, et Asopum fluvium, qui Thebaïcam regionem à Plataïca dividit.

2. *Profugit.*] Dum contra Pausaniam Lacedæmoniorum ducem, Persarum fortissimis stipatus, pugnat, occubuit, *ex Herod. et Diodor.* Quare non ipse fugit, sed reliquæ Persarum copiæ, quarum pars duce Artabaso in Macedoniam, pars Thebas se recepit, pars se inclusit in castris muro ligneo circumdatis; quibus tamen ab Atheniensibus et Lacedæmoniis expugnatis, omnes ad unum occisi sunt. *Diod.*

3. *Castra referta.*] Hæc pluribus Herodot. Pausanias, coquis et pistoribus Persis jussit, ut cœnam sibi, uti solerent Mardonio, instruerent: quòd cùm illi fecissent, ipse aureos lectos, mensas aureas, magnificumque cœnæ apparatum miratus, ministris imperavit suis, ut Laconicam pararent cœnam; convocatisque Græcorum ducibus, *Videte*, inquit, *amentiam Medorum ducis, qui cùm talem vitam duceret, ad nos subigendos venit, qui tam miserè victitamus.* Herod.

4. *Sub monte Mycale.*] Mons est Ioniæ, pelago imminens, ad quem Leutichides Persas fortiter dimicantes superavit, Ionibus etiam contra Persas pugnantibus.

5. *Themistocles princeps.*] Cùm Græci omnes in Isthmo ad aram convenîssent, unusquisque primum calculum servavit sibi, alterum Themistocli tribuit: cúmque paulò pòst ad Lacedæmonios legatus ludos Olympicos inviseret Themistocles, omnes ludis relictis, ad eum videndum se converterunt; sed vir tantus, qui patriæ suæ saluti fuerat, civibus ob nimiam potentiam suspectus, primùm Argos, tum ad necem quæsitus, in Corcyram, deindè in Epirum, post in Asiam, denique ad Regem Artaxerxem fugit, à quo benignè habitus, Persarum exercitui præficitur; sed ne bellum interferret patriæ, epoto vel taurino sanguine, ut vult Diodorus, aut veneno, ut mavult Herodotus, seu potius morbo, annos natus 65. Magnesiæ obiit.

gloriâ, urbem ex integro condere moliuntur. [a] Cùm moenia majora complexi fuissent, suspecti esse Lacedæmoniis coepêre, rectè reputantibus, quibus ruina urbis tantùm incrementi dedisset, quantùm sit datura munita civitas. Mittunt ergo legatos, qui monerent, *ne munimenta hostibus, et receptacula futuri belli extruant.* Themistocles, ut vidit spem urbis invideri, non existimans abruptè agendum, respondit legatis, *ituros Lacedæmonem, qui de eâ re pariter cum illis consulant.* Sic dimissis Spartanis, hortatur suos, *opus maturent.* Dein ipse, interjecto tempore, in legationem proficiscitur, et nunc in itinere infirmitate simulata, [1] nunc tarditatem collegarum accusans, sine quibus agi jure nihil possit, diem de die proferendo, spatium consummando operi quærebat; cùm interim nuntiatur Spartanis, opus Athenis maturari; propter quod denuò legatos mittunt ad inspiciendam rem. Tum Themistocles per servum magistratibus scribit Atheniensium, [b] *legatos vinciant, pignúsque teneant, ne in se graviùs consulatur.* Adiit deinde concionem Lacedæmoniorum: *indicat permunitas Athenas esse, et posse jam illatum bellum non armis tantùm, sed etiam muris sustinere: Si quid ob eam rem de se crudeliùs statuerent, legatos eorum in hoc pignus Athenis retentos.* Graviter deinde castigat eos, *Quod non virtute, sed imbecillitate sociorum, potentiam quærerent.* Sic dimissus, veluti triumphatis Spartanis, à civibus excipitur. Post hæc Spartani, ne vires otio corrumperent, et ut bis illatum à Persis Græciæ bellum ulciscerentur, ultro fines eorum depopulantur. Ducem suo, sociorumque exercitui [2] deligunt Pausaniam, qui pro ducatu, regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe, nuptias filiæ ejus paciscitur. Redditis captivis, ut fides regis aliquo beneficio obstringeretur. Scribit prætereà Xerxi, *quoscumque ad se nuntios misisset, interficeret: ne res loquacitate hominum proderetur.* [c] Sed dux Atheniensium [3] Aristides, belli socius, collegæ conatibus obviam

Pausanias proditionis damnatur. Bellum inter Græcos et Persas. Cimon vincit Persas.

A.M. 3576.
Ol. 75. 3.
Urb.C. 275.
Ant.C. 476.

A.M. 3577.
Ol. 75. 4.
Urb.C. 276.
Ant.C. 475.

INTERPRETATIO.

[a] *Cum majus spatium mœnibus circumdedissent, Lacedæmonii eos suspectos habuêrunt, rectè prævidentes, quantum incrementum capturi essent ex munitionibus urbis, cùm tantum ceperint ex illius ruina.*

[b] *Detineant legatos, serventque pro pignore, ne Lacedæmonii ipsum habeant severiùs.*

[c] *Sed Aristides Imperator Atheniensium, præfectus bello cum Pausaniâ, detexit proditionem, se opponendo illius conatibus, et disponendo omnia prudenter in* bonum *reipublicæ.*

N O T Æ.

1. *Nunc tarditatem collegarum.*] Vult eum Diodorus, simul cum aliis legatis missum, omnesque unà Spartæ sub custodiâ detentos. sed aliena sunt à Plut. et Thucydide, quem tamen sequitur.

2. *Deligunt Pausaniam.*] Cum viginti navibus ex Peloponneso, et 30 ex Atticâ Persas è Cypro expulit, cœpit Byzantium, multósque Persas Xerxis affines, quos dum remittit regi, illius filiam uxorem poposcit, Græciam in Xerxis potestatem se redacturum pollicitus.

3. *Aristides.*] Vir justitiæ et paupertatis amore clarissimus, quem Themisto-

A.M.3581. eundo, simul et in rem sapienter consulendo, proditionis consi-
Ol. 76. 4. lia discussit. Nec multò post, accusatus Pausanias [1] damnatur.
Urb.C.280. Ant.C.471. Igitur Xerxes, cùm proditionis dolum publicatum videret, ex
integro bellum instruit. Græci quoque ducem constituunt [2] Cimonem Atheniensem, filium Miltiadis, quo duce apud Marathonem pugnatum est, juvenem, cujus magnitudinem futuram
A.M.3584. pietatis documenta prodidêrunt. Quippe patrem ob crimen pe-
Ol. 77. 3. culatûs in carcerem conjectum, [a] ibique defunctum, translatis in
Urb.C.283. se vinculis, ad sepulturam redemit. Nec in bello judicium deli-
Ant.C.468. A.M.3590. gentium fefellit: siquidem non inferior virtutibus patris, Xer-
Ol. 79. 1. xem [3] terrestri navalíque bello superatum, trepidum recipere se
Urb.C.289. Ant.C.462. in regnum coëgit.

INTERPRETATIO.

[a] *In carcere mortuum redemit, ut eum sepeliret*, eâ lege, *ut* ipse *in vinculis maneret.*

NOTÆ.

cles decem annorum exilio mulctavit; in eâ egestate obiit, ut vix tantillum pecuniæ, quòd vespillonibus daretur, inventum sit.

1. *Damnatur.*] Spartam revocatus, ab Ephoris, quos pecuniâ corruperat, semel atque iterum absolutus est: sed detectâ cum Ilotis conspiratione, et literis, quas ad Artabasum scripserat, interceptis, damnatus, in Palladis templo, quò fugerat, fame periit.

2. *Cimonem.*] Miltiadis filium, qui summa cum laude meruerat sub Themistocle.

3. *Terrestri navalique bello.*] Eionem ad Strymonem sitam et Scyrum insulam cepit, Dolopibus incolis in servitutem abstractis: sed hæc aliter Plutarchus, Diod. Thucyd. et Herod. narrant; omnes Cariæ et Lyciæ urbes diripuit: posteà et Persarum classem propè Cyprum, et pedestres copias juxta Eurymedontem Pamphyliæ fluvium, mentito hostium habitu, penitus delevit; deinde fœdus cum Persis ictum est; sed hæc omnia non Xerxis, sed Artaxerxis tempore gesta sunt, *Herod. Thucyd. Diod. Plutarch.*

LIBER III.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Xerxis et Artabani præfecti perfidi tragicus interitus.*
2. *Bellorum inter Lacedæmonios et Athenienses origo. Spartæ Respublica, et Legislator.*
3. *Reges à Lycurgo Spartanis latæ, quomodo ratæ fiant et habeantur.*
4. *Bellum Messeniis illatum ob stupratas virgines: et spuriorum Spartanorum in Italiam migratio.*
5. *Messenii scelerum suorum luunt pœnas; et bellum instaurant, ac tandem superantur.*

6. *Tertium bellum Messenium; Peloponnesiacum item, in quo multæ eventuum variorum facies.*
7. *Pacis fœdus ruptum. Spartani premuntur Periclis virtute, cujus egregia in rempublicam merita describuntur. Iterùm pax sancita et violata: unde bellum Siculum.*

CAPUT I.

XERXES rex Persarum, terror anteà gentium, bello in Græciam infeliciter gesto, etiam suis contemptui esse cœpit. Quippe [1] Artabanus [2] præfectus ejus, deficiente quotidie regis majestate, in spem regni adductus, cum septem robustissimis filiis regiam [3] vesperi ingreditur (nam amicitiæ jure semper illi patebat) [4] trucidatóque rege, voto suo obsistentes filios ejus, dolo aggreditur. Securior de Artaxerxe, puero admodum, fingit regem à Dario, qui erat adolescens, quò maturiùs regno potiretur, occisum; impellit Artaxerxem parricidium parricidio vindicare. Cùm ventum ad domum Darii esset, dormiens inventus, quasi somnum fingeret, interficitur. Dein cùm [5] unum ex regis filiis sceleri suo superesse Artabanus videret, metueretque de regno certamina principum, assumit in societatem consilii [6] Bacabasum; qui præsenti statu contentus, rem prodit Artaxerxi, *ut pater ejus occisus; ut frater falsâ parricidii suspicione oppressus; ut denique ipsi parentur insidiæ.* His cognitis Artaxerxes, verens Artabani numerum filiorum, in posterum diem paratum esse armatum exercitum jubet, recogniturus et numerum militum, et in armis industriam singulorum. Itaque cùm inter cæteros et ipse Artabanus armatus assisteret. Rex simulat, se [7] breviorem loricam habere: jubet Artabanum secum commutare: exuentem se ac nudatum gladio trajicit; tum et filios ejus corripi jubet. Atque ita egregius adolescens, et cædem patris, et necem fratris, et se ab insidiis Artabani vindicavit.

Xerxis et Artabani interitus.
A.M. 3589.
Ol. 78. 4.
Urb. C. 288.
Ant. C. 463.

NOTÆ.

1. *Artabanus.*] Hyrcanus qui Darium à bello Græcis inferendo deterruerat.

2. *Præfectus ejus.*] Persidi, dum abesset Xerxes, præfuerat, et satellitum regis tunc princeps erat, *ex Diod.*

3. *Vesperi ingreditur.*] Introductus à Mithridate, Eunucho regis cubiculario, et ejus affini. *Diod.*

4. *Trucidatóque Rege.*] Ælianus ait Xerxem a filio noctu jugulatum.

5. *Unum ex filiis.*] Duo supererant, *teste Diod.* Artaxerxes et Hystaspes, qui id temporis Bactrianorum Præfectus aberat, ut testatur *Herod.*

6. *Bacabasum.*] De Bacabaso nihil habet Diod. dicit enim occiso Dario Artaxerxem ab Artabano stricto gladio appetitum, sed vulneratum leviter, Artabanum lethali inflicto vulnere peremisse.

7. *Breviorem loricam.*] Hoc non est simile vero: quî enim fieri potest, ut Artaxerxes, qui puer à Justino dicitur, cum Artabano viro loricam mutaverit.

Spartæ respublica, & legislator.

CAP. II. Dum hæc in Persis geruntur, intereà Græcia omnis, ducibus Lacedæmoniis et Atheniensibus, in duas divisa partes, ab externis bellis, velut in viscera sua, arma convertit. Fiunt igitur de uno populo duo corpora; et eorundem castrorum homines, in duos hostiles exercitus dividuntur. Hinc Lacedæmonii communia quondam civitatum auxilia ad vires suas trahebant: inde Athenienses, et vetustate gentis, et gestis rebus illustres, propriis viribus confidebant. Atque ita duo potentissimi Græciæ populi, institutis Solonis, et Lycurgi legibus pares, ex æmulatione virium in bellum ruebant. Namque [1] Lycurgus, cùm fratri suo Polydectæ, Spartanorum regi, successisset, regnúmque sibi vindicare potuisset, [2] Charilao, filio ejus, qui natus posthumus fuerat, cùm [3] ad ætatem adultam pervenisset, regnum summâ fide restituit: ut intelligerent omnes, quanto plus apud bonos pietatis jura, quàm omnes opes valerent. Medio igitur tempore dum infans convalescit, tutelámque ejus administrat, non habentibus Spartanis [4] leges instituit, non inventione earum magis, quàm exemplo clarior: siquidem nihil lege ullâ in alios sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret. [a] Populum in obsequia principum, principes ad justitiam imperiorum formavit. Parsimoniam omnibus suasit, existimans laborem militiæ, assiduâ frugalitatis consuetudine, faciliorem fore. Emi singula non pecuniâ, sed compensatione mercium jussit: auri argentíque usum, velut omnium scelerum materiam, sustulit.

A.M.3170. Ant.C.881.

Leges à Lycurgo latæ.

CAP. III. Administrationem reipublicæ per ordines divisit: Regibus potestatem bellorum, magistratibus judicia et annuas

INTERPRETATIO.

[a] *Docuit populum, quomodo principibus pareret; et principes quomodo imperarent* aliis, *justitiam* administrando.

NOTÆ.

1 Lycurgus.] Non Polybitæ, sed Polydecti frater fuit, et Eunomi filius ex secundâ Heraclidarum, id est, Proclidarum familiâ *ex Plutarch.* Dorienses enim, cum Heraclidis, occupatâ Peloponneso, regna fundarunt duo, Lacedæmonium, et Corinthiacum: Lacedæmonem, pulsis Achæis et Orestidis, obtinuêrunt Aristodemi filii Procles et Eurysthenes: à quibus duæ regnum in illa urbe familiæ propagatæ sunt; Eurysthemidarum, quæ præstantior fuit, et Proclidarum, cui secundæ principatûs illic tributæ sunt.

2. *Charilao.*] Non Charilaum vocat Paus. sed Leobatam, Echestrati filium, ex primâ Heraclidarum familiâ.

3. *Ad ætatem adultam.*] Primum illius matri, ne fœtum abigeret, persuasit; tum puerum ubi natus est, in solio regio collocavit licet à Spartiatibus Rex electus fuisset: posteà tamen suorum calumnias non ferens peregrè profectus est, multísque peragratis regionibus, in Græciam reversus, leges civibus suis constituit, auctórque fuit Iphito Eliensi, ut Olympicos ludos restauraret. Hæc fusiùs narrat *Plutarch.*

4. *Leges instituit.*] Herod. et Pausan. referunt, multis persuasum fuisse, earum legum non Lycurgum, sed Minoëm auctorem fuisse, eásque à Cretensibus ad Spartanos per Lycurgum translatas.

successiones, senatui custodiam legum, populo sublegendi senatum, vel creandi quos vellet magistratus, potestatem permisit. Fundos omnium æqualiter inter omnes divisit, ut æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Convivari omnes publicè jussit, ne cujus divitiæ vel luxuria in occulto essent. A.M.3183. Ant.C.869. Juvenibus non ampliùs unâ veste uti toto anno permisit, nec quemquam cultiùs quàm alterum progredi, nec epulari opulentiùs, ne imitatio in luxuriam verteretur. Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci præcepit, ut primos annos non in luxuriâ, sed in opere et laboribus agerent. [a] Nihil eos somni causâ substernere, et vitam sine pulmento degere, neque priùs in urbem redire, quàm viri facti essent, statuit. [1] Virgines sine dote nubere jussit, ut uxores eligerentur, non pecuniæ; severiúsque matrimonia sua viri coërcerent, cum nullis dotis frænis tenerentur. Maximum honorem, non divitum et potentium, sed pro gradu ætatis senum esse voluit: nec sanè usquam terrarum locum [2] honoratiorem senectus habet. [b] Hæc quoniam primò, solutis anteà moribus, dura videbat esse, auctorem eorum [3] Apollinem Delphicum fingit, et inde se ea ex præcepto numinis detulisse, [c] ut consuescendi tædium metus religionis vincat. Dein ut [4] æternitatem legibus suis daret, jurejurandò obligat civitatem, nihil eos de ejus legibus mutaturos priusquam reverteretur: et simulat se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum quid addendum mutandúmque legibus videretur. Proficiscitur autem [5] Cretam, ibíque perpetuum exilium egit, abjicíque in mare ossa sua moriens jussit, [d] ne relatis Lacedæmonem, solutos se Spartani religione jurisjurandi in dissolvendis legibus arbitrarentur.

CAP. IV. His igitur moribus ita brevi civitas convaluit: ut *Bellum Messeniacum primum.*

INTERPRETATIO.

[a] *Nec ad dormiendum lectis, nec ad vescendum conditis cibis uti eos jussit.*

[b] *Qui bus leges cernebat difficiles esse populo corrupto moribus.*

[c] *Ut timor religionis violandæ faciat, ut sine tædio assuescant.*

[d] *Ne reportatis Lacedæmonem* ossibus, *putarent se liberos à juramento, ut leges violare possent.*

NOTÆ.

1. *Virgines.*] Duo præcipuè iis in legibus arguunt Aristoteles et Xenoph. primum quòd furta, modò callidè perfecta, in laude essent; alterum quòd illis ea probarentur adulteria, quorum maritus paranymphus fieret.

2. *Honoratiorem senectus.*] Ideò Juvenalis: *Credebant hoc grande nefas, et morte piandum, Si juvenis vetulo non assurexerat,* &c.

3. *Apollinem.*] Vix ingressus in templum, cùm Pythia hæc inquit: *Ad mea venisti præpinguia tecta Lycurge;* et quæ habet Herod.

4. *Æternitatem legibus.*] Steterunt 700 annis, *ex Livio: 500 ex Plutarcho.*

5. *Cretam.*] Insula, quæ non multùm à Peloponneso distat, *Candie.*

A.M.3310. Ol. 9. 1. Urb.C.9.1. Ant.C.742.

cùm Messeniis [1] propter stupratas virgines suas, in solenni [2] Messeniorum sacrificio, bellum intulissent, gravissimâ se execratione obstrinxerint, non priùs quam [3] Messeniam expugnassent, reversuros, tantùm sibi vel de viribus suis, vel de fortunâ spondentes. Quæ res initium dissensionis Græciæ et intestini belli causa et origo fuit. Itaque, cùm [4] contra præsumptionem suam annis decem in obsidione urbis tenerentur, et querelis uxorum post tam longam viduitatem revocarentur; veriti, ne hâc perseverantiâ belli graviùs sibi quàm Messeniis nocerent: quippe [a] illis quantum juventutis bello intercidat, mulierum fœcunditate suppleri; sibi et belli damna assidua, et fœcunditatem uxorum, absentibus viris, nullam esse: itaque legunt juvenes ex eo genere militum, qui post jusjurandum in supplementum venerant, quibus Spartam remissis promiscuos omnium fœminarum concubitus permisêre: maturiorem futuram conceptionem rati, si eam singulæ per plures viros experirentur. Ex his nati, ob notam materni pudoris, Partheniæ vocati, qui cùm ad annos xxx. pervenissent, metu inopiæ (nulli enim pater existebat, cujus in patrimonium successio speraretur) ducem Phalanthum assumunt, filium Arati, qui auctor Spartanis fuerat juventutis ad generandam sobolem domum remittendæ: ut sicuti dudum patrem ejus nascendi auctorem habuissent, sic ipsum spei ac dignitatis suæ haberent. Itaque nec salutatis matribus, è quarum adulterio infamiam collegisse videbantur, ad sedes inquirendas proficiscuntur; diúque et per varios casus jactati, tandem in Italiam deferuntur, et occupatâ arce [5] Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, sedes ibi constituunt. Sed post annos plurimos dux eorum Phalanthus, per seditionem in exilium proturbatus, [6] Brundusium se contulit, quo expulsi sedibus suis vete-

INTERPRETATIO.

[a] *Quippe illis tot nasci pueros uxorum fœcunditate, quot juvenes in bello pereant.*

NOTÆ.

1. *Propter stupratas virgines.*] Non stuprum solum oblatum virginibus; sed etiam mors Teleclo Lacedæmoniorum regi à Messeniis illata et mutuæ privatorum injuriæ, belli causæ fuerunt, *Authore Paus.*

2. *Messeniorum.*] Qui inter Elidem, Arcadiam et Laconiam, ad mare habitabant.

3. *Messenia.*] In orâ sinûs Messeniaci, ad ostia Balyri fluvii sita erat.

4. *Contra præsumptionem.*] Primùm Messeniorum oppidum, in clivo positum, occuparunt, Amphiam; deinde prælio acerrimo eos vicerunt: sed Messenii relictis oppidis cæteris, muniêrunt Ithomen, et Rege Euphaë mortuo, Aristodemus in regem electus, junctis secum Arcadibus, magnam Lacedæmoniis cladem intulit. *Paus.*

5. *Tarentinorum.*] Tarentum extrema urbs magnæ Græciæ, in Salentinorum confinio, *Taranto*. Eam urbem Cretenses, qui cum Theseo à Cnosso venerant, olim occupârunt, postea Japyges è Sicilia profugi, denique Partheni ex Lacedæmone.

6. *Brundusium.*] Urbs Salentinorum maritima, propè Tarentum, *Brindisi.*

res Tarentini concesserant. Hic moriens persuadet, *ut ossa sua, postremasque reliquias conterant, et tacitè spargi in foro Tarentinorum curent: hoc enim modo recuperare illos patriam suam posse, Apollinem Delphis cecinisse.* Illi arbitrantes eum, in ultionem sui, civium fata prodidisse, præceptis paruêre: sed oraculi diversa sententia fuerat: perpetuitatem enim urbis, non amissionem hoc facto promiserat. Ita ducis exulis consilio, et hostium ministerio, possessio Tarentina Partheniis in æternum fundata; ob cujus beneficii memoriam Phalantho divinos honores decrevêre.

CAP. V. Intereà Messenii, cùm virtute non possent, per insidias [1] expugnantur. Dein, cùm per annos LXXX gravia servitutis verbera, plerúmque et vincula, cæteráque captivitatis mala perpessi essent, post longam pœnarum patientiam, [2] bellum restaurant. Lacedæmonii quoque eó conspirantiùs ad arma concurrunt, quod adversùs servos dimicaturi videbantur. Itaque cùm hinc injuria, inde indignitas animos acueret; Lacedæmonii de belli eventu oraculo Delphis consulto, jubentur ducem belli ab Atheniensibus petere. Porrò Athenienses, cùm responsum cognovissent, in contemptum Spartanorum, [3] Tyrtæum poëtam, claudum pede, misêre: qui tribus præliis fusus, eò usque desperationis Spartanos adduxit, ut ad supplementum exercitûs, [4] servos suos manumitterent, hísque interfectorum matrimonia pollicerentur; ut non numero tantùm amissorum civium, sed et dignitati succederent. Sed reges Lacedæmoniorum, ne contra fortunam pugnando, majora detrimenta civitati infligerent, reducere exercitum voluêrunt; nî intervenisset Tyrtæus, qui composita carmina exercitui pro concione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia conscripserat. Itaque tantum ardorem militibus injecit, ut non de salute, sed de sepulturâ solliciti, [a] tesseras, insculptis suis et patrum nominibus,

A.M.3330. Ol. 14. 1. Urb. C. 29. Ant.C.722.

Bellum Messeniacum Secundum.

A.M.3372. Ol. 24. 3. Urb. C. 71. Ant.C. 680.

INTERPRETATIO.

[a] *Alligarent dextero brachio tesseras in quibus et sua et parentum nomina inscripserunt, ut possent sepeliri cogniti per insculpta nomina, si omnes perirent in certamine infelici, et temporis diuturnitas deleret lineamenta vultuum.*

NOTÆ.

1. *Expugnantur.*] Aristodemus desperatâ patriæ salute, quòd Ithomen premerent Spartani, semetipsum jugulat ad filiæ sepulchrum quam priùs Apollinis jussu necaverat; quare Messenii deditionem fecêrunt anno belli 20. Pars tamen Rhegium, Alcidamida duce, se contulit, ut narrat *Pausan.*

2. *Bellum restaurant.*] Consilio Aristomenis, viri heroica fortitudine præditi.

3. *Tyrtæum.*] Fuit Archombroti filius, Lacon sive Milesius, Elegiarum conditor ad tibicen, *ex Suidâ.* Mentis impos habitus ab Atheniensibus, *ex Diog. Laert.* sapiens tamen à Platone dicitur.

4. *Servos suos.*] Servis è bello reversis libertatem donarunt, *Thucyd.*

dextro brachio deligarent; ut, si omnes adversum prælium consumpsisset, et temporis spatio confusa corporum lineamenta essent, ex indicio titulorum tradi sepulturæ possent. Cùm sic animatum reges exercitum viderent, curant rem hostibus nuntiari. Messeniis autem non timorem res, sed æmulationem mutuam
A.M.3386. Ol. 62. 1. Urb. C.285. Ant.C.666. dedit. Itaque tantis animis concursum est, ut raro unquam cruentius prælium fuerit. Ad postremum tamen [1] victoria Lacedæmoniorum fuit.

Bellum Messeniacum tertium, et Peloponnesiacum.

CAP. VI. Interjecto tempore, [2] tertium quoque bellum Messenii reparavêre: in cujus auxilium Lacedæmonii, inter reliquos socios, etiam Athenienses adhibuere: quorum fidem cùm suspectam haberent, supervacaneos simulantes, à bello eosdem [3] dimisêrunt. Hanc rem Athenienses [4] graviter ferentes, pecuniam quæ erat in stipendium Persici belli ab universâ Græciâ collatâ,
A.M.3384. Ol. 77. 3. Urb. C.283. Ant.C.664. [5] à Delo Athenas transferunt, ne deficientibus à fide societatis Lacedæmoniis, prædæ ac rapinæ esset. Sed nec Lacedæmonii quievêre: qui, cùm Messeniorum bello occupati essent, [6] Peloponnenses immisêre, qui bellum Atheniensibus facerent. Parvæ tunc temporis, [7] classe in Ægyptum missâ, vires Atheniensibus erant: Itaque navali prælio dimicantes, facilè [8] superantur. Interjecto deinde tempore, post reditum suorum aucti et classis et militum robore, [9] prælium reparavêre. Jam et Lacedæmonii, omissis Messeniis, adversùs Athenienses arma verterant. Diu [10] varia victoria fuit: ad postremum æquo Marte [11] utrimque discessum. Inde

NOTÆ.

1. *Victoria, &c.*] Victi Messenii in Itam montem se recepêrunt, ubi annos 11 restiterunt hostibus; sed expugnatâ tandem Itâ belli anno 14. Aristomenes, qui per id tempus stupenda ediderat, Rhodum fugit: et Messenii in Siciliam navigârunt, ubi Zanclen ex patriæ nomine Messanam dixêrunt: Ita *Pausan.*

2. *Tertium quoque bellum.*] Ingens terræ motus Spartæ domos everterat, et Lacedæmoniorum viginti obtriverat millia: cùm Messenii et Ilotæ in Lacedæmonios progressi sunt; sed ab Archidamo rege, qui cum civibus reliquis acie instructâ ad hostem excipiendum paratus erat, repulsi. Hæc prima belli causa, ex *Diod.* et *Thucyd.*

3. *Dimisêrunt.*] Quòd eorum audaciam et fortitudinem vererentur.

4. *Graviter ferentes.*] Cimone in exilium ejecto, cum Argivis et Thessalis fœdus inierunt.

5. *A Delo.*] Est insula maris Ægæi, prima inter Cycladas, ubi Græcorum ærarium erat, *Sdilles.*

6. *Peloponnenses.*] Corinthios et Epidauros, qui Atheniensibus ideò erant infensi, quòd à Megarâ ad Nisæam usque, murum extruxissent. *Thucyd.*

7. *Classe in Ægyptum.*] Athenienses enim, duce Cimone, Ægypto favebant contra Artaxerxem; à cujus tamen ducibus Memphitide expulsi sunt.

8. *Superantur.*] Ad Halias propter Træzenen, navali prælio.

9. *Prælium reparavêre.*] Corinthios vicêrunt ad Cecryphalæam, quæ insula est ad plagam Peloponnesi occiduam.

10. *Varia victoria fuit.*] Athenienses ad Tanagram à Lacedæmoniis victi, agris in Bœotiâ devastatis, multísque captis urbibus Sicyonios, duce Pericle, superârunt, ex *Thucyd.* et *Diod.* et Ithome à Messeniis redditâ, ad tres annos à bello cessatum est, ita *Plutarch.* et *Thucyd.*

11. *Utrimque discessum.*] Fœdera quinquennalia inita sunt opera Cimonis reducis, qui paulò post victis Persis, dum Citium oppugnat in Cypro mortuus est, ex *Plutarch.*

revocati Lacedæmonii ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, [a] cum [1] Thebanis paciscuntur, ut Bœotiorum imperium his restituerent, quod temporibus Persici belli amiserant, ut illi Atheniensium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, [2] suscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Igitur Athenienses, adversùs tantam tempestatem belli, duos duces deligunt, [3] Periclem spectatæ virtutis virum, et [4] Sophoclem scriptorem tragœdiarum: qui diviso exercitu, et Spartanorum agros vastavêrunt, et multas Achaiæ civitates Atheniensium imperio adjecêrunt.

A M. 3623.
Ol. 87. 2.
Urb. C. 322.
Ant. C. 429.

CAP. VII. His malis fracti Lacedæmonii, in annos xxx pepigêrunt pacem: sed [b] tam longum otium inimicitiæ non tulêrunt. Ita quintodecimo anno, rupto fœdere, cum contemptu deorum hominúmque, fines Atticos populantur: et ne prædam potiùs, quàm pugnam expetîsse viderentur, hostes ad prælium provocant. [c] Sed Athenienses, consilio Periclis ducis, populationis injuriam differunt in tempus ultionis; supervacuam pugnam existimantes, cùm ulcisci hostem sine periculo possent. Deinde interjectis diebus, naves conscendunt, et nihil sentientibus Lacedæmoniis, totam Spartam, deprædantur, multóque plura auferunt, quàm amiserant. Prorsùs ut in comparatione damnorum, longè pluris fuerit ultio, quàm injuria. Clara quidem hæc Periclis expeditio habita: sed multò clarior privati patrimonii contemptus fuit. Hujus agros, in populatione cæterorum, intactos, hostes reliquerant, sperantes acquirere se illi posse, aut periculum ex invidiâ, aut ex suspicione proditionis

Fœdus ruptum. Periclis gesta. Bellum Siculum.

INTERPRETATIO.

[a] *Cum Thebanis pacta ineunt, eâ lege, ut illis redderent imperium in populos Bœotiæ; quo spoliati fuerant, dum bellum in Persas gereretur; modò illi bellum contra Athenienses susciperent.*

[b] *Sed non potuerunt propter odium mutuum tamdiu in otio vivere.*

[c] *Sed Athenienses, secuti sententiam Periclis ducis, exspectant tempus, quo ulcisci possent injuriam acceptam in vastatione agrorum.*

NOTÆ.

1. *Thebanis.*] Thebæ civitas erat Bœotiæ primaria, ad Ismènum fluvium condita.

2. *Suscipere tertium*] Post bellum Samium et Corinthiacum, Peloponnesiacum ortum est, auctore Pericle; qui 7000 talentis expensis, quæ asportârat ex Delo, Alcibiadis nepotis consilium secutus nescere omnia, quàm rationes reddere maluit.

3. *Periclem.*] Qui vastatâ Peloponneso à civibus ideò mulctatus pecuniâ, quod belli auctor fuisset, dignitate deponitur; paulò pòst tamen restitutus, peste obiit; et virtutibus, et rebus gestis clarissimus: ita *Thucyd.*

4. *Sophoclem.*] Qui Tragœdias viginti tres supra centum exhibuit; cùmque præter spem vicisset, subitò expiravit, ex *Valerio.*

infamiam. Quod antè prospiciens Pericles, et futurum populo prædixerat, et ad invidiæ impetum declinandum, agros ipsos dono reipublicæ dederat: atque ita, unde periculum quæsitum fuerat, ibi maximam gloriam invenit. Post hæc interjectis die-
A.M.3625. bus, navali prælio dimicatum est: [1] victi Lacedæmonii fugerunt.
Ol. 87. 4. Nec cessatum deinceps est, quin aut terrâ, aut mari: [2] variâ
Urb. C.324.
Ant. C.427. præliorum fortunâ, invicem se trucidarent. Denique [3] fessi tot malis, pacem in annos quinquaginta fecêre, quam non nisi sex annis servavêrunt. [a] Nam inducias, quas proprio nomine condixerant, ex [4] sociorum personâ rumpebant: quippe quasi minùs perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia, potius quàm si aperto prælio dimicâssent. Hinc bellum in Siciliam translatum: quod priusquàm expono, de Siciliæ situ pauca dicenda sunt.

INTERPRETATIO.

[a] *Nam curabant violari per federatos inducias quas ipsi fecerant.*

NOTÆ.

1. *Victi Lacedæmonii.*] A Phormione, Atheniensium duce; navali prælio ad Naupactum.

2. *Varia præliorum.*] Summa enim rerum varietas fuit; et navalibus pedestribúsque copiis sæpè vario Marte pugnatum est; quæ omnia recensere longius esset.

3. *Fessi tot malis.*] Occisis in acie ad Toronam Brasidâ et Cleone belli incentoribus pacis conditiones à Niciâ propositæ sunt.

4. *Ex sociorum personâ.*] Impulsi ab Alcibiade Niciæ æmulo Athenienses cum Argivis, Lacedæmonii cum Epidauriis, societatem inierunt; sed Argivi à Lacedæmoniis victi, Atheniensibus relictis, se junxerunt victoribus. *Thucyd.*

LIBER IV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Siciliæ insulæ situs, soli natura. Ætnæ item montis ac Scyllæ et Charybdis miraculum.*
2. *Nomina, incolæ veteres, tyranni Siciliæ, cui Carthaginienses inhiant.*
3. *Rhegienses ab Himeranis oppressi. Athenienses imperium Siciliæ ambiunt, et prosperè agunt initio.*
4. *In incepto pergentes, Syracusani Lacedæmonios arcessunt. Græcorum concursus fit, et bellum in Siciliam transfertur.*
5. *Athenienses à Gylippo, Lacedæmoniorum duce, terrâ marique franguntur: ducibus Demosthene et Niciâ indecoro fato sublatis.*

CAPUT I.

Siciliæ situs. Ætna. Scylla et Charybdis.

[1] SICILIAM ferunt angustis quondam faucibus [2] Italiæ adhæsisse; direptámque velut à corpore, majore impetu [3] superi maris, quod toto undarum onere illuc vehitur. Est autem ipsa terra tenuis ac fragilis; et [a] cavernis quibusdam fistulísque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat, [b] nec non et ignibus generandis nutriendísque soli ipsius naturalis materia: quippe intrinsecùs stratum sulphure et bitumine traditur: quæ res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter et ex compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique [4] Ætnæ montis per tot sæcula durat incendium. [c] Et ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incubuit, arenarum moles egeruntur. Proximum Italiæ promontorium, [5] Rhegium dicitur, ideò, quia [6] Græcè abrupta hoc nomine pronuntiantur. Nec mirum si fabulosa est loci hujus antiquitas, in quem res tot coïere miræ. Primùm quòd [d] nusquam aliàs tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verùm etiam sævo; neque experientibus modò terribile, verùm etiam procul videntibus. Undarum porrò in se concurrentium tanta pugna est, ut alias veluti terga dantes in imum desidere, alias quasi victrices in sublime ferri videas; nunc hîc fremitum ferventis æstus, nunc illic gemitum in voraginem desidentis exaudias. Accedunt vicini, et perpetui Ætnæ montis ignes, et [7] insularum Æolidum, veluti ipsis undis alatur

INTERPRETATIO.

a *Ita perforata hiatibus quibusdam et antris.*

b *Tellus ipsa* composita *est ex materie apta ad producendos et nutriendos ignes, quia dicitur intùs plena* esse *sulphure et bitumine.*

c *Et ubi ventus vehementior flat per ostia antrorum*, ingentes *acervi arenarum ejiciuntur.*

d *Nullo in alio loco tam impetuosum, et procellosum fretum.*

NOTÆ.

1. SICILIAM.] Insula est maris Mediterranei maxima, propè extremam oram Italiæ: à Siculo Neptuni filio nomen accepit.

2. *Italiæ adhæsisse.*] Extremis Calabriæ partibus, ubi nunc Rhegium.

3. *Superi Maris.*] Adriatici, quòd vulgò dicitur, *Golfe de Venise.*

4. *Ætnæ montis.*] Mons est Siciliæ maximus, propter Catanam altitudo octo passuum milia: circuitus verò sexaginta continet, *Le Mont Gibel.*

5. *Rhegium.*] Calabriæ ulterioris caput in orâ freti Siculi, ex adverso Messanæ urbis, à quâ distat novem milliaribus.

6. *Græcè abrupta.*] Nam ῥηγνύω idem sonat, quod frango. Unde Rhegium à Græcis et Latinis dictum est

7. *Insularum Æolidum.*] Quæ Lipareæ et Vulcaniæ Latinis, Hephæstiades Græcis, numero septem, prope Siciliam et Italiam, *Isles de Lipari.*

incendium. Neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot sæculis tantus ignis potuisset, nisi humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ [1] Scyllam et [2] Charybdin peperêre: hinc latratus auditi, hinc monstri credita simulachra, dum navigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti, latrare putant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam [3] aquarum ille concursus, raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec per spiramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendat. Jam ipsa Italiæ Siciliæque vicinitas, jam promontoriorum altitudo ipsa ita sibi similis est, ut quantùm nunc admirationis, tantùm antiquis terroris dederit; [a] credentibus, coëuntibus in se promontoriis, ac rursùm discedentibus, solida intercipi absumíque navigia. Neque hoc ab antiquis in dulcedinem fabulæ compositum, sed metu et admiratione transeuntium. Ea est enim procul inspicientibus natura loci, ut sinum maris, non transitum putes: quò cùm accesseris, discedere ac sejungi promontoria, quæ anteà juncta fuerant, arbitrêre.

Siciliæ nomina, incolæ, tyranni.

CAP. II. Siciliæ primò [4] Trinacriæ nomen fuit; posteà [5] Sicania cognominata est. Hæc à principio patria [6] Cyclopum fuit; quibus extinctis, [7] Cocalus regnum insulæ occupavit; post quem [b] sin-

INTERPRETATIO.

[a] *Qui putabant naves integras disrumpi et perire, dum promontoria inter se jungerentur, et à se separarentur. Quod nunc fabulosum fuisse invenitur.*

[b] *Tyranni occupavêrunt supremam potestatem in civitatibus omnibus.*

NOTÆ.

1. *Scyllam.*] Scopulus est Brutiorum ad fretum Siculum, nautis infestus, nunc *Scillo.* Commenti sunt poëtæ Scyllam, quòd amore Glauci teneretur, à Circe, dum in fonte lavatur, mediâ corporis parte in caninos rictus commutatam; quod adeò exhorruit, ut in vicinum fretum se dederit præcipitem: ubi in saxum conversa fingitur.

2. *Charybdin.*] Mare Siciliæ vorticosum ex adverso Scyllæ, nunc à Pharo ibi excitatâ, *Capo di Faro* dicitur. A Scorto infami voracitate nomen habet; quòd, cùm boves Herculis rapuisset, à Jove ictum fulmine in mare præcipitatum esse poëtæ fabulantur.

3. *Aquarum concursus.*] Ab eâ parte, quâ flat Eurus, Ætna speluncas habet plenas sulphuris ad mare deductas, quæ speluncæ, recipientes in se fluctus, ventum creant; à quo ignis ex sulphure gignitur; ideò flante tantùm Euro, fumum, vel favillas emittit Ætna: ita *Bembus ex Strabone.*

4. *Trinacriæ.*] Quòd in trianguli figuram disposita, tribus promontoriis quasi angulis terminetur, Peloro contra Italiam, Pachyno Græciam versùs, et Lilybæo versùs Africam, Cyclopum terram vocat Homerus; Pindarus Tricuspidem. Tricervicem Lycophron; Trinacriam, *Dionys.* et *Suidas.*

5. *Sicania.*] A Sicanis, qui in Siciliam venêrunt ex Hispaniâ, ubi ad Sicanum fluvium, qui vel Sicoris est, vel Cinga, habitabant.

6. *Cyclopum.*] Quos Neptuni et Amphitrites filios, unicúmque habuisse mediâ in fronte oculum finxêrunt Poëtæ.

7. *Cocalus.*] Qui Dædalum Minoïs iram fugientem hospitio suscepit.

gulæ civitates in tyrannorum imperium concessêrunt, quorum nulla terra feracior fuit. Horum ex numero [1] Anaxilaus justitia cùm cæterorum crudelitate certabat; cujus moderationis haud mediocrem fructum tulit: Quippe decedens cùm filios parvulos reliquisset, tutelámque eorum [2] Micalo, spectatæ fidei servo commisisset: tantus amor memoriæ ejus apud omnes fuit, ut parere servo, quàm deserere regis filios mallent; principésque civitatis obliti dignitatis suæ, regni majestatem administrari per servum paterentur. Imperium Siciliæ etiam Carthaginienses tentavêre, diúque variâ victoriâ [3] cum tyrannis dimicatum. Ad postremum [4] amisso Amilcare imperatore cum exercitu, aliquantisper quievêre victi.

A.M.3574. Ol. 75. 1. Urb.C.273. Ant.C.478.

CAP. III. Medio tempore cum Rhegini discordiâ laborarent, civitásque per dissensionem divisa in duas partes esset; veterani ex alterâ parte [5] ab Himerâ in auxilium vocati, pulsis civitate, contra quos implorati fuerant: et mox cæsis, quibus tulerant auxilium, urbem cum conjugibus et liberis sociorum occupavêre; ausi facinus nulli tyranno comparandum: quippe ut Rheginis meliùs fuerit vinci quàm vicisse. Nam sive victoribus captivitatis jure servîssent, sive amissâ patriâ exulare necesse habuissent; non tamen, inter aras et patrios lares trucidati, crudelissimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis prædam reliquissent. [6] Catinienses quoque [a] cum [7] Syracusanos graves paterentur, diffisi viribus suis, auxilium ab Atheniensibus petivêre: qui, seu studio majoris imperii, quo Asiam Græciámque penitus occuparent, seu metu factæ pridem à Syracusanis classis, ne Lacedæmoniis illæ vires accederent; Lamponium ducem cum classe in Siciliam misêre, ut sub specie [8] ferendi Catiniensibus

Rhegini ab Himeranis oppressi. Bellum Siculum.

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm viderent Syracusanos sibi molestos esse.*

NOTÆ.

1. *Anaxilaus.*] Rheginorum in Brutiis tyrannus fuit.

2. *Micalo.*] Micythum vocant Herod. et Strabo.

3. *Cum tyrannis.*] Hippocrate, Gelone et Hierone fratribus.

4. *Amisso Amilcare.*] Incitati à Xerxe ad Siciliam invadendam Carthaginienses, Amilcarem magno cum exercitu miserant; sed Gelo, interceptis literis, quibus Selinuntii se cum copiis affuturos spondebant Amilcari, navales copias misit, quæ tanquam sociæ in castra admissæ, Amilcare, qui tum sacrificabat, obtruncato, naves incendêrunt; dum ipse terrestri prælio Pœnos aggreditur; qui auditâ imperatoris morte tantâ strage cæsi sunt, ut quindecim eorum millia occubuerint.

5. *Ab Himerâ.*] Urbs Siciliæ ad ostia Himeræ fluvii, à Zanclæis condita, posteà eversa ab Annibale.

6. *Catinienses.*] Catana urbs Siciliæ, extructa à Chalcidensibus prope radices Ætnæ montis ad Amenem fluviolum.

7. *Syracusanos.*] Civitas erat amplissima in orâ maris ad Ortum inter Catanam et Pachynum promontorium, *Syragusa.*

8. *Ferendi Catiniensibus*, &c.] Non Catiniensibus, sed Leontinis contra Syracusanos eos in auxilium venisse tradit *Thucyd.*

auxilii, tentarent Siciliæ imperium. Et quoniam prima initia, frequenter cæsis hostibus, prospera fuerant; majore denuò classe, et robustiore exercitu, Lachete et Chariade ducibus, Siciliam petivêre: sed Catinienses, sive metu Atheniensium, sive tædio belli, pacem cum Syracusanis, remissis Atheniensium auxiliis, fecêrunt.

Bellum in Siciliam transfertur. CAP. IV. Interjecto deinde tempore, cùm fides pacis à Syracusanis non servaretur, [1] denuò legatos Athenas mittunt, qui sordidâ veste, capillo barbâque promissis, et [a] omni squaloris habitu ad misericordiam commovendam conquisito, concionem deformes adeunt: adduntur precibus lacrymæ, et ita misericordem populum supplices movent, ut damnarentur duces, qui ab his auxilia deduxerant. Igitur [2] classis ingens decernitur: creantur duces Nicias, et [3] Alcibiades, et Lamachus; tantísque viribus Sicilia repetitur, ut ipsis terrori essent, in quorum auxilia mittebantur. Brevi post tempore, [4] revocato ad reatum Alcibiade, duo prælia pedestria secunda Nicias et Lamachus faciunt: munitionibus deinde circumdatis, hostes etiam marinis commeatibus in urbe clausos intercludunt. Quibus rebus fracti [5] Syracusani, auxilium à Lacedæmoniis petivêrunt. [6] Ab his mittitur Gylippus solus, [b] sed qui instar omnium auxiliorum erat. Is audito in itinere belli jam inclinato statu, auxiliis partim in Græciâ, partim in Siciliâ contractis, opportuna bello loca occupat. Duobus deinde præliis victus, congressus tertiò, occiso Lamacho, et hostes in fugam compulit, et socios obsidione liberavit. Sed cùm Athenienses à bello terrestri in navale se transtulissent, Gylippus classem Lacedæmone cum auxiliis arcessit: quo cognito, et ipsi Athenienses in locum

A.M. 3639. Ol. 91. 2. Urb.C. 338. Ant.C. 413.

INTERPRETATIO.

[a] *Induti vestitu omninò squallido et idonea ad misericordiam excitandam.*

[b] *Sed qui ob virtutem præstabat omnibus auxiliis.*

NOTÆ.

1. *Denuò legatos.*] Non pro Catiniensibus classem tunc missam affirmant Thucyd. et Diod. sed pro Ægesthæis, qui victi à Selinuntiis auxilium petierant.

2. *Classis ingens decernitur.*] Auctore Alcibiade, sed invito Niciâ. Triremes erant armatæ centum quinquaginta, militum septem millia ex *Diod.* Veloces erant sexaginta; quadraginta, quæ militem gravis armaturæ veherent: peditum quatuor millia, equites trecenti, ex *Thucyd.*

3. *Alcibiades.*] Cliniæ filius, Socratis et amicus et discipulus, qui Atheniensibus omnibus tum corporis, tum animi dotibus ita præstabat, ut nihil eo vel in virtutibus, vel in vitiis excelientius fuerit.

4. *Revocato ad reatum.*] Postulatus erat et affectatæ tyrannidis, quòd multos sibi liberalitate devinxisset, et sacrilegii, quòd in domo suâ mysteria Cereris celebrâsse disceretur; sed dum Athenas redire simulat, primùm Thurios, tum Elidem, denique Lacedæmonem petiit.

5. *Syracusani.*] Qui Selinuntiis contra Athenienses auxilia ferebant.

6. *Ab his mittitur.*] Et auxilii mittendi, et Atticam invadendi Lacedæmoniis auctor fuit Alcibiades.

amissi ducis Demosthenem et Eurymedonta, [1]cum supplemento copiarum mittunt: [2]Peloponnesii quoque, communi civitatum decreto, ingentia Syracusanis auxilia misêre; et quasi Græciæ bellum in Siciliam translatum esset, ita ex utrâque parte summis viribus dimicabatur.

CAP. V. [3]Primâ igitur congressione navalis certaminis, Athenienses vincuntur. Castra quoque cum omni publicâ ac privatâ pecuniâ amittunt. Super hæc mala, cum etiam terrestri prælio victi essent, tunc Demosthenes censere cœpit, *ut abirent Siciliâ, dum res, quamvis afflictæ, nondùm tamen perditæ forent: neque in bello male auspicato ampliùs perseverandum esse; domi graviora, et forsitan infeliciora bella, in quæ servare hos urbis apparatus oporteat.* Nicias, seu pudore malè actæ rei, seu metu destitutæ spei civium, seu impellente fato, manere contendit. Reparatur igitur navale bellum, et animi à prioris fortunæ procellâ ad spem certaminis revocantur: sed inscitiâ ducum, qui inter angustias maris tuentes se, Syracusanos aggressi fuerant, facilè vincuntur. Eurymedon dux, in primâ acie fortissimè dimicans, primus cadit: triginta naves, quibus præfuerat, incenduntur. Demosthenes et Nicias, et ipsi victi, exercitum [4]in terram deponunt, tutiorem fugam rati itinere terrestri. Ab his relictas centum triginta naves Gylippus invasit; ipsos deinde insequitur; fugientes [5]partim capit, partim cædit. Demosthenes, amisso exercitu, à captivitate gladio et voluntariâ morte se vindicat: [6]Nicias autem, ne Demosthenis quidem exemplo, [a]ut sibi consuleret, admonitus, cladem suorum auxit [7]dedecore captivitatis.

Gylippus duces Athenienсium vincit. A.M. 3641. Ol. 91. 4. Urb.C. 340. Ant.C. 411.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut consuleret suæ gloriæ, se* occidendo.

NOTÆ.

1. *Cum supplemento.*] Septuaginta tres naves, et quinque millia militum gravis armaturæ numerat *Thucyd.*

2. *Peloponnesii.*] Præcipuè Corinthii Atheniensibus infensissimi.

3. *Primâ igitur congressione.*] Bis, ex *Thucyd.* Navali prælio certatum est magnâ utrimque audaciâ, sed semel atque iterum victi Athenienses

4. *In terram deponunt.*] Auctor erat ut fugâ reparatis navibus sibi consulerent, quod ducibus probabatur; sed, cùm milites nullam in navibus spem, vel victoriæ, vel salutis haberent, pedestri itinere fugere maluêrunt, partem unam exercitûs Nicias, alteram Demosthenes ducebat.

5. *Partim capit.*] Demosthenes hostibus, quibus resistere non valebat, se dedit.

6. *Nicias.*] Cùm illius copias ad flumen Asinarum assequuti hostes, telis undique obruerunt, ipse, labore sitique confectus, deditionem fecit Gylippo. *Thucyd.*

7. *Dedecore captivitatis.*] Una cum Demosthene, jussu Syracusanorum, occisus est, invito Gylippo, ut narrat Thucyd. Affirmat tamen Diod. Gylippum populo auctorem fuisse, ut supplicium de Niciâ et Demosthene sumerent. Huncfinem habuit bellum Siculum anno tertio; Peloponnesiaci 19. ex quo tempore Atheniensium fortuna inclinare cœpit.

LIBER V.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Alcibiades, Siculi belli concitor, in exilium conjectus, Lacedæmonios ad bellum Atheniensibus inferendum impellit. Huic bello Darius, rex Persarum, accedit socius Lacedæmoniis.*
2. *Alcibiadis res gestæ in patriam. Lacedæmoniis suspectus, negotium illis facessit Tissafernis operâ.*
3. *Alcibiades statum reipublicæ mutat, deinde classe instructâ, in bellum pergit adversùs Lacedæmonios.*
4. *Navalis pugna, et præclara de Lacedæmoniis victis ab Alcibiade reportata victoria. Is desideratus civibus suis Athenas reversus summâ cum omnium lætitiâ excipitur.*
5. *Lacedæmonii Persarum freti auxilio, exercitum Atheniensium, in Asiâ sparsum opprimunt. Alcibiades ob rem malè gestam, veritus populi impetum, denuò in voluntarium exilium proficiscitur.*
6. *Conon, Alcibiadis successor, invalidos et novos milites nactus, infeliciter rem gerit, et navali prælio superatus, concedit ad Evagoram.*
7. *Atheniensium tot cladibus fractorum pusillanimitas.*
8. *Lacedæmonii victores urbe Athenarum deditione potiuntur. Lysander statum reipublicæ mutat: inde* XXX *tyranni, et cædes Alcibiadis.*
9. *Theramenes, tyrannorum unus, vir moderatus, à collegis trucidatur. Thrasybulus rempublicam collapsam restituit, et prælio commisso,* XXX *tyrannorum sævissimos, Critiam et Hippolochum, mactat.*
10. *Thrasybulus populares fugientes placidè revocat: superstites tyrannos urbe pellit; qui, dum bellum reparare student, comprehensi trucidantur, discordiarum oblivione inter cives sancitâ.*
11. *Darii mors, inter cujus filios, Artaxerxem et Cyrum, lis de regno, quâ prius in occultum, deinde verò in apertum bellum erumpente, Artaxerxes demùm, fratre occiso, et victoriâ et regno potitur.*

CAPUT I.

DUM Athenienses in Siciliâ bellum per biennium cupidiùs quàm feliciùs gerunt, interim concitor et dux ejus Alcibiades absens Athenis, [a] insimulatur, [[1] mysteria Cereris] Initiorum sacra, nulla re magis quam [2] silentio solennia, enuntiavisse. Revocatusque à bello ad judicium, sive conscientiam, sivé indignitatem rei non ferens, tacitus in exilium [3] Elidem profectus est. Inde, ubi non damnatum se tantùm, verùm etiam diris [b] per omnium [4] sacerdotum religiones [5] devotum cognovit, Lacedæmona se contulit: ibíque regem Lacedæmoniorum impellit, turbatis Atheniensibus adverso Siciliæ prælio, ultrò bellum inferre. Quo facto, omnia Græciæ regna, velut ad extinguendum commune incendium, concurrunt: tantum odii Athenienses immoderati imperii crudelitate contraxerant. [6] Darius quoque, rex Persarum, memor paterni avitíque in hanc urbem odii, factâ cum Lacedæmoniis per Tissafernem, præfectúm Lydiæ, societate, omnem sumptum belli pollicetur. Et erat hic quidem titulus cum Græcis coëundi: re autem verâ timebat, ne, victis Atheniensibus, ad se Lacedæmonii arma transferrent. Quis igitur miretur, tam florentes Atheniensium opes ruisse, cùm ad opprimendam unam urbem, totius Orientis vires concurrerent? Non tamen inerti, neque incruento cecidêre bello: sed præliati ad ultimum, victores etiam interdum, consumpti magis fortunæ varietate, quàm victi sunt. Principio belli omnes ab his, etiam socii, desciverant, ut fit: Quò se fortuna enim, eódem etiam favor hominum inclinat.

Alcibiades exul per Lacedæmonios bellum infert patriæ.

A.M. 3641.
Ol. 91. 4.
Urb.C. 340.
Ant.C. 411.

INTERPRETATIO.

[a] *Accusatur manifestâsse mysteria initiorum dicata Cereri, ob nullam rem magis commendanda quàm ob Silentium.*

[b] *Audivit se execratum per ceremonias omnium Sacerdotum.*

NOTÆ.

1. *Mysteria Cereris.*] Habuerat in propriâ domo sodalium cœtum, quarum alii præcones, alii tædarum ministri, alii discipulorum officio fungerentur, dum ipse, velut sacrorum antistes, mysteria doceret. Ita *Plutarch.*

2. *Silentio solennia.*] Quae vulgare nefas erat, ne Deæ cultus minueretur. Ideò Ovidius:

Quis Cereris ritus audet vulgare profanis.

3. *Elidem.*] Peloponnesi regionem inter Arcadiam, Achaiam, et Messeniam; nunc ab urbe primariâ, *Belvedere* dicitur.

4. *Sacerdotum religiones.*] Ministri omnium sacrorum jussu populi eum devovêrunt, *ex Plutarcho*, licèt Probus meminerit tantum Eumolpidarum, qui Sacerdotes erant Cereris, ab Eumolpo sic nominati, qui Thrax vel Ægyptius. ex *Diod.* Neptuni filius fuit, ex *Pausaniâ.* Musæi Poëtæ, ex *Suidâ.* Orphei, ex *aliis.*

5. *Devotum.*] Devotionis exemplum in pilâ lapideá incisum, et in publico positum esse affirmat Probus.

6. *Darius.*] Artaxerxis nothus erat, qui interfecto Sogdiano, à quo Xerxes, Artaxerxis filius, necatus fuerat, regnum invasit.

Alcibiadis res gestæ in patriam. Ad Persas fugit.

CAP. II. Alcibiades quoque motum adversùs patriam bellum, non gregarii militis operâ, sed imperatoriis virtutibus adjuvat. Quippè, acceptis quinque navibus, in Asiam contendit, [1] et tributarias Atheniensium civitates, auctoritate nominis sui, ad defectionem compellit. Sciebant enim domi clarum, nec exilio videbant factum minorem, nec tam ablatum Atheniensibus ducem, quàm Lacedæmoniis traditum; partáque cum amissis imperia pensantem. Sed apud Lacedæmonios virtus Al-
A.M. 3642. Ol. 92. 1. Urb.C. 341. Ant.C. 410.
cibiadis plus invidiæ quàm gratiæ contraxit. Itaque cùm principes, velut æmulum gloriæ suæ, interficiendum insidiis mandâssent, cognitâ re, Alcibiades [2] per uxorem Agidis regis, quam adulterio cognoverat, ad Tissafernem, præfectum Darii regis, profugit; cui se celeriter officio, comitate et obsequendi gratiâ insinuavit. Erat enim et ætatis flore, et formæ veneratione, nec minus eloquentiâ, etiam inter Athenienses insignis: sed in conciliandis amicitiarum studiis, quàm in retinendis vir melior: quia [3] morum vitia sub umbrâ eloquentiæ primò latebant. Igitur persuadet Tissaferni, *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum præberet. Vocandos enim in portionem muneris Ionios, quorum pro libertate, cùm tributa Atheniensibus penderent, bellum susceptum sit.* (*Jonas* ex MSS.) *Sed nec auxiliis nimìs enixè Lacedæmonios juvandos [a]; Quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere:* [b] *et eatenùs bellum sustinendum, ne inopiâ deseratur. Nam regem Persarum, dissentientibus Græcis, arbitrum pacis ac belli fore: et quos suis non possit, ipsorum armis victurum; perfecto autem bello statim ei cum victoribus dimicandum. Domesticis itaque bellis Græciam atterendam* [c], *ne externis vacet; exæquandásque vires partium, et inferiores auxilio levandos. Non enim quieturos post hanc victoriam Spartanos, qui vindices se libertatis Græciæ professi sint.* Grata oratio Tissaferni fuit. Itaque commeatus malignè præbere; classem regiam non totam mittere; ne aut victoriam totam daret, aut necessitatem deponendi belli imponeret.

CAP. III. Intereà Alcibiades hanc [4] operam civibus vendi-

INTERPRETATIO.

[a] *Comparantem acquisitam* nuper *potestatem imperandi, cum eâ quam amiserat.*

[b] *Et bellum eâ ratione gerendum, ne defectu pecuniæ omittatur.*

[c] Exercendam, *ex MSS.*

NOTÆ.

1. *Tributarias.*] Non in Græciâ tantùm, sed etiam in Asiâ Milesios, et Ionios ferè omnes ab Atheniensibus avertit.

2. *Per Uxorem Agidis.*] Agis enim ut violatæ Timeæ uxoris injuriam ulcisceretur, Astiocho navarcho jusserat, ut Alcibiadem occideret.

3. *Morum vitia.*] Libidinibus erat maximè deditus.

4. *Operam civibus.*] Qui in Samo habitabant, à quibus paulò post ad Athenienses eâ, de re per Pisandrum scriptum est.

tabat: ad quem cùm legati Atheniensium venissent, pollicetur his amicitiam regis, si respublica à populo translata ad senatum foret: sperans, ut aut, concordante civitate, dux belli ab omnibus legeretur; aut, discordiâ inter ordines factâ, ab alterâ parte in auxilium vocaretur. Sed Atheniensibus, imminente periculo belli, major salutis quàm dignitatis cura fuit. Itaque, [1] permittente populo, imperium [2] ad Senatum transfertur. Qui cum, insitâ genti superbiâ, [a] crudeliter in plebem consuleret, singulis tyrannidis sibi impotentiam vindicantibus, ab exercitu Alcibiades [3] exul revocatur, duxque classi constituitur. Statim igitur Athenas mittit, *ex continenti se cum exercitu venturum, recepturúmque à quadringentis jura populi, ní ipsi rédderent.* Hâc denuntiatione optimates territi, primò urbem prodere Lacedæmoniis tentavêre: dein, cùm id nequîssent, in exilium profecti sunt. Igitur Alcibiades, intestino malo patriâ liberatâ, summâ curâ classem instruit; atque ita in bellum adversùs Lacedæmonios pergit.

Alcibiades bellum in Lacedæmonios gerit.

A.M. 3643. Ol. 92. 2. Urb.C. 342. Ant.C. 409.

CAP. IV. [4] Jam Sesto Mindarus et Pharnabazus, Lacedæmoniorum duces, instructis navibus exspectabant. Prælio commisso, [5] victoria penes Athenienses fuit. In eo bello major pars exercitûs, et omnes fermè hostium duces cæsi: naves LXXX captæ. Interjectis quoque diebus, cùm bellum Lacedæmonii à mari in terram transtulissent, iteratò vincuntur. His malis fracti, [6] pacem petiêre: Quam ne acciperent, operâ eorum effectum est, quibus ea res quæstum præstabat. Intereà et Syracusanorum auxilia, illatum [7] à Carthaginiensibus Siciliæ bel-

Victor Alcibiades summâ cum lætitiâ Athenis recipitur.

A.M. 3644. Ol. 92. 3. Urb.C. 343. AnteC. 408.

INTERPRETATIO.

[a] *Tractaret populum crudeliter, dum singuli usurparent sibi auctoritatem et sævitiam tyranni.*

NOTÆ.

1. *Permittente populo.*] Phrynicus, dux militum, Alcibiadis consilia prævidens, restitit, quare è dignitate à Pisandro dejectus est, et paulò pòst ab Hermione quodam interfectus, ut habent *Plutarch. et Thucyd.*

2. *Ad Senatum.*] Opera Pisandri, Antiphonis, et Theramenis, auctoritas omnis ad 400 viros deleta est; qui, quoties illis videretur, quinque civium millia congregarent.

3. *Exul revocatur.*] Postquam milites in Samo contra quadringentos conjurâssent, Thrasybuli et Thrasylli industria illus vocatus est Alcibiades, qui concione ad exercitum habitâ, dux ab eo receptus est, *hæc Thucyd.*

4. *Jam Mindarus.*] Anno superiore Thrasybulus dum Alcibidiades cum Tissaferne ad Aspendum ageret, hostium classem vicerat. *Thucyd.*

5. *Victoria penes,* &c.] Dum utrimque pugnaretur acriter, cum 18 navibus è Samo supervenit Alcibiades, qui, Atheniensibus junctus, fugavit hostes, captásque naves 38 Sestum deduxit, et paulò pòst cum Theramene et Thrasybulo ita hostes circumvenit, ut, occiso eorum duce Mindaro, terrestri navalíque prælio victor, omnibus eorum navibus potitus sit: hæc multis *Thucyd. Diodor. et Plutarch.*

6. *Pacem petiêrè.*] Diodorum sequutus est Justinus; nihil enim habent eâ de re Xenophon et Plutarch.

7. *A Carthaginiensibus.*] Hannibal, cum centum millibus militum, Selinuntem, et Hymeram funditus eruit, ut narrant *Diod. et Xenoph.*

lum domum revocavit: quibus rebus destitutis Lacedæmoniis, Alcibiades cum classe victrici Asiam vastat; multis locis prælia facit: ubique victor recipit civitates quæ defecerant: [1] nonnullas capit, et imperio Atheniensium adjicit: atque ita priscâ navali gloriâ vindicatâ, adjectâ etiam [2] laude terrestris belli, desideratus civibus suis Athenas revertitur. His omnibus præliis ducentæ
A.M. 3647. naves hostium et præda ingens capta. Ad hunc redeuntis exer-
Ol. 93. 2. citûs triumphum, effusa omnis [3] multitudo obviam procedit: et
Urb.C. 346. universos quidem milites præcipuè tamen Alcibiadem mirantur:
Ant. C. 405. in hunc oculos civitas universa, in hunc suspensa ora convertit: hunc quasi de cœlo missum, et ut ipsam Victoriam contuentur: laudant quæ pro patriâ, nec minùs admirantur quæ exul contrà gesserit, excusantes ipsi, iratum provocatúmque fecisse. [a] Enim verò tantum in uno viro fuisse momenti, ut maximi imperii subversi, et rursùm recepti, auctor esset; et unde stetisset, eò se victoria transferret: fierétque cum eo mira quædam fortunæ inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantùm, verùm et divinis eum honoribus onerant: certant secum ipsi, utrum contumeliosius eum expulerint, an revocaverint honoratiùs. Ipsos illi deos gratulantes tulêre obviam, quorum execrationibus erat devotus. Et cui paulò antè omnem humanam opem interdixerant, eum, si queant, in cœlo posuisse cupiunt. [b] Explent [4] contumelias honoribus, detrimenta muneribus, [5] execrationes precibus. Non Siciliæ illis adversa pugna in ore est, sed Græciæ victoria: non classes per illum amissæ, sed acquisitæ: nec Syracusarum, sed Ioniæ, [6] Hellespontíque meminêrunt. Sic Alcibiades nunquam mediocribus, nec in offensa, nec in favore, studiis suorum exceptus est.

Alcibiades à Lysandro

CAP. V. Dum hæc aguntur à Lacedæmoniis, [7] Lysander classi bellóque præficitur, et in locum Tissafernis, Darius, rex

INTERPRETATIO.

[a] *Nam unum hominem tantum pondus et potestatem habuisse, ut et maximum imperium everterit, et deinde restituerit, et illi referrent victoriam, pro quibus ille pugnaret.*

[b] *Dedecora* illata, *honoribus delere* conantur.

NOTÆ.

1. *Nonnullas capit.*] Chalcedonem et Byzantium.

2. *Laude terrestris.*] Quia exposito ad Chalcedonem in terram equitatu, hostes fuderat, et Chalcedonensium opes à Thracibus vi extorserat. *Xenoph. et Plutarch.*

3. *Multitudo.*] Tantus in eum amor erat populi, ut eum principem seu tyrannum habere cuperet, *ex Plutarch. et Diodor.*

4. *Contumelias.*] Coronis aureis cinctus est, pilæ in mare projectæ. *Diodor.*

5. *Execrationes.*] Sancitum est, ut Eumolpidæ precationes deprecarentur, *ait Plutarchus.*

6. *Hellesponti.*] Angustiæ maris inter Abydum Phrygiæ, et Sestum Thraciæ civitatem.

7. *Lysander.*] Aristocletis filius, non quidem è stirpe regiâ, sed ex Heraclidarum genere.

Persarum, filium suum Cyrum Ioniæ Lydiæque præposuit: qui Lacedæmonios auxiliis opibúsque [1] ad spem fortúnæ prioris erexit. Aucti igitur viribus, [2] Alcibiadem cum centum navibus in Asiam profectum, dum agros, longâ pace divites, securiùs populatur, et prædæ dulcedine, sine insidiarum metu, sparsos milites habet, repentino adventu oppressêre: tantáque cædes palantium fuit, [a] ut plus vulneris eo prælio Athenienses acciperent, quàm superioribus dederant: et tanta desperatio apud Athenienses erat, ut ex continenti [3] Alcibiadem ducem Conone mutarent; arbitrantes victos se non fortunâ belli, sed fraude imperatoris: apud quem plus prior offensa valuisset, quàm recentia beneficia. Vicisse autem eum priore bello ideò tantùm, ut ostenderet hostibus, quem ducem sprevissent, et ut cariùs eis ipsam victoriam venderet. Omnia enim credibilia in Alcibiade, vigor ingenii, et morum luxuria faciebat. Veritus itaque multitudinis impetum, denuò [4] in voluntarium exilium proficiscitur.

Victus in exilium proficiscitur.

A.M. 3648. Ol. 91. 3. Urb.C. 347. Ant. C. 401.

CAP. VI. Itaque Conon Alcibiadi suffectus, habens ante oculos cui duci successisset, classem maximâ industriâ exornat: sed navibus exercitus deerat, fortissimis quibusque in Asiæ populatione amissis. Armantur tamen senes, aut impuberes pueri, et numerus militum sine exercitûs robore expletur. [b] Sed non magnam bello moram ætas fecit imbellis: [5] cæduntur passim, aut fugientes capiuntur: tantáque strages, aut oc-

Conon victus à Lysandro.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut Athenienses in illo certamine acciperent majorem cladem, quàm* hostibus *intulerant prioribus* præliis.

[b] *Sed* senes *et* pueri, *propter ætatem imbelles, non diu* impetum *hostium retardârunt.*

NOTÆ.

1. *Ad spem fortunæ, &c.*] Ipse enim à Lysandro incitatus, drachmam unam in dies singulos singulis dedit militibus, pluráque daturum se promisit. *Plutarch.*

2. *Alcibiadem.*] Fallitur Justinus, cùm Lysander, uti referunt *Xenoph* et *Plutarch.* Alcibiadem lacessere non auderet; ille, relicto apud classem Antiocho Phocæam periit; interim Antiochus, vel hostes aggressus, vel ab ipsis lacessitus, prælium committit, in quo ipse occiditur, totáque Atheniensium classis dispersa est, amissis 15 navibus.

3. *Alcibiadem ducem.*] Qui reversus cum universâ classe, aciem instruxit ante portum Ephesiorum, ubi Lysander erat; sed ille Alcibiadis metu classem suam educere noluit. Hæc *Xenoph.* et *Plutarch.*

4. *In voluntarium exilium.*] In Chersonesum, ad castella quæ ibi munierat; ubi conscripto externo milite, Thracibus suo nomine intulit bellum, et Græcis finitimis securitatem præstitit. *Plutarch.*

5. *Cæduntur passim.*] Rem aliter narrat Plutarch. Primùm ad Mitylenen Cononem spoliat 30 navibus Callicratidas, qui Lysandro successerat, illúmque terrâ marique obsidet: Deinde Diomedontem Cononi auxilio venientem superat: tum Athenienses, collectis omnibus viribus centum et quinquaginta naves in auxilium mittunt: à quibus et submersus Callicratidas, et 70 naves captæ: post Conon Lysandrum, qui dux hostium iterùm electus fuerat, nec-

cisorum, aut captivorum fuit, ut Atheniensium deletum non imperium tantùm, verùm etiam nomen videretur. Quo prælio perditis et desperatis rebus, ad tantam inopiam rediguntur, ut, consumptâ militari ætate, peregrinis civitatem, servis libertatem, damnatis impunitatem darent. Ex quâ colluvione hominum, conscripto exercitu, domini anteà Græciæ, vix libertatem tuebantur. Iterùm tamen fortunam maris experiendam decernunt: tanta virtus animorum erat, ut, cùm paulò antè salutem desperaverint, nunc non desperent victoriam. Sed neque is miles erat, qui nomen Atheniensium tueretur; neque eæ vires, quibus vincere consuêrant; [a] neque ea scientia militaris in his, quos vincula, non castra continuerant. Itaque omnes aut capti, aut occisi. Cùm dux Conon eo prælio superfuisset solus, crudelitatem civium metuens, cum octo navibus ad regem Cyprium concedit [1] Evagoram.

Atheniensium post tot clades timor.

CAP. VII. At dux Lacedæmoniorum, rebus feliciter gestis, [2] fortunæ hostium insultat; captivas naves cum præda bellicâ, in triumphi modum ornatas, mittit Lacedæmona: ac tributarias Atheniensium civitates, quas metus dubiæ belli fortunæ in fide tenuerat, [3] voluntarias recipit, nec aliud ditionis Atheniensium, [4] præter urbem ipsam reliquit. Quæ cuncta cùm Athenis nuntiata essent, omnes, relictis domibus, per urbem discurrere pavidi: alius alium sciscitari; auctorem nuntii requirere: non pueros imprudentia, non senes debilitas, non mulieres sexûs imbecillitas, domi tenet: adeò ad omnem ætatem tanti mali sensus penetraverat. In foro deinde coëunt, [b] atque ibi perpeti nocte fortunam publicam questibus onerant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alii, alii amicos cognatis chariores, et cum privatis casibus querelam publicam

INTERPRETATIO.

[a] *Nec illi sciebant artem belli gerendi, cùm traduxissent vitam in vinculis servi, non in castris milites.*

[b] *Atque deflent multis gemitibus tota nocte infelicitatem publicam.*

N O T Æ.

quutus, propter Lampsacum classem ad prælium instruxit: sed cùm suam non educeret Lysander, ad Ægospotamos reversus est; ubi dum milites, è navibus egressi per Chersonesum, quasi victores vagantur, Lysander, qui illos absentes audierat, classem ex improviso aggressus, naves omnes, novem tantùm exceptis, capit.

1. *Evagoram.*] Fuit ille rex Cypri, pater Nicoclis, cujus laudes descripsit Isocrates.

2. *Fortuna hostium,* &c.] Tria millia Atheniensium crudeliter necari jussit, *ex Plutarch.*

3. *Voluntarias recepit.*] Omnes urbes, unâ excepta Samo, redegit in potestatem, et ubique deleto populi jure, reliquit moderatores decem Lacedæmonios.

4. *Præter urbem ipsam.*] Athenienses reliquos Athenas mittebat; ut quantò plures essent, tantò citiùs victus deficeret.

miscent: *jam se ipsos, jam ipsam patriam perituram, miserioremque incolumium, quam amissorum fortunam judicantes: sibi quisque ante oculos obsidionem, famem, et superbum victorémque hostem proponentes: jam ruinam urbis et incendia, jam omnium captivitatem et miserrimam servitutem recordantes: [a] feliciores prorsùs priores urbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filiis parentibúsque, tectorum tantùm ruinâ taxatæ sint. Nunc autem non classem, in quam, sicuti pridem, confugiant, superesse; non exercitum, cujus virtute servati pulchriora possent mœnia extruere.*

CAP. VIII. Sic defletæ ac propè perditæ urbi hostes superveniunt, et obsidione circumdatos fame urgent. Sciebant enim, neque ex advectis copiis multùm superesse, et [1] ne novæ advehi possent, providerant: quibus malis Atheniensis fracti, post longam famem, et assidua suorum funera, [2] pacem petivêre, quæ an dari deberet, diu inter Spartanos sociósque deliberatum. Cum [3] multi delendum Atheniensium nomen, urbémque incendio consumendam censerent; negârunt se Spartani, ex duobus Græciæ oculis alterum eruturos: pacem polliciti, [4] si demissa [5] Pyræeum versùs muri brachia dejicerent, navésque quæ reliquæ forent, traderent, résque publica ex semetipsis [6] xxx rectores acciperet. In has leges traditam sibi urbem Lacedæmonii formandam Lysandro tradidêrent. Insignis hic annus et expugnatione Athenarum, et morte Darii, regis Persarum,

Athenæ à Lysandro captæ, qui 30 tyrannos constituit. Mors Alcibiadis.

A.M. 3649. Ol. 93. 4. Urb. C. 348. Ant. C. 403

INTERPRETATIO.

[a] *Arbitrantes feliciorem fuisse urbem,* quando *priùs eversa est* in bello Persico, *cùm domus tantùm et tecta destructa fuerint, civium verò et filii, et parentes salvi essent.*

NOTÆ.

1. *Ne novæ advehi.*] Agis, rex Lacedæmoniorum, et Lysander, coactis totius Peloponnesi viribus, exceptis Argivis, terrâ maríque Athenas obsederant, Pyræeúmque cum 150 navibus tenebant interclusum, *Plutarch.*

2. *Pacem petivêre.*] Velle se Lacedæmoniorum socios esse significant, solósque urbis muros cum pyræeo retinere.

3. *Multi delendum.*] Corinthii præsertim et Thebani Atheniensibus infestissimi.

4. *Si demissa.*] Has pacis conditiones habent Xenoph. et Plutarch. ut muri longi et pyræeus diruerentur, naves omnes præter 12 traderent, reducerent exules, eundem cum Lacedæmoniis, et amicum hostem haberent. Addit Plutarchus jussos omnes urbem relinquere, et agro suo esse contentos.

5. *Pyræeum.*] Portus erat Athenarum tutissimus, qui muris duobus quasi cruribus urbi jungebatur: ea erat illius amplitudo, ut quadringentarum esset capax navium; unde Aristophanes dixit Themistoclem non pyræeum urbi, sed urbem pyræeo edidisse, et ad mare terram aptâsse.

6. xxx *rectores.*] Refert Diodorus Athenienses ipsos, dum inter se de Reip. administrandæ formâ disputant, Samo Lysandrum evocâsse, à quo jussi sunt eligere 30 viros, qui res omnes moderarentur; at Xenoph. et Plutarch. à Lysandro, Lacedæmoniorum jussu, id factum esse probabiliùs affirmant.

et [1] exilio Dionysii Siciliæ tyranni, fuit. Mutato statu Athenarum, etiam civium conditio mutatur. Triginta rectores reipublicæ constituuntur, qui fiunt tyranni: quippe à principio tria millia sibi satellitum statuunt, quantum ex tot cladibus propè nec civium superfuerat: et quasi parvus hic ad continendam civitatem exercitus esset, septingentos milites à victoribus accipiunt. Cædes deinde civium ab Alcibiade [2] auspicantur, ne iterùm rempublicam sub obtentu liberationis invaderet. Quem cùm profectum ad Artaxerxem, Persarum regem, comperissent, citato itinere misêrunt, qui eum interciperent: a quibus occupatus, cùm occidi apertè non posset, vivus in cubiculo, in quo dormiebat, [3] crematus est.

Theramenes à Tyrannis occiditur. Thrasybulus exul, victis tyrannis, remp. restituit.
A.M.3652. Ol. 94. 5. Urb.C.351. Ant.C.400.

CAP. IX. Liberati hoc ultoris metu tyranni, miseras urbis reliquias cædibus et rapinis exhauriunt. Quod cùm displicere uni ex numero suo [4] Therameni didicissent, ipsum quoque ad terrorem omnium interficiunt. Fit igitur ex urbe passim omnium fuga; repletúrque Græcia Atheniensium exulibus: quòd cùm etiam ipsum auxilium unicum miseris eriperetur, (nam Lacedæmoniorum edicto, civitates exules recipere prohibebantur) omnes se Argos et [5] Thebas contulêre: ibi non solùm tutum exilium egêrunt, verùm etiam spem recuperandæ patriæ recepêrunt. Erat inter exules Thrasybulus, vir strenuus, et domi nobilis, qui audendum aliquid pro patriâ et pro salute communi, etiam cum periculo, ratus; adunatis exulibus, castellum [6] Phylen Atticorum finium occupat: [a] nec deerat quarumdam civitatum tam crudeles casus miserantium favor. Itaque Ismenias, Thebanorum princeps, etsi publicis non poterat, privatis tamen viribus adjuvabat:

INTERPRETATIO.

[a] *Et aliquæ urbes illi favebant, misericordiâ commotæ, ob crudelem* tot civium *interitum.*

NOTÆ.

1. *Exilio Dionysii.*] Hic duplex error Justini. Hoc enim anno Dionysius senior non obiit, sed Siciliæ tyrannidem invasit; nec ille in exilium pulsus est, sed Dionysius junior, ejus filius.

2. *Auspicantur.*] Non jussu 30 tyrannorum, sed Lacedæmoniorum occisus est: illum enim, et Agis oderat pessimè, et timebant Lacedæmonii; quare Lysander, acceptâ de illius morte Scytalâ à Pharnabazo, ut occideretur, obtinuit. *Plutarch.*

3. *Crematus est.*] Strictum tenens gladium medios in ignes se conjecit, ex quibus illæsus cùm evasisset, barbaros, non ausos comminus congredi, dissipavit; eorum tamen jaculis eminus confossus interiit, *ex Plut. et Diod.*

4. *Therameni.*] Qui, cùm tyrannorum crimina non ferret, primùm a Critiâ, omnium improbissimo, proditionis accusatus, tum à cæteris damnatus est. Eum Socrates lictoribus eripere frustrà tentavit; cùm cicutam ebibisset, *propino*, inquit, *hoc poculo Critiæ.* Ita *Diodor.*

5. *Thebas.*] Thebani enim contrarium Lacedæmoniis edictum in exulum gratiam tulêrunt.

6. *Phylen.*] Pylum legendum est, Atticæ regionis castellum, centum stadiis ab Athenis dissitum.

et [1]Lysias Syracusanus orator, exul tunc, quingentos milites, stipendio suo instructos, in auxilium patriæ communis eloquentiæ misit. Fit itaque asperum prælium: sed cùm hinc pro patriâ summis viribus, inde pro alienâ dominatione securiùs pugnaretur, tyranni vincuntur: victi in urbem refugêrunt; quam exhaustam cædibus suis, etiam armis spoliant. Deinde, cum omnes Athenienses proditionis suspectos haberent, demigrare eos ex urbe jubent, et in brachiis muri, quæ diruta fuerant, habitare, extraneis militibus imperium tuentes. Post hæc Thrasybulum corrumpere imperii societatem pollicentes, conantur: quod cùm non contigisset, auxilia à Lacedæmoniis petivêre: quibus accitis, [2]iteratò præliantur. In eo bello Critias et Hippolochus, omnium tyrannorum sævissimi, cadunt.

CAP. X. Cæteris victis, cùm exercitus eorum, ex quibus major pars Atheniensium erat, fugeret, magna voce Thrasybulus exclamat, *Cur se victorem fugiant, potiùs quàm ut vindicem communis libertatis adjuvent? Civium illam meminerint aciem, non hostium esse; nec se ideò arma cepisse, ut aliqua victis adimat, sed ut adempta restituat: Triginta se dominis, non civitati bellum inferre.* Admonet deinde cognationis, legum, sacrorum communium: tum vetusti per tot bella commilitii: orat, misereantur exulum civium, si tam patienter ipsi serviant: reddant sibi patriam, accipiant libertatem. His vocibus tantùm promotum est, ut reversus in urbem exercitus, xxx tyrannos emigrare Eleusina juberet, substitutis decem, qui rempubl. regerent: qui, nihil exemplo prioris dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggressi sunt. Dum hæc aguntur, nuntiatur Lacedæmone, bellum Athenis exarsisse: ad quod comprimendum, [3]Pausanias rex mittitur: qui misericordiâ permotus, patriam miseris civibus restituit, et decem tyrannos ex urbe Eleusina migrare ad cæteros jubet. Quibus rebus cùm pax statuta esset, interjectis diebus, repentè tyranni, non minùs restitutos exules, quàm se in exilium actos indignantes, quasi verò aliorum libertas, sua servitus esset, bellum Atheniensibus inferunt: sed ad colloquium, veluti dominationem recepturi, progressi, per insidias comprehensi, ut pacis victimæ trucidantur: populus, quem emigrare jusserant, in urbem revocatur. Atque ita per multa membra civitas dissipata, in unum tantum corpus redi-

Thrasybulus tyrannos urbe pellit; qui, dum bellum reparant, trucidantur.

A.M. 3652. Ol. 94. 3. Urb.C. 351. Ant.C. 400.

NOTÆ.

1. *Lysias.*] Cephali filius, natus Athenis, multùm à Cicerone propter eloquentiam laudatus.

2. *Iteratò præliantur.*] Secundum prælium, in quo cecidit Critias, commissum est, postquam Thrasybulus cum mille sociis Pyræum occupavit.

3. *Pausanias.*] Priùs Lysander cum exercitu, ut Pyræum obsideret, missus fuerat: sed Pausanias veritus, ne laudem iterùm captæ urbis acquireret, concedere pacem Atheniensibus, quàm Lysandri gloriam crescere maluit. Hæc *Diodor.* et *Xenoph.*

gitur; et, ne qua dissentio ex anteactis nasceretur, omnes jurejurando obstringuntur, discordiarum oblivionem fore. Intereà Thebani, Corinthiique, legatos ad Lacedæmonios mittunt; [a] qui ex manubiis portionem prædæ communis belli periculíque peterent; quibus negatis, non quidem apertè bellum adversùs Lacedæmonios decernunt; sed tacitis animis tantam iram concipiunt, ut subesse bellum intelligi posset.

Artaxerxis et Cyri de regno contentio et pugna, in quâ Cyrus occiditur. A.M.3653. Ol. 74. 4. Urb.C.352. Ant.C. 399.

CAP. XI. Eodem ferè tempore Darius, rex Persarum, moritur, Artaxerxe, et Cyro, filiis relictis. Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, testamento legavit. Sed Cyro judicium patris, [1] injuria videbatur. Itaque [2] occultè adversus fratrem bellum parabat; quod cùm [3] nuntiatum Artaxerxi esset, arcersitum ad se fratrem, et innocentiam dissimulatione belli simulantem, compedibus aureis vinxit; interfecissetque, [4] nî mater prohibuisset. Dimissus igitur Cyrus, jam non occulté bellum, sed palam; [5] nec per dissimulationem, sed apertâ professione parare cœpit: auxilia undique contrahens. Lacedæmonii, memores Atheniensi bello enixè se ejus operâ adjutos, velut ignorantes contra quem bellum pararetur, decernunt, auxilia Cyro mittenda, ubi res ejus exegisset, quærentes [6] apud Cyrum gratiam; et apud Artaxerxem, si vicisset, veniæ patrocinia, cùm nihil adversùs eum apertè decrevissent. [b] Sed cum in bello [7] fors prælii utrumque fratrem pugnæ obtulisset, prior Artaxerxes [8] a fratre vul-

INTERPRETATIO.

[a] *Qui peterent ex spoliis partem prædæ,* partæ *in bello communi,* in quo se etiam *periculis* objecerant.

[b] *Sed cùm fortè in prælio ambo fratres* Artaxerxes et Cyrus *sibi occurrîssent.*

NOTÆ.

1. *Injuria videbatur.*] Nam Artaxerxes ante Darii regnum, ipse verò Dario regnante natus erat. Artaxerxes ille Mnemon cognominatus est.

2. *Occultè.*] Copias in Hellesponto per Clearchum Lacedæmonium, in Thessaliâ per Aristippum, et aliis in locis per Proxenum, aliosque duces clam colligebat.

3. *Nuntiatum.*] Per Tissaphernem Satrapam.

4. *Nî mater.*] Parysatis, quæ illum moriturum ulnis complexa, vix multis precibus à fratre veniam obtinuit, uti narrant *Xenoph. Ctesias et Plutarch.*

5. *Nec per dissimulationem.*] Simulabat tamen in Pisidas exercitum colligere; quod cùm audiisset Tissaphernes, ad regem cum 500 equitibus properè contendit.

6. *Apud Cyrum gratiam.*] Infinita militibus pollicebatur; si pedestres venissent, equos: si equestres, bigas: si prædia haberent, vicos: si vicos urbes. *Plutarch.*

7. *Fors prælii.*] Cum Cyro Græcorum erant tredecim millia, barbarorum verò decem myriades, *ex Plut. ex Xenoph.* cum Artaxerxe nonaginta millia, et falcati currus 150. Diodorus tamen aliter utriúsque copias numerat. Pugnatum est trans Euphratem ad locum dictum *Cunaxa.*

8. *A fratre vulneratur.*] Cum Græci oppositos Persas fudissent; Artaxerxes sex millia lectissimorum equitum, quibus stipatus erat, movit, ut Græcos à tergo adoreretur; quod veritus Cyrus, in eos irruit tanto impetu, ut omnes verterit in fugam, si tunc Clearchus in mediam aciem, ubi

tur; quem cùm equi fuga periculo subtraxisset, Cyrus à cohorte regiâ oppressus, interficitur. Sic victor Artaxerxes, et prædâ fraterni belli et exercitu potitur. In eo prælio [1]decem millia Græcorum in auxiliis Cyri fuêre: quæ et in cornu, in quo steterant, vicêrunt; et post mortem Cyri, neque armis à tanto exercitu vinci, [2]neque dolo capi potuerunt; revertentésque inter tot indomitas nationes, et barbaras gentes, per tanta itineris spatia virtute se usque [3]terminos patriæ defendêrunt.

NOTÆ.

rex erat, uti jubebat Cyrus, irrupisset, victus erat Artaxerxes; sed dum ille suis potiùs quàm victoriæ consulit, et Cyri equites nimio persequendi studio dissipantur: Cyrus, viso rege, *video*, inquit, *hominem;* factóque impetu, illius pectus per mediam loricam vulnerat; sed tum magnâ vi hastam vibrans nescio quis, illam sub oculum Cyri adigit; qui paulò pòst, dum in regem ejusque stipatores fortiter dimicat, interficitur. Hæc pluribus Xenoph. cui potiùs credendum, cùm pugnæ adfuerit, quàm Diodor. et Plutarch. qui diversa referunt ex Ctesiâ et Diod.

1. *Decem millia.*] Xenophon recenset decem millia, quadringentos scutatos, cetratorum duo millia quadringentos.

2. *Neque dolo capi.*] Tissaphernes tamen, qui magnis cum copiis in Lydiam tendebat, simulatâ amicitiâ, Clearchum omnium ducem, cum Proxeno, Menone, et viginti cohortium præfectis, ducentisque militibus ad Prætorium suum perduxit, quorum alii occisi, alii ad regem missi, ejusque jussu capite truncati sunt.

3. *Terminos patriæ.*] Præcipuus inter eos fuit Xenophon Atheniensis, qui illius expeditionis historiam libris quinque eleganter persecutus est; *La Retraite des dix mille:* quam Græcè et Latinè nuper edidit elegantiss. *Hutchinson.*

LIBER VI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Lacedæmonii Asiæ imperium affectantes, bellum movent. Rex Persarum Atheniensibus per Cononem auxilium concedit.*
2. *Lacedæmonii ducem exercitus Agesilaum præficiunt. Cononis prudenter et fortiter gesta.*
3. *Pisandri et Cononis pugna, in quâ Lacedæmonii victi.*
4. *Inclinatio fortunæ Lacedæmoniorum, quam Agesilai fortitudo sustentat.*
5. *Athenienses Iphicratem et Cononem Lacedæmoniis opponunt, Athenæ ex Lacedæmoniorum spoliis instaurantur.*
6. *Græciæ pax à rege Persarum indicta, quam Lacedæmonii magno suo malo turbant*
7. *Thebani Lacedæmonios lacessunt, unde dubia Martis alea, et pugna ad Mantineam.*

8. *Epaminondæ, fortissimi Thebanorum ducis, interitus, et elogium.*
9. *Totius Græciæ labes post Epaminondæ excessum.*

CAPUT I.

Lacedæmonii Persis bellum movent. Conon dux belli ab Artaxerxe eligitur.
A. M. 3654.
Ol. 95. 1.
Urb. C. 353.
Ant. C. 398.

LACEDÆMONII, more ingenii humani, quò plura habentis, eo ampliora cupientis, [a] non contenti accessione Atheniensium opum vires sibi duplicatas, totius Asiæ [1] Imperium affectare cœperunt : sed major pars sub regno Persarum erat. Itaque [2] Hercyllides, dux in hanc militiam electus, cùm videret, sibi adversùs duos præfectos Artaxerxis Regis, Pharnabazum et Tissafernem, maximarum gentium viribus succinctos, dimicandum, pacificari, cum altero statuit. Aptior visus Tissafernes, vir et industriâ potior, et militibus Cyri instructior, in colloquium vocatur, [b] et statutis conditionibus, [3] ab armis dimittitur. [c] Hanc rem Pharnabazus apud communem regem criminatur, *ut Lacedæmonios Asiam ingressos non repulerit armis, sed impensis regiis aluerit ;* [d] *merceturque ab his, quæ differant bella,* [4] *quàm gerant, tanquam non ad unius summum imperii detrimentum omne perveniat. Indignum,* ait, *bella non perfici, sed redimi ; hostem pretio, non armis summoveri.* His vocibus regem à Tissaferne alienatum hortatur, ut in locum ejus, navalis belli ducem eligat Conona Atheniensem, qui omissâ bello patriâ, Cypri exulabat : *quippe Atheniensibus, etsi fractæ sint res et opes, manere tamen navalem usum, nec si eligendus sit ex universis, meliorem alium esse.* Acceptis igitur quingentis talentis, jussus est Conona classi præficere.

INTERPRETATIO.

[a] *Non contenti quòd suæ vires essent multùm auctæ per junctionem virium Atheniensium.*

[b] *Et pactis quibusdam constitutis,* uterque *desiit bellum gerere.*

[c] *Hac de re Pharnabazus accusat Tissafernem apud regem.*

[d] *Det illis pecuniam ut bellum differant potiùs quàm ut faciant.*

NOTÆ.

1. *Imperium affectare.*] Cùm Græci ab expeditione Cyri in contemptum Persas adduxissent, Iones Lacedæmonem miserunt, ut à Persarum servitute liberarentur. *Plutarch.*

2. *Hercyllides.*] Thymbro priùs missus fuit; sed cùm nihil propter diuturnam Larissæ obsidionem proficeret, Dercyllidas, non Hercyllidas illi suffectus est.

3. *Ab armis.*] E provinciâ Tissafernes egressus milites in Pharnabazi ditionem adduxit; diebus octo novem cepit oppida, et in Bithyniâ hyemavit, ut refert *Xenoph.*

4. *Quàm gerant.*] Subintelligitur *potiùs*, quod Plauto familiare.

CAP. II. His cognitis, Lacedæmonii et ipsi à rege Ægypti [1] Hercynione auxilia navalis belli per legatos petunt; à quo centum triremes, et [2] sexcenta millia modiorum frumenti missa: à cæteris quoque sociis ingentia auxilia contracta sunt. Sed tanto exercitui, et contra tantum ducem, deerat dignus imperator. Itaque [3] postulantibus sociis Agesilaum, regem tunc Lacedæmoniorum; propter responsum oraculi Delphici, diu Lacedæmonii, an eum summæ rei præponerent, [4] deliberavêrunt: quibus futurus imperii finis denunciabatur, cùm regium claudicâsset imperium: erat enim pede claudus. [a] Ad postremum statuêrunt, melius esse incessu regem, quàm imperio regnum claudicare. Posteaquàm Agesilaum cum ingentibus copiis in Asiam misêre; non facilè dixerim, quod aliud par ducum tam bene comparatum fuerit: quippe ætas, virtus, consilium, sapientia utrique prope una; gloria quoque rerum gestarum eadem: quibus cùm paria omnia fortuna dederit: [5] invictum tamen ab altero utrúmque servavit. Magnus igitur amborum apparatus belli, [6] magnæ res gestæ fuerunt. Sed Cononem seditio militum invadit, quos præfecti regis fraudare stipendio soliti erant, [b] eò instantiùs debita poscentium, quò graviorem sub magno duce militiam præsumebant. Itaque Conon, diu rege per epistolas frustrà fatigato, ad postremum ipse ad eum pergit: à cujus aspectu et colloquio prohibitus est, quòd eum more Persarum [7] adorare nollet: agit tamen cum eo per internuntios, et queritur, *opu-*

Agesilaus à Lacedæmoniis dux eligitur. Cononis gesta.

A.M. 3657.
Ol. 95. 4.
Urb. C. 356.
Ant. C. 395.

INTERPRETATIO.

[a] *Tandem statuêrunt melius esse claudicare regem incessu, quàm exercitum* bono *imperatore* destitui.

[b] *Qui eò vehementius petebant* stipendia *debita, quò graviora se pati in bello jactabant sub fortissimo Imperatore.*

NOTÆ.

1. *Hercynione.*] Non ab Hercynione, sed à Nephræo petita auxilia dicit *Diod.*

2. *Sexcenta millia.*] Hoc frumentum ad Cyprum delatum est, quæ ad Cononem inscio Ægyptio defecerat.

3. *Postulantibus sociis.*] Opera Lysandri, qui Spartæ Agesilao favebat, et pro eo ad socias Asiæ civitates scripserat.

4. *Deliberavêrunt.*] Non tantùm an illum præficerent copiis; sed etiam an regem eligerent, mortuo enim Agide, Agesilai fratre, Leotichidi, qui Agidis filius dicebatur, favebant multi; quòd et claudus esset Agesilaus, et Apollinis prohibuisset oraculum, ne regnum claudicaret: sed cùm Alcibiadis, non Agidis filius esset Leotichides, prælatus est Agesilaus consilio Lysandri, qui oraculum non de Agesilao altero pede claudicante, sed de Leotichide ex Herculis genere non genito, interpretatus est, *ita Plutarch. sed paulò aliter Xenoph.*

5. *Invictum tamen.*] Non enim cum Conone, sed cum Tissaferne et Pharnabazo.

6. *Magnæ res gestæ.*] Bis hostes superavit Agesilaus: semel, cum victo ad Pactolum Tissaferne hostium castris potitus est; iterum cum venientem Pharnabazum in Caria fugavit, omnemque illius abstulit supellectilem. Quare Artaxerxes, misso Tithrauste, caput Tissaferni præscindi voluit. *Diodor.*

7. *Adorare nollet.*] Genu flexo proni in terram procumbentes fronte feriebant humum, et terram osculabantur.

lentissimi regis bella inopiâ dilabi, et qui exercitum parem hostibus habeat, pecuniâ vinci, quâ præstet; inferiorémque eum eâ parte virium inveniri, quâ longè superior sit. Postulat dari sibi ministrum impensæ, quia pluribus id mandare perniciosum sit. Dato stipendio, ad classem remittitur: nec moram agendis rebus facit: multa fortiter, multa feliciter agit; agros hostiles vastat; urbes expugnat; et, quasi tempestas quædam, cuncta prosternit. [1] Quibus rebus territi Lacedæmonii, ad patriæ subsidium, revocandum ab Asiâ Agesilaum [2] decernunt.

Conon Pisandrum vincit. A.M. 3659. Ol. 96. 2. Urb. C. 358. Ant. C. 393.

CAP. III. Interim Pisandrus, ab Agesilao proficiscente dux patriæ relictus, ingentem classem summis viribus instruit, fortunam belli tentaturus. Nec non Conon, tunc primùm cum hostium exercitu concursurus, magnâ curâ ordinat suos. Summa igitur non tam ducum in eo prælio, quàm militum æmulatio fuit. Nam et ipse dux Conon non tam Persis, quàm patriæ studebat: [a] et sicut afflictis Atheniensium rebus, auctor amissæ dominationis fuerat; sic volebat idem haberi redditæ, patriámque vincendo recipere, quam victus amiserat: [b] eò speciosiùs, quod ne ipsorum quidem Atheniensium, sed alieni imperii viribus dimicet, pugnaturus periculo regis, victurus præmio patriæ; gloriámque diversis artibus, quàm priores civitatis suæ duces consecuturus: quippe illos, vincendo Persas, patriam defendisse: se, Persas victores faciendo, restituturum patriam esse. Porrò Pisandrus [3] pro conjunctione Agesilai, etiam virtutum æmulator erat; contendebatque, ne à rebus gestis ejus, et gloriæ splendore, decederet; [c] neve tot bellis ac seculis quæsitum imperium, brevis momenti culpa subverteret. Eadem militum et omnium remigum cura erat, quos major sollicitudo cruciabat, non tam ne ipsi quæ-

INTERPRETATIO.

[a] *Volebat Atheniensibus restituere dominationem, quam illis victus ademerat prostratis eorum viribus.*

[b] *Eò gloriosius, quod non dimicet cum copiis Atheniensium, sed Imperatoris Persarum; et pugna, si adversa sit, in regis damnum; si secunda, in patriæ bonum cessura.*

[c] *Néve amitteret suâ culpâ in brevis temporis spatio potestatem partam tot bellis, per tot sæcula gestis.*

NOTÆ.

1. *Quibus rebus territi.*] Non tantùm Cononis victoriis, sed Græcorum etiam in ipsos conjuratione: Tithraustes enim pecuniâ Thebanos, Corinthios, et Argivos corruperat: Lysander ab hostibus fuerat ad Haliartum occisus, et Pausanias, ob rem contra Thebanos ibi malè gestam à suis damnatus, in Arcadia obierat. *Hæc Plutarch. et Diodor.*

2. *Decernunt Agesilaum.*] Qui ubique victor multas regi provincias ademturum se sperabat: Ephoris tamen, licet summo cum dolore, parêre, quàm victorias persequi maluit.

3. *Pro conjunctione.*] Pisander Agesilai uxoris frater erat.

sitas opes amitterent, quàm ne pristinas Athenienses reciperent. Sed [1]quantò majus prælium fuit, tantò et clarior victoria Cononis. Victi Lacedæmonii fugam capessunt; præsidia hostium Athenis deducuntur: populo restitutâ dignitate conditio servilis eripitur: multæ quoque civitates recipiuntur.

Lacedæmoniorum potentiam sustentat Agesilaus.

CAP. IV. Hoc initium Atheniensibus resumendæ potentiæ, et Lacedæmoniis habendæ finis fuit. Namque velut cum imperio, etiam virtutem perdidissent, contemni à finitimis cœpêre. [2]Primi igitur Thebani, auxiliantibus Atheniensibus, bellum his [a]intulêre: quæ civitas ex infimis incrementis, virtute Epaminondæ ducis, ad spem imperii Græciæ erecta est. Fit itaque terrestre prælium: eâdem Lacedæmoniorum fortunâ, quâ pugnatum adversùs Conona navali prælio fuerat. In eo bello [3]Lysander, quo duce Athenienses victi à Lacedæmoniis fuerant, interficitur. Pausanias quoque, alter dux Lacedæmoniorum, [4]proditionis accusatus, in exilium abiit. Igitur Thebani potiti victoriam, universum exercitum ad urbem Lacedæmoniorum ducunt, facilem expugnationem rati, quoniam deserti à sociis omnibus erant: quod metuentes Lacedæmonii, regem suum Agesilaum ex Asiâ, qui ibi magnas res gerebat, ad defensionem patriæ arcessunt. [a]Occiso enim Lysandro, nullius alterius fiduciam ducis habebant. Cujus quoniam serus adventus erat, conscripto exercitu, obviam hosti procedunt. Sed victis, adversùs paulò ante victores, nec animus, neque vires pares fuêre. Primâ igitur congressione [5]funduntur. Deletis jam suorum copiis supervenit rex Agesilaus, qui restituto prælio, non difficulter,

A.M. 3659. Ol. 96, 2. Urb.C. 358. Ant.C. 393.

INTERPRETATIO.

[a] *Nam interfecto Lysandro, in nullo alio duce magis quàm in Agesilao confidebant.*

NOTÆ.

1. *Quanto majus.*] Cùm haud procul à Cnido utraque classis occurrisset, Lacedæmoniorum socii territi magnitudine classis Pharnabazi et Cononis, fugerunt; unde secuta clades, Pisander occisus, 50 triremes captæ, aliæ ad Cnidum pervenerunt incolumes, ut refert *Diod.*

2. *Primi igitur, &c.*] Id accidit ante Cononis victoriam, cum Thebani, pecuniâ corrupti, à Tithrauste Athenienses in belli societatem vocârunt.

3. *Lysander interficitur.*] Præmissus ante Pausaniam, dum Haliartum Bœotiæ oppidum solus cum suis oppugnat, ut gloriam venienti Pausaniæ præriperet, ab hostibus occisus est. *Ita Plutarch.*

4. *Proditionis accusatus.*] Cùm neutra pars pugnare auderet, petit Pausanias, ut liceret ipsi tollere Lysandri et sociorum corpora; quod non aliâ conditione concessum est, quàm ut continuò Bœotiâ excederet: Quare damnatus à suis, se contulit Tegeam Arcadiæ, ubi dolore periit. *Plutarch.* et *Diodor.*

5. *Funduntur.*] Ad Nemeam tamen fluvium Thebanos et Athenienses à rege Agesipoli, Pausaniæ filio, victos memorat Diodorus.

recenti et multis expeditionibus indurato milite, hostibus [1] victoriam eripuit; ipse tamen graviter sauciatus.

Iphicrates et Conon Atheniensium duces. *Athenæ Lacedæmoniorum spoliis restaurantur.*

CAP. V. Quibus rebus cognitis, Athenienses verentes, ne iterum Lacedæmoniis victoribus, in pristinam sortem servitutis redigerentur, exercitum contrahunt, eúmque in auxilium Bœotiorum [2] per Iphicratem, viginti quidem annos natum, sed magnæ indolis juvenem, duci jubent. Hujus adolescentis supra ætatem virtus admirabilis fuit; nec unquam ante eum Athenienses, inter tot tantósque duces aut spei majoris, aut indolis maturioris, imperatorem habuêrunt; in quo non imperatoriæ tantùm, verùm et oratoriæ artes fuêre. Conon quoque, audito reditu Agesilai, et ipse ex Asiâ [3] ad depopulandos Lacedæmoniorum agros revertitur, atque ita, undique belli formidine circumstrepente, clausi Spartani ad summam desperationem rediguntur. Sed Conon, vastatis hostium terris, Athenas pergit: ubi magno civium gaudio exceptus, [a] plus tamen tristitiæ ipse ex incensâ et dirutâ à Lacedæmoniis patriâ, quàm lætitiæ ex recuperatâ post tantum temporis cepit. Itaque, quæ incensa fuerant, prædarum sumptu et exercitu Persarum restituit; [4] quæ diruta, reficit. Fatum illud Athenarum fuit, ut antè à Persis crematæ, manibus eorum; et nunc à Lacedæmoniis dirutæ, ex spoliis Lacedæmoniorum restituerentur: versâ quoque vice, nunc haberent socios, quos tunc hostes habuerant: et hostes nunc paterentur, cum quibus juncti tunc arctissimis societatis vinculis fuerant.

A.M. 3660. Ol. 96. 2. Urb.C. 359. Ant.C. 392.

Pax Antalcidæ.

CAP. VI. Dum hæc geruntur, [5] Artaxerxes, rex Persarum, legatos in Græciam mittit, [6] per quos jubet *omnes ab armis discedere; qui aliter fecisset, eum se pro hoste habiturum:* civitati-

INTERPRETATIO.

[a] *Capit majorem tristitiam, ob incensam et eversam patriam à Lacedæmoniis, quàm lætitiam, ob recuperatam, post tam longum tempus.*

NOTÆ.

1. *Victoriam eripuit.*] Post acre certamen, propter Coronæam, Bœotiæ oppidum, Thebanos fudit; ipse, multis affectus vulneribus, delatus est Delphos, ubi decumam Deo consecravit.

2. *Per Iphicratem.*] Illum contemptui suis fuisse civibus, refert Plutarch. quòd non tantùm militarem laudem pugnando; sed etiam oratoriam declamando quærere videretur.

3. *Ad depopulandos.*] Ubi Coos, Nisæos, Mitylæneos, et Ephesios ad defectionem impulit, Cytheram occupavit, et multa damna attulit hostibus, ut testantur *Diod.* et *Xenoph.*

4. *Quæ diruta.*] Longos muros, et pyræi mœnia refici curavit, Pharnabazo cum pecuniâ adjuvante.

5. *Artaxerxes.*] Lacedæmonii apud Teribasum ducem egêrunt per Antalcidam, ut pacem omnibus rex imperaret; quod cùm non probaret Conon, in vinculis à Teribaso conjicitur. *Xenoph.* et *Diodor.*

6. *Per quos jubet.*] Multa omisit Justinus, et præcipuè Thrasybuli Atheniensis in Thraciâ et Lesbo res gestas: Teleutiæ Lacedæmonii victorias, et Hieraciæ, qui Teleutiæ successerat, in Æginetas præclara facinora.

bus libertatem suáque omnia restituit: quod non Græciæ laboribus assiduísque bellorum internecivis odiis consulens fecit: [a]sed ne occupato sibi [1] Ægyptio bello, quod propter auxilia, adversùs præfectos suos Lacedæmoniis missa, susceperat, exercitus sui in Græciâ distinerentur. Fessi igitur tot bellis Græci, [2] cupidè paruêre. Hic annus, non eo tantùm insignis fuit, quòd repentè pax totâ Græciâ facta est: sed etiam eo, quòd eodem tempore urbs Romana à Gallis capta est. [b]Sed Lacedæmonii securis insidiantes, [3]absentiam [4] Arcadum speculati, castellum eorum [5]expugnant, occupatóque præsidium imponunt. Itaque, armato instructóque exercitu, Arcades, adhibitis in auxilium Thebanis, amissa bello repetunt. In eo prælio [6]Archidamus, dux Lacedæmoniorum, vulneratur: qui, cùm cædi suos jam ut victos videret, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit. Hoc est enim signum apud Græcos victoriæ traditæ. Quâ confessione contenti Thebani, signum parcendi dedêre.

A.M. 3665. Ol. 97. 4. Urb.C. 364. Ant.C. 387.

A.M. 3689. Ol. 102. 4. Urb.C. 388. Ant.C. 363.

Thebani Spartam oppugnant. Prælium ad Mantineam.

CAP. VII. Paucis deinde post diebus, neutris quicquam hostile facientibus, cùm quasi tacito consensu induciæ essent, Lacedæmoniis alia bella adversùs finitimos gerentibus, Thebani, Epaminondâ duce, occupandæ urbis eorum spem cepêrunt. Igitur [7] principio noctis, taciti Lacedæmona proficiscuntur: non tamen aggredi incautos potuêrunt. Quippe senes, et cætera imbellis ætas, cùm adventum hostium præsensissent, in ipsis [8] portarum angustiis armati occurrunt: et adversùs quindecim millia

A.M. 3689. Ol. 104. 1. Urb.C. 389. Ant.C. 362.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed ne copiæ retinerentur in Græciâ, dum ipse occuparetur bello adversùs Ægyptios, quos aggressus fuerat, quia Ægyptii miserant auxilia contra suos præfectos.*

[b] *Sed Lacedæmonii, struentes insidias non diffidentibus, capiunt castrum Arcadum, dum illi abessent, et imponunt præsidium* postquam *illud occupârunt.*

NOTÆ.

1. *Ægyptio bello.*] Non in Ægypti regem bellum ab Artaxerxe gestum; sed in Evagoram Cyprium, testantur *Diodor.* et *Plutarch.*

2. *Cupidè paruêre.*] Excepto Epaminondâ, qui Thebanos ad captandum Græciæ imperium hortatus est.

3. *Absentiam.*] Priùs Phæbidas, Lacedæmoniorum dux, Cadmeam Thebanorum arcem, fraudulenter occupârat: unde Pelopidæ consilio et virtute ejectus est, et decem Lacedæmoniorum millia, unâ cum Cleombroto rege, ad Leuctra Bœotiæ ab Epaminondâ occisi sunt. *Hæc Plutarch.* et *Diod.*

4. *Arcadum.*] Qui in meditullio Peloponneso incolebant, ab Arcade, Jovis et Callistûs filio, nomen habuerunt.

5. *Expugnant.*] Causa belli fuit quòd Tegeates inter se dissidentes, alii à Mantinæis Thebanisque, alii à Lacedæmoniis auxilium petierant.

6. *Archidamus.*] Agesilai filius.

7. *Principio noctis.*] Tegeam, amicam urbem, non procul à Lacedæmone, omni cum exercitu priùs venerat. *X noph.*

8. *Portarum angustiis.*] Erravit Justinus, quia nec portas, nec muros habebat Sparta.

militum, non amplius centum jam effœtæ ætatis viri pugnæ se offerunt. Tantum animorum, viriúmque, patriæ et penatium conspectus subministrat; [a] tantóque præsentiâ, quàm recordatione sui, majores spiritus largiuntur. Nam, ut vidêre, inter quæ, et pro quibus starent, aut vincendum sibi, aut moriendum censuêrunt. Pauci igitur sustinuêre senes aciem, cui par ante diem universa juventus esse non potuit. In eo praelio duo duces hostium cecidêre. Cùm interim, [1] Agesilai adventu nuntiato, Thebani [2] recessêre: nec bellum diu dilatum: siquidem Spartanorum juventus, senum virtute et gloriâ incensa, teneri non potuit, quin ex continenti [3] acie decerneret. Cùm [4] victoria Thebanorum esset, Epaminondas, dum non ducis tantùm, verùm etiam fortissimi militis officio fungitur, [5] graviter vulneratur. Quo audito, his ex dolore metus, et illis ex gaudio stupor injicitur: atque ita veluti ex placito consensu à praelio disceditur.

Epaminondæ interitus et elogium.

CAP. VIII. Post paucos deinde dies Epaminondas decedit, cum quo vires quoque reipublicae cecidêrunt. [b] Nam sicuti, telo si primam aciem praefregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris; sic illo, veluti mucrone teli, ablato duce Thebanorum rei quoque publicae vires hebetatae sunt: ut non tam illum amisisse, quàm cum illo interiisse omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem ullum memorabile bellum gessêre; nec posteà virtutibus, sed cladibus insignes fuêre: ut manifestum sit patriae gloriam et natam et extinctam cum eo fuisse. Fuit autem incertum, vir melior, an dux esset. Nam et imperium non sibi, sed patriae semper quaesivit: et pecuniae adeò parcus fuit, ut sumptus funeri

INTERPRETATIO.

[a] *Et penates dant majorem fortitudinem præsentiâ quam suâ recordatione.*

[b] *Nam quemadmodum, si fregeris extremum teli acumen, abstuleris vim lædendi reliquo ferro; ita* Epaminondâ *duce Thebanorum occiso, velut* fracto *mucrone teli, potentia reipublicæ periit.*

NOTÆ.

1. *Agesilai adventu.*] Cum exercitu apud Mantineam aberat, missisque militibus, quàm celerrimè potuit, urbi succurrit laboranti. *Polyb.*

2. *Recessêre.*] Epaminondas Mantineam, quam vacuam putabat, cum omni equitatu contendit.

3. *Acie decerneret.*] Prælium etiam poscebat Epaminondas, ut acceptum in Spartæ obsidione dedecus deleret.

4. *Victoria.*] Ambiguum faciunt Polybius et Xenophon.

5. *Graviter vulneratur.*] Occisum in prælio, dum fortiter dimicat, Xenophon ; vulneratum tantùm Diodor. et Probus affirmant Querentibus amicis quod sine liberis moreretur, respondisse fertur; filias ipsi geminas esse superstites, victorias ad Leuctra et ad Mantineam: cúmque salvum esse audiisset clypeum, educto è vulnere telo, placidè expiravit. Hæc multis persecutus est Diodor. sed accuratiùs Xenophon, qui septem libris de Græcia Historiâ ibi finem imposuit, cujusque filius hâc in pugnâ cum Atheniensibus pro Lacedæmoniis arma gerebat.

defuerit. Gloriæ quoque non cupidior, quàm pecuniæ: quippe recusanti omnia imperia ingesta sunt: honorésque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Jam literarum studium, jam philosophiæ doctrina tanta, ut mirabile videretur, unde tam insignis militiæ scientia homini inter literas nato. Neque ab hoc vitae proposito mortis ratio dissensit. Nam, ut relatus in castra semianimis, vocem spiritúmque collegit, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis. Quod ut servatum audivit, allatum velut laborum gloriaeque socium osculatus est. Iterum quaesivit, utri vicissent? Ut audivit, Thebanos; Bene habere se rem, dixit: atque ita, velut gratulabundus patriae, exspiravit.

Græciæ status post mortem Epaminondæ.

CAP. IX. Hujus morte etiam Atheniensium virtus intercidit. Siquidem amisso, cui aemulari consueverant, in segnitiem torporémque resoluti, [1] non ut olim in classem exercitúsque, sed in dies festos apparatúsque ludorum, reditus publicos effundunt, et cum actoribus nobilissimisque poëtis theatra celebrant, frequentiùs scenam quàm castra visentes; versificatores oratoresque meliores, quam duces laudantes. Tunc vectigal publicum, quo anteà milites et remiges alebantur, cum urbano populo dividi coeptum est. Quibus rebus effectum est, ut inter otia Graecorum sordidum et obscurum anteà Macedonum nomen emergeret: et Philippus obses triennio Thebis habitus, Epaminondae et [2] Pelopidae virtutibus eruditus, [a] regnum Macedoniae, Graeciae et Asiae cervicibus, velut jugum servitutis, imponeret.

INTERPRETATIO.

[a] *Extenderet regnum Macedoniæ ita per Græciam et Asiam, ut* eas provincias *in servitutem redegerit.*

NOTÆ.

1. *Non ut olim,* &c.] Has delicias ita secuti sunt; ut capitis pœnam indicerent ei, qui de pecuniâ publicâ ad usum militiæ revocandâ verba faceret. *Libanius.*

2. *Pelopidæ.*] Dux fuit Thebanorum fortissimus, cujus præclarè gesta Justinus omisit.

LIBER VII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Macedoniæ vetus nomen, populus, primi reges.*
2. *Perdiccæ regis familia illustris, et infantis Europi nobile fatum.*

3. *Legati Persarum ad Amyntam petulantiæ suæ dant pœnas.*
4. *Pax Macedoniæ Bubaris. Reguli Persæ, operâ conciliatur. Tragœdiæ in familiâ Amyntæ, Alexandri Macedonis avi.*
5. *Philippi Macedonis varii casus: fratribus dolo materno vitâ sublatis, à populo compulsus regnum suscipit.*
6. *Initiâ regni Philippici, laude et observatione dignissima; bella, conjugium, vitia et virtutes ejusdem.*

CAPUT I.

Macedoniæ nomen vetus, populi, et primi reges.

[1] MACEDONIA antè à nomine [2] Emathionis regis, cujus prima virtutis experimenta in illis locis extant, [3] Emathia cognominata est. Hujus sicuti incrementa modica, ita termini perangusti fuêre. Populus [4] Pelasgi, regio Pœonia dicebatur. Sed posteà virtute regum, et gentis industriâ, subactis primò finitimis, mox populis nationibúsque, imperium usque extremos Orientis terminos prolatum. In regione [5] Pœoniâ, quæ nunc portio est Macedoniæ, regnâsse fertur Pelegon, pater [6] Asteropæi, cujus Trojano bello, inter clarissimos vindices urbis, nomen accepimus. Ex alio latere in [7] Europâ regnum [8] Europus nomine tenuit. Sed et [9] Caranus cum magnâ multitudine Græcorum, sedes in Macedoniâ responso oraculi jussus quærere, cùm in Emathiam venisset, urbem [10] Edessam, non sentientibus oppidanis, propter imbrium et nebulæ magnitudinem, gregem caprarum, imbrem fugientium secutus, occupavit; revocatúsque in memoriam oraculi, quo jussus erat, *ducibus capris imperium quærere*, regni sedem statuit: religioséque posteà

NOTÆ.

1. Macedonia.] Inter Ægeum mare et Ioniam sita, Thraciæ, Epiro, Achaiæ, et Thessaliæ contermina: à Macedone, Deucalionis nepote nomen accepit.

2. *Emathionis regis.*] Berosus Noëmi nepotem, poëtæ Memnonis fratrem, Titani et Auroræ filium faciunt.

3. *Emathia.*] Pars tantùm Macedoniæ ad mare Ægeum prope Thessaliam: unde tamen toti regno nomen inditum est, sicut etiam olim Mygdonia, Pæonia, et Æmonia, Macedonia dicta est.

4. *Pelasgi.*] Vel Pelargi, à Pelasgo Jovis et Larissæ filio sic dicti, multas regiones incoluerunt, Ioniam, Chium, Lemnum, Thessaliam, Achaiam, et Æoliam, deinde in parvam Græciæ partem se receperunt.

5. *Pæoniâ.*] Quæ in Mysiæ confinio ad Strymonem, Herodotus; ad Rhodopen montem, Diodorus; ad Haliacmonis fluvii fontes, Ptolemæus collocat.

6. *Asteropæi.*] Qui, cum Achille, ob mortem Patrocli irato, ausus congredi, ab eo occisus est.

7. *Europâ.*] Pars est Thraciæ ad Hæmum montem, sed Europa est, Macedoniæ portio, in qua Europus civitas.

8. *Europus.*] Macedonis filius, à quo pars illa Macedoniæ nomen sortita est.

9. *Caranus.*] Argivus erat, Phidonis frater, undecimus ab Hercule, unde ducebat originem.

10. *Edessa.*] Urbs Emathiæ, Pellæ finitima, *Vodena.*

[a]observavit, quocumque agmen moveret, ante signa easdem capras habere, cœptorum duces habiturus, quas regni habuerat auctores. Urbem Edessam, ob memoriam muneris, Ægeas, populum Ægeadas, vocavit. Pulso deinde Mida (nam is quoque portionem Macedoniæ tenuit) aliisque regibus pulsis, in locum omnium solus successit; primusque, adunatis gentibus variorum populorum, veluti unum corpus Macedoniæ fecit; crescentíque regno valida incrementorum fundamenta constituit.

CAP. II. [1] Post hunc Perdicca regnavit, cujus et vita illustris, et morientis postrema, veluti ex oraculo præcepta, memorabilia fuêre: siquidem senex moriens, Argæo filio monstravit locum, quo condi vellet, ibique non sua tantùm, sed et succedentium sibi regum ossa poni jussit; præfatus, quoad ibi conditæ posterorum reliquiæ forent, regnum in familiâ mansurum; credúntque hâc superstitione extinctam in Alexandro stirpem, quia locum sepulturæ mutaverit. Argæus moderatè, et cum amore popularium, administrato regno, successorem filium Philippum relinquit: qui [2] immaturâ morte raptus, Aëropum, parvulum admodum, instituit hæredem. Sed Macedonibus assidua certamina cum [3] Thracibus [4] et Illyriis fuêre; quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati, gloriâ bellicæ laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii, infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur: qui prælio pulsi, rege suo in cunis prolato, et pone aciem posito, acrius certamen repetivêre: tanquam ideò victi fuissent anteà, quòd bellantibus sibi regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores, quòd ex superstitione animum vincendi ceperant: simul et miseratio eos infantis tenebat, quem, si victi forent, captivum de rege facturi videbantur. Conserto itaque prælio, magnâ cæde Illyrios fudêre: ostenderúntque hostibus suis priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuisse. [5] Huic Amyntas succedit, et propriâ virtute, et Alexandri

Regum Macedoniæ series.

INTERPRETATIO.

[a] *Observavit habere easdem capras ante vexilla quocunque duceret exercitum, ut essent ipsæ duces cœptarum rerum, sicut fuerant auctores regni instituendi.*

NOTÆ.

1. *Post hunc Perdicca.*] Alii Perdiccam primum Macedonum regem constituunt, alii meliùs quartum tantummodo, Carano enim Cœnus, Cœno Thurimas, et Thurimæ Perdiccas successit.

2. *Immaturâ morte.*] Fallitur Justinus, cùm Philippus 35 annos regnaverit.

3. *Thracibus.*] A sævitiâ et feritate sic nominati, qui inter Ægeum mare, Propontidem, Pontum Euxinum, Macedoniam et Mysiam habitabant. *Romania.*

4. *Illyriis.*] Quorum regio ex unâ parte ad mare Adriaticum, ex alterâ ad Pannoniam et Macedoniam pertinebat. *Sclavonia.*

5. *Huic Amyntas.*] Aëropo vel Europo non Amyntas, sed Alcetas successit, post quem regnavit Amyntas.

filii egregiâ indole, insigniter clarus: cui Alexandro tanta omnium virtutum ornamenta à natura data sunt, ut etiam [1]Olympio certamine, vario ludicrorum genere contenderit.

Legati Persarum apud Amyntam occisi ob petulantiam. A.M. 3537. Ol. 65. 4. Urb.C. 236. A. C. 515.

CAP. III. Cùm interim Darius rex Persarum, [a]turpi ab Scythiâ fugâ summotus, ne ubique deformis militiæ damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabazum ad subigendam Thraciam, cæteraque ejus tractûs regna: [b]quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia. Qui brevi tempore exsecuto regis imperio, legatis ad Amyntam regem Macedoniæ missis, obsides in pignus futuræ pacis dari sibi postulabat. Sed legati benignè excepti, inter epulas ebrietate crescente, rogant Amyntam, *ut apparatui epularum adjiciat jus familiaritatis, adhibitis in convivium suis ac filii uxoribus ac filiabus, id* [2]*apud Persas haberi pignus ac fœdus hospitii.* Quæ ut venêrunt, petulantiùs Persis eas contrectantibus, filius Amyntæ Alexander rogat patrem, respectu ætatis ac gravitatis suæ, abiret convivio, pollicitus, se hospitum temperaturum jocos. Quo digresso, mulieres quoque paululùm è convivio evocat, cultiùs exornaturus, gratiorésque reducturus. In

INTERPRETATIO.

a *Turpiter expulsus à Scythiâ, ne inglorius esset ubique ob damna in bello* accepta.

b *Quibus adderet Macedoniam,* quasi *nullo labore domandam.*

NOTÆ.

1. *Olympio certamine.*] Cùm frequens sit apud auctores Olympiadum mentio, et nos earum numerum ad marginem adscribamus; operæ pretium, est, a quo? Quando? Ubi institutæ sint? Quæque ad earum cognitionem pertineant explicare paucis, 1. Ludi Olympici, *teste Pausaniâ*, ab Hercule uno ex Idæis Dactylis instituti: tum à Pelope, deinde ab Hercule posteriore, demum ab Iphito Eliensi, uno ex posteris Herculis, si Eusebio credimus, restaurati sunt. 2. Iphitus eos ludos restituit post annos à primâ institutione 427. ut ait Clem. Alex. vel ut Beda 430. vel ut Eusebius 340. anno mundi 3170. 3. Non tamen ab Iphito apud Græcos per Olympiadas anni numerari cœpêrunt: sed à decimâ tertiâ Olympiade, ut vult Callimachus apud Eusebium; vel à vigesimâ septimâ, ut testantur Aristodemus et Polybius, quod verius putem; quâ Olympiade vicit in Agone Gymnico Chorœbus Eliensis, anno mundi 3278. à Mose 815. *ex Sancto Cyrillo*, Excisæ Trojæ 408. *ex Dionysio.* Ante Christum 774. Ante Romam conditam 27. quo anno cœpêrunt et præmia proponi, et nomina victorum inscribi in tabulis et columnis, quales erant eæ, quibus Athenis, et leges, et Deorum fasta proponebantur. 4. A Lunâ, quæ Olympias à Græcis dicebatur, Olympiadis nomen ductum esse, vult Africanus apud Georgium Monachum; sed à loco ipso nomen ludicris illis probabiliùs inditum dixerim, videlicet ab Olympiâ urbe, propter quam in agro Pisano, non procul ab Elide, ad Alpheum fluvium, propter lucum oleastro vestitum, quinto quoque anno ineunte, sub æstivum solstitium illi ludi celebrari solebant in honorem Jovis Olympii. 5. Præcipuum certamen et antiquissimum, Cursus fuit; pòst, Cestus, Saltus, Discus, et Palæstra addita sunt, ita ut illi ludi Pentathlo constarent. Moris erat victores oleaginâ coronâ donari, et quasi triumphantes quadrigis per urbes invehi, constitutisque in perpetuum frui vectigalibus.

2. *Apud Persas.*] Illud cum Plutarcho non congruit, qui Persas convivia cum pellicibus, non cum uxoribus agere testatur.

quarum locum [1]matronali habitu exornatos juvenes supponit: eósque petulantiam legatorum, ferro, quod sub veste gerebant, compescere jubet. Atque ita interfectis omnibus, ignarus rei Megabazus, cùm legati non redirent, mittit eò cum exercitûs parte Bubarem, ut in bellum facile et mediocre; dedignatus ipse ire, ne dehonestaretur prælio tam fœdæ gentis. Sed Bubares ante bellum, amore filiæ Amyntæ captus, omisso bello nuptias facit, [a]depositísque hostilibus animis, in affinitatis jura succedit.

CAP. IV. Post discessum à Macedoniâ Bubaris, Amyntas rex decedit, cujus filio et successori Alexandro, cognatio Bubaris non Darii tantùm temporibus pacem præstitit: verùm etiam Xerxem adeò conciliavit, ut, cùm Græciam, veluti tempestas quædam occupâsset, [b]inter [2]Olympum [3]Hæmúmque montes totius regionis cum imperio donaverit. Sed nec virtute minùs, quàm Persarum liberalitate, regnum ampliavit. [4]Per ordinem deinde successionis, regnum Macedoniæ [5]ad Amyntam, fratris ejus Menelai filium, pervenit. Hic quoque insignis industriâ, et omnibus imperatoriis virtutibus instructus fuit: qui ex Eurydice [6]tres filios sustulit, Alexandrum, Perdiccam et Philippum, Alexandri magni Macedonis patrem, et filiam Euryonen: ex Gygæa autem Archelaum, Arideum, Menelaum. Cum Illyriis deinde, et cum Olynthiis gravia bella gessit. Insidiis autem Eurydices uxoris, quæ nuptias generi pacta, occidendum virum, regnúmque adultero tradendum susceperat, occupatus fuisset, ni [7]filia pellicatum matris, et sceleris consilia pro-

Pax inter Persas et Macedonas operâ Bubaris. Amyntas avus Alexandri.
A.M. 3574.
Ol. 75. 1.
Urb.C 273.
Ant.C. 478.

INTERPRETATIO

[a] *Et odio deposito affinitatem cum ipso contraxit.*

[b] *Dederit illi totam regionem* sitam *inter montes Olympum et Hæmum.*

[c] *Occisus fuisset insidiis* structis *ab Eurydice uxore, quæ pollicita se nupturam genero, volebat et maritum occidere, et regnum dare adultero.*

NOTÆ.

1. *Matronali habitu.*] Hanc historiam fusiùs persequitur Herodotus.

2. *Olympum.*] Mons hujus nominis multiplex. 1. In Thessaliâ Ossæ contiguus, Thessaliam à Macedoniâ dirimens. 2. In Mysiâ juxta Prusam, Idæ vicinus. 3. In Lyciâ, ignes emittens, propter urbem Olympum. 4. Alii etiam in Cypro, Lydiâ, Æolide, Lesbo et Arcadiâ.

3. *Hæmum.*] Mons est Thraciæ maximus, vasto jugo in mare procumbens, è cujus vertice hinc mare Adriaticum, inde Pontus Euxinus cernuntur; vocatur ab Italis, *Catena del Mundo.*

4. *Per ordinem.*] Hi reges fuêre Perdiccas, Archelaus, Orestes, Æropus, et Pausanias Æropi filius, qui tutor Orestis, eo mortuo, regnum invasit.

5. *Ad Amyntam.*] Qui expulsus ab Argeo, à Thessalis restitutus est.

6. *Tres filios.*] Quarum addunt nonnulli Ptolemæum Aleritem, à quo Alexandrum occisum volunt Diodor. et Euseb. Sed alii meliùs eum volunt fuisse Alexandri filium spurium.

7. *Filia.*] Euryone quæ Menelao nupserat.

didisset. Functus itaque tot periculis, senex decessit, regno, maximo ex filiis Alexandro, tradito.

Philippi Macedonis varii casus. Fratribus à matre occisis, regnum suscipit. A.M.3681. Ol. 101. 4. Urb.C.380. Ant.C.371.

CAP. V. Igitur Alexander inter prima initia regni, bellum ab Illyriis, pactâ mercede, et Philippo fratre dato obside, redemit. Interjecto quoque tempore, per eundem obsidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat: quæ res [1]Philippo maxima incrementa egregiæ indolis dedit. Siquidem Thebis triennio obses habitus, prima pueritiæ rudimenta, in urbe severitatis antiquæ, et in domo Epaminondæ, summi et philosophi et imperatoris, deposuit. Nec multò pòst Alexander [2]insidiis Eurydices matris appetitus occumbit: cui Amyntas in scelere deprehensæ, propter communes liberos, ignarus eisdem quandoque exitiosam fore, pepercerat. Frater quoque ejus [3]Perdicca pari insidiarum fraude decipitur. Indignum prorsus, libidinis cauâ liberos à matre vitâ privatos, [a]quam à scelerum suorum suppliciis liberorum contemplatio vindicaverat. Perdiccæ hoc indignior cædes videbatur, quòd ei apud matrem misericordiam nec parvulus quidem filius conciliaverat. Itaque Philippus [4]diu non regem, sed utorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, serúmque auxilium in exspectatione infantis erat, compulsus à populo regnum suscepit.

Philippi initium, bella et conjugium. A.M.3694. Ol. 105. 1. Urb.C.393. Ant.C. 358.

CAP. VI. Ut est ingressus imperium, magno de illo spes omnibus fuit; et propter ipsius ingenium, quod magnum spondebat virum; et propter vetera Macedoniæ fata: quæ cecinerant uno ex Amyntæ filiis regnante, florentissimum fore Macedoniæ statum; cui spei scelus matris hunc residuum fecerat. Principio regni, cùm hinc cædes fratrum indignè peremptorum, inde hostium multitudo; hinc insidiarum metus, inde inopia continuis bellis exhausti regni, immaturam ætatem tyronis urgerent: bella, quæ, [5]velut conspiratione quâdam, ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium ex diversis locis uno tempore confluebant,

INTERPRETATIO.

[a] *Quam* Amyntas, *respiciens* bonum *liberorum, non affecerat pœnis propter crimina meritis.*

NOTÆ.

1. *Philippo.*] Amyntas eum Illyriis, quibus vectigalis erat, dederat obsidem, à quibus Thebas missus est.

2. *Insidiis Eurydices.*] A Ptolemæo Alorite necatum referunt Diodorus, et Gemistus.

3. *Perdicca pari,* &c.] Quod refert Diodor. similius verò videtur, Perdiccam, cùm Illyriorum jugum excutere conaretur, inito prælio ab iis victum, cum quatuor Macedonum millibus in pugnâ cecidisse.

4. *Diu non regem.*] Errat Justinus: cùm enim hostes imminerent undique, continuò regia dignitas illi delata est.

5. *Velut conspiratione.*] Macedoniam hinc Pæones, inde Illyrii populabantur: hinc Argæus Atheniensium copiis, inde Pausanias è stirpe regiâ, regis Thraciæ auxilio fretus, ad regnum aspirabat.

quoniam omnibus par esse non poterat, dispensanda ratus; alia [1] interpositâ pactione componit, alia redimit, [a] facillimis quibúsque aggressis, quorum victoriâ, et militum trepidos animos firmaret, et comtemptum sibi hostium demeret. Primum illi [2] cum Atheniensibus certamen fuit: quibus per insidias victis, metu belli gravioris, cùm interficere omnes posset, incolumes sine pretio dimisit. Post hæc, [3] bello in Illyrios translato, multa millia hostium cædit. Urbem nobilissimam [4] Larissam in [5] Thessalia, [6] non prædæ cupiditate, sed quòd exercitui suo robur Thessalorum equitum adjungere gestiebat, [b] nihil minùs quàm bellum metuentem, improvisus expugnat: unumque corpus equitum pedestriumque copiarum invicti exercitûs fecit. Quibus rebus feliciter provenientibus, Olympiadem, Neoptolemi regis [7] Molossorum filiam, uxorem ducit; conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis, Arrybâ, rege Molossorum; qui sororem Olympiadis Troada in matrimonium habebat: quæ causa illi exitii malorúmque omnium initium fuit. Nam, dum regni incrementa affinitate Philippi acquisiturum se sperat, proprio regno ab eodem privatus, in exilio consenuit. His ita gestis, Philippus, jam non contentus submovere bella, ultrò etiam quietos lacessit. Cùm [8] Methonam urbem oppugnaret, in prætereuntem de muris [9] sagitta jacta, dextrum oculum regis effodit. Quo vulnere nec segnior in bellum, nec iracundior adversùs hostes factus est; adeò ut interjectis diebus pacem deprecantibus dederit; nec [10] moderatus tantùm, verùm etiam mitis adversùs victos fuerit.

A.M. 3696. Ol. 105. 3. Urb.C. 395. Ant.C. 356.

A.M. 3697. Ol. 105. 4. Urb.C. 396. Ant.C. 355.

A.M. 3700. Ol. 106. 3. Urb.C. 399. Ant.C. 352.

INTERPRETATIO.

[a] *Nationes minus bellicosas aggreditur, ut victoriâ* de iis relatâ, *et excitaret pavidos milites, et sibi compararet gloriam apud hostes.*

[b] *Subigit* Thessalos *ex improviso, ad bellum gerendum nullo modo paratos.*

NOTÆ.

1. *Interpositâ pactione.*] Pæoniis, ne bellum inferrent; regi Thraciæ, ne Pausaniam reduceret, muneribus persuasit.

2. *Cum Atheniensibus.*] Quos, dum Argæum reducunt, vicit; et reliquos qui fugerant ad collem, datâ eis fide, dimisit.

3. *Bello in Illyrios.*] Quorum septem millia in prælio cecîdit, quare Bardyli eorum regi pacem eâ lege dedit, ut non Larissâ tantùm, sed omnibus Macedoniæ urbibus excederet.

4. *Larissam.*] Gemina est in Thessaliâ; altera Mediterranea ad Peneum fluvium, Achillis patria, de quâ loquitur Homerus; altera maritima, quæ sub Turcarum dominio nunc est amplissima civitas.

5. *Thessalia.*] Regio est ad sinum Pelasgicum et Maliacum, Macedoniæ finitima, inter Peneum et Thermopylas, quibus Bœotia terminatur. *Janna.*

6. *Non prædæ cupiditate.*] Ut Thessalis nobilibus adesset, contra Alexandri Pheræi nuper occisi fratres, qui tyrannidem affectarent. *Ita Diodor.*

7. *Molossorum.*] Sunt Epiri populi, Cassiopæis vicini. *Pandosia.*

8. *Methonam.*] Urbem Macedoniæ in Magnesiâ, non procul ab Olintho.

9. *Sagitta jacta.*] Ab Astere Olinthio, *ex Plutarch.*

10. *Moderatus.*] Urbem direptam solo æquavit, civésque ejecit nudos, *ex Gemisto;* et Asterem cruci affigi jussit, *ex Suidâ.*

LIBER VIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Græciæ clades sub Philippo Macedone. Thebani et Phocenses civilis belli faces.*
2. *Thebani Philippum accersunt, qui Phocenses opprimit. Athenienses saluti publicæ pro virili consulunt.*
3. *Contra, Philippus Græciam lacerat, Cappadociam Macedoniæ adjungit. Olynthios delet. Latrocinium exercet variis modis.*
4. *Atheniensibus, Thessalis, Bœotiis et Phocensibus callidè imponit.*
5. *Phocenses ad deditionem, et reliquos Græcos cogit ad servile obsequium.*
6. *Monarchiam cum summâ injustitiâ constituit.*

CAPUT I.

Bellum sacrum.

GRÆCIÆ civitates, dum imperare singulæ cupiunt, imperium omnes perdidêrunt: [a] quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, [1] omnibus perire, quod singulæ amitterent, non nisi oppressæ sensêrunt. Siquidem Philippus rex Macedoniæ, velut è speculâ quâdam, libertati omnium insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoiésque subire regiam servitutem coëgit. Causa et origo hujus mali, Thebani fuêre: qui cùm rerum potirentur, secundam fortunam imbecillo animo ferentes, [2] victos armis Lacedæmonios, et [3] Phocenses, quasi parva supplicia cædibus et rapinis luissent, apud commune [4] Græciæ concilium superbè accusavêrunt. Lacedæmoniis crimini da-

INTERPRETATIO.

[a] *Nam dum conspirant in mutuam perniciem, non animadvertêrunt, nisi postquam subactæ sunt, omnes amittere ea quæ singulæ perderent.*

NOTÆ.

1. *Omnibus perire.*] Bene Gruterus: Græciæ civitates non antè senserunt omnes amittere, quod singulis peribat, quam cùm jam essent oppressæ.

2. *Victos armis.*] Apud Leuctram et Mantineam.

3. *Phocenses.*] Populi sunt Græciæ mediterranei, Atticæ finitimi, apud quos templum erat Delphicum.

4. *Græciæ consilium.*] Amphictionicum, quod ex duodecim Græciæ populis constabat; his singulis annis, initio veris

tum, quòd arcem Thebanam, induciarum tempore, occupâssent: Phocensibus, quòd Bœotiam depopulati essent: prorsùs quasi post arma et bellum, locum legibus reliquissent. Cùm judicium arbitrio victorum exerceretur, tantâ pecuniâ damnantur, quanta exsolvi non posset. Igitur Phocenses, cùm agris, liberis, conjugibúsque privarentur, desperatis rebus, [1] Philomelo quodam duce, velut deo irascentes, templum ipsum Apollinis Delphis occupavêre. Inde auro, et pecuniâ divites, conducto mercenario milite, bellum Thebanis intulêrunt. Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quàm ipsis intulit. Itaque auxilia his, et ab Atheniensibus, et à Lacedæmoniis, missa. Primâ igitur congressione Philomelus Thebanos castris exuit. Sequenti prælio primus inter confertissimos dimicans cecidit, et sacrilegii pœnas impio [2] sanguine luit. In hujus locum dux [3] Onomarchus creatur.

A.M.3697. Ol. 105.4. Urb.C.396. Ant.C.355.

CAP. II. Adversùs quem Thebani Thessalíque, non ex civibus suis, ne victoris potentiam ferre non possent; sed Philippum, Macedoniæ regem, ducem eligunt: [a] et externæ dominationi, quam in suis timuêrunt, sponte succedunt. Igitur Philippus, quasi sacrilegii, non Thebanorum ultor esset, omnes milites coronas laureas sumere jubet, atque ita, veluti deo duce, in prælium pergit. Phocenses, insignibus dei conspectis, conscientia delictorum territi, abjectis armis [4] fugam capessunt, pœnasque violatæ religionis, sanguine et cædibus suis pendunt. Incredibile quantùm ea res apud omnes nationes

Philippus à Thebanis vocatus, Phocenses opprimit. Illi Athenienses resistunt.

A.M.3701. Ol. 106. 4. Urb.C.400. Ant.C.351.

INTERPRETATIO.

[a] *Et se subdunt* Philippi *externi regis dominationi: cùm nollent* se subdere *uni è suis civibus.*

NOTÆ.

et Autumni primùm ad Thermopylas, deinde Delphis conveniebat ad definiendas lites publicas. Civitates singulæ, vel binos, vel ternos, vel singulos pro cujusque potentia mittebant Assessores, quos Pilagoras ideò vocabant, quod ad pilas, quæ propter templum Apollinis erant, tribunal exercerent. *Demosth.* et *Diodor.*

1. *Philomelo quodam.*] Id egit, re priùs cum Archidamo, Lacedæmoniorum rege communicatâ: nam Lacedæmonii ab eodem consilio grandi ære mulctati erant.

2. *Sanguine luit.*] Multis confectus vulneribus, cùm nulla pateret elabendi via, è prærupto loco saltu se abjecit in præceps.

3. *Onomarchus.*] Qui, dum Cheronæam obsidet, victus à Thebanis, in patriam refugit. *Ita Diodor.*

4. *Fugam capessunt.*] Diodorus et Gemistus testantur Onomarchum his vicisse, semel Philippum cum Thessalis, iterùm Bœotios; sed redintegrato prælio sex millia Phocensium cæsa fuisse, tria millia capta, et Onomarchum à Philippo actum in crucem. Pausanias tamen vult eum à suis militibus, dum ad mare fugeret, jaculis confixum. Phaylus Onomarcho fratri successit; sed paulò pòst, vel lentâ corruptus tabe interiit, *ex Diod.* vel vivus concrematus est. *Ex aliis.*

Philippo gloriæ dedit. *Illum vindicem sacrilegii, illum ultorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit,* [a] *solum qui piacula exigeret, extitisse, dignum: itaque qui diis proximus haberetur, per*
A.M. 3702. *quem deorum majestas vindicata sit.* Sed Athenienses, audito belli
Ol. 107. 1. Urb.C. 401. eventu, ne in Græciam Philippus transiret, angustias Thermo-
Ant.C. 350. pylarum, pari ratione, sicuti anteà advenientibus Persis, occupavêre: sed nequaquam simili aut virtute, aut causâ: siquidem tunc pro libertate Græciæ, nunc pro sacrilegio publico; tunc à rapinâ hostium templa vindicaturi, nunc adversùs vindices templorum raptores defensuri: agúntque propugnatores sceleris, cujus turpe erat alios vindices fuisse: immemores prorsùs, quòd in dubiis rebus suis, illo deo etiam consiliorum auctore usi fuerant: quòd illo duce tot bella victores inierant: tot urbes auspicato condiderant: tantum imperium terrâ marique quæsierant: quòd nihil sine majestate numinis ejus aut privatæ unquam, aut publicæ rei gesserant. Tantum facinus admisisse ingenia omni doctrinâ exculta, pulcherrimis legibus institutísque formata, ut, quid posthàc succensere jure Barbaris possent, non haberent.

Philippus Græcos vexat, Olinthios vincit.

CAP. III. Sed nec Philippus melioris fidei adversùs socios fuit: quippe veluti timens, ne ab hostibus sacrilegii scelere vinceretur, [1]civitates, quarum paulò antè dux fuerat, quæ sub auspiciis ejus militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: conjuges liberósque omnium sub coronâ vendidit; non deorum immortalium templis, non ædibus sacris, non diis penatibus publicis privatísque, ad quos paulò antè ingressus hospitaliter fuerat, pepercit: prorsùs ut non tam sacrilegii ultor extitisse, quàm sacrilegiorum licentiam quæsisse videretur. Indè, veluti rebus egregiè gestis, in [2]Cappadociam trajicit: ubi, bello pari perfidiâ gesto captísque per dolum et occisis finitimis regibus, universam provinciam imperio Macedoniæ adjungit. [b] Deinde ad abolendam invidiæ famam, quâ insignis præter cæteros tunc temporis habebatur, per regna mittit, et opulentissimas civitates, qui opinionem sererent, regem

Lege Caspiam.

INTERPRETATIO.

[a] *Solum* Philippum *dignum esse, qui tanta sacrilegia puniret.*

[b] *Posteà ut deleret omnium in se odium, quo laborabat eo tempore magis, quàm alius quivis; per regna et ditissimas urbes misit* aliquos è suis, *ut dicerent palam, regem Philippum dare mutuo magnam vim pecuniæ ad mœnia et templa extruenda per civitates, et ut hortarentur, per præcones, præpositos tributis.*

NOTÆ.

1. *Civitates, quarum,* &c.] Ingressus in Thessaliam Pheras amicam priùs civitatem occupavit, *ex Demosth.* In Philippum paulò acriùs invehitur Justinus.

2. *Cappadociam.*] Hæc mira Justini oscitantia. Cappadocia enim id temporis Persis parebat, quibus cùm Philippus bellum non gessit, sed Chalcidicas Thraciæ urbes adortus, eas vel subegit, vel diruit, *ex Diodor.*

Philippum magnâ pecuniâ locare, muros per civitates, et fana, et templa facienda; et ut per præcones susceptores sollicitarent. Qui, cùm in Macedoniam venissent, variis dilationibus frustrati, vim regiæ majestatis timentes, taciti proficiscebantur. Post hæc Olynthios aggreditur: [1]receperant enim per misericordiam, post cædem unius, duos [2] fratres ejus, quos Philippus ex noverca genitos, veluti participes regni, interficere gestiebat. Ob hanc igitur causam [3] urbem antiquam et nobilem exscindit, et fratres olim destinato supplicio tradit: prædâque ingenti pariter et parricidii voto fruitur. Inde, quasi omnia, quæ agitâsset animo, ei licerent, auri in Thessaliâ, [4]argentique metalla in Thraciâ, occupat. Et, ne quod jus vel fas inviolatum prætermitteret, piraticam quoque exercere instituit. His ita gestis, fortè evenit, ut eum [5] fratres duo, reges Thraciæ, [a]non contemplatione justitiæ ejus, sed invicem metuentes, ne alterius viribus accederet, disceptationum suarum judicem eligerent. Sed Philippus, more ingenii sui, ad judicium, veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu supervenit: et regno utrumque, non judicis more, sed fraude latronis ac scelere, spoliavit.

A.M. 3705. Ol. 109. 4. Urb.C. 404. Ant.C. 347.

A.M. 3711. Ol. 109. 2. Urb.C. 410. Ant.C. 341.

CAP. IV. Dum hæc aguntur, [6] legati Atheniensium, petentes pacem, ad eum venêrunt. Quibus auditis, et ipse legatos Athenas cum pacis conditionibus misit: ibique ex commodo utrorúmque pax facta. Ex cæteris quoque Græciæ civitatibus, non pacis amore, sed belli metu, legationes venêre. Siquidem, recrudescente irâ, Thessali, [7]Bœotiique [b]orant, ut professum se adver-

Athenienses, Thessalos, et Bœotios deludit.

A.M. 3707. Ol. 108. 2. Urb.C. 406. Ant.C. 345.

INTERPRETATIO.

[a] *Elegêrunt eum judicem dissidii sui, non quòd æstimarent illius æquitatem, sed quòd metuerent ne alterutri se jungeret.*

[b] *Precantur ut bellum contra Phocenses aggrediatur, cùm professus fuerit se Græcorum ducem fore.*

NOTÆ.

1. *Receperant enim, &c.*] Aliam causam affert Libanius, quòd scilicet pacem cum Atheniensibus Olynthii inierant: quo facto Philippus violatum fœdus jactabat.

2. *Fratres ejus.*] Fratres Philippi erant Archelaus, Aridæus, et Menelaus, quos Amyntas ex Cygnæâ Philippi novercâ genuerat.

3. *Urbem antiquam.*] Athenienses impulsi à Demosthene auxilium miserant Olynthiis; at Philippus, Euticrate et Lasthene pecuniâ corruptis, proditam urbem diripuit, civésque addictos servituti vendidit, *sic Diod. et Demosth.*] Dicere solebat urbem esse nullam, quæ si asinus auro onustus, in eam ingredi possit, expugnari non queat.

4. *Argenti metalla.*] Circa Pydnam auri fodinas fuisse refert Diodor. ex quibus annua talenta mille Philippus colligeret.

5. *Duos fratres.*] Berisades et Amadocus, Cotys filii; rem aliter narrat Diod. Cersobleptem, inquit, regem Thraciæ, dum damna plurima infert Hellesponto, Philippus magno cum exercitu invasit, ejúsque multis præliis fractam repressit audaciam.

6. *Legati Atheniensium.*] Qui Olinthiorum casu territi, invito Demosthene, pacem per legatos petiêrunt.

7. *Bœotii.*] Qui, multis præliis, nunc secundis, nunc adversis, cum Phocensibus contenderant.

sùm Phocenses ducem Græciæ exhibeat: tanto odio Phocensium ardentes, ut obliti cladium suarum, perire ipsi, quàm non perdere eos præoptarent; expertamque Philippi crudelitatem pati, quàm parcere hostibus suis mallent. Contrà, [1]Phocensium legati, adhibitis Lacedæmoniis et Atheniensibus, bellum deprecabantur, cujus ab eo dilationem ter jam emerant. Fœdum prorsùs miserandúmque spectaculum, Græciam, etiam nunc et viribus, et dignitate orbis terrarum principem; regum certè gentiumque semper victricem, et multarum adhuc urbium dominam; alienis excubare sedibus, aut rogantem bellum, aut deprecantem: [a] in alterius ope omnem spem posuisse orbis terrarum vindices: eóque discordiâ suâ civilibúsque bellis redactos, ut adulentur, ultrò sordidam paulò antè clientelæ suæ partem: et hæc potissimùm facere Thebanos, Lacedæmoniósque, anteà inter se imperii, nunc gratiæ imperantis æmulos. [b] Philippus, venditatione gloriæ suæ, tantarum urbium fastidium agitat: atque utros potiùs dignetur, æstimat. Secretò igitur auditis [2] utrísque legationibus, [c] his veniam belli pollicetur, jurejurando adactis, responsum nemini proditoros: illis contrà, venturum se, auxiliumque laturum. Utrósque vetat parare bellum, aut metuere. Sic variato responso, securis omnibus, Thermopylarum angustias occupat.

Phocenses, et multos Græciæ populos in servitutem ducit.

A.M. 3708. Ol. 108. 3. Urb.C. 407. Ant.C. 344.

CAP. V. Tunc primùm Phocenses, captos se fraude Philippi animadvertentes, trepidi ad arma confugiunt. Sed neque spatium erat instruendi belli, nec tempus ad contrahenda auxilia: et Philippus excidium minabatur, nî fieret deditio. Victi igitur necessitate, pacta salute se dedidêrunt. [d]Sed pactio ejus fidei fuit, cujus antea fuerat deprecati belli promissio. Igitur [3]cæduntur passim rapiun-

INTERPRETATIO.

[a] Græcos, qui olim *erant vindices orbis terrarum, habere spem omnem in auxilio alterius, et ad eam calamitatem redactos ob bella civilia, ut demissi petant* à Philippo *opem.*

[b] *Philippus, ut gloriam suam* magis *ostentet, civitatum tam potentium* legatos diu *incertos tenet, dum deliberat quibus potiùs favere debeat.*

[c] *His promittit se bellum non facturum, eósque coëgit jurare ipsos dicturos nemini suum responsum.*

[d] *Sed tam fuit infidus in* servandis *pactis, quàm fuerat, dum promiserat, se bellum non illaturum.*

NOTÆ.

1. *Phocensium legati.*] Hoc malè Justinus; non enim legatos de pace tunc miserunt Phocenses, sed acceptis à Lacedæmoniis mille gravis armaturæ militibus, duce Archidamo rege, ab Atheniensibus petierunt auxilia, uti narrat Diodor.

2. *Utrísque legationibus.*] Hoc falsum: unica enim tantùm fuit à Thebanis legatio, cùm Phocenses, qui copias colligebant, de legatione mittendâ non cogitârint.

3. *Cæduntur passim.*] Hoc item falsum; nam Phalecus, Phocensium dux, cùm se imparem cerneret Philippo, quippe qui, et Macedonum, et Thessalorum copiis stiparetur, Atheniensium et Lacedæmo-

túrque: [1] non liberi parentibus, non conjuges maritis, non deorum simulachra templis suis relinquuntur. Unum tantùm miseris solatium fuit, quòd, cùm Philippus portione prædæ socios fraudâsset, nihil rerum suarum apud inimicos vidêrunt. Reversus in regnum, ut pecora pastores nunc in hibernos, nunc in æstivos saltus trajiciunt, sic ille populos et urbes, ut illi vel replenda, vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda ubique facies, et excidio similis erat: Non quidem pavor ille hostilis, nec discursus per urbem militum erat: non tumultus armorum: non bonorum atque hominum rapina: sed tacitus mœror et luctus, verentibus ne ipsæ lacrymæ pro contumaciâ haberentur. [a] Crescit dissimulatione ipsâ dolor; hoc altiùs demissus, quo minùs profiteri licet. Nunc sepulchra majorum, nunc veteres penates, nunc tecta, in quibus geniti erant, in quibúsque genuerant, considerabant: miserantes nunc vicem suam, quod in eam diem vixissent; nunc filiorum, quòd non post eam diem nati essent.

CAP. VI. Alios populos in finibus ipsis hostibus opponit: alios in extremis [regni terminis] statuit; quosdam bello captos in supplementis urbium dividit. Atque ita ex multis gentibus nationibúsque unum regnum populúmque constituit. *Regnum Macedoniæ constituit.* Compositis ordinatísque Macedoniæ rebus, [2] Dardanos, [3] cæterósque finitimos, fraude captos, expugnat. Sed nec à proximis manus abstinet. Siquidem [4] Arrybam regem Epiri, uxori suæ, Olympiadi arctissimâ cognatione junctum, pellere regno statuit: atque Alexandrum, privignum ejus, uxoris Olympiadis fratrem, puerum honestæ pulchritudinis, in Macedoniam nomine sororis arcessit; omníque studio sollicitatum, spe regni stimulato amore, ad stupri consuetudinem perpulit; majora in eo obsequia habiturus; sive conscientiæ pudore, sive regni beneficio. Cum igitur A.M. 3712. Ol. 109. 3. Urb.C. 411. Ant.C. 340.

INTERPRETATIO.

[a] *Dolor crescit, dum eum dissimulare* conantur, *et eò major est, quò minus fas est eum palam testari.*

NOTÆ.

niorum operâ, pacem eâ conditione impetravit, ut ipse cum suis copiis aliò se conferret: quare, datâ acceptâque fide, in Peloponnesum se recepit.

1. *Non liberi parentibus.*] Causâ Phocensium Amphictionibus permissâ, sancitum est; ut trium in Phocide urbium mœnia destruerentur: exules Phocensium piaculares haberentur, nec equos, nec arma eis tractare liceret. *Diodor. et Demosth.* Hic sacri belli finis fuit anno, postquam cœptum est, decimo.

2. *Dardanos.*] Qui in eâ parte Illyrici habitabant, quæ posteà Mysia Mediterranea dicta est.

3. *Cæterósque finitimos.*] Thessalos vocat Diodor. qui, tyrannis ejectis, Philippo se dediderunt, aliíque vicini Græciæ populi.

4. *Arrybam.*] Cujus opera Olympiadem uxorem duxerat. Res aliter se habuit, *ex Diodor.* Cùm Arryba anno regni decimo obiisset, relicto filio Æacidâ, qui Pyrrhum genuit, Alexandro Olympiadis germano regnum à Philippo concessum est.

ad viginti annos pervenisset, ereptum Arrybæ regnum puero admodùm tradit, scelestus in utroque. Nam nec in eo jus cognationis servavit, cui ademit regnum; et eum, cui dedit, impudicum fecit antequàm regem.

LIBER IX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Philippus cogitat de Græciâ subjugandâ; ideò Byzantium, sed frustrà obsidet.*
2. *A Scytharum rege variis modis deluditur, unde pugna, et præda abducta.*
3. *Triballi Philippum prædâ spoliant. Athenienses et Thebanos Philippus prælio atterit.*
4. *Victoriâ moderatè utitur: sævit in Thebanos, qui fortiter se gerunt.*
5. *Græciam pacare studet, ut Persas bello adoriatur.*
6. *Pausanias Philippum obtruncat, ultionem ab iniquo judice exigens.*
7. *Philippus, Olympiade et Alexandro consciis, interficitur.*
8. *Philippi elogium, ejusdemque cum Alexandro filio et successore, comparatio.*

CAPUT I.

Philippus Byzantium frustra obsidet.
A.M.3713. Ol. 109. 4. Urb.C.412. Ant.C.339.

IN Græciam Philippus cùm venisset, sollicitatus paucarum civitatum direptione; et ex prædâ modicarum urbium, quantæ opes universarum essent, animo prospiciens; bellum toti Græciæ inferre statuit. [a] Ad cujus emolumentum egregiè pertinere ratus, [1] si Byzantium, nobilem et maritimam urbem, receptaculum terrâ marique copiis suis futuram, in potestatem redegisset, eandem, claudentem sibi portas, obsidione cinxit. Hæc namque urbs condita primò [2] à Pausaniâ, rege

INTERPRETATIO.

a *Arbitratus multùm conferre ad illius belli felicem exitum.*

NOTÆ.

1. *Si Byzantium.*] Non Byzantium primò, sed Perinthum, quod Atheniensibus faveret, cùm triginta armatorum millibus oppugnavit: cùm verò Athenienses, Persarum Satrapæ, et Byzantini Perinthiis mitterent auxilia, diviso duas in partes exercitu, Byzantium simul et Perinthum obsedit. *Ex Diodor.*

2. *A Pausaniâ.*] Errat graviter Justinus. Non enim à Pausaniâ, sed à Byse, seu Bysante, Megarensium duce, Byzantium ad Bosphorum Thraciæ conditum est;

Spartanorum, et per VII annos possessa fuit: deinde variante victoriâ, nunc Lacedæmoniorum, nunc Atheniensium juris habita est. Quæ incerta possessio efficit, ut nemine, quasi suam auxiliis juvante, libertatem constantiùs tueretur. [a] Igitur Philippus, longâ [1] obsidionis morâ exhaustus, pecuniæ commercium [2] de piraticâ mutuatur. Captis itaque centum septuaginta navibus, mercibusque distractis, anhelantem inopiam paululùm recreavit. Deinde, ne unius urbis oppugnatione tantus exercitus teneretur, profectus cum fortissimis, multas [3] Chersonesi urbes expugnat; filiúmque Alexandrum, decem et octo annos natum, ut, sub militiâ patris, tirocinii rudimenta deponeret, ad se arcessit. In Scythiam quoque prædandi causâ profectus est, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus.

Philippus vincit Scythas.

CAP. II. Erat eo tempore rex Scytharum [4] Atheas, qui, cùm bello Istrianorum premeretur, auxilium à Philippo per [5] Apollonienses petit, in successionem eum regni Scythiæ adoptaturus. Cùm interim [6] Istrianorum rex decedens, et metu belli, et auxiliorum necessitate Scythas solvit. Itaque Atheas, remissis Macedonibus, renuntiari Philippo jubet, *neque auxilium ejus se petisse; neque adoptionem mandâsse. Nam neque vindictâ Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent: neque hæredem sibi, incolumi filio, deesse.* His auditis Philippus legatos ad Atheam [b] mittit, impensæ obsidionis portionem petentes, ne inopiâ deserere bellum cogatur. Quod eo promptiùs eum facere debere, [c] quòd missis à se in exilium ejus militibus, ne sump-

INTERPRETATIO.

[a] *Quare Philippus exhaustâ pecuniâ in diuturnâ obsidione, piraticam exercet ut pecuniam recuperet.*

[b] *Mittit ut peterent partem pecuniæ insumptæ in obsidione.*

[c] *Quòd non dederit militibus missis à se in auxilium ejus, non modò munera ob officium* redditum, *sed ne pecuniam quidem ad vitam* sustentandam.

NOTÆ.

paulò pòst deducta est à Milesiis colonia, quæ adventu Darii Hystaspis, territa, cùm in Thraciam confugisset; aliquantò post Lacedæmonii, duce Pausaniâ, illuc coloniam misérunt.

1. *Obsidionis morâ.*] Byzantii, Atheniensium auxiliis adjuti, fortiter Philippo restitérunt.

2. *De piraticâ.*] Nulla apud Demosthenem et Æschinem piraticæ mentio; sed narrant Philippum maris imperium affectâsse, quò faciliùs insulares ab Atheniensium amicitiâ averteret.

3. *Chersonensium.*] Præter urbes, quibus hoc nomen impositum est, multiplex est insula Chersonesus. 1. Thracia, quæ juxta Hellespontum in mare Ægeum excurrens à Meridie in Boream extenditur. 2. Taurica, inter Pontum Euxinum, Bosphorum Cimmerium, et Paludem Mœotidem, *Crim Tartary.* 3. Cymbrica, inter Cymbricum, et Suevicum mare, seu Codanum sinum, *Jutland.* 4. Aurea, Regio Asiæ in Indiâ extra Gangem, *Malaca.*

4. *Atheas.*] Ab aliis Matheas, Machéas dicitur.

5. *Apollonienses.*] Multiplex fuit Apollonia in Europâ; triplex in Macedoniâ, una in Thraciâ juxta oram Ponti Euxini, de quâ loquitur Justinus.

6. *Istrianorum.*] Populi fuêre Mysiæ inferioris, juxta ostia Meridionalia Istri fluvii.

tum quidem vitæ, non modò officii pretia dederit. Atheas inclementiam cœli, et terræ sterilitatem causatus, quæ non patrimoniis ditet Scythas, sed vix alimenta exhibeat, respondit, *nullas sibi opes esse, quibus tantum regem expleat; et turpiùs putare, parvo defungi, quàm totum abnuere: Scythas autem virtute animi et duritiâ corporis, non opibus censeri.* Quibus derisus Philippus, solutâ obsidione Byzantii, [1] Scythica bella aggreditur, præmissis legatis, quò securiores faceret, qui nuntient Atheæ, *dum Byzantium obsidet, vovisse se statuam Herculi, ad quam in ostio Istri ponendam se venire, pacatum accessum ad religionem dei petens, amicus ipse Scythis venturus.* Ille, *si voto fungi vellet, statuam sibi mitti* jubet; *non modò ut ponatur, verùm etiam ut inviolata maneat,* pollicetur: *Exercitum autem fines ingredi negat se passurum: ac si invitis Scythis statuam*
A.M. 3715. *ponat; eo digresso sublaturum, versurúmque æs statuæ in aculeos*
Ol. 110. 2. *sagittarum.* His utrinque irritatis animis, prælium committitur.
Urb. C. 414.
Ant. C. 337. Cùm virtute et numero præstarent Scythæ, astu Philippi vincuntur. Viginti millia puerorum ac fœminarum capta, pecoris magna vis, auri argentíque nihil. [a] Ea primùm fides inopiæ Scythicæ fuit. Viginti millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa.

Philippus, à Triballis victus, Græcos ad Cheroneam vincit.

CAP. III. Sed revertenti ab Scythiâ, [2] Triballi Philippo occurrunt: negant se transitum daturos, ni portionem accipiant prædæ. Hinc jurgium, et mox prælium; in quo ita in femore vulneratus est Philippus, ut per corpus ejus equus interficeretur. Cùm omnes occisum putarent, præda amissa est. Ita Scythica, velut devota, spolia benè luctuosa Macedonibus fuêre. Ubi verò ex vulnere primùm convaluit, diu dissimulatum [3] bellum Atheniensibus infert: quorum causæ [4] Thebani se junxêre, metuentes, ne, victis Atheniensibus, bellum veluti vicinum incendium ad se transiret. Factâ igitur inter duas, paulò antè infestissimas civitates, societate, legationibus Græciam fatigant; com-
A.M. 3716. munem hostem putant communibus viribus submovendum:
Ol. 110. 3. neque enim cessaturum Philippum, si prosperè prima successe-
Urb. C. 415.
Ant. C. 336. rint, nisi omnem Græciam domuerit. Motæ quædam civitates Atheniensibus se jungunt: quasdam autem ad Philippum belli

INTERPRETATIO.

[a] *Id primùm probavit Scythas inopes esse.*

NOTÆ.

1. *Scythica bella.*] De hoc bello omnes ferè consentiunt.

2. *Triballi.*] Populi Mysiæ inferioris, quorum regio Bulgaria, urbs primaria *Sophia* vocatur.

3. *Bellum infert.*] Simulato in Cyrthæos et Locrenses bello, Elateam et Cytinium, Atheniensium oppida, occupavit. *Diodor.*

4. *Thebani se junxêre.*] Legatus ab Atheniensibus Thebas missus est Demosthenes, cujus rationibus persuasi Thebani, repudiatâ Philippi amicitiâ, se junxerunt Atheniensibus. *Ita Diod. et Plut.*

metus traxit. Prœlio commisso, cùm Athenienses longè majore [1] militum numero præstarent, assiduis bellis induratâ virtute Macedonum [2] vincuntur: [3] non tamen immemores pristinæ gloriæ cecidêre: quippe adversis vulneribus, omnes loca, quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texêrunt. Hic dies universæ Græciæ et gloriam dominationis, et vetustissimam libertatem finivit.

CAP. IV. Hujus victoriæ callidè [4] dissimulata lætitia est. Denique non solita sacra Philippus illâ die fecit: non in convivio risit: non ludos inter epulas adhibuit: non [5] coronas aut [6] unguenta sumpsit; et quantùm in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret. Sed nec Regem se Græciæ, sed ducem appellari jussit. Atque ita inter tacitam lætitiam, et dolorem hostium temperavit, ut neque apud suos exultâsse, neque apud victos insultâsse videretur. Atheniensibus, quos passus infestissimos fuerat, et captivos gratis remisit, et bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit; reliquiasque funerum ut ad sepulchra majorum deferrent, ultrò hortatus est. Super hæc Alexandrum filium cum amico [7] Antipatro, qui pacem cum his amicitiamque jungerent, Athenas misit. Thebanorum porrò non solùm captivos, verùm etiam interfectorum sepulturam vendidit. Principes civitatis alios securi percussit: alios in exilium redegit, bonáque omnium occupavit: [8] Pulsos deinde per injuriam, in patriam restituit: ex horum numero CCC exules, judices rectorésque civitati dedit: [a] apud quos cum potentissimi quíque rei ejus ipsius criminis postularentur, quòd per injuriam se in exilium egissent, hujus constantiæ fuêrunt, ut omnes se auctores faterentur, meliúsque

Agit cum Atheniensibus leniter, cum Thebanis severè.

INTERPRETATIO.

[a] *Apud eos judices dum potentissimi quique cives accusantur, tanquam rei* magni *criminis, quod illos ejecissent in exilium injuriâ.*

NOTÆ.

1. *Militum numero.*] Testatur Diodor. Philippum, et numero et robore militum Atheniensibus præstitisse, illi enim equitum duo triginta peditum millia tribuit.

2. *Vincuntur.*] Ad Chæroneam, Bœotiæ oppidum: multùm ad hanc victoriam contulit Alexandri virtus, qui, paternæ laudis æmulus, aciem sibi oppositam vicit: quo viso Philippus, ne filio cederet, objectum sibi agmen vertit in fugam. *Diodor.*

3. *Non tamen immemores, &c.* Referunt plerique Demosthenem, abjecto clypeo, è pugnâ fugisse, cúmque chlamys adhæsisset rubo, quasi jam ab hoste teneretur, clamâsse, *ζώγρει, vivum cape.*

4. *Dissimulata lætitia.*] Philippus intemperanter admodum se gessit, victísque exprobravit cladem, *teste Diodor.* Sed à Demade captivo liberâ oratione admonitus, missis Athenas legatis cum Atheniensibus fœdus renovavit. *Ita Diodor.*

5. *Coronas.*] Convivales, quæ sæpissimè ex rosis texebantur.

6. *Unguenta.*] Veteres coronati, et unguentis delibuti convivari solebant.

7. *Antipatro.*] Quem posteà Alexander profectus in Persas, Macedoniæ præfecit.

8. *Pulsos.*] Multos cives è patriâ expulerant Thebani, quod Philippo favere dicerentur.

cum republicâ actum, cùm damnati essent, quàm cum restituti, contenderent. Mira prorsùs audacia: de judicibus vitæ necisque suæ, quemadmodum possunt, sententiam ferunt: contemnúntque absolutionem, quam dare inimici possunt: et quam rebus nequeunt ulcisci, verbis usurpant libertatem.

Philippus, Græciâ pacatâ, in Persas bellum parat.

CAP. V. Compositis in Græciâ rebus, Philippus omnium civitatum legatos ad formandum rerum præsentium statum evocari [1] Corinthum jubet. Ibi pacis legem universæ Græciæ pro meritis singularum civitatum statuit; conciliumque omnium, veluti unum senatum, ex omnibus legit. Soli Lacedæmonii, et legem, et regem contempsêrunt; servitutem, non pacem rati, quæ
A.M.3717. Ol. 110. 4. Urb.C.416. Ant.C.335.
non ipsis civitatibus conveniret, sed à victore ferretur. Auxilia deinde singularum civitatum describuntur, [a] sive adjuvandus eâ manu rex oppugnante aliquo foret, seu duce illo bellum inferendum. Neque enim dubium erat, imperium Persarum his apparatibus peti. Summa auxiliorum [2] ducenta millia peditum fuêre et equitum quindecim millia. Extra hanc summam et Macedoniæ exercitus erat, et confinis [3] domitarum gentium barbaries. Initio veris tres duces in Asiam Persarum juris præmittit Parmenionem, [4] Amyntam, et Attalum, [5] cujus sororem nuper, expulsâ Alexandri matre Olympiade, propter stupri suspicionem, [6] in matrimonium receperat.

Philippus occiditur.

CAP. VI. Intereà, dum auxilia à Græciâ coëunt, nuptias Cleopatræ filiæ, et Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat.

INTERPRETATIO.

[a] *Sive eo exercitu Philippus adjuvandus esset contra illos qui ipsi bellum indicerent, sive aliis bellum inferret.*

NOTÆ.

1. *Corinthum.*] Urbem Peloponnesi in medio Isthmi Corinthiaci: habebat arcem Acrocorinthum, et navalia duo, Lechæum in sinu Corinthiaco, et Cenchreas in Saronico.

2. *Ducenta millia.*] Justum numerum excedere videtur Justinus, cum Alexander, Græcorum etiam electus imperator, longè pauciori militum numero in Persas bellum gesserit.

3. *Domitatum gentium.*] Illyrios intelligit, Dardanos, Thracas, et finitimos Macedoniæ populos, quos Philippus vel terruerat, vel vicerat.

4. *Amyntam.*] Amyntæ non meminit Diod. sed Attalum copiis omnibus præficit.

5. *Cujus sororem.*] Illius, non sororem, sed neptem Cleopatram uxorem duxit.

6. *In matrimonium, &c.*] Dum nuptiæ celebrarentur, Attalus hortatus est Macedonas, ut justum Philippo successorem à Diis exposcerent: quo audito exarsit Alexander, *quid nos tibi*, inquit, *scelus, nam adulterini videmur?* eúmque scypho petiit; quare Philippus, stricto ense, in filium irruit; sed impacto per iram et vinum pede, prolapsus est; cui insultans, Alexander, *hic verò*, inquit, *Macedonas ex Europâ in Asiam parabat transmittere, qui, ex lecto in lectum transgrediens, procidit.* Deinde Alexander, missâ in Epirum Olympiade, in Illyrium se contulit, unde paulò pòst Demarati Corinthii consilio revocatus est.

7. *Cleopotræ filiæ.*] Quam ex Olympiade susceperat, quare avunculo nupsit: erat enim Alexander frater Olympiadis.

Dies erat pro magnitudine duorum regum, et collocantis filiam, et uxorem ducentis, apparatibus insignis. Sed [1] nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum spectaculum Philippus dum sine custodibus, medius [2] inter duos Alexandros, filium, generúmque, contenderet; Pausanias, nobilis ex Macedonibus adolescens, nemini suspectus, occupatis angustiis, Philippum in transitu obtruncat: diemque lætitiæ destinatum, fœdum luctu funeris facit. Hic * primis pubertatis annis stuprum per injuriam passus ab Attalo fuerat: cujus indignitati hæc etiam fæditas accesserat: nam perductum in convivium solutúmque mero, Attalus, non suæ tantùm, verùm et convivarum libidini, velut scortum vile, subjecerat, ludibriúmque omnium inter æquales reddiderat. Hanc rem ægrè ferens Pausanias, querelam Philippo sæpè detulerat; cúmque variis frustrationibus [3] non sine risu differretur, [a] et honoratum insuper ducatu adversarium cerneret; iram in ipsum Philippum vertit; ultionémque, quam ab adversario non poterat, ab iniquo judice exegit.

A.M.3718. Ol. 140. 1. Urb.C.411. Ant.C.334.

* *Pausanias scilicet.*

CAP. VII. Creditum est etiam immissum ab Olympiade, matre Alexandri, fuisse; nec ipsum Alexandrum ignarum paternæ cædis extitisse: quippe non minùs Olympiadem repudium, et prælatam sibi Cleopatram, quam stuprum Pausaniam, doluisse. Alexandrum quòque, regni æmulum, fratrem ex novercâ susceptum, timuisse: eóque actum, ut in convivio anteà, primùm cum Attalo, mox cum ipso patre, jurgaret: adeò ut etiam stricto gladio eum Philippus consectatus sit, [b] ægréque à filii cæde, amicorum precibus, exoratus. Quamobrem Alexander ad avunculum se in Epirum cum matre, inde ad regem Illyriorum contulerat: víxque revocanti mitigatus est patri, precibusque cognatorum ægrè redire compulsus. Olympias quoque fratrem suum Alexandrum, Epiri regem, in bellum subornabat; pervicissétque, nî filiæ nuptiis pater generum occupâsset. His stimulis irarum uterque Pausaniam, de impunitate stupri sui querentem, ad tantum facinus impulisse creduntur. Olympias certè fu-

Olympias et Alexander de Philippi nece insimulantur.

INTERPRETATIO.

[a] *Et videret præterea* Attalum *suum adversarium ducis honore insignitum.*

[b] *Et difficilè, permotus precibus amicorum* abstinuit *à cæde filii.*

[c] *Idque obtinuisset, nî pater* Philippus *impedîisset, dando filiam uxorem* Alexandro.

NOTÆ.

1. *Nec ludorum, &c.*] Maximus erat nuptiarum apparatus, et ingens ad hanc pompam populorum concursus.

2. *Inter duos Alexandros.*] Candidâ indutus stolâ Philippus jussit satellitibus, ut se per longum intervallum sequerentur, quasi Græcorum benevolentiâ septus satellitum præsidio non indegiret.

3. *Non sine risu.*] Id tamen Philippus graviter tulit; sed cùm Attalo egeret fortissimo duce, Pausaniam lenire studens, eum ad locum inter corporis sui custodes honoratiorem promovit, *ex Diodor.*

gienti percussori equos quoque præparatos habuit. Ipsa deinde auditâ regis nece, cum titulo officii ad exequias cucurrisset, in cruce pendentis Pausaniæ capiti, eâdem nocte qua venit, coronam auream imposuit: quod nemo alius audere, nisi hæc, superstite Philippi filio, potuisset. Paucos deinde post dies, refixum corpus interfectoris super reliquias mariti cremavit: et tumulum ei eodem fecit in loco, parentaríque eidem quotannis, incussâ populo superstitione, curavit. Post hæc Cleopatram, à quâ pulsa Philippi matrimonio fuerat, in gremio ejus priùs filia interfectâ, finire vitam [1] suspendio coëgit, [a] spectaculoque pendentis ultionem potita est, ad quam per parricidium festinaverat. Novissimè gladium, quo rex percussus est, Apollini sub nomine Myrtalis consecravit: hoc enim nomen ante Olympiadis parvulæ fuit. Quæ omnia ita palam facta sunt, ut timuisse videatur, ne facinus ab eâ commissum non probaretur.

Philippi et Alexandri effigies.

CAP. VIII. Decessit Philippus XL et VII annorum, cum annis XXV regnâsset. Genuit ex Larisseâ saltatrice filium Aridæum, qui post Alexandrum regnavit. Habuit et alios multos ex variis matrimoniis regio more susceptos, qui partim fato, partim ferro periêre. Fuit rex armorum quàm conviviorum apparatibus studiosior: cui maximæ opes erant instrumenta bellorum: divitiarum quæstu quàm custodiâ solertior: itaque inter quotidianas rapinas semper inops erat. Misericordia in eo et perfidia pari jure dilectæ. Nulla apud eum turpis ratio vincendi. Blandus pariter et insidiosus alloquio: qui plura promitteret, quam præstaret: in seria et jocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. [b] Gratiam fingere in odio, instruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quærere, solennis illi consuetudo. Inter hæc eloquentia, insignis, et oratio acuminis et solertiæ plena; ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventio, nec inventioni deesset ornatus. Huic Alexander filius successit, et virtute et vitiis patre major. Vincendi ratio utrique diversa: hic apertè et vi, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hostibus, hic palam fusis. Prudentior ille consilio, hic animo magnificentior. Iram pater dissimulare, plerumque etiam vincere: huic, ubi exarsisset, nec dilatio ul-

INTERPRETATIO.

[a] *Voluitque spectare pendentem è fune* Cleopatram, *cujus mortem cogitabat, cùm parricidium commisit* Philippum occidendo.

[b] *Semper solebat fingere amare se eos, quos odio habebat, et serere dissidia inter amicos, et quærere utriusque benevolentiam.*

NOTÆ.

1. *Suspendio coëgit.*] Filiæ susceptæ à Philippo non meminit Diodorus, sed parvulum Cleopatræ filium unà cum matre in vase æneo ignibus circumdato periisse testis est Pausanias; cujus criminis et Alexandrum et Olympiadem conscios facit Plutarchus.

tionis, nec modus erat. Vini nimis uterque avidus: sed ebrietatis diversa vitia. Patri mos erat etiam de convivio in hostem procurrere, manum conserere, periculis se temerè offerre: Alexander non in hostem, sed in suos sæviebat. Quamobrem Philippum sæpè vulneratum prælia remisêre: hic amicorum interfector convivio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat, hic in amicos regna exercebat. Amari Pater malle, hic metui. Literarum cultus utrique similis. Solertiæ pater majoris, hic fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Parcendi victis filio animus et promptior et honestior: ille nec sociis abstinebat. Frugalitati Pater, luxuriæ filius magìs deditus erat. Quibus artibus orbis imperii fundamenta pater jecit, operis totius gloriam filius consummavit.

LIBER X.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Artaxerxis filii in patrem conspirant. Sed, conspiratione detectâ, parricidii pœnas dant.*
2. *Causa parricidii ex multiplici libidine nata.*
3. *Ochus, Artaxerxis successor, cognatorum principum strage regiam replet. Persicæ monarchiæ finis.*

CAPUT I.

ARTAXERXI, regi Persarum, ex pellicibus cxv [1] filii fuêre, sed tres tantùm justo matrimonio suscepti: Darius, Ariarates, et Ochus. Ex his Darium contra morem Persarum, apud quos rex non nisi morte mutatur, [2] per indulgentiam pater regem vivus fecit: nihil sibi ablatum existimans, quod in filium contulisset; sinceriúsque gaudium ex procreatione capturus, si insignia majestatis suæ vivus in filio conspexisset. Sed Darius, post nova paternæ pietatis exempla, interficiendi patris consilium cepit. Sceleratus, si solus parricidium cogitasset; tantò sceleratior, quòd in societatem facinoris assumptos, quinquaginta fratres fecit parricidas. Ostenti prorsùs genus, ubi [3] in tanto populo non solùm sociari, ve-

Artaxerxis filii in eum conspirant.
A.M. 3639.
Ol. 133. 4.
Urb.C. 388.
Ant.C. 363.

NOTÆ.

1. *Filii fuêre.*] Trecentas et sexaginta concubinas habebat, *ex Plutarch.*

2. *Per indulgentiam.*] Ne regnum post ejus mortem novis bellis, fratrúmque dissidiis turbaretur.

3. *In tanto populo.*] Id est, in tantâ conjuratorum multitudine.

rùm etiam sileri parricidium potuit: ut ex quinquaginta liberis nemo inventus sit, quem aut paterna majestas, aut veneratio senis, aut indulgentia patris, à tantâ immanitate revocaret. Adeò vile paternum nomen apud tot numero filios fuit, ut, quorum præsidio tutus etiam adversùs hostes esse debuerat, eorum insidiis circumventus, tutior ab hostibus quàm a filiis fuerit.

Hujus conjurationis causa libido. Omnes occiduntur.

CAP. II. Causa parricidii sceleratior ipso parricidio fuit. Occiso quippe Cyro fraterno bello, cujus mentio supra habita est, Aspasiam, pellicem ejus, rex Artaxerxes in matrimonium receperat: hanc patrem cedere sibi, sicuti regnum, Darius postulaverat: qui, pro indulgentiâ suâ in liberos, primò facturum se dixerat: mox pœnitentiâ ductus, ut honestè negaret, quod temerè promiserat, [1] Solis eam sacerdotio perfecit, quo perpetua illi ab omnibus viris pudicitia imperabatur. Hinc exacerbatus juvenis in jurgia primò patris erupit: mox factâ cum fratribus conjuratione, dum patri [2] insidias parat, [3] deprehensus cum sociis, pœnas parricidii diis paternæ majestatis ultoribus dedit. Conjuges quoque omnium cum liberis, ne quod vestigium tanti sceleris extaret, interfectæ. Post hæc Artaxerxes morbo ex dolore contracto decedit, rex, quam pater, felicior.

Ochus regnare incipit, et moritur. A.M. 3690. Ol. 104. 1. Urb.C. 388. Ant.C. 362.

CAP. III. Hæreditas regni [4] Ocho tradita, qui, timens parem conjurationem, regiam cognatorum cæde, et strage principum replet, nulla [5] non sanguinis, non sexûs, non ætatis misericordiâ permotus: scilicet ne innocentior fratribus parricidis haberetur. Atque ita veluti purificato regno, bellum [6] Cadusiis infert. In eo cum adversùs provocatorem hostium Codomannus quidam omnium favore processisset; hoste cæso, victoriam suis pariter, et propè amissam gloriam, restituit. Ob hæc decora idem Codomannus præficitur [8] Armeniis. Interjecto deinde tempore, [9] post mortem Ochi regis,

NOTÆ.

1. *Solis eam sacerdotio.*] Non Solis, sed Dianæ, quæ Ecbatanis colebatur, factam sacerdotem scribit Plutarch.

2. *Insidias parat.*] Impulsore Tiribaso.

3. *Deprehensus.*] Manifesto in scelere operâ Eunuchi, Artaxerxis jussu, unà cum fratribus, eorumque conjugibus occisus est; quod visum est aliquantò crudelius; licèt lex sit apud Persas, quâ reorum affines simul cum ipsis perire jubeantur; sed Ochi crudelitas, Artaxerxi clementiæ famam conciliavit.

4. *Ocho.*] Qui vino patre è fratribus alterum calumniis ad venenum compulerat, alterum decrepiti patris delicias per Herpatem, Tiribasi filium, curaverat interfici. *Plutarch.*

5. *Non sanguinis,* &c.] Auctor est Curtius 80 fratres Sisygambis, Darii matris, ab eo esse occisos.

6. *Cadusiis.*] Qui non procul à mari Caspio habitant.

7. *Codomannus.*] Non fuit ex stirpe regia, ex *Arrian. et Curtio.* Sed Diodorus facit eum Arsani, Eusebius Arsani filium, qui frater fuit, vel Artaxerxis, vel Ochi.

8. *Armeniis.*] Duplex est Armenia, major et minor; utraque à Cappadociâ ad Medos usque trans Euphratem, inter Iberiam et Mesopotamiam extenditur: major *Curdistan*, minor *Aladuli* dicitur.

9. *Post mortem Ochi.*] Alii aliter ejus mortem referunt: cum Ægyptum jam diu

[1] ob memoriam pristinæ virtutis, [2] rex à populo constituitur; Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus; bellúmque cum Alexandro magno, diu variante fortunâ, magnâ virtute gessit. Postremò, victus ab Alexandro, et à cognatis occisus, vitam pariter cum Persarum regno finivit.

A. M. 3716.
Ol. 110. 3.
Urb. C. 415.
Ant. C. 336.

NOTÆ.

rebellum recuperâsset, et sacra eorum irrisisse, et Apim mensæ comedendum apposuisse traditur, quod posteà Bagoas Spado natione Ægyptius morte regis ultus est, ut testatur Sulpitius Severus, et Ælianus, qui addit ejus corpus minutas in partes concisum, felibus projectum fuisse.

1. *Ob memoriam virtutis.*] Opera præcipuè Bagoæ à satrapis præ cæteris electus est: cùm tamen paulò pòst Bagoas eum tollere veneno tentaret, rex, detectis insidiis, Bagoam vocat, eúmque ad bibendum venenum coëgit. *Diod.*

2. *Rex à populo.*] Non Ocho tamen successit Darius, sed Arsi Ochi filio minimo, quem Bagoas, occisis fratribus, patri suffecerat: quémque anno imperii tertio, ut habet Diodor. unà cum filiis è vità sustulit. Arrianus tamen ejus cædis Darium accusat,

LIBER XI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Occiso Philippo, Alexander Macedones in officio continet.*
2. *Initia principatus Alexandri. Persas bello aggredi constituit.*
3. *Græcos defectionem cogitantes coërcet.*
4. *Thebas, victis incolis, evertit. Atheniensibus infestus.*
5. *Sævit in novercæ suæ cognatos, et in consanguineos suos; deinde bellum Persicum aggreditur.*
6. *Disciplinam militarem ordinat. Parvâ manu ingentia molitur. Persas prælio superat.*
7. *Insidiis vitatis, Gordium nodum fatalem callidè solvit.*
8. *In gravissimum morbum incidit, et sanitati restituitur.*
9. *Ad alterum prælium apparatus. Atrox pugna. Strages Persarum, et fuga Darii, cujus uxor, mater, filia, captivæ ab Alexandro regiè excipiuntur.*
10. *Persis superatis, à Persarum luxu Alexander superatur. Novæ in Orientem victoriæ. Tyrus expugnatur.*
11. *Provinciis non paucis receptis, pergit ad Hammonis oraculum.*
12. *Darii regnum ambit, et pacem petenti recusat.*
13. *Tertii prælii inter Alexandrum et Darium circumstantiæ quædam.*

14. *Ejusdem prælii descriptio. Persæ fugantur: victores prædâ ingenti potiuntur.*

15. *Darius à suis vinctus, et multis vulneribus confossus, salutem dicit Alexandro, et in morte regium animum prodit. Alexander Darii obitum fletu et regiâ sepulturâ decorat.*

CAPUT I.

Occiso Philippo, Alexander Macedones continet.

IN exercitu Philippi, sicuti variæ gentes erant, ita, eo occiso, diversi motus animorum fuêre. Alii quippe, injustâ servitute oppressi, ad spem se libertatis erigebant: alii tædio longinquæ militiæ, remissam sibi expeditionem gaudebant: [a] nonnulli [1] facem nuptiis filiæ accensam, rogo Patris subditam dolebant. Amicos quoque, tam subitâ mutatione rerum, haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Asiam, [2]nunc Europam nondum perdomitam, nunc Illyrios, et Thracas, et Dardanos, cæteràsque barbaras gentes fidei dubiæ, et mentis infidæ; qui omnes populi si pariter deficiant, [b] sisti nullo modo posse. Queis rebus veluti medela quædam interventus [3] Alexandri fuit; qui pro concione ita vulgus omne consolatus, hortatusque pro tempore est, ut et metum timentibus demeret, et spe omnes impleret. Erat hic annos xx natus; in quâ ætate ita moderatè de se multa pollicitus est, [c] ut appareret plura eum experimentis reservare. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem, dedit; quo facto tantum sibi favorem omnium conciliavit, ut, corpus hominis, non virtutem regis mutâsse se dicerent.

Æ.M.3718. Ol. 111. 1. Urb.C. 417. Ant. C.334.

Barbaros domat. In Persas bellum gerere constituit.

CAP. II. Prima illi cura paternarum exequiarum fuit; in quibus ante omnia, cædis conscios ad tumulum patris occidi jussit: soli Alexandro [4]Lyncestæ fratri pepercit, servans in eo auspicium dignitatis suæ; nam regem eum primus salutaverat. Æmulum quoque imperii Caranum, fratrem ex novercâ susceptum, interfici curavit. Inter initia multas [5]gentes rebellantes compescuit;

INTERPRETATIO.

[a] *Nonnulli dolebant Philippum interfectum fuisse, dum nuptiæ* ipsius *filiæ celebrarentur.*

[b] *Ut omnes intelligerent* ipsum *facturum plura quàm promiserat.*

[c] *Salvos esse non posse.*

NOTÆ.

1. *Facem nuptiis, &c.*] Id est, dum nuptiæ filiæ celebrantur, dolebant quòd occisus esset Philippus.

2. *Nunc Europam.*] Nec enim Græci penitus erant eo tempore domiti.

3. *Alexandri fuit.*] Quidam apud Plutarchum eum non Philippi, sed Pausaniæ et Olympiadis filium putârunt.

4. *Lyncestae.*] Lyncestis regio est Macedoniæ mediterranea. per quam Lyncestius fluvius decurrit.

5. *Gentes rebellantes.*] Thracas, Triballos, et Getas Istri accolas, mirâ celeritate vicit, quod pluribus Arrianus persequitur.

orientes nonnullas [1] seditiones exstinxit. Quibus rebus erectus, citato gradu in Græciam contendit: ubi, exemplo patris Corinthum evocatis civitatibus, dux in locum ejus [2] substituitur. Inchoatum deinde à patre Persicum bellum aggreditur: in cujus apparatu occupato nuntiatur. Athenienses et Thebanos ab eo ad Persas defecisse, auctoremque ejus defectionis, magno auri pondere à Persis corruptum, Demosthenem oratorem exstitisse; qui Macedonum deletas omnes cum rege copias à Triballis affirmaverit, producto in concionem auctore, qui in eo prælio, in quo rex ceciderit, se quoque vulneratum diceret. Quâ opinione mutatos omnium fermè civitatum animos esse: præsidia Macedonum obsideri. Quibus motibus occursurus, tantâ celeritate instructo paratoque exercitu Græciam oppressit, ut, quem venire non senserant, videre se vix crederent.

A.M. 3719.
Ol. 111. 2.
Urb.C. 418.
Ant. C. 333.

Græcos defectionem cogitantes coërcet.

CAP. III. In transitu hortatus Thessalos fuerat; beneficiorumque Philippi patris, maternæque suæ cum his ab [3] Æacidarum gente necessitudinis admonuerat. Cupidè hæc Thessalis audientibus, exemplo patris, dux universæ gentis creatus erat, et vectigalia omnia reditúsque suos ei tradiderant. Sed Athenienses, sicuti primi defecerant, ita primi pœnitere cœpêrunt: contemptum hostis in admirationem vertentes, pueritiámque Alexandri, spretam anteà, supra virtutem veterum ducum extollentes. [4] Missis itaque legatis, bellum deprecantur: quibus auditis, et graviter [5] increpatis, Alexander bellum remisit. Inde Thebas exercitum convertit, eâdem [6] indulgentiâ usurus, si parem pœnitentiam invenisset. Sed Thebani armis, non precibus nec deprecatione usi sunt. [7] Itaque victi, gravissima quæque

NOTÆ.

1. *Seditiones exstinxit.*] Et in Græciâ et in Asia; hic enim Attalum, illic Demosthenem pecunia Darius corruperat, sed Alexander illum Hecatæi et Parmenionis operâ necari curavit; hunc ipse ducto in Athenienses exercitu compescuit.

2. *Substituitur.*] Ab omnibus Græciæ populis præter Lacedæmonios, qui non alios sectari, sed aliis præesse solebant jactare Athenienses enim, licet Demosthenis consilium secuti, auditâ Philippi morte, sacrificâssent, et coronam decrevissent Pausaniæ; Alexandri tamen adventu territi, plura illi, quàm Philippo concessêrunt.

3. *Æacidarum.*] Qui ab Æaco, Jovis ex Europâ filio, ducebant originem; unde orta fuerat Olympias.

4. *Missis itaque legatis.*] In quibus fuit Demosthenes, qui sibi ab Alexandro metuens, medio ex itinere domum reversus est.

5. *Increpitis.*] Diodor. ait Alexandrum perhumaniter legatis respondisse.

6. *Indulgentiâ usurus.*] Ubi ad Thebarum portas pervenit, rebellionis auctores Prothitem et Phœnicem poposcit; contra Thebani Philotam et Antipatrum, Alexandri amicissimos, sibi dedi jubent: *Ita Plutarchus.*

7. *Itaque victi.*] Tanta fuit Thebanorum eâ in pugnâ fortitudo, ut Macedones egerint in fugam eósque vicissent, nisi Alexander, instructâ phalange, in eos irruisset, et Macedones ex arce Cadmeâ egressi eos à tergo adorti victoriam Alexandro peperissent, uti narrant *Arrian.* et *Diod.*

[1]supplicia miserrimæ captivitatis experti sunt. In consilio cùm de excidio urbis deliberaretur, Phocenses, et Platæenses, et [2]Thespienses, et [3]Orchomenii, Alexandri socii, victoriæque participes, excidia urbium suarum, crudelitatemque Thebanorum, referebant: studia in Persas non præsentia tantùm, verùm et vetera adversùs Græciæ libertatem increpantes. *Quamobrem odium eos omnium populorum esse: quòd vel ex eo manifestari, quòd jurejurando se omnes obstrinxerint, ut victis Persis, Thebas diruerent.* [a]Adjiciunt et scelerum priorum fabulas, quibus omnes scenas repleverint; ut non præsenti tantùm perfidiâ, verùm et vetere infamiâ invisi forent.

Thebas, victis civibus, evertit.

CAP. IV. Tunc Cleadas, unus ex captivis, datâ potestate dicendi, *Non à rege defecisse, quem interfectum audierint, sed à regis hæredibus: quicquid in eo sit admissum, credulitatis, non perfidiæ, culpam esse; cujus tamen jam magna se supplicia pependisse, deletâ juventute: nunc senum fœminarúmque, sicuti infirmum, ita vexatum esse, ut nihil amarius unquam sint passi: nec jam pro civibus se, qui tam pauci remanserint, orare; sed pro innoxio patriæ solo, et pro urbe, quæ non viros tantùm, verùm et deos genuerit.* Privatâ etiam regem superstitione deprecatur, geniti apud ipsos Herculis, unde originem [4]gens Æacidarum trahat: actâque Thebis à patre ejus Philippo pueritiâ: rogat, *Urbi parcat, quæ majores ejus partim apud se genitos, deos adoret:* [5]*partim educatos summæ majestatis reges viderit.* Sed potentior fuit ira, quam preces. Itaque [6]urbs diruitur: agri inter victores dividuntur: captivi [7]sub coronâ venduntur: [b]quorum pretium non ex ementium commodo, sed ex inimicorum odio extenditur. Miseranda

A.M. 3719. Ol. 111. 2. Urb.C. 418. Ant.C. 333.

INTERPRETATIO.

[a] *Addunt et fabulas de sceleribus olim commissis à Thebanis, de quibus multæ* tragœdiæ *in scenis exhibitæ sunt.*

[b] *Quorum pretium crevit, non ex utilitate* eorum *qui emebant, sed ex odio inimicorum.*

NOTÆ.

1. *Supplicia*] Sex millia cæsa sunt, et capta 30 millia, *ex Diodor.* Et nullus etiam fuit, seu pueris, seu mulieribus veniæ locus.

2. *Thespienses.*] Bœotiæ civitas, non procul ab Helicone monte.

3. *Orchomenii.*] Urbs Bœotiæ, prope Cephissum fluvium.

4. *Gens Æacidarum.*] Longè fallitur Justinus: nam Æacidæ ad Æacum, Achillis avum, Jovisque ex Europâ filium, referebant originem; Herculis verò posteri non Æacidæ; sed Heraclidæ dicti sunt: unde genus paternum per Caranum ducebat Alexander.

5. *Partim educatos.*] Bacchum et Herculem.

6. *Urbs diruitur.*] Hæc fusiùs Arrianus. Cadmæam arcem præsidio firmavit, solo æquavit urbem, agros in socios distribuit, cives omnes utriúsque sexûs redegit in servitutem. Referunt tamen nonnulli Pindari domum, ejúsque stirpem ab Alexandro servatum.

7. *Sub coronâ.*] Jure belli captivos venire coronatos mos erat, *ex Agellio.*

res Atheniensibus visa. [a] Itaque portas refugiis profugorum, contra interdictum regis, aperuêre. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut secundâ legatione denuò bellum deprecantibus, ita demùm remiserit, ut [1] oratores et duces, quorum fiduciâ toties rebellent, sibi dedantur: paratísque Atheniensibus, ne cogantur subire bellum, eò res reducta est, ut, retentis oratoribus, duces in exilium agerentur: qui, ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Persarum viribus accessêre.

CAP. V. Proficiscens ad Persicum bellum, omnes [2] novercæ suæ cognatos, quos Philippus, in excelsiorem dignitatis locum provehens, imperiis præfecerat, interfecit. Sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit; ne qua materia seditionis, procul se agente, in Macedoniâ remaneret: [b] et reges stipendiarios conspectioris ingenii ad commilitium secum trahit: segniores ad tutelam regni relinquit. Adunato deinde exercitu naves onerat: unde conspectâ Asiâ, incredibili ardore mentis accensus, [3] duodecim aras deorum in belli vota statuit. Patrimonium omne suum, quod in Macedoniâ, Europâque habebat, amicis dividit, *sibi Asiam sufficere* præfatus. Priusquam ulla navis littore excederet, hostias cædit, petens victoriam bello, quo toties à Persis petitæ Græciæ ultor electus sit: [c] quibus longa jam satis, et matura imperia contigisse, quorumque tempus esse vices excipere meliùs acturos. Sed nec exercitûs ejus alia, quàm regis animorum præsumptio fuit: quippe obliti omnes conjugum, liberorumque, et longinquæ à domo militiæ, Persicum aurum, et totius Orientis opes, jam quasi suam prædam ducebant: nec belli periculorúmque, sed divitiarum meminerant. Cùm delati in Continentem essent, primus Alexander jaculum, velut in hostilem ter-

Occisis novercæ cognatis, bellum Persicum aggreditur.

A.M. 3720. Ol. 111. 3. Urb. C. 419. Ant. C. 332.

INTERPRETATIO.

[a] *Quare receperunt in urbibus profugos ab exercitu Alexandri, contra ipsius mandatum.*

[b] *Adduxit secum ad bellum regis stipendiarios, qui inquieti ingenii,* et bellicosi videbantur.

[c] *Quos* Persas *jam satis diu imperium tenuisse, et tempus venisse,* quo post eos *imperare debeant, qui fortiora facturi sunt.*

NOTÆ.

1. *Ut Oratores.*] Phocion, infensus Demostheni, eos dedi pro salute patriæ jussit; sed prohibuit populus, oratione flexus Demosthenis, in quâ fabulam de ovibus, quæ canes tradere juberentur, attulit; et Demades, acceptis à Demosthene talentis quinque, auctor fuit Alexandro, ut retineret Oratores, duces verò foras ejiceret. *Diodor.* et *Plutarch.*

2. *Novercæ cognatos.*] De cognatorum morte nihil habent *Diod.* et *Arrian.* sed referunt Alexandrum ludis, sacrificiis et conviviis duxisse tempus, dum profectio pararetur.

3. *Duodecim Aras.*] Hoc inter altare et aram discrimen est, quod in altari, et adoleatur victima, et Diis superis sacrificium fiat, ara verò Diis inferis esset sacra, et libatio tantum in eâ fieret.

ram, jecit: armatúsque de navi, [1] tripudianti similis, prosiluit: atque ita hostias cædit, precatus, *ne se regem illæ terræ invitæ accipiant.* In Ilio quoque ad Tumulos, [2] heroum, qui Trojano bello ceciderant, parentavit.

Persas vincit. CAP. VI. Inde, hostem petens, milites à populatione Asiæ prohibuit, *parcendum suis rebus* præfatus, *nec perdenda ea, quæ possessuri venerint.* In exercitu ejus fuêre peditum [3] XXX duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naves centum LXXXII. Hâc tam parvâ manu universum terrarum orbem, utrum admirabilius vicerit, an aggredi ausus fuerit, incertum est: cùm ad tam periculosum bellum exercitum legeret, non juvenes robustos, nec primum florem ætatis, sed veteranos; plerósque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre patruisque militaverant, elegit: ut non tam milites, quàm magistros militiæ electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit: ut si principia castrorum cerneres, senatum te alicujus priscæ reipubl. videre diceres. Itaque nemo in prælio fugam, sed victoriam cogitavit: nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Contrà rex Persarum Darius, fiduciâ virium, nil astu agere, affirmans suis, *occulta consilia victoriæ furtivæ convenire*: nec hostem regni finibus arcere, sed [4] in intimum regnum accipere: gloriosiùs ratus repellere bellum, quàm non admittere. Prima igitur congressio [5] in campis Adrastiæ fuit. In acie Persarum [6] sexcenta millia fuêre, quæ non minùs arte [7] Alexandri, quàm virtute Macedonum superata, [8] terga vertêrunt. Magna itaque cædes Persarum fuit. De exercitu Alexandri novem pedites, centum viginti equites [9] cecidêre: quos rex impensè, ad cæterorum ex-

NOTÆ.

1. *Tripudianti similis.*] Hastam è navi jaculatus desiliit in terram; a Diis ipsis Asiam hastâ subactam accipere se clamitans.

2. *Heroum.*] Achillis, Ajacis, et aliorum, quos versibus suis Homerus commendavit.

3. XXX *duo millia.*] Peditum 30 millia, equitum 5 millia numerat Arrian. additque, Parmenionem cum 160 triremibus in Asiam trajecisse, Alexandrum verò cum 53 navibus longis, *ex Diod.*

4. *In intimum regnum.*] Suadebat Memnon Rhodius, ut vastatis longè latéque agris, ne Alexander ulterius progrederetur, totam belli molem Darius in Europam transportaret: sed contraria Satraparum sententia vicit: ut contra Macedonas dimicaretur.

5. *In campis Adrastiæ.*] Quam alluit Granicus fluvius, à quo hoc prælium dicitur *Granicum.*

6. *Sexcenta millia.*] Peditum centum millia, decem equitum millia numerant bene multi: equitum 20 millia recenset Arrianus.

7. *Alexandri.*] Qui primus hostes vertit in fugam, Spithrobatemque Darii generum eximiæ fortitudinis virum peremit, à quo, nisi Clitus adfuisset, occisus erat.

8. *Terga vertêrunt.*] In ipso Granici transitu acre certamen fuisse scribunt *Arrian.* et *Plutarch.* sed affirmat Diodor. Alexandrum fluvio sub primam diei lucem transmisso aciem instruxisse.

9. *Cecidêre.*] Peditum decem millia, duo equitum periêre, hostes vivi capti sunt ultrà 20 millia.

emplum humatos, statuis equestribus donavit, cognatisque eorum immunitates dedit. Post victoriam [1] major pars Asiæ ad eum defecit. Gessit et plura bella cum [2] præfectis Darii, quos jam non tam armis, quàm terrore nominis sui vicit.

CAP. VII. Cum hæc aguntur, interim indicio captivi ad eum defertur, insidias ei [3] ab Alexandro Lyncista, genero Antipatri, qui præpositus Macedoniæ erat, parari. Ob quam causam timens, ne quis interfecto eo in Macedoniâ motus oriretur, in vinculis eum habuit. Post hæc [4] Gordium urbem petit, quæ posita est inter Phrygiam majorem et minorem: cujus urbis potiundæ non tam propter prædam cupido eum cepit, sed quòd audierat in eâ urbe, in templo Jovis, jugum plaustri Gordii positum; cujus nexum si quis solvisset, eum totâ Asiâ regnaturum, antiqua oracula cecinisse. Hujus rei causa et origo illa fuit. Gordius cùm in his regionibus bubus conductis araret, [a] aves eum omnis generis circumvolare cœpêrunt. Profectus ad consulendos augures vicinæ urbis, obviam in portâ habuit virginem eximiæ pulchritudinis: percontatus eam, quem potissimum augurem consuleret: illa, auditâ causâ consulendi, gnara artis ex disciplina parentum, *regnum ei portendi*, respondit: polliceturque se et matrimonii, et spei sociam. Tam pulchra conditio, prima regni felicitas videbatur. Post nuptias, inter Phrygas orta seditio est. Consulentibus de fine discordiarum oracula responderunt, *regem discordiis opus esse*. Iteratò quærentibus de persona [b] regis, jubentur eum regem observare, quem reversi primùm in templum Jovis euntem plaustro reperissent. Obvius illis Gordius fuit, statimque eum regem consalutant. Ille [5] plaustrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Jovis positum, majestati regiæ consecravit. Post hunc [6] filius Mida

Gordium nodum callidè solvit.

INTERPRETATIO.

a *Volucres omnis generis cœpêrunt circa illum volare.*
b *De ipso rege* scil. *quem habituri sint regem?*

NOTÆ.

1. *Major pars Asiæ.*] Sardeis, Tralleis, Ephesum, Magnesiam, aliasque urbes deditione cepit.

2. *Cum præfectis.*] Præcipuè cum Memnone, quem post acre certamen expulit Mileto et Halicarnasso; ubi Macedonum fortissimi, et Memnonis et Ephialtis Athenienses virtute, cecidêrunt. *Hæc Diod. Curtius et alii.*

3. *Ab Alexandro Lyncista.*] Qui nuper de Philippi morte suspectus, per Amyntam Dario significavit, se Alexandro, si velit, mortem illaturum; cui Darius per Asisemem, et Macedoniæ regnum, et mille insuper talenta promisit: sed Asisemes, in viâ è Parmenione comprehensus, rem totam patefecit. Diodorus addit Alexandrum à matre Darii hâc de re monitum per literas.

4. *Gordium.*] Urbem magnæ Phrygiæ ad Sangarium fluvium.

5. *Plaustrum.*] Multi jugum plaustri legendum putant.

6. *Filius Mida.*] Si Midas cum Phrygibus in Asiam transiit, ut multi perhibent, filius Gordii esse non potuit: de quo fabulantur poëtæ, quidquid manibus attigisset, in aurum conversum fuisse.

regnavit: qui, [1]ab Orpheo sacrorum solemnibus initiatus, Phrygiam religionibus implevit: quibus tutior omni vitâ, quàm armis fuit. Igitur Alexander, captâ urbe, cum in templum Jovis venisset, jugum plaustri Gordii requisivit: quo exhibito, cum capita loramentorum, intra nodos abscondita, reperire non posset, violentiùs oraculo usus, [2]gladio loramento cædit; atque, ita resolutis nexibus, latentia in nodis capita invenit.

In morbum incidit, et sanatur.

CAP. VIII. Hæc illi agenti nuntiatur, Darium cum ingenti exercitu adventare. Itaque timens angustias magnâ celeritate [3]Taurum transcendit: in quâ festinatione quingenta stadia cursu fecit. Cum [4]Tarsum venisset, captus [5]Cydni fluminis amœnitate, per mediam urbem influentis, projectis armis, plenus pulveris ac sudoris, in præfrigidam undam se projecit. [a] Tum repentè tantus nervos ejus occupavit rigor, ut interclusâ voce non spes modò remedii, sed nec dilatio periculi inveniretur. Unus erat ex medicis, nomine Philippus, qui solus remedium polliceretur: sed et ipsum Parmenionis pridie à Cappadociâ missæ epistolæ suspectum faciebant: qui, ignarus infirmitatis Alexandri, scripserat, à Philippo medico caveret, nam corruptum illum à Dario ingenti pecuniâ esse. Tutius tamen est ratus, dubiæ se fidei medici credere, quàm indubitato morbo perire. Accepto igitur poculo, epistolas medico tradidit; atque ita, inter bibendum, oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, lætior factus est; sanitatemque quartâ die recepit.

Darius vincit.
A.M. 3721.
Ol. 111. 4.
Urb. C. 420.
Ant. C. 331.

CAP. IX. Intereà Darius cum [6]quadringentis millibus peditum, ac centum millibus equitum, in aciem procedit. Movebat hæc multitudo hostium, respectu paucitatis suæ, Alexandrum: sed interdum reputabat, quantas res cum istâ paucitate gessisset; quantosque populos fudisset. Itaque, cùm spes metum vinceret, peri-

INTERPRETATIO.

[a] *Tum continuò ita nimio frigore nervi ejus contracti sunt, ut voce interclusâ non tantùm spes remedii non* superesset, *sed nec invenire-tur* quomodo *periculum* mortis *differretur.*

NOTÆ.

1. *Ab Orpheo.*] Qui Thrax genere fuit, Calliopes et Apollinis filius, Musicus et Poëta insignis: de quo multa poëtæ commenti sunt.

2. *Gladio loramenta.*] Arrianus, ex Aristobulo scribit Alexandrum, exempto paxillo, (temonis erat is clavus ligneus per medium temonem trajectus, cui vinculum astrictum erat) jugum temoni detraxisse.

3. *Taurum transcendit.*] Mons est Asiæ maximus: a Lyciâ, ubi incipit, ad Occasum usque in Ortum perductus, varia sortitur nomina; in Cilicia Taurus: in Armeniâ Antitaurus; in Syria Amanus; in Mesopotamiâ Niphates; in Iberiâ Caucasus dicitur, nunc *Caraman.*

4. *Tarsum.*] Urbem Ciliciæ præcipuam ad Cydnam, *Tarso.*

5. *Cydni.*] Qui Tarsum, nigras volvens aquas, præterfluit.

6. *Quadringentis millibus.*] Arrianus sexcenta millia: alii peditum 400 millia, equitum 100 millia numerant.

culosius differre bellum ratus, ne desperatio succresceret, circumvectus suos, singulas gentes diversâ oratione alloquitur: Illyrios et Thracas opum ac divitiarum ostentatione: Græcos veterum bellorum memoriâ, internecivíque cum Persis odii accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Asiæ expetitæ: nunc inventas illis toto orbe pares vires gloriatur. Cæterum et laborum finem hunc, et gloriæ cumulum fore. Atque inter hæc identidem consistere aciem jubet, [a] ut hâc morâ consuescant oculis turbam hostium sustinere. Nec Darii segnis opera in ordinanda acie defuit. Quippe omissis ducum officiis, ipse omnia circumire, singulos hortari, veteris gloriæ Persarum imperiíque perpetuæ à diis immortalibus datæ possessionis admonere. Post hæc prælium ingentibus animis [1] committitur. In eo uterque rex [2] vulneratur. Tamdiu certamen anceps fuit, [3] quoad fugeret Darius. Exinde cædes Persarum secuta est. Cæsa sunt peditum [4] unum et sexaginta millia, equitum decem millia: capta quadraginta millia. [5] Ex Macedonibus cecidêre pedestres CXXX, equites CL. In castris Persarum [6] multum auri cæterarúmque opum inventum. Inter captivos castrorum, mater, et uxor, [7] eademque soror, et filiæ duæ Darii fuêre. [8] Ad quas visendas hortandásque cùm Alexander venisset, conspectis armatis, invicem se amplexæ, velut statim morituræ, complorationem edidêrunt.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut assuescant hâc morâ conspicere*, sine metu, *tantam hostium multitudinem.*

NOTÆ.

1. *Committitur.*] Jam Montium angustias, Persis expulsis, per Parmenionem occupârat Alexander, et urbem Issum ceperat; ad quam prælium commissum est.

2. *Vulneratur.*] Acre quidem certamen fuit inter agmen Darii et Alexandri, sed de regum vulneribus non meminêrunt alii.

3. *Quoad fugeret Darius.*] Qui, cum fortissimos quósque circa se occisos cerneret, equosque suæ quadrigæ multis affectos vulneribus, in alterum translatus currum, fugam arripuit.

4. *Unum et sexaginta millia.*] Diodor. peditum 120,000, equitum 10,000; Arrian. verò peditum 90000, equitum 10000 recenset.

5. *Ex Macedonibus.*] Melius 300 pedites, et 150 equites occisos, numerat Diodor. ad quem numerum accedunt Curtius et Arrian.

6. *Multum auri.*] Negat Arrian. ultra tria millia talentorum in castris fuisse reperta: Darius enim opes suas Damascum præmiserat.

7. *Eademque soror.*] Uxorem et sororem Darii non eandem, sed diversas fuisse scribit Arrian.

8. *Ad quas visendas.*] Leonidem priùs unum ex aulicis miserat; qui timorem eis eximeret: ipse verò paulò pòst, cum venisset, benignè eas habuit; et Darii filium sexennem complexu et osculis dignatus est. Dum tabernaculum intrat Alexander, unà cum Hephæstione, hunc reginæ Alexandrum esse ratæ, quòd illi et par esset ætate, et præstaret corporis habitu, suo more veneratæ sunt; inde captivis spadonibus, quis Alexander esset, monstrantibus, Sisygambis advoluta est pedibus ejus, ignorationem nunquam anteà visi regis excusans, quam manu allevans rex *Non errasti*, inquit, *mater*, *nam et hic Alexander est.* Ità Curtius.

Provolutæ deinde genibus Alexandri, non mortem, sed dum Darii corpus sepeliant, dilationem mortis deprecantur. Motus tantâ mulierum pietate Alexander, et Darium vivere dixit, et timentibus mortis metum dempsit; eásque haberi et salutari ut reginas præcepit. Filias quoque non sordidius dignitate patris sperare matrimonium jussit.

Darii thesauros capit. Tyrus expugnatur. A.M.3722. Ol. 112. 1. Urb.C.421. Ant.C.330.

CAP. X. Post hæc opes Darii, divitiarúmque apparatum contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primùm luxuriosa convivia et magnificentiam epularum sectari: tunc [1] Barsinen captivam diligere, propter formæ pulchritudinem, cœpit. A quâ posteà susceptum puerum Herculem vocavit. Memor tamen adhuc Darium vivere, Parmenionem ad occupandam [2] Persicam classem, aliosque amicos ad recipiendas Asiæ civitates misit: quæ statim, auditâ famâ victoriæ, ipsis Darii præfectis cum auri magno pondere tradentibus se, in potestatem victorum venêrunt. Tunc in Syriam proficiscitur: ubi obvios [3] cum infulis multos Orientes reges habuit. Ex his pro meritis singulorum alios in societatem recepit: aliis regnum ademit, suffectis in loca eorum novis regibus. Insignis præter cæteros fuit [4] Abdolonymus, rex ab Alexandro [5] Sidoniæ constitutus. [a] Quem Alexander, cùm operam oblocare ad puteos exhauriendos, hortosque irrigandos solitus esset, miserè vitam exhibentem, regem fecerat, [6] spretis nobilibus, ne generis id, non dantis beneficium putarent. Tyriorum civitas cùm coronam auream magni ponderis per legatos in titulum gratulationis Alexandro misisset, gratè munere accepto, [7] Tyrum se ire velle ad vota Herculi reddenda, dixit. Cum legati rectiùs id eum in Tyro vetere et antiquiore templo facturum dicerent, [b] in deprecantes ejus introitum ita exarsit, ut urbi excidium

INTERPRETATIO.

[a] *Quem Alexander regem creaverat vitam agentem in egestate; nam solebat, et* aquam *è puteis haurire, et hortos irrigare.*

[b] *Tantâ irâ commotus est in* legatos, *qui precabantur ne* in urbem *ingrederetur.*

NOTÆ.

1. *Barsinen.*] Memnonis uxorem, Darii filiam, *ex Arrian.* quam posteà uxorem duxit.

2. *Persicam classem.*] Eum non ad classem, sed Damascum misit; cujus præfectus per literas Alexandro thesauros Darii obtulerat.

3. *Cum infulis.*] Intelligit Jaddum summum Judæorum sacerdotem; qui, cùm Alexandro Tyrum obsidenti auxilia denegâsset, eidem posteà Jerosolymam petenti, cum sacerdotibus ivit obviam, iratùmque placavit.

4. *Abdolonymus.*] Non Sidoni, sed Tyro, regem Hephæstionis operâ creatum, testatur. *Diodor.*

5. *Sidoniæ.*] Urbs est Phœniciæ, in orâ maris Mediterranei. *Suid.*

6. *Spretis nobilibus.*] Illum tamen ex stirpe regiâ originem duxisse affirmat Curtius.

7. *Tyrum.*] Olim insula 70 passibus à continente divisa pelago, nunc ad littus maris. De Tyriorum origine infra agemus.

minaretur; confestimque exercitu insulæ applicito, non minus animosis Tyriis fiducia Carthaginiensium, bello excipitur. Augebat enim Tyriis animos [1] Didonis exemplum, quæ, [2] Carthagine conditâ, tertiam partem Orbis quæsisset: turpe ducentes, si fœminis suis plus animi fuisset in imperio quærendo, quàm sibi, in tuendâ libertate. Amotâ igitur imbelli ætate Carthaginem, et àrcessitis mox [3] auxiliis, non [4] magno post tempore [5] per proditionem capiuntur.

CAP. XI. Inde [6] Rhodum Alexander, [7] Ægyptum, [8] Ciliciamque [9] sine certamine recipit. [10] Ad Jovem deinde Hammonem pergit, consulturus et de eventu futurorum, et de origine sua. Namque mater ejus Olympias confessa viro suo Philippo fuerat, Alexandrum non ex eo se, sed ex serpente ingentis magnitudinis concepisse. Denique Philippus ultimo prope vitæ suæ tempore, *filium suum non esse* palam prædicaverat. Quâ ex causâ Olympiadem, velut stupri compertam, repudio dimiserat. Igitur Alexander, cupiens originem divinitatis acquirere simul et matrem infamiâ liberare, per præmissos subornat antistites, quid sibi responderi velit. Ingredientem templum, statim antistites, [11] ut Hammonis filium salutant. Ille, lætus dei adoptione, hoc se patre censeri jubet, Rogat deinde, an omnes interfectores parentis sui sit ultus; respondetur, patrem ejus nec posse interfici nec mori; [a] regis Philippi peractam plenè ultionem esse. Tertiam interrogationem poscenti, victoriam omnium bellorum, possessionemque terrarum dari respondetur. Comitibus quoque suis re-

Ciliciâ, Rhodo, Ægypto receptis, pergit ad Hammonis Templum.
A. M. 3723.
Ol. 112. 2.
Urb. C. 422.
Ant. C. 329.

INTERPRETATIO.

[a] *Ultionem sumptam esse ob mortem rege Philippo illatam.*

NOTÆ.

1. *Didonis.*] De quâ agetur postea.

2. *Carthagine.*] Urbs erat Africæ maxima, in orâ maritimâ, *Cartin.* ex cujus ruinis Tunetum excrevit.

3. *Auxiliis.*] A Carthaginiensibus sperabant auxilia: sed illi, novis impliciti bellis, laborantibus Tyriis adesse non potuerunt.

4. *Magno post tempore.*] Septem menses hâc in obsidione consumpti. *Ex Plutarch.* et *Curt.*

5. *Per proditionem.*] Non proditione urbs capta est, sed invictâ Alexandri fortitudine; qui eversis sæpè maris impetu aggeribus, ipse omnium primus conscensis muris urbem vi cepit, et resistentes in plateâ cives internecione delevit. *Ita Diod. Plutarch. et Curt.*

6. *Rhodum.*] In mari Carpathio insula nobilissima, Cariæ adjacens, ambitu 130 M. passuum. Refert Solinus nullum toto anno tam obscurum diem esse, quo in hâc insulâ Sol non cernatur.

7. *Ægyptum.*] Priùs Gazam, ubi vulneratus est, vi; et Hierosolymam, ubi sacrificavit, deditione ceperat.

8. *Ciliciam.*] Amano et Tauro montibus, Pamphyliâ et mari circumscriptam.

9. *Sine certamine.*] Antequam ad Issum pugnaretur, Ciliciam subegerat; quare *Syriam* legendum est, quam Darii Satrapæ cum thesauris regiis tradidêrunt Alexandro.

10. *Ad Jovem.*] Id est, ad Templum in Lybiâ, Jovi Ammoni sacrum.

11. *Ut Ammonis filium.*] Eadem habent *Arrian.* et *Paul. Oro.*

sponsum, ut Alexandrum pro deo, non pro rege colerent. Hinc illi aucta insolentia, mirúsque animo increvit tumor, exemptâ comitate, quam et [1] Græcorum literis et Macedonum institutis didicerat. Reversus ab Hammone [2] Alexandriam condidit, et coloniam Macedonum caput esse Ægypti jubet.

Pacem petenti Dario negat.

CAP. XII. Darius cùm Babyloniam profugisset, per epistolas Alexandrum deprecatur, redimendarum sibi captivarum potestatem faciat, inque eam rem [3] magnam pecuniam pollicetur. Sed Alexander, in pretium captivarum regnum omne, non pecuniam petit. Interjecto tempore, aliæ epistolæ Darii Alexandro redduntur, quibus filiæ matrimonium et regni portio offertur. Sed Alexander *sua sibi dari* rescripsit; [a] jussitque supplicem venire, et regni arbitria victori permittere. Tum spe pacis amissâ, bellum Darius reparat: cum [4] quadringentis millibus peditum, et centum millibus equitum obviam vadit Alexandro. In itinere nuntiatur uxorem ejus ex collisione abjecti partûs decessisse, ejusque mortem illacrymatum Alexandrum, exequiásque benignè prosecutum, idque eum non amoris, sed humanitatis causâ fecisse. Nam semel tantùm eam Alexandro visam esse, cum matrem filiumque ejus parvulum frequenter consolaretur. Tunc Darius se ratus verè victum, post tot prælia, etiam beneficiis ab hoste superaretur, gratumque sibi esse, si vincere nequeat, quòd à tali potissimum vinceretur. Scribit itaque et tertias epistolas, et gratias agit, quòd nihil in suos hostile fecerit. Offert deinde majorem partem regni, usque flumen Euphratem, et alteram filiam uxorem; pro reliquis captivis triginta millia talentûm. [5] Ad hæc Alexander, [b] *Gratiarum actionem ab hoste supervacaneam esse respondit; nec à se quicquam factum in hostis adulationem, nec quod in dubios belli exitus, aut in leges pacis sibi lenocinia quæreret; sed animi magnitudine, quâ didicerit adversus vires hostium, non adversus*

INTERPRETATIO.

[a] *Et imperavit ut Darius supplex veniret, et* ipsi *victori daret potestatem* disponendi *de regno, secundum voluntatem.*

[b] *Respondit, frustrà* sibi Darium *hostem gratias agere, cùm nil fecerit ut ipsius benevolentiam sibi conciliaret, sive bellum haberet tristes exitus, sive pax incunda esset.*

NOTÆ.

1. *Græcorum literis.*] Fuerat enim Aristotelis per triennium discipulus.

2. *Alexandriam.*] Usus est operâ insignis Architecti, quem Solinus et Arrian. Dinocarem, Strabo Chirocratem vocat.

3. *Magnam pecuniam.*] Omnem etiam regionem, quam Halys fluvius definit, pollicitus est, *ex Diodor.* Filiæ nuptias adjiciunt Curtius et Arrian.

4. *Quadringentis millibus.*] Melius equitum 40 millia, peditum deciescontenta millia habet Arrian. Dimidio enim major fuit Darii exercitus, *ex Curtio*, quam in Cilicia fuerat: Alexander verò septem millia equitum, et 40 millia peditum habebat.

5. *Ad hæc Alexander.*] Cum Darii literas amicis legeret, *Ego*, inquit Parmenio, *si Alexander essem, oblata acciperem.* Cui Alexander subjecit, *Acciperem et ego, si essem Parmenio.*

calumnitates contendere: pollicetúrque, *præstaturum se ea Dario, si secundus sibi, non par haberi velit. Cæterùm, neque mundum posse duobus solibus regi: neque orbem summa duo regna salvo statu terrarum habere; proinde aut deditionem eâ die, aut in posteram, aciem paret; nec polliceatur sibi aliam, quam sit expertus, victoriam.*

CAP. XIII. Posterâ die aciem producunt: tum repentè, ante prælium, confectum curis Alexandrum somnus arripuit. Cùm ad pugnam solus rex deeset, à Parmenione ægrè excitatus, [a] quærentibus somni causas omnibus inter pericula, cujus etiam in otio semper parcior fuerit: magno se æstu liberatum ait, somnúmque sibi a repentinâ securitate datùm, quòd liceat cum omnibus Darii copiis confligere: veritum se longam belli moram, si Persæ exercitum divisissent. Ante prælium utraque acies hostibus spectaculo fuit. Macedones multitudinem hominum, corporum magnitudinem, armorúmque pulchritudinem mirabantur. Persæ à tam paucis victa suorum tot millia stupebant. Sed nec duces circumire suos cessabant. Darius vix denis armatis singulos hostes, si divisio fieret, evenire dicebat. Alexander Macedonas monebat, *ne multitudine hostium, nec corporis magnitudine, vel coloris novitate moverentur; tantùm meminisse jubet cum iisdem se tertio pugnare; nec meliores factos putarent fugâ, cùm in aciem secum tam tristem memoriam cædium suarum, et tantùm sanguinis duobus præliis fusi ferrent: et quemadmodum Dario majorem turbam hominum esse, sic virorum sibi.* Hortatur, *spernant illam aciem, auro et argento fulgentem, in quâ plus prædæ quam periculi sit: cùm victoria non armorum decore, sed ferri virtute quæratur.*

Ad tertium prælium apparatus.

CAP. XIV. Post hæc [1] prælium committetur. Macedones in ferrum, cum contemptu toties à se victi hostis, ruebant: contrà [2] Persæ mori, quàm vinci præoptabant. Raro ullo prælio tantùm sanguinis fusum est. Darius cùm vinci suos videret, mori

Tertium prælium: vincit Alexander.

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm quærerent* duces *causas somni* insoliti *inter tanta pericula, cùm soleret in otio uti brevi somno, respondit, se liberatum magnâ sollicitudine.*

NOTÆ.

1. *Prælium committitur.* Ad Lycum fluvium, prope Arbelam Assyriæ urbem; cujus vix apparent rudera.

2. *Persæ mori.*] Initio pugnæ et falcati currus, et Mazæus, ingenti stipatus equitatu, lævum cornu, ubi erat Parmenio, magnum in discrimen adduxêrunt: dum in cornu dextro Alexandrum inter et Darium acriter certatum est. Sed occiso Darii aurigâ, Persæ, regem interfectum opinati, victori Alexandro cessêrunt; et Darius ipse, conversis habenis, fugit. Quo audito, Mazæus, relictâ pugnâ, se recepit Babyloniam. Hæc multis *Diod. Curt.* et *Arrian.* Initio pugnæ dum Mazæi equites Macedonum impedimenta deriperent, misso à Parmenione Polydamanti respondit Alexander. *Abi, nuntia Parmenioni, Si acie vicerimus, non nostra solùm nos recuperaturos, sed omnia, quæ hostium sunt, recuperaturos.*

A.M.3724. Ol. 112.3. Urb.C.423. Ant.C.328. voluit et ipse: sed à proximis fugere compulsus est. Suadentibus deinde quibusdam, ut [1] pons Cydni fluminis, ad iter hostium impediendum, intercideretur; *Non ita se saluti suæ velle consultum* ait, *ut tot millia sociorum hosti objiciat; debere et aliis fugæ viam patere, quæ patuerit sibi.* Alexander autem periculosissima quæque aggrediebatur: et ubi confertissimos hostes acerrimè pugnare conspexisset, eò se semper ingerebat, periculáque sua esse, non militum volebat. [2] Hoc prælio Asiæ imperium rapuit, quinto post acceptum regnum anno; cujus tanta fœlicitas fuit, ut post hoc nemo rebellare ausus sit; patientérque Persæ post imperium tot annorum, jugum servitutis acceperint. Donatis refectísque militibus, XXXIV diebus prædam recognovit. [3] In urbe deinde [4] Susa 40 millia talentûm invenit. [5] Expugnat et Persepolim caput Persici regni, urbem multis annis illustrem, refertamque orbis terrarum spoliis, [6] quæ interitu ejus primum apparuêre. Inter hæc DCCC admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captivitatis [7] truncatâ corporis parte tulerant: rogantes, ut sicuti Græciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicare. Datâ potestate redeundi, agros accipere maluêrunt, [a] ne non tam gaudium parentibus, quàm detestandum sui conspectum reportarent.

4. Susis Juntæ.

Darius à suis occiditur.

CAP. XV. Intereà Darius, in [8] gratiam victoris, à [9] cognatis suis, aureis compedibus, catenisque in vico [10] Parthorum Thara vincitur. Credo ita diis immortalibus judicantibus,

INTERPRETATIO.

[a] *Ne non afferrent tantam lætitiam parentibus ob reditum, quantum horrorem ob deformitatem corporis.*

NOTÆ.

1. *Pons Cydni.*] Melius habet Curtius *Lyci.*

2. *Hoc prælio.*] Persæ ad 40 millia, Macedones 300 occisi: 90 Persarum millia, Macedones 50 tantùm, *ex Diod.*

3. *In urbe deinde.*] Priùs Babylonem, id agente Mazæo, instructâ acie, ingresus est, dum universa populi multitudo portis effusa, sacerdotésque illi prodeunt obviam, urbemque et regis thesauros offerunt.

4. *Susa.*] Susianæ regionis caput, à Memnone ad Eulæum fluvium condita; ubi Darii filium, et filias matrémque reliquit, magistris, qui eas linguam Græcam edocerent, adhibitis.

5. *Expugnat.*] Superatis montium jugis, hostibusque pulsis ex eorum faucibus, descendit in Persidem, ubi Persepoli sine pugnâ potitus est.

6. *Quæ interitu ejus.*] Urbem, quòd Persici regni caput esset, et Græcis olim infensissima, arcémque Thaïdis meretricis consilio, dum ipse temulentus esset, dissuadente Parmenione, diripi et incendi jussit: centum et viginti talentûm millia in arce reperta traduntur. *Ita Diodor. et Curt.*

7. *Truncatâ parte.*] Aliis manus, pedes aliis, vel aures, vel nares, amputatas referunt *Diodor.* et *Curt.* quod supplicii genus frequens fuit apud Persas.

8. *In gratiam victoris.*] Non ita, sed qui Darius custodiam sui corporis credere Græcis volebat, et Bessus Bactrianorum Satrapa ambiret Persarum imperium.

9. *Cognatis suis.*] Besso et Nabarzane, quem ille spe potiundi imperii corruperat.

10. *Parthorum.*] Quorum regio, Mediâ, Hyrcaniâ, et Asiâ terminata fuit: sed ubi Arsaces, victo Seleuco, sive Callinicus ille fuerit, sive Ceraunus, Parthorum regnum

ut in terrâ eorum, [1] qui successuri imperio erant, Persarum regnum finiretur. Alexander quoque [2] citato cursu posterâ die supervenit: ibique cognovit Darium clauso vehiculo per noctem exportatum. Jusso itaque exercitu subsequi, cum sex millibus equitum fugientem insequitur: in itinere multa et periculosa prælia facit. Emensus deinde multa millia passuum, cùm nullum Darii indicium reperisset, respirandi equis datâ potestate, [3] unus ex militibus, dum ad fontem proximum pergit, in vehiculo Darium, multis quidem [4] vulneribus confossum, sed spirantem adhuc, invenit; qui, [5] applicito captivo, cum civem ex voce cognovisset, *id saltem præsentis fortunæ solatium habere se* dixit, *quod apud* [6] *intellecturum locuturus esset, nec incassum postremas voces emissurus.* Perferri hæc Alexandro jubet, [a] *se nullis in eum meritorum officiis, maximorum illi debitorem mori, quòd in matre liberisque suis, regium ejus non hostilem animum expertus, feliciùs hostem quàm cognatos sortitus sit: quippe matri et liberis suis ab eodem hoste vitam datam, sibi à cognatis ereptam, quibus et vitam, et regna dederit; Quamobrem gratiam illis eam futuram, quam ipse victor volet. Alexandro referre se, quam solam moriens potest, gratiam: precari superûm inferûmque numina, et regales deos, uti illi terrarum omnium victori contingat imperium.* [b] *Pro se justam magis, quàm gravem sepulturæ veniam orare. Quod ad ultionem pertineat, jam non suam, sed exempli, communemque omnium regum esse causam, quam negligere, illi et indecorum et periculosum esse: quippe cùm in altero justitiæ ejus, in altero etiam utilitatis causa versetur. In quam rem unicum pignus fidei regiæ,* [7] *dexteram se ferendam Alexandro dare.* Post hæc porrectâ manu [8] exspiravit.

INTERPRETATIO.

[a] *Se mori nullis officiis ab ipso bene meritum, cùm maxima ab ipso acceperit.*

[b] *Petere pro se ut sepulturam concedat:* quod cùm *justum* sit, *non grave Alexandro fore.*

NOTÆ.

firmavit omnibus ferè provinciis, quæ ab Euphrate ad Oxim pertinent, Parthiæ nomen à Parthis ibi imperantibus inditum est.

1. *Qui successuri.*] Aliquanto pòst, Arsaces ex Parthiâ oriundus Parthorum regnum instituit. De his inferiùs agemus.

2. *Citato cursu.*] Mirâ celeritate Persepoli venit Ecbatana: tum portas Caspias transgressus, fugientem Darium in Parthiam secutus est.

3. *Unus ex militibus.*] Polystratus Macedo.

4. *Vulneribus confossum.*] Imminente Alexandro, Bessus et Nabarzanes Darium, quem in vehiculo aureis catenis ligaverant, hortati sunt, ut equo conscenso fugâ se hosti eriperet. Cùmque ille parricidas secuturum se negaret, ab iis multis confossus est vulneribus, equi vulnerati, duoque servi, qui regem comitabantur, interfecti.

5. *Applicito captivo.*] Locus mendosus; legendum est enim, *applicito capite.*

6. *Intellecturum.*] Qui Polystratus Persicum idioma callebat.

7. *Dexteram.*] Hoc fidei pignus certissimum apud Persas fuit.

8. *Exspiravit.*] Darii morte à Persis ad Macedones translatum est Orientis Imperium, quod ab anno 3493, quo Cyrus vicit Astyagem, ad annum 3724 quo Darius à Besso occisus est, per annos 231 sub 13 regibus floruit.

Quæ ubi Alexandro nuntiata sunt, viso corpore defuncti, tam indignam illo fastigio mortem lacrymis prosecutus est; corpúsque regio more sepeliri, et reliquias ejus majorum tumulis inferri jussit.

LIBER XII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Alexandri in retinendo milite solertia. Græci bellum, absente Alexandro, reparant.*
2. *Alexander, rex Epiri, Italiam turbat, et tandem in pugnâ cadit: Scythæ Alexandri præfectum et exercitum internecione delent.*
3. *Alexandri simulatio, ambitio, cum Thalestri concubitus, luxus, et profusiones.*
4. *Quâ ratione Macedones tumultuantes in officio continuerit.*
5. *In domesticos suos ferrum stringit, et novâ ratione adversarios ulciscitur, populos multos subigit, et Bessum, Darii interfectorem, de medio tolli curat.*
6. *In convivio mactat Clitum amicum, quem frustrà desiderat, peccati serâ pœnitentiâ ductus.*
7. *Ad ingenium reversus, in prudentes consiliarios sævit: ad Orientem statuit imperii limites. Bacchi vestigiis delectatur, Herculisque gesta superare contendit.*
8. *Porum, prælio superatum, regiè excipit et dimittit: multis populis expugnatis, quietem exercitui concedere velle videtur.*
9. *Bellum instaurat. In Sygambrorum urbe de vitâ certat, et periclitatur.*
10. *Ab amicis periculo ereptus, Oceanum lustrat: terminos Imperii statuit: præfectos vitâ privat, et ad nuptias applicat animum.*
11. *Liberalitas, munificentia, et severitas ejusdem.*
12. *Quâ ratione Macedones seditiosos ad officium revocaverit. Hephæstionis obitus et tumulus.*
13. *Dum Occidentales Provinciæ manus porrigunt, Alexander in lethalem morbum incidit, Babylonem pergens.*
14. *Alexander Antipatri artibus veneno extinguitur.*
15. *Alexandri moribundi novissima verba.*
16. *Ejusdem Alexandri Magni elogium.*

CAPUT I.

[a] ALEXANDER in prosequendo Dario [1] amissos milites, magnis funerum impensis extulit; reliquis expeditionis ejus sociis tredecim * millia talentûm divisit. Equorum major pars æstu amissa, inutilesque etiam, qui superfuerant, facti. Pecunia omnis [2] centum nonaginta millia talentûm [3] Ecbatana congesta, eique Parmenio præpositus. Dum hæc aguntur, epistolæ Antipatri è Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Spartanorum, in Græciâ; bellum Alexandri, regis Epiri, in Italiâ; bellum [4] Zopyrionis, præfecti ejus, in Scythiâ, continebatur. Quibus variè affectus, plus tamen lætitiæ, cognitis mortibus duorum æmulorum regum, quàm doloris, amissi cum Zopyrione exercitûs, suscepit. Namque post profectionem Alexandri, Græcia fermè omnis in occasionem recuperandæ libertatis ad arma concurrerat, [5] auctoritatem Lacedæmoniorum secuta, qui Philippi Alexandrique pacem soli spreverant et leges respuerant. [6] Dux hujus belli Agis rex Lacedæmoniorum fuit, quem motum Antipater [7] contractis militibus in ipso ortu oppressit. Magna tamen utrinque cædes fuit. Agis rex [8] cùm suos terga dantes vi-

Alexander milites retinet: Græci bellum in eum renovant.

* *Nostræ monetæ Britannicæ milliones duo cum semisse.* 2 xxxvi, *aut circiter, nostræ monetæ milliones.*

A.M. 3724. Ol. 112. 3. Urb. C. 423. Ant. C. 325.

INTERPRETATIO.

[a] *Alexander magnificis funeribus honoravit corpora militum quos amiserat, dum Darium persequeretur.*

NOTÆ.

1. *Amissos milites.*] Domitâ Perside, in Mediam Persepoli duodecimis castris pervenit; eâque celeritate fugientem Darium secutus est, ut spatio undecim dierum 3300 stadia, teste Plutarcho, confecerit.

2. *Centum nonaginta.*] Centum et octoginta millia numerat Diodor. Parmenioni commissa.

3. *Ecbatana.*] Bathana vocat Curtius: nam Ecbatana, Mediæ caput, à Seleuco condita refert Plinius, nunc *Casbin.*

4. *Zopyrionis.*] De Zopyrione, illiúsque à Scythis clade, nihil habet Arrianus. Meminit quidem Curtius: sed vult eum non Ponto, sed Thraciæ præpositum fuisse; non in Scythas, sed in Getas gessisse bellum, clademque illi non ab hostibus, sed à procellis tempestatibusque illatam.

5. *Auctoritatem Lacedæmoniorum.*] Agis gloriam Alexandri æmulatus, civitates omnes ad arma capessenda hortabatur: dumque Thraciam Memnon dux fortissimus, cui fœdere junctus erat, subigit, ipse, octo Persarum millibus auctus, in Macedoniâ, prope Corrhagium, Antipatrum fuderat.

6. *Dux hujus belli.*] Et à sociis et ab exercitu peditum 22 millium, equitum 2 millium imperator electus est.

7. *Contractis militibus.*] Rebus in Thraciâ post Memnonis obitum compositis, in Macedoniam redierat Antipater; ut collectis novis viribus obsessæ ab Agide Megalopoli opem ferret.

8. *Cùm suos terga dantes.*] Dum in loco angusto pugnant Lacedæmonii, jamque Macedoniis cedere incipiunt, Agis, medios in hostes irruens, fortissimos quósque occidit, aliósque propulit: sed, dum fortiter dimicat, cruribus hasta perfossis, clypeo exceptus à suis in castra referebatur, cùm Lacedæmonios, Macedonum et numero et virtute victos, terga dare circumspexit; tum humi depositus, clypeo corpus protegens, et hastam dextrâ vibrare, et ad pugnam comminùs vocare hostes:

deret, dimissis satellitibus, ut Alexandro fœlicitate, non virtute inferior videretur, tantam stragem hostium edidit, ut agmina interdum fugaret. Ad postremum, etsi à multitudine victus, [1] gloria tamen omnes vicit.

Alexander, rex Epiri, in Italiâ vincitur, et perit.

CAP. II. Porrò [2] Alexander, rex Epiri, in Italiam à Tarentinis, auxilia [3] adversus [4] Bruttios deprecantibus, sollicitatus, ita cupidè profectus fuerat, veluti in divisione orbis terrarum, Alexandro, Olympiadis sororis suæ filio, Oriens, sibi Occidens sorte contigisset: non minorem rerum materiam in Italiâ, Africâ, Siciliâque, quàm ille in Asiâ et Persis habiturus. Huc accedebat, quòd sicut Alexandro Magno Delphica oracula insidias in Macedonia: ita huic responsum [5] Dodonæi Jovis, circa urbem [6] Pandosiam amnemque [7] Acherusium prædixerat. Quæ utráque cùm in Epiro essent, ignarus eadem et in Italiâ esse, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidiùs elegerat. Igitur, cùm in Italiam venisset, primum illi bellum cum [8] Apulis fuit; quorum cognito urbis fato, brevi post tempore pacem et amicitiam cum rege eorum fecit. Erat namque tunc temporis urbs Apulis Brundusium, quam [9] Ætoli, sequuti tum famâ rerum [10] in Trojâ gestarum clarissimum ac nobilissimum ducem [11] Diomedem, condiderant; sed pulsi ab Apulis, consulentes oracula, re-

NOTÆ.

at paulò pòst transfixus lanceâ, moribundus in arma procubuit.

1. *Gloriâ tamen.*] Lacedæmoniorum quinque millia cecidêre; et vix quisquam, nisi saucius, in castra rediit.

2. *Alexander.*] Qui Molossus dictus est, *ex Agellio*, Olympiadis frater, et Cleopatræ, quæ Alexandri Magni soror fuit, maritus. Ubi Alexandrum in Asiam appulisse audiit, ipse continuò spe victoriæ transmisit in Italiam: priùs tamen è Græciâ solvisse, auctor est Plutarchus, quàm in Asiam transisset Alexander.

3. *Adversus Bruttios.*] Contra Messapios et Lucanos evocatum, dicit Strabo; quibuscum multa prælia commisit, ut narrat Livius.

4. *Bruttios.*] Qui Lucanis contermini ad fretum Siculum, inter Tyrrhenum mare et sinum Tarentinum, incolebant.

5. *Dodonæi Jovis.*] Dodona civitas fuit in Chaoniâ, Epiri regione; propter quam querneum nemus Jovi sacrum, in quo Templum Jovis fuisse perhibetur, et in eo oraculum omnium, quæ apud Græcos erant, vetustissimum: duas ibi columbas fuisse oracula fabulantur; quarum altera Delphos, altera in Ammonis Templum evolaverit. Dodona, vel à Dodone, Europæ Jovisque filio; vel à Dodonâ, filio Javan, nomen sortita est.

6. *Pandosiam.*] Urbs gemina; una Bruttiorum prope Acheruntem fluvium, non procùl à Cosentiâ; altera in Epiro ad Acheruntem quoque, ubi Pandosia lacus.

7. *Acherusium.*] Duplex est etiam. Alter in Bruttiis in sinum Terinæum: alter in Epiro, in Ambracium decurrens: hic fabulis notissimus.

8. *Apulis.*] Quare ab Apennino ad mare Adriaticum pertingebant. Dicebantur alii Daunii, alii Peucetii, nunc *la Pouille.*

9. *Ætoli.*] Achaiæ populi inter Locros et Acarnanas, Acheloo fluvio vicini.

10. *In Trojâ.*] Phrygiæ minoris civitate, non procul ab Idâ monte, Homeri versibus celebratissima.

11. *Diomedem.*] Tydei et Deiphiles filium, de quo multa Homerus; propter uxoris libidines patriam exosus, in Apuliam profectus est; ubi parte regni à Dauno acceptâ, Argos et Brundusium condidisse fertur.

sum acceperant, *locum quem repetîssent, perpetuò possessuros.* Hâc igitur ex causâ, per legatos cum belli comminatione, restitui sibi ab Apulis urbem postulaverant. Sed ubi Apulis oraculum innotuit, interfectos legatos in urbe sepelierant, perpetuam ibi sedem habituros. Atque ita defuncti responso diu urbem possedêrunt. Quod factum cùm cognovisset Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Apulorum abstinuit. Gessit et cum Brutiis Lucanísque bellum; multásque [1] urbes cepit: tum et cum [2] Metapontinis, et [3] Pediculis, et Romanis, fœdus amicitiámque fecit. Sed Brutii Lucaníque, cùm auxilia à finitimis contraxissent, acrius bellum repetivêre. Ibi rex juxta urbem Pandosiam, et flumen Acheronta, non priùs fatalis loci cognito nomine, quàm occideret, [4] interficitur; [a] moriénsque non in patriâ fuisse sibi periculosam sortem propter quam patriam fugerat, intellexit. [5] Corpus ejus [6] Thurii publicè redemptum [7] sepulturæ tradidêrunt. Dum hæc aguntur in Italiâ, Zopyrion quoque, præfectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otiosum se ratus, si nihil et ipse gessisset, adunato XXX millium exercitu, Scythis bellum intulit: cæsúsque cum omnibus copiis, pœnas temerè illati belli genti innoxiæ luit.

CAP. III. Hæc cùm nuntiata in Parthis Alexandro essent, simulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui suo triduum luctum indixit. Omnibus deinde, velut perpetrato bel- *Alexandri ambitio et luxus.*

INTERPRETATIO.

[a] *Et moriens cognovit non fuisse sibi metuendam in patriâ sortem, oraculum cujus metu reliquerat regnum.*

NOTÆ.

1. *Urbes cepit.*] Fusis sæpè Brutiorum copiis, Heracleam Tarentinorum, Cosentiam Lucanorum, Sipontum Brutiorum, Acerinam Messapiorum colonias cepit; misitque in Epirum 300 familias nobiles, quas obsidum numero haberet.

2. *Metapontinis.*] Metapontum urbs Lucaniæ, in orâ sinûs Tarentini, *Torridi mare.*

3. *Pediculis.*] Apuliæ circa Brundusium populis.

4. *Interficitur.*] Idem fusiùs refert Livius, cum tres tumulos inter se distantes insedisset; imbres continui, ne alii aliis auxilio esse possent, impedièrunt. Quare hostes, duobus præsidiis oppressis, ad eum tumulum, ubi rex erat, conversi sunt: sed ille per medios erumpens hostes, ducem Lucanorum occîdit, jamque ad flúvium pervenerat, cùm miles incerto vado transiens, (vis enim aquæ pontem abstulerat:) *Jure*, inquit, *Acheris vocaris.* Quo audito, Alexander, memor oraculi, quo mors illi fuerat ad Acherontem prædicta, aliquandiu dubius an transiret, substitit: sed ut vidit transfugas Lucanos in ipsum irruentes, per medium amnem transmisit equum, quem dum transnatat, à Lucano eminus veruto transfixus est.

5. *Corpus ejus.*] Corporis lacerati pars Consentiam missa, pars retenta ad ludibrium; quam sævienti turbæ eripuit mulier, cujus maritus et liberi apud hostes erant. *Hæc Livius.*

6. *Thurii.*] Quæ civitas priùs Sybaris dicta est, inter ostia Sybaris et Crathis fluviorum, in magnâ Græciâ.

7. *Sepulturæ.*] Primum Consentiæ sepultum est corpus, tum ossa Metapontum traslata, denique in Epirum ad Cleopatram conjugem remissa, *teste Livio.*

A.M.3725. Ol. 112. 4. Urb.C.424 Ant.C.327 lo reditum in patriam exspectantibus, conjugésque ac [1] liberos suos animo jam quodammodo complectentibus, [2] ad concionem exercitum vocat: Ibi *nihil actum tot egregiis prœliis* ait, *si incolumis Orientalis barbaria relinquatur; nec se corpus, sed regnum Darii petîsse; persequendósque esse eos, qui à regno defecerint.* Hâc oratione velut ex integro incitatis militum animis [3] Hyrcaniam [4] Mardósque [5] subegit. Ibi ei occurrit [6] Thalestris Amazonum regina, cum CCC mulieribus, XXV dierum inter confertissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsitura: cujus conspectus adventúsque admirationi omnibus fuit, et propter insolitum fœminis habitum, et propter expetitum concubitum. Ob hoc tredecim diebus otio à rege datis, ut visa est uterum implêsse, discessit. Post hæc Alexander habitum regum Persarum, et [7] diadema, insolitum anteà regibus Macedonicis, velut in leges eorum, quos vicerat, transiret, assumit. [a] Quæ ne invidiosiùs in se uno conspicerentur, amicos quoque suos longam vestem auratam purpureámque sumere jubet. Ut luxum quoque, sicuti cultum Persarum imitaretur, inter pellicum regiarum greges electæ pulchritudinis nobilitatisque, noctium vices divisit. His rebus ingentes epularum apparatus adjicit, ne jejuna et restricta luxuria videretur, conviviúmque juxta regiam magnificentiam ludis exornat: immemor prorsus, tantas opes amitti his moribus, non quæri solere.

Auream, *alii.*

Milites tumultuantes in officio continet.

CAP. IV. Inter hæc indignatio omnium totis castris erat, à Philippo illum patre tantùm degeneravisse, ut etiam patriæ nomen ejuraret, morésque Persarum assumeret, quos propter tales mores vicerat. Sed ne solus vitiis eorum, quos armis subegerat, succubuisse videretur: militibus quoque suis permisit, si qua-

INTERPRETATIO.

[a] *Ne ægrè ferrent milites, dum ea in rege solo viderent.*

NOTÆ.

1. *Liberos suos.*] Fecerant rumori fidem Græci milites, in patriam redire jussi.

2. *Ad concionem.*] Priùs in Prætorium præfectos copiarum vocavit, et obortis lacrymis eos ad bellum persequendum hortatus est.

3. *Hyrcaniam.*] Quæ inde ad Marginam et Parthiam, hinc ad mare Caspium pertinet.

4. *Mardos.*] Qui non in Armeniæ confinio, ut Straboni et Ptolemæo visum est, sed inter Susianam et Hyrcaniam habitabant.

5. *Subegit.*] Bucephalus à Barbaris captus est; sed eos adeò minis terruit Alexander, ut equum cum muneribus ipsi remiserint.

6. *Thalestris.*] Corporis et robore et pulchritudine excellens, ut ait *Diod.* inter Phasim et Thermodoonta imperabat: auctor est tamen Arrianus Amazonum gentem Alexandri tempore non fuisse superstitem; sed equestres quasdam mulieres armatas Amazonum more exhibitas Alexandro ab Atropate Mediæ Satrapâ: quod verius putem.

7. *Diadema.*] Capitis erat redimiculum: ipse enim Alexander dempsit sibi diadema, quo vulnus Lysimachi obligaret. Istâ fasciâ primus apud Romanos usus est Aurelianus, si Aurelio Victori credimus

rum captivarum consuetudine tenerentur, ducere uxores: [a] existimans minorem in patriam reditûs cupiditatem futuram, habentibus in castris imaginem quandam larium, ac domesticæ sedis: simul et laborem militiæ molliorem fore dulcedine uxorum. In supplementa quoque militum minùs exhauriri posse Macedoniam, si veteranis patribus tirones filii succederent, militaturi in vallo, in quo essent nati, constantiorésque futuri, si non solùm tirocinia, verùm et incunabula in ipsis castris posuissent. Quæ consuetudo in successores usque Alexandri mansit. Igitur et alimenta pueris statuta, et instrumenta armorum equorúmque juvenibus data; et patribus, pro numero filiorum, præmia statuta. Si quorum patres occidissent, nihilominus pupilli stipendia patrum trahebant; quorum pueritia inter varias expeditiones militia erat. Itaque à parvulâ ætate periculis laboribúsque indurati, invictus exercitus fuêre: [b] neque castra aliter quàm patriam, neque pugnam aliud unquam quàm victoriam duxêre. Hæc soboles nomen habuit Epigoni. Parthis deinde domitis, præfectus his statuitur ex nobilibus Persarum Andragoras: unde posteà originem Parthorum reges habuêre.

CAP. V. Intereà Alexander non regio, sed hostili odio sævire in suos cœpit. Maximè indignabatur carpi se sermonibus suorum, Philippi patris, patriæque mores subvertisse. Propter quæ crimina, [1] Parmenio quoque senex, dignitate regi proximus, cum Philotâ filio, de utroque priùs quæstionibus habitis, interficitur. Fremere itaque omnes universis castris cœpêre, innoxii senis filiíque casum miserantes; interdumque *se quoque non debere miliùs sperare* dicentes. Quæ cùm nuntiata Alexandro essent, verens ne hæc opinio etiam in Macedoniam divulgaretur, et ne victoriarum gloria sævitiæ maculis infuscaretur, simulat se ex amicis quosdam in patriam victoriæ nuntios missurum. Hortatur milites suis scribere, [c] rariorem habituros occasionem,

In suos sævit: multos populos subigit: Bessum curat necari.

INTERPRETATIO.

[a] *Arbitratus milites non tanto ardore optaturos reditum, in patriam, si haberent in castris speciem quandam sedis domesticæ.*

[b] *Et habuerunt castra pro patriâ, et certamen pro victoriâ.*

[c] *Cum rarò se offerret* scribendi *occasio, quia bellum in remotis regionibus agebant.*

NOTÆ.

1. *Parmenio quoque.*] Cùm multi proceres in Alexandrum conjurâssent, Dymnus exoleto Nicomacho, is fratri Cebal-lino rem patefacit; qui non ausus adire regem, Philotæ, quæ à fratre accepisset, narrat: deinde rem totam Alexandro per Metronem aperit. Quare Alexander Philotam, quòd eum non monuisset, in vincula conjici jubet: qui tormentis coactus, crimen et suum et patris, seu verum seu falsum, confessus interiit: et continuo rex Parmenionem in mediâ, a isso Polydamante, per duces interfici curavit.

propter militiam remotiorem. Datos fasces epistolarum tacitè ad se deferri jubet: ex quibus cognito de se singulorum judicio, [a] in unam cohortem eos qui de rege duriùs opinati fuerint, contribuit, aut [1] consumpturus eos, aut in ultimis terris in colonias distributurus. Inde [2] Drancas, [3] Evergetas, Parymas, Parapammenos, Adaspios, cæterósque populos, qui in radice [4] Caucasi morabantur, subegit. Intereà unus ex amicis Darii [5] Bessus, vinctus perducitur, qui regem non solùm prodiderat, verùm et interfecerat. Quem in ultionem perfidiæ excruciandum [6] fratri Darii tradidit; reputans non tam hostem suum fuisse Darium, quàm amicum ejus, à quo esset occisus. Et ut his terris nomen relinqueret, urbem [7] Alexandriam super amnem [8] Tanaïm condidit, intra diem septimum decimum muro VI millium passuum consummato, translatis eò trium civitatum populis, quae Cyrus condiderat. In Bactrianis quoque Sogdianísque XII urbes condidit, distributis his, quoscunque in exercitu seditiosos habebat.

A. M. 3726. Ol. 113. 1. Urb. C. 425. Ant. C. 326.

Clitum occidit.

CAP. VI. [9] His ita gestis, solenni die amicos in convivium vocat; urbi ortâ inter ebrios rerum à Philippo gestarum mentione,

INTERPRETATIO.

[a] *Composuit unam cohortem ex iis qui scripserant de ipso injuriosius.*

NOTÆ.

1. *Consumpturus eos.*] Illam cohortem seorsim à cæteris ignominiæ causâ incedere jubet. Nihil illis ad bella promptius fuit: eorum enim virtutem incitabat ignominiæ delendæ cupido. *Ità Curt.*

2. *Drancas, Evergetas, &c.*] Hi omnes populi Ariis erant et Arachosiis finitimi.

3. *Evergetas.*] Qui priùs Arimaspi dicebantur, *ex Diod.* Sed eos Cyrus Evergetas, et Persicâ linguâ Orosangas nominavit, quòd ejus exercitum fame graviter laborantem juvissent commeatibus: cujus etiam in Cyrum beneficii memor Alexander, eos muneribus affecit.

4. *Caucasi.*] Duplex est Caucasus; alter notissimus inter mare Caspium et Pontum Euxinum; alter in Scythiæ et Indiæ confinio, ex quo Indus et Oxus profluunt.

5. *Bessus.*] Rem aliter Curtius, aliter Arrianus narrant. Bessus Spitamenis. Dataphernis, et Catenis conjuratione proditus et in equum impositus, ad Alexandrum ductus est, *ex Curtio.* Vel potiùs, si Arriano credimus, Alexander à Spitamene monitus, ut unum è ducibus mitteret, misit Ptolemæum Lagi, qui Bessum à suis proditum cepit.

6. *Fratri Darii.*] Oxatri, quem inter corporis custodes habebat Alexander. *Ità Curtius.* Arrianus tamen testatur eum in Ecbatana missum, ut in Medorum Persarúmque consilio puniretur: Diodorus verò, à Darii propinquis multas in partes concisum. Plutarchus eum duabus arboribus alligatum, et ab iis in suam rectitudinem redeuntibus discerptum scribit.

7. *Alexandriam.*] Sexaginta stadiorum murus fuit, 20 diebus muro cincta est. *Ex Arriano.*

8. *Tanaïm.*] Duplex est hujus nominis fluvius: alter in Moscoviâ, qui Asiam ab Europâ dividens in paludem Mæotidem se exonerat; alter in Scythiâ Orientali, qui ex Sogdianorum montibus ortus in mare Caspium profluit. Jaxartes propriè dicitur: sed à Macedonibus Tanaïs dictus est.

9. *His ita gestis.*] Multa ibi omisit Justinus, Cyropoleos, Maracandæ, Rupisque asperrimæ expugnationem, bellum in Scythas gestum, et eorum fugam: defectionem Sogdianorum; Sacarum, Daharum, Massagetarúmque deditionem.

[a]præferre se patri ipse, rerúmque suarum magnitudinem extollere cœlo tenus cœpit, assentante [1]majore convivarum parte. [b]Itaque cùm unus è senibus Clitus, fiduciâ [2]amicitiæ regiæ, cujus palmam tenebat, memoriam Philippi tueretur, [3]laudarétque ejus res gestas; adeo regem offendit, ut telo à satellite rapto, eundem [4]in convivio trucidaverit. Quâ cæde exultans, mortuo patrocinium Philippi, laudémque paternæ militiæ [5]objectabat. Postquâm satiatus cæde animus conquievit, et in iræ locum successit æstimatio, modò personam occisi, modò causam occidendi considerans, pigere eum facti cœpit: [c]quippe paternas laudes tam iracundè accepisse se, quàm nec convitia debuisset; amicúmque senem et innoxium, à se occisum inter epulas et pocula, dolebat. Eodem igitur furore in pœnitentiam, quo pridem in iram versus, mori voluit. Primúm in fletus progressus, amplecti mortuum, vulnera tractare, et quasi audienti confiteri dementiam; arreptum telum in se vertit; peregissetque facinus, nisi amici intervenissent. Mansit hæc voluntas moriendi etiam sequentibus diebus. Accesserat enim pænitentiæ, nutricis suæ, sororis Cliti, recordatio: cujus absentis eum maximè pudebat: [d]tam fœdam illi alimentorum suorum mercedem redditam, ut in cujus manibus pueritiam egerat, huic juvenis, et victor, pro beneficiis funera remitteret. Reputabat deinde, quantùm in exercitu suo, quantùm apud devictas gentes fabularum atque invidiæ, quantùm apud cæteros amicos metum et odium sui fecerit: quam amarum et triste reddiderit convivium suum, non armatus in acie, quàm in convivio terribilior. Tunc Parmenio et Philotas, tunc [6]Amyntas consobri-

A.M. 3727.
Ol. 113. 2.
Urb.C. 426.
Ant.C. 325.

INTERPRETATIO.

[a] *Incepit se patri* Philippo *anteferre, et extollere usque ad cœlum res à se gestas.*

[b] *Quare cùm Clitus, unus è senibus, fretus amicitiâ Alexandri, apud quem maxime omnium gratiosus erat, laudaret* Philippum, *et ejus gesta extolleret.*

[c] *Nec enim debuisset audire convitia in patrem, si dicta essent, animo tam iracundo, quàm* audiverat *ipsius laudes* à Clito dictas.

[d] *Illi reddidisse tum iniquum præmium pro alimentis ab eâ acceptis,* ita *ut juvenis et victor fratrem occisum pro beneficiis remitteret illi, à quo educatus fuerat in pueritiâ.*

NOTÆ.

1. *Majore convivarum.*] Juvenum, qui Alexandrum non Philippo tantùm, sed Baccho etiam præferebant. *Ex Arriano.*

2. *Amicitiæ regiæ.*] Illius soror, Hellenice, quæ Alexandrum educaverat, à rege haud secus quàm mater diligebatur; ipséque regem, dum nudo capite ad Granicum pugnaret, suo clypeo texit, et Rosacis manum, regem gladio petentis, amputavit.

3. *Laudarétque.*] Vitam servatam regi, cædemque Attali exprobravit, et Ammonis elusit oraculum.

4. *In convivio trucidaverit.*] Alexander post cœnam procurrit in regiæ vestibulum, et hastâ ablatâ vigilii, constitit in aditu, ubi Clitum, dum ultimus exit sine lumine, medium transfixit. *Curtius.*

5. *Objectabat.*] Illius aspersus sanguine, *I nunc,* inquit, *ad Philippum, Parmenionem, et Attalum.*

6. *Amyntas.*] Perdiccæ regis, qui Philippi frater erat, filius; quem post Philippi cædem occidi jussit.

nus, tunc [1]noverca fratresque interfecti: tunc Attalus, [2]Eurylochus, Pausanias, aliíque Macedoniæ extincti principes, occurrebant. [a]Ob hæc illi quatriduo perseverata inedia est, donec exercitûs universi precibus exoratus est, precantis, *ne ita mortem unius doleat, ut universos perdat, quos in ultimam deductos Barbariam, inter infestas et irritatas bello gentes, destituat.* Multum profuêre [3]Callisthenis philosophi preces, condiscipulatu apud Aristotelem familiaris illi, et tunc ab ipso rege ad prodenda memoriæ acta ejus accitus. Revocato igitur ad bellum animo, [4]Chorasmos et [5]Dahas [6]in deditionem accepit.

Statuit imperii limites, Herculem superare contendit.

CAP. VII. Deinde, quod primo ex Persico superbiæ regiæ more distulerat, ne omnia pariter invidiosiora essent, non salutari, sed [7]adorari se jubet. Acerrimus inter recusantes [8]Callisthenes fuit: Quæ res [9]et illi, et multis principibus Macedonum exitio fuit: siquidem sub specie insidiarum omnes interfecti. Retentus tamen est à Macedonibus mos salutandi regis explosâ adoratione. Post hæc Indiam petit, ut Oceano ultimóque Oriente finiret imperium. Cui gloriæ, ut etiam exercitûs ornamenta convenirent, [b]phaleras equorum, et arma militum, argento inducit; exercitúmque suum, ab argenteis clypeis,

INTERPRETATIO.

[a] *Propter hanc cædem per quatuor dies abstinuit à cibo.*

[b] *Decoravit argento phaleras equorum et arma militum.*

NOTÆ.

1. *Noverca.*] Cleopatra Attali neptis, quam, torto in pelvi ejus filio, ad suspendium adegit Olympias.

2. *Eurylochus.*] Vel alii, Historicis ignotus fuit, vel turpiter lapsus est Justinus: Eurylochum enim non occidit Alexander; sed maximis affecit muneribus, ob detectam Hermolai conjurationem: quod paulò post Cliti mortem contigit.

3. *Callisthenis.*] Qui etiam ob Hermolai conjurationem, indictâ causâ, morti addictus est: quod pluribus narrat Curtius.

4. *Chorasmos.*] Utramque Oxi fluminis ripam incolentes. *Corassan.*

5. *Dahas.*] Qui inter Oxum et Jaxartem, non procul à maris Caspii littore habitabant.

6. *In deditionem accepit.*] Spitamene, qui belli auctor fuerat, occiso, quem Curtius vult necatum ab uxore, Arrianus à Dahis, quos Massagetas, et Scythas vocat.

7. *Adorari se jubet.*] Id suadebant Agis Poëtaster Argivus, Cleo Siculus, Anaxarchus Sophista, qui Herculem, Liberum, Castorem et Pollucem novo deo cessuros jactitabant.

8. *Callisthenes.*] Olynthius, Aristotelis et discipulus et affinis, qui coram Alexandro orationem Anaxarchi refutavit, præcepti sibi ab Aristotele dati immemor, ut cum rege, vel rarissimè, vel quàm jucundissimè loqueretur.

9. *Et illi et multis.*] Ob Hermolai conjurationem, vel tortus est et suspensus, *ex Ptolemæo apud Arrian.* vel in vinculis custoditus, post menses septem obiit, *ex Charete apud Plutarch.* vel leoni post multa tormenta objectus, *ex Laërtio.*

[a] Argyraspidas appellavit. Cùm [2] ad Nysam urbem venisset, oppidanis [3] non repugnantibus, fiduciâ religionis Liberi patris, à quo condita urbs erat, parci jussit: lætus non militiam tantùm, verùm et vestigia se dei sequutum. Tunc ad spectaculum sacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis, vite, hederâque non aliter vestiti, quàm si manu cultus, colentiúmque industriâ exornatus esset. Sed exercitus ejus, ubi ad montem accessit, repentino impetu mentis, in sacros dei ululatus instinctus, cum stupore regis, sine noxâ discurrit: ut intelligeret, non tam oppidanis se parcendo, quàm exercitui suo consuluisse. Inde montes Dædalos [4] regnâque Cleofidis reginæ petit. Quæ cùm se dedidisset ei, concubitu redemptum regnum ab Alexandro recepit: illecebris consecuta, quod virtute non potuerat: filiúmque ab eo genitum, [5] Alexandrum nominavit, [b] qui posteà regnum Indorum potitus est. Cleofis regina, propter prostratam ei pudicitiam, *scortum regium* ab Indis exinde appellata est. Peragratâ Alexander Indiâ, cùm [6] ad saxum miræ magnitudinis et asperitatis, in quod multi populi confugerant, pervenisset, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terræmotu prohibitum: Captus itaque cupidine Herculis acta superare, cum summo labore ac periculo [7] potitus saxo, omnes ejus [8] loci gentes in deditionem accipit.

CAP. VIII. Unus ex regibus Indorum fuit, [9] Porus nomine, viribus corporis et animi magnitudine pariter insignis, qui bellum jampridem, auditâ Alexandri opinione, [10] in adventum ejus parabat. *Porum vincit.*

INTERPRETATIO.

[a] *Tum duxit exercitum ad visendum montem sacrum*, qui *æquè* erat *vestitus naturalibus bonis*, hoc est, *vite et hederâ*, *ac si cultus esset industriâ manuque hominum.*

[b] *Qui postea apud Indos imperavit.*

NOTÆ.

1. *Argyraspidas.*] Id est, argenteis parmis insignes.

2. *Ad Nysam.*] Multiplex hoc nomine civitas est in Armenia, Arabiâ, Cariâ, et Ægypto; sed hæc non procul à radicibus montis Meron, ad Indum, à Baccho condita est, in Indiâ citeriore.

3. *Non repugnantibus.*] Obsidione tamen defessos cives urbem dedidisse tradit Curtius.

4. *Regnâque Cleofidis.*] Masagam Assacenorum urbem primariam obsedit ubi telo sauciatus dixit *se quidem Jovis haberi filium sed ægri corporis vitia sentire.* Urbem vi captam scribit Arrianus: Curtius verò, Cleophim laboranti civitati, et pulchritudine, et filii lacrymis veniam impetrasse.

5. *Alexandrum.*] Cujus filii non meminit Arrianus.

6. *Ad saxum.*] Aornon nuncupatum quo Bazirenses confugerant.

7. *Potitus saxo.*] Ibi aris et Minervæ et Victoriæ dicavit.

8. *Loci gentes.*] Omphis seu Taxiles, se, suáque omnia Alexandro permisit, multáque munera et illi obtulit, et ab illo accepit.

9. *Porus.*] Qui Taxili hostis infensissimus ultrà Hydaspen imperabat: statura illi fuit quatuor cubitorum et unius palmi. *Ex Plutarch.*

10. *In adventum ejus.*] Alexandri nomine monitus à Cleocharo, ut stipendium penderet, suisque in finibus occurreret regi; occursurum se respondit, sed armatum.

A.M.3723. Ol. 113. 3. Urb.C.427. Ant.C.324. [1] Commisso itaque prælio, exercitum suum Macedonas invadere jubet; sibi regem eorum privatum hostem deposcit. Nec Alexander pugnæ moram fecit: sed primâ congressione vulnerato equo, cùm præceps in terram [2] decidisset, concursu satellitum servatus est. [3] Porus multis vulneribus obrutus capitur. Qui victum se adeò doluit, ut cùm veniam ab hoste * accepisset, neque cibum sumere voluerit, neque vulnera curari passus sit, ægréque sit ab eo obtentum, ut vellet vivere. Quem Alexander ob honorem virtutis incolumem [4] in regnum remisit. Duas ibi urbes condidit: unam [5] Nicæam; alteram, ex nomine equi, [6] Bucephalen vocavit. Inde [7] Adrestas, Gesteanos, Præsidas, [8] Gangaridas, [9] cæsis eorum exercitibus, expugnat. Cum [10] ad Cuphites venisset, ubi eum cum ducentis millib. equitum hostes opperiebantur, exercitus omnis, non minus, victoriarum numero quàm laboribus fessus, lacrymis eum deprecatur, *finem tandem belli fa-*

*Invenisset

NOTÆ.

1. *Commisso prælio.*] Ad Hydaspen, quo Porus cum 30 militum millibus, 300 curribus, et 85 elephantis venerat, hostem à transitu prohibiturus.

2. *Decidisset.*] Dum fugientem Porum persequitur, Bucephalus, multis confossus vulneribus, procubuit, posito potiùs rege, quàm effuso.

3. *Porus multis vulneribus, &c.*] Bucephalo Alexander, Porus elephante vehebatur. Rector belluæ ut vidit regem sanguine conspersum, et vix mentis compotem, belluam in fugam concitat; sed, dum Porus, gravatus telis, laberetur ex belluâ, ille regem descendere velle ratus, more solito elephantem procumbere jussit in genua; qui, ut se submisit, cæteri quoque, ita enim erant instituti, demisere corpora in terram: quæ res et Porum et illius duces tradidit victoribus. *Ita Curtius.*

4. *In regnum remisit.*] Eum etiam, domitis multis gentibus, ampliore regno donavit

5. *Nicæam.*] Urbs hujus nominis multiplex fuit, quarum nobilissima fuit Nicæa Bithyniæ. Illam de quâ hic agitur, condidit Alexander inter Hydaspem et Acesinem

6. *Bucephalen.*] Nomen illi indidit Alexander, ab equo suo, qui et capite et nomine Bucephalus fuit. Charis testatur illum emptum fuisse talentis tredecim et regi Philippo donatum, à Philonico Thessalo. Cúm eum nemo ne tangere quidem auderet, solus Alexander illum sine verberibus ad cursum primùm admisit: tum calcibus usus eum mirâ arte domuit: quo factum est, ut ille in dorso insidere suo, præter Alexandrum, pateretur neminem: et ipsum, cùm vellet ascendere, sponte suâ genua submittens, exciperet.

7. *Adrestas.*] Præstos Curtio, Adrasteas Arriano. *Gesteanos.*] Càthenos Orosio, Cathæos Diodoro. *Præsidas.*] Curtio Parrhasios. Hi omnes populi juxta ripas Hydraotis et Hypasis habitabant.

8. *Gangaridas.*] Gangaridas vocat Diodor. Sed Alexander eos non vicit: qui scilicet ultra Gangem habitarent.

9. *Cæsis eorum, &c.*] Superatis Acesine et Hydraote fluviis, Cathæos vicit, tum contendit ad Hypasim.

10. *Ad Cuphites.*] Rem aliter narrant Diodor. Arrian. et Curtius Castris ad Hypasim positis, interrogatus ab Alexandro Phegeus, quænam gentes ultra flumen habitarent? Respondit, vastas esse duodecim dierum solitudines, eas excipere Gangem, ulteriores ripas incolere Gangaridas, et Parrhasios; eorúmque regem Xandramen, cum viginti millibus equitum, ducentis peditum duobus curruum, tribus elephantorum, vias obsidere; quibus territi milites reditum in patriam precantur.

ceret, aliquando patriæ, reditúsque meminisset; respiceret militum annos, quibus vix ætas ad reditum sufficeret: ostendere alius canitiem, alius vulnera, alius ætate consumpta corpora, alius cicatricibus exhausta: *solos se esse, qui duorum regum, Philippi Alexandríque, continuam militiam pertulerint:* tandem orare, *ut reliquias saltem suas paternis sepulchris reddat, quorum non studiis deficiatur, quàm annis: At si non militibus, vel ipsi sibi parcat ne fortunam suam nimis onerando fatiget.* [1] Motus his tam justis precibus, velut in finem victoriæ, [2]castra solito magnificentiora fieri jussit, quorum molitionibus et hostis terreretur, et posteris admiratio sui relinqueretur. Nullum opus milites lætius fecêre. [b]Itaque ut cæsis hostibus, cum gratulatione [3] in eadem revertêrunt.

CAP. IX. Inde Alexander ad amnem [4]Acesinem pergit: [5]per hunc in Oceanum devehitur. Ibi [6]Hiacensanas [7]Sileósque, quos Herculis condidit, in deditionem accepit. Hinc in [8]Ambros et Sugambros [9]navigat. Quæ gentes eum armatis LXXX millibus peditum, et LX millibus equitum excipiunt. Cum prælio victor esset,

Graviter vulneratur. A.M. 3729. Ol. 113. 4. Urb.C. 420. Ant.C. 323.

INTERPRETATIO.

[a] *Precari denique ut patiatur eorum corpora jam morti vicina sepeliri tumulis paternis, cum non deseratur à* militibus *propter* eorum in ipsum *odium; sed propter ætatem* nimiùm *provectam.*

[b] *Quare immolatis hostiis cum lætitia redierunt in easdem regiones,* quas subegerant.

NOTÆ.

1. *Motus his,* &c.] Nec militum oratione nec lacrymis flexus, cùm se apud exercitum, seu querelis, seu blandis verbis nihil proficere cerneret; se solum contra Indos iturum dixit, et sacrum fieri jussit pro transitu: sed cùm extra infaustos eventus portenderent, significavit militibus statutum esse sibi in domum reverti. *Ita Arrian. ex Ptolemæo.*

2. *Castra solito.*] Duodecim aras altitudinis 50 cubitorum, ex lapide quadrato extrui; cubilia amplioris formæ, quàm pro corporum habitu par esset relinqui; castrorum locum triplo majorem quàm fuissent, designari jussit. *Ex Diod. et Curtio.* Quin etiam ludos tum gymnicos, tum equestres celebrari voluit. *Ex Arriano.*

3. *In eadem.*] Transmisso Hydraote et Acesine fluviis, ad Hydaspem rediit.

4. *Acesinem.*] Qui Hydaspi et Hydraoti junctus in Indum profluit. Ad illius ripas, si Plinio credimus, arundines ejus magnitudinis proveniunt, ut singula internodia navigii vicem suppleant.

5. *Per hunc.*] Non per Acesinem, sed per Hydaspem, in quem influit Acesines, naves circiter bis mille, *ut ait Ptolemæus apud Arrian.* mille, *ex Diodor. Curtio,* habebat.

6. *Hiacensanas.*] *Acesinas* legendum, id est, Acesinis fluvii accolas. Lege *Gesonas Sibasque.*

7. *Sileos.*] Sibos Curtius, Steph. et Strabo. Sibas Arrianus nominat ad Hydraotis ripas habitantes.

8. *In Ambros et Sugambros.*] Meliùs nonnulli Mallos et Oxydracos legunt: Ambricas Diodorus habet, Mandros et Subagras Orosius, et Sydracas Plinius. Utramque Hypasis ripam, quâ in Indum profluit. incolebant.

9. *Navigat.*] Dum Hæphestion et Ptolemæus classi imperant, ipse terrestri itinere fluvii ripam legens multos populos devicit.

exercitum [1]ad urbem eorum ducit. Quam desertam à defensoribus, cùm de muro, quem primus ceperat, animadvertisset, in urbis planitiem sine ullo satellite desiliit. Itaque cùm eum hostes solum conspexissent, clamore edito, undique concurrunt, si possint in uno capite Orbis bella finire, et ultionem tot gentibus dare. Nec minùs Alexander constanter restitit, et unus adversùs tot millia præliatur. Incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacessentium clamor terruerit; solus tot millia ceciderit ac fugaverit. Ubi verò obrui multitudine se vidit, trunco se, qui tum propter murum stabat, applicuit, cujus auxilio tutus, cùm diu agmen sustinuisset, tandem cognito periculo ejus, amici ad eum desiliunt, ex quibus multi cæsi: præliumque tamdiu anceps fuit, quoad omnis exercitus, muris dejectis, in auxilium veniret. In eo prælio sagitta sub mammâ trajectus, cum sanguinis fluxu deficeret, genu posito tam diu præliatus est, donec eum, à quo vulneratus fuerat, occideret. [2] Curatio vulneris gravior ipso vulnere fuit.

Oceanum lustrat; præfectos punit. CAP. X. Itaque ex magnâ desperatione tandem saluti redditus, Polyperchonta cum exercitu Babyloniam mittit. Ipse, cum lectissima manu navibus conscensis, Oceani littora peragrat. Cùm venisset ad urbem [3] Ambigeri regis, oppidani invictum ferro audientes, sagittas veneno armant: [a]atque ita gemino mortis vulnere, hostem à muris summoventes, plurimos interficiunt. Cùm inter multos vulneratus etiam Ptolemæus esset, moriturúsque jamjam videretur, per quietem regi monstrata in remedia veneni herba est, quâ in potu acceptâ, statim periculo liberatus est, majórque pars exercitûs hoc remedio servata. Expugnata deinde urbe, reversus in naves [b]Oceano libamenta dedit, prosperum in patriam

INTERPRETATIO.

a *Multos occidunt avertentes hostem à muris, telis* venenatis, in quibus vis *erat mortis geminæ.*

b *Obtulit sacrificia* Neptuno *deo Oceani.*

NOTÆ.

1. *Ad urbem eorum.*] Rem paulò aliter narrat Arrianus. Urbe relicta, in arcem se receperant Oxydracæ; quare Alexander, ubi ad arcem ventum est, ipse uni militum ereptas scalas muro applicat primusque conscendit. Sed dum illi celerius Argyraspides succurrere student; fractis nimio pondere scalis, in terram corruunt. Alexander intereà in arcem desiliit, ubi comitibus, quos habebat, occisus, grave in pectore accepit vulnus, quo in scutum collapsus, in hostium venisset potestatem, nisi Macedones patefactâ, quam quisque potuit, viâ, regem exanimem, fugatis Barbaris, in castra scuto retulissent.

2. *Curatio vulneris*, &c.] Cùm spiculum pectori infixum humatum esset, Critobulus hortante Alexandro, patefacto latiùs vulnere, illud avulsit; unde tanta vis sanguinis manavit, ut pro mortuo habitus aliquandiu fuerit.

3. *Ambigeri regis.*] Arrian, Ambisarim, Sambum Diodor. Ambyram Oros vocat.

reditum precatus: [a]ac veluti curru circa metam acto, positis imperii terminis, quatenus aut terrarum solitudines prodire passæ sunt, aut mare navigabile fuit, secundo æstu ostio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum à se gestarum, urbem [1]Barcen condidit; arásque statuit, relicto ex numero amicorum, littoralibus Indis præfecto. Inde iter terrestre facturus, cùm arida loca medii itineris dicerentur, puteos opportunis locis fieri præcipit, quibus ingenti dulci aquâ inventâ, Babyloniam redit. [2]Ibi multæ devictæ gentes præfectos suos accusavêrunt; quos, sine respectu amicitiæ, Alexander in conspectu legatorum [3]necari jussit. Filiam post hæc Darii regis, [4]Statiram in matrimonium recepit: sed et optimatibus Macedonum lectas ex omnibus gentibus nobilissimas virgines tradidit, ut communi facto crimen regis levaretur.

CAP. XI. Hinc ad concionem exercitum vocat; et promittit, se æs alienum omnium propriâ impensâ solutorum, ut prædam præmiáque integra domos ferant. [b]Insignis hæc munificentia non summâ tantùm, verùm etiam titulo muneris fuit, nec à debitoribus magis quàm à creditoribus gratiùs excepta: quoniam utrisque exactio pariter ac solutio difficilis erat. xx millia talentûm in hos sumptus expensa. Dimissis veteranis, exercitum junioribus supplet. Sed retenti, veteranorum discessum ægrè ferentes, [5]missionem et ipsi flagitabant: nec annos, sed stipendia sua numerari jubebant: pariter in militiam lectos, pariter sacramento solvi, æquum censentes: nec jam precibus, sed convitio agebant, jubentes eum solum cum patre suo Hammone inire bella, quatenus milites suos fastidiat. Contrà ille nunc castigare milites, nunc lenibus verbis monere, ne gloriosam militiam seditionibus infuscarent. Ad postremum cum verbis nihil proficeret; ad corripiendos seditionis auctores, è tribunali in concionem armatam

Illius liberalitas, et severitas.

INTERPRETATIO.

a *Secutus æstum pelagi, ostia fluminis Indi ingreditur tanquam* victor, *qui currum egit circa metam, quòd protulisset imperii fines eò usque quò licuit, et exercitum ducere per solitudines regionum, et naves agere in pelago.*

b *Summa hæc liberalitas accepta est omnibus pro munere maximo, et tam grata fuit creditoribus quàm debitoribus.*

NOTÆ.

1. *Barcen condidit.*] Construxisse navalia referunt Arrian. et Curt. At de Barce non meminêrunt.

2. *Ibi multæ.*] Non Babyloniæ, sed dum Babyloniam redit.

3. *Necari jussit.*] Cleandrum, Sitaclem, et Agathonem Medis præpositos, à quibus occisus Parmenio fuerat Alexandri jussu.

4. *Statiram.*] Alii Barsinen dicunt: Parasytim etiam, ex Ochi filiabus minimam, Susis uxorem duxit.

5. *Missionem.*] Ipsi etiam infensi Alexandro veterani, quasi bello inutiles, dimitterentur.

inermis ipse desiliit, et nemine prohibente, XIII correptos manu suâ ipse ad supplicia duxit. [a]Tantam vel illis moriendi patientiam metus regis, vel huic exigendi supplicii constantiam disciplina militaris dabat.

Suos ad officium revocat. Hephæstionis obitus.

CAP. XII. Inde separatim auxilia Persarum in concione alloquitur. Laudat perpetuam illorum, tum in se, tum in pristinos reges fidem; sua in illos beneficio commemorat; ut nunquam quasi victos, sed veluti victoriæ socios habuerit; denique se in illorum, non illos in gentis suæ morem transisse: affinitatibus connubiorum victos victoribus miscuisse: Nunc quoque ait, custodiam corporis sui non Macedonibus tantùm se, verùm et illis crediturum. Atque ita mille ex his juvenis in numerum satellitum legit: [b] auxiliorum quoque portionem, formatam in disciplinam Macedonum, exercitui suo miscet. Quam rem ægrè Macedones tulêrunt, jactantes hostes suo in officium suum à rege subjectos. Tunc universi flentes, regem adeunt, orant *suppliciis suis potiùs saturet se, quàm contumeliis.*[c] [1]Quâ modestiâ obtinuêrunt, ut undecim millia militum veteranorum exauctoraret. Sed et ex amicis dimissi senes, Polyperchon, Clitus, Gorgias, Polydamas, Amadas, Antigenes. Dimissis his Craterus præponitur, jussus præesse Macedonibus in Antipatri locum; Antipatrumque cum supplemento tironum in locum ejus evocat; stipendia [2]revertentibus, veluti militantibus data. Dum hæc aguntur, unus ex amicis ejus Ephæstion decedit, dotibus primo formæ pueritiæque, mox obsequiis regi percarus: quem [3]contra decus regium Alexander diu luxit: tumulúmque ei XXI millium talentorum fecit; eúmque post mortem coli ut deum jussit.

In morbum lethalem incidit.

CAP. XIII. Ab ultimis littoribus Oceani Babyloniam revertenti nuntiatur, legationes Carthaginiensium, cæterarumq; Africæ

INTERPRETATIO.

[a] *Vel tantus erat metus regis, ut illi patienter morerentur, vel tam severa militaris disciplina, ut ipse ausus fuerit sumere supplicium* à rebellibus.

[b] *Immiscet suo exercitui partem Persarum, aliorùmque populorum qui docti erant disciplinam Macedonum.*

[c] *Precantur ut illis potiùs mortem inferat quàm contumelias.*

NOTÆ.

1. *Quâ modestiâ.*] Ad gratiam stabiliendam publicum epulum instituit, cui novem convivarum millia adfuerunt.

2. *Revertentibus.*] Jussit etiam, ut illi primas sedes in theatris coronati obtinerent.

3. *Contra decus regium.*] Glaucum medicum egit in crucem; ædem Æsculapii Ecbatanis evertit, tibias musicàmque in castris diu compescuit, diem noctèmque integram incubuit defuncto corpori, multáque alia dedit signa nimii doloris. *Hæc Arrian.*

civitatum, sed et [1] Hispaniarum, Siciliæ, [2] Galliæ, [3] Sardiniæ, nonnullas quoque ex Italiâ ejus adventum Babylone opperiri. Adeò universum terrarum Orbem nominis ejus terror invaserat, ut cunctæ gentes, veluti destinato sibi regi adularentur. Hâc igitur ex causâ Babyloniam festinanti, veluti conventum terrarum Orbis acturo, [4] quidam ex Magis prædixit ne urbem introiret, testatus hunc locum ei fatalem fore. Ob hoc omissâ Babyloniâ, in [5] Bursiam urbem trans Euphratem, desertam olim, concessit. Ibi ab [6] Anaxarcho philosopho compulsus est rursùm Magorum prædicta contemnere, ut falsa et incerta; et si fatis constent, ignota mortalibus: at si naturæ debeantur, immutabilia. Reversus igitur Babyloniam multis diebus otio datus, intermissum olim convivium solenniter instituit: totúsque in lætitiam effusis, [a] cùm diei noctem pervigilem junxisset, recedentem jam è convivio [7] Medicus Thessalus, instauratâ comessatione, et ipsum et sodales ejus invitat. Accepto poculo, mediâ potione repentè veluti telo confixus ingemuit: elatúsque è convivio semianimis, tanto dolore cruciatus est, ut ferrum in remedia posceret, tactumque hominum velut vulnera indolesceret. Amici causam morbi, intemperiem ebrietatis, disseminavêrunt: re autem verâ insidiæ fuêrunt, quarum infamiam successorum potentia oppressit.

A.M. 3730.
Ol. 114. 4.
Urb.C. 429.
Ant.C. 322.

CAP. XIV. Auctor insidiarum [8] Antipater fuit, qui cùm carissimos amicos ejus interfectos videret: Alexandrum Lyncistam generum suum occisum: se magnis rebus in Græcia gestis, non tam gratum apud regem, quàm invidiosum esse; à matre

INTERPRETATIO.

[a] *Cum diem noctémque integram in convivio transegisset.*

NOTÆ.

1. *Hispaniarum.*] Provincia Europæ amplissima, Oceano et Mari Mediterraneo, instar peninsulæ, à tribus lateribus circumflua, Pyrenæis montibus à Gallis sejuncta. Nomine plurali dicitur, qui ab Ibero flumine in duas divisa partes, quarum una citerior dicta est, ulterior altera: deinde tres habuit partes, Terraconensem, Bæticam, et Lusitaniam.

2. *Galliæ.*] Omnibus ex partibus Oceano, Pyrenæis montibus, Alpibus, Rheno, et Mari Mediterraneo circumscribitur. Multiplex illius olim divisio fuit, in Togatam, Comatam, et Braccatam; Transalpinam et Cisalpinam; Narbonensem, Lugdunensem, Aquitanicam, et Belgicam, &c. Sed hoc non est hujus loci.

3. *Sardiniæ.*] Insula est ingens. Italiæ adjacens, inter Tyrrhenum et Balearicum mare à Sardo Herculis filio nomen sortita.

4. *Quidam ex Magis.*] Fuerant portenta illius mortis prænuntia; Regi enim propter Babyloniam naviganti, regium capitis ornamentum, eique alligatum diadema, ventus abripuit: quod cùm palustri adhæsisset arundini, regi Seleucus retulit, quod ei portendit imperium.

5. *Bursiam.*] Alii Burbesiam, Borsippam alii legunt, quæ vera lectio est.

6. *Anaxarcho.*] Qui Alexandro familiaris fuit, à quo cùm in magnificis epulis rogaretur, quid de illo apparatu sibi videretur, tum ille Nicocreontem intuens, *Cuncta magnifica,* inquit, *sed oportebat caput alicujus satrapæ apponi.* Posteà verò Nicocreon ex satrapâ rex factus, Anaxarchum in Cyprum deduci, et in saxo concavo inclusum ferreis contundi jussit: sed ille celebri dicto pœnam elusit: *Tunde, tunde,* inquit, *Anaxarchi vasculum: nam Anaxarchum non teris.*

7. *Medicus.*] Medius habent Plutarch. Diod. et Arrian.

8. *Antipater fuit.*] Duplex est apud Auctores de Alexandri morte sententia: alii veneno, ut Curtius et Justin. alii potu

Antipatri artibus veneno extinguitur. quoque ejus Olympiade variis se criminationibus vexatum; huc accedebant, ante paucos dies, supplicia in præfectos devictarum nationum crudeliter habita. Ex quibus rebus se quoque à Macedoniâ non ad societatem militiæ, sed ad pœnam evocatum arbitrabatur. Igitur ad occupandum regem, Cassandrum filium dato veneno subornat, qui cum fratribus Philippo et Jollâ ministrare regi solebat: hujus veneni tanta vis fuit, ut non ære, non ferro, non testa contineretur, nec aliter ferri, nisi [1] in ungulâ equi potuerit: præmonito filio, ne alii quàm Thessalo et fratribus crederet. Hac igitur ex causâ, apud Thessalum paratum, repetitúmque convivium est. Philippus et Jollas prægustare ac temperare potum regis soliti, in aquâ frigidâ venenum habuêrunt, quam prægustatæ jam potioni supermisêrunt.

Alexandri novissima verba. CAP. XV. Quarto die Alexander indubitatam mortem sentiens, *agnoscere se fatum domûs majorum suorum* ait: [a] nam plerosque Æacidarum intra trigesimum annum defunctos. Tumultuantes deinde milites, insidiis periise regem suspicantes, ipse sedavit; eósque omnes cùm prolatus in editissimum urbis locum esset, ad conspectum suum admisit, osculandámque dextram suam flentibus porrexit. Cùm lacrymarent omnes, ipse non sine lacrymis tantùm, verùm etiam sine ullo tristioris mentis argumento fuit, ut quosdam impatientiùs dolentes consolatus sit: quibusdam mandata ad parentes eorum dederit: adeò, sicuti in hostem, ita et in mortem invictus animus fuit. Dimissis militibus, amicos circumstantes percontatur, *videantúrne similem sibi reperturi regem?* Tacentibus cunctis, tum ipse, *ut hoc nesciat, ita illud scire vaticinarique se, ac penè oculis videre* dixit, *quantùm sit in hoc certamine sanguinis fusura Macedonia; quantis cædibus, quo cruore, mortuo sibi parentatura.* Ad postremum, corpus suum in Hammonis templo condi jubet. Cùm deficere eum amici viderent, quærunt, *quem imperii faciat hæredem?* Respondit, [2] *Dignissimum.* Tanta illi magnitudo animi fuit, ut cùm Herculem filium, cùm fratrem Aridæum; cùm Roxanen uxorem prægnantem relinqueret; ob-

INTERPRETATIO.

[a] Nam plerosque, &c. *Hæc spuria videntur, nec ab Alexandro prolata. Justini sunt.*

NOTÆ.

nimio sublatum volunt, ut Plutarch. Arrianus, Livius, Solinus, et Athenæus. Cùm enim Clearchum excepisset convivio, apud Medium obnixè rogantem, commessatum ivit: apud quem, dum in diem sequentem perpotat, febre tentatus est. *Ità Plutarch.* Addit Athenæus; eum Proteæ poculum, quod duos congios capiebat, præbuisse, et post eum ebibisse. Cùm verò id perferre non posset, reclinatum in pulvinar, morbóque correptum interiisse.

1. *In ungulâ equi.*] Ungulam mulinam Arrianus, asininam Plutarchus habet.

2. *Dignissimum.*] Volunt nonnulli sententiam Alexandri non benè à Justino expressam; nec enim voluit ut rex eligeretur qui maximè dignus imperio foret; sed prædixit regnum suum fore occupantis, fortioris scilicet. Diodorus enim habet *κράτιστον* et *ἄριστον*, quarum vocum altera potentissimum, altera Marte præstantissimum significat. Curtius habet: *ei relinquere se regnum, qui esset optimus.*

litus necessitudinum, dignissimum nuncuparet hæredem: prorsùs quasi nefas esset, viro forti alium quàm virum fortem succedere, aut tanti regni opes aliis, quàm probatis relinqui. Hâc voce, veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in æmulationem consurgunt, et ambitione. vulgi tacitum [a] favorem militum quærunt. Sexto die præclusâ voce, exemptum digito annulum Perdiccæ tradidit: quæ res gliscentem amicorum dissensionem sedavit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, judicio tamen electus esse videbatur.

Alexandri elogium.

2 Duos voluit dicere aut certe debuit.

CAP. XVI. [1] Decessit Alexander, mensem unum, annos [2] tres et triginta natus; vir supra humanam potentiam magnitudine animi præditus. Quâ nocte eum mater Olympias concepit, visa per quietem est cum ingenti serpente volutari: nec decepta somnio est. Nam profecto majus humanâ mortalitate onus utero tulit, quam cùm Æacidarum gens ab ultimâ sæculorum memoriâ, et regna patris, fratris, mariti, ac deinceps majorum omnium illustraverint; nullis tamen nomine, quam filii clarior fuit. Prodigia magnitudinis ejus in ipso ortu nonnulla apparuêre. Nam eâ die quâ natus est, duæ aquilæ totâ die præpetes supra culmen domûs patris ejus sedêrunt, omen duplicis imperii, Europæ Asiæque præferentes. Eâdem quoque die nuntium pater ejus duarum victoriarum accepit; alterius [3] belli Illyrici; alterius, certaminis Olympici, in quod quadrigarum currus miserat: quod omen universarum terrarum victoriam infanti portendebat. Puer acerrimus literarum studiis eruditus fuit; exactâ pueritiâ, per quinquennium [4] sub Aristotele [doctore inclyto omnium philosophorum] crevit. Accepto deinde imperio, Regem se Terrarum omnium ac Mundi appellari jussit: tantámque fiduciam sui militibus fecit, ut illo præsente nullius hostis arma, nec inermes, timuerint. Itaque cum nullo hostium unquam congressus est, quem non vicerit: nullam urbem obsedit, quam non expugnaverit: nullam gentem adiit, quam non calcaverit. Victus denique ad postremum est, non virtute hostili, sed insidiis suorum, et fraude civili.

INTERPRETATIO.

[a] Videtur legendum, *et ambitione tacitâ vulgi favorem quærunt:* comitate scil. et benevolentia.

NOTÆ.

1. *Decessit.*] Alexander jam morti proximus, ad Euphratem deferri voluit; eo animo, ut in flumen demersus, sicque sublatus ex hominum oculis, certiorem apud posteros fidem faceret, se ortum è genere deorum, ad deos rediisse; quod cum Roxana impediret, ille, effusis lacrymis, *Quin tu*, inquit, *partui divinitatis gloriam invides?*

2. *Tres et triginta.*] Fallitur Justinus; dicit enim natum esse ineunte Olymp. 106. mortuus verò est, *ex Arrian. Diod. Euseb. Joseph.* prætore Agesiâ, ineunte Olymp. 114. Cùm ergo octo tantùm Olympiadas vivendo expleverit, 32 non 33 annos vixit.

3. *Belli Illyrici.*] Illyrios vicerat Parmenio.

4. *Sub Aristotele.*] Plutarchus Alexandri præceptores vocat Leonidam et Lysimachum Acarnanum.

LIBER XIII

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Luctus post Alexandri Magni excèssum: Macedonum ingratitudo: ducum ambitio, militúmque avaritia.*
2. *De Alexandri successore, ducum exercitûs sententiæ pugnantes.*
3. *Perdiccæ sententiæ reclamant pedites: unde tumultus et seditio, cui Perdicca prudenter medetur.*
4. *Aridæo rege designato, Perdicca et alii duces, seu principes; provincias dividunt.*
5. *Bellum pro Græciæ libertate ab Atheniensibus et Ætolis reparatum. Demosthenis pro patriâ labores. Antipatri obsidio et liberatio.*
6. *Perdicca Cappadoces prælio fatigat. Bellum inter Antigonum et Perdiccam. Ptolemæi solers industria.*
7. *Ptolemæus bellum parat in Perdiccam. Eumenis res fortiter et feliciter gestæ.*

CAPUT I.

Luctus post Alexandri Magni mortem. *Macedonum ingratitudo.* A.M. 3730. Ol. 114. 1. Urb.C. 429. Ant.C. 322.

EXSTINCTO in ipso ætatis ac victoriarum flore Alexandro Magno, triste apud omnes totâ Babylone [1] silentium fuit. Sed nec devictæ gentes fidem nuntio habuêrunt, quòd ut invictum regem, ita immortalem, esse crediderant; recordantes, quoties præsenti morte ereptus esset: [a] quam sæpè pro amisso, repentè se non sospitem tantùm suis, verùm etiam victorem obtulisset. [b] Ut verò mortis ejus fides adfuit, omnes barbaræ gentes paulò antè ab eo devictæ, non ut hostem, sed ut parentem luxêrunt. Mater quoque Darii regis, [c] quam

INTERPRETATIO.

[a] *Quàm sæpè rediisset ad suos non tantùm salvus, sed, etiam victor, cum mortuus putaretur.*

[b] *Postquam fama de ejus morte dissipata est.*

[c] *Quæ non doluerat ad hoc tempus supervixisse filio* suo Dario *occiso, quia victor* Alexander *benignè eam habuit*, licet *à regia dignitate redactam in captivitatem.*

NOTÆ.

1. *Silentium fuit.*] Alexandri mortem amicorum comploratio primùm excepit: deinde luctus universam pervasit urbem, nobilibus pueris, ejus custodiæ assuetis, furentium more Babylone totâ excurrentibus.

amisso filio, à fastigio tantæ majestatis in captivitatem redactam, indulgentiâ victoris, in eam diem vitæ non pœnituerat, auditâ morte Alexandri, mortem sibi ipsa conscivit; non quòd hostem filio præferret; sed quòd pietatem filii in eo, quem ut hostem timuerat, experta esset. [1]Contrà, Macedones, non ut civem ac tantæ majestatis regem, verùm ut hostem amissum, gaudebant: severitatem nimiam et assidua belli pericula execrantes. Huc accedebat, quòd principes regnum et imperia, vulgus militum thesauros et grande pondùs auri, velut inopinatam prædam, spectabant†: illi successionem regni, hi opum ac divitiarum hæreditatem cogitantes. Erant enim in thesauris [2]quinquaginta millia* talentum, et in annuo vectigali [tributo] [3]tricena millia. Sed nec amici Alexandri frustrà regnum sperabant: nam ejus virtutis ac venerationis erant, ut singulos reges putares. Quippe ea formæ pulchritudo, et proceritas corporis, et virium ac sapientiæ magnitudo in omnibus fuit, ut, qui eos ignoraret, non ex unâ gente, sed ex toto terrarum Orbe electos judicaret. Neque enim unquam antè Macedonia, vel ulla gens alia, tam clarorum virorum proventu floruit: quos primò Philippus, mox Alexander tantâ curâ legerat, ut non tam ad societatem belli, quàm in successionem regni, electi viderentur. Quis igitur miretur, talibus ministris, Orbem terrarum victum, cùm exercitus Macedonum tot, non ducibus, sed regibus regeretur? qui nunquam sibi reperîssent pares, si non inter se concurrissent: multósque Macedonia pro uno Alexandros habuisset, nisi fortuna eos æmulatione virtutis in perniciem mutuam armâsset.

† Alii, *sperabant.*

* *Monetæ nostræ Brit. circiter Milliones decem*

CAP. II. [a]Cæterum, occiso Alexandro, non, ut læti, ita et securi fuêre, omnium unum locum competentibus‡: nec minùs milites invicem se timebant, quorum et libertas solutior et favor incertus erat. Inter ipsos verò æqualitas discordiam augebat, nemine tantùm cæteros excedente, ut ei aliquis se summitteret. Armati itaque in regiam coëunt, ad formandum rerum præsentium statum. Perdicca censet [4]*Roxanes exspectari partum, quæ exacto*

De illius successore diversæ ducum sententiæ.

‡ *Cupientibus* alii.

INTERPRETATIO.

[a] *Cæterum mortuo Alexandro, non tam securi fuêrunt, quàm læti, quia omnes appetebant regiam dignitatem, et singuli non minus metuebant milites, quàm alias duces.*

NOTÆ.

1. *Contra Macedones.*] Affirmat tamen Curtius. eos regis interitum multo luctu prosecutos esse. *Versa via* expunximus.

2. *Quinquaginta millia.*] Nostrâ numerandi ratione, fuêrunt milliones triginta.

3. *Tricena millia.*] Budæus legit 30, quæ constituunt milliones octodecim.

4. *Roxanes exspectari.*] Diversæ fuêrunt de rege eligendo ducum sententiæ: Nearchus classis præfectus non Roxanis partum exspectandum, sed Barsinæ filium coronandum censuit. Utrumque Ptolemæus respuit, indignum ratus victores servire captivarum filiis. Aristonus verò Perdiccam pro rege habendum, quippe cui

mense octavo, matura jam ex Alexandro erat; et, si puerum peperisset, hunc dari successorem patri. Meleager negat *differenda in partus dubios consilia; nec exspectandum dum reges nascerentur, cùm jam genitis uti liceret: seu puer illis placeat, esse Pergami filium Alexandri, natum ex Barsine, nomine Herculem: seu mallent juvenem, esse in castris fratrem Alexandri Aridæum, comem, et cunctis non suo tantùm, verùm et patris Philippi, nomine acceptissimum. Cæterùm Roxanen esse originis Persicæ: nec esse fas, ut Macedonibus ex sanguine eorum, quorum regna deleverint, reges constituantur: quod nec ipsum Alexandrum voluisse dicit: denique morientem nullam de eo mentionem habuisse.* Ptolemæus recusabat regem Aridæum, [a]*non propter maternas modò sordes, quod ex Larissæo* [1]*scorto nasceretur: sed etiam propter* [2]*valetudinem majorem, quam patiebatur; ne ille nomen regis, alius imperium teneret:* [b]*melius esse ex his legi, qui pro virtute regi suo proximi fuerint, qui provincias regant, quibus bella mandentur, quàm sub personâ regis indignorum subjiciantur imperio.* Vicit Perdiccæ sententia, consensu universorum. Placuit itaque [3]Roxanes expectari partum; et, si puer natus fuisset, tutores Leonatum, Perdiccam, Crateron, et Antipatrum constituunt, confestímque in tutorum obsequia jurant.

2 Invaletudinem, quæ vox Ciceronis est.

Militum seditio, cui Perdicca medetur.

CAP. III. Cùm equites quoque idem fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum, Alexandri fratrem, regem appellant, satellitésque illi ex turbâ suâ legunt, et nomine Philippi patris vocari jubent. Quæ cum nuntiata equitibus essent, legatos ad mitigandum eorum animos, duos ex proceribus, Attalum et Meleagrum mittunt, qui potentiam ex vulgi adulatione quærentes, omissâ legatione, peditibus con-

INTERPRETATIO.

[a] *Non modò propter infamiam illius matris: (nam natus erat ex scorto Larissæo:) sed etiam ob morbum comitialem quo laborabat.*

[b] *Satius est aliquos eligi ex illis qui fortitudine Alexandro ferè pares fuerint, ut et regant provincias, gerant et bella, quàm parere indignis hominibus, qui,* freti potestate *regis* inepti, omnia subversuri sint.

NOTÆ.

moriens Alexander annulum tradidisset. Illi assensêrunt omnes: sed, dum Perdicca pudorem inter et cupiditatem hæret dubius; Meleager animos omnium ab ipso vehementi oratione avertit: jamque ingens militum globus stipabat Meleagrum, cùm Macedo quidam Aridæo regnum deberi clamitat; in quem ubi concio consensit, Meleager, Perdiccæ infensus, adducit in regiam Aridæum, et regem à militibus salutari curat. Hæc multis *Curtius.*

1. *Scorto.*] Philinna dicebatur, quam Ptolemæus apud Athenæum saltatricem vocat.

2. *Valetudinem.*] Morbum comitialem, quem Herculeum et sacrum appellant: Aridæus enim mentis erat impos, pharmaco, ut ferebatur, ab Olympiade propinato. *Ita Plut.*

3. *Roxanes.*] Quæ Oxiatris erat filia, Barsinem verò Darii, ut ait Arrianus; non Pharnabazi, ut Porphyrius; nec Artabazi, ut Plutarchus voluit.

sentiunt. Statim et seditio crevit, ubi caput et consilium habere cœpit. Tunc ad delendum equitatum cuncti armati in regiam irrumpunt: quo cognito, equites trepidi ab urbe discedunt, castrísque positis, et ipsi pedites terrere cœpêrunt. Sed neque procerum inter se odia cessabant. Attalus ad interficiendum Perdiccam, ducem partis alterius, mittit: [a]ad quem armatum, et ultrò provocantem, cùm accedere percussores auso non fuissent; tanta constantia Perdiccæ fuit, ut ultrò ad pedites veniret, et in concionem vocatos edoceret, quod facinus molirentur? *Respicerent contra quos arma sumpsissent: non illos Persas, sed Macedonas; non hostes, sed cives esse; plerósque etiam cognatos eorum, certè commilitones, eorundem castrorum ac periculorum socios; edituros deinde egregium hostibus suis spectaculum, ut quorum armis victos se doleant, eorum mutuis cædibus gaudeant, parentaturósque sanguine suo manibus hostium à se interfectorum.*

Aridæo Rege designato, duces Provincias dividunt.

CAP. IV. Hæc cum pro singulari facundiâ suâ Perdicca peroràsset, adeò movit pedites, ut probato consilio ejus, dux ab omnibus legeretur. Tum equites, in concordiam revocati, in Aridæum regem consentiunt. Servata est portio regni Alexandri filio, si natus esset. Hæc agebantur, posito in medio corpore Alexandri, ut majestas ejus testis decretorum esset. His ita compositis, Macedoniæ et Græciæ Antipater præponitur: regiæ pecuniæ custodia Cratero traditur: castrorum, exercitus, * et rerum cura Meleagro et Perdiccæ assignatur: jubetúrque Aridæus rex, corpus Alexandri in Hammonis templum deducere. Tunc Perdicca, infensus seditionis auctoribus, repentè ignaro collegâ, [1] lustrationem castrorum, propter mortem regis, in posterum edicit. Postquam armatum exercitum in campo constituit, consentientibus universis, evocatos, dum transit, de singulis [2]manipulis seditiosos, supplicio tradi [3]occultè jubet. Reversus inde, [4]inter principes provincias dividit, [b]simul ut et removeret æmulos,

* *Castrensium rerum et cura Mel.* alii.

INTERPRETATIO.

[a] *Cum percussores non ausi fuissent accedere ad eum armatum, et illos ultrò appellantem.*

[b] *Ut removeret æmulos suæ potentiæ, et sibi conciliaret benevolentiam* eorum quibus dabat *munus imperandi* provinciis.

NOTÆ.

1. *Lustrationem.*] Lustrabantur milites carne discissâ, et ab utrâque parte projectâ.

2. *Manipulis.*] More Romano loquitur apud quos manipulus 200 milites continebat. Dum pauperes essent Romani, *Manipulum* ideò militum turbam vocabant, quod sequi manipulos alligatos perticis pro signis sequerentur. Ideò Lucanus:

Pertica suspensos portabat longa maniplos.

3. *Occultè jubet.*] Refert Curtius seditiosos ex singulis manipulis ab Aridæo evocatos, impellente Perdiccâ, qui in conspectu totius exercitûs, non prohibente Aridæo, eos ab equitibus conteri jussit.

4. *Inter principes.*] Decem Satrapas Curtius, Justinus tredecim, plures Diod. numerat.

et munus imperii, beneficii sui faceret. Prima [1] Ptolemæo Ægyptus, et Africæ [2] Arabiæque pars sorte venit, quem ex gregario milite Alexander virtutis causâ provexerat; cui ad tradendam provinciam Cleomenes, qui Alexandriam ædificaverat, datur. Confinem huic provinciæ Syriam Laumedon Mitylenæus, Ciliciam Philotas, Phylo Illyrios accipiunt. Mediæ majori [3] Acropates, minori socer Perdiccæ præponitur. [4] Susiana gens Cyno, [5] Phrygia major Antigono, Philippi filio, assignatur. [6] Lyciam et [7] Pamphyliam Nearchus, [8] Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonato minor Phrygia evenit: [9] Thracia et regiones Pontici maris Lysimacho; Cappadocia cum [10] Paphlagoniâ Eumeni data. Summus castrorum tribunatus Seleuco Antiochi filio cessit. Stipatoribus regis satellitibúsque Cassander filius Antipatri præficitur. In Bactrianâ ulteriore, et Indiæ regionibus, priores præfecti retenti. Terras * inter amnes, [11] Hydaspem et [12] Indum Taxiles habebat. In colonias in Indis conditas, Pithon, Agenoris filius, mittitur. Parapamisios, et finem Caucasi montis, Extarches accepit. [13] Aracosii [14] Gedrosíque Sibyrto traduntur: Drancæ et Arei Statanori. Bactrianos Amyntas sortitur Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phratafernes Armenios, Neoptolemus Persas, Peucestes Baby-

* *Sedes* conj. Græv.

NOTÆ.

1. *Ptolemæo.*] Non gregarius fuit miles, ut ait Justinus; sed Philippi ex Arsinoë concubinâ filius, quæ ex Philippo gravida in uxorem tradita est Lago, à quo Ptolemæus Lagi dictus est.

2. *Arabiæ.*] Terminos habuit Syriam, Euphratem, sinum Persicum, et Arabicum: tres in partes dividitur; Petræam, Desertam, et Felicem.

3. *Acropates.*] Atropates vocatur ab Arriano: ab eo Mediæ pars Atropatia dicta est, *ex Strabone*.

4. *Susiana gens.*] Quæ Assyriam inter, Persidem, et Mediam habitabat, *Susistum*.

5. *Phrygia major.*] Phrygia duplex fuit Major, seu Salutaris, quæ Bithyniâ, Galatiâ, Pamphyliâ, et Lydiâ clauditur. Minor, quæ Hellespontica dicta est, quia ad Hellespontum usque pertinebat. In eâ olim Troja fuit.

6. *Lyciam.*] Phrygiâ, Pamphyliâ, Cariâ, et Mari Mediterraneo circumscribitur.

7. *Pamphyliam.*] Undique Lyciâ Lycaoniâ Pisidiâ, et Mari terminatam.

8. *Cariam.*] Quæ inter Lyciam et Ioniam, ad Mare Carpathium seu Ægeum pertingebat.

9. *Thraciâ.*] Quæ Mari Ægæo, Propontide, Macedoniâ et Mysiâ inclusa, *Romelia*.

10. *Paphlagoniâ.*] Quæ à Galatiâ ad Pontum Euxinum, inter Bithyniam et Cappadociam, extenditur.

11. *Hydaspem.*] Fluvius Asiæ geminus est hujus nominis: alter, in Susianâ regione, prope Susam, fluit: alter, de quo hic agitur, apud Nysam in Indum illabitur.

12. *Indum.*] Fluvium Indiæ maximum, qui ex Paropamisso monte oriens, ubi magnam Indiæ partem alluit, in Oceanum duobus ostiis se exonerat.

13. *Aracosii.*] Qui ad ripam Indi fluminis habitabant, *Candaar*. Alii meliùs legunt *Arachosii* ex Diod.

14. *Gedrosi.*] Qui partem Persidis inter Caramaniam, Aracosiam et Oceanum incolebant.

Ionios, Arthous [1]Pelasgos, Arcesilaus [2]Mesopotamiam. [a] Cùm hæc divisio, veluti fatale munus, singulis contigisset, ita magna incrementorum materia plurimis fuit. Siquidem non magno post tempore, quasi regna, non præfecturas divisissent: sic reges ex præfectis facti, magnas opes non sibi tantùm paravêrunt, verùm etiam posteris reliquêrunt.

Bellum à Græcis renovatum. *Antipatri obsidio et liberatio.* A.M. 3731. Ol. 114. 2. Urb.C. 430. Ant.C. 321.

CAP. V. Dum hæc in Oriente aguntur, in Græcia Athenienses et Ætoli bellum, quod jam vivo Alexandro moverant, summis viribus instruebant. Causæ belli erant, quod [3]reversus ab Indiâ Alexander, epistolas in Græciam scripserat, quibus omnium civitatum exules, præter cædis damnati, restituebantur. [b]Quæ recitatæ præsente universâ Græciâ, in mercatu Olympiaco, magnos motus fecêrunt; quòd plurimi, non legibus pulsi patriâ, sed per factionem principum fuerant, verentibus iisdem principibus, ne revocati potentiores in republicâ fierent. Palàm igitur jam tunc multæ civitates libertatem bello vindicandam fremebant. Principes tamen omnium Athenienses et Ætoli fuêre. Quod cùm nuntiatum Alexandro esset, mille naves longas sociis imperari præceperat, quibus in Occidente bellum gereret; excursurúsque cum validâ manu fuerat ad Athenas delendas. Igitur Athenienses, contracto xxx millium exercitu, et cc navibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte evenerat, gerunt; eúmque [4]detrectantem prælium, et Heracleæ urbis mœnibus tuentem se, obsidione cingunt. Eodem tempore Demosthenes Atheniensis orator, [c]pulsus patriâ, ob crimen accepti [5]ab

INTERPRETATIO.

[a] *Cum hæc divisio obtigisset singulis quasi munus à fatis destinatum, multi sumsêrunt inde occasionem augendi suam potentiam.*

[b] *Quæ, lectæ coram omnibus Græciæ populis in ludis Olympicis, omnium animos commovêrunt in* Alexandrum.

[c] *Exulabat fortè Megaris, ejectus patriâ, quia pecuniam acceperat ab Harpalo, fugiente iram Alexandri, ut hortaretur Athenienses ad bellum gerendum Alexandro.*

NOTÆ.

1. *Pelasgos.*] Qui inter Thessaliam et Achaiam habitabant, *ex Plinio:* omnes tamen Græci apud Poëtas, Pelasgi dicuntur. Sed de his suprà.

2. *Mesopotamiam.*] Quæ ex unâ parte Euphrate, Tigri ex alterâ, terminatur. Unde nomen accipit. Nunc *Diarbeck.*

3. *Reversus ab Indiâ.*] Nicanorem Stagiritim miserat ad ludos Olympicos cum literis, quibus jubebat exules suis in civitatibus recipi.

4. *Detractantem prælium.*] Quia exiguum habebat exercitum Antipater: (rarus enim miles erat propter supplementa copiarum nuper in Asiam missa) et Thessali, relicto Antipatro, se junxerant Græcis. Quare, prælio commisso victus Antipater Lamiæ, quod Thessaliæ oppidum est, se inclusit: unde bellum illud Lamiacum dictum est.

5. *Ab Harpalo.*] Dum Alexander ex Indiâ victor revertitur, Harpalus thesauris Babyloniæ præfectus sibi malè conscius, quòd ingentem pecuniæ vim in ventris et gulæ illecebris profudisset, cum quinque talentûm millibus fugit in Græciam, ut Athenienses ad bellum gerendum alliceret.

Harpalo auri, qui crudelitatem Alexandri fugerat, quò civitatem in ejusdem Alexandri bellum impelleret, fortè [1] Megaris [2] exulabat: qui ut missum ab Atheniensibus, Hyperidem legatum cognovit, qui [3] Peloponnenses in societatem armorum sollicitaret, sequutus eum, [4] Sicyona, [5] Argos et Corinthum, cæteràsque civitates, eloquentiâ suâ Atheniensibus junxit. Ob quod factum, missâ ab Atheniensibus obviàm nave, [6] ab exilio revocatur. Interim in obsidione Antipatri, Leosthenes, dux Atheniensium, [7] telo è muris in transeuntem jacto, occiditur Quæ res tantùm animorum Antipatro dedit, ut etiam vallum rescindere auderet. Auxilium deinde à Leonato per legatos petit: qui cùm venire cum exercitu nuntiatus esset, obvii ei Athenienses cum instructis copiis fuêre, ibíque [8] equestri prælio gravi vulnere ictus extinguitur. Antipater, tametsi auxilia sua videret victa, morte tamen Leonati lætatus est: quippe et æmulum sublatum, et vires ejus accessisse sibi gratulabatur. [a] Statim igitur exercitu ejus recepto, cum par hostibus etiam prælio videretur, solutus obsidione, in Macedoniam concessit. Græcorum quoque copiæ, finibus Græciæ hoste pulso, in urbes dilapsæ.

CAP. VI. Intereà Perdicca, bello [9] Ariarathi, regi Cappado-

INTERPRETATIO.

[a] *Paulò pòst acceptis Leonati copiis, cùm videretur par hostibus etiam ad prælium ineundum.*

NOTÆ.

1. *Megaris.*] Urbs media inter Athenas et Corinthum, non procul ab Eleusi.

2. *Exulabat.*] Primùm Atheniensibus auctor fuerat Demosthenes, ut abigerent Harpalum: sed paulò pòst, dum numeratur illius pecunia, calicis aurei desiderium præ se tulit: quem nocte sequenti, cum 20 talentis, ad eum misit Harpalus: tum illi favere cœpit Demosthenes: quod ubi populo et Areopago innotuit, et 50 talentis damnatur, et in vincula conjicitur: sed ob valetudinem ferendo carceri cùm impar esset, aliis faventibus, dissimulantibus aliis, fugâ sibi consuluit, et Megaris substitit.

3. *Peloponnenses.*] Qui habitabant in Peloponnesi peninsulâ Græciæ maximâ, à Corintho extensâ, ad Tænarium promontorium. Octo partes còntinebat, Achaiam proprie dictam, Arcadiam, Argiam, Corinthiam, Elidem, Laconiam, Messeniam, et Sicyoniam. Nunc dicitur *Morea.*

4. *Sicyona.*] Urbem Peloponnesi, Sicyoniæ regis caput, inter Corinthum et Elidem.

5. *Argos.*] Triplex fuit. 1. Peloponnesiacum, Argiæ regionis caput, non procul a Corintho. 2. Amphilochium, in Epiro, inter Ambracium sinum et Acheloüm fluvium. 3. Pelasgicum in Thessaliâ Larissæ proximum. Dictum etiam Argos Hippium, ab equis, qui generosi ibi nascerentur.

6. *Ab exilio.*] Missâ in Æginam ad eum triremi, ex Pireæo, in urbem ab universâ civitate ad portas effusâ exceptus est.

7. *Telo è muris.*] Dum Leosthenes conatur opem ferre suis, saxo in capite ictus corruit, eique Antiphilus sufficitur.

8. *Equestri prælio.*] Thessalorum equitum virtute victus et occisus est Leonatus.

9. *Ariarathi.*] Quæ hic de Cappadocibus refert Justinus, de Isauriis narrat pluribus Diodorus.

cum, illato, prælióque victor, nihil præmii præter vulnera et pericula retulit. Quippe hostes ab acie in urbem recepti, occisis conjugibus et liberis, domos quisque suas cum omnibus copiis incendêrunt. Eódem congestis etiam servitiis, semetipsi præcipitant, ut nihil hostis victor suarum rerum, præter incendii spectaculo frueretur. [a] Inde, ut viribus auctoritatem regiam acquireret, ad nuptias Cleopatræ, sororis Alexandri Magni, et [1] alterius Alexandri quondam uxoris, non aspernante Olympiade, matre ejus, intendit: sed priùs Antipatrum, sub affinitatis obtentu, capere cupiebat. Itaque fingit se in matrimonium filiam ejus petere, quò faciliùs ab eo supplementum tironum ex Macedonia obtineret. Quem dolum [2] præsentiente Antipatro, dum duas eodem tempore uxores quærit, neutram obtinuit. Post hæc bellum inter Antigonum et Perdiccam oritur. Antigono Craterus et Antipater auxilium ferebant; qui, [3] factâ cum Atheniensibus pace, Polyperchonta Græciæ et Macedoniæ præponunt. [b] Perdicca, alienatis rebus, Aridæum et Alexandri Magni filium, in Cappadociâ, quorum cura illi mandata fuerat, de summâ belli in consilium adhibet. Quibusdam placebat bellum in Macedoniam transferri, ad ipsum fontem et caput regni, ubi et Olympias esset mater Alexandri, [c] non mediocre momentum partium, et civium favor, propter Alexandri Philippíque nomina: sed in rem visum est ab Ægypto incipere, ne, in Macedoniam profectis, Asia à Ptolemæo occuparetur. Eumeni, præter provincias quas acceperat, Paphlagonia, et Caria, et Lycia, et Phrygia adjiciuntur. Ibi Craterum et Antipatrum opperiri jubetur: adjutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas, et Neoptolemus: Clito cura classis traditur: Cilicia, Philotæ adempta, Philoxeno datur: ipse Perdicca Ægyptum

Perdicca Cappadoces vincit.

Bellum inter Antigonum et Perdiccam.

INTERPRETATIO.

[a] *Deinde, ut* sibi *jam viribus* potenti *compararet auctoritatem regiam, voluit uxorem ducere Cleopatram, sororem Alexandri Magni.*

[b] *Perdicca*, qui tunc erat *in Cappadociâ, animis ad bellum accensis, adhibuit in consilium de bello gerendo Aridæum, et Alexandri Magni filium, qui ipsius curæ commissi erant.*

[c] *Quæ* afferret *parti*, cui faveret *magnam potestatem et favorem populorum, ob memoriam Philippi* mariti, *et Alexandri* filii.

NOTÆ.

1. *Alterius Alexandri.*] Molossi Epiri regis, qui in Italiâ periit.

2. *Præsentiente.*] Perdiccæ consilio Antipatro detecta sunt per Antigonum, qui à Perdiccâ insidiis appetitus, clam cum Demetrio filio ex Asiâ ad eum confugerat.

3. *Factâ cum Atheniensibus*, &c.] Dum hæc aguntur, Græci navali prælio bis victi sunt à Clito Macedonicæ classis præfecto: quare coacti sunt se, suáque Antipatro permittere, qui benignè usus victoriâ, pacem illis concessit.

eum ingenti exercitu petit. [a] Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur: ferrúmque ab hostili bello in civilem sanguinem vertit, exemplo furentium, manus ac membra sua, ipsa cæsura. Sed Ptolemæus in Ægypto, solerti industriâ magnas opes parabat; quippe et Ægyptios insigni moderatione in favorem sui solicitaverat: et reges finitimos beneficiis obsequiísque devinxerat: terminos quoque imperii, acquisitâ [1] Cyrene urbe, ampliaverat; factúsque jam tantus erat, ut non tam timeret, quàm timendus ipse hostibus esset.

Origo urbis Cyrenes.

CAP. VII. Cyrene autem condita fuit [2] ab Aristæo, [b] cui nomen [3] Batto, propter linguæ obligationem fuit. Hujus pater Grinus, rex [4] Theræ insulæ, cùm ad oraculum Delphos, propter dedecus adolescentis filii nondum loquentis, deum deprecaturus venisset, responsum accepit, quo jubebatur filius ejus Battus, *Africam petere, et urbem Cyrenem condere, usum linguæ ibi accepturus.* [c] Cum responsum ludibrio simile videretur, propter solitudinem Theræ insulæ, ex quâ coloni ad urbem condendam in Africam tam vastæ regionis proficisci jubebantur, res omissa est. Interjecto deinde tempore, velut contumaces, pestilentiâ deo parêre compelluntur; quorum tam insignis paucitas fuit, ut vix unam navem complerent. Cùm venissent in Africam, pulsis accolis, [5] montem Cyran, et propter amœnitatem loci, et fontium ubertatem occupavêre. Ibi Battus, dux eorum, linguæ nodis solutis, loqui primùm cœpit: [d] quæ res animos eorum, ex promissis dei jam parte perceptâ, in reliquam spem condendæ urbis accendit. Positis igitur castris, opinionem veteris fabulæ accipiunt, Cyrenem, eximiæ pulchritudinis virginem, à Thessaliæ monte [6] Pelio ab Apolline raptam, perlatámque

INTERPRETATIO.

a *Sic Macedonia bellum in se ipsam gerit, principibus divisis in duas partes, et vertit arma in proprios cives post bellum in barbaros gestum, quasi sibi* vellet *more furentium abscindere manus et membra.*

b *Qui Battus nominatus est, ob linguam ligatam* et impeditam.

c *Cùm responsum oraculi contemneretur, quia insula Theramenes vacua erat ab incolis.*

d *Quod inflammavit eorum animos ad extruendam urbem, quia deus jam perfecerat partem promissorum.*

NOTÆ.

1. *Cyrene urbe.*] Nunc in regno Barcâ versùs Syrtim magnam, Cyrenaïcæ regionis urbs primaria, inter Barcem et Ammonis templum.

2. *Ab Aristæo.*] At Callimacho vocatur Aristoteles.

3. *Batto.*] Blæsum significat. Libyes regem *Battum* suâ linguâ appellant.

4. *Theræ.*] Est Ægei maris insula Spartanorum colonia, quæ ut primùm ex undis enata est, *Callisto* dicta est, deinde *Thera.*

5. *Montem Cyran.*] A quo urbe Cyrene, potiùs quàm à virgine, nomen inditum est.

6. *Pelio.*] Mons est Thessaliæ, in sinum Pelasgicum incumbens; gigantum fabulis notat.

in ejusdem montis juga, cujus collem occupaverant, à Deo repletam, [1] quatuor pueros peperisse, Nomium, Aristæum, Authocum, Argæum: missos [2] à patre Hypseo, rege Thessaliæ, qui perquirerent virginem, loci amœnitate captos in iisdem terris cum virgine resedisse. Ex his pueris tres adultos in Thessaliam reversos, avita regna recepisse. Aristæum in Arcadiâ latè regnâsse, [a] eúmque primùm et apium et mellis usum, et lactis ad coagula hominibus tradidisse, [3] solstitialésque ortus sideris primùm invenisse. Quibus auditis, Battus virginis nomine, ex responsis agnito, urbem Cyrenem condidit.

CAP. VIII. Igitur Ptolemæus hujus urbis auctus viribus bellum in adventum Perdiccæ parabat. Sed Perdiccæ plus odium arrogantiæ, quàm vires hostium nocebant; quam exosi etiam socii ad Antipatrum gregatim profugiebant. [4] Neoptolemus quoque in auxilium Eumeni relictus, non solùm transfugere, verùm etiam prodere patrium exercitum voluit. Quam rem cùm præsensisset Eumenes, cum proditore decernere prælio necesse habuit. Victus Neoptolemus ad Antipatrum et Polyperchonta [5] profugit; bisque persuadet, [b] ut continuatis [6] mansionibus, læto ex victoriâ et securo fugâ suâ, Eumeni superveniant. Sed res Eumenem non latuit: itaque insidiæ in insidiatores versæ: et qui securum aggressuros se putabant, [c] securis in itinere, et pervigilio noctis fatigatis, [7] occursum est. In eo prælio

Ptolemæus bellum in Perdiccam parat.

Eumenis res fortiter gestæ.

A.M. 3732.
Ol. 114. 3.
Urb.C. 431.
Ant.C. 320.

INTERPRETATIO.

a *Illum primum invenisse* ad commoda *hominum usum apium et mellis, et artem lac coagulandi.*

b *Ut magnis itineribus* pergant *in Eumenem, eúmque aggrediantur* dum *lætus* est ob *victoriam à se* relatam, *et securus ob fugam suam.*

c *Aggressus est eos in mediâ nocte securos et defessos* ob laborem *in itinere* toleratum.

NOTÆ.

1. *Quatuor pueros.*] Cyrene tamen, ut Pindaro et Diodoro placet, unicum filium suscepit, qui Nomius et Agrius cognominatus est, quòd venationi et pascendo pecori addictus esset. Nam pastor Græcè νομεὺς et venator ἀγρεὺς dicitur.

2. *A patre Speo.*] Hypseum vocat Diodorus.

3. *Solstitiales.*] Non invenit solstitia Aristæus; sed ortus Sirii seu Caniculæ; populósque docuit ei sacrificare; quare dicendum *solstitiales ortus syderis*, id est, *Sirii*, qui paulò post solstitia oritur: veteres enim solstitium non pro puncto ipso, quo committitur, sed pro toto mense sumpsêrunt. Aristæum Virgilius, ob mellis repertum usum, versibus suis celebravit.

4. *Neoptolemus.*] Indignum ratus suâ dignitate subesse Eumeni, qui Philippo et Alexandro à secretis fuerat, dum ipse et armigerorum princeps esset, et unus ex primariis ducibus: quare sæpè dictitabat Alexandrum sequutum se cum clypeo et hastâ, Eumenem verò cum stylo, et tabellis. *Ita Plutarch.*

5. *Profugit.*] Dum fugere cogitat Eumenes eum aggressus omnes ferè illius copias delevit.

6. *Munsionibus.*] Id est, habitationibus, ad quas viatores noctis interventu se recipiunt.

7. *Occursum est.*] Cùm metueret, ne Craterus copiis acceptissimus ad se alliceret milites, persuasit suis solum adesse Neoptolemum, Craterôque Persas et Phœnices opposuit.

[1] Polyperchon occiditur. [2] Neoptolemus quoque cum Eumene congressus, diu mutuis vulneribus acceptis colluctatus est; in summâ victus occumbit. Victor igitur duobus præliis continuis Eumenes, afflictas partes transitione sociorum paululùm sustentavit. Ad postremum tamen, [3] Perdicca occiso, [4] ab exercitu hostis cum Pythone, et Illyrio, et Alcetâ fratre Perdiccæ, appellatur: [a] bellúmque adversùs eos Antigono decernitur.

INTERPRETATIO.

[a] *Jubetur Antigonus contra illos bellum gerere.*

NOTÆ.

1. *Polyperchon.*] Longè fallitur Justinus: Polyperchon enim Macedoniæ fuerat præpositus, et Neoptolemo diu supervixit; ut posteà dicemus. Sed legendum *Craterus*, quem hoc in prælio excussum ex equo, ab equitibus conculcatum refert Diodorus, licèt Plutarchus eum à Gorgiâ, Eumenis duce, servatum malit.

2. *Neoptolemus quoque.*] Dum strictis gladiis occurrunt sibi, remissis habenis, sibi manus injiciunt, detrahunt cassides, loricas divellunt ex humeris: intereà, equis simul subterfugientibus, in terram delapsi prehendunt alter alteram colluctantúrque: sed Eumenes priùs assurgenti poplitem succidit Neoptolemo, qui tamen altero inixus genu, strenuè dimicans, tandem secundùm collum percussus, concidit: Eumenésque licèt ipse graviter vulneratus, victor evasit. *Ità Plutarch.*

3. *Perdiccâ.*] Cùm oppida duo, non procul à Pelusio, frustrà oppugnâsset, et duo suorum millia, dum Nilum trajicit, amisisset; efferati in eum Macedones, ducibus Pythone et Antigono quodam, ut ait Probus, noctu invadunt ejus tentorium, eúmque obtruncant, et se dedunt Ptolemæo.

4. *Ab exercitu hostis.*] Et Antipater in Perdiccæ curam successerat, qui continuò cum Hercule et Alexandro, Alexandri Magni filiis, se recepit in Macedoniam.

LIBER XIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Eumenis in bello adversùs Antigonum prudentia et fortitudo.*
2. *Prælio victus obsidetur, liberatur, ad Argyraspidas confugit, eosque ad suas partes pertrahit.*
3. *Dum Argyraspidæ Eumenis imperia contemnunt, hostium virtute superantur. Unde in Eumenem conjuratio.*
4. *Eumenis captivi ad Argyraspidas oratio, quâ petit, ut sibi inter eos mori liceat. Petitione frustratus proditorum capita devovet, et Antigono vinctus traditur.*
5. *Cassander, Aridæi vices gerens, Græciæ civitates opprimit, et in Macedoniam adversùs Olympiadem proficiscitur.*
6. *Olympias fugit: obsidetur: victori Cassandro se tradit, cujus jussu interficitur.*

CAPUT I.

EUMENES, ut Perdiccam occisum, se hostem à Macedonibus judicatum, bellúmque Antigono decretum cognovit; ultrò ea militibus suis indicavit, ne fama aut rem in majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret; [a] simul ut, quomodo circa se animati essent, cognosceret, sumpturus consilium ex motu universorum. Constanter tamen præfatus est, *si cui hæc terrori essent, habere cum discedendi potestatem.* Quâ voce adeò cunctos in studium partium suarum induxit, ut ultrò illum omnes hortarentur, *rescissuróque se ferro decreta Macedonum* affirmarent. Tunc exercitu [1] in Ætoliam promoto, pecunias civitatibus imperat; recusantes dare, hostiliter diripit. Inde [2] Sardes profectus est ad Cleopatram, sororem Alexandri magni, ut ejus voce centuriones principésque confirmaret, [b] existimaturos ibi majestatem regiam verti, unde soror Alexandri staret. [c] Tanta veneratio magnitudinis Alexandri erat, ut etiam per vestigia mulierum favor sacrati ejus nominis quæreretur. Cùm reversus in castra esset, epistolæ totis castris abjectæ inveniuntur: quibus iis, qui Eumenis caput ad Antigonum detulissent, magna præmia definiebantur. His cognitis, Eumenes vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, *quòd nemo inventus esset, qui spem cruenti præmii fidei sacramenti anteponeret:* deinde callidè subnectit, *confictas has à se epistolas ad experiendos suorum animos esse. Cæterùm, salutem suam in omnium potestate esse; nec Antigonum, nec quemquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statuat.* Hoc facto, et in præsenti labantium animos retinuit, et in futurum providit, ut si quid simile accidisset, non se ab hoste corrumpi, sed ab duce tentari arbitrarentur. Omnes igitur operam suam certatim [3] ad custodiam salutis ejus offerunt.

Eumenis in bello adversùs Antigonum fortitudo.

A.M.3738. Ol. 114. 4. Urb.C.432. Ant.C.319.

CAP. II. Cùm interim Antigonus cum exercitu supervenit, castrísque positis, posterâ die in aciem procedit. Nec Eumenes

INTERPRETATIO.

[a] *Ut cognosceret an* milites *benè circa se affecti essent, et sumeret consilium ex eorum benevolentiâ vel timore.*

[b] *Qui credituri erant illos habere auctoritatem regiam, quibus faveret soror Alexandri.*

[c] *Adeò venerabantur magnitudinem Alexandri, ut eos non puderet favorem quærere mulierum, ut nomine regis protegerentur.*

NOTÆ.

1. *In Ætoliam.*] Cùm in Cappadociâ tunc esset Eumenes, in Ætoliam venire non potuit. Sed Legendum *Ætuliam*, quæ pars est Armeniæ minoris, quam alii cum Ptolemæo Atulanem nominant.

2. *Sardes.*] Urbem Lydiæ primariam ad Pactolum, juxta montem Timolum.

3. *Ad custodiam salutis.*] A militibus decretum est, ut circa ipsum mille milites vicissim excubias agerent. *Plutarch.*

Prælio victus obsidetur, et liberatus Argyraspidas ad partes suas trahit.

A.M.3735. Ol. 115. 1. Urb.C.434. Ant.C.317.

A.M.3736. Ol. 115. 2. Urb.C.435. Ant.C.316.

moram prælio fecit. Qui victus in munitum quoddam [2] castellum confugit: ubi, cùm videret se fortunam obsidionis subiturum, [3] majorem exercitûs partem dimisit, ne aut consensu multitudinis hosti traderetur, aut obsidio ipsâ multitudine gravaretur. [4] Legatos deinde ad Antipatrum, quòd solus par Antigoni viribus videbatur, supplices mittit: à quo cùm auxilia Eumeni missa Antigonus didicisset, [5] ab obsidione recessit. Erat quidem solutus ad tempus metu mortis Eumenes: sed nec salutis, dimisso exercitu, magna spes erat. [6] Omnia igitur circumspicienti optimum visum est, ad Alexandri magni [7] Argyraspidas, invictum exercitum, et tot victoriarum præfulgentem gloriâ, decurrere. Sed Argyraspides post Alexandrum omnes duces fastidiebant, sordidam militiam sub aliis, post tanti regis memoriam, existimantes. Itaque Eumenes [8] blandimentis agere; suppliciter singulos alloqui, nunc *commilitones suos*, nunc *patronos* appellans, nunc *periculorum et operum Orientalium socios*: nunc *refugia salutis suæ, et unica præsidia* commemorans: *solos esse, quorum virtute Oriens sit domitus; solos, qui militiam Liberi, patris qui Herculis monumenta superârint: per hos Alexandrum magnum factum; per hos divinos honores, et immortalem gloriam consequutum*: orat, *ut non tam ducem se, quàm commilitonem recipiant, unúmque ex corpore suo esse velint.* Receptus hâc lege, paulatim imperium, primùm monendo singulos, mox quæ perperam facta erant, blande corrigendo, [9] usurpat: nihil in castris sine illo agi, nihil administrari sine solertiâ illius poterat.

NOTÆ.

1. *Qui victus.*] Proditionem Apollonidis equitum præfecti, qui pecunia corruptus ad partes Antigoni, relicto Eumene dum prælium committitur, cum equitatu transiit.

2. *Castellum confugit.*] Noram vocat Plutarchus, quod in confinio Lycaoniæ et Cappadociæ ponit: Probus in Phrygiâ, Strabo prope Taurum. Arx erat perexigua, cujus ambitus duo stadia non excederet: sed ab arte et à naturâ munitissima.

3. *Majorem exercitûs, &c.*] Exercitum prius dimisisse; servatis 500 equitibus, peditibus verò 200, testis est *Plutarchus*.

4. *Legatos.*] Post annum elapsum legatos ad Aridæum misit, qui quòd malè haberetur ab Antigono, jussit ut Eumenes liberaretur.

5. *Ab obsidione.*] Auditâ Antipatri morte, cùm frustrà Eumenem ad suas partes per Hieronymum amicum communem allicere conaretur, Eumenes cum suis abire permissus est, inscio Antigono, qui graviter id tulit. *Hæc Diodorus et Plutarchus.*

6. *Omnia igitur circumspicienti.*] Multa ibi et omittit et confundit Justinus: Polyperchon Macedoniæ ab Antipatro præpositus, ut Eumenem ad se alliceret, cum regio exercitui in Asiâ præfecit, missísque 50 talentis, ut damna resarciret, scripsit ad Argyraspidum duces, ut Eumenis signa sequerentur.

7. *Argyraspides.*] Horum plerique annos nati erant septuaginta: nemo sexagenario minor.

8. *Blandimentis agere.*] Imò Argyraspidum duces, Antigenes et Teutamus Regum literis obsequuti, cum amicis Eumeni occurrunt, eíque omnia ultrò pollicentur.

9. *Usurpat.*] Modestè usus imperio in castrorum tutiore loco, Alexandri nomine, statuit tabernaculum, in eóque

CAP. III. [1] Ad postremum cùm *Antigonum venire cum exercitu* nuntiatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi, dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute [2] superantur. In eo prælio non gloriam tantùm tot bellorum, cum conjugibus et liberis, sed et præmia longâ militiâ parta, perdiderunt. Sed Eumenes, qui auctor cladis erat, nec aliam spem salutis reliquam habebat, victos hortabatur. Nam et *virtute eos superiores fuisse* affirmabat: *quippe ab his quinque millia hostium cæsa: et, si in bello perstent, ultro hostes pacem petituros. Damna, quibus se victos putent, duo millia mulierum, et paucos infantes, et servitia esse, quæ meliùs vincendo possint reparare, quàm deserendo victoriam.* [a] Porro Argyraspides, *neque fugam se tentaturos* dicunt, *post damna patrimoniorum, neque bellum gesturos contra liberos suos;* ultroque eum convitiis agitant, [b] *quòd se post tot annos emeritorum stipendiorum, redeuntes domum cum præmiis tot bellorum, ab ipsâ missione rursus in novam militiam, immensáque bella, revocaverit, et à laribus jam quodammodo suis, et ab ipso limine patriæ abductos, inanibus promissis deceperit: nunc quoque amissis omnibus fælicis militiæ quæstibus, ne victos quidem in miserâ et inopi senectâ quiescere sinat.* [3] Ignaris deinde ducibus, confestim ad Antigonum legatos mittunt, petentes *ut sua reddi jubeat. Is redditurum se* pollicetur, *si Eumenem sibi tradant.* Quibus cognitis, Eumenes cum paucis [4] fugere tentavit: sed retractus, desperatis rebus, cum concursus multitudinis factus esset, petit ut postremum sibi alloqui exercitum liceret.

Victi Argyraspidæ in Eumenem conjurant. A.M. 3739. Ol. 116. 2. Urb.C.438. Ant.C.313.

CAP. IV. Jussus ab universis dicere, facto silentio, laxatisque vinculis, prolatam, sicut erat catenatus, manum ostendit: *Cernitis, milites,* inquit, *habitum atque ornamenta ducis vestri, quæ mihi non*

Eumenes ab Argyraspidis Antigono traditur.

INTERPRETATIO.

[a] *Argyraspides dicunt se non arrepturos fugam, conjugibus suis captis ab hostibus.*

[b] *Quòd ipsos reduxerit ad nova prælia et bellum difficile, dum redirent in patriam cum præmiis quæ retulerant in tot bellis in quibus per tot annos arma gesserant.*

NOTÆ.

cellam, aureum sceptrum, et diadema poni jussit, eóque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur.

1. *Ad postremum.*] Jam Euphrate et Tigride superato, semel Antigonum prope Gabienen vicerat.

2. *Superantur.*] Antigonus Eumenis impedimentis potitus Peucestem Persidis præfectum cum suis in fugam vertit: se Eumenes, certus aut mori aut vincere, equitatu ad se recepto, quinque hostium millia cædit. Ubi capta ab Antigono impedimenta audivit, iterùm confligere statuit: sed frustrà Argyraspidas hortatus est ad pugnam, qui in mulieres et liberos captos ab Antigono pugnare recusârunt.

3. *Ignaris ducibus.*] Testatur tamen Plutarchus Legatos à Teutane missos ad Antigonum ut impedimenta redderet.

4. *Fugere tentavit*] Fraudis ignarum multitudine oppressum, et manibus post tergum ligatis, pertractum ad hostes scribit Plutarchus.

hostium quisquam imposuit: nam hoc etiam solatio foret. Vos me ex victore victum, vos me ex imperatore captivum fecistis; quater intra hunc annum in mea verba jurejurando obstricti estis. Sed ista omitto; neque enim miseros convitia decent: [a] *Unum oro, si propositorum Antigoni in meo capite summa consistit, inter vos me velitis mori. Nam neque illius interest, quemadmodum aut ubi cadam; et ego fuero ignominiâ mortis liberatus. Hoc si impetro, solvo vos jurejurando, qui toties vos sacramento mihi devovistis. Aut si ipsos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date, et permittite, quod vos facturos pro imperatore jurâstis, imperatorem pro vobis sine religione jurisjurandi facere.* Cùm non obtineret, preces in iram vertit. *Ad vos*, ait, *devota capita, respiciant dii perjuriorum vindices, talésque vobis exitus dent, quales vos ducibus vestris dedistis. Nempe vos iidem paulo antè et Perdiccæ sanguine estis aspersi, et in Antipatrum eadem moliti. Ipsum denique Alexandrum, si fas fuisset eum mortali manu cadere, interempturi: quod proximum erat, seditionibus agitastis. Ultima nunc ego perfidorum victima.* [1] *has vobis diras atque inferias dico, ut inopes extorrésque omne ævum in hoc castrensi exilio agatis;* [b] *devoréntque vos arma vestra, quibus plures vestros, quàm hostium duces absumpsistis.* Plenus deinde iræ, custodes suos præcedere ad Antigoni castra cœpit. Sequitur exercitus, prodito imperatore suo, et ipse captivus, triumphùmque de seipso ad victoris sui castra ducit; [c] omnia auspicia regis Alexandri, et tot bellorum palmas laureásque unà secum victori tradentes: et ne quid deesset pompæ, elephanti quoque, et auxilia Orientalia subsequuntur. Tantò pulchrior hæc Antigono, quàm Alexandro tot victoriæ fuêrunt; ut cùm ille Orientem vicerit, hic etiam eos à quibus Oriens victus fuerat, superaverit. Igitur Antigonus domitores illos Orbis exercitui suo divîdit, redditis iis quæ in victoriâ ceperat. [d] Eumenem verò, verecundiâ prioris amicitiæ, in conspectum suum venire prohibitum, assignari [2] custodibus præcepit.

INTERPRETATIO.

[a] *Unum rogo*, ut *permittatis me mori inter vos, si Antigonus* putet *se non posse, me vivo*, exsequi *ea quæ proposuit.*

[b] *Et pereatis armis vestris, quibus occidistis plures* imperatores *vestros, quam hostium duces.*

[c] *Tradentes unà secum victori Antigono fælicem fortunam Alexandri regis et gloriam* partam *in tot bellis.*

[d] Eumenem *tradidit servandum custodibus: noluit* enim *eum coràm alloqui, quia ipsum pudebat veterem amicum* cernere captivum.

NOTÆ.

1. *Has vobis diras*, &c.] Quod irritum non fuit: Antigonus enim, Argyraspidas ob perfidiam execratus, Aracosiæ præfecto tradidit omnibus modis conficiendos, eorúmque ducem Antigonem in caveam æneam inclusum vivum combussit. *Hæc Diodor.*

2. *Custodibus præcepit.*] Antigonus, Demetrius, et Nearchus ab occidendo Eumene abhorrebant; sed Argyraspidum

CAP. V. Intereà Eurydice, uxor Aridæi regis, ut Polyperchonta [1] à Græciâ redire in Macedoniam cognovit, et ab eo [2] arcessitam Olympiadem; [a] muliebri æmulatione perculsa, abutens valetudine viri, cujus officia sibi vindicabat, scribit regis nomine Polyperchonti: *Cassandro exercitum tradat, in quem regni administrationem rex transtulerit*: eadem et in Asiam Antigono per epistolas nuntiat. Quo beneficio devinctus Cassander, nihil non ex arbitrio muliebris audaciæ gerit. Deinde profectus in Græciam, multis civitatibus bellum infert: quarum excidio, veluti vicino incendio territi Spartani, urbem quam semper armis, [3] non muris defenderant, tum contra responsa fatorum et veterem majorum gloriam, armis diffisi, murorum præsidio includunt. Tantùm eos degeneravisse à majoribus, ut, cùm multis sæculis murus urbi civium virtus fuerit, tunc cives salvos se fore non existimaverint, nisi intra muros laterent. Dum hæc aguntur, Cassandrum à Græcia turbatus Macedoniæ status domum revocavit. Namque Olympias, mater Alexandri magni regis, cùm Epiro in Macedoniam, [4] prosequente Æacidâ rege Molossorum, veniret, prohiberíque finibus ab Eurydice et Aridæo rege cœpisset; seu memoriâ mariti, seu magnitudine filii, et indignitate rei, moti Macedones ad Olympiadem transiêre: cujus jussu [5] et Eurydice occiditur, et rex Aridæus sex annis post Alexandrum potitur regno.

Cassander Græciæ urbes opprimit: in Olympiadem bellum gerit.
A.M.3736.
Ol. 115. 3.
Urb.C.435.
Ant.C.316.

A.M.3738.
Ol. 116. 1.
Urb.C.437.
Ant.C.314.

CAP. VI. Sed nec Olympias diu regnavit. Nam cum [6] principum passim cædes, muliebri magis quàm regio more fecisset,

Olympias capta jussu Cassandri necatur.

INTERPRETATIO.

[a] *Impulsa æmulatione*, ut *mulieres* solent, *et abutens imbecillitate mentis* Aridæi *mariti.*

NOTÆ.

precibus et querelis victus Antigonus inediâ, cibo subtracto, eum consumi jussit; cùm tamen castra derepentè movenda essent, à gregario milite, inscio Antigono si Probo credimus, Eumenes trucidatus est, corpùsque concessum amicis.

1. *A Græciâ redire.*] Cassander, ægrè ferens paternam dignitatem cessisse Polyperchonti, clam ad Antigonum fugit, Munichiâ, per Nicanorem occupatâ, quam cùm frustrà obsedisset Polyperchon, Græci pacem cum Cassandro iniêrunt.

2 *Arcessitam Olympiadem.*] Cum Olympiadi non benè cum Eurydice conveniret, eam ex Epiro, quò fugerat, idcircò evocavit, ut illius auctoritate partes suas tueretur.

3. *Non muris.*] Ex Lycurgi præceptis, per 500 annos nullis muris cincta fuit Lacedæmon; sed post cladem Leuctricam, instante Epaminonda, metus Thebanorum coëgit tumultuario opere excitare murum.

4. *Prosequente Æacidâ.*] Quem Polyperchon, quò vel faciliùs succederet, in auxilium evocârat.

5. *Et Eurydice.*] Regem sagittis configendum tradidit militibus: Eurydice verò misit gladium, laqueum et cicutam, ut quâ morte perire mallet, eligeret; quæ similia dona precata est Olympiadi; zonâque usa pro laqueo, vitam finiit. *Hæc Diodorus.*

6. *Principum passim cædes.*] Fratrem Cassandri Nicanorem ejúsque amicos, et Macedones centum trucidari jussit. *Ex Diodoro.*

favorem sui in odium vertit. Itaque audito [1] Cassandri adventu diffisa Macedonibus, cum nuru Roxane, et nepote [2] Hercule, [3] in Pydnam urbem concedit. Proficiscente Deidamia, Æacidæ regis filia, et Thessalonice privigna, et ipsa clara Philippi patris nomine, multæque aliæ principum matronæ, speciosus magis quàm utilis grex, comites fuêre. Hæc cùm nuntiata Cassandro essent, statim citato curso Pydnam venit, et urbem obsidione cingit. Cùm [4] fame ferróque urgeretur Olympias, longæ obsidionis tædio, pactâ salute, [5] victori se tradidit. Sed Cassander, ad concionem vocato populo, sciscitaturus quid de Olympiade fieri velint, subornat parentes interfectorum, qui sumptâ lugubri veste crudelitatem mulieris accusarent; à quibus accensi Macedones, sine respectu pristinæ majestatis, occidendam decernunt: immemores prorsùs, quòd per filium ejus, virúmque, non solùm vitam ipsi inter finitimos tutam habuissent, verùm etiam tantas opes imperiumque Orbis quæsissent. Sed Olympias ubi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali, duabus ancillis innixa, ultrò obviàm procedit. [a] Quâ visâ, percussores attoniti fortunâ majestatis prioris, et tot in ea memoriæ occurrentibus regum suorum nominibus, substitêrunt; donec à Cassandro missi sunt, [6] qui eam confoderent, non refugientem gladium, nec ante vulnera muliebriter vociferantem, sed virorum more fortium, pro gloriâ veteris prosapiæ, morti succumbentem, ut Alexandrum posses etiam in moriente matre cognoscere. Insuper expirans papillas veste et crura contexisse fertur, [b] ne quid posset in corpore ejus indecorum videri. Post hæc Cassander [7] Thessalonicen, regis Aridæi filiam, uxorem ducit: filium Alexandri cum matre in [8] arcem Amphipolitanam custodiendos mittit.

A.M. 3739. A.C. 116.2. Urb.C.438. Ant.C.313.

INTERPRETATIO.

[a] *Quâ conspectâ, percussores substitêrunt attoniti ob magnitudinem prioris dignitatis,* et *quod tot nomina Regum suorum redirent in memoriam, eam* aspiciendo.

[b] *Ut honestiùs caderet scilicet. Conjectura Graev. Vulgo* capillos; *quod absurdum.*

NOTÆ.

1. *Cassandri adventu.*] Auditis tot cædibus Cassander in Macedoniam è Græciâ movit, et Callâ in Polyperchontem misso, ipse Pydnam obsedit.

2. *Hercule.*] Barsines ex Alexandro filius erat.

3. *In Pydnam.*] Urbem Macedoniæ in orâ maritimâ Pieriæ regionis, prope sinum Thermaicum.

4. *Fame et Ferro, &c.*] Cùm illi succurrere festinarent Æacida et Polyperchon, ille desertus à suis, hic copiis à Callâ spoliatus est, militibus pecuniâ corruptis.

5. *Victori se tradidit.*] Dilabentibus ad Cassandrum militibus suis, ipsa, conscensâ navi, Pellam vel Amphipolim petebat, cùm Cassander, re per transfugam cognitâ illius navigio potitur.

6. *Qui eam confoderent.*] Obrutum lapidibus tradit Pausanias.

7. *Thessalonicen.*] Priùs Olympiadis privignam duxerat: erat enim Alexandri et Aridæi ex patre soror ut habent *Diodorus* et *Pausanias.*

8. *Arcem Amphipolitanam.*] Amphipolis civitas Thraciam inter et Macedoniam sita, prope ripam Strymonis fluvii, à quo cum omnibus ferè ex partibus alluatur, Amphipolis dicta est.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Antigoni bellum adversùs socios, in quo Demetrius F. superatus prælio.*
2. *Cassandri in familiam Alexandri M. sævitia : Antigoni prosperi successus in bello.*
3. *Lysimachi, Antigono oppositi, virtutes et præclarè gesta.*
4. *Novus hostis Antigono accedit, nempe Seleucus, cujus origo et res gestæ subjiciuntur. Antigonus in prælio occumbit.*

CAPUT I.

PERDICCA, et fratre ejus Eumene, ac [1] Polyperchonte, cæterísque ducibus diversæ partis occisis, finitum certamen inter successores Alexandri Magni videbatur ; cùm repentè inter ipsos victores nata discordia est : quippe postulantibus Ptolemæo, et Cassandro, et Lysimacho, *ut pecunia in prædâ capta, provinciæque dividerentur ;* Antigonus negavit, *se in ejus belli præmia socios admissurum, in cujus periculum solus descenderit.* Et, ut honestum adversùs socios bellum suscipere videretur, divulgat, *se Olympiadis mortem, à Cassandro interfectæ ulcisci velle, et Alexandri regis sui filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare.* His cognitis, Ptolemæus et Cassander, initâ cum Lysimacho et Seleuco societate, bellum terrâ maríque enixè instruunt. Tenebat Ptolemæus Ægyptum cum Africæ parte majore, et Cypro, et [2] Phœnice. Cassandro parebat Macedonia cum Græciâ. Asiam et partes Orientis occupaverat Antigonus, cujus filius Demetrius, primâ belli congressione, à Ptolemæo apud [3] Galamam [4] vincitur. [a] In quo

Antigoni bellum in socios. Demetrius vincitur.

A.M. 3740. Ol. 116. 4. Urb.C. 439. Ant. C. 312.

A.M. 3742. Ol. 117. 1. Urb.C. 441. Ant. C. 310.

INTERPRETATIO.

[a] *In quo certamine Ptolemæus plus gloriæ sibi comparavit propter moderationem, quàm ob victoriam* relatam.

NOTÆ.

1. *Polyperchonte.*] Errat Justinus : diu enim superstes fuit, eúmque Antigonus mille talentis ad suas partes traxerat : sed posteà illius hostes, occiso Hercule, secutus est.

2. *Phœnice.*] Pars Syriæ maritima, duas divisa in partes ; una Phœnicia propria, ubi Tripolis, et Sidon ; altera Phœnicia Libani dicebatur, ubi Damascus.

3. *Galamam.*] Lege *Gazam*, ut habent Diodor. Plutarch. et Appian. vel *Gamalam*, quæ civitas est Gazæ proxima : quæ vera lectio est.

4. *Vincitur.*] Demetrius cum Seleuco

prælio major Ptolemæi moderationis gloria, quàm ipsius victoriæ fuit. Siquidem et amicos Demetrii non solùm cum suis rebus, verùm etiam additis insuper muneribus dimisit; [a] et ipsius Demetrii privatum omne instrumentum, ac familiam reddidit, adjecto honore verborum, *Non se propter prædam, sed propter dignitatem inîsse bellum; indignatum quòd Antigonus, devictis diversæ factionis ducibus, solus communis victoriæ præmia corripuisset.*

Cassandri in Alexandri familiam crudelitas. Antigone prosperi successus.
A. M. 3743. Ol. 117. 2. Urb. C. 442. Ant. C. 309.

CAP. II. Dum hæc aguntur, Cassander ab Apolloniâ rediens incidit in [1] Abderitas, qui propter ranarum muriúmque multitudinem, relicto patriæ solo, sedes quærebant: veritus ne Macedoniam occuparent, factâ pactione, in societatem eos recipit; agrósque iis ultimos Macedoniæ assignat. Deinde, ne [2] Hercules, Alexandri filius, qui fere annos quatuordecim excesserat, favore paterni nominis in regnum Macedoniæ vocaretur, occîdi eum tacitè cum matre Barsine jubet, corporáque eorum terrâ obrui, ne cædes sepulturâ proderetur: [b] et, quasi parum facinoris in ipso primùm rege, mox in matre ejus Olympiade, ac filio admisisset, alterum quoque filium cum matre Roxane pari fraude interficit; scilicet quasi regnum Macedoniæ, quod affectabat, aliter consequi quàm scelere non posset. Intereà Ptolemæus cum Demetrio, [3] navali prælio iterato, congreditur; et, amissâ classe, hostique concessâ victoriâ, in Ægyptum refugit. Demetrius filium Ptolemæi [4] Leontiscum, et fratrem Menelaum, amicósque ejus cum privati instrumenti ministerio, pari provocatus anteà munere, [c] Ægyptum remittit: et, ut appareret eos non odio, sed dignitatis gloriâ accensos, donis muneribúsque inter ipsa bella contendebant. Tantò honestiùs tunc bella gerebantur,

INTERPRETATIO.

[a] *Et reddit ipsi Demetrio omnem supellectilem domesticam, et* omnes *famulos cum verbis honorificis.*

[b] *Et quasi non satis magnum scelus admisisset, primùm in ipso rege Alexandro, mox in ejus filio et matre Olympiade occidendis.*

[c] *Remittit in Ægyptum ejus amicos cum omni eorum supellectili,* cùm ipse *tale munus à Ptolemæo anteà recepisset.*

NOTÆ.

et Ptolemæo audaciâ juvenili ausus congredi, licèt eum duces à pugnâ deterrerent, post acre prælium fugere coactus est; quinque millia suorum cæsa, octo millia capta, Phœnicia amissa, temeritatis præmia fuêrunt.

1. *Abderitas.*] Autariatas vocat Diodorus, juxta Orbitaum Pæoniæ montem habitantes: quæ lectio sincera.

2. *Hercules.*] Occiso nuper cum Roxane matre, Cassandri jussu, Alexandro; Hercules Bergamo, ubi educabatur, evocatus, à Polyperchonte, quem Cassander etiam corruperat, necatus est.

3. *Navali prælio.*] Quæ in Græcia gessit Demetrius; Munichiæ expugnationem, de Ptolemæo ejusque fratre Menelao navales victorias, captámque Cyprum insulam, omisit Justinus.

4. *Leontiscum.*] Quæ de Leontisco Justinus, de Cyllene duce priùs in Phœnicia victo refert Plutarchus.

quàm nunc amicitiæ coluntur. Hac victoriâ elatus Antigonus [1] regem se cum Demetrio filio appellari à populo jubet. Ptolemæus quoque, ne minoris apud suos auctoritatis haberetur, rex ab exercitu cognominatur. Quibus auditis, Cassander et Lysimachus, et ipsi regiam sibi majestatem vindicavêrunt. Hujus honoris ornamentis tamdiu omnes abstinuêrunt, quamdiu filii regis sui superesse potuêrunt. Tanta in illis verecundia fuit, ut cùm opes regias haberent, regum tamen nominibus æquo animo caruerint, quoad Alexandro justus hæres fuit. Sed Ptolemæus et Cassander, cæteríque factionis alterius duces, cùm [2] carpi se singulos ab Antigono viderent; dum privatum singulorum, non commune universorum bellum ducunt, nec auxilium ferre alter alteri volunt, quasi victoria unius, non omnium foret; per epistolas se invicem confirmantes, tempus, locum coëundi condicunt, bellumque communibus viribus instruunt. Cui cùm Cassander interesse [3] propter finitimum bellum non posset, Lysimachum cum ingentibus copiis in auxilium sociis mittit.

A.M. 3747. Ol. 118. 2. Urb.C. 446. Ant.C. 305.

Lysimachi præclara gesta.

CAP. III. Erat hic Lysimachus [4] illustri quidem Macedoniæ loco natus, sed virtutis experimentis omni nobilitate clarior; quæ tanta in illo fuit, ut animi magnitudine, philosophiâ ipsâ, viriúmque gloriâ omnes, per quos Oriens domitus est, vicerit. [b] Quippe cùm Alexander Magnus [5] Callisthenem philosophum, propter salutationis Persicæ interpellatum morem, insidiarum, quæ sibi paratæ fuerant, conscium fuisse iratus finxisset; eúmque truncatis crudeliter omnibus membris, abscissisque auribus, ac naso labiísque, deforme ac miserandum spectaculum reddidisset; insuper cum cane in caveâ clausum, ad metum cæterorum circumferret, tunc Lysimachus audire Callisthenem, et præ-

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm cernerent se contemni ab Antigono, dum singuli separatim in eum, et non omnes simul, bellum gerunt, nec alter alteri vult dare auxilium.*

[b] *Cùm enim Callisthenes philosophus auctor fuisset abrumpendæ consuetudinis Alexandrum more Persarum salutandi, ideòque illi succensuisset Alexander, finxissetque ipsum participem fuisse insidiarum quæ paratæ sibi fuerant.*

NOTÆ.

1. *Regem se.*] Auctor fuit Aristodemus, qui victoriæ nuntius missus à Demetrio, *Salve*, inquit, *rex Antigone, vicimus prælio navali Ptolemæum, Cyrum tenemus, militum sexdecim millia captiva habemus.* Hæc narrat Plutarchus.

2. *Carpi se singulos.*] Multis urbibus Cassander à Demetrio spoliatus, legatos ad Antigonum de pace miserat, quibus cum ille superbiùs respondisset, nullam spem esse pacis, nisi Cassander, se suaque ipse permitteret; Cassander, ut illius coërceret audaciam, cum Lysimacho Seleuco et Ptolemæo iniit societatem.

3. *Propter finitimum bellum.*] Ipsi enim imminebat Demetrius cum validis copiis.

4. *Illustri.*] Agathoclis filius fuit, inter Alexandri custodes conspicuus. *Ità Pausanias.*

5 *Callisthenem.*] De Callisthene suprà diximus.

cepta ab eo virtutis accipere solitus, misertus tanti viri, non culpæ, sed libertatis pœnas pendentis, venenum ei in remedium calamitatum dedit. Quod adeò ægrè Alexander tulit, ut eum objici ferocissimo [1] leoni juberet. Sed cùm ad conspectum ejus concitatus leo impetum fecisset, manum amiculo involutam Lysimachus in os leonis immersit, arreptâque linguâ, feram exanimavit. Quod cùm nuntiatum regi esset, admiratio in satisfactionem cessit; chariorémque eum propter constantiam tantæ virtutis habuit. [a] Lysimachus quoque magno animo, regis, veluti parentis contumeliam tulit. Denique omni ex animo, hujus facti memoriâ exturbatâ*, posteà in Indiâ insectanti regi quosdam palantes hostes, cùm à satellitum turbâ equi sui celeritate desertus esset, solus ei per immensas harenarum moles cursûs comes fuit. Quod idem anteà [2] Philippus frater ejus cùm facere voluisset, inter manus regis expiraverat. Sed Lysimachum desiliens equo Alexander hastæ cuspide ita in fronte vulneravit, [b] ut sanguis aliter cludi non posset, quàm [3] diadema sibi demptum rex, alligandi vulneris causâ, capiti ejus imponeret. Quod auspicium primum regalis majestatis Lysimacho fuit. Sed et post mortem Alexandri, cúm inter successores ejus provinciæ dividerentur, [4] ferocissimæ gentes, quasi omnium fortissimo, assignatæ sunt; adeò etiam consensu universorum palmam virtutis inter cæteros tulit.

* Exstirpata *alii.*

Seleuci res gestæ. Antigonus in prælio occumbit.

CAP. IV. Priusquam bellum inter Ptolemæum, sociósque ejus, adversùs Antigonum committeretur, repentè ex Asiâ majore digressus Seleucus, novus Antigono hostis accesserat. Hujus quoque et virtus clara, et origo admirabilis fuit. Siquidem mater ejus Laudice, cùm nupta esset Antiocho, claro inter Philippi duces viro, visa est sibi per quietem ex concubitu Apollinis concepisse; gravidámque factam, munus concubitûs annulum à deo

INTERPRETATIO.

[a] *Lysimachus quoque fortiter tulit injuriam* sibi *à rege* illatam, tanquam *si à parente illata esset.*

[b] *Ut sanguis non potuisset sisti, nisi rex alligâsset ejus caput vulneratum diademate quod sibi dempserat.*

NOTÆ.

1. *Leoni juberet.*] Curtius tanquam fabulam rejicit: Plinius et Seneca probant hanc historiam: Lysimachus quidem, dum venaretur quondam in Syriâ, leonem solus occiderat. *Ex Curtio.*

2. *Philippus frater ejus.*] Dum Bactrianos perfugas persequitur Alexander, juvenes regem comitari soliti defecerant, præter unum Philippum, qui pedes et indutus loricâ, per 200 stadia comitatus regem, cum contra Barbaros pugnantem protexit: sed effusis in fugam Barbaris eum liquit animus, regisque manibus exceptus expiravit.

3. *Diadema.*] Παρὰ τὸ διαδεῖν, *a nectendo, ligando.* Erat fasciæ genus, è panno vel linteo, quâ caput cingeretur.

4. *Ferocissimæ gentes.*] Thraces, qui littus Pontici maris incolunt.

accepisse, in cujus gemmâ anchora [1] sculpta esset: jussáque donum filio, quem peperisset, dare. Admirabilem fecit hunc visum et anulus, qui posterâ die, ejusdem sculpturæ, in lecto inventus est, et figura anchoræ, [a] quæ in femore Seleuci nata cum ipso parvulo fuit. Quamobrem Laudice anulum Seleuco, eunti cum Alexandro Magno ad Persicam militiam, edocto de origine suâ, dedit. Ubi post mortem Alexandri, occupato regno Orientis, urbem condidit, ibíque geminæ originis memoriam consecravit. Nam et urbem ex Antiochi patris nomine [2] Antiochiam vocavit; et campos vicinos urbi, Apollini dicavit. Originis ejus argumentum etiam in posteris mansit: Siquidem filii nepotésque ejus [3] anchoram in femore, veluti notam generis naturalem habuêre. Multa in Oriente, post divisionem inter socios regni Macedonici, bella gessit. Principio [4] Babyloniam cepit: inde, auctis ex victoriâ viribus, Bactrianos expugnavit. Transitum deinde in Indiam fecit, quæ post mortem Alexandri, [b] veluti cervicibus jugo servitutis excusso, præfectos ejus occiderat. Auctor libertatis Sandrocottus fuerat, [c] sed titulum libertatis post victoriam in servitutem verterat. Siquidem occupato regno, populum, quem ab externâ dominatione vindicaverat, ipse servitio premebat. Fuit hic quidem humili genere natus, sed ad regni potestatem majestate numinis impulsus. Quippe cùm procacitate sua Alexandrum regem offendisset, interfici à rege jussus, salutem pedum celeritate quæsierat; ex quâ fatigatione, cùm somno captus jaceret, leo ingentis formæ ad dormientem accessit, sudorémque profluentem linguâ ei detersit, expergefactúmque blandè reliquit. Hoc prodigio primùm ad spem regni impulsus, contractis latronibus, [d] Indos ad novitatem

INTERPRETATIO.

[a] *Quæ ipsi parvulo* impressa *fuit in femore a natura.*

[b] *Veluti* si *excussum* esset *jugum servitutis* à suis *cervicibus*, *necaverat ejus præfectos.*

[c] *Sed post victoriam redegerat in servitutem eos quibus promiserat libertatem.*

[d] *Solicitavit Indos ad novam* formam *imperii* instituendam.

NOTÆ.

1. *Sculpta.*] Sculpturam à cælaturâ distinguit Quinctilianus penes materiam: cælatura enim aurum, argentum, æs, ferrum; sculptura verò lignum, ebur, marmor, vitrum et gemmas complectitur.

2. *Antiochiam.*] Múltiplex fuit hujus nominis civitas. 1. In Syriâ ad Orontem fluvium, nunc *Antachia*, de quâ hic agitur. 2. In Mesopotamiâ, non procul à Tigri, *Nisibin*. 3. In Pisidiâ. 4. In Cilicia, prope Pisidiæ et Pamphyliæ confinium. 5. Ad Taurum montem inter Issum et Euphratem. 6. In Cariâ ad Mæandrum fluvium, inter Apameam et Ephesum.

3. *Anchoram in femore.*] Quod Appianus confirmat in Syriacis.

4. *Babyloniam cepit.*] Acceptis à Ptolemæo peditibus 800, et equitibus 200, urbem, unde nuper ab Antigono fuerat ejectus, deditione accepit: tum auctus viribus, Nicanorem pro Antigono præfectum Mediæ incautum aggressus superavit.

regni sollicitavit. Molienti deinde bellum adversùs præfectos Alexandri, [a] elephantus ferus infinitæ magnitudinis ultrò se obtulit, et, veluti domitâ mansuetudine, eum tergo excepit: duxque belli, et præliator insignis fuit. Sic acquisito regno, Sandrocottus eâ tempestate, quâ Seleucus futuræ magnitudinis
A.M. 3753. fundamenta jaciebat, Indiam possidebat: cum quo [1] factâ pactione
Ol. 119. 4. Urb.C. 452. Seleucus, compositísque in Oriente rebus, in bellum Antigoni
Ant.C. 299. descendit. [2] Adunatis igitur omnium sociorum copiis, [3] prælium committitur: in eo Antigonus [4] occiditur: Demetrius, filius ejus, [5] in fugam vertitur. Sed socii, profligato hostili bello denuò in semetipsos arma vertêrunt: et, cùm de præda non convenirent, iterùm in duas factiones diducuntur. [6] Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lysimacho junguntur. [7] Cassandro defuncto Philippus filius succedit. Sic quasi ex integro, nova Macedoniæ [8] bella nascuntur.

INTERPRETATIO.

[a] *Elephantus ferus insolitæ proceritatis se ultrò illi obtulit, et eum excepit tergo, tanquam si esset domitus, et in bello et prælus pro illo fortiter pugnavit.*

NOTÆ.

1. *Factâ pactione.*] Vicinas Indo regiones illi permisit, acceptis ab eo 500 elephantis. *Ita Strabo.*

2. *Adunatis igitur.*] Seleuco et Lysimacho erant 74 millia peditum, equitum 15000, elephanti 400, currus 120: Antigono verò pedites supra 70000, equitum decem millia, elephanti 75. Sic numerat Plutarchus.

3. *Prælium committitur.*] Ad Issum in Ciliciæ confinio, juxta montem Taurum, Demetrius cum equitum lectissimis, Antiochum Seleuci filium verterat in fugam; sed dum fugientium tergo instat imprudentiùs, Seleucus, aciem Antigoni equitatu nudatam circumvectus, hinc irruptionem cum elephantis minatur, inde ad se transeundi potestatem facit omnibus; pars altera paruit, altera fugâ sibi consuluit.

4. *Occiditur.*] Dum fugiunt milites, ingens hostium globus Antigonum petit, frustraque expectantem filium telorum grandine opprimit: jactitare solebat Antigonus se regum societatem, sicut avium pascentium globum, uno lapide disturbaturum.

5. *In fugam vertitur.*] Superveniens Demetrius, agnitâ clade, cum quinque peditum millibus et equitum quatuor, fugit Ephesum, unde Athenas navigavit.

6. *Seleucus Demetrio.*] Videns Seleucus Lysimachum è Ptolemæi filiabus unam sibi, filio alteram in matrimonium assumere, subveritus ne uterque ipsum invaderet, Stratonicen, Demetrii filiam, quò faciliùs eum jungeret sibi, uxorem duxit. *Ita Plutarchus.*

7. *Cassandro defuncto.*] Ob crudelitatem in Alexandri Magni familiam, *ut refert Pausanias*, ex morbo aquæ subter cutem fusæ vivus, etiamnùm erumpentibus undique vermibus, extabuit.

8. *Bella nascuntur.*] Ob dissidia inter fratres Philippum, Antipatrum, et Alexandrum, Cassandri filios.

LIBER XVI.

BREVIARIUM CAPITUM:

1. *Antipater, Cassandri filius, fit parricida. Demetrius Alexandrum, Cassandri filium, interficit, et Macedoniam usurpat.*
2. *Demetrius prælio fusus fugatur. Antipater parricida fœdè perit. In Cassandri familiam numinis vindicta. Ptolemæi placidum fatum.*
3. *Bellum Pyrrhi et Lysimachi. De Heracleæ origine et statu digressio.*
4. *Clearchi, tyranni Heracliensis, artes luculenter describuntur.*
5. *Quibus rationibus Clearchus tyrannidem firmaverit. Clearchus, tandem à Chione et Leonide, juvenibus nobilissimis, obtruncatur. Post Clearchi supplicium Heracleæ conditio.*

CAPUT I.

Antipater matrem occidit. Demetrius Macedoniam invadit. A.M. 3755. Ol. 120. 2. Urb.C. 454. Ant.C. 297.

POST Cassandri regis, filiíque ejus [1] Philippi continuas mortes, Thessalonice regina, uxor Cassandri, non magno post tempore, ab Antipatro filio, cùm vitam etiam per ubera materna deprecaretur, occiditur. Causa parricidii fuit, quòd post mortem mariti, in divisione inter fratres regni, propensior fuisse pro Alexandro videbatur. Quod facinus in eo gravius omnibus visum est, quòd nullum maternæ fraudis vestigium fuit. [a] Quanquàm in parricidio nulla justa causa ad sceleris patrocinia prætexi potest. Ob hæc igitur Alexander, in ultionem maternæ necis gesturus cum fratre bellum, auxilium à Demetrio petit: nec Demetrius, spe invadendi Macedonici regni, [2] moram fecit. Cujus adventum verens Lysimachus persuadet genero suo Antipatro, ut malit cum fratre in gratiam reverti, quàm paternum hostem in Macedoniam admitti. In-

INTERPRETATIO.

[a] *Sed in parricidio nulla legitima causa afferri potest ad scelus excusandum.*

NOTÆ.

1. *Philippi.*] Qui eodem ferè quo Cassander anno mortem obiit.

2. *Moram fecit.*] Hoc falsum: cùm enim Samaritanorum bello detentus adesse Alexandro non posset; ille, evocato Pyrrho, multas urbes cepit: dum Antipater Lysimachum bello contra Thraciæ regem irretitum frustra sollicitat.

choatam igitur inter fratres reconciliationem cùm præsensisset Demetrius, [1] per insidias Alexandrum interficit; occupatóque
A.M.3759. Ol. 121. 2. Macedoniæ regno, cædem apud exercitum excusaturus, in con-
Urb.C.458. cionem vocat. Ibi *priorem se petitum ab Alexandro* allegat;
Ant.C.293. *nec fecisse se, sed occupâsse insidias.* [a] *Regem autem se Macedoniæ vel ætatis experimentis, vel causis justiorem esse. Patrem enim suum et Philippo regi, et Alexandro Magno socium in omni militiâ fuisse: liberorum deinde Alexandri ministrum, et ad persequendos defectores ducem exstitisse. Contrà, Antipatrum avum horum adolescentium, amariorem semper ministrum regni, quàm ipsos reges fuisse. Cassandrum verò patrem, extinctorem regiæ domûs, non fœminis, non pueris pepercisse; nec cessâsse, quoad omnem stirpem regiæ sobolis deleret. Horum scelerum ultionem, quia nequîsset ab ipso Cassandro exigere, ad liberos ejus translatam.* [b] *Quamobrem etiam Philippum, Alexandrúmque, si quis Manium sensus est, non interfectores suos, ac stirpis suæ, sed ultores eorum, Macedoniæ regnum tenere malle.* Per hæc, [2] mitigato populo, rex Macedoniæ appellatur. Lysimachus quoque cùm bello Doricetis, regis Thracum, premeretur, ne eodem tempore et adversùs eum dimicare necesse haberet, traditâ ei alterâ parte Macedoniæ, quæ Antipatro ejus genero obvenerat, pacem cum eo fecit.

Demetrius fugatur. Perit Antipater. Mors Ptolemæi.

CAP. II. Igitur Demetrius, totius Macedoniæ regni viribus instructus, cùm Asiam [3] occupare statuisset, iterato Ptolemæus, Seleucus et Lysimachus, experti priore certamine quantæ vires essent concordiæ, pactâ societate [4] adunatísque exercitibus, bellum adversùs Demetrium transferunt in Europam. [5] His comitem se,

INTERPRETATIO.

a *Regnum Macedoniæ sibi deberi, et justioribus de causis, et* quia major *illius esset experientia* quàm aliorum, *ob ætatem* maturiorem.

b *Quare Philippum et Alexandrum (si mortui afficiantur* rebus humanis) *malle regnum Macedoniæ obtineri à vindicibus* cædis *suorum, quàm ab interfectoribus stirpis suæ.*

NOTÆ.

1. *Per insidias.*] Jam egressus è Macedoniâ Demetrius Larissam venerat, eumque Alexander honoris causâ prosequebatur; sed alter alteri struebat insidias, cùm vocatus ad cœnam Alexander à Demetrio occiditur, quem die sequenti necare decreverat. *Ita Plutarchus.*

2. *Mitigato populo.*] Id est, exercitu, qui Demetrii territus copiis et Cassandri adversatus crimina, Demetrium regem proclamavit.

3. *Occupare statuisset.*] Exercitum jam habebat conscriptum peditum 100,000, equitum 12,000, materiem ad classem 500 navium paratam, ut tradit Plutarchus.

4. *Adunatisque exercitibus.*] Errat Justinus; dum Lysimachus vastat Macedoniam, Ptolemæus classe Græciam circumvectus civitates sollicitabat.

5. *His comitem se.*] Pyrrhus, licet pace nuper cum Demetrio factâ, et spe invadendæ Macedoniæ, et dolore impulsus, quòd Lanassa ipsius conjux, ipso repudiato, Demetrio nupsisset. Berhœam occupavit, dum Demetrius in Lysimachum pergeret.

et belli socium jungit Pyrrhus rex Epiri, sperans non difficilius A.M.3765.
Demetrium amittere Macedoniam posse, quàm acquisierat. Nec Ol. 122. 4.
spes frustrà fuit: quippe [1] exercitu ejus corrupto, ipsóque in fu- Urb.C.464.
gam acto, regnum Macedoniæ occupavit. Ant.C.287. Dum hæc aguntur, [2] Lysimachus generum suum [a] Antipatrum, regnum Macedoniæ ademptum sibi soceri fraude querentem, interficit; filiámque suam Eurydicen, querelarum sociam, in custodiam tradit: atque ita universa Cassandri domus Alexandro Magno, seu necis ipsius, seu stirpis extinctæ pœnas, partim cæde, partim supplicio, partim parricidio luit. Demetrius quoque à tot exercitibus circumventus, cùm posset honestè mori, [3] turpiter se dedere Seleuco maluit. Finito bello, Ptolemæus cum magnâ rerum gestarum gloriâ moriturus, contra jus gentium [4] minimo natu ex filiis, ante infirmitatem regnum tradiderat, ejusque rei populo rationem reddiderat: [b] cujus non minor favor in accipiendo, quàm patris in tradendo regno fuerat. Inter cætera patris et filii mutuæ pietatis exempla, etiam ea res amorem populi juveni conciliaverat, quòd pater, regno ei publicè tradito, [c] privatus officium regi [5] inter satellites fecerat, omníque regno pulchrius regis esse patrem duxerat.

CAP. III. Sed inter Lysimachum et Pyrrhum regem, socios

INTERPRETATIO.

[a] *Occidit Antipatrum, quòd quereretur se ejectum fuisse regno Macedoniæ fraude soceri* Lysimachi.

[b] *Qui tantum populi* in se *amorem expertus est, dum regnum accepit, quantum* expertus *erat patris, dum ipsi* regnum *tradidit.*

[c] *Privatus functus est inter custodes* corporis *regis munere satellitis, putans sibi gloriosius patrem esse regis, quàm regem.*

NOTÆ.

1. *Exercitu ejus corrupto.*] Ubi de Berhœæ redditione allatum est in castra, continuò Demetrius in Pyrrhum movit: sed vix castra castris contulerat, cùm milites ad Pyrrhum defecêrunt. Quare sibi metuens Demetrius, depositâ tragicâ chlamyde, quæ mundi et siderum simulacrum erat, vili tectus lacernulâ, clam è castris se proripuit. *Plutarchus.*

2. *Lysimachus generum.*] Ante hoc bellum generum interfecerat.

3. *Turpiter se dedere.*] Post fugam collecto exercitu, Athenas obsedit: sed Pyrrhi metu, obsidione solutâ, exercitum in Asiam transportavit; inde captis multis urbibus victòque Seleuco, in Syriam, Amano monte superato, transit; Sed iterato prælio, dum strenuè pugnat, Seleucus ad se attraxit mercenarios: quare Demetrius sæpius occidere sese frustrà conatus, cùm, quò fugeret, non haberet, ex amicorum consilio se Seleuco dedit; cujus jussu validâ cinctus custodiâ, in Chersonesum Syriæ ductus est, ubi, Seleuco suppeditante omnia, quæ ad splendidam vitæ rationem pertinerent, tres annos superfuit: ex otio tandem, saginâ, et vino, cui nimiùm indulgebat, in morbum lapsus decessit, *inquit Plutarchus.*

4. *Minimo natu ex filiis.*] Hic etiam Justinus fallitur: nam Ptolemæus tres liberos suscepit: ex Eurydice Antipatri filia, Ceraunum, posteà Macedoniæ Regem: ex Berenice Eurydices comite, Philadelphum et Argæum, qui à fratre, quòd ad defectionem incitaret Cyprios, necatus est. Unde Ptolemæo *Philadelphi* nomen inditum est.

5. *Inter satellites.*] Quod etiam refert Pausanias.

Bellum Pyrrhi et Lysimachi. paulò antè adversùs Demetrium, [a] assiduum inter pares discordiæ malum, bellum moverat. [1] Victor Lysimachus, pulso Pyrrho, Macedoniam occupaverat. Inde Thraciæ, ac deinceps

Heracleæ origo. A. M. 3766. Ol. 123. 1. Urb. C. 465. Ant. C. 286.

[2] Heracleæ bellum intulerat: cujus urbis et initia et exitus admirabiles fuêre; quippe Bœotiis pestilentiâ laborantibus oraculum Delphis responderat, *coloniam in Ponti regione sacram Herculi conderent*. Cùm propter metum longæ ac periculosæ navigationis, mortem in patriâ omnibus præoptantibus, res omissa esset, bellum his Phocenses intulêrunt: [b] quorum cùm adversa prælia paterentur, iterato ad oraculum decurrunt; responsum, *idem belli, quod pestilentiæ remedium fore*. Igitur conscriptâ colonorum manu, in Pontum delati, urbem Heracleam condidêrunt. Et, quoniam fatorum auspiciis in eas sedes delati erant, brevi tempore magnas opes paravêre. Multa deinde hujus urbis adversùs finitimos bella, multa etiam domesticæ dissensionis mala fuêre. Inter cætera magnifica, vel præcipuè illud memorabile fuit: [c] Cum rerum potirentur Athenienses, victísque Persis, Græciæ et Asiæ tributum in tutelam classis descripsissent, omnibus cupide ad præsidium salutis suæ conferentibus; soli Heraclienses, ob amicitiam regum Persicorum, collationem abnuerant. Missus itaque ab Atheniensibus Lamachus cum exercitu ad extorquendum quod negabatur; dum, relictis in littore navibus, agros Heracliensium populatur, classem cum majore parte exercitûs [3] naufragio repentinæ tempestatis amisit. Itaque cùm neque mari posset, amissis navibus, neque terrâ auderet, cum parvâ manu inter tot ferocissimas gentes, reverti; [c] Heraclienses honestiorem beneficii quàm ultionis occasionem rati, instructos commeatibus, auxiliisque dimittunt: Benè agrorum suorum populationem impensam, existimantes, si quos hostes habuerunt, amicos reddidissent.

INTERPRETATIO.

[a] *Discordia, quæ malum est oriri solitum inter pares, excitaverat bellum.*

[b] *A quibus cum in præliis vincerentur, consulunt oraculum.*

[c] *Cum Athenienses essent in Græciâ aliis potentiores, et Persis superatis, imposuissent tributum* sociis *qui erant in Asiâ et Græciâ ad tuendam classem.*

[d] *Amisit classem, naufragio excitato à repentinâ tempestate.*

[e] *Heraclienses arbitrantes sibi honestiùs illos beneficiis afficere, quam ulcisci injurias*

NOTÆ.

1. *Victor Lysimachus.*] Post fugam Demetrii Pyrrhus diffidens Macedonibus Lysimacho partem Macedoniæ concesserat: sed bello paulò pòst orto, totâ Macedoniâ à Lysimacho expulsus est.

2. *Heracleæ.*] Multiplex fuit. 1. Magnæ Græciæ in Lucaniâ. 2. Ponti, in Bithyniâ. 3. Macedoniæ, inter Lychnidum et Ædessam. 4. Pthiotidis, Thessaliæ prope Asopum. 5. Cariæ, inter Miletum et ostia Mæandri fluvii. 6. Chersonesi Tauricæ, ad Mæoticam paludem. 7. Syriæ, in Cyrrhesticâ regione. 8. Thraciæ, quæ et *Perinthus* à Ptolemæo dicitur, in orâ Propontidis, inter Byzantium et Callipolim, de quâ hic loquitur Justinus: Tres etiam fuerunt in Ægypto.

CAP. IV. Passi sunt inter plurima mala, etiam tyrannidem: siquidem cùm plebs etiam novas tabulas, et divisionem agrorum divitum impotenter flagitaret, diu re in senatu tractatâ, cum exitus rei non inveniretur; ad postremum adversùs plebem nimio otio lascivientem, auxilia [1]à Timotheo, Atheniensium duce mox ab Epaminondâ Thebanorum petivêre. Utrísque negantibus, ad Clearchum, quem ipsi in exilium egerant, decurrunt. [a]Tanta calamitatum necessitas fuit, ut cui patriam interdixerant, eum ad tutelam patriæ revocarent. Sed Clearchus exilio facinorosior redditus, et dissensionem populi occasionem invadendæ tyrannidis existiman-, primò tacitus cum Mithridate, civium suorum hoste, colloquitur; et initâ societate paciscitur, ut revocatus in patriam, proditâ ei urbe, præfectus ejus constitueretur. Posteà autem insidias, quas civibus paraverat, in ipsum Mithridatem verterat. Namque cum, velut arbiter civilis discordiæ, de exilio reversus esset, statuto tempore, quo urbem Mithridati traderet, ipsum cum amicis suis cepit; captumque, acceptâ ingenti pecuniâ, dimisit. Atque ut in illo subitum se ex socio fecit hostem; sic ex defensore senatoriæ causæ repente patronus plebis evasit; et adversùs auctores potentiæ suæ, à quibus revocatus, in patriam, per quos in arce collocatus fuerat, non solum plebem accendit, verùm etiam nefandissima quæque tyrannicæ crudelitatis exercuit. Igitur populo ad concionem vocato, [b]*neque se affuturum ampliùs grassanti in populum senatui*, ait; *intercessurum etiam, si in pristinâ sævitiâ perseveret: quod si pares se crudelitati senatorum arbitrarentur, abiturum cum militibus suis, neque civilibus discordiis interfuturum. Sin verò diffidant viribus propriis, vindictæ se civium non defuturum. Proinde consulant sibi ipsi: jubeant abire se, an malint socium causæ popularis remanere?* His verbis sollicitata plebs summum ad eum imperium defert: et, dum senatus potentiæ irascitur, in servitutem se tyrannicæ dominationis cum conjugibus et liberis tradit. Igitur Clearchus LX senatores comprehensos (nam

Clearchi tyranni artes.

INTERPRETATIO.

[a] *Necessitas eos impulit ad tantam calamitatem, ut revocarent ad defendendam patriam eum, quem ex eâ ejeceraut.*

[b] *Dixit se non protecturum ampliùs senatum sævientem in populum, sed obstiturum illi, si perseveret in pristinâ crudelitate.*

NOTÆ.

1. *A Timotheo.*] Fuit illo bello fortunatissimus, si Plutarcho credimus. Sed, cùm res à se præclarè gestas virtuti suæ, non fortunæ, adscriberet, nonnulli ipsius æmuli in tabula pingi dormientem jusserunt Theophilum, et ipso dormiente, fortunam circumdantem retia urbibus hostium. Quâ picturâ adeò exarsit Timotheus, ut in has voces eruperit, *Hæc ego feci, non Fortuna.* Quâ impiâ voce, inquit Plutarchus, factum est, ut postea tam infelix in bello extiterit, quàm fortunatus anteà fuerat.

cæteri in fugam dilapsi erant) in vincula compingit. Lætari plebs, quòd à duce potissimùm senatorum senatus deleretur, [a]versâque vice, auxilium eorum in exitium conversum esse. [b]Quibus dum mortem passim omnibus minatur, chariora eorum pretia facit: siquidem Clearchus magnâ pecuniâ (quasi minis populi occultè eos subtracturus) acceptâ, spoliatos fortunis vitâ quoque spoliavit.

Clearchus tyrannus occiditur.

CAP. V. [c]Cognito deinde, quòd bellum sibi ab iis qui profugerant, misericordiâ in auxilium sollicitatis civitatibus, pararetur, servos eorum manumittit. Et, ne quid mali afflictis honestissimis domibus deesset, uxores eorum, filiasque nubere servis suis, propositâ recusantibus morte, compellit, ut eos sibi fidiores, et dominis infestiores redderet. Sed matronis tam lugubres nuptiæ graviores repentinis funeribus fuêre. Itaque multæ se ante nuptias, multæ in ipsis nuptiis, occisis prius novis maritis, interficiunt et se tam funestis calamitatibus, virtute ingenui pudoris, eripiunt. Prælium deinde committitur: quo victor tyrannus [d]captivos senatores in triumphi modum per ora civium trahit. Reversus in urbem, alios vincit, torquet alios, alios occidit: nullus locus urbis à crudelitate tyranni vacat. Accedit sævitiæ insolentia, crudelitati arrogantia: interdum enim ex successu continuæ felicitatis obliviscitur se hominem: interdum Jovis se filium dicit. Eunti per publicum, aurea aquila, velut argumentum generis, præferebatur: veste purpurea, et cothurnis regum tragicorum, et aureâ coronâ utebatur; filium quoque suum Ceraunon vocat, [e]ut deos non mendacio tantùm, verùm etiam nominibus illudat. Hæc illum facere duo nobilissimi juvenes, Chion et Leonides, indignantes, patriam liberaturi, in necem tyranni conspirant. Erant hi discipuli Platonis philosophi, qui virtutem, ad quam quotidie præceptis Magistri erudiebantur, patriæ exhibere cupientes quinquaginta cognatos, veluti clientes, insidiis locant. Ipsi more jurgantium, ad tyrannum, veluti ad regem, in arcem contendunt: qui jure familiaritatis admissi, dum alterum priorem dicentem intentus audit tyrannus, ab altero obtruncatur. Sed et ipsi, sociis tardius auxilium ferentibus, à satellitibus obruuntur. Quare factum est, ut tyrannus quidem occideretur, sed patria non liberaretur. Nam [1]fra-

INTERPRETATIO.

[a] *Et mutatis rebus*, illum ipsum qui venerat *ad eorum auxilium exitium illis intentare.*

[b] *Quibus omnibus dum mortem minitatur, extorquet ab iis majorem vim pecuniæ.*

[c] *Cum cognosceret parari sibi bellum à profugis, qui obtinuerant auxilium ab urbibus* commotis eorum *miseriâ.*

[d] *Ducit in conspectu civium Senatores captivos, tanquam in triumpho.*

[e] *Ut imitetur deos non modò* origine, *quam falsò* divinam *fingebat, sed etiam nominibus.*

NOTÆ.

1. *Frater Clearchi.*] Multa ibi more suo confundit Justinus; duo enim fuêrunt Clearchi: primus cui successit (non Satyrus, sed) Timotheus ejus filius, *ex Diod.* Timotheo Dionysius, illi Satyrus seu Zathras; huic verò Clearchus alter.

ter Clearchi Satyrus eâdem viâ tyrannidem invadit; multísque annis, per gradus successionis, Heraclienses [1]sub regno tyrannorum fuêre.

NOTÆ.

1. *Sub regno tyrannorum.*] Quorum ultimus fuit Lysimachus, qui libertatem civibus eripuit.

LIBER XVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Lysimachi regis tragœdia.*
2. *Amissis* XV *liberis, in prœlio occumbit. Seleucus per insidias occiditur a Ptolemæo. Ptolemæus principum amicitias, Pyrrhi præsertim, sibi conciliat.*
3. *De Epirotarum regno, ejusdémque origine ac regibus digressio. Pyrrhi varia fortuna.*

CAPUT I.

PER idem ferme tempus in [1]Hellesponti et Chersonesi regionibus terræ motus fuit: maximè tamen [2]Lysimachia urbs ante duos et viginti annos à Lysimacho rege condita, [3]eversa est. Quod portentum dira Lysimacho, stirpique ejus, ac [a]regni ruinam cum clade vexatarum regionum portendebat. Nec ostentis fides defuit: nam brevi post tempore, [4]Agathoclem filium suum, quem in successionem regni ordinaverat, per quem multa bella prosperè gesserat, non solùm patrium, verùm etiam humanum ultra morem, [b]perosus,

Lysimachi regis tragœdia. A.M. 3770. Ol. 124. 1. Urb.C. 469. Ant.C. 282.

INTERPRETATIO.

[a] *Portendebat ruinam regni, et cladem regionum afflictarum eâ tempestate.*

[b] *Impellente Arsinoë noverca, sustulit veneno* Agathoclem, *quem odio majori habebat, quàm non solùm patres filios suos sed homines.*

NOTÆ.

1. *Hellesponti.*] Fretum est angustum inter Ægeum mare et Propontidem, septem stadiorum spatio, Europam ab Asiâ dividens.

2. *Lysimachia.*] Urbs Chersonesi Thraciæ, ad Isthmum in orâ Hellesponti. Fuit alia in Ætoliâ, alia in Æolide Asiæ minoris.

3. *Eversa est.*] Ex Eusebio tradit Scaliger eam, Lysimacho mortuo, dirutam à Thracibus, et ab Antiocho Magno à fundamentis instauratam.

4. *Agathoclem filium.*] Is bello prosperè gesserat; in Asiâ tamen levioribus prœliis victus fuerat à Demetrio.

ministra [1]Arsinoë noverca, veneno interfecit. Hæc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit. Nam parricidium principum sequutæ cædes sunt, luentium supplicia quòd occisum juvenem dolebant. Itaque et hi qui cædibus superfuerant, et hi qui exercitibus præerant, certatim [2]ad Seleucum deficiunt; eùmque, pronum jam ex æmulatione gloriæ, bellum Lysimacho inferre compellunt. Ultimum hoc certamen commilitonum Alexandri fuit, et, velut ad exemplum fortunæ, par reservatum. [3]Lysimachus quatuor et LXX annos natus erat; Seleucus septem et LXX: Sed in hac ætate utrique animi juveniles erant, imperiique cupiditatem insatiabilem gerebant. Quippe cum [4]Orbem terrarum duo soli tenerent, angustis sibi metis inclusi videbantur, vitæque finem non annorum spatio, sed imperii terminis metiebantur.

A.M. 3771. Ol. 124. 2. Urb.C. 470. Ant.C. 281.

A.M. 3773. Ol. 124. 4. Urb.C. 472. Ant.C. 279.

Lysimachus in prælio occumbit. Seleucus à Ptolemæo occiditur.

A.M. 3773. Ol. 124. 4. Urb.C. 472. Ant.C. 279.

CAP. II. In eo bello Lysimachus, amissis antè variis casibus [5]XV liberis, [a]non instrenue [6]moriens, postremus domûs suæ ruinæ cumulus accessit. Lætus tantâ victoriâ Seleucus, et, quod majus victoriâ putabat, solum se de cohorte Alexandri remansisse, victorémque victorum exstitisse, *non humanum esse opus, sed divinum munus* gloriatur: Ignarus prorsùs, non multo post fragilitatis humanæ se ipsum exemplum futurum. Quippe post menses admodum septem [7]a Ptolemæo, cujus sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, [8]per insidias circumventus occiditur; regnúmque Macedoniæ, quod Lysimacho eripuerat, cum vita pariter mittit. [b]Igitur Ptolemæus, cum et in gratiam memoriæ magni Ptolemæi

INTERPRETATIO.

[a] *Moriens fortiter absolvit* morte suâ *calamitatem familiæ suæ.*

[b] *Cum igitur Ptolemæus gratiosus esset apud Macedonas ob memoriam patris* sui *Ptolemæi, et quòd mortem Lysimachi ultus esset.*

NOTÆ.

1. *Arsinoë noverca.*] Ptolemæi Lagidæ filia.

2. *Ad Seleucum deficiunt.*] Quos inter fuit Alexander Lysimachi filius, fratrum cæde territus: alios tamen filios post Agathoclis cædem genuit.

3. *Lysimachus quatuor*, &c.] 80 annos Lucianus, 70 Appianus et Hieron. illi tribuunt.

4. *Orbem terrarum.*] Seleucus Asiam et Syriam, Lysimachus Macedoniam et Græciam tenebat.

5. *Quindecim liberis.*] Non omnes tamen amiserat, cùm Ceraunus, in matris amplexibus aliquos superstites interemerit.

6. *Moriens.*] Extinctum ejus corpus canis domesticus adversùs alites et feras diu protexit, donec Thorax Pharsalus inventum sepeliit. *Hæc Appianus.* Alii tamen ab Alexandro filio sepultum volunt.

7. *A Ptolemæo.*] Ceranno quod fulmen sonant: κεραυνη sic dictus, quod audax esset, et manu promptus. A patre Ægypti regno spoliatus fuerat.

8. *Per insidias.*] Cùm Seleuci exercitum Lysimachi am attigisse audiîsset Ptolemæus, eum adortus fudit et occidit, cujus pecuniâ aliis concessâ, ipse Macedoniæ regno potitus est, *ut narrat Pausanias.*

patris, et in favorem ultionis Lysimachi [1]ambitiosus apud populares esset, primo Lysimachi filios conciliare sibi statuit: nuptiásque Arsinoës sororis suæ, matris eorum petit, puerorum adoptione promissâ, [a]ut cùm in locum patris eorum successisset, nihil illi moliri, vel verecundiâ matris, vel appellatione patris auderent. Fratris quoque regis Ægypti concordiam per epistolas deprecatur; professus *deponere se offensam erepti paterni regni, neque amplius à fratre quæsiturum, quod honestius à paterno hoste perceperit.* [b]Omnìque arte adulatur [2]Nicomedi, Antigono, [3]Demetrii et Antiocho Seleuci ne cum bellum habituro filiis tertius sibi hostis accederet. Sed [c]nec Pyrrhus rex Epiri omissus, ingens momentum futurus, utri parti socius accessisset, qui et ipse spoliare singulos cupiens, omnibus se partibus venditabat. Itaque Tarentinis adversùs Romanos laturus auxilium, ab Antigono naves ad exercitum in Italiam deportandum mutuo petit; ab Antiocho pecuniam, qui opibus quàm militibus instructior erat; à Ptolemæo Macedonum militum auxilia. Sed [d]Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium venia esset, quinque millia peditum, [5]equitum quatuor millia, elephantos quinquaginta, non ampliùs quàm in biennii usum dedit. Ob hoc Pyrrhus, filiâ Ptolemæi in matrimonium acceptâ, vindicem eum regni reliquit: pacificatus cum omnibus finitimis, ne, abductâ in Italiam juventute, prædam hostibus regnum relinqueret.

A.M. 3774. Ol. 125. 1. Urb.C. 473. Ant.C. 278.

Epirotarum regni origo.

CAP. III. Sed quoniam [6]ad Epiri mentionem ventum est, de origine regni ejus pauca narranda sunt. [7]Molossorum primùm in

INTERPRETATIO.

[a] *Ut cum teneret locum patris, illi nil auderent* in ipsum *machinari, vel* quia *matrem* offendere *vererentur, vel* quia ipsum *patrem appellare cogerentur.*

[b] *Et adulatur omni arte Antiocho filio Seleuci, ne tertius sibi hostis accedat Eumeni et Antigono, filiis Demetrii, cum quibus erat habiturus bellum.*

[c] *Et amicitiam sibi conciliavit Pyrrhi regis Epiri, qui allaturus erat magnum pondus illi parti, cui favisset.*

[d] *Ptolemæus, qui ob tenuitatem virium suarum non ausus est differre auxilium petitum.*

NOTÆ.

1. *Ambitiosus.*] Id est, gratiosus, ob ultionem sumptam de Seleuco.

2. *Eumeni.*] Plutarchus Eumenis non meminit inter Demetrii filios: lege *Nicomedi*, &c. ut in contextu posuimus.

3. *Demetrii filiis.*] Cum iis verbis connecte sequentia, *cum quibus bellum habiturus erat*, et *Antiochi Seleuci filio, ne tertius hostis accederet.*

4. *Ne tertius hostis.*] Metuebat, ne Antigonus et Eumenes paternum Macedoniæ regnum armis repeterent, et Antiochus patris cædem ulcisceretur.

5. *Equitum quatuor millia.*] Error in numeris irrepsit: nam Pyrrhus habuit in exercitu tria tantùm equitum millia, et 20 elephantes. *Ex Plutarcho, Plinio et Solino.*

6. *Ad Epiri*, &c.] Quæ regio inter mare Ionium et Thessaliam, inde Acroceranniis montibus, hinc Acheloo fluvio terminata: à Pyrrho Achillis filio nomen accepit.

7. *Molossorum primum.*] Ante Molossos Chaones ibi habitâsse tradit Strabo, à Buthroto ad oram maris Ionii: deinde Molossi, quorum regio primum Molossia, deinde Pandosia, ab urbe cognomine dicta est.

Pyrrhi fortuna.

regione regnum fuit. Post Pyrrhus, Achillis filius, amisso per absentiam Trojanis temporibus [1]paterno regno, in his locis consedit, qui Pyrrhidæ primò, posteà Epirotæ dicti sunt. Sed [2]Pyrrhus cum in templum Dodonæi Jovis ad consulendum venisset, ibi [3]Lanassam, neptem Herculis, rapuit: ex cujus matrimonio octo liberos sustulit. Ex his nonnullas virgines nuptum finitimis regibus tradidit, [a]opesque affinitatum auxilio magnas paravit, atque ita Heleno, filio Priami regis, ob industriam singularem, [4]regnum Chaonum, et Andromachen [5]Hectoris è matrimonio suo, ipse in divisione Trojanæ prædæ acceperat, uxorem tradit: brevíque post tempore, Delphis, [6]insidiis [7]Orestæ, filii Agamemnonis, inter altaria dei interiit. Successor huic [8]Pialus filius fuit. Per ordinem deinde regnum [9]ad Arrybam descendit: cui, quoniam pupillus et unicus ex gente nobili superesset, intentiore omnium cura servandi ejus educandíque, publice tutores constituuntur. [b]Athenas quoque erudiendi gratiâ missus, quantò doctior majoribus suis, tantò et gratior populo fuit. Primus itaque leges, et senatum, annuósque magistratus, et reipublicæ formam composuit, et ut à Pyrrho sedes, sic vita cultior populo ab Arrybâ statuta. Hujus filius Neoptolemus fuit, ex quo nata est Olympias, mater Alexandri Magni, et [10]Alexander, qui post eum regnum Epiri tenuit; et in Italiâ bello gesto, in Brutiis interiit.

INTERPRETATIO.

a *Comparavit sibi magnam potentiam auxilio affinium suorum.*
b *Missus est Athenas ad studendum.*

NOTÆ.

1. *Paterno regno.*] Vel in Thessaliâ circa Larissam, vel in Phthiotidis parte Achilles regnavit, *ex Strabone.*

2. *Pyrrhus.*] Ex Deidamiâ Lycomedis regis filia susceptus, dum ejus in aulâ lateret Achilles, Pyrrhus dictus est à fulvo capillorum colore. De Pyrrho multa Virgilius. Quis Achilles fuerit, Pelei et Thetidis filius, nemo nescit ex Poëtarum Fabulis, et Homeri Iliade.

3. *Lanassam.*] Facit eam Plutarchus filiam Cleodis, qui Hylli filius fuit, cujus pater erat Hercules.

4. *Regnum Chaonum.*] Molossia tunc dicebatur, à Molosso, Pyrrhi et Andromaches filio: sed Helenus de nomine Chaonis fratris sui, quem in venatione imprudens occiderat, posteà Chaoniam nominavit.

5. *Hectoris.*] Priami filius fuit, Homeri versibus nobilitatus.

6. *Insidiis Orestæ.*] Quod Pyrrhus Hermionem, Menelai et Helenes filiam, jam diu sibi desponsatam rapuisset.

7. *Orestæ.*] Agamemnonis et Clytæmnestræ filius fuit, qui matrem cum Ægistho adultero occidit: cætera ex fabulis notissima.

8 *Pialus.*] Pialus à Pausaniâ, Pilades ab aliis dicitur: sed ille non Pyrrhi filius, sed Orestis amicus fuisse perhibetur.

9. *Ad Arrybam.*] Tharyttam Plutarchus, Tharypum Pausanias, Aritubam Diodorus nominat.

10. *Alexander Molossus.*] De quo priùs dictum est.

Post ejus mortem frater [1]Æacides regno successit, [a]qui, assiduis adversùs Macedonas bellorum certaminibus populum fatigando, offensam civium contraxit; ac propterea in exilium actus, Pyrrhum filium bimum [2]admodum, in regno reliquit. Qui et ipse cùm à populo propter odium patris ad necem quæreretur, furtim subtractus in Illyrios defertur: traditúsque est Beroæ, [3]Glauciæ regis uxori, nutriendus, quæ et ipsa generis Æacidarum erat. Ibi eum, seu misericordiâ fortunæ ejus, seu infantilibus [4]blandimentis inductus rex, [b]adversùm Cassandrum Macedoniæ regem, qui eum sub belli comminatione deposcebat, diu protexit, addito in auxilium etiam adoptionis officio. Quibus rebus moti Epirotæ, odio in misericordiam verso, annorum XI eum in regnum revocavêrunt, datis tutoribus, qui regnum usque adultam ejus ætatem tuerentur. Adolescens deinde multa bella gessit; tantúsque rerum successu haberi cœptus est, ut Tarentinos solus adversùs Romanos tueri posse videretur.

INTERPRETATIO.

[a] *Qui incurrit odium populorum quia fatigabat populum, assiduè bellum gerendo contra Macedonas.*

[b] *Eum diu protexit, et adoptavit, ut illum protegeret contra Cassandrum regem Macedoniæ, qui bellum minabatur,* nisi ipsi redderetur.

NOTÆ.

1. *Æacides.*] Quem à suis, dum Olympiadem reducit, derelictum diximus, quare paulò post in exilium missus est.

2. *Admodum parvulum.*] Bimum habet Plutarchus.

3. *Glauciæ regis.*] Plutarchus vocat Glauciam.

4. *Blandimentis.*] Ad genua regis provolutum, vestem illius apprehendisse refert Plutarchus.

LIBER XVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Pyrrho Tarentinis adversùs Romanos suppetias ferenti, Valerius Lævinus occurrit; unde prælia et strages.*
2. *Carthaginiensium auxilium Romani remittunt. Pax cum Pyrrho componitur. Romanorum continentia: Pyrrhus Siciliam occupat.*
3. *De Carthaginiensium origine et veteribus incolis digressio, in quâ etiam de Sidonis et Tyri conditoribus.*
4. *Incolæ Tyri, inter quos Elisa, quæ à Pygmalione fratre recessit, ut rebus suis consuleret.*

5. *Elisa, agnomine Dido, Cyprum appellit; deinde in sinum Africæ defertur, et Carthaginem condit.*
6. *Elisa propter Iarbæ votum vim sibi infert. Carthaginiensium crudelis superstitio.*
7. *Clades Carthaginiensium in Sardiniâ. Superstites in exilium pulsi, patriam armis recuperare nituntur: unde Malei patris in Cartalonem filium severitas, et paulò pòst cruentus interitus.*

CAPUT I.

Pugna inter Pyrrhum et Romanos.
A.M. 3774.
Ol. 125. 1.
Urb.C. 473.
Ant.C. 278.

IGITUR Pyrrhus, rex Epiri, cùm [1]iteratâ Tarentinorum [2]legatione, additis [3]Samnitium et [4]Lucanorum precibus et ipsis auxilio adversùs Romanos indigentibus, fatigaretur, non tam supplicum precibus, quàm spe invadendi Italiæ imperii inductus, venturum se cum exercitu pollicetur. [a]In quam rem inclinatum semel animum, præcipitem agere cœperant exempla majorum: ne aut inferior patruo suo Alexandro videretur, quo defensore iidem Tarentini adversùs Brutios usi fuerant; aut minores animos Magno Alexandro habuisse, qui tam longâ à domo militiâ Orientem subegit. Igitur relicto custode regni filio Ptolemæo, annos xv nato, [5]exercitum in portu Tarentino exponit, duobus parvulis filiis, Alexandro et Heleno, in solatia longinquæ secum expeditionis adductis. Cujus audito adventu, Consul Romanus Valerius [6]Lævinus, festinans, ut priùs cum eo

INTERPRETATIO.

[a] *Facta majorum impulêrunt vehementer ejus animum jam propensum ad hanc rem.*

NOTÆ.

1. *Iterata Tarentinorum.*] Initum nuper cum Romanis fœdus violare cupientes Tarentini, Lucanos quosdam pretio corruptos flagris lacerârunt; ut nudatis corporibus in civium cœtum se conferrent, vociferantes se, quòd castra Romana ausi essent ingredi, jussu Consulis virgis cæsos; quare bellum continuò in Romanos renovatum est.

2. *Legatione.*] Lælius Valerius in portum cum classe fortè appulerat, cum Tarentini classem invadunt, cæsisque ducibus et militibus, vix quinque naves effugêrunt. Missus à Senatu L. Posthumius qui à Tarentinis in theatro in risum effuso: *Ridete*, inquit, *dum vobis per tempus licet; nam post hac diu flebitis; dum has vestes eluetis multo sanguine.* Deinde cùm bello impares se viderent Romanis Tarentini, auxilium à Pyrrho petiêrunt. *Hæc Dionys.*

3. *Samnitium.*] Quorum regio Samnium, ubi posteà Beneventanus Ducatus, nunc *l'Abruzzo.*

4. *Lucanorum.*] Qui Brutios inter, Picentes et Apulos habitabant: nunc *Basilicata et Principatus.*

5. *Exercitum.*] Elephantos 20; equitum tria, peditum viginti habebat millia; sed elephanti duo, militum duo millia tempestate perierant, et Pyrrhus, ipse vix in terram appulit. *Plutarchus.*

6. *Lævinus.*] Refert Plutarchus Pyrrhum misisse ad Romanos caduceatorem, placerétne illis se judice, aut arbitro uti; cui Lævinus respondit: *Romanos Pyrrhum nec disceptatorem capere, nec formidare hostem.* Addit graviora Zonaras.

congrederetur, quàm auxilia sociorum convenirent, exercitum in aciem [1]educit. Nec rex, tametsi numero militum inferior esset, certamini [2]moram fecit. Sed Romanos [3]vincentes jam, inusitata antè elephantorum forma stupere primò, mox cedere prælio coëgit; victorésque jam nova Macedonum monstra repentè vicêrunt. Nec hostibus incruenta victoria fuit. Nam et ipse Pyrrhus graviter [4]vulneratus est, et magna pars militum ejus cæsa, majorémque gloriam ejus victoriæ, [5]quàm lætitiam habuit. Hujus pugnæ eventum [6]multæ civitates secutæ, Pyrrho se tradunt. Inter cæteros etiam [7]Locri, prodito præsidio Romano, ad Pyrrhum deficiunt. [8]Ex eâ prædâ Pyrrhus CC captivos milites Romam gratis remisit, ut, cognita virtute ejus, Romani cognoscerent etiam liberalitatem. [9]Interjectis deinde diebus, cùm sociorum exercitus supervenisset, [10]iteratò prælium cum Romanis facit, in quo [11]par fortuna priori bello fuit.

Magonis copias Romani remittunt. Pax componitur cum Pyrrho, qui Siciliam occupat.

CAP. II. Intereà Mago, dux Carthaginiensium, in auxilium Romanorum cum CXX navibus missus, senatum adiit *ægre tulisse Carthaginienses*, affirmans, *quod bellum in Italiâ à peregrino rege paterentur. Ob quam causam missum se ut quoniam ab ex-*

NOTÆ.

1. *Educit.*] Ultra Siren amnem, quem cum equitatu et peditatu transmisit.

2. *Moram fecit.*] Romanorum exercitum contemplatus, Megacli dixit; *Ordo hic barbarorum barbarus non est.* Et de pugnæ eventu sollicitus detrectabat pugnam: sed Lævinus, transmisso vado, ad prælium coëgit.

3. *Vincentes jam.*] Hostium enim fortissimi quique jam ceciderant, cæteris fugam cogitantibus.

4. *Vulneratus.*] Plutarchus Pyrrhi vulnus ad secundum prælium refert.

5. *Quam lætitiam.*] Cum Pyrrho quidam gratularentur. *Si denuò*, inquit, *ita vicerimus, actum de nobis erit.* Et, Romanos admiratus, *O quàm facilè*, dixit, *Orbis imperium occupare: aut mihi, Romanis militibus; aut, me rege, Romanis!* Quæ Plutarchus post secundum prælium narrat.

6. *Multæ civitates.*] Pyrrhus auctus Lucanorum et Samnitium viribus obvias urbes cepit, ita ut non plus triginta millibus abesset ab urbe.

7. *Locri.*] Alii Ozoli circa fauces sinûs Corinthiaci incolentes, Ætolis proximi; alii Epicnemidii, in orâ adversâ ad sinum Ætæum; alii Epizephyrii. Locri enim, de quibus hîc loquitur, fuit magnæ Græciæ civitas apud Zephyrium promontorium, in Brutiorum confinio, quæ et Naricio à Virgilio dicitur. Vel a Locrensibus Ozolis, Evante duce; vel ab Ajace Oileo Locrorum rege condita, *ut ait Solinus.*

8. *Ex eâ præda.*] Prius et Romani Cyneam Pyrrhus, et Tarentum Romani Fabricium miserant.

9. *Interjectis deinde.*] Jam multos Cyneas muneribus corruperat; sed Appius Claudius de pace agi cùm audisset, in Senatum deferri se jussit: ubi effecit, ut de pace cum Pyrrho, nisi excessisset Italiâ, non ageretur. *Ex Plutarcho* et *Zonarâ.*

10. *Iterato.*] Ad Asculum oppidum, ubi Pyrrhus Romanis transgredi fluvium permisit ut æquali pugnâ dimicaretur.

11. *Par fortuna.*] Non vicit, sed victus est Pyrrhus, vulneratúsque, amissis suorum viginti millibus, Tarentum se recepit. Romanorum quinque millia periêrunt, cum Decio Consule, qui se devovit avorum exemplo. *Ita Zonaras.* Romanis victoriam peperêre, et Apuli Pyrrhi castra aggressi, et Minutius Tribunus, qui abscissâ elephanti unius proboscide, belluas illas mori posse ostendit.

A.M.3776. *terno hoste oppugnarentur, externis auxiliis juvarentur.* Gratiæ
Ol. 125. 3. à senatu Carthaginiensibus actæ, [1]auxiliáque remissa. Sed
Urb.C.475.
Ant.C.276. Mago, Punico ingenio, post paucos dies tacitus, quasi pacificator Carthaginiensium, Pyrrhum adit, speculaturus consilia ejus de Siciliâ quò eum arcessi fama erat. [a]Nam Romanis eadem causa mittendi auxilii Carthaginiensibus fuerat, ut Romano bello, ne in Siciliam transire posset Pyrrhus, in Italiâ detineretur. Dum hæc aguntur, legatus à senatu Romano [2]Fabricius Lucinus missus, [3]pacem cum Pyrrho composuit. Ad quam confirmandam, [4]Cyneas Romam cum ingentibus à Pyrrho [5]donis missus, [6]neminem, cujus domus muneribus pateret, invenit. Huic continentiæ Romanorum simile exemplum iisdem fermè temporibus fuit. Nam missi à senatu in Ægyptum legati, cùm ingentia sibi [7]à Ptolemæo rege missa munera sprevissent, [c]interjectis diebus ad cœnam invitatis aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris* causâ receptas posterâ die statuis regis imposuêrunt. Igitur Cyneas, cum turbatam cum Romanis pacem ab Appio Claudio renuntiâsset, interrogatus à Pyrrho, *qualis Roma esset*, respondit, *Regum urbem sibi visam.* [8]Post hæc legati Siculorum superveniunt, tradentes Pyrrho to-

* Ominis. *sic lege ex MSS.*

INTERPRETATIO.

[a] *Nam Carthaginienses ideò auxilium Romanis miserant, ut Pyrrhus Romano bello detentus in Italia, impediretur transire in Siciliam.*

[b] *Invenit neminem qui munera sua reciperet.*

[c] *Cùm invitati essent ad cœnam post paucos dies,* Rex *misit ipsis aureas coronas, quas cùm recepissent honoris causâ imposuérunt statuis regis die sequenti.*

NOTÆ.

1. *Auxiliáque remissa.*] Quia devicti Pyrrhi gloriam suam esse volebant, non ignari fraudis Carthaginiensium, qui, ut Pyrrhum averterent à Siciliâ, in Italiâ detinere cogitabant: fœdus tamen cum Carthaginiensibus initum, quartò *Florus*, tertiò *Polybius* refert.

2. *Fabricius.*] Fallitur Justinus. Fabricius enim ante secundum prælium missus est, non ut pacem componeret, sed ut liberaret captivos: cui cum Pyrrhus primum inter amicos et duces locum offerret, respondisse fertur, *Non fuerit, rex, id ex re tuâ: nam illi ipsi, qui te nunc venerantur, si me probaverint, me præoptent regem tibi.* Hæc Plutarchus.

3. *Pacem cum Pyrrho.*] Hoc falsum: sed captivos à Pyrrho, eâ lege obtinuit, ut si pacem Senatus abnuisset, salutatis propinquis, et celebratis Saturnalibus, ad Pyrrhum remitterentur, ut refert Plutarchus.

4. *Cyneas.*] Vir Pyrrho gratissimus, cujus eloquentiâ se plures urbes, quàm armis cepisse dicebat Pyrrhus.

5. *Donis.*] Cum ingenti vi pecuniæ, multísque ornamentis muliebribus, ut si viri ejus postulata aversarentur, mulieres ornamentis allectæ viros corrumperent.

6. *Neminem.*] Similius est vero, quod tradit Zonaras, Cyneam multos sibi et verbis et muneribus conciliâsse: nec enim omnes Romæ Fabricii erant, aut Curii.

7. *A Ptolemæo rege.*] Id aliter narrat Zonaras. Philadelphus cladibus Pyrrhi et Romanorum victoriis permotus, cum his amicitiam pepigerat; dum Romani legatos ad eum misêrunt, qui munera oblata sibi à rege in ærarium referre cùm vellent, ea servare à Senatu jussi sunt Consulésque ob continentiam electi. Hoc Eusebius ad Ptolemæum Legi malè refert.

8. *Post hæc.*] Omisit Justinus Fabricii et Pyrrhi velitationes, et à Fabricio detectam Pyrrhi Medici in eum conjurationem.

tius insulæ imperium, quæ assiduis Carthaginiensium bellis vexabatur. Itaque relicto Locris Alexandro filio, firmatísque [1] sociorum civitatibus valido præsidio, in Siciliam [2] exercitum trajecit.

Carthaginis, Tyri, et Sidonis origo.

CAP. III. Et quoniam ad Carthaginiensium mentionem ventum est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tyriorum paulò altiùs rebus, quorum casus etiam dolendi fuêrunt. Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati, relicto patriæ solo, [3] Assyrium stagnum primò, mox mari proximum litus incoluêrunt; [4] conditâ ibi urbe, quam à piscium ubertate, Sidona appellavêrunt: nam piscem Phœnices *Sidon* vocant. Post multos deinde annos à rege [5] Ascaloniorum expugnati, navibus appulsi, Tyron urbem [6] ante annum Trojanæ cladis condidêrunt: ibi Persarum bellis diu variéque fatigati, victores quidem fuêre: sed attritis viribus, à servis suis multitudine abundantibus, indigna supplicia perpessi sunt: qui conspiratione factâ, omnem liberum populum cum dominis interficiunt: * atque ita potiti urbe, lares dominorum occupant, rempublicam invadunt [a] conjuges ducunt, et quod ipsi non erant, liberos procreant.

* *Atque ita remp. invadunt, lares dominorum occupant, conjuges eorum ducunt, et, quod ipsi non erant, liberos creant.* Sic T. Faber.

INTERPRETATIO.

[a] *Ducunt uxores et generant* filios *liberos, cùm ipsi non essent* liberi.

NOTÆ.

1. *Sociorum civitatibus.*] Tarenti Milonem cum præsidio reliquit.

2. *Exercitum.*] Qui constabat peditum 30 millibus, equitum 2500, et navibus 200.

3. *Assyrium stagnum*] Genesareticum: Lacus est Palæstinæ, in Galilææ finibus, in quem Jordanes fluvius ingreditur apud Capharnaum, et apud Bethsaidam egreditur, à Scripturâ modò mare Tiberiadis, modò mare Galilææ dicitur.

4. *Conditâ ibi urbe.*] Chanaan eam condidit, *ex Mose*, quam ex nomine filii Sidonem dixit: licet nonnulli Tyrum Sidonis æmulam putent, eam tamen Sidonis filium, sive coloniam, vocat Esaias: et Homerus, Sidonis sæpè, Tyri nusquam meminit, ut annotat Strabo.

5. *Ascaloniorum.*] Ascalon civitas superioris Idumææ, *ex Josepho*, de quâ frequens mentio in Sacris Literis.

6. *Ante annum*, &c.] Non intelligit anno ante Trojam captam, conditam esse Tyrum, sed sumit hoc verbum *ante* indefinitè. Eugabinus et Adriochomius, ex Beroso eam à septimo filiorum Japheth, cui nomen Tyras, paulò post terrarum divisionem, conditam affirmant. Tempore Josuæ, Tyrus erat Phœnices totius civitas munitissima, *ex Eusebio*, factáque, ex Adriochomio, Phœnicum metropolis; deinde adeò amplificata, ut Asiæ civitas nobilissima Gideonis ætate habita sit, usque ad regnum Nabuchodonosoris, à quo longâ obsidione fatigata, et tandem destructa est: sed 70 annis pòst, iterum ædificari cœpit, non eodem tamen, quo priùs, loco; vetus enim maris litori imminebat, nova mari undique cingebatur. Quare Tyrus potest dici vel condita vel ornata. 1. Paulò post diluvium, circa annum mundi 2000, ante Christum 2052. 2. Tempore Josuæ, anno mundi 2586. ante Christum 1466. 3. Anno mundi 2783, ante Christum 1269, tempore Gideonis. 4. Circa annum mundi 3510, Olympiad. 59. 2. Urbis conditæ 209, ante Christum 542, post Nabuchodonosorem. 5. Post Alexandrum, circa annum mundi 3724. Olym. 112. 3. Urbis conditæ 423, ante Christum 328.

Unus ex tot millibus servorum fuit, qui miti ingenio, senis domini parvulíque filii ejus fortunâ moveretur; dominósque non truci feritate, sed piæ misericordiæ humanitate respiceret. [a] Itaque cùm velut occisos alienâsset, servísque de statu reipublicæ deliberantibus placuisset regem ex suo corpore creari, eúmque potissimum quasi acceptissimum * diis, qui solem orientem primus vidisset, rem ad Stratonem (hoc enim ei nomen erat) dominum occultè latentem detulit. Ab eo formatus, cùm medio noctis omnes in unum campum processissent, cæteris in Orientem spectantibus, solus occidentis regionem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente solis ortum quærere: [b] ubi verò dies adventare cœpit, editissimísque culminibus urbis oriens splendere; expectantibus aliis, ut ipsum solem aspicerent, hic primus omnibus fulgorem solis in summo fastigio civitatis ostendit. Non servilis ingenii ratio visa; requirentibúsque auctorem, de domino confitetur. Tunc intellectum est, Quantum ingenua servilibus ingenia præstarent; malitiáque servos, non sapientiâ vincere. Igitur venia seni filióque data est; et velut numine quodam reservatos arbitrantes, regem Stratonem creavêrunt. Post cujus mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes transiit. Celebre hoc servorum facinus, metuendúmque exemplum toto Orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, cùm interjecto tempore in Oriente bellum gereret, velut ultor publicæ securitatis, [1] expugnatâ eorum urbe, omnes qui prælio superfuerant, ob memoriam veteris cædis crucibus affixit: [2] genus tantum Stratonis inviolatum servavit, [c] regnumque stirpi ejus restituit, ingenuis et innoxiis incolis insulæ attributis, ut, extirpato servili germine, genus urbis ex integro conderetur.

* placitissimum, *MSS.*

A. M. 3722. Ol. 112. 1. Urb. C. 421. Ant. C. 330.

Elisæ varii casus.

CAP. IV. Hoc igitur modo Tyrii, Alexandri auspiciis conditi, [d] parsimoniâ et labore quærendi citò convaluêre. Ante cladem dominorum cùm et opibus et multitudine abundarent,

INTERPRETATIO.

[a] *Quare cùm eos occultâsset, tanquam si fuissent occisi.*

[b] *Postquam cæpit dies lucere, et* Sol *oriens illuminare altissima urbis tecta.*

[c] *Reddidit regnum ejus posteris, et voluit urbem habitari ab incolis insulæ ingenuis et innoxiis, ut genus civium mutaretur ex integro, exstinctâ stirpe servorum.*

[d] *Brevi comparavêre sibi magnam potentiam parsimonia et studio acquirendi opes.*

NOTÆ.

1. *Expugnatâ eorum urbe.*] Post septem mensium obsidionem, de quâ prius diximus.

2. *Genus tantum Stratonis.*] Consilium Hephæstionis sequutus Alexander regem constituit Abdalonymum, *ex Curtio:* Ballonymum *ex Diodoro*, qui eâ egestate premebatur, ut, licet regiâ esset ortus familiâ, lacerna tectus vilissimâ, aquam mercede hauriret.

missâ in Africam juventute, [1] Uticam condidêre: cùm interim [2] rex Tyro decedit, filio Pygmalione, et [3] Elisa filiâ, insignis formæ virgine, hæredibus institutis. Sed populus Pygmalioni admodùm puero regnum tradidit. Elisa quoque [4] Acerbæ * avunculo suo, sacerdoti Herculis, qui honos secundus à rege erat, nubit. [a] Huic magnæ, sed dissimulatæ opes erant: aurúmque, metu regis, non tectis, sed terræ crediderat: quam rem, etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur. Quâ incensus Pygmalion, oblitus juris humani, avunculum suum, [5] eundemque generum, sine respectu pietatis [6] occîdit. Elisa diu fratrem propter scelus aversata, ad postremum dissimulato odio, mitigatóque interim vultu, fugam tacitè molitur, assumptis quibusdam principibus in societatem, quibus par odium in regem esse, eandémque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur, [b] fingit *se ad eum migrare velle, ne ampliùs ei mariti domus, cupidæ oblivionis, gravem luctus imaginem renovet, nec ultrà amara admonitio oculis ejus occurrat*. Non invitus Pygmalion verba sororis audivit, existimans cum eâ et aurum Acerbæ ad se venturum. Sed Elisa ministros migrationis à rege missos navibus cum omnibus opibus suis primâ vesperâ imponit, provectáque in altum compellit eos onera harenæ pro pecuniâ involucris involuta in mare dejicere. Tunc deflens ipsa lugubrique voce acerbam ciet; orat, *ut lubens opes suas recipiat, quas reliquerat;* [c] *habeátque inferias, quas*

* Sicharbæ. *Servius.*

INTERPRETATIO.

[a] *Hic habebat magnas opes, sed ignotas aliis: nam absconderat aurum, non domi, sed in terrâ, propter metum regis.*

[b] *Fingit se velle manere in Palatio* Pygmalionis, *ne amplius domus mariti gravem memoriam doloris* suâ *imagine renovaret sibi, quæ cupiebat* mortem illius *oblivisci.*

[c] *Habeátque pro inferiis* illas opes *quæ fuerunt causa mortis.*

NOTÆ.

1. *Uticam.*] 60 stadiis à Carthagine distabat, *ex Appiano:* ad littus maris sita, ubi nunc *Biserta.*

2. *Rex Tyro.*] Hunc locum plerique corruptum putant: alii legunt, *rex Mutga*, Tyro decedit: alii *Mutgonus*, nonnulli *Mutgenus*, multi *Belus* et *Mettinus.*

3. *Elisâ.*] Quæ Dido priùs dicebatur, *ex Solino.* Hæc urbem Carthadam dixit, quod apud Phœnices civitatem novam significat: sed à Pœnis mulier *Elisa*, urbs *Carthago* dicta est. *Hæc Solinus.* Civitas tamen, *ex Servio*, primùm *Byrsa*, pòst *Tyros*, deinde *Carthago* nominata est à *Cartha* oppido, unde orta fuit Dido, Tyrum inter et Berytum. Camers vult nomine Elisæ significari *viraginem*, quòd Dido opus virorum exercuerit: alii tamen ex Hebræo eam vocem *amores*, sive *ubera*, interpretantur.

4. *Acerbæ.*] A Vergilio *Sichæus* dicitur, quem *Scibarbam* etiam vocatum putat Servius.

5. *Eundémque generum.*] Gener aliquando vir sororis dicitur apud Cujacium, qui citat et Oedipum Sophoclis, et Pausaniam Probi: quin etiam Cedrenus Jethro vocat Mosis generum: cognationum enim nomina sæpè confunduntur ab auctoribus.

6. *Occîdit.*] De Sichæi morte et thesauris, Didonisque fugâ, multa habet Virgilius omnibus nota.

habuerit causam mortis. Tunc ipsos ministros aggreditur: *sibi quidem* ait *optatam olim mortem: sed illis acerbos cruciatus, et dira supplicia imminere, qui Acerbæ opes, quarum spe parricidium rex fecerit, avaritiæ tyranni subtraxerint.* Hoc metu omnibus injecto, comites fugæ accepit. Junguntur et senatorum in eam noctem præparata agmina; atque ita [1] sacris, Herculis, cujus sacerdos Acerbas fuerat, repetitis, exilio sedes quærunt.

Elisa condit Carthaginem. A.M. 3166. Ant.C. 886.

CAP. V. Primus illis appulsus terræ Cyprus insula fuit: ubi sacerdos Jovis, cum conjuge et liberis, deorum monitu, [a] comitem se Elisæ sociúmque fortunæ offert, pactus sibi posterisque perpetuum honorem sacerdotii. Conditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Cypriis, virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad litus maris mittere, [2] pro reliquâ pudicitiâ libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero LXXX admodùm virgines raptas navibus imponi Elisa jubet; ut et juventus matrimonia, et urbs sobolem habere posset. Dum hæc aguntur, Pygmalion cognitâ sororis fugâ, cùm impio bello fugientem persequi pararet, ægrè precibus matris, et deorum minis victus, quievit: cui cùm inspirati vates [b] canerent, *non impunè laturum, si incrementa urbis toto Orbe auspicatissimæ interpellâsset,* hoc modo spatium respirandi fugientibus datum. Itaque Elisa delata in Africæ sinum incolas loci ejus, adventu peregrinorum mutuarúmque rerum commercio gaudentes, in amicitiam sollicitat: deinde, empto loco, qui corio bovis [3] tegi posset, in quo fessos longâ navigatione socios, quoad proficisceretur, reficere posset; corium in tenuissimas partes secari jubet, atque ita majus loci spatium quàm petierat, occupat: unde posteà ei loco [4] Byrsæ nomen fuit. [c] Confluentibus deinde vicinis locorum, qui spe lucri multa hospitibus venalia inferebant; sedésque ibi statuentibus,

INTERPRETATIO.

[a] *Comitatus est Elisam eâ conditione, ut ipse et illius posteri semper fungerentur munere Sacerdotii.*

[b] *Prædicerent daturum pœnas graves, si impedivisset ne construeretur civitas,* quæ debebat esse *celeberrima per totem orbem.*

[c] *Deinde veniente ex vicinis locis* magnâ multitudine *populorum, qui spe lucri afferebant multa,* ut ea *venderent advenis; et* multis *ibi permanentibus, effecta est civitas sat magna ex illa hominum frequentia.*

NOTÆ.

1. *Sacris Herculis.*] A Churamo rege institutis tempore Salomonis.

2. *Pro reliquâ pudicitiâ.*] A Venere hunc morem institutum fuisse scribit Lactantius, ne sola impudica videretur: quem etiam morem tribuit Armeniis *Strabo*, Syriis *Herodotus*, Phœnicibus *D. August.*

3. *Tegi posset.*] Pro *circundari* quo utitur Virgilius. Rectius, *cingi.*

4. *Byrsæ nomen fuit.*] Tergus alii, alii locum munitum hanc vocem interpretantur. Byrsa arx fuit in media Carthagine munitissima, in cujus vertice templum erat Æsculapii, quod Asdrubalis uxor, captâ urbe, secum concremavit: ut narrat *Strabo.*

ex frequentiâ hominum velut instar civitatis effectum est. Uticensium quoque legati dona ut consanguineis attulêrunt, hortatique sunt, ut urbem ibi conderent. ubi sedes sortiti essent. Sed et Afros detinendi advenas amor cepit. Itaque, consentientibus omnibus, Carthago conditur, statuto annuo vectigali pro solo urbis. In primis fundamentis caput bubulum inventum est, [a] quod auspicium quidem fructuosæ terræ, sed laboriosæ, perpetuóque servæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ibi quoque equi caput repertum, bellicosum potentémque populum futurum significans, urbi auspicatam sedem dedit. Tunc ad opinionem novæ urbis concurrentibus gentibus, brevi et populus et civitas magna facta.

CAP. VI. Cùm successu rerum florentes Carthaginis opes essent, rex [1] Maxitanorum [2] Hiarbas, decem Pœnorum principibus ad se arcessitis, Elisæ nuptias sub belli denuntiatione petit: quod legati reginæ referre metuentes Punico cum ea ingenio egêrunt; nuntiantes *regem aliquem poscere, qui cultiores mores victusque cum Afrósque perdoceat:* [b] *sed quem invenire posse, qui ad Barbaros et ferarum more viventes transire à consanguineis velit?* Tunc à reginâ castigati, *Si pro salute patria asperiorem vitam recusarent, cui etiam ipsa vita, si res exigat, debeatur:* regis mandata aperuêre, dicentes, *Quæ præcipiat aliis, ipsi facienda esse, si velit urbi consultum esse.* Hoc dolo capta, diu Acerbæ viri nomine cum multis lacrymis et lamentatione flebili invocato, ad postremum *ituram se quò sua et urbis fata vocarent*, respondit. In hoc trium mensium sumpto spatio, pyrâ in ultimâ parte urbis extructâ, [c] velut placatura viri manes, inferiásque ante nuptias missura, multas hostias cædit, et sumpto gladio pyram conscendit; atque ita ad populum respiciens *ituram se ad virum, sicut præceperant*, dixit; vitámque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro deâ culta est. Condita est urbs hæc [3] LXXII

Elisa propter Iarbe votum se occidit.
A.M. 3177.
Ant.C. 875.

A.M. 3166.
Ant.C. 886.

INTERPRETATIO.

[a] *Quod portendebat terram illam fructuosam esse, sed colendam magno labore, et urbem semper aliis subditam fore.*

[b] *Sed neminem posse inveniri, qui relictis affinibus, velit manere cum gente barbarâ, et vivente more ferarum.*

[c] *Quasi placatura animam mariti, et oblatura sacrificium ante novas nuptias, immolat multas victimas.*

NOTÆ.

1. *Maxitanorum.*] Id est, *Mauritanorum.* Eustathius tamen Mazicum, hoc est, Nomadum regem facit.

2. *Hiarbas.*] Ex Ammone et Nymphâ Garamantide genitum commenti sunt Poëtæ.

3. LXXII *annis antequàm Roma.*] Mira sententiarum de hujus urbis origine varietas. Alii Trojano bello antiquiorem faciunt annis, vel 30, ut *Philistus* apud *Eusebium;* vel 50, ut *Appian.* iique illius auctorem Didonem fuisse negant. Alii ejus κτίσιν Troicis rebus posteriorem memorant: plerique Pygmalione Tyriis regnante, à Didone conditam volunt, ante Romam annis 65, ut *Paterculus;* vel 93, ut

annis antequàm Roma; cujus virtus sicut bello clara fuit, ita domi status variis discordiarum casibus agitatus est. Cùm inter cætera mala, peste laborarent, [a] cruentâ sacrorum religione, et scelere pro remedio usi sunt. Quippe [1] homines, ut victimas immolabant; et impuberes (quæ ætas etiam hostium misericordium provocat) aris admovebant, pacem Deorum sanguine eorum exposcentes, pro quorum vitâ Dii rogari maximè solent.

* Aversis, alii.

Clades Carthaginiensium in Sardinia: unde Malci et Cartalonis interitus.

CAP. VII. Itaque adversis * tanto scelere numinibus, cùm in Siciliâ diu feliciter dimicâssent; translato in Sardiniam bello, amissâ majore exercitûs parte, gravi prælio victi sunt. Propter quod ducem suum [2] Malchum cujus auspiciis et Siciliæ partem domuerant, et adversùs Afros magnas res gesserant, cum parte exercitûs, quæ superfuerat, exulare jussêrunt. Quam rem ægrè ferentes milites, legatos Carthaginem mittunt, [b] qui reditum primò, veniámque infelicis militiæ petant: tum denuntient, *quod precibus nequeant, armis se consecuturos*. Cùm et preces et minæ legatorum spretæ essent, interjectis diebus, conscensis navibus, armati ad urbem veniunt: ibi Deos hominésque [c] testati *non se expugnatum, sed recuperatum patriam venire; ostensurósque civibus suis, non virtutem sibi priore bello, sed fortunam defuisse:* prohibitis commeatibus, obsessâque urbe, in summam desperationem Carthaginienses adduxêrunt. Intereà Cartalo, Malchi exulis ducis filius, [d] cùm præter castra patris à Tyro, quo [3] decimas Herculis ferre ex prædâ Siciliensi, quam pater ejus ceperat, à Carthaginiensibus missus fuerat, reverteretur, arcessitúsque à patre esset, *priùs publicæ se religionis officia executurum, quàm privatæ pietatis*, respondit. Quam rem etsi indignè ferret pater, [e] non tamen vim afferre religioni ausus est. Interjectis deinde diebus Cartalo, [f] [4] petito commeatu à populo, cùm reversus ad patrem esset,

INTERPRETATIO.

[a] *Adhibuêrunt pro remedio cruenta sacrificia et sceleratas ceremonias.*

[b] *Qui petant facultatem redeundi*, et *veniam pro bello infeliciter gesto.*

[c] *Testati se non venire ut oppugnent patriam, sed at in eâ recipiantur.*

[d] *Cum prope castra patris transiret, rediens à Tyro quò missus fuerat a Carthaginiensibus, ut ferret decimas Herculi ex prædæ in Siciliâ factâ à patre ejus.*

[e] *Non ausus est tamen agere* quidquam in filium, ne *violaret religionem.*

[f] *Petitâ facultate invisendi patris*, hoc est, *salvo conductu.*

NOTÆ.

Livius, ab excidio Trojæ 296. Quare peccavit graviter Virgilius, qui Didonem Æneæ *σύγχρονον* statuit.

1. *Homines ut victimas.*] Cujus criminis Gallos etiam damnat *Dionysius*, et Germanos *Tacitus.*

2. *Malcum.*] Maseum vocat Orosius. Lege *Malchum.*

3. *Decimas Herculis.*] Moris enim erat, decimam omnium partem, quæ in proventuum rationem caderent, Herculi coloniæ patrono Tyrum transmittere, ut testatur *Diodorus.*

4. *Petito commeatu.*] Id est, abeundi licentia.

ornatúsque purpurâ et [1] infulis sacerdotii, omnium se oculis ingereret, tunc in secretum abductus pater ait; *Ausúsne es, nefandissimum caput, istâ purpurâ et auro ornatus, in conspectum tot miserorum civium venire?* [a] *et mæsta ac lugentia castra, circumfluentibus quietæ fælicitatis insignibus, velut exultabundus intrare? Nusquámne te aliis jactare potuisti? Nullus locus aptior, quàm sordes patris, et exilii infelicis ærumnæ fuérunt? Quid, quòd paulo antè vocatus, non dico patrem, ducem certe civium tuorum superbe sprevisti? Quod porrò tu in purpurâ istâ coronísque aliud, quàm victoriarum mearum titulos geris? Quoniam igitur tu in patre nihil nisi exulis nomen agnoscis; ego quoque imperatorem me magìs quàm patrem judicabo, statuamque in te exemplum, ne quis posthac infelicibus miseriis patris illudat.* Atque ita eum cum ornatu suo, in altissimam crucem in conspectu urbis suffigi jussit. Post paucos deinde dies Carthaginem capit; evocatóque populo ad concionem, exilii injuriam queritur: belli necessitatem excusat; *contentúmque victoriâ suâ* [b] *punitis auctoribus* [2] *miserorum civium, injuriosi exilii omnibus se veniam dare dicit.* Atque ita decem senatoribus interfectis, urbem legibus suis reddidit. Nec multò pòst ipse affectati regni accusatus, duplicis et in filio et in patriâ parricidii pœnas dedit. Huic Mago imperator successit, cujus industriâ, et opes Carthaginiensium, et imperii fines, et bellicæ gloriæ laudes creverunt.

INTERPRETATIO.

[a] *Et velut insultans circumire castra plena luctu et mærore cum vestibus mollibus et idoneis in quiete et fælicitate.*

[b] *Punitis auctoribus, misertus est civium,* et *condonavit omnibus exilium sibi injuriâ illatum.*

NOTÆ.

1. *Infulis.*] Infulæ *Festo*, Sacerdotum filamentum denotant. *Infulare* Veteres dicebant, *amicire*, *velare.*

2. *Miserorum civium.*] Meliùs dixerit, *misertum civium.*

LIBER XIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Magoni, Carthaginiensium imperatori, succedunt Hasdrubal et Amilcar. Hasdrubal in Sardiniâ perit. Inde Siculum bellum et Persarum legatio.*
2. *Horum filii et Carthaginiensis clades exercitûs in Siciliâ.*
3. *Imilco, dux hujus exercitûs, Carthaginem reversus, spe omni abjectâ, mortem sibi infert.*

CAPUT I.

Hasdrubal in Sardiniâ perit; inde bellum Siculum.

MAGO Carthaginiensium imperator, cùm primus omnium, ordinata disciplinâ militari, imperium Pœnorum condidisset, virésque civitatis non minùs bellandi arte quàm virtute firmâsset, [1] diem fungitur, relictis duobus filiis Hasdrubale et Hamilcare, [a] qui per vestigia paternæ virtutis decurrentes, sicut generi, ita et magnitudini patris successerunt. His ducibus Sardiniæ bellum illatum: [b] adversùs Afros quoque, vectigal pro solo urbis multorum annorum repetentes, dimicatum: sed Afrorum sicuti causa justior, ita et fortuna superior fuit; bellúmque cum his solutione pecuniæ, non armis, finitum. In Sardiniâ quoque Hasdrubal graviter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interiit: cujus mortem, cùm luctus civitatis, tum et [2] dictaturæ undecim, et [3] triumphi quatuor insignem fecere: hostibus quoque crevêre animi veluti cum duce vires Pœnorum concidissent. Itaque Siciliæ populis propter assiduas Carthaginiensium injurias, ad [4] Leonidam, fratrem regis Spartanorum decurrentibus, grave bellum natum: in quo et diu, et variâ victoriâ præliatum fuit. Dum hæc aguntur, legati [5] à Dario, Persarum rege, Carthaginem venêrunt, afferentes edictum, [c] quo Pœni humanas hostias immolare, et caninâ vesci prohibebantur: mortuorúmque corpora cremare potiùs, [6] quàm terra obruere à rege jubebantur: petentes simul auxilia adversùs Græciam, cui illaturus bellum Darius

A.M.3640. Ol. 91. 3. Urb.C.339. Ant.C.412.

INTERPRETATIO.

[a] *Qui successêrunt non tantum generi sed etiam fortitudini patris, sequentes ejus vestigia.*

[b] *Pugnatum etiam contra Africanos, qui repetebant vectigal multorum annorum pro loco* in quo condita erat *Carthago.*

[c] *Quo vetebat ne Pœni immolârant homines pro victimis, et vescerentur* carne *caninâ.*

NOTÆ.

1. *Diem fungitur.*] Seipsum interfecit ob rem malè gestam contra Syracusanos, illiúsque corpus cruci à Carthaginiensibus affixum est, *ex Plutarcho.*

2. *Dictaturæ undecim.*] Romanorum more loquitur, et vim potiùs hujus dignitatis, quàm vocabulum ipsum respicit.

3. *Triumphi quatuor.*] Nonnulli dicunt apud Servium, nunquam triumphâsse Afros. Plinius tamen docet ab iis pompam triumphi inventam et à Romanis posteà usurpatam.

4. *Leonidam.*] Diodorus habet Acrotatum, Regis Cleomenis filium; sed tempora non congruunt: Acrotatus enim Agragannis contra Agathoclem auxilio venit.

5. *A Dario.*] Darium Nothum intelligit, qui bello civili laborantem Græciam opprimere cogitabat.

6. *Quàm terra obruere.*] Mirum quòd Darius humandi consuetudinem Carthaginiensibus interdixerit, quæ Persis tamen ipsis fuerit in usu, ex *Herod. et Xenophon.* Fortè corruptus locus est, sicque legendum est, *mortuorum corpora terrâ potiùs obruere, quàm cremare à rege jubebantur.* Testatur enim Ammianus Marcellinus, Carthaginienses crematione id temporis usos esse.

erat. Sed Carthaginienses auxilia negantes propter assidua finitimorum bella, [a]cæteris, ne per omnia contumaces viderentur [1]cupidè paruêre.

CAP. II. Intereà Hamilcar bello Siciliensi [2]interficitur, relictis tribus filiis, Imilcone, Hannone, Giscone. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Annibal, et Hasdrubal, et Sappho. Per hos res Carthaginiensium ea tempestate gerebantur. Itaque et Mauris bellum illatum, et adversùs Numidas pugnatum, [b]et Afri compulsi stipendium urbis conditæ Carthaginiensibus remittere. Deinde cùm familia tanta imperatorum gravis liberæ civitati esset, omniáque ipsi agerent simul et judicarent, centum ex numero senatorum judices deliguntur, qui reversis à bello ducibus, rationem rerum gestarum exigerent, [c]ut hoc metu ita in bello imperia [3]cogitarent, ut domi judicia legésque respicerent. In Siciliâ in locum Hamilcaris, imperator, Imilco succedit; qui, [4]cùm navali terrestríque bello secunda prælia fecisset, multásque civitates cepisset, repentè pestilentis sideris vi exercitum amisit. Quæ res cùm nuntiata Carthagini esset, mœsta civitas fuit: omnia ululatibus, non secus ac si urbs ipsa capta esset, personabant: clausæ privatæ domus, clausa deorum templa, intermissa omnia sacra, omnia privata officia damnata. Cuncti deinde ad portam congregantur, egredientésque paucos è navibus, qui cladi superfuerant, de suis percontantur. [d]Ut verò dubia anteà spe, et suspenso metu, incerta orbitatis expectatione, casus suorum miseris eluxit, tunc toto litore plangentium gemitus, tunc infelicium matrum ululatus, et flebiles querelæ audiebantur.

Carthaginienses in Siciliâ vincuntur.

A.M. 3646. Ol. 103. 1. Urb.C. 445. Ant.C. 406.

INTERPRETATIO.

[a] *Lubenter obedièrunt cæteris mandatis, ne viderentur contempsisse omnia.*

[b] *Et Afri coacti remittere vectigal,* quod *Carthaginienses* pendere solebant *pro urbe conditâ in* Africâ.

[c] *Ut hoc metu* retenti *respicerent leges et judicia subeunda post bellum, quando cuperent imperare exercitibus.*

[d] *Postquàm verò inter metum et spem dubia* civitas *et incerta de interitu civium, luxit miseram suorum cladem.*

NOTÆ.

1. *Cupidè paruêre.*] De sacrificiis humanis id negat Curtius: hunc enim sacrificandi morem retinuisse ad urbis excidium affirmat. Quin etiam prohibuit Tiberius ne id deinceps agerent. *Ex Tertulliano.*

2. *Interficitur.*] De Amilcaris morte et clade Carthaginiensium jam diximus.

3. *Cogitarent.*] Alii legunt *agitarent:* benè tamen dicitur *cogitarent,* ut Tacitus, *non damnationem et servos, sed rectorem et cives cogitarent.*

4. *Cum navali terrestrique.*] Dionysium tyrannum bis vicit; semel navali prælio, in quo naves centum captæ, occisa Siculorum viginti millia, iterùm certamine terrestri in quo Dionysius, qui præstantissimi ducis et strenui militis officium impleverat, non victus solum, sed multis affectus vulneribus, vix fugâ evasit. Hæc fusiùs *Diodorus.*

Imilco reversus Carthaginem mortem sibi infert.

CAP. III. Inter hæc procedit inops e navi suâ imperator, sordidâ servilíque tunicâ discinctus: ad cujus conspectum plangentium agmina junguntur. Ipse quoque manus ad cœlum tendens, nunc sortem suam, nunc publicam fortunam deflet: nunc *deos* accusat, *qui tanta belli decora, et tot ornamenta victorum, quæ ipsi dederant, abstulerint: qui captis tot urbibus, totiésque hostibus terrestri navalíque prælio victis, exercitum victorem, non bello sed peste deleverint. Deferre se tamen civibus suis non modica solatia, quòd malis eorum hostes gaudere, non gloriari possent. Quippe cùm neque eos, qui mortui sunt, à se occisos; neque eos, qui reversi sunt, à se fugatos possent dicere:* [a] *Prædam, quam relictis à se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent; sed quam possessione vacuâ, fortuitis dominorum mortibus, sicuti caduca occuparent. Quod ad hostes pertinet, victores se recessisse; quod ad pestem, victos. Nihil tamen se graviùs ferre, quàm quòd inter fortissimos viros mori non potuerit, servatúsque sit, non ad vitæ jucunditatem, sed ad ludibrium calamitatis. Quanquam ibi miseras copiarum reliquias Carthaginem reduxerit, se quoque sequuturum commilitones suos: ostensurúmque patriæ, non ideo se in eam diem vixisse, quoniam velit vivere; sed ne hos, quibus nefanda lues pepercerat, inter hostium exercitus relictos, morte suâ proderet.* Tali vociferatione per urbem ingressus, ut ad limina domûs suæ venit, prosecutam multitudinem velut postremo alloquio dimisit: obseratísque foribus ac nemine ad se, ne filiis quidem admissis, mortem sibi conscivit.

INTERPRETATIO.

[a] *Prædam quam* hostes *invenerint in castris à se relictis, non esse tantam ut illam* possint *ostentare tanquam spolia de hoste victo* relata, *sed ea occupâsse ut res non magni momenti* solet capi, quanto *eam nemo possidet mortuo casu improviso* illius *domino.*

LIBER XX.

BREVIARIUM CAPITUM

1. *Dionysius, Siciliæ tyrannus, Græciæ magnæ incolas bello aggreditur.*
2. *Metapontinorum origo et fata.*
3. *Crotoniensium et Locrensium bella.*
4. *Pythagoras philosophus Crotonienses ad frugalitatem revocat.*
5. *Dionysius, victis Locrensibus, Crotonienses adoritur, quos relinquit ab Hannone retractus, et tandem suorum insidiis opprimitur.*

CAPUT I.

[1] DIONYSIUS è Siciliâ Carthaginiensibus pulsis, [2] occupatóque totius insulæ imperio, [a] grave otium regno suo, periculosámque desidiam tanti exercitûs ratus, copias in Italiam trajecit: simul ut militum vires continuo labore acuerentur, et regni fines proferrentur. Prima militia adversùs Græcos, qui proxima Italici maris litora tenebant, fuit: [3] quibus devictis, finitimos quosque aggreditur, omnésque Græci nominis Italiam possidentes, hostes sibi destinat: quæ gentes non partem, sed universam ferme Italiam eâ tempestate occupaverant. Denique [b] multæ urbes adhuc post tantam vetustatem vestigia Græci moris ostentat. Namque [4] Tuscorum populi, qui oram inferi maris possident, [5] à Lydiâ venêrunt: et [6] Venetos, quos incolas superi maris videmus, captâ et expugnatâ Trojâ, Antenore duce, misit: [7] Adria quoque [8] Illyrico mari proxima, quæ et Adriatico mari nomen dedit, Græca urbs est; et [9] Ar-

Dionysius Græciæ magnæ incolas bello aggreditur.

A.M. 3648. Ol. 193. 3. Urb. C. 347. Ant. C. 404.

INTERPRETATIO.

[a] *Arbitratus periculum* imminere *regno suo*, si *tantus exercitus in otio et desidiâ* maneret.

b *Multæ civitates retinent adhuc rationem vivendi Græcorum more post tot sæcula.*

NOTÆ.

1. *Dionysius.*] Syracusanus, Hermocratis civis nobilissimi, quem laudat Xenophon filius; vir scienti â liberali à puero inbutus, ut habet Cicero.

2. *Occupato.*] Cùm multis artibus imperator Syracusanorum factus esset, paratas sibi ab inimicis insidias commentus, stipatores sui corporis à civibus obtinuit, electisque inter milites, quos audaces maximè et facinorosos noverat, urbis suæ primùm, tum Siciliæ totius tyrannidem usurpavit; quæ pluribus *Diodorus.*

3. *Quibus devictis.*] Rhegium primùm obsedit, quam urbem cives fame laborantes paulò pòst tradidêrunt. *Diodor.*

4. *Tuscorum populi.*] Italiæ antiquissimi, quorum regio *Tuscia* sive *Etruria*, à Liguriâ, Macrâ fluvio; à Latio, Tiberi; à Galliâ Togatâ, Appenninis montibus, et mari Tyrrheno discreta: nunc duas in partes divisa, quarum altera magno Etruriæ Duci, altera Summo Pontifici paret.

5. *A Lydiâ venêrunt.*] Tusci vel Etrusci vel Tyrrheni à Romanis dicti sunt, à Tyrrheno Atys filio, qui ex Lydiâ, dum populus fame premeretur, illuc colonos patris jussu transmisit. Sic *Velleius* et *Appianus*. Dionysius tamen affirmat, Tuscos non advenam gentem esse, sed indigenam. Tusci dicti sunt ἀπὸ τοῦ θύειν *sacrificare.*

6. *Et Venetos.*] Eos è Trojanis per Antenorem ducere originem scribunt *Plinius*, *Livius*, *Virgilius*. Vult tamen Strabo eos ab Enetis, Galliæ populis, descendere.

7. *Adria.*] Gemina fuit, in Piceno altera, versùs oram maritimam, *Atri:* altera Venetiæ, unde mare Adriaticum.

8. *Illyrico mari.*] Pars est maris Adriatici, Dalmatiam versùs et Liburniam.

9 *Arpos.*] A Diomede condita, quæ primùm Argoshippion, tum Argyrippa, deinde Arpos dicta est: in Apuliâ Daunia, Luceriam inter et Sipontum.

pos, quam Diomedes, exciso Ilio, naufragio in ea loca delatus, condidit. [1] Sed et Pisæ [2] in Liguribus Græcos auctores habent: et in Tuscis, [3] Tarquinii à Thessalis et [4] Spina in Umbris *. [5] Perusini quoque originem [6] ab Achæis ducunt. Quid [7] Ceren urbem dicam? Quid [8] Latinos populos, qui ab Æneâ conditi videntur? Jam [9] Phalisci, [10] Nolani, [11] Avellani, nonne Chalcidensium coloni sunt? Quid tractus omnis [12] Campaniæ? Quid [13] Brutii, [14] Sabinique? Quid [15] Samnites? Quid Tarentini? quos Lacedæmone profectos, Spuriósque vocatos accepimus?

* Sic. *Is. Vossius.*

NOTÆ.

1. *Sed et Pisæ.*] Duplex est hujus nominis civitas; una ad Alphæum fluvium et Pisæum montem, in Elide; altera in Etruriâ, ad Arnum prope inferum mare; à Pisanis Arcadiæ populis condita, qui dum à Trojâ redeunt in patriam cum Nestore, alii ad agrum Metapontium, ad Pisanum alii tempestate dejecti sunt. *Ita Strabo* et *Solinus.*

2. *In Liguribus.*] Qui à Macra fluvio ad Alpes habitabant; quæ regio duas in partes posteà divisa fuit; prima juxta litus maris, cujus caput *Genua;* secunda Mediterranea, inter Appenninum, Alpes Cottias et Padum, in quâ Monsferratus Ducatus, parsque Principatus Pedemontani et Mediolanensis.

3. *Tarquinii.*] Etruriæ civitas, primùm Tarcona, pòst Tarquinia, à Tarquinio rege dicta est.

4. *Spinambris.*] Legunt alii *Spina* et *Ravenna,* quæ à Thessalis condita est; meliùs tamen dixeris *Spina Urbs.* Fuit enim in Græciâ Spina civitas, et in Italiâ duplex: una prope Ravennam ad ostium Padi; altera in Insubriâ ad fluvium Adduam, Cremam inter et Mediolanum.

5. *Perusini.*] Perusia, urbs Etruriæ in Umbriæ confinio, prope lacum Thrasymenum, qui nunc *Lago di Perugia* dicitur.

6. *Ab Achæis.*] Appianus tamen vult Perusiam à Tyrrhenis conditam; unde Junonem Tyrrhenorum more, ibi coli solitam tradit.

7. *Ceren.*] A Faliscis conditam vult *Strabo,* à Pelasgis alii; urbs erat Tusciæ, oppidulum est non longè à Bracciano.

8. *Latinos.*] A Latio dicti sunt; Latium verò a *latendo,* quòd ibi Saturnus latitârit: Latium Etruriam inter et Campaniam erat; vetus ad Tarracinas, novum ad Lirim pertinebat; prope Latinos Volsci, Æqui, Hernici, et Marsi habitabant.

9. *Phalisci.*] Etruriæ populi inter Ciminum montem et Tiberim incolentes quos Halesus condidit.

10. *Nolani.*] *Solinus* à Tyriis, seu, emendante Salmasio, a Thuriis conditos affirmat; *Velleius* à Thuscis. Constat ex Strabone Græcos, ducibus Hippocle Cumæo, et Megasthene Chalcidensi, civitates Cumis proximas post Cumas condidisse. Nola enim sita erat prope Sarnum, non procul à Cumis.

11. *Avellani.*] Campaniæ populi in Hirpinorum confinio; eos tamen Frontinus posteriorum temporum coloniam vocat; nunc *Avella,* non procul à Neapoli.

12. *Campaniæ.*] Regio urbibus clarissima, primùm ab Opicis, tum ab Ausonibus, deinde ab Oscis, pòst à Cumanis, denique ab Etruscis habitata; qui urbium omnium Caput Capuam dixêrunt unde tandem à Samnitibus ejecti sunt.

13. *Brutii.*] De iis supra dictum est, et dicetur infra.

14. *Sabinique.*] Quam gentem indigenam affirmat *Strabo,* a quâ Picentini Lucani, Samnites et Brutii orti sunt; eorum regio Aniene, Tiberi, Nare, et Velino fluviis claudebatur. Nomen illis inditum vel a Sabo filio Sabatii, a Saturno ejecti, vel ἀπὸ τȣ̃ σέβεσθαι, venerari.

15. *Samnites.*] Pelignis, Sabinis, Latinis, et Campanis contermini; nunc *Benevento,* et *Capitanate.* Nomen ab hastis quas ferebant, sortiti sunt, ex *Festo.* Hasta enim Græcè dicitur σαύνιον.

[1] Thurinorum urbem condidisse [2] Philoctcten ferunt, ibique adhuc monumentum ejus visitur: et Herculis sagittæ in Apollinis templo, quæ fatum Trojæ fuêre.

CAP. II. [3] Metapontini quoque in templo Minervæ ferramenta, quibus [4] Epeus, à quo conditi sunt, equum Trojanum fabricavit, ostentant. Propter quod omnis illa pars Italiæ, [5] major Græcia appellata est. Sed principio originum Metapontini cum [6] Sybaritanis et [7] Crotoniensibus pellere cæteros Græcos Italiâ statuêrunt. Cùm primùm urbem [8] Sirim cepissent, in expugnatione ejus quinquaginta juvenes amplexos Minervæ simulachrum, sacerdotémque deæ velatum ornamentis, inter ipsa altaria trucidavêrunt. Ob hæc cùm peste et seditionibus vexarentur, priores Crotonienses Delphicum oraculum adiêrunt. Responsum his est, *finem mali fore, si violatum Minervæ numen et interfectorum manes placâssent.* Itaque, cùm statuas juvenibus justæ magnitudinis, et imprimis [9] Minervæ fabricare cœpissent, [a] Metapontini, cognito oraculo deorum, occupandam manium et deæ pacem rati, juvenibus modica et lapidea simulachra ponunt, et deam [10] panificiis placant. Atque ita pestis

Metapontinorum origo, et fata.

INTERPRETATIO.

[a] *Metapontini, cognito responso deorum placant deam* Minervam, offerendo *placentas ex pane et lacte confectas, et erigunt statuas juvenibus parvas et factas ex lapide*, volentes *obtinere*, priùs quàm alii *pacem à dea, et animis* occisorum juvenum.

NOTÆ.

1. *Thurinorum urbem.*] Priùs Sybaris, inde Thurium et Thurii nuncupata: urbs magnæ Græciæ ad oram sinûs Tarentini, inter ostia Sybaris fluvii et Cratis.

2. *Philoctet n.*] Pæantis filium cui moriens in Oetâ Hercules pharetram dedit, et sagittas tinctas hydræ sanguine: quare cùm Trojæ clades ab illis sagittis penderet, Philoctetes è Lemno ab Ulysse Trojam deductus occidit Paridem: cùm verò immedicabili vulnere ideò esset affectus, quòd Herculis tumulum pede indicâsset, in Calabriam se recipere, quàm in patriam redire, maluit.

3. *Metapontini.*] A Pyliis Peloponnesi populis, qui cum Nestore ab Ilio redeuntes, illuc appulerunt, conditos vult *Strabo.*

4. *Epeus.*] Endymionis filius, arietem in machinis muralibus reperit, unde equi lignei, quo Troja prodita est, fabricator fingitur.

5. *Major Græcia.*] Vel ea pars erat Italiæ, quæ Lucaniam, Messapiam, et Brutios continebat; vel ea tantum quæ Brutios inter et Salentinos extenditur ad oram sinûs Tarentini Syllacei.

6. *Sybaritanis.*] Sybaris, et fluvius, et civitas ad fluvii ostium sita prope Tarentum, à Trœzeniis condita, ex *Solino* à Crotoniensibus deleta: adeò deliciis erant dediti, ut in Adagio *mensa Sybaritica.*

7. *Crotoniensibus.*] Croto vel Crotone urbs Brutiorum ad mare Ionium, olim celebris ob pugiles et aëris salubritatem, unde illud, *Crotone salubrius.*

8. *Sirim.*] Oppidum magnæ Græciæ ad ostium Siris fluvii, qui in sinum Tarentinum influit.

9. *Minervæ fabricare.*] Palladium ad imitationem Trojani fabricatum; unde patet Sirin Trojanorum esse coloniam.

10. *Panificiis.*] Rustici lacte diis supplicant et litant molâ salsâ, qui thura non habent, inquit *Plinius.*

utrobíque sedata est, cùm alteri magnificentiâ, alteri velocitate certâssent. Recuperatâ sanitate, non diu Crotonienses quievere. Itaque, indignantes in oppugnatione Siris auxilium contra se [1] à Locrensibus latum, bellum his intulêrunt: Quo metu territi Locrenses ad Spartanos decurrunt: auxilium supplices deprecantur. [a] Illi longinqua militia gravati, auxilium [2] à Castore et Polluce petere eos jubent. Neque legati responsum sociæ urbis prevêrunt: profectíque in proximum templum, facto sacrificio, auxilium deorum implorant. [b] [3] Litatis hostiis, obtentóque, ut rebantur, quod petebant, haud secus læti, quàm si deos ipsos secum avecturi essent; pulvinaria iis in navi componunt, faustísque profecti ominibus, solatia suis pro auxiliis deportant.

Crotoniensium et Locrensium bell.

CAP. III. His cognitis, Crotonienses et ipsi legatos ad oraculum Delphos mittunt, victoriæ facultatem, bellíque prosperos eventus deprecantes. Responsum, *priùs votis hostes, quàm armis vincendos*. Cùm vovissent Apollini decimas prædæ, Locrenses et voto hostium, et responso dei cognito, nonas vovêrunt, tacitamque eam rem habuêre, ne votis vincerentur. Itaque, cum [4] in aciem processissent, et Crotoniensium centum viginti millia armatorum constitissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes (nam sola quindecim millia militum habebant) omissâ spe victoriæ, in destinatam mortem conspirant; [c] tantúsque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honestè quærunt, fœliciter vicêrunt: Nec alia causa victoriæ fuit, quàm quòd desperavêrunt. Pugnantibus Locris, [5] aquila ab acie nunquam recessit, eósque tam diu circumvolavit, quoad vincerent. In cor-

INTERPRETATIO.

[a] *Illi nolentes gerere bellum* in regione *longinquâ.*

[b] Cùm putarent, *immolatis victimis, se obtinuisse quod petebant, tam læti* redièrunt, *quàm si reportare deberent secum deos ipsos.*

[c] *Desperatio dedit singulis tantam audaciam* in prælio, *ut crederent se victoriam referre modo morerentur, occisis multis hostibus.*

NOTÆ.

1. *A Locrensibus*] E Græciâ oriundi ab Epizephiriis et Ozoliis, Ajacis Oilei comitibus, quorum illi tempestate actati Brutios, hi Pentapolin tenuêrunt.

2. *A Castore et Polluce.*] Fratres gemini, qui et Tyndaridæ dicuntur, Helenes et Clytæmnestræ fratres. Fingunt Poëtæ, mortuo Castore, Pollucem obtinuisse à Jove, ut immortalitatem suam cum ipso partiri ipsi liceret: quare vicibus alternis mori et reviviscere traduntur.

3. *Litatis hostiis.*] Litare est veniam per sacrificia impetrare, victimis fœlicem exitum addicentibus.

4. *In aciem.*] Ad Sagram fluvium pugnatum est: quo in prælio 130 Crotoniensium millia et decem Locrensium numerat *Strabo.* Unde illud proverbium in derogantes rei fidem, *certiora esse quàm illa apud Sagram:* cujus meminit Cicero.

5. *Aquila.*] Si dextrâ parte volaret, patulis alis perstreperet, omen fœlicis exitûs, *ex Homero.*

nibus quoque [1] duo juvenes, diverso à cæteris armorum habitu, eximiâ magnitudine, et albis equis, [a] et coccineis paludamentis, pugnare visi sunt, nec ultra apparuêrunt, quàm pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis [2] famæ velocitas. Nam eâdem die qua in Italiâ pugnatum est, et Corintho, et Athenis, et Lacedæmone nuntiata est victoria.

Pythagoras Crotonienses ad frugalitatem revocat.

CAP. IV. Post hæc Crotoniensibus nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit. Oderant enim quæ infeliciter sumpserant; mutâssentque vitam luxuriâ, ni [3] Pythagoras philosophus fuisset. Hic [4] Sami Demarato locuplete [5] negotiatore natus, magnísque sapientiæ incrementis formatus, Ægyptum primò, mox Babyloniam ad perdiscendos siderum motus, [b] originémque mundi spectandam profectus, summam scientiam consequutus erat. Inde regressus, Cretam et Lacedæmona, ad cognoscendas [6] Minois et [7] Lycurgi inclytas eà tempestate leges, contenderat. Quibus omnibus instructus, Crotonam venit, populúmque in luxuriam lapsum auctoritate suâ ad usum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem; et vitia luxuriæ casúsque civitatum eâ peste perditarum enumerabat; [c] tantumque studium ad frugalitatem multitudinis provocavit, ut aliquos ex his luxuriatos incredibile videretur. Matronarum quoque separatam à viris doctrinam, et puerorum à parentibus frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam, et obsequia in viros; nunc illos modestiam et literarum studium. Inter hæc velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat, consecutúsque disputationum assiduitate erat, ut matronæ auratas vestes, cæteráque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ deponerent, eáque omnia delata in Junonis ædem ipsi deæ consecrarent, præ se ferentes, vera ornamenta matronarum

A.M. 3550. Ol 69. 1. Urb.C. 249. Ant. C. 502.

INTERPRETATIO.

[a] *Et vestibus purpureis* induti, *visi sunt pugnare, et non apparuerunt post prælium.*

[b] *Profectus ad discenda* quæ pertinent *ad mundi originem.*

[c] *Et excitavit in populo tantum amorem frugalitatis, ut videretur incredibile aliquos ex illis deditos esse libidinibus.*

NOTÆ.

1. *Duo juvenes.*] Similia referunt Florus et Frontinus: sed fabulæ.

2. *Famæ velocitas.*] Victoriam in ludis Olympicis auditam tradit Cicero.

3. *Pythagoras.*] Non Damarati, sed Mnesarchi filius, Pherecydis discipulus.

4. *Sami.*] *Samos* gemina insula; altera in mari Icario, Ioniæ proxima, contra Ephesum, à Samo fluvio sic dicta: altera Ægeo mari Thraciæ adjacens contra Hebri ostia, vulgò *Samothrace.* Erat etiam *Samos* oppidum apud Locros, in magnâ Græciâ, ubi Pythagoras habitavit.

5. *Negotiatore.*] Non Mercator fuit Pythagoræ pater, sed gemmarum sculptor.

6. *Minois.*] Vel Jovis vel Xanthi ex Europâ filius; fuit rex Cretensium, quibus, expulso fratre Sarpedone, leges condidit.

7. *Lycurgi.*] De quo superiùs diximus.

pudicitiam, non vestes esse. [a] In juventute quoque quantum profligatum sit, victi fœminarum contumaces animi manifestant. [b] Sed ccc ex juvenibus, cùm sodalitii juris sacramento quodam nexi separatam à cæteris civibus vitam exercerent, quasi cœtum clandestinæ conjurationis haberent, civitatem in se convertêrunt, quæ eos, cùm in unam domum convenissent, cremare voluit. In quo tumultu LX fermè periêre: cæteri in exilium profecti. Pythagoras autem, cùm annos XX Crotonæ egisset, Metapontum migravit, [1] ibique decessit: cujus tanta admiratio fuit, ut ex domo ejus templum facerent, eúmque pro deo colerent.

Dionysius, in Crotonienses bellum gerens, ab Hannone retrahitur, et suorum opprimitur insidiis.

A.M. 3665. Ol. 97. 4. Urb.C. 364. Ant.C. 387.

CAP. V. Igitur Dionysius tyrannus, quem suprà à Sicilia exercitum in Italiam trajecisse, bellumque Græcis intulisse memoravimus, expugnatis Locris, Crotonienses, vix vires longo otio ex prioris belli clade resumentes, aggreditur: qui fortiùs cum paucis tanto exercitui ejus, quàm anteà cum tot millibus Locrensium paucitati restitêrunt. Tantum virtutis paupertas adversùs insolentes divitias habet, [c] tantóque insperata interdum speratâ victoriâ certior est. Sed Dionysium gerentem bellum, legati Gallorum, qui paucos ante menses Romam incenderant, societatem amicitiámque petentes adeunt: [d] *gentem suam inter hostes ejus positam esse, magnóque usui ei futuram vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus*, affirmant. Grata legatio Dionysio fuit. Ita pactâ societate, et auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro restaurat. His autem Gallis causâ in Italiam veniendi, sedésque novas quærendi, intestina discordia, et assiduæ domi dissensiones fuêre: quarum tædio, cùm in Italiam venissent, sedibus Tuscos expulêrunt; et [2] Mediolanum, [3] Comum, [4] Brixiam,

INTERPRETATIO.

[a] *Mutatio fœminarum*, quæ priùs erant *contumaces*, *probat quantùm profecerit in juventute* corrigendâ.

[b] *Sed cùm trecenti juvenes viverent separatim ab aliis civibus, obstricti juramento quodam*, quod faciebant, ut essent *in hâc societate, civitas in illos commota est, quasi clam conjurarent* in patriam.

[c] *Et interdum faciliùs reportatur victoria* quæ non *speratur*, quàm quæ *speratur.*

[d] *Dicunt Gallos habitare* regionem *positam in medio hostium* Dionysii, *eíque fore admodùm utiles, sive cum ipso pugnent in acie, sive â tergo adoriantur hostes intentos ad prælium.*

NOTÆ.

1. *Ibique decessit.*] Vel ineditâ, cùm ad 90 annum pervenisset; hâc enim ætate perfectam hominis ætatem definiebat: vel interfectus à Syracusanis, dum agrum fabaceum circuit. *Laërtius.*

2. *Mediolanum.*] Urbs amplissima, Insubriæ caput, omnes Italiæ civitates superat populi frequentiâ, Templo augustissimo, Arce firmissima, et bibliothecâ Ambrosianâ. *Milan.*

3. *Comum.*] In Etruriâ ad Lacum Larium, *Como.*

4. *Brixiam.* In Insubriâ, prope amnem Melam, non procul à lacu Benaco, *Bresse.*

[1] Veronam, [2] Bergomum, [3] Tridentum, [4] Vicentiam condidêrunt. Tusci quoque, duce Rhæto, avitis sedibus amissis, Alpes occupavêre: et ex nomine ducis [5] gentes Rhætorum condidêrunt. Sed Dionysium in Siciliam adventus Carthaginiensium revocavit: qui, reparato exercitu, bellum quod lue deseruerant, auctis viribus repetebant. [6] Dux belli Hanno Carthaginiensis erat: cujus inimicus Suniatus, potentissimus eâ tempestate Pœnorum, [a] cùm, odio ejus, Græcis literis Dionysio adventum exercitûs et segnitiem ducis familiariter prænuntiâsset, [7] comprehensis epistolis, proditionis damnatur: facto senatûsconsulto, *ne quis posteà Carthaginiensis, aut literis Græcis, aut sermoni studeret; ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset.* Nec multò pòst Dionysius, quem paulò antè non Sicilia, non Italia capiebat, assiduis belli certaminibus victus fractúsque, insidiis ad postremum suorum [8] interficitur.

A.M. 3636. Ol. 103. 1. Urb.C.385. Ant.C.366.

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm* impulsus *in eum odio monuisset familiariter Dionysium literis Græcè* scriptis *de adventu exercitûs, et segnitie ducis Hannonis.*

NOTÆ.

1. *Veronam.*] Ad fluvium Athesim, Tridentum inter et Mantuam. *Verona.*

2. *Vergamum*] Nunc Bergomum, urbs Cœnomanorum, inter Mediolanum et Brixiam.

3. *Tridentum.*] Cœnomanorum etiam civitas, ad Athesim, Synodo œcumenicâ celebris, *Trente.*

4. *Vicentiam.*] In Venetiâ, inter Veronam et Patavium, Vicetia Plinio, Vicentia Tacito, Vincentia posterioribus, *Vicenza.*

5. *Gentes Rhætorum.*] Rhætia duplex, prima, quæ Italiæ contermina est, hoc est Venetiæ et Insubriæ, cujus caput est Curia, *Coire-les-Grisons:* secunda Lyco fluvio à primâ divisa fuit, à Curiâ ad Danubium extenditur.

6. *Dux belli Hanno.*] Magonem fuisse refert Diodorus, quem quidem primo congressu occidit Dionysius; sed paulò pòst ab ejus exercitu magnâ clade affectus est. Alii tamen referunt Hannonem, classe Dionysii superatâ, multas urbes cepisse.

7. *Comprehensis epistolis.*] Quæ repertæ sunt in navibus Dionysii, post navale prælium.

8. *Interficitur.*] Cùm allatum esset Dionysio, eum Athenis in festo Bacchanalium omnium suffragiis fuisse victorem, ob Tragœdiam quam illuc miserat convivia magnifica celebravit, vinóque cum nimiùm indulsisset, ex crapulâ obiit. *Diodorus.*

LIBER XXI.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Dionysii junioris artes tyrannicæ. A.M. 3687. Ol. 103. 2. Urb.C. 386. Ant.C. 365.

EXSTINCTO in Siciliâ Dionysio tyranno, in locum ejus milites maximum natu ex filiis ejus, nomine Dionysium, suffecêre; et naturæ jus secuti, [a]et quod firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quàm si portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur. Sed Dionysius inter initia regni, [1]avunculos fratrum suorum, velut æmulos imperii sui, hortatorésque puerorum ad divisionem regni, tollere gestiebat. Quare paulisper dissimulatum animum priùs ad favorem popularium conciliandum intendit; [b]excusatius facturus quod statuerat, si probatus antè omnibus foret. Igitur nexorum tria millia è carcere dimittit, tributa populo per triennium remittit; et, quibuscunque delinimentis potest, animos omnium sollicitat. Tunc ad destinatum facinus conversus, non cognatos tantùm fratrum, sed etiam ipsos interficit; [c]ut, quibus consortium regni debebat, ne spiritûs quidem consortium relinqueret, tyrannidem in suos priùs quàm in exteros, auspicatus.

INTERPRETATIO.

a *Et quia putabant regnum stabilius fore, si unus tantùm imperaret, quàm si inter multos filios divideretur in* multas *partes.*

b *Ut excusaretur faciliùs crimen quod meditabatur, si omnes priùs ipsum diligerent.*

c *Ut incipiens exercere suam crudelitatem in suos priùs quàm in alios, non permitteret vivere illos quibus debebat partem regni.*

NOTÆ.

1. *Avunculos.*] Septem liberos susceperat duabus ex uxoribus Dionysius; tres ex Locrinâ Dionysii junioris matre, quatuor ex Aristomachiâ Dionis sorore.

CAP. II. Sublatis deinde æmulis, in segnitiem lapsus, [a]saginam corporis ex nimiâ luxuria oculorúmque valetudinem contraxit; adeò ut non solem, non pulverem, non denique splendorem ferre lucis ipsius posset. Propter quæ dum contemni se putat, sævitiâ grassatur: nec, ut pater, carcerem nexis, sed cædibus civitatem replet. [b]Ob quæ non contemptior omnibus, quàm invisior fuit. Itaque cùm bellum adversùs eum [1]Syracusani decrevissent, diu dubitavit, imperium deponeret, an bello resisteret. Sed à militibus, prædam et urbis direptionem sperantibus, descendere in prælium cogitur. Victus, cùm iteratò non fœliciùs fortunam tentàsset, legatos ad Syracusanos mittit, spondens *se depositurum tyrannidem*, [c]*si mitterent ad eum quibuscum sibi de pace conveniret*. [d]In quam rem missos primores in carcere retinet, atque ita incautis omnibus, nec quicquam hostile metuentibus, exercitum ad delendam civitatem mittit. Fit igitur in ipsà urbe anceps prœlium, in quo oppidanis multitudine superantibus, Dionysius pellitur: qui, cum obsidionem arcis timeret, cum omni regio apparatu [2]in Italiam profugit tacitus. Exul à Locrensibus sociis exceptus, velut jure regnaret, arcem occupat; solitámque sibi sævitiam exercet. Conjuges principum ad stuprum rapi jubebat: virgines antè nuptias abducebat, stupratásque sponsis reddebat: locupletissimos quósque aut civitate pellebat, aut occîdi imperabat, bonáque eorum invadebat.

Ejus eruditas, xilitum, tyrannis in Locrenses.
A.M. 3690.
Ol. 104 1.
Urb C. 389.
Ant.C. 362.

CAP. III. Dein cùm rapinæ occasio deesset, universam civitatem callido commento circumvenit. Cùm Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenses premerentur, voverant, si victores forent, ut die [3]festo Veneris virgines suas prostituerent. Quo voto intermisso, cùm adversa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionysius vocat: hortatur, *ut uxores filiásque suas in templum Veneris, quàm possint ornatissimas, mittant: ex quibus*

Locrenses spoliat, et Syracusas per dolum recipit.

INTERPRETATIO.

[a] *Et nimio cibo et ipse factus est pinguior et oculi illius ita debiles facti sunt, ut*, &c.

[b] *Ob ea non modò contemptus, sed etiam odio habitus est ab omnibus.*

[c] *Si mitterent ad ipsum cives cum quibus posset convenire de pacis conditionibus.*

[d] *Captivos retinet primates civitatis missos ad pacem faciendam: et deinde mittit suos milites ad destruendam urbem, dum cives securi nil timent hostile ab eo.*

NOTÆ.

1. *Syracusani decrevissent.*] Expulsus Syracusis Dio, vir fortissimus, ex Italiâ, quò ejectus fuerat, Lacedæmonem petiit; ubi instructis duabus navibus Syracusas rediit, et, cum civibus junctus, Dionysium victum sæpius tandem expulit.

2. *In Italiam profugit.*] Apollocrati filio natu maximo Dionysius diffidens rebus suis arcem tradidit, et impositâ navibus supellectili pretiosissimâ, apud Locros se recepit.

3. *Festo Veneris.*] Veneralia quidam appellant, sicut Bacchanalia et Saturnalia 'Αφροδίσια sunt Athenæo.

sorte ductæ centum, voto publico fungantur; religionísque gratiâ, uno stent in lupanari mense, omnibus antè juratis viris, ne quis ullam attaminet. Quæ res ne virginibus, voto civitatem solventibus, fraudi esset, decretum facerent, ne qua virgo nuberet, priùs quàm illæ maritis traderentur. Probato consilio, quo et super-
A.M. 3696. stitioni et pudicitiæ virginum consulebatur, certatim omnes
Ol. 105. 3. fœminæ, impensiùs exornatæ, in templum Veneris conveniunt:
Urb.C. 395.
Ant.C. 356. quas omnes Dionysius immissis militibus spoliat, ornamentáque matronarum in prædam suam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cùm his artibus per annos sex regnàsset, conspiratione Locrorum civitate pulsus, in Siciliam redit. [a]Ibi Syracusas securis omnibus, post longam intercapedinem pacis, per proditionem recepit.

Hannonis tyrannidem affectantis tragœdia.

CAP. IV. Dum hæc in Siciliâ geruntur, interim in Africâ princeps Carthaginiensium Hanno opes suas, quibus vires reipublicæ superabat, ad occupandam dominationem intendit, reg-
A.M. 3690. númque invadere, interfecto senatu, conatus est. [b]Cui sceleri
Ol. 105. 1.
Urb.C. 397. solennem nuptiarum diem filiæ suæ legit, ut religione votorum
Ant.C. 362. nefanda commenta faciliùs tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, senatui in domo suâ parat, ut poculis veneno infectis, secretiùs senatum et sine arbitris interficeret, orbámque rempublicam faciliùs invaderet. Quâ re magistratibus per ministros proditâ, scelus declinatum, non vindicatum est, [c]ne in viro tam potenti plus negotii faceret res cognita, quàm cogitata. Contenti itaque cohibuisse, decreto modum nuptiarum sumptibus statuunt; ídque observari non ab uno, sed ab universis jubent, ne persona designata, non vitia correcta viderentur. Hoc consilio præventus, [d]iterùm servitia concitat, statutáque rursus cædium die, cum denuò se proditum videret, timens judicium, munitum quoddam castellum cum viginti millibus servorum armatis occupat. Ibi, dum Afros regémque Maurorum concitat, capitur, virgísque cæsus, effossis oculis, et manibus cruribúsque fractis, velut à singulis membris pœnæ exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in crucem figitur. Filii quoque, cognatíque omnes, etiam innoxii, supplicio traduntur, ne quisquam aut ad imitandum scelus, aut ad mortem ulciscendam, ex tam nefariâ domo superesset.

CAP. V. Intereà Dionysius Syracusis receptus, cùm gravior

INTERPRETATIO.

[a] *Ibi cepit proditione Syracusas, dum nil metuerent cives propter pacem diuturnam.*

[b] *Ad hoc scelus patrandum eliget diem destinatum ad nuptias suæ filiæ, ut nefaria ejus consilia occultarentur sub specie matrimonii.*

[c] *Ne*, si *vir tam potens* videret *suum crimen omnibus cognitum*, civitas *incurreret majus periculum, quàm cùm ille meditatus est* illud crimen.

[d] *Iterum concitat servos, et constitutâ die* quâ *occideret* cives.

[1]crudeliórque in dies civitati esset, iteratâ conspiratione [2]obsidetur. Tunc, deposito imperio, arcem Syracusanis cum exercitu tradidit; [a]receptóque privato instrumento, Corinthum in exilium proficiscitur. Ibi humillima quæque tutissima existimans in sordidissimum vitæ genus descendit: non contentus in publico vagari, sed potare: nec conspici in popinis, lupanaribúsque, sed totis diebus desidere: cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosúsque et squalidus incedere: risum libentiùs præbere, quàm captare: in macello perstare; quod emere non poterat, oculis devorare; [3]apud ædiles, adversùs lenones jurgari; omniáque ita facere, ut contemnendus magis, quàm metuendus videretur. Novissimè, ludimagistrum professus, pueros in trivio docebat, ut aut à timentibus semper in publico videretur, aut à non timentibus faciliùs contemneretur. Nam licèt tyrannicis vitiis semper abundaret, tamen simulatio hæc vitiorum non naturæ erat; magísque hæc arte, quàm amisso regali pudore faciebat: expertus quàm invisa tyrannorum forent etiam sine opibus nomina. [b]Laborabat itaque invidiam præteritorum contemptu præsentium demere: neque honesta, sed tuta consilia circumspiciebat. Inter has tamen simulationum artes, insimulatus est affectatæ tyrannidis, nec aliter quàm dum contemnitur liberatus est.

Dionysius junior, Siciliâ ejectus, Corinthi moratur.

A.M. 3711. Ol. 109. 2. Urb.C. 410. Ant.C. 341.

CAP. VI. Inter hæc Carthaginienses, tanto successu rerum Alexandri Magni exterriti, verentes ne Persico regno et Africam vellet adjungere, mittunt ad speculandos ejus animos Hamilcarem, cognomento [4]Rhodanum, virum solertiâ facundiâque præter cæteros insignem. Augebant enim metum et Tyrus urbs, auctor originis suæ, capta: et Alexandria, æmula Carthaginis, in terminis Africæ et Ægypti condita: et fœlicitas regis, apud

Amilcar à Carthaginiensibus necatur.

INTERPRETATIO.

[a] *Abiit in exilium Corinthum, ferens* tantùm secum *supellectilem.*

[b] *Quare conabatur delere invidiam* quâ laborabat *ob res priùs gestas, per præsentes* quæ tunc *contemnebantur.*

NOTÆ.

1. *Crudeliorque in dies.*] Dum Syracusani omnes illius optarent interitum, mulier quædam vetula quotidie deos orabant, ut ipse diu esset incolumis; et tyranno causam quærenti, *Cùm puella essem,* inquit, et *gravem tyrannum civitas pateretur, ejus mortem petii; at successit illi gravior, cui cùm idem optarem, te illo crudeliorem excepimus: metuens ergo ne deterior tibi succedat, caput meum pro tuâ salute devoveo.*

2. *Obsidetur.*] Dione, dum, Rempublicam ordinare cogitat, à seditiosis interfecto, Dionysius ex Italiâ redux Syracusis iterum potitur: sed paulò pòst Timoleon Corinthius, dux fortissimus, occupatis Syracusis, Dionysium Corinthum misit, et, arce solo æquatâ, libertatem Syracusanis reddidit.

3. *Apud ædiles.*] Quibus cura fuit fornicum et popinarum: Ideò Seneca *loca ædilem metuentia* vocat.

4. *Rhodanum.*] Rhodinum Frontinus, alii Rhodonum, alii Rhodonem appellant.

A.M.3723. quem nec cupiditas, nec fortuna ullo modo terminabantur.
Ol. 112. 2. Urb.C.422. Igitur Hamilcar, per Parmenionem aditu regis obtento, pro-
Ant.C.329. fugisse se ad regem expulsum patriâ fingit, militémque se expeditionis offert. Atque ita, consiliis ejus exploratis, in tabellis ligneis, vacuâ [1]desuper cerâ inductâ civibus suis omnia perscribebat. [a] Sed Carthaginienses post mortem regis reversum in patriam, quasi urbem regi venditâsset, non ingrato tantùm verùm etiam invido et crudeli animo, necavêrunt.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed Carthaginienses post mortem Alexandri crudeliter illum necavêrunt, postquam in patriam rediit, quasi suasisset regi urbem esse capiendam.*

NOTÆ.

1. *Desuper cerâ*, &c.] Alii volunt Cretâ similíve terrâ, non infusâ cera scripturam delatam, unde modus legendi literas diversus, vel erasâ cerâ scriptura apparebat, vel lignea tabella in aquâ posita scripturam ostendebat.

LIBER XXII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Agathoclis Siciliæ tyranni pueritia, adolescentia, misera conditio, fœlicitas bellica, nova dignitas, perfidia, crudelitas, tyrannis.*
2. *Ope Hamilcaris Syracusis potitur.*
3. *Bella Agathoclis.*
4. *Syracusis à Carthaginiensibus obsessis, Agathocles audaci consilio bellum in Africam infert.*
5. *Exposito in litore Africæ exercitu, gravi oratione suos ad pugnam accendit.*
6. *Discussâ superstitionis nebulâ, et navibus incensis Carthaginienses prælio superat, et urbes nobilissimas recipit.*
7. *Siciliam Carthaginienses relinquere coguntur et infeliciter cum Agathocle pugnant in Africa. Fatum acerbum Aphellæ et Bomilcaris.*
8. *Agathocles totius Siciliæ imperium occupat: in Africam reversus infeliciter pugnat: castra deserit; unde militum defectio: filiorum Agathoclis mors cruenta; et Agathoclis pax inita cum Carthaginiensibus.*

CAPUT I.

[1] AGATHOCLES Siciliæ tyrannus, qui magnitudini priori Dionysii successit, ad regni majestatem ex humili et sordido genere pervenit. Quippe in Siciliâ [2] patre figulo natus, non honestiorem pueritiam quàm principia originis habuit. Siquidem formâ et corporis pulchritudine egregius, diu vitam stupri patientiâ exhibuit. Annos deinde pubertatis egressus, libidinem à viris ad fœminas transtulit. Post hæc apud utrúmque sexum famosus, vitam latrociniis mutavit. Interjecto tempore, cùm Syracusas concessisset, asciúsque in civitatem inter incolas esset, diu sine fide fuit: quoniam nec in fortunis quod amitteret, nec in verecundiâ quod inquinaret, habere videbatur: [a] in summâ gregariam militiam sortitus, non minùs tunc seditiosâ, quàm anteà turpi vitâ, in omne facinus promptissimus erat. Nam et manu strenuus, et in concionibus perfacundus habebatur. Brevì itaque centurio, ac deinceps tribunus militum factus est. Primo bello [3] adversùs Ætnæos magna experimenta sui Syracusanis dedit. Sequenti Campanorum, tantam de se spem omnibus fecit, ut in locum demortui [4] ducis Damasconis sufficeretur. Cujus uxorem, adulterio cognitam, post mortem viri in matrimonium recepit. Nec contentus quòd ex inope repente dives factus esset, piraticam adversùs patriam exercuit. Saluti ei fuit, qùod socii capti tortíque de illo negaverunt. Bis occupare imperium Syracusarum voluit: bis in exilium actus est.

Agathoclis tyranni pueritia, fortitudo, et tyrannis.

A.M. 3728. Ol. 113. 3. Urb.C. 427. Ant.C. 324.

CAP. II. [5] A Murgantinis, apud quos exulabat, odio Syracusanorum, primò prætor, mox [6] dux creatur. In eo bello et urbem

Ope Amilcaris Syracusis potitur.

INTERPRETATIO.

[a] *Denique factus gregarius miles, et ducens vitam non minùs seditiosam quàm anteà infamem, paratissimus erat ad omne scelus faciendum.*

NOTÆ.

1. *Agathocles.*] Carcinus Rheginus patriâ exul, dum Thermis Siciliæ habitat, rem cum alienâ uxore habuit; in somniis lanxius, cum Delphicum oraculum per Carthaginienses quosdam consuluisset, accepit puerum et Siciliæ et Carthaginiensibus exitio fore, quare puerum exposuit: sed à matre clam surreptus infans educatus est, et à patre multis annis pòst agnitus. *Diodorus.*

2. *Patre figulo.*] Cum Timoleon victis Carthaginiensibus civitate Syracusanâ donâsset plurimos, Carcinus cum Agathocle filio eam obtinuit, quam, cum pauper esset, docuit artem fictilem.

3. *Adversùs Ætneos.*] Ætna oppidum monti cognomini impositum; alii Æthinæos, alii Ennæos nominant.

4. *Ducis Damasconis.*] Damas dicitur à Diodoro illustris Syracusanus.

5. *A Murgantinis.*] Siciliæ populis, de quibus nil habet Diodorus.

6. *Dux creatur.*] Deficiens à Sosistrato duce, qui Crotoniatis auxilium contra Brutios tulerat, ipse profugit Tarentum, ubi, collectis omnibus per Italiam profugis, Syracusas ingressus nobilissimos quosque occidit, urbem diripuit, et principatum sibi vindicavit. *Hæc Diodorus.*

A.M.3738. [1] Leontinorum capit, et patriam suam Syracusas obsidere cœpit:
Ol. 116. 1. ad cujus auxilium Hamilcar, dux Pœnorum, imploratus, depo-
Urb.C.437.
Ant.C.314. sitis hostilibus odiis, præsidia militum mittit. Ita uno eodemque tempore Syracusæ, et ab hoste, civili amore defensæ; et à cive, hostili odio impugnatæ sunt. Sed Agathocles, cùm videret fortiùs defendi urbem quàm oppugnari, [a] precibus per internuntios [2] Hamilcarem exorat, ut inter se et Syracusanos pacis arbitria suscipiat, peculiaria in ipsum officia sua repromittens. Quâ spe impletus Hamilcar, societatem cum eo, metu potentiæ ejus, jungit: [b] ut quantum virium Agathocli adversùs Syracusanos dedisset, tantum ipse ad incrementa domesticæ potentiæ recuperaret. Igitur non pax tantùm Agathocli conciliatur, verùm etiam prætor Syracusis constituitur. Tunc Hamilcari aris, [3] positis ignibus Cereis tactisque et in obsequia Pœnorum jurat. Deinde acceptis ob eo quinque millibus Afrorum, potentissimos quósque ex principibus interficit: atque ita, veluti reipublicæ statum formaturus, populum [4] in theatrum ad concionem vocari jubet, contracto in gymnasium senatu, quasi quædam priùs ordinaturus. Sic compositis rebus, immissis militibus populum obsidet, [5] senatum trucidat: cujus peractâ cæde, ex plebe quoque locupletissimos et promptissimos interficit.

Bella Agathoclis. CAP. III. His ita gestis, militem legit, exercitúmque conscribit: quo instructus [6] finitimas civitates, nihil hostile metuentes,

INTERPRETATIO.

[a] *Obtinet precibus ab Hamilcare per internuntios, ut velit esse arbiter pacis inter se et Syracusanos, pollicitus se ipsi* omnia quæ poterit *officia redditurum.*

[b] *Ut tantas haberet vires ad augendam domesticam potestatem quantus dedisset Agathocli contra Syracusanos.*

NOTÆ.

1. *Leontinorum.*] Leontium Catinam inter et Syracusas, antiqua Læstrigonum sedes, à Naxiis conditam vult Strabo. Hujus belli non meminit Diodorus.

2. *Hamilcarem exorat.*] In hoc dissentit Justinus à Diodoro: ille ponit duos Hamilcares, quorum alter proditor, alter defensor patriæ fuerit: hic unicum agnoscit ducem præstantissimum.

3. *Expositis ignibus Cereis.*] Ignes rebus sacris adhibitos constant ex Livio, qui sic habet de juramento Annibalis: *Fama etiam est Annibalem altaribus admotum, tactis sacris jurejurando adactum se, cum primum posset hostem fore populi Romani,* Sic Virgilius;

Tango aras, mediosque ignes et numina testor.

Nonulli tamen scribunt, *expositis ignibus sacris.*

4. *In theatrum ad concionem.*] Græcis et Græciensibus theatrum fuisse pro curiâ et foro, patet ex Livio et Tacito.

5. *Senatum trucidat.*] Convocatis Senatûs principibus à sexcentis, penes quos tunc erat potestas summa, insidiis appeti se simulat, et continuò eos eorúmque amicos occidi à suis jubet, ut tradit Diodorus.

6. *Finitimas civitates.*] Messanum dolo, vi Gelam occupavit, et in cives dirè sævijt.

ex improviso aggreditur. Pœnorum quoque socios, permittente Hamilcare, fœdè vexat: propter quod querelas Carthaginem socii non tam de Agathocle, quàm de Hamilcare detulêrunt: *hunc ut dominum et tyrannum, illum ut proditorem* arguentes: [a] *à quo infestissimo hosti fortunæ sociorum, interpositâ pactione, donatæ sint: sicut ab initio Syracusæ in pignus societatis sint traditæ, urbs semper Pœnis infesta, et de imperio Siciliæ Carthaginis æmula: nunc insuper civitates sociorum eidem titulo pacis addictas.* [b] *Denuntiare igitur se, hæc brevì ad ipsos redundatura, ac propediem sensuros, quantum malum non Siciliæ magìs, quàm ipsi Africæ attulerint.* His querelis senatus in Hamilcarem [1] accenditur. Sed quoniam in imperio esset, tacita de eo suffragia tulêrunt, et sententias, priùs quàm recitarentur, [2] in urnam conjectas obsignari jussêrunt, dum alter Hamilcar, [3] Gisgonis filius, à Siciliâ reverteretur. Sed hæc callida commenta Pœnorum, et sententias, inaudita mors Hamilcaris prævenit; liberatúsque est fati munere, quem sui per injuriam cives inauditum damnaverant. Quæ res Agathocli adversùs Pœnos occasionem movendi belli dedit. Prima igitur illi cum Hamilcare, Gisgonis filio, prælii congressio fuit: [4] à quo victus, majore mole reparaturus bellum, Syracusas concessit. Sed secundi certaminis [5] eadem fortuna, quæ et prioris, fuit.

A.M. 3742. Ol. 117. 1. Urb.C. 441. Ant.C. 310.

CAP. IV. Cùm igitur victores Pœni Syracusas obsidione cinxissent, Agathoclésque se neque viribus parem, neque ad obsidionem ferendam instructum videret; super hæc [6] à sociis, crudelitate ejus offensis, desertus esset, statuit bellum in Africam transferre: mirâ prorsus audaciâ, ut quibus in solo urbis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; et qui sua tueri non poterat,

Agathocles bellum transfert in Africam.

A.M. 3756. Ol. 120. 3. Urb.C. 455. Ant.C. 296.

INTERPRETATIO.

[a] *A quo opes sociorum datæ sunt, ex pactis factis hosti infensissimo, quemadmodum Syracusæ traditæ sunt ad ineundam societatem.*

[b] *Quare se prædicere hæc mala brevì perventura ad ipsos* Carthaginienses, *qui sentient paucis pòst diebus, quantum malum attulerint non solum Siciliæ, sed etiam Africæ.*

NOTÆ.

1. *Accenditur.*] De Hamilcaris proditione non meminêrunt alii.

2. *In urnam conjectas.*] Urnâ Veterum suffragium colligebatur; ideò, *Quæstor Minos urnam movet.*

3. *Gisgonis filius.*] Cum Hamilcare congressus est: sed ille an Gisgonis filius fuerit, an alter, incertum.

4. *A quo victus.*] Ad Himeram fluvium castra Carthaginiensium aggressus imparatos fuderat, jamque totis penè castris potiebatur, cum Hamilcar magno impetu cum suis irruens, Syracusanos vertit in fugam. *Diodorus.*

5. *Eadem fortuna.*] Unam tantum prælium Diodorus memorat, in quo victus Agathocles, Antandro fratre cum validis copiis Syracusis relicto, in Africam cum parte militum transiit.

6. *A sociis.*] Messanenses, Camarinæi, Catanæi, cæteræque civitates victorem Hamilcarem secuti sunt.

impugnaret aliena; victísque victoribus insultaret. Hujus consilii non minùs admirabile silentium, quàm commentum fuit, populo hoc solùm professus, invenisse se victoriæ viam: animos illi vel tantùm in brevem obsidionis patientiam firmarent: vel si cui status præsentis fortunæ displiceret, dare se ei discedendi liberam potestatem. Cùm mille sexcenti discessissent, cæteros ad obsidionis necessitatem frumento et stipendio instruit: [1] quinquaginta tantùm secum talenta ad præsentem usum aufert, cætera ex hoste meliùs, quàm ex sociis paraturus. [2] Omnes deinde servos militaris ætatis, libertate donatos, [b] sacramento adegit, eósque et majorem partem fermè militum navibus imponit; ratus, exæquatâ utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram: cæteros omnes ad tutelam patriæ reliquit.

Suos ad pugnam hortatur

CAP. V. Septimo igitur imperii anno, comitibus duobus adultis filiis, Archagatho et Heraclidâ, nullo militum sciente quò veheretur, cursum in Africam dirigit. Cum omnes aut in Italiam prædatum se, aut in Sardiniam ituros crederent, tum primùm, exposito in Africæ litore exercitu, consilium suum omnibus aperit. Quo in loco Syracusæ positæ sint, ostendit: *quibus aliud nullum auxilium superesset, quam ut hostibus faciant quæ ipsi patiantur. Quippe aliter domi, aliter foris bella tractari. Domi ea sola auxilia esse, quæ patriæ vires subministrent:* [c] *foris hostem etiam suis viribus vinci,* [3] *deficientibus sociis, et odio diuturni imperii extera auxilia circumspicientibus. Huc accedere, quòd urbes, castellaque Africæ, non muris cinctæ, non in montibus positæ sint, sed in planis campis, sine ullis munimentis jaceant: quas omnes metu excidii facilè ad belli societatem perlici posse. Majus igitur Carthaginiensibus ab ipsâ Africâ, quàm ex Siciliâ exarsurum bellum.* [d] *coituraque auxilia omnium adversùs unam urbem, no-*

INTERPRETATIO.

[a] *Tantâ admiratione dignus est, quòd tenuerit occultum hoc consilium, quàm quòd illud invenerit.*

[b] *Obstrinxit juramento, et tot cives imponit navibus, ut superarent numerum militum.*

[c] *Foris posse superare hostem viribus suis, dum illius socii deficiunt, et quærunt auxilium, ab exteris* impulsi *odio longioris imperii.*

[d] *Omnes* Africanos totis *viribus bellum simul gesturos contra unam urbem* Carthaginem, quæ *magis est timenda propter nomen quàm propter opes, et se inde habiturum copias quas secum non adduxerit.*

NOTÆ.

1. *Quinquaginta tantum.*] Pecuniam mutuò sumpsit à mercatoribus, et templis donaria, ornamenta mulieribus abstulit, pupillorum facultates sibi vindicavit, cum diceret illorum se tutorem fore.

2. *Omnes deinde servos.*] Nil de servis habet Diodorus; sed addit, Ne quid novi se absente Syracusani molirentur, disjunxit à se invicem cognationes, maximè fratres à fratribus, et parentes à liberis; dum alios relinquit in urbe, alios secum abducit, ut alii de aliorum salute quiescerent.

3. *Deficientibus sociis.*] Quibus jam diu grave Carthaginiensium imperium, quòd tributo pendi ab iis solito armis sese exemissent.

mine quàm opibus ampliorem, et quas non attulerit vires, inde sumpturum. Nec in repentino Pœnorum metu, modicum momentum victoriæ fore, qui tantâ audaciâ hostium perculsi, trepidaturi sint. Accessura et villarum incendia, castellorum, urbiúmque contumacium direptionem, tum ipsius Carthaginis obsidionem. [a] *Quibus omnibus non sibi tantùm in alios, sed et aliis in se sentiant patere bella. His non solùm Pœnos vinci, sed et Siciliam liberari posse. Nec enim moraturos in ejus obsidione hostes, cùm sua urgeantur. Nusquam igitur alibi facilius bellum, sed nec prædam uberiorem inveniri posse. Nam captâ Carthagine, omnem Africam Siciliamque præmium victorum fore: gloriam certè tam honestæ militiæ tantam in omne ævum futuram, ut terminari nullâ temporis oblivione posset; ut dicatur eos solos mortalium esse, qui bella, quæ domi ferre non poterant, ad hostes transtulerint, victíque victores insecuti sint, et obsessores urbis suæ obsederint. Omnibus igitur forti ac læto animo bellum ineundum, quo nullum aliud possit aut præmium victoribus uberius, aut victis monumentum illustrius dare.*

CAP. VI. His quidem adhortationibus animi militum erigebantur: sed terrebat eos portenti religio, quòd navigantibus eis sol defecerat. Cujus rei rationem non minore curâ rex, quàm belli reddebat, [b] affirmans, *si priùs quàm proficiscerentur, factum esset, crediturum adversùm profecturos prodigium esse: nunc quia egressis accideret, illis ad quos eatur portendere. Porrò defectus* [1] *naturalium siderum semper præsentem rerum statum mutare: certúmque esse florentibus Carthaginiensium opibus, laboribus adversísque rebus suis, commutationem significari.* Sic consolatis militibus, universas naves, consentiente exercitu, [2] incendi jubet, ut omnes scirent, auxilio fugæ adempto, aut vincendum, aut moriendum esse. Deinde cùm omnia, quàcunque ingrederentur, prosternerent, [3] villas castelláque incenderent, obvius eis fuit cum XXX mil- *Carthaginienses superat et multas capit urbes*

INTERPRETATIO.

[a] *Quibus omnibus cognoscent non ipsos tantum aliis, sed alios etiam ipsis posse inferre bellum.*

[b] *Affirmans* se *crediturum illud prodigium* aliquid mali *portendere contra ipsos navigaturos in* Africam, *si id contigisset ante profectionem: nunc quia hoc accidit post egressum è* Siciliâ, credere se *prædicere* cladem hostium *contra quos erant.*

NOTÆ.

1. *Naturalium siderum.*] Solis et Lunæ, quæ ita fortè dicuntur, quòd rerum omnium naturam maximè foveant.

2. *Incendi jubet.*] Hortatus ad prælium milites, primus navem prætoriam incendit, et quem cùm reliqui triremium præfecti imitati essent, sublatâ in auras flammâ tibicines classicum canere jussit. *Ita Diodorus.*

3. *Villas castelláque.*] Splendidis ædificiis villísque magnificis ornata erat hæc regio, rerûmque omnium, feracissima. *Ex Diodoro.*

libus Pœnorum [1] Hanno: sed prælio commisso, [2] duo de Siculis, tria millia de Pœnis cum ipso duce cecidêre. Hâc victoriâ et Siculorum animi eriguntur, et Pœnorum franguntur. Agathocles, victis hostibus, [3] urbes castellâque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde in quinto lapide à Carthagine statuit, ut damna carissimarum rerum, vastitatémque agrorum, et incendia villarum de muris ipsius urbis specularentur. Intereà ingens totâ Africâ deleti Pœnorum exercitûs fama, occupatarúmque urbium, divulgatur. Stupor itaque omnes et admiratio incessit, unde tanto imperio tam subitum bellum, præsertim ab hoste jam victo: admiratio deinde paulatim in contemptum Pœnorum vertitur. Nec multò post, non Afri tantùm, verùm etiam tributariæ urbes nobilissimæ novitatem sequutæ, ad Agathoclem defecêre; frumentóque et stipendio victorem instruxêre.

Carthaginienses iterum vincit. A.M.3757. Ol. 102. 4. Urb.C.456. Ant.C.295.

CAP. VII. His Pœnorum malis etiam deletus in Siciliâ cum imperatore exercitus, velut quidam ærumnarum cumulus accesit. Nam post profectionem à Siciliâ Agathoclis, [4] in obsidione Syracusarum Pœni segniores redditi ab Antandro, fratre regis Agathoclis, occidione cœsi nuntiabantur. Itaque cùm domi forísque eadem fortuna Carthaginiensium esset, jam non tributariæ tantùm ab his urbes, verùm etiam socii reges deficiebant, amicitiarum jura non fide, sed successu ponderantes. Erat inter cæteros rex Cyrenarum [5] Opheltas, qui, spe improbâ regnum totius Africæ amplexus, societatem cum Agathocle per legatos junxerat; pactúsque cum eo fuerit, ut Siciliæ illi, sibi Africæ imperium, victis Carthaginiensibus, cederet. Itaque

INTERPRETATIO.

[a] *Omnes stupebant, et mirabantur, unde* ortum sit *bellum tam repentinum in Carthaginienses tam potentes.*

NOTÆ.

1. *Hanno.*] Duces geminos nominat Diodorus, Hannonem, et Bomilcarem, qui, cùm tyrannidem affectaret, cum magnâ exercitûs parte in collem secessit, quò facilius, si victor esset Agathocles, cives ipse opprimeret.

2. *Duo de Siculis.*] Trecentos tantum è Siculis cecidisse vult Diodorus, è Carthaginiensibus verò sex vel quatuor millia.

3. *Urbes castellaque expugnat.*] Tunctum, Adrumetum, Thapsum, urbésque alias, et ducenta prope castella, quæ vi, perinde ac fraude cepit, hostésque sæpius fudit, sive noctu in castris imperatos, sive diu in agris palantes adortus.

4. *In obsidione.*] Subactâ ferè totâ Siciliâ in Africam è suis quinque millia subsidio miserat: sed dum obsessos Syracusanos ex improviso adoriri imprudentius properat; Antander, structis illi insidiis, in eum irruit, et, fugatis illis, aliis occisis, Amilcar ipse, dum fortiter dimicat, vivus capitur, et ductus per urbem, exquisitissimis tormentis interficitur, ut refert *Diodorus.*

5. *Aphellas.*] Alii melius Ophellam nominant, quondam sub Alexandro ducem, quem per Syracusanum quendam spe imperii Africæ ad partes suas allexit Agathocles. Lege *Opheltas.*

cùm ad belli societatem cum ingenti exercitu [1] ipse venisset, [a] Agathocles blando alloquio et humili adulatione, cùm sæpiùs simul cœnâssent, adoptatúsque filius ejus ab * Ophelta esset, [2] incautum interfecit: occupatóque exercitu ejus, iteratò Carthaginienses omnibus viribus bellum cientes, magno utriusque exercitus sanguine, [3] gravi prælio superat. [b] Hoc certaminis discrimine tanta desperatio illata Pœnis est, ut, nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transiturus ad eum [4] Bomilcar rex Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro à Pœnis patibulo suffixus est: ut idem locus monumentum suppliciorum ejus esset, qui antè fuerat ornamentum honorum. Sed Bomilcar magno animo crudelitatem civium tulit; adeò ut de summâ cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur: [c] objectans illis, nunc *Hannonem falsâ affectati regni invidiâ circumventum: nunc Gisgonis innocentis exilium: nunc in Hamilcarem patruum suum tacita suffragia, quòd Agathoclem socium illis facere, quàm hostem maluerit.* Hæc cùm in maximâ populi concione vociferatus esset, exspiravit.

* Ita *Grav.*

Siciliæ imperium occupat. In Africam reversus, pugnat infeliciter. Castra deserit. Mors illius filii.

CAP. VIII. Intereà Agathocles, [d] [5] profligatis in Africâ rebus, tradito Archagatho filio exercitu, in Siciliam recurrit: nihil actum in Africâ existimans, si ampliùs Syracusæ obsiderentur. Nam post occisum Hamilcarem, Gisgonis filium, novus eò à Pœnis missus exercitus fuerat. Statim igitur primo adventu ejus Siciliæ urbes, auditis rebus quas in Africâ gesserat, certatim se ei tradunt: atque ita [6] pulsis è Siciliâ Pœnis, totius insulæ imperium

INTERPRETATIO.

[a] *Agathocles eum necavit incautum, cùm simul sæpe cœnâssent, et perfecisset blandis sermonibus et adulationibus, ut ab Aphellâ in filium adoptaretur.*

[b] *Pœni reducti sunt ad tantam desperationem, clade acceptâ in hoc certamine.*

[c] *Illos accusans* quòd *occidissent Hannonem, quem* moti *invidiâ* insimulaverant falsò *affectandi regni.*

[d] *Profligatâ potentiâ* Carthaginiensium *in Africâ, exercitum tradidit Archagatho filio, et rediit in Siciliam. Ayant achevé terminé son expedition.*

NOTÆ.

1. *Ipse venisset.*] Per loca arida, et feris serpentibusque infesta, duorum mensium itinere.

2. *Incautum interfecit.*] Plerique militum pabulatum exierant, cum insidias sibi paratas clamitans Agathocles, eum imparatum necavit. Diodorus.

3. *Gravi prælio superat.*] Non refert hanc victoriam Diodorus, sed navalem post Bomilcaris interitum.

4. *Bomilcar rex Pænorum.*] Rex dicitur quia Duces sæpe Reges appellantur, vel quia forte jam occuparat tyrannidem. Illius mortem aliter narrat Diodorus. Cum Bomilcar tyrannidis cupidus miserum urbis statum cerneret, stipatus militibus cives omnes occidi jussit; quare, orto gravissimo tumultu, juventus omnisque civium multitudo cum armis advolant; e conjuratis alios necat, aliis arma ponentibus parcit, et Bomilcarem diris laceratum cruciatibus enecat.

5. *Profligatis rebus.*] Carthaginiensium: Agathocles enim nuper Uticam ceperat.

6. *Pulsis è Siciliâ.*] Non eos omninò expulit; sed illos navali prælio, terrestri Xenodochum Agragantinorum ducem superavit.

occupavit. In Africam deinde reversus, [1] seditione militum excipitur. Nam stipendiorum solutio in adventum patris dilata à filio fuerat. Igitur ad concionem vocatos blandis verbis permulsit: *stipendia illis non à se flagitanda esse, sed ab hoste quærenda: communem victoriam communem prædam futuram.* [a] *Paulum modo anniterentur, dum belli reliquiæ peraguntur, cum sciant Carthaginem captam spes omnium expleturam.* Sedato militari tumultu, interjectis diebus ad castra hostium exercitum ducit: ibi, inconsultiùs prælium committendo, [2] majorem partem exercitûs perdidit. Cùm itaque in castra fugisset, [b] versamque in se invidiam temerè commissi [3] belli videret, pristinamque offensam non depensi stipendii metueret; [4] concubiâ nocte solus à castris [5] cum Archagatho filio profugit. Quòd ubi milites cognovêre, haud secùs quàm si ab hoste capti essent, trepidavêre: *Bis se à*
A. M. 3759. *rege suo in mediis hostibus relictos esse* [c] *proclamantes, salutémque*
Ol. 121. 2. *suam desertam ab eo esse, quorum ne sepultura quidem relinquenda*
Urb. C. 458. Ant. C. 293. *fuerit.* Cum persequi regem vellent, à Numidis excepti, in castra revertuntur; comprehenso tamen reductóque Archagatho, qui à patre noctis errore discesserat. Agathocles autem navibus, quibus regressus à Siciliâ fuerat, cum custodibus earundem, Syracusas defertur. Exemplum flagitii singulare, rex exercitûs sui desertor, filiorúmque pater proditor. Interim in Africâ post fugam regis, milites, pactione cum hostibus factâ, interfectis Agathoclis liberis, Carthaginiensibus se tradidêre. Archagathus, cum occideretur ab Arcesilao, amico anteà patris, [d] rogavit eum,

INTERPRETATIO.

[a] *Modò* velint *paululum eniti, dum perficiant bellum* fœliciter *inceptum, cùm* omnes *sciant* opes *Carthaginis,* postquam *capta fuerit, expleturas spem omnium.*

[b] *Cum videret se odio haberi* à militibus propter *prælium temerè commissum, et metueret eorum iram* propter *stipendia nuper ipsis denegata, fugit intempestâ nocte.*

[c] *Clamantes se vivos desertos esse ab eo, qui ne mortuos quidem debuisset relinquere.*

[d] *Petit ab eo an putet Agathoclem benignè habiturum ipsius filios, cum ipse occidat illius liberos.*

NOTÆ.

1. *Seditione militum.*] Animum desponderant milites ob clades, dum abesset, acceptas. Nam cupidus laudis Archagathus, cùm exercitum divisisset, partem amiserat.

2. *Majorem partem exercitûs.*] Cæsa vel Siculorum vel Græcorum tria millia narrat Diodorus: Afrorum verò, qui ab Agathocle stabant, neminem.

3. *Belli videret.*] Quòd se ab Afrorum quinque millibus desertum cerneret, qui ad hostes post prælium defecerant.

4. *Concubiâ nocte.*] A mediâ nocte initium diei Romani ducebant, cujus partes erant; mediæ noctis inclinatio, gallicinium, conticinium, diluculum, mane, vespera, prima fax, concubia, et intempesta nox; sic dicta, quia non habet tempus idoneum rebus gerendis.

5. *Cum Archagatho filio.*] Heraclidem minorem natu filium secum abduxit, *ex Diodor.* Non Archagathum ne aut consuetudinem haberet cum novercâ, aut insidias ipsi moliretur: quod ille præsentiens, patris fugam indicavit ducibus, à quibus vinctus aliquantisper Agathocles, sed paulo post à milite vinculis solutus clam conscensâ scaphâ filiis relictis fugit.

quidnam liberis ejus facturum Agathoclem putet, per quem ipse liberis careat? Tunc respondit, *satis habere se, quòd superstites eos esse Agathoclis liberis sciat.* Post hæc Pœni ad persequendum belli reliquias, duces in Siciliam misêrunt, cum quibus Agathocles pacem æquis conditionibus fecit.

LIBER XXIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Agathocles transit in Italiam adversùs Brutios: quorum origo et potentia paucis perstringitur.*
2. *Agathocles vi morbi expugnatus revertitur in Siciliam, ubi turbæ domesticæ, quæ uxorem et liberos Agathoclis in Ægyptum pellunt. Agathoclis obitus.*
3. *Pyrrhi Epirotæ bella et res gestæ, cùm in Siciliâ, tum in Italiâ.*
4. *Hieronis, Siciliæ principis laudatissimi, dignitas et virtus.*

CAPUT I.

AGATHOCLES, rex Siciliæ, [1] pacificatus cum Carthaginiensibus, [a] partem civitatum, à se fiducia virium dissidentium, armis subegit. Dein quasi angustis insulæ terminis clauderetur, [b] cujus imperii partem primis incrementis ne speraverat quidem, in Italiam transcendit; [2] exemplum Dionysii secutus, qui multas civitates Italiæ subegerat. Primi igitur hostes illi Brutii fuêre, qui et fortissimi tum et opulentissimi videbantur, simul et ad injurias vicinorum prompti. Nam multas civitates Græci nominis Italiâ expulerant:

Agathocles in Brutios bellum gerit. *Brutiorum origo.* A. M. 3733. Ol. 124. 1. Urb. C. 472. Ant. C. 279.

INTERPRETATIO.

[a] *Subegit partem urbium, quæ fidentes suis viribus recusabant ipsi parere.*

[b] *Licet* olim *non ausus esse sperare partem illius regni* cùm *fortuna ipsi favere cœpit.*

NOTÆ.

1. *Pacificatus*] Metuens sibi à Dinocrate, ad quem defecerant plurimi, pacem eâ conditione fecit, ut Carthaginienses eis urbes reciperent quibus antea imperassent.

2. *Exemplum Dionysii junioris.*] Uterque in Italiam trajecit; senior, ut regnum amplificaret; junior, ut furorem vitaret hostium.

[1] auctores quoque suos Lucanos bello vicerant, et pacem cum his, æquis legibus fecerant. [a] Tanta feritas animorum erat, ut nec origini suæ parcerent. Namque Lucani iisdem legibus liberos suos, quibus et Spartani, instituere soliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in sylvis inter pastores habebantur, [b] sine ministerio servili, sine veste quam induerent, vel cui incubarent; ut à primis annis duritiæ parsimoniæque, sine ullo usu urbis, assuescerent. Cibus his præda venatica; potus, aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primò ex agris finitimorum prædari soliti; confluente deinde multitudine, sollicitati prædâ cùm plures facti essent, infestas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis sociorum Dionysius, Siciliæ tyrannus, sexcentos Afros ad compescendos eos miserat quorum castellum, proditum sibi per Bruttiam mulierem, expugnavêrunt; ibique civitatem, concurrentibus ad opinionem novæ urbis pastoribus, statuêrunt; Bruttiósque se ex nomine mulieris vocavêrunt. Primum illis cum Lucanis, originis suæ auctoribus, bellum fuit. Quâ victoriâ erecti, cùm pacem æquo jure fecissent, cæteros finitimos armis subegêrunt; tantásque opes brevì consecuti sunt, ut perniciosi etiam regibus haberentur. [2] Denique Alexander rex Epiri, quum in auxilium Græcarum civitatum, cum magno exercitu in Italiam venisset, cum omnibus copiis ab his deletus est. [c] Quare feritas eorum successu felicitatis incensa, diu terribilis finitimis fuit. Ad postremum imploratus Agathocles, spe ampliandi regni, à Siciliâ in Italiam trajecit.

In Siciliam reversus moritur.

CAP. II. [d] Principio adventûs ejus opinione concussi, legatos ad eum, societatem amicitiámque petentes misêrunt. Quos

INTERPRETATIO.

[a] *Ita erant feroces, ut non parcerent* populis unde duxerant *originem.*
[b] *Sine ministris* qui ipsis *inservirent.*
[c] *Quare illorum ferocitas, aucta diuturnâ felicitate, fuit terribilis diu vicinis.*
[d] *Ubi primum audiêrunt eum venire in Italiam, perterriti miserunt legatos,* &c.

NOTÆ.

1. *Auctores quoque suos Lucanos*] Lucani fuêrunt pastores, qui excusso servitutis jugo, tempore Dionysii senioris, trans Laum fluvium sedes posuêre: unde à Lucanis dicti sunt Βρύττιοι. quod eorum linguâ *fugitivos* sonat; à Romanis verò *Brutii*, quasi bruti, vecordes et stupidi; quòd secundo bello Punico descivissent ad Annibalem; quare semper sine honore ullo, sine dignitate habiti sunt, ad servilia tantùm opera compelli soliti. A Bretto Herculis filio vult nomen illis inditum Stephanus, Βρέττιοι Eustathio, Βρούττιοι Ptolemæo, *Brutates* Festo. Forum verò regio Βρεττανία Polybio, Βρεττία Straboni, Diodoro, et Athenæo dicitur.

2. *Denique Alexander.*] Molossus, de quo suprà diximus.

4

Agathocles ad cœnam invitatos, ne exercitum trajici viderent, in posterum statutâ his die, conscensâ nave, frustratus est. Sed fraudis haud lætus eventus fuit: siquidem reverti eum in Siciliam, interjectis paucis diebus, vis morbi coëgit, quo toto corpore comprehensus, [b] per omnes nervos articulósque humore pestifero grassante, velut intestino singulorum membrorum bello impugnabatur. Ex quâ desperatione bellum inter filium nepotémque ejus, regnum jam quasi mortui vindicantibus oritur: occiso filio regnum [1] nepos occupavit. Igitur Agathocles, [c] cùm morbi cura, et ægritudo graviores essent, et inter se alterum alterius malo cresceret, desperatis rebus, uxorem suam Texenam *, genitósque ex eâ duos parvulos, cum omni pecuniâ, et familiâ, regalique instrumento, quo præter illum nemo regum ditior fuit, navibus impositos, Ægyptum, unde uxorem acceperat, remittit; timens ne prædonem regni sui hostem paterentur. Quanquam uxor diu, ne ab ægro divelleretur, deprecata est, [d] ne discessus suus adjungi nepotis parricidio posset; et tam cruentè hæc deseruisse virum, quàm ille impugnâsse avum videretur; *Nubendo se non prosperæ tantùm, sed omnis fortunæ iniisse societatem; nec* [e] *invitam periculo spiritûs sui empturam, ut extremos viri spiritus exciperet; et exequiarum officium, in quod, profectâ se, nemo sit successurus obsequio debitæ pietatis impleret.* Discedentes parvuli, flebili ululatu amplexi patrem tenebant. Ex alterâ parte uxor maritum non ampliùs visura, osculis fatigabat. Nec minùs senis lacrymæ miserabiles erant. Flebant hi morientem patrem; ille exules liberos: hi discessu suo solitudinem patris, ægri senis; ille in spem regni susceptos relinqui in egestate lugebat. Inter hæc regia omnis, assistentium fletibus tam crudelis discidii impleta, resonabat. Tandem finem lacrymis necessitas profectionis imposuit, et mors regis proficiscentes filios insequuta est. Dum hæc aguntur, Carthaginienses, cognitis quæ in Siciliâ agebantur, occasionem totius insulæ occupandæ datam sibi existimantes, magnis viribus eò trajiciunt, multásque civitates subigunt.

* *Theogenam* alii.

A.M. 3774. Ol. 125. 1. Urb. C. 478. Ant. C. 278.

INTERPRETATIO.

[a] *Eos decepit conscensâ nave, pollicitus se allocuturum eos die sequenti.*

[b] *Dum humor corruptus pervadit omnes nervos et articulos, cruciatur, quasi bello intestino in singulis membris.*

[c] *Cum anxietas et sollicitudo graviores essent ipso morbo, et mæror morbum, et morbus mærorem augeret.*

[d] *Ne discessus ipsius tam grande crimen esset, quàm parricidium à nepote commissum.*

[e] *Et libenter se expondituram mortis periculo, modò posset et adesse marito morienti, et debitâ pietate reddere exequiarum officium, quod nemo facturus sit, si proficiscatur in Ægyptum.*

NOTÆ.

1. *Regnum nepos.*] Quis Agathocli filius quisve nepos fuerit, quidve gesserint ambo incertum est. Perierunt enim Diodori libri quibus Agathoclis mortem persecutus est. Non diu sanè illius nepos regnavit, cùm paucis post annis Hiero in principem electus fuerit.

Pyrrhi bella in Siciliâ et Italiâ.

CAP. III. Eo tempore et Pyrrhus adversùs Romanos bellum gerebat; qui imploratus à Siculis in auxilium, sicuti dictum est, cùm Syracusas venisset, [1] multasque civitates subegisset, rex Siciliæ, sicut Epiri appellatur. Quarum rerum fœlicitate lætus, [2] Heleno filio Siciliæ, velut avitum (nam susceptus ex filiâ Agathoclis regis erat) Alexandro autem Italiæ regnum destinat. Post hæc multa secunda prælia [3] cum Carthaginiensibus facit. Interjecto deinde tempore, legati ab [4] Italicis sociis venêre, nuntiantes *Romanis resisti non posse, deditionemque futuram, nisi subveniat.* Anxius tam ambiguo periculo, incertusque quid ageret, vel quibus primùm subveniret, in utrumque pronus consultabat. Quippe instantibus hinc Carthaginiensibus, inde Romanis, periculosum videbatur exercitum in Italiam non trajicere: periculosius, à Siciliâ deducere; ne aut illi non latâ ope, aut hi deserti amitterentur. In hoc æstu periculorum, tutissimus portus consiliorum visus est omnibus viribus decernere in Sicilia; et, profligatis Carthaginiensibus, victorem exercitum transponere in Italiam. [5] Itaque conferto prælio, cum superior fuisset, quoniam tamen [6] à Siciliâ abiret, pro victo fugere visus est: ac propterea socii ab eò [7] defecêrunt; et imperium Siciliæ tam citò amisit, quàm facilè quæsierat. Sed nec in Italiâ [8] meliore fœlicitate usus

A. M. 3777. Ol. 125. 4. Urb. C. 476. Ant. C. 273.

A. M. 3779. Ol. 126. 2. Urb C. 478. Ant. C. 273.

NOTÆ.

1. *Multas civitates.*] Victis Carthaginiensibus, Erycen expugnavit, oppidum munitissimum, fugatisque sæpiùs Mamertinis Messanæ incolis, eorum diripuit oppida. *Plutarchus.*

2. *Heleno filio.*] Qui ex Lanissâ Agathoclis filiâ natus erat: illius tamen filium non Helenum, sed Alexandrum dicit Plutarchus.

3. *Cum Carthaginiensibus facit.*] Tot præliis eorum fregit audaciam, ut pecuniam, si pacem concederat, pollicerentur; quibus ille respondit, unam pacis ineundæ esse rationem, si insulâ excessissent.

4. *Italicis sociis.*] Samnitibus et Tarentinis; quos bis Romanorum Consules vicerant, primùm Fabricius, deinde Rufinus.

5. *Conferto prælio.*] Sibi non constat Justinus; nec enim Pyrrhus tunc decertavit in Siciliâ, sed navali prælio, ut ait Plutarchus, dum è Siciliâ in Italiam transiret: quâ in pugnâ non vicit; sed, amissâ classis parte maximâ, fugit in Italiam.

6. *A Siciliâ abiret.*] Dum è Siciliâ petit Italiam, respectans ad insulam, comitibus dixit, *O qualem, amici, palæstram Carthaginiensibus et Romanis relinquimus.*

7. *Defecerunt.*] Civitatem aliæ Carthaginiensium partes, aliæ Mamertinorum secutæ sunt.

8. *Meliore fœlicitate.*] Pyrrhus electis militum fortissimis, in Marcum Curium, qui ad Beneventum consederat, movit, ut eum faciliùs sejunctum à collegâ vinceret, sed ille, collatis signis, primam aciem adortus, eum fugavit, hostes ab uno cornu pepulit, in altero elephantos, qui magnam stragem ediderant, conjectis telis avertit in fugam, qui retro per suos delatis, ordines turbaverunt. Pyrrhus amissis 23 millibus, fugit in Græciam. *Ita Plutarchus.* Orosius tamen vult triginta tria millia hostium cæsa, victosque ait elephantos, quòd Romani malleolos stupâ involutos ac pice obsitos, uncis insuper aculeis tenaces, eosque inflammatos in turres et terga belluarum immitterent; seu potius, si Floro et Zonaræ credimus pullus elephantis vulneratus, sessoribus excussis cum matrem passim quærerent, eaque dolore com-

[1]in Epirum revertitur. Admirabilis utriúsque rei casus in exemplum fuit. [a]Nam sicut antè secundâ fortunâ, rebus supra vota fluentibus, Italiæ Siciliæque imperium, et [2]tot de Romanis victorias adstruxerat; ita nunc adversa, velut in ostentationem [3]fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulaverat, Siciliensi ruinæ naufragium maris, et fœdam adversùs Romanos pugnam, turpémque ab Italiâ discessum adjecit.

CAP. IV Post profectionem à Siciliâ Pyrrhi, magistratus [4]Hiero creatur: cujus tanta moderatio fuit, ut, consentiente omnium civitatum favore, dux adversùs Carthaginienses primùm, mox rex crearetur. Hujus futuræ majestatis ipsa infantis educatio quasi prænuntia fuit: quippe genitus erat patre Hierocle, nobili viro, cujus origo [5]à Gelone, antiquo Siciliæ tyranno, manabat: sed maternum illi genus sordidum, atque adeo [6]pudibundum fuit. Nam ex ancillâ natus, [b]ac propterea à patre, velut dehonestamentum generis, expositus fuerat. [c]Sed parvulum, et humanæ opis egentem, apes, congesto circa jacentem melle, multis diebus aluêre. Ob quam rem responso aruspicum admonitus pater, qui regnum infanti [7]portendi canebant, parvulum collegit, omníque studio ad spem majestatis, quæ promittebatur, in-

Hieronis dignitas et virtus.
A.M.3782.
Ol. 127. 1.
Urb C. 481.
Ant. C. 270.

INTERPRETATIO.

[a] *Sicut enim favens fortuna concesserat ipsi regnum Italiæ, Siciliæque, et tot victorias de Romanis succedentes secundùm vota; ita nunc adversa, quasi vellet ostendere humanam fragilitatem, auferendo quæ dederat, adjicit amissioni Siciliæ naufragium in mari, et cladem à Romanis acceptam, et discessum ab Italiâ probrosum.*

[b] *Et ideò expositus est à patre tanquam dedecus familiæ suæ.*

[c] *Sed apes aluêrunt per multos dies puerum, egentem subsidio hominum, melle congesto circa* ipsum humi *jacentem.*

NOTÆ.

mota cæterique elephanti concitati, militum ordines turbârunt, et victoriam Romanis peperêre.

1. *In Epirum revertitur.*] Milonem, filiumque Helenum, cum octo millibus peditum, equitum octingentis Tarenti reliquit.

2. *Tot de Romanis victorias.*] Ter tantùm justo prælio cum Romanis dimicavit: primo, victor; altero aut victus, aut victoria incerta fuit; tertio, planè devictus, et ex Italiâ pulsus est, quod breviter Florus; *Eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversiâ tradidêre.*

3. *Fragilitatis humanæ.*] Hanc rerum varietatem Plutarchus non fortunæ, sed viri ingenio tribuit, qui, quæ fortiter pugnando acquirebat, semper rerum novarum spe corrumperet. Unde Antigonus eum cum aleatore conferre solebat, qui multa et secunda jaceret, sed jactu nesciret uti.

4. *Hiero creatur.*] Non antiquus ille à Pindaro laudatus, sed junior celebratus à Theocrito.

5. *A Gelo.*] Scribendum est, *à Gelone.*

6. *Pudibundum.*] Malim *pudendum fuit.* Ut Juntina Ed.

7 *Portendi canebant.*] Apes modò infelicitatem, ut Pompeio ante Pharsalicam, et Bruto ante Philippensem pugnam portendêrunt.

stituit. [a] Eidem in ludo inter æquales discenti lupus tabulam, in turbâ puerorum repentè è conspectu eripuit. Adolescenti quoque, prima bella ineunti, aquila in clypeo, [1] noctua in hastâ consedit. Quod ostentum, et consilio cautum, et manu promptum, regémque futurum significabat. Denique [2] adversùs provocatores sæpè pugnavit, sempérque victoriam reportavit. A Pyrrho rege multis militaribus donis donatus est. Pulchritudo ei corporis insignis, vires quoque in homine admirabiles fuêre: in alloquio blandus, in negotio justùs, in imperio moderatus: prorsus ut nihil ei regium deesse, præter regnum, videretur.

INTERPRETATIO.

[a] *Dum in scholâ studeret inter pueros sibi æquales.*

NOTÆ.

1. *Noctua in hastâ.*] Noctua, si volâsset, victoriam; si consedisset, exitium minabatur: quod Hieroni accidit, cum Agathocles bello Punico noctuas per castra clam emisit, ut per castra volitantes militum animos confirmarent, ut narrat Diodorus. Hinc manavit adagium, *Noctua volat.*

2. *Adversus provocatores.*] Mamertinos et Carthaginienses vicit sæpè; cum Romanis etiam bellum gessit; sed paulò post compositâ pace, ab eorum partibus stetit.

LIBER XXIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Græciæ civitates aliæ in alias assurgunt.*
2. *Ptolemæi Macedonis in sororèm Arsinoën conspiratio.*
3. *Incestuosæ Ptolemæi et Arsinoës nuptiæ tragicis casibus solvuntur.*
4. *Gallorum, qui Ptolemæum vicêrunt et interfecêrunt, in Macedoniam irruptio.*
5. *Quo stratagemate Ptolemæum agressi sint, et oppresserint. Macedonum luctus et instauratio.*
6. *Alia Gallorum, Brenno duce, in Græciam expeditio: et de spoliatione Delphici templi consilium. Hujus templi et oraculi descriptiones.*
7. *Brenni et aliorum consultatio de templi oppugnatione; et hortatio ad milites.*
8. *Oppugnatio irrita, et clades Gallici exercitûs, Brenno interfecto.*

CAPUT I.

DUM hæc in Siciliâ geruntur, interim in Græciâ dissidentibus inter se bello Ptolemæo Ceranno, et [1] Antiocho, et [2] Antigono, regibus: [a] omnes fermè Græciæ civitates, ducibus Spartanis, velut occasione datâ, ad spem libertatis erectæ, missis invicem legatis, per quos in societatis fœdera alligarentur, in bellum prorumpunt: et, ne cum Antigono, [3] sub cujus regno erant, bellum cepisse viderentur, socios ejus Ætolos aggrediuntur, causas belli prætendentes, quòd consensu Græciæ sacratum Apollini [4] Cirrhæum campum, per vim occupâssent. Huic bello ducem deligunt Arean, qui adunato exercitu, urbes, sataque in his campis posita, depopulatur: quæ auferri non poterant, incendit. [b] Quod cùm è montibus conspicati Ætolorum pastores essent, congregati admodùm quingenti, sparsos hostes, ignorantesque quanta manus esset, quoniam conspectum illis metus et incendiorum fumus abstulerat, consectantur, trucidatisque admodùm novem millibus, prædones in fugam vertêrunt. Reparantibus deinde Spartanis bellum, auxilium multæ civitates negavêrunt, existimantes, dominationem eos, non libertatem Græciæ, quærere. Intereà inter reges bellum finitur; nam Ptolemæus, pulso Antigono, cùm regnum totius Macedoniæ occupâsset, pacem cum Antiocho facit; affinitatemque cum Pyrrho, datâ ei in matrimonium [5] filiâ suâ, jungit.

Græciæ civitates aliæ in alias insurgunt. A.M.3775. Ol. 125. 2. Urb C.474. Ant. C.277.

CAP. II. Exinde externo metu deposito, impium et facinorosum animum ad domestica scelera convertit, insidiasque Arsinoë sorori suæ instruit; quibus et filios ejus vitâ, et ipsam [6] Cassandriæ urbis possessione privaret. Primus ei dolus fuit, simulato amore,

Ptolemæi in sororem Arsinoën conspiratio.

INTERPRETATIO.

[a] *Omnes fermè urbes Græciæ, quasi occasio data esset libertatis recuperandæ, aggrediuntur bellum, ducibus Spartanis, et missis legatis ad singulas* civitates, *ut* omnes *venirent in societatem belli.*

[b] *Quod pastores Ætolorum videntes è montibus, simul juncti ferè quingenti, insectantur hostes dispersos, et ignorantes quantus esset numerus illorum, quia timor et fumus excitatus ex incendio impediebat, ne videre* possent numerum Ætolorum.

NOTÆ.

1. *Antiocho.*] Sotero, filio Seleuci Nicanoris.

2. *Antigono.*] Gonata, qui filius erat Demetrii Poliorcetæ.

3. *Sub cujus regno.*] Urbes Græciæ plurimas et Peloponnesum possidebat.

4. *Cirrhæum campum.*] Qui juxta litus sinûs Corinthiaci extenditur. Sic dictus est a Cirrhâ, quæ urbs est Phocidis ad radices montis Parnassi. Unde Apollo Cirrhæus etiam nuncupatur.

5. *Filiâ suâ.*] Antigona, quæ Ptolemæi privigna, non filia fuit.

6. *Cassandriæ urbis.*] Urbs est Macedoniæ maritima, ad sinum Thermaïcum, non procul à Thessalonicâ; à Cassandrâ Priami filiâ nomen habere dicitur.

sororis matrimonium petere: aliter enim ad sororis filios, quorum regnum occupaverat, quàm concordiæ fraude pervenire non poterat. Sed nota scelerata Ptolemæi voluntas sorori erat. Itaque non credenti [a] mandat, *velle se cum filiis ejus regni consortium jungere: cum quibus non ideò se armis contendisse, quoniam eripere his regnum, sed quòd id facere sui muneris vellet. In hoc mitteret arbitrum jurisjurandi, quo præsente, apud deos patrios, quibus vellet obsecrationibus, se obligaret.* Incerta Arsinoë quid ageret: si mitteret, decipi perjurio; si non mitteret, provocare rabiem fraternæ crudelitatis timebat. Itaque plùs liberis, quàm sibi timens, quos matrimonio suo protecturam se arbitrabatur, mittit ex amicis suis Chodionem*: quo perducto in sanctissimum Jovis templum, veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus, sumptis [1] in manus altaribus, contingens ipsa simulachra, et pulvinaria deorum, inauditis ultimisque execrationibus adjurat, *se sincerâ fide matrimonium sororis petere; nuncupaturumque se eam reginam; neque in contumeliam ejus se aliam uxorem, aliosve, quàm filios ejus, liberos habiturum.* Arsinoë postquam et spe impleta est, et metu soluta, ipsa cum fratre colloquitur: cujus vultus, et blandientes oculi, cùm fidem non minorem quàm jusjurandum promitterent, reclamante [2] Ptolemæo filio *fraudem subesse*, in matrimonium fratris concedit.

* Dionem *Exod. Junt.*

Incestuosæ ejus nuptiæ. Filios sororis necat.
A. M. 3775. Ol. 125. 2. Urb. C. 274. Ant. C. 277.

CAP. III. Nuptiæ magno apparatu, lætitiâque omnium celebrantur. Ad concionem quoque vocato exercitu, capiti sororis diadema imponit, reginamque eam appellat. Quo nomine in lætitiam effusa Arsinoë, quia, quod morte Lysimachi prioris mariti amiserat, recepisset; ultrò virum in urbem suam Cassandriam invitat, cujus urbis cupiditate fraus struebatur. Prægressa igitur virum, diem festum urbi in adventum ejus indicit: domos, templa, cæteráque omnia exornari jubet: aras ubique hostiasque disponi: filios quoque suos, Lysimachum sexdecim annos natum, Philippum triennio minorem, utrumque formà insignem coronatos occurrere jubet. [b] Quos Ptolemæus, ad celandam fraudem, cupidè et ultra modum veræ affectionis amplexus, osculis diu fatigat. Ubi ad portam ventum est, occupari arcem jubet; pueros interfici. Qui, cùm ad matrem confugissent, in gremio ejus, inter

INTERPRETATIO.

[a] *Mandat se velle regnum regere simul cum ejus filiis, et in eos se non gessisse bellum, ut eorum eriperet regnum, sed ut illis fossicà redderet.*

[b] *Quos Ptolemæus ad fraudem tegendam amplectitur, et osculatur sæpius quàm solent illi, qui verè diligunt.*

NOTÆ.

1. *In manus altaribus.*] Quod moris fuit in jurejurando apud Veteres; unde aræ ansæ dictæ sunt, *ex Varrone.*

2. *Ptolemæo filio.*] Ejus liberos nominat Lysimachum et Philippum, an tertius accesserit Ptolemæus, incertum.

ipsa oscula trucidantur: proclamante Arsinoë, quod cantum nefas aut nubendo, aut post nuptias contraxisset. Pro filiis sæpè se percussoribus obtulit; frequenter corpore suo puerorum corpora amplexata protexit; vulneraque excipere, quæ liberis intendebantur, voluit. [a]Ad postremum etiam spoliata funeribus filiorum, [1]scissa veste, et crinibus passis, cum duobus servulis ex urbe protracta, [2]Samothraciam in exilium abit; eo miserior quòd mori cum filiis ei non licuit. Sed nec Ptolemæo inulta scelera fuerunt. Quippe diis immortalibus tot perjuria, et tam cruenta parricidia vindicantibus, brevì pòst à Gallis spoliatus regno, captusque, vitam ferro, ut meruerat, amisit.

CAP. IV. Namque [3]Galli, abundanti multitudine, cùm eos non caperent terræ quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quærendas, [4]velut ver sacrum misêrunt. Ex his portio in Italià consedit, quæ et [5]urbem Romanam captam incendit: et portio Illyricos sinus, ducibus avibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros* callent) per strages Barbarorum penetravit, et [6]in Pannonia consedit: gens aspera, audax, bellicosa, [b]quæ [7]prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem

Galli in Macedoniam irrumpunt.

* Clarent, *Bongarg.*

INTERPRETATIO.

a *Denique denegatâ etiam* facultate *sepeliendi filios*, *veste lacerâ*, &c.

b *Quæ inaccessa juga Alpium, et loca quæ non possunt propter frigus habitari, transcendit prima post Herculem; cujus virtus admirationem et immortalitatem consecuta est*, quia transcenderet Alpes.

NOTÆ.

1. *Scissa veste*, &c.] Hunc morem usurpabant Antiqui, ut habitu squallido sparsisque crinibus, et cinere nonnunquam fœdatis incederent.

2. *Samothraciam.*] Samos insula duplex est; altera in Mari Icario, Ioniæ vicina, non procul ab Epheso; altera in Mari Ægeo, ad ostia Hebri, inter Lemnum et Imbrum, quæ, quia Thraciæ adjacet, Samothracia dicitur, de quâ hic loquitur Justinus.

3. *Galli.*] Hujus expeditionis duas causas affert Livius; alteram, spem prædæ; alteram, penuriam commeatuum pro tanta multitudine.

4. *Velut ver sacrum.*] Ver sacrum sic explicat Dionysius Halicarn.: Quoties in aliquâ civitate vulgi multitudo nimium excresceret, nec alimenta sufficerent omnibus; deo cuipiam consecratos quot annos pareret, homines foras ideo emittebant, ut alias sedes armis quærerent: creditumque est illis adesse Deum, cui dicabantur.

5. *Romanam urbem.*] Victis Romanis, Brennus urbem captam incendit; sed, dum Capitolium à Manlio defensum obsidet, à Camillo exule, qui Romanorum reliquias collegerat, cum suis ad internecionem deletur. Hoc notum omnibus.

6. *In Pannoniâ.*] Regio fuit Europæ maxima, inter Danubium ad Septentrionem et Ortum, Noricum ad Occasum, et Illyricum ad Meridiem. Duplex fuit: superior versùs Occasum, ubi nunc pars Austriæ, Stiriæ, Vindorum Marchiæ, Sclavoniæ, et Carniolæ; inferior Ortum versùs, ubi nunc magna pars Hungariæ et Sclavoniæ. Multæ aliæ sunt hujus divisiones apud Auctores, de quibus non est hìc agendi locus.

7. *Prima post Herculem.*] Hercules Alpes superaverat, ut Geryonem in Hispaniâ tyrannum occideret.

et immortalitatis fidem dedit, Alpium [1]invicta juga, et frigore intractabilia loca transcendit: ibi, domitis Pannoniis, per multos annos cum finitimis varia bella gessêrunt. Hortante dei de successu, divisis agminibus, alii Græciam, alii Macedoniam: omnia ferro proterentes petivêre: tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacessiti, ultrò pacem ingenti pecuniâ mercarentur. Solus rex Macedoniæ Ptolemæus adventum Gallorum intrepidus audivit: hisque cum paucis et incompositis, quasi bella non difficiliùs quàm scelera patrarentur, parricidiorum furiis agitatus, occurrit. Dardanorum quoque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, sprevit; additâ insuper contumeliâ; [a]*actum de Macedoniâ* dicens, *si cùm totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant: milites se habere filios eorum, qui sub Alexandro rege stipendia, toto orbe terrarum victores, fecerint.* Quæ ubi Dardano regi nuntiata sunt, inclytum illud Macedoniæ regnum brevi, immaturi juvenis temeritate, casurum dixit.

Ptolemæus à Gallis occiditur. A.M. 3773. Ol. 125. 2. Urb.C. 474. Ant.C. 277.

CAP. V. Igitur Galli, duce [2]Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, si emere velit: sed Ptolemæus inter suos belli metu pacem Gallos petere gloriatus est. Nec minùs ferociter se legatis, quàm inter amicos jactavit; *aliter se pacem daturum* negando, *nisi principes suos obsides dederint, et arma tradiderint:* [b]*non enim fidem se, nisi inermibus habiturum.* Renuntiatâ legatione, risêre Galli, undique acclamantes, *brevì sensurum, sibi an illi consulentes, pacem obtulerint.* Interjectis diebus, prælium conseritur, victíque Macedones cæduntur. Ptolemæus multis vulneribus saucius capitur: caput ejus amputatum, et lanceâ fixum, totâ acie ad terrorum hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga servavit: cæteri aut capti, aut occisi. Hæc cùm nuntiata per omnem Macedoniam essent, portæ urbium clauduntur; luctu omnia replentur: [c]nunc orbitatem amissorum filiorum dolebant: nunc excidia urbium metuebant: nunc Alexandri, Philippíque regum suorum nomina, sicuti numina, in auxilium vocabant: *sub illis se non solùm tutos, verùm etiam victores orbis terrarum extitisse.* [d]*Ut tuerentur patriam suam, quam gloriâ rerum ges-*

INTERPRETATIO.

[a] *Dicens* brevi *perituram Macedoniam, quæ vicerat* omnes populos *Orientis, si non possit defendere fines suos sine Dardanis.*

[b] *Non habiturum se fidem* Gallis, *nisi essent inermes.*

[c] *Nunc dolebant se orbatos esse filiis in prælio occisis.*

[d] *Orabant ut defenderent patriam suam, quam reddiderant illustrissimam et potentissimam, rebus a se præclare gestis.*

NOTÆ.

1. *Invicta juga.*] Meliùs reponas *invia.*

2. *Belgio.*] Qui Belgis nomen dedit: Pausanias tamen Belgium appellat.

tarum cœlo proximam reddidissent; ut opem afflictis ferrent, quos furor et temeritas Ptolemæi regis perdidisset, orabant. [a] Desperantibus omnibus, non votis agendum [1] Sosthenes, unus de Macedonum principibus, ratus, contractâ juventute, et Gallos victoria exultantes compescuit, et Macedoniam ab hostili populatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus regnum Macedoniæ affectantibus, [2] ignobilis ipse præponitur: et cum rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis, sed ducis nomen jurare milites compulit.

Galli Brenno duce, Delphos petunt. Templi Delphici descriptio.

CAP. VI. Intereà Brennus, quo duce portio Gallorum in Græciam se effuderat, auditâ victoriâ suorum, qui Belgio duce Macedones vicerant, [b] indignatus partâ victoriâ opimam prædam, et Orientis spoliis onustam tam facilè relictam esse, ipse adunatis [3] CL millibus peditum, et XV millibus equitum, in Macedoniam irrumpit. Cùm agros villasque popularetur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes: sed pauci à pluribus, trepidi à valentibus, facilè vincuntur. Itaque cùm victi se Macedones intra muros urbium condidissent, victor Brennus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Inde, quasi terrena jam spolia sorderent, animum ad deorum immortalium templa convertit, scurriliter jocatus, [4] *locupletes deos largiri hominibus oportere.* Statim igitur Delphos iter vertit, [c] prædam religioni, aurum offensæ deorum immortalium præferens, *quos nullis opibus egere, ut qui eas largiri hominibus soleant,* affirmabat. [5] Templum autem Apollinis Delphis positum est [6] in monte

INTERPRETATIO.

[a] *Dum omnes desperant, Sosthenes unus ex principibus Macedonum, arbitratus non expugnandum votis, sed armis, omnes juvenes collegit.*

[b] *Ægrè ferens* Macedoniam *repletam prædis opimis, et spoliis totius Orientis, tam facilè victum à Belgio.*

[c] *Vehementiùs cupiens* auferre *prædam et aurum, quàm religionem et deorum* cultum *non violare.*

NOTÆ.

1. *Sosthenes.*] Ante Sosthenem, Meleager menses duos, et Antipater dies quadraginta quinque regnârunt, ut tradit Eusebius,

2. *Ignobilis.*] Prius unum de principibus dixit: Non fuit Sosthenes sanguine regio sed nobili tamen oriundus.

3. CL *millibus.*] Diodorus habet CXL millia.

4. *Locupletes deos.*] Quâ cavillatione usus est etiam Dionysius, dum juberet mensas argenteas ex omnibus delubris afferri, stultitiam esse jactitans, a quibus ut refert Cicero.

5. *Templum Apollinis*] Hujus templi originem tradit Diodorus. Ingens erat terræ hiatus, quò fortè accedentes capellæ, continuò sonos et gestus mirificos edere cœpêrunt: quòd ubi vidit pastor, et ipse accessit, quem incolæ plerique imitati, idem quod acciderat capris experti sunt. Quare quisque rebus in dubiis illo oraculo pro se usus est: cùm verò alienatâ mente in hiatum præcipitarentur, placuit vaticinandi munus, virgini primùm, deinde vetulæ sacerdoti committere; quo, ut tutiùs fungeretur, machina super hiatum extructa est, quæ cùm tres haberet pedes, tripodis nomen obtinuit.

6. *In monte Parnasso.*] Mons est Phocidis, Musis et Apollini sacer, inter Cythæronem et Heliconem, Poëtarum versibus notissimus.

Parnasso, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum fecit; [a] qui, admiratione majestatis undique concurrentes, in eo saxo consedêre: atque ita templum et civitatem non muri, sed præcipitia; nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt; [b] prorsus ut incertum sit, utrùm munimentum loci, an majestas dei plùs hìc admirationis habeat. Media saxi rupes in formam theatri recessit. Quamobrem et hominum clamor, [c] et si quando accedit tubarum sonus, personantibus et respondentibus inter se rupibus, multiplex audiri, ampliorque quàm editur, resonare solet. Quæ res majorem majestatis terrorem ignaris rei, et admirationem stupentibus plerúmque affert. In hoc rupis anfractu, mediâ fermè montis altitudine, planicies exigua est, atque in eâ profundum terræ foramen, [d] quod in oracula patet: ex quo frigidus spiritus, vi quâdam velut vento in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vèrtit: impletasque deo, responsa consulentibus dare cogit. Multa igitur ibi et [1] opulenta regum populorumque visuntur munera; quæque magnificentiâ sui, reddentium vota gratam voluntatem, et deorum responsa manifestant.

Brenni et aliorum ducum consultatio.

CAP. VII. Igitur Brennus, cùm in conspectu haberet templum, diu deliberavit, an confestim rem aggrederetur; an verò fessis viâ militibus, noctis spatium ad resumendas vires daret. Emanus et Thessalorus duces, qui se ad prædæ societatem junxerant, [e] amputari moras jubent, dum imparati hostes, et recens adventus sui terrori esset: interjectà nocte et animos hostibus forsitan et auxilia accessura, et vias quæ tunc pateant, obstructum iri. Sed Gallorum vulgus, ex longà inopiâ, ubi primùm vino, cæterisque commeatibus referta rura invenit, non minùs abundantiâ quàm victoriâ lætum per agros se sparserat: desertisque signis, ad occupanda omnia pro victoribus vagabantur. Quæ res dilationem Delphis dedit. [f] Primâ namque opinione adventus

INTERPRETATIO.

[a] *Qui habitârunt in eâ rupe*, in quam *venerant undique*, moti *celebritate* illius loci *propter* dei *majestatem*.

[b] *Ita ut difficile sit judicare, an plus admirationis mereatur munimentum loci, quam majestas dei.*

[c] *Et si fiat aliquis sonus tubarum, solet audiri multiplex, et major quam emittitur, rupibus inter se respondentibus.*

[d] *Ex quo eduntur oracula.*

[e] *Nolunt expectare diutius, quia eorum adventus improvisus terruerat hostes non paratos ad resistendum; et ne forte illâ nocte et hostes resumerent vires et venirent ipsis auxilia, et viæ obstruerentur, quæ tunc patebant.*

[f] *Ubi rumor increpuit Gallos adventare, dicitur oraculum prohibuisse agricolis, ne vina et messes efferrent domibus.*

NOTÆ.

1. *Opulenta regum.*] Graviter de Christo querebatur impius Porphyrius, quod ab ejus nativitate nulla ex deorum oraculis utilitas caperetur; silebant enim omnia oracula.

Gallorum prohibiti agrestes oraculis feruntur, messes, vináque villis efferre: Cujus rei salutare præceptum non priùs intellectum est, quàm vini, cæterarúmque copiarum abundantiâ, velut morâ, Gallis objectâ, auxilia finitimorum convenêre. Priùs itaque urbem suam Delphi, aucti viribus sociorum, permunivêre, quàm Galli vino, velut prædæ, incubantes, ad signa revocarentur. Habebat Brennus lecta ex omni exercitu peditum sexaginta quinque millia: Delphorum sociorúmque non nisi quatuor millia militum erant; quorum contemptu Brennus, ad acuendos suorum animos, [a] prædæ ubertatem omnibus ostendebat, [1] statuásque cum quadrigis, quarum ingens copia procul visebatur, solido auro fusas esse: plúsque in pondere, quàm in specie, habere prædæ affirmabat.

CAP. VIII. [b] Hâc asseveratione incitati Galli, simul et hesterno mero saucii, sine respectu periculorum in bellum ruebant. Contrà, Delphi plùs in deo, quàm in viribus ponentes, cum contemptu hostium resistebant, scandentésque Gallos è summo montis vertice, partim saxo, partim armis obruebant. In hoc partium certamine, repentè, universorum templorum antistites, simul et [2] ipsæ vates, passis crinibus, cum insignibus atque infulis, pavidi vecordésque in primam pugnantium aciem procurrunt: *advenisse deum* clamant; *eúmque se vidisse desilientem in templum per culminis aperta fastigia. Dum omnes opem dei suppliciter implorant, juvenem supra humanum modum insignis pulchritudinis comitésque ei duas armatas virgines, ex propinquis duabus Dianæ Minervæque ædibus occurrisse, nec oculis tantum hæc se perspexisse; audîsse etiam stridorem arcûs, ac strepitum armorum: proinde ne cunctarentur, diis antesignanis, hostem cædere, et victoriæ deorum socios se adjungere*, summis obsecrationibus monebant. Quibus vocibus incensi, omnes certatim in prælium prosiliunt. Præsentiam dei et ipsi statim sensêre: nam et [3] terræ motu portio montis abrupta Gallorum stravit exercitum, et [c] confertissimi [4] cunei non sine vulneribus hostium dissi-

Clades Gallorum, Brenno interfecto. A.M. 3776. Ol. 125. 3. Urb.C. 475 Ant.C. 276.

INTERPRETATIO.

[a] *Ostendebat omnibus magnitudinem prædæ, et currus, et deorum statuas conflatas ex solido auro, quarum ingens multitudo procul videbatur, et dicebat illas esse multò ditiores quàm apparerent.*

[b] *His dictis Galli incitati, et ebrii vino,* quod biberant *die præcedenti.*

[c] *Et moles ingentes terræ avulsæ ex monte vulnerabant hostes.*

NOTÆ.

1. *Statuas cum quadrigis.*] Crœsus mille lateres ex auro solido fusos Apollini Delphico miserat, ex quibus facta est ara tota aurea. *Ità Herodotus.*

2. *Ipsæ vates.*] Ipsæ vates, id est, Phœbades et Pythiæ. Hæc, et quæ sequuntur, plus fabulæ quàm veritatis habent.

3. *Terræ motu.*] Viginti sex millia partim ferrò, partim metu panico, periêrunt. *Ex Pausan.* et *Valer. Max.*

4. *Cunei.*] Cuneus etiam dicitur conglobata militum multitudo: cuneus enim propriè est instrumentum ferreum, cujus prima pars acutior, latior altera: hinc cunei militares dicuntur.

pati ruebant. Insecuta deinde tempestas est, quæ grandine et frigore saucios ex vulneribus absumpsit. Dux ipse Brennus, cùm dolorem vulnerum ferre non posset, [1] pugione vitam finivit. Alter ex ducibus, punitis belli auctoribus, cum decem millibus sauciorum citato agmine Græciâ excedit. Sed nec fugientibus fortuna commodior fuit: siquidem [a] pavidis nulla sub tectis acta nox; nullus sine labore et periculo dies; assidui imbres et gelu, nix concreta, et fames, et lassitudo, [b] et super hæc maximum pervigilii malum, miseras infelicis belli reliquias obterebant. Gentes quoque nationésque, per quas iter habebant, palantes velut prædam sectabantur. Quo pacto evenit, ut [2] nemo ex tanto exercitu, qui paulò antè fiduciâ virium etiam deos contemnebat, vel ad memoriam tantæ cladis superesset.

INTERPRETATIO.

[a] *Non audebant præ timore nocte manere in tectis.*

[b] *Et præterea vigiliæ,* quod est *malum maximum, exitium afferebant reliquiis miseris infelicis exercitûs.*

NOTÆ.

1. *Pugione.*] Præ pudore acceptæ cladis eum veneno vitam finiisse tradit Pausanias. Addit Diodorus, auctorem fuisse suis, ut, creato rege Cicorio, saucios omnes interficerent; quare viginti millia suorum languentes animas ferro exigêrunt.

2. *Nemo ex tanto exercitu.*] Sibi non consentit Justinus; illorum enim partem in Asiam, partem in Thraciam extorres fugisse posteà dicit, refértque Polybius eos, qui superfuerant, circa Byzantium constitisse.

LIBER XXV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Gallorum in Antigonum, Macedoniæ regem, conspiratio.*
2. *Dum ad prædam currunt, prædæ fiunt ipsi, et Antigonus pacem obtinet. Nomen Gallorum formidabile, et armorum invicta fælicitas.*
3. *Pyrrhus Macedoniâ potitur, Antigono ejecto.*
4. *Pyrrhus, dum monarchiam somniat, à Spartanis mulieribus atteritur.*
5. *Pyrrhus apud Argos occiditur: cujus elogium et rerum summam Justinus subjicit.*

CAPUT I.

INTER duos reges, Antigonum et Antiochum, [1]statutâ pace, cùm in Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repentè hostis exortus est. Quippe Galli, qui à Brenno duce, cùm in Græciam proficisceretur, ad terminos gentis tuendos relicti fuerant, ne soli desides viderentur, peditum quindecim millia, equitum tria millia armavêrunt: fugatisque [2]Getarum Triballorumque copiis, Macedoniæ imminentes, legatos ad regem misêrunt, qui pacem ei venalem offerrent, simul et regis castra specularentur. Quos Antigonus, pro regali munificentiâ, ingenti apparatu epularum ad cœnam invitavit. Sed Galli, expositum grande auri argentique pondus admirantes, atque prædæ ubertate solicitati, infestiores quàm venerant, revertuntur. [a]Quibus et elephantos ad terrorem, velut invisitatas Barbaris formas, rex ostendi jusserat, et [3]naves onustas copiis demonstrari: ignarus, quòd quibus ostentatione virium metum se injicere existimabat, eorum animos, ut ad opimam prædam, solicitabat. Itaque legati ad suos reversi, omnia in majus extollentes, opes pariter et negligentiam regis ostendunt: *referta auro et argento castra; sed neque vallo, fossâve munita: et quasi satis munimenti in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria intermisisse: prorsùs quasi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro.*

Gallorum in Antigonum conspiratio. A. M. 3757. Ol. 125. 1. Urb. C. 456. Ant. C. 295.

CAP. II. Hàc relatione, avidæ gentis animi satis ad prædam incitabantur. Accedebat tamen et exemplum Belgii, qui non magno antè tempore Macedonum exercitum cum rege trucidaverat. Itaque consentientibus omnibus, nocte castra regis aggrediuntur: qui, præsentiens tantam tempestatem, signum pridie dederat, ut, omnibus rebus ablatis, in proximâ silvâ taciti se occultarent: neque aliter servata castra, quàm quòd deserta sunt. Siquidem Galli, ubi omnia vacantia, nec sine defensoribus

Galli ab Antigono vincuntur. Gallorum nomen formidabile.

INTERPRETATIO.

[a] *Quibus rex jusserat ostendi elephantos, belluas à Gallis nunquam visas, ad terrorem* incutiendum.

NOTÆ.

1. *Statuta pace.*] Sosthene à Gallis, ut creditur, vel devicto, vel occiso, Macedones Pyrrhum regem expetebant, qui ad imperium Siciliæ animum adjicere maluit. Interim Antigonus Gonatas, et Antiochus Soter Macedoniam, tanquam paternum regnum, ambiebant: sed tandem Antiochus, qui longè latéque imperabat in Asiâ, Macedoniam cessit Antigono.

2. *Getarum.*] Qui Danubii ripam, Pontum versùs, incolebant.

3 *Naves onustas copiis.*] Hoc verò non simile videtur: Antigonus enim vitam privatam egerat et Macedoniam accepe rat multis attritam cladibus.

modò, verùm etiam sine custodibus vident, non fugam hostium, sed dolum arbitrantes, diu intrare portas timuêrunt. Postremùm, integris et intactis munimentis, scrutantes potiùs quàm diripientes, castra occupavêrunt. Tunc, ablatis quæ invenerant, ad litus convertuntur. Ibi, dum naves incautiùs diripiunt, à remigibus, et ab exercitûs parte, quæ eò cum conjugibus et liberis confugerant, nihil tale metuentes trucidantur: [a]tantáque cædes Gallorum fuit, ut Antigono pacem opinio hujus victoriæ, non à Gallis tantùm, verùm etiam à finitimorum feritate præstiterit. Quanquàm Gallorum eâ tempestate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut [1]Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique, neque reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserunt; neque pulsi regno ad alios quàm ad Gallos confugêrunt. Tantus terror Gallici nominis, et armorum invicta felicitas erat, ut aliter neque majestatem suam tutari, neque amissam reciperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur. Itaque in auxilium à Bithyniæ rege vocati, regnum cum eo, partâ victoriâ, divisêrunt, eámque regionem Gallogræciam cognominavêrunt.

Pyrrhus Macedoniâ potitur. A.M. 3780. Ol. 126. 3. Urb.C. 479. Ant.C. 272.

CAP. III. Dum hæc in Asiâ geruntur, interim in Siciliâ Pyrrhus, à Pœnis navali prælio victus, ab Antigono Macedoniæ rege supplementum militum per legatos petit: [b]denuncians, *ni mittat, redire se in regnum necesse habere, incrementa rerum, quæ de Romanis voluerit, de ipso quæsiturum.* Quod ubi negatum legati retulêrunt, dissimulatis causis, repentinam [c]fingit profectionem. Socios interim parare bellum jubet: arcis Tarentinæ custodiam Heleno filio, et amico Miloni tradit. Reversus in Epirum statim fines Macedoniæ [3]invadit: cui Antigonus cum exercitu occurrit; victusque prælio in fugam vertitur. Atque ita Pyrrhus Macedoniam in ditionem accipit; et, veluti damna amissæ Siciliæ Italiæque acquisito Macedoniæ regno pensâsset, relictum Tarenti filium et amicum arcessit. Antigonus autem cum paucis

INTERPRETATIO.

a *Et tanta fuit strages Gallorum, ut non tantùm Galli, sed etiam* gentes *finitimæ barbaræ, territæ famâ hujus victoriæ, non ausæ sint bellum inferre Antigono.*

b *Denuncians, nisi mittat* auxilia, *ipsi necesse esse redire in regnum suum, et* tunc *se* gesturum in eum bellum, *ut fines regni sui dilatet, quod volebat facere* dispendio *Romanorum.*

c *Hoc est*, parat.

NOTÆ.

1. *Asiam omnem.*] Asiam minorem intelligit: ultra Taurum enim non penetrârunt Galli, nisi aliquantò pòst, pecuniâ conducti à regibus Syriæ.

2. *In auxilium.*] Attalicorum regum ditionem diu populati obtinuêrunt ab iis Bithyniam, quàm suo nomine Gallo-Græciam dixerunt.

3. *Invadit.*] Primùm cum Antigono congredi non ausus, urbes aliquas cepit; tum, commisso in Chaoniâ prælio, Gallisque, qui pro Antigono stabant, concisis, et elephantorum et phalangis duces dextram iis protendens, ad partes suas attraxit.

equitibus, fugæ comitibus, repentè fortunæ ornamentis destitutus, [a]amissi regni speculaturus eventum, [1]Thessalonicam se recepit; ut inde cum conductâ Gallorum mercenariâ manu bellum repararet. Rursus à Ptolemæo Pyrrhi filio [2]funditùs victus, cum septem comitibus fugiens, non jam recuperandi regni spem, [b]sed salutis latebras ac fugæ solitudines captat.

CAP. IV. [c]Igitur Pyrrhus, in tanto [3]fastigio regni collocatus, jam nec eo, ad quod votis perveniendum fuerat, contentus, Græciæ, Asiæque regna meditatur. Neque illi major ex imperio, quàm ex bello voluptas erat: nec quisquam Pyrrhum, quâ tulisset impetum, sustinere valuit. Sed, ut ad devincenda regna invictus habebatur, ita devictis acquisitisque celeriter carebat. Tantò meliùs [4]studebat acquirere imperia, quàm retinere. Itaque, cùm copias [5]Chersoneso transposuisset, legationibus Atheniensium, et [6]Achæorum, Messeniorumque excipitur. Sed et Græcia omnis, admiratione nominis ejus, simul et rerum adversùs Romanos Pœnosque gestarum gloriâ attonita, adventum ejus expectabat. Primum illi bellum [7]adversùs Spartanos fuit: ubi [8]majore mulierum, quàm virorum virtute exceptus, Ptolemæum filium, et exercitûs partem robustissimam amisit. Quippe

Pyrrhus à Spartanis repellitur.
A.M. 3782.
Ol. 127. 1.
Urb.C. 481.
Ant.C. 270.

INTERPRETATIO.

[a] *Fugit Thessalonicam, ut recuperare posset amissum regnum, si qua oriretur occasio.*

[b] *Sed quærit latebras,* ut *vitam* servet; *et solitudines,* quò possit *fugere.*

[c] *Postquam Pyrrhus pervenit ad tantam potentiam, cogitat subigere Græciam et Asiam, non contentus eâ potestate, quam vix sperare debuerat.*

NOTÆ.

1. *Thessalonicam.*] Ad sinum Thermaicum: nunc Græcarum urbium est nobilissima.

2. *Funditùs victus.*] Urbes tamen plurimæ in fide Antigoni remansêrunt. *Ex Plutarcho.*

3. *Fastigio regni.*] Pyrrhus, Atheniensium et Messeniorum laudibus elatus, impudentem vocavit Antigonum, qui non sumeret pallium, sed purpuram adhuc gestaret.

4. *Studebat acquirere.*] Eum Antigonus aleatori similem dicebat, qui spe lucri proprias opes dissipat. Talis etiam Alexander Magnus, cujus gesta dum legeret aliquando Augustus Cæsar, eum admiratum ferunt non induxisse in animum quomodo quæsita servaret, sed tantùm ut nova quæsitis adjiceret.

5. *Chersoneso.*] *Peleponneso* meliùs dixeris.

6. *Achæorum.*] Achaia latè sumpta Thessaliâ, Epiro, Pelopenneso, et Mari circumscribitur: in Bœotiam, Atticam, Megaridem, Phocidem, Locros, Ozolas, et Doridem regiones dividitur. Propriè dicta est pars Peloponnesi, inter Corinthum et Patras.

7. *Adversùs Spartanos.*] Eum Spartam evocavit Cleonymus, ex stirpe regiâ oriundus, indignè ferens regnare Areum ejus ex fratre nepotem.

8. *Majore mulierum.*] Obsessi à Pyrrho Spartani in Cretam mulieres amandare cogitabant: sed illæ, cùm se, eversâ urbe, vivere velle negarent, fossam continuo ducunt, simul cum senibus et pueris, tertiamque fossæ partem sex cubitos latam, altam quatuor, longam octo jugera, hâc nocte perficiunt; ubi verò diluxit, potum, cibum, armaque juvenibus subministrabant. *Plutarchus.*

oppugnanti urbem, ad tutelam patriæ tanta multitudo fæminarum concurrit, ut non fortiùs victus, quàm verecundiùs, [1]recederet. Porrò [2]Ptolemæum filium ejus, adeò strenuum, et manu fortem fuisse tradunt, ut urbem [3]Corcyram cum sexaginta ceperit: [a]idem prælio navali quinqueremem ex scaphâ cum septem insiluerit, captamque tenuerit. In oppugnatione quoque Spartanorum usque in mediam urbem equo procurrerit; ibique concursu multitudinis interfectus sit. Cujus corpus ut relatum patri est, [b]dixisse Pyrrhum ferunt, *aliquantò tardiùs eum, quàm timuerit ipse, vel temeritas ejus meruerit, occisum esse.*

Pyrrhus apud Argos occiditur. Ejus elogium.
A. M. 3782. Ol. 127. 1. Urb. C. 481. Ant. C. 270.

CAP. V. Repulsus à Spartanis Pyrrhus [4]Argos petit: ibi, [5]dum Antigonum in urbe clausum expugnare conatur, inter confertissimos violentissimè dimicans, [6]saxo de muris jactato occiditur. Caput ejus Antigono refertur: qui [7]victoriâ mitiùs usus, filium ejus Helenum, cum Epirotis sibi deditum, in regnum remisit, eique, [8]insepulti patris ossa in patriam referenda tradidit. Satis constans inter omnes auctores fama est, nullum, nec ejus,

INTERPRETATIO.

[a] *Et in certamine navali insiluerit ex scaphâ cum septem sociis in navem* maximam, quippe *quæ haberet quinque ordines remorum.*

[b] *Fertur Pyrrhus dixisse filium suum interfectum esse aliquantò tardiùs quam ipse metuebat, vel illius temeritas merebatur.*

NOTÆ.

1. *Recederet.*] Ubi utrinque uno et altero die acriter pugnatum esset, Pyrrhus, superatâ fossâ, equo in urbem irrumpit: sed illius equus ictus sagittâ, cùm eum effudisset, cecinit receptui, dum hostes ingruunt undique, et post adventum Ammeniæ, qui exercitûs Antigoni partem ducebat, ab obsidione discessit. *Hæc Plutarch.*

2. *Ptolemæum filium.*] Non ibi occisus est Ptolemæus; sed dum, obsidione solutâ Argos Pyrrhus repetit, Arcus, qui ex Crete redierat, eum aggressus, Ptolemæum fortiter dimicantem interfecit.

3. *Corcyram.*] Insula est Maris Ionii notissima non procul ab Epiro, inter Acroceraunios montes et Leucadem; *Corfou.*

4. *Argos petit.*] Dum civium principes Aristias et Aristippus, inter se dissentiunt, et ille Pyrrhum, hic Antigonum vocat.

5. *Dum Antigonum.*] Omnia confudit Justinus: dum Aristias de nocte Pyrrhum in urbem inducit, Aristippus Antigoni filium cum valido præsidio ex alterâ parte accessit: quare totâ nocte magnâ confusione certamen est: sed ubi diluxit, territus et Pyrrhus et hostium multitudine, et figura tauri cum lupo pugnantis: fuerat enim prædictum illi mortem instare, cùm eam speciem cerneret.

6. *Saxo de muris.*] Dum ex urbe tentat egredi, et Helenus parenti opem ferre festinat; Pyrrhus fugiens in suos incurrit: elephas enim casu suo aditum portæ obstruxerat; quare dum alii ingredi, alii egredi properant, Pyrrhus in hostes irruentes se convertit, et cum Argivo quodam à quo fuerat leviter vulneratus, pugnabat; cùm mota periculo filii mater, ingentem tegulam è fenestrâ in illius caput abjecit: tum à Zopyro Antigoni duce cognitus, capite truncatus est. Quæ multis Plutarchus narrat.

7. *Victoriâ mitiùs usus.*] Cùm Alcyonæus ejus filius Pyrrhi caput ad pedes projecisset, ille filium baculo et conviciis abegit à se chlamyde oculis admotâ illacrymavit.

8. *Insepulti.*] Illius caput ad truncum magnificè cremâsse testatur Plutarchus.

nec superioris ætatis regem [1]comparandum Pyrrho fuisse: raróque non inter reges tantùm, verùm etiam inter illustres viros, ut vitæ sanctioris, aut justitiæ probatioris visum fuisse; Scientiam certè rei militaris in illo viro tantam fuisse, ut, cum Lysimacho, Demetrio, Antigono, tantis regibus bella gerens invictus semper fuerit. Illyriorum quoque, Siculorum, Romanorumque, et Carthaginiensium bellis [2]nunquam inferior, plerumque etiam victor exstiterit: qui patriam certè suam angustam, ignobilemque, famâ rerum gestarum, et claritate nominis sui, toto orbe illustrem reddiderit.

NOTÆ.

1. *Comparandum Pyrrho.*] Alexandro primas Pyrrho secundas, sibi tertias dabat Annibal, uti narrant Livius et Plutarchus.

2. *Nunquam inferior.*] Semel à Romanis, semel à Carthaginiensibus victus est, ut diximus.

LIB. XXVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Peloponnesii per proditionem Antigono traduntur. Aristotimus tyrannus Epirotas affligit, et Hellanici prudentiâ opprimitur.*
2. *Antigonus Gallis occurrit, qui in furorem versi conjuges et liberos suos trucidant: deinde Numinis vindictâ omnes internecione dolentur. Antigoni varii casus.*
3. *Alexander, Pyrrhi filius, in regnum restituitur. Regni Cyrenarum turbulentus status.*

CAPUT I.

POST mortem Pyrrhi non in Macedoniâ tantùm, verùm etiam in Asiâ, Græciâque, magni bellorum motus fuêre. Nam et Peloponnesii per proditionem Antigono traditi; [a]et, variante hominum partim dolore, partim gaudio, prout singulæ civitates aut auxilium de Pyrrho speraverant, aut metus sustinuerant, ita aut cum Antigono societatem jungebant, aut mutuis inter se odiis in bellum ruebant. Inter hunc turbata-

Peloponnesii Antigono traduntur. Aristotimus tyrannus ab Hellanico opprimitur.

INTERPRETATIO.

[a] *Et, dum alii populi dolent* de morte Pyrrhi, *alii gaudent: singulæ civitates vel ineunt societatem cum Antigono, vel inter se bella gerunt, prout vel speraverant auxilium à Pyrrho, vel eum metuebant.*

A.M. 3783. Ol. 127. 3. Urb.C. 482. Ant.C. 269. rum provinciarum motum [1] Epirorum quoque urbs ab Aristotimo principe per tyrannidem occupatur: a quo, cùm multi ex primoribus occisi, plures in exilium acti essent, Ætolis per legatos postulantibus, ut conjuges liberosque exulum redderet, primò negavit: postea, quasi pœniteret, proficiscendi ad suos omnibus matronis potestatem dedit; diemque profectionis statuit. Illæ, quasi in perpetuum cum viris exulaturæ pretiosissima quæque auferentes, cùm ad portam, quasi uno agmine profecturæ, convenissent, omnibus rebus expoliatæ, in carcerem recluduntur: occisis priùs in gremio matrum parvulis liberis, virginibusque ad stuprum direptis. [a] Ad tam sævam dominationem stupentibus omnibus, princeps eorum [2] Hellanicus, senex et liberis orbus, ut qui nec ætatis nec pignoris respectu timeret, contractos domum fidissimos amicorum in vindictam patriæ hortatur. [b] Cunctantibus privato periculo publicum finire, et deliberandi spatium postulantibus, arcessitis servis jubet obserari fores, tyrannoque nunciari, *mitteret qui conjuratos apud se comprehenderet:* [c] objectans singulis, *se, qui liberandæ patriæ auctor esse non possit, desertæ ultorem futurum.* Tunc illi, ancipiti periculo circumventi, honestiorem viam eligentes, conjurant in tyranni necem: atque ita Aristotimus, quinto postquam tyrannidem occupaverat mense, opprimitur.

Galli, eccisis uxoribus ab Antigono delentur.

A.M. 3784. Ol. 127. 5. Urb.C. 483. Ant.C. 268. CAP. II. Intereà Antigonus cùm multiplici bello, et Ptolemæi regis, et [3] Spartanorum, premeretur; [d] novusque illi hostis Gallogræciæ exercitus affluxisset; in speciem castrorum parva manu adversùs cæteros relictâ, adversùs Gallos totis viribus proficiscitur. Quibus cognitis, Galli cùm et ipsi prælio pararent, in auspicia pugnæ hostias cædunt: quarum extis cùm magna cædes, interitusque omnium prædiceretur, non in timorem sed

INTERPRETATIO.

[a] *Dum omnes attoniti sunt propter tam crudelem dominationem, Hellanicus nobilissimus omnium civium hortatur amicorum fidissimos, quos in domum convocaret, ad ulciscendam patriam: nec enim timebat sibi, quia senex erat; nec liberis, quia nullos habebat.*

[b] *Dum omnes dubitant* an debeant se *objicere periculo, ut finem imponant* calamitati *publicæ.*

[c] *Objiciens singulis se ultorem fore patriæ ab ipsis desertæ, cùm non possit ipsis persuadere, ut illam liberent a tyranno.*

[d] *Cum novi hostes, id est, Galli in Asiâ habitantes, in eum bellum movissent.*

NOTÆ.

1. *Epirorum quoque urbs.*] Mendosus est locus; legendum *Eliorum*, ut patet ex Plutarcho et Pausania Eliacis. Glareanus tamen (nescio quo auctore) *Epidauriorum* legit. Grav. *Epirotarum.*

2. *Hellanicus.*] Non ab Hellanico, sed à Clyene Aristotimus necatus est.

3. *Spartanorum.*] Antigonus, multis urbibus in Peloponneso potitus, Spartanos etiam subjicere sibi cogitabat: sed, cùm Philadelphus Spartanis mitteret auxilia, ipsi non tantùm cum Spartanis, sed etiam cum Ptolemæo bellum gerendum fuit.

in furorem versi, sperantesque deorum minas expiari cæde suorum posse; conjuges et liberos suos trucidant, auspicia belli à parricidio incipientes. Tanta rabies feros animos invaserat, ut non parcerent ætati, cui etiam hostes perpercissent, bellumque [1] internecivum cum liberis, liberorumque matribus gererent, pro quibus bella suscipi solent. [a] Itaque, quasi scelere vitam victoriamque redemissent, sicut erant cruenti ex recenti suorum cæde, in prælium non meliore eventu quàm omine proficiscuntur. [b] Siquidem pugnantes, priùs [2] parricidiorum furiæ, quàm hostes circumvenêre; obversantibusque ante oculos manibus interemptorum, omnes occidione cæsi. Tanta strages fuit, ut pariter cum hominibus dii consensisse in excidium parricidarum viderentur. Post hujus pugnæ eventum, Ptolemæus et Spartani victorem hostium exercitum declinantes, in tutiora se recipiunt. Antigonus quoque, ubi eorum discessum videt, recenti adhuc ex priori victoriâ militum ardore, [3] bellum Atheniensibus infert. [4] In quo cùm occupatus esset, interim [5] Alexander rex Epiri ulcisci mortem patris Pyrrhi cupiens, fines Macedoniæ depopulatur. Adversùs quem cùm reversus à Græciâ Antigonus esset, transitione militum destitutus regnum Macedoniæ cum exercitu amisit. Hujus filius [6] Demetrius puer admodùm, absente patre, reparato exercitu, non solùm amissam Macedoniam recepit, verùm etiam Epiri regno Alexandrum spoliat. Tanta vel mobilitas militum, vel fortunæ varietas erat, ut vicissim reges, nunc exules, nunc reges viderentur.

Alexander Pyrrhi filius, in regnum restituitur.

CAP. III. [7] Igitur Alexander, cùm exul ad Acarnanas confugisset, non minore Epirotarum desiderio, quàm sociorum auxilio,

INTERPRETATIO.

[a] *Itaque, quasi vitam sibi* conservâssent, *et victoriam peperissent, scelere* commisso.
[b] *Quia dum pugnant, furiæ, ob parricidia patrata, illos prius aggressæ sunt, quàm hostes; et omnes occisi sunt, dum observatur memoriæ recordatio* filiorum *interfectorum.*

NOTÆ.

1. *Internecivum.*] Alii *internecinum* scribunt.

2. *Parricidiorum furiæ.*] Id est animus malè conscius, et scelerum stimulis agitatus.

3. *Bellum Atheniensibus,* &c.] Quod præsidium Musæo impositum ejecissent.

4. *In quo cum occupatus esset.*] Difficilis fuit urbis expugnatio: Ptolemæus enim Patroclum miserat cum classe et Arcus ipse Spartanorum rex subsidio venerat; sed, postquam et Spartani et Ægyptii diuturnâ obsidione fessi recesserunt, Athenienses sociis destituti urbem dedere coacti sunt Antigono, qui benignè usus victoria, ubi Musæo imposuit præsidium, et ipse recessit. *Hæc Pausanias.*

5. *Alexander.*] Ex Lanassâ, Agathoclis filiâ, susceptus, et rex Italiæ à Pyrrho destinatus.

6. *Demetrius puer.*] Quo modo id præstiterit, non liquet; constat tamen ex Eusebio, Antigonum ad 23 annos Macedoniæ regnum possedisse.

7. *Igitur Alexander.*] An ille regno expulsus fuerit, et deinde restitutus, incertum; mirum enim his de rebus apud Historicos silentium.

Cyrenarum regni status. in regnum restituitur. Per idem tempus rex Cyrenarum [1] Agas decedit; qui ante infirmitatem, Berenicen unicam filiam, ad finienda cum Ptolemæo fratre [2] certamina, filio ejus desponderat. Sed post mortem regis, mater virginis Arsinoë, [a] ut invitâ se contractum matrimonium solveretur, misit qui ad nuptias virginis, regnumque Cyrenarum, Demetrium fratrem regis Antigoni, à Macedonia arcesserent: qui et ipse ex filiâ Ptolemæi procreatus erat. Sed nec Demetrius moram fecit. Itaque cùm secundante vento celeriter Cyrenas advolâsset, fiduciâ pulchritudinis, quâ nimis placere socrui cœperat, [b] statim à principio superbus, regiæ familiæ, militibusque impotens erat: studiumque placendi à virgine in matrem contulerat. Quæ res suspecta primò virgini, dein popularibus militibusque invisa fuit. Itaque, versis omnium animis in Ptolemæi filium, insidiæ Demetrio comparantur. Sed Arsinoë, auditâ voce filiæ, ad fores stantis, et præcipientis *ut matri parceretur*, adulterum paulisper corpore suo protexit. Quo interfecto, Berenice, et stupra matris, salvâ pietate, ulta est, [c] et in matrimonio sortiendo, judicium patris secuta.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut solveretur matrimonium* quod *contractum fuerat contra ipsius voluntatem.*
[b] *Ab initio imperii, ob superbiam, displicebat regiæ familiæ, et militibus.*
[c] *Et secuta est judicium patris, dum matrimonium contraxit* cum Ptolemæi filio.

NOTÆ.

1. *Agas.*] *Magam* vocant Pausanias et Athenæus
2. *Certamina.*] Ille enim hostili animo in fratrem Philadelphum, Antiochi Soteris filiam uxorem duxit, soceroque persuasit, ut violato fœdere bellum inferret Philadelpho: quod dum ille moliretur, Ptolemæus, divisis copiis, totam Antiochi vastavit ditionem. *Ita Pausanias.*

LIBER XXVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Seleucus novercam et fratrem infantem interficit.*
2. *Classe naufragio amissâ, civitates amissas recipit, prælio victus aufugit: auxilium noxium à fratre Antiocho Hierace petit, et impetrat.*
3. *Asiæ lacerus status. In Antiochum Hieracem et Seleucum Numinis vindicta.*

CAPUT I.

[1] MORTUO Syriæ rege Antiocho, cùm in locum ejus filius [2] Seleucus successisset, hortante matre Laodice, quæ prohibere debuerat, auspicia regni [3] à parricidio cœpit. Quippe Berenicen, novercam suam, sororem Ptolemæi regis Ægypti, cum parvulo fratre ex eâ suscepto, interficit. Quo facinore perpetrato, et infamiæ maculam subiit, et Ptolemæi bello se implicuit. Porrò [4] Berenice, cùm ad se interficiendam missos didicisset, [5] Daphnæ se claudit: ubi cùm obsideri eam cum parvulo filio nunciatum Asiæ civitatibus esset, recordatione paternæ, majorumque ejus dignitatis, casum tam indignæ fortunæ miserantes auxilia ei omnes misêre. Frater quoque Ptolemæus periculo sororis exterritus, relicto regno, cum omnibus viribus advolat. Sed Berenice ante adventum auxiliorum, cùm vi expugnari non posset, dolo circumventa trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque, cùm universæ civitates, quæ defecerant, ingentem classem comparâssent, [a] repentè exemplo crudelitatis exterritæ, simul et in ultionem ejus quam defensuri erant, Ptolemæo se tradunt. [6] qui nisi in Ægyptum domesticâ seditione [7] revocatus esset, totum regnum Seleuci occupâsset: tantum vel illi odium, parricidiale scelus, vel huic favorem indignè peremptæ mors sororis, attulerat.

Seleucus novercam et fratrem interficit.
A.M. 3808.
Ol. 133. 3.
Urb.C. 507.
Ant.C. 244.

INTERPRETATIO.

[a] *Continuò se tradunt Ptolemæo, et quia territæ erant crudelitate* Seleuci, *et ut ulciscerentur mortem* Berenices, *quam volebant defendere.*

NOTÆ.

1. *Mortuo Syriæ rege.*] Ita rem narrant Hieronymus et Appianus. Post diuturna inter Antiochum deum, Soteris filium, et Ptolemæum Philadelphum bella; Philadelphus bello fessus, Berenicem filiam, dedit uxorem Antiocho; qui primùm Laodicen primam uxorem cum filiis Seleuco et Antiocho aulâ expulit; sed paulò pòst, amore victus, reduxit Laodicen, quæ, verita viri ambigui et mobilis animum, eum veneno sustulit.

2. *Seleucus.*] Callinicus (quæ vox victorem sonat) dictus est per antiphrasin, quia à Gallis sæpè victus fuerat; Pogonem Polybius, Callinicum alii nominant.

3. *A parricidio cœpit.*] Filium Berenices cum matre ab Antiochæ præfecto occidi curavit, ut habet Hieronymus.

4. *Berenice.*] Erat et Philadelphi filia, et soror Laodices, sed natu minor.

5. *Daphnæ.*] Vel suburbanum Antiochiæ Syriæ, *ex Stephano:* vel locus fontibus irriguus, undecim stadiis ab Antiochiâ distans, *ex Strabone*, in quo fanum erat, asylum Apollinis; Daphne dictus est, quod lauris esset consitus.

6. *Qui nisi in Ægyptum*, &c.] Syriam, Ciliciam, et regiones trans Euphratem subegit, *ex Hieronymo.* Babylonem etiam cepit, et Laodicen tot criminum ream occidi jussit, *ex Appiano.*

7. *Revocatus esset.*] Quadraginta talentorum millia, auri vasa pretiosa, simulachra deorum 2500 in Ægyptum retulit, quæ Cambyses olim ex Ægypto rapuerat: Unde Ptolemæus Euergetes, hoc est, benefactor, dictus est. Hierosolymis, si Josepho credimus, in Ægyptum rediens, sacrificavit.

Civitates recipit. Prælio victus fugit. A fratre auxilium petit.
A.M. 3811.
Ol. 134. 2.
Urb.C. 520.
Ant.C. 241.

CAP. II. Post discessum Ptolemæi, Seleucus, cùm [1] adversùs civitates, quæ defecerant, ingentem classem comparâsset, repentè, veluti diis ipsis parricidium vindicantibus, ortâ tempestate classem naufragio amittit; nec quicquam illi ex tanto apparatu, [a] præter nudum corpus, et spiritum, et paucos naufragii comites residuos fortuna fecit. Misera quidem res, sed optanda Seleuco fuit: siquidem civitates, quæ odio ejus ad Ptolemæum transierant, velut diis arbitris satisfactum sibi esset, [b] repentinâ animorum mutatione, in naufragii misericordiam versæ, imperio se ejus restituunt. Lætus igitur malis suis, et damnis ditior redditus, veluti par viribus, bellum Ptolemæo infert: sed, quasi ad ludibrium tantùm fortunæ natus esset, nec propter aliud opes regni recepisset, quàm ut amitteret, victus prælio, non multò quàm post naufragium comitatior, [2] trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas facit: quibus auxilium ejus implorat, oblatâ ei Asiâ, inter fines Tauri montis, in præmium latæ opis. Antiochus autem cùm esset annos XIV natus, supra ætatem regni avidus, occasionem non tam pio animo, quàm offerebatur, arripuit: sed latronis more, totum fratri eripere cupiens, puer sceleratam virilemque sumit audaciam. Unde *Hierax* est cognominatus: [c] quia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam sectaretur. Intereà Ptolemæus, cùm Antiochum in auxilium Seleuco venire cognovisset, nec cum duobus uno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit: sed pax ab hoste data interpellatur à fratre, qui, conducto Gallorum mercenario exercitu, [d] pro auxilio bellum, pro fratre hostem, imploratus exhibuit. In eo prælio virtute Gallorum victor quidem Antiochus fuit: sed Galli arbitrantes Seleucum in prælio cecidisse, in ipsum Antiochum arma vertêre: liberiùs depopulaturi Asiam, si omnem stirpem regiam exstinxissent. Quod ubi sensit Antiochus, velut à prædonibus, auro se redimit, societatemque cum mercenariis suis jungit.

A.M. 3812.
Ol. 134. 3.
Urb.C. 511.
Ant.C. 240.

INTERPRETATIO.

[a] *Et vix ipse nudus evasit, et vitam servavit cum paucis comitibus naufragii.*

[b] *Se restituunt Seleuco, mutatis civium animis propter miseriam,* in quam redactus esset *per naufragium.*

[c] *Quia sequens agendi rationem non hominis, sed accipitris, cogitabat* tantùm *de regnis eripiendis aliis.*

[d] *Qui imploratus non auxilium* tulit, *sed bellum* intulit; *nec se gessit pro fratre, sed pro hoste.*

NOTÆ.

1. *Adversùs civitates.*] Non loquitur de Parthicis, quæ ubi semel Arsace duce in Antiochum rebellârunt, nunquam redierunt in potestatem Seleucidarum.

2. *Trepidus Antiochiam.*] De victoriâ Euergetis, Antiochi Hieracis in fratrem perfidiâ, Gallorum audaciâ, nihil habent alii Historici: Strabo tamen dissensionis fratres meminit.

CAP. III. Intereà rex Bithyniæ [1] Eumenes, sparsis consumptísque fratribus bello intestinæ discordiæ, quasi vacantem Asiæ possessionem invasurus, victorem Antiochum, Gallosque aggreditur. [a] Nec difficilè saucios adhuc ex superiore congressione, integer ipse viribus superat. Eâ namque tempestate omnia bella in exitium Asiæ gerebantur: uti quisque fortior fuisset, Asiam velut prædam occupabat. Seleucus et Antiochus, fratres, bellum propter Asiam gerebant: Ptolemæus rex Ægypti, sub specie sororiæ ultionis, Asiæ inhiabat. [b] Hinc Bithynus Eumenes, inde Galli (humiliorum semper mercenaria manus) Asiam depopulabantur: cum intereà nemo defensor Asiæ inter tot prædones inveniebatur. Victo Antiocho, cùm Eumenes majorem partem Asiæ occupâsset, ne tunc quidem fratres, perdito præmio, propter quod bellum gerebant, concordare potuêrunt: sed, omisso externo hoste, in mutuum exitium bellum reparant. In eo Antiochus denuò victus, multorum dierum fugâ fatigatus, tandem ad socerum suum [2] Artamenem, regem Cappadociæ, provehitur. A quo cùm primùm benignè exceptus esset, interjectis diebus cognito quòd insidiæ sibi pararentur, salutem fugâ quæsivit. Igitur cùm profugo nusquam tutus locus esset, ad Ptolemæum hostem, cujus fidem tutiorem quàm fratris existimabat, decurrit; [c] memor vel quæ facturus fratri esset, vel quæ meruisset à fratre. [d] Sed Ptolemæus non amicior ei dedito, [3] quam hosti factus, servari eum arctissimâ custodiâ jubet. Hinc quoque Antiochus operâ cujusdam meretricis adjutus, quam familiariùs noverat, deceptis custodibus elabitur, fugiensque à latronibus interficitur. Seleucus quoque iisdem fermè diebus, amisso regno, equo præcipitatus, [4] finitur. [e] Sic fratres, quasi et germanis casibus, exules ambo, post regna, scelerum suorum [5] pœnas luêrunt.

Asiæ infelix status. A.M. 3814. Ol. 135. 1. Urb. C. 513. Ant. C. 238.

INTERPRETATIO.

[a] *Et cùm integræ essent illius vires, superat facilè* fratres, *quorum vires erant debilitatæ ob prælia priùs commissa.*

[b] *Hinc Eumenes rex Bithyniæ, inde Galli Asiam vastabant, qui à victis semper mercede conducebantur.*

[c] *Memor quâ pœnâ decrevisset fratrem afficere*, si victor fuisset *vel quam meruisset ipse* ob bellum ipsi illatum.

[d] *Sed Ptolemæus eum includi jussit in carcere, non functus officio amici, sed hostis.*

[e] *Sic fratres germani simili ferè more exules ambo, post regna amissa, dedêrunt pœnas ob commissa crimina.*

NOTÆ.

1. *Eumenes.*] Quæ de Eumene Bithyno Justinus, alii de Attalo Pergameno referunt, et rectè quidem.

2. *Ariamenem.*] *Ariamenem* appellat Diodorus, qui Stratonicen Antiochi sororem in uxorem duxerat; quare Antiochi socerum malè vocat Justinus.

3. *Quam hosti factus.*] Meliùs dixeris, *Non tam amici dedito, quam hostis functus.*

4. *Finitur.*] Legendum est, *finit.* Sic Tacitus, Tiberius *finivit*, hoc est, *mortuus est.* Imò, *finitur* optimè. Sic et Cicero et Seneca locuti. D.

5. *Pœnas luêrunt.*] Seleucus enim pauper et inglorius obiit, Syriâ, magnâque Asiæ parte ab Euergete spoliatus; dicitur tamen à Strabone Antiochiam amplificâsse.

LIBER XXVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Olympias, Alexandri Epirotæ vidua, Demetrio Macedoni Phthiam filiam dat uxorem: unde tragœdia et bellorum initia.*
2. *Ætoli superbè respondent Romanis, qui Acarnanis auxilium præbebant: et arma movent intrepidè.*
3. *Filiis duobus morbo sublatis Olympias non diu supervenit, Laodemiâ filiâ interfectâ. Epirus graviter affligitur. Demetrius Macedo moritur. Hujus filii Philippi Antigonus tutelam suscipit, quam prudenter administrat.*
4. *Bellum Antigoni adversùs Spartanos, quorum rex Cleomenes viribus attritis in Ægyptum profugit, ubi interficitur. Antigono mortuo Philippus regnat.*

CAPUT I.

Demetrius Olympiadis filiam uxorem ducit: unde bellorum initia.
A. M. 3800.
Ol. 131. 3.
Urb. C. 499.
Ant. C. 252.

OLYMPIAS Pyrrhi Epirotæ regis filia, amisso marito, [1] eodemque germano fratre Alexandro, cùm tutelam filiorum ex eo susceptorum Pyrrhi et Ptolemæi, regnique administrationem, in se recepisset, [a] ab Ætolis partem [2] Acarnaniæ, quam in portionem belli pater pupillorum acceperat, eripere volentibus, ad regem Macedoniæ Demetrium decurrit; eique habenti uxorem Antiochi regis Syriæ sororem, filiam suam Phthiam in matrimonium tradit: ut auxilium, quod misericordiâ non poterat, jure cognationis obtineret.

INTERPRETATIO.

[a] *Auxilium petit à Demetrio Macedoniæ rege, contra Ætolos, qui volebant ipsi eripere Acarnaniæ partem, quam* Alexander *pater pupillorum acceperat ob bellum gestum in eorum hostes.*

NOTÆ.

1. *Eodemque germano fratre.*] Impium hunc morem Græci mutuati sunt à Persis, apud quos Xerxes Artayntam, fratris filiam; Artaxerxes Mnemon Atossam et Amestrim, filias simul et uxores habuit. Illos Græci imitati sunt; sed præcipuè Ægypti reges, quos inter Philadelphus sororem Arsinoen in uxorem accepit: quod tamen ex Ægyptiorum lege fecisse dicit Pausanias.

2. *Acarnaniæ.*] Est regio mari adjacens, infra Epirum, quam Acheloüs fluvius ab Ætoliâ dividit.

[a] Fiunt igitur nuptiæ, quibus et novi matrimonii gratia acquiritur, et veteris offensa contrahitur. Nam prior uxor, velut matrimonio pulsa, sponte suâ ad fratrem Antiochum discedit; eumque in mariti bellum impellit. Acarnanes quoque diffisi Epirotis, adversùs Ætolos auxilium Romanorum implorantes, obtinuêrunt à Romano senatu, ut legati mitterentur, qui denuntiarent Ætolis, *præsidia ab urbibus Acarnaniæ deducerent; paterentúrque esse liberos, qui soli quondam adversùs Trojanos, auctores originis suæ, auxilia Græcis non miserint.*

CAP. II. Sed Ætoli legationem Romanorum [1] superbè audivêre: Pœnos illis et Gallos, à quibus tot bellis occidione cæsi sunt, exprobrantes, dicentésque *priùs illis portas adversùs Carthaginienses aperiendas, quas clauserit* [2] *metus Punici belli, quàm in Græciam arma transferenda. Meminisse deinde jubent, qui quibus minentur* [3] *adversùs Gallos urbem eos suam tueri non potuisse, captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse.* [b] *Quam gentem se aliquantò majore manu Græciam ingressam, non solum nullis externis viribus, sed ne domesticis quidem totis adjutos,* [4] *universam delêsse; sedémque sepulchris eorum præbuisse, quam illi urbibus, imperioque suo præposuerant. Contrà, Italiam, trepidis ex recenti urbis suæ incendio Romanis, universam fermè* [5] *à Gallis occupatam. Priùs igitur illis Gallos Italiâ pellendos, quam minentur Ætolis: priúsque sua defendenda quam aliena appetenda. Quos autem homines Romanos esse?* [6] *nempe pastores, qui latrocinio justis* [7] *dominis ademptum solum teneant: qui, uxores cùm propter originis dehonestamenta non invenirent,* [8] *vi publicâ ra-*

Ætoli superbè Romanis respondent.

INTERPRETATIO.

[a] *Celebrantur nuptiæ, quibus* Demetrius *acquirit* amicitiam Epirotarum *ob matrimonium contractum cum Phthiâ: sed offendit* Antiochum *ob* solutum *primum* cum sorore *matrimonium.*

[b] *Se delevisse omnes Gallos, qui in Græciam irruperant cum majore exercitu;* etiam si *non adjuti fuerint ullis copiis exterorum* populorum, *et omnes Græciæ populi* non fuerint uniti ad illos vincendos; *et se occidisse illos omnes, qui urbes et imperium Græcorum volebant evertere.*

NOTÆ.

1. *Superbè audivêre.*] *Relatum à Græcis, gente linguâ magis strenuâ quàm factis, ferox responsum,* inquit Livius.

2. *Metus Punici belli.*] Erant enim id temporis bello Punico irretiti, in quo modò victores, modò victi, magnas clades et hostibus intulêrunt, et ipsi accepêrunt.

3. *Adversus Gallos urbem,* &c.] De urbe à Brenno captâ et incensâ loquuntur, quam tamen Romani non pecuniâ, sed ferro, redemêrunt: dum enim pecunia numeraretur, superveniens Camillus Gallos semel et iterum victos ad unum delevit.

4. *Universam delêsse.*] Galles intelligunt, qui, in Græciam et Macedoniam ingressi, variis cladibus periêrunt.

5. *A Gallis occupatam.*] Partem Italiæ maximam tenebant, quæ ultra Padum, Gallia Transpadana, citra, Cispadana, dicebatur.

6. *Nempe pastores.*] Romulus et Remus, aliique, qui prima Urbis jacêrunt fundamenta, fuerunt pastores Amulii.

7. *Dominis ademptum solum.*] Albanos indicat, jussos à Romanis Romam commigrare.

8. *Vi publica rapuerint.*] Propter virgines Sabinas in ludis, jussu Romuli, raptas.

puerint: qui denique urbem ipsam [1] *parricidio condiderint; murorumque fundamenta fraterno sanguine asperserint. Ætolos autem* [2] *principes Græciæ semper fuisse; et sicut dignitate, ita et virtute cæteris præstitisse, solos, denique esse qui Macedonas, imperio terrarum florentes, semper contempserint; qui Philippum regem non timuerint; qui Alexandri Magni post Persas Indosque devictos, cùm omnes nomen ejus horrerent, edicta spreverint. Monere igitur se Romanos, contenti sint fortunâ præsenti, nec provocent arma, quibus et Gallos cæsos, et Macedonas contemptos videant.* Sic, dimissâ legatione Romanorum, ne fortiùs locuti quàm fecisse viderentur, fines Epiri regni et Acarnaniæ depopulantur.

Olympias et Demetrius moriuntur. Antigonus Philippi tutelam suscipit.

CAP. III. Jam Olympias filiis regna tradiderat, et in locum Pyrrhi fratris defuncti Ptolemæus successerat, qui cùm hostibus instructo exercitu obvius processisset, infirmitate correptus, in itinere decedit. Olympias quoque non magno post tempore, [a] gemino funerum vulnere afflicta, ægrum spiritum trahens, non diu filiis supervixit. Cùm ex gente regia sola Nereis virgo, cum Laodamia sorore superesset, Nereis nubit Geloni Siciliæ regis filio: Laodamia autem cùm in aram Dianæ confugisset, concursu populi interficitur. Quod facinus dii immortales assiduis cladibus gentis, et prope interitu totius populi vindicavêrunt. Nam sterilitatem, famemque passi, intestina discordiâ vexati, externis ad prostremum bellis penè consumpti sunt: Millóque Laodamiæ percussor in furorem versus, nunc ferro, nunc saxo, in summa dentibus laceratis visceribus, duodecimâ die interiit. His in Epiro gestis, interim in Macedoniâ Demetrius rex, relicto filio Philippo, parvulo admodùm, decedit. Cui [3] Antigonus tutor datus, acceptâ in matrimonium matre pupilli, regem se constituti laborabat. Interjecto deinde tempore, cùm seditione minaci Macedonum clausus in regiâ teneretur, in publicum sine satellitibus procedit, projectóque in vulgus diademate ac purpurâ, *dare hæc eos alteri* jubet, *qui aut imperare illis nesciat, aut cui parere ipsi sciant:* [b] *se adhuc invidiosum illud regnum, non voluptatibus, sed laboribus ac periculis sentire.* Commemorat deinde beneficia sua:

A.M. 3819. Ol. 136. 2. Urb.C. 518. Ant.C. 233.

INTERPRETATIO.

[a] *Non diu superstes fuit filiis, languida et afflicta ob mortem duorum* filiorum.

[b] *Se periculis et laboribus* toleratis, *non voluptatibus, sentire* quòd administret *regnum illud*, propter quod tanto *odio habeatur.*

NOTÆ.

1. *Parricidio.*] Quia Romulus fratrem Remum necari jusserat.

2. *Principes Græciæ.*] Apud Strabonem testatur Ephorus, gentem illam paruisse nemini: sed propter asperitatem locorum, fortitudinemque bellicam, semper indomitam mansisse.

3. *Antigonus tutor.*] Et Doson etiam nuncupatus, quòd multa promitteret, et non semper staret promissis: et Euergetes, *ex Suidâ*, quòd, victo Cleomene, Spartâ potitus, maxima beneficia Spartanis contulerit.

ut defectionem sociorum vindicaverit : ut [1] *Dardanos, Thessalosque exultantes morte Demetrii regis compescuerit : ut denique dignitatem Macedonum non solùm defenderit, verùm etiam auxerit. Quorum se illos pœniteat, deponere imperium et reddere illis munus suum : ipsi regem quærant, cui imperent.* Cùm populus pudore motus recipere eum regnum juberet, tamdiu recusavit, quoad seditionis auctores supplicio traderentur.

CAP. IV. Post hæc [2] bellum Spartanis infert; qui soli Philippi Alexandríque bellis, et imperium Macedonum, et omnibus metuenda arma contempserant. Inter duas nobilissimas gentes bellum, summis utrimque viribus fuit : cum hi pro vetere Macedonum gloria, [a] illi non solum pro illibatâ libertate, sed etiam pro salute certarent. [3] Victi Lacedæmonii, non ipsi tantum, sed etiam conjuges liberique, magno animo fortunam tulêre. Nemo quippe in acie saluti pepercit; nulla amissum conjugem flevit : filiorum mortem senes laudabant; patribus in acie cæsis filii gratulabantur : suam vicem omnes dolebant, quòd non ipsi pro patriæ libertate cecidissent. Patentibus omnes domibus saucios excipiebant, vulnera curabant, lassos reficiebant. Inter hæc nullus in urbe strepitus, nulla trepidatio; magisque omnes publicam, quàm privatam fortunam legebant. Inter hæc [4] Cleomenes rex post multas hostium cædes, toto corpore, suo pariter et hostium cruore madens, supervenit, ingressusque urbem, non humi consedit, non cibum aut potum poposcit; non denique armorum onus deposuit; sed [5] acclinis parieti, cum [6] quatuor millia

Antigonus in Spartanos bellum gerit, et moritur.

A.M. 3852.
Ol. 139. 3.
Urb.C. 531.
Ant.C. 220.

INTERPRETATIO.

[a] *Illi non modò libertate quam semper conservaverant illibatam, dimicarent, sed etiam pro salute.*

NOTÆ.

1. *Dardanos.*] Qui cum Thessalis juncti, mortuo Demetrio Gonatæ filio in Macedoniam irruperant.

2. *Bellum Spartanis infert.*] Sic se res habuit. Cùm Ætoli Achæos odissent pessimè, in odii societatem traxerunt Cleomenem, qui, multis in prœliis Achæis fusis, multas cepit urbes: quare Aratus Sicyonius, Achæorum Prætor, Antigonum, Cleomenes Energetem in auxilium accersivit. *Hæc Plutarchus et Polybius.* Sed Plutarchus, Philarchi historiam secutus, infensus est Arato, quod Antigonum evocârit : Polybius verò Arati commentariis usus iratus est Cleomeni, quòd Megalopolim ejus patriam everterit.

3. *Victi Lacedæmonii.*] Antigonus Acrocorintho, Argis et Mantineâ captis, adversùs Spartam cum 28 millibus movebat, cùm Cleomenes ubique victor, exercitu ad fauces, quæ Spartam ducunt, collocato, cum eo dimicavit. Acre diu et dubium certamen fuit phalangem inter et juventutem Spartanam : victis tandem Lacedæmoniis, fugit Cleomenes.

4. *Cleomenes rex.*] Tyrannum vocat Livius, quòd regiam potestatem Ephororum cæde, qui eam oppressam tenebant, sibi vindicaverit.

5. *Acclinis parieti.*] Non *acclivis*. Acclivis propriè de inanimatis, acclinis de animatis dicitur.

6. *Quatuor millia.*] Mercenarius, Spartanosque omnes, præter ducentos qui cum Cleomene fugerent, in prælio cecidisse refert Plutarchus.

sola ex pugnâ superfuisse conspexisset, [1] hortatur *ut se ad meliora rei publicæ tempora reservarent.* Tum cum [2] conjuge et liberis Ægyptum ad Ptolemæum [3] proficiscitur: à quo [4] honorificè susceptus, [a] diu in summâ dignatione regis vixit. Postremò post Ptolemæi mortem, à filio ejus cum omni familiâ [5] interficitur. Antigonus autem, cæsis occidione Spartanis, fortunam tantæ urbis miseratus, à direptione milites prohibuit: veniámque his qui superfuerunt dedit, præfatus, *bellum se cum Cleomene, non eum Spartanis habuisse, cujus fugâ omnis ira ejus finita sit:* [b] *nec minori sibi gloriæ fore, si ab eo servata Lacedæmon, à quo solo capta sit, proderetur.* [6] *Parcere igitur se solo urbis ac tectis, quoniam homines, quibus parceret, non superfuissent.* Nec multò pòst ipse [7] decedit, regnumque Philippo pupillo, annos XIV nato tradidit.

INTERPRETATIO.

[a] *Diu fuit in summâ dignitate apud regem.*

[b] *Et tum gloriosum sibi fore, si diceretur aliquando, quòd Lacedæmon servata fuerit ab ipso, à quo solo capta sit.*

NOTÆ.

1. *Hortatur ut se ad meliora reservarent.*] Et Antigonum in urbe recipiant.

2. *Conjuge et liberis.*] Errat Justinus; illius enim uxor jam obierat, et liberos ipse cum matre suâ Cratesicleâ Ptolemæo obsides in Ægyptum miserat.

3. *Proficiscitur.*] Dum navim ad Gythium de nocte conscenderet, Therycionem, ut se occideret, hortantem contempsit.

4. *Honorifice susceptus.*] Ptolemæus, inquit Plutarchus, Cleomenis prudentiam, fortitudinem, et urbanitatem miratus, eum in honore habuit, illumque annuis 24 talentis, stipendii nomine, concessis, in regnum restitutum se pollicitus est.

5. *Interficitur.*] Sosibii jussu conjectus in carcerem custodibus vino sepultis, è custodiâ cum amicis stricto gladio erumpit, multísque occisis populum ad libertatem vocat, quem dum à rebus novis abhorrere sentit, ipse sibi, aliique pariter mortem sibi intulêrunt. *Ex Polybio et Plutarcho.*

6. *Parcere se.*] Republicâ civibus redditâ, et sacro diis facto, tertio die recessit.

7. *Decedit.*] Captâ Lacedæmone, cùm audiisset vastari a Barbaris Macedoniam, continuò, licet jam correptus morbo, in eos profectus est: commissoque prælio, dum magnâ voce milites hortatur, clamoribus pulmonem dirupit. *Ita Plutarchus.* Ex aliis tamen partâ victoriâ, dum præ lætitiâ ingeminat, *O faustum diem!* ruptâ venâ, vim tantam sanguinis effudit, ut acri correptus febre, paulò pòst expiravit.

LIBER XXIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Orbis multa imperia novâ regum successione mutantur, nominatim in Africâ, Ægypto, Macedoniâ.*
2. *Philippus rex Macedoniæ, malo consilio impulsus, Romanis bellum inferre constituit.*
3. *Insanam hanc mentem speciosis verbis occultat.*
4. *Tandem apertus hostis apparet : unde cruentum bellum, ipsi Philippo perniciosum simul ac ignominiosum.*

CAPUT I.

IISDEM fermè temporibus prope universi Orbis imperia novâ regum successione mutata sunt. Nam et in Macedoniâ Philippus, mortuo Antigono tutore, eodémque vitrico, annorum quatuordecim regnum suscepit; et in Asiâ, [1] interfecto Seleuco, impubes adhuc [2] rex Antiochus [3] constitutus est : Cappadociæ quoque regnum Ariarathi, puero admodum, pater ipse tradiderat : Ægyptum, [4] patre ac matre interfectis, occupaverat Ptolemæus, cui ex facinoris crimine, cognomentum *Philopatori* fuit. Sed et Spartani in locum Cleomenis suffecêrunt Lycurgum. [a] Et, ne qua temporibus mutatio deesset, apud Carthaginienses quoque [5] ætate immaturâ dux Annibal constitui-

Antigonus, Ptolemæus, et alii reges moriuntur.
A.M. 3834.
Ol. 140. 1.
Urb. C. 533.
Ant. C. 218.

INTERPRETATIO.

[a] *Et ut aliqua mutatio fieret hoc tempore apud omnes gentes, Annibal adhuc juvenis dux constitutus est apud Carthaginienses, non quòd non haberent duces seniores, sed quia sciebant illum à pueritiâ odisse pessimè Romanos.*

NOTÆ.

1. *Interfecto Seleuco.*] Callinici filio, qui dum in Attalum, à quo Asia penè tota cis Taurum subacta fuerat, cum Achæo proficiscitur, superato Tauro monte, vel dolo appetitus, occisus est, ut habet Polybius; vel à Nicanore et ab Apaturio Gallo veneno sublatus est, uti narrat Appianus.

2. *Rex Antiochus.*] Magnus posteà nuncupatus.

3. *Constitutus est.*] Ab Achæo, qui, Apaturio et Nicanore trucidatis, Asiam omnem citra Taurum receperat. *Ex Polybio.*

4. *Patre ac matre interfectis.*] Quo nitatur auctore Justinus, incertum ; nam illius patrem mortuum, non occisum, Plutarchus; morbo consumptum Polybius affirmat.

5. *Ætate immaturâ.*] Occiso nuper à Gallo quodam Asdrubale, suffectus est Annibal, natus annis viginti sex. *Ex Polybio et Zonarâ.*

tur, non penuriâ seniorum, sed odio Romanorum, quo imbutum eum [1] à pueritiâ sciebant. Fatale non tam Romanis, quàm ipsi Africæ malum. [2] His regibus pueris, etsi nulli senioris ætatis rectores erant, tamen in suorum quibusque majorum vestigia nitentibus, magna indoles virtutis enituit. Solus Ptolemæus, sicut scelestus in occupando regno, [a] ità et segnis in administrando fuit. Philippum Dardani, cæterique omnes finitimi populi, quibus velut immortale odium cum Macedonum regibus erat, contemptu ætatis assiduè lacessebant. Contrà, ille summotis hostibus, non contentus sua defendisse, ultrò etiam Ætolis bellum inferre gestiebat.

Philippus bellum Romanis inferre constituit. A. M. 3838. Ol. 141. 1. Urb. C. 537. Ant. C. 214.

CAP. II. Quæ agitantem illum [3] Demetrius rex Illyriorum, nuper [4] à Paulo Rom. consule victus, supplicibus [5] precibus aggreditur, *injuriam Romanorum* querens, *qui non contenti Italiæ terminis imperium spe improbâ Orbis amplexi, bellum cum omnibus regibus gerant. Sic* [6] *illos Siciliæ, sic* [7] *Sardiniæ,* [8] *Hispa-*

INTERPRETATIO.

a *Et si illi reges pueri non haberent gubernatores senes, in illis tamen magna spes virtutum* futurarum *apparuit,* dum *quisque* conatur *sequi vestigia majorum suorum.*

NOTÆ.

1. *A pueritiâ sciebant.*] Natus annos novem, dum Amilcari patri blanditur, ut duceretur in Hispaniam, quò erat ipse trajecturus; Amilcar Annibalem admotum altari, factis sacris, adegit, ut juraret se, cùm primùm per ætatem posset, hostem fore populo Romano. *Ità Polybius. Livius, Zonaras et alii.*

2. *Ità et segnis.*] De Ptolemæi vitiis agetur posteà.

3. *Demetrius Rex Illyriorum.*] Pharius nuncupatus, qui, Corcyræ à Teutâ Illyriorum Reginâ Præfectus, eam tradidit Romanis, a quibus Illyrici parte donatus est. *Ex Polybio.*

4. *A Paulo Romano consule.*] Captâ septem diebus Dimalo urbe munitissimâ, Pharum versùs, contra Demetrium Consul navigavit, et maximâ exercitûs parte in locis cavis abditâ, ipse cum paucis navibus in portum appulit; quarum paucitatem aspernatus Demetrius, dum extensionem prohibere conatur, ab iis, qui in sylvis latebant, à tergo oppugnatus victus est, et urbe pulsus, lembo ad Philippum fugit: ut narrat Polybius.

5. *Precibus aggreditur.*] Non à Demetrio, sed ab Annibale accensum in Romanos Philippum testantur Probus et Livius.

6. *Illos Siciliæ.*] Bellum primò Siculis à Romanis illatum est, dum Mamertinis auxilium ferunt contra Syracusanos, Hieronem, et Carthaginienses, quorum imperator Hanno Messanæ captus est.

7. *Sardiniæ.*] Quo Cornelius Scipio, dum Siciliam subegit Florus, bellum primus transtulit, et Hannone victo, urbem cepit Olbiam.

8. *Hispaniæ.*] Publius Scipio Consul, cui Hispania obvenerat, ubi vidit Annibalem post leve certamen, trajecto Rhodano, in Italiam descendere, Cneum fratrem cum parte copiarum misit in Hispaniam, tum ut veteres socios ob desertum Saguntum alienatos, in officio retineret; tum ut Hispaniâ expelleret Asdrubalem: quod unà cum fratre praestitit: ita ut victi ab Annibale in Italiâ Romani, Carthaginienses in Hispaniâ vincerent.

niæque, sic denique totius. [1] *Africæ imperium affectantes, bellum cum Pœnis et Annibale suscepisse: sibi quoque non* [2] *aliam ob causam, quàm quòd Italiæ finitimus videbatur, bellum illatum: quasi nefas esset, aliquem regem juxta imperii eorum terminos esse.* [a] *Sed et ipsi cavendum esse exemplum, cujus quantò promptiùs nobiliúsque sit regnum, tantò sit Romanos acriores hostes habiturus. Super hæc cedere se illi regno, quod Romani occupaverint,* profitetur, *gratiùs habiturus, si in possessione imperii sui, socium potiùs quàm hostes videret.* Hujuscemodi oratione impulit Philippum, ut, omissis Ætolis, bellum Romanis inferret, minùs negotii existimantem, quòd jam [3] victos ab Annibale apud [4] Thrasymenum lacum [5] audierat. Itaque, ne eodem tempore multos bellis distineretur, pacem cum Ætolis facit: [b] non quasi aliò bellum translaturus, sed ut Græciæ quieti consulturus, *quam nunquam in majori periculo fuisse* affirmabat. *Siquidem consurgentibus ab Occidente novis Pœnorum et Romanorum imperiis, quibus una hæc à Græciâ atque Asiâ sit mora, dum inter se bello discrimen imperii faciunt: cæterùm statim victoribus transitum in Orientem fore.*

INTERPRETATIO.

[a] *Sed et ipsum debere sibi à Romanis cavere, quia illos habiturus erat hostes tantò feriores, quantò regnum* Macedoniæ *sit aliis et nobiliùs et promptiùs* ad bellum gerendum.

[b] *Dicens se id facere, non ut transferret bellum in aliam regionem, sed ut consuleret saluti Græciæ, quam affirmabat nunquam fuisse expositum majori periculo; Carthaginienses enim et Romanos, quorum surgerent in Occidente nova imperia, impediri tantùm quominùs transeant in Græciam et Asiam, quia bellum inter se gerunt pro summo imperio; sed, finito bello, continuò victores illaturos arma contra populos Orientis.*

NOTÆ.

1. *Africæ.*] L. Manlius et M. Attilius Consules, superatis navali prælio Hannone et Amilcare, non procul à Lilybæo, bellum primi in Africam transportârunt: unde Manlius, vastatis prope Carthaginem agris, cum multis captivis Romam rediit. Sed anno sequenti Attilius, tot victoriis elatus, à Xantippo Lacedæmonio, Carthaginiensium duce, dum sui castri negligentiùs tuentur, et victus, et captus est.

2. *Aliam ob causam.*] Demetrius beneficiorum, quæ à Populo Romano acceperat, oblitus, cum inde Gallis, hinc Annibalem, Romanis exitium magnis cum copiis minitari cerneret; contra leges pacis, urbes ditionis Romanæ ultra Lissum subigere conatus est.

3. *Victos ab Annibale.*] Annibal, capto Sagunto, Alpibúsque superatis, cum 90 peditum millibus, 12 equitum, ter Romanos vicerat, bis Sempronium Consulem, semel ad flumen Trebiam, iterùm ad Placentiam urbem, tertiò Flaminium ad lacum Thrasymenum, qui avidus pugnæ, ne collega Servilius partem gloriæ præriperet, commisso prælio ipse dum fortiter dimicaret, occisus est; Romani fugati 15 millia cæsa, sex capta, ut pluribus narrat Polybius.

4. *Thrasymenum.*] Florentiam inter et Perusiam. Hodie *Lake of Perugia.*

5. *Audierat.*] Argis Nemæos ludos spectabat, quando è Macedoniâ victos ab Annibale Romanos nunciatum est.

Consilium suum occultat.

CAP. III. [a] *Videre se itaque*, ait, *consurgentem in Italiâ nubem illam trucis et cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab Occasu procellam, quam in quascunque terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam. Frequenter Græciam ingentes motus passum Persarum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis:* [b] *sed omnia illa ludum fuisse existimaturos, si ea quæ nunc in Italiâ concurrat manus, extra terram illam se effuderit. Cernere se, quàm cruenta et sanguinaria inter se bella, utrique populi, viribus copiarum et ducum artibus, gerant:* [c] *quæ rabies finiri solo partis alterius interitu, sine ruinâ finitimorum non possit. Feros igitur animos victorum minùs quidem Macedoniæ, quàm Græciæ timendos, quia et remotior, et in vindictam sui robustior sit. scire tamen se eos qui tantis viribus concurrant, non contentos hoc fine victoriæ fore: metuendúmque sibi quoque certamen eorum, qui superiores existerint.* Hoc prætextu finito cum Ætolis bello, nihil aliud quam Pœnorum Romanorúmque bella respiciens, singulorum vires perpendebat. [d] Sed nec Romani, tametsi Pœni et Annibal [1] in cervicibus erant, soluti metu Macedonico videbantur: quippe terrebat eos et metus Macedonum virtus, et devicti Orientis gloria, et Philippus studio Alexandri æmulationis incensus, quem promptum in bella industriúmque cognoverant.

Bellum inter Philippum et Romanos,

CAP. IV. Igitur Philippus, cùm [2] iterato prælio victos à Pœnis Romanos didicisset, apertè hostem se his professus, naves, quibus in Italiam exercitum trajiceret, fabricare cœpit. Legatum deinde

INTERPRETATIO.

[a] *Quare dixit videre se in Italiâ parari bellum cruentum et immane contra Græciam; videre se in occidente* quasi *procellam quandam fœtam tonitru et fulminibus, quæ repletura sit multo sanguine illam regionem, in quam victores eum detulerint.*

[b] *Arbitraturos ea levia fuisse, si bella gerant extra Italiam illi exercitus, qui tunc ibi ineunt prælia.*

[c] *Quod bellum non possit finiri solâ clade vel Carthaginiensium vel Romanorum, sine ruinâ finitimorum populorum.*

[d] *Et Romani magis timebant, ne Philippus rex Macedonum ipsis bellum inferret, quia Annibal victor minabatur* cum valido exercitu *urbis destructionem.*

NOTÆ.

1. *In cervicibus erant.*] Annibal multis prœliis victor Romæ cum potentissimo exercitu imminebat.

2. *Iterato prælio.*] Prælium illud datum est ad Cannas celebratissimum, in quo vicit Annibal, et Varronis Consulis temeritate, qui invito collegâ Paulo Æmilio pugnam iniit, dum ventus et pulvis suorum ora verberaret; et Numidarum perfidiâ qui simulato transfugio, postquam in mediam Romanorum aciem accepti sunt pugnantes à tergo Romanos adorti, vertêrunt in fugam; peditum 40 millia, equitum 2700 cecidêre, tantáque equitum Romanorum multitudo cæsa, ut annulorum modius unus, *ex Plutarcho*, duo *ex Floro*, tres *ex Eutropio*, Carthaginem missi sunt. Consul ipse Paulus cùm fugere recusâsset, in acie periit, Varro verò Venusiam se recepit.

ad Annibalem, jungendæ societatis gratiâ, cum epistolis mittit: A.M.3839.
[1] qui comprehensus, et ad senatum perductus, [2] incolumis di- Ol. 141. 2.
missus est, [a] non in honorem regis, sed ne dubius adhuc, indu- Urb.C.538. Ant.C.213.
bitatus hostis redderetur. Posteà verò, cùm Romanis nunciatum esset, in Italiam Philippum copias trajecturum, [3] Lævinum prætorem cum instructis navibus ad prohibendum transitum mittunt. Qui cùm in Græciam trajecisset, multis promissis impellit [4] Ætolos bellum adversùs Philippum suscipere. Philippus quoque Achæos in Romanorum bella sollicitat. Interea et Dardani Macedoniæ fines vastare cœperunt, abductisque xx millibus captivorum, Philippum à Romano bello ad tuendum regnum revocavêrunt. Cum hæc aguntur, Lævinus prætor, initâ [5] cum Attalo rege societate, [6] Græciam populatur. Quibus cladibus perculsæ civitates, auxilium petentes, Philippum legationibus fatigant: necnon et Illyriorum reges, lateri ejus hærentes, assiduis precibus promissa exigebant. Super hæc vastati Macedones ultionem flagitabant. Quibus tot tantísque rebus obsessus, cui rei primùm occurreret, ambigebat: omnibus tamen prope diem auxilia se A.M.3842.
missurum pollicetur; non quia facere posset quæ promittebat; Ol. 144. 1. Urb.C.541.
sed ut spe impletos in societatis jure retineret. Prima tamen illi Ant.C.210.
expeditio adversùs Dardanos fuit: [b] qui absentiam ejus aucu-

INTERPRETATIO.

[a] *Non ut regem honoraret, sed ne Philippus, de quo dubitabat an vellet ipsi bellum inferre, impelleretur ad bellum inferendum.*

[b] *Qui, expectantes tempus quo abesset* à regno Philippus, *habebant exercitum majorem paratum* ad subigendam *Macedoniam.*

NOTÆ.

1. *Qui comprehensus.*] Dum Xenophanes, legationis princeps, Capuam petit cum sociis, incidit in præsidia Romana, deductúsque ad Lævinum Prætorem, à Philippo missum se finxit ad societatem cum populo Romano firmandam: quare iis dedit Lævinus, qui Romam eos comitarentur: sed ille, deceptis custodibus, convenit Annibalem, cum quo inito fœdere jam Macedoniam repetebat, cùm iterùm à classe Romanâ deprehensus, Romam mittitur, *Hæc Livius, Florus, et Zonar.*

2. *Incolumis dimissus est.*] Legati Philippi in vincula conjecti, Annibalis verò sub hastâ venditi, ut auctor est Livius.

3. *Lævinum prætorem.*] Qui Brundusinæ classi præfectus, civibus Orici, quæ civitas est in Epiro, tulit auxilium: cúmque Philippus Apolloniam obsideret, mille in urbem militibus clam immissis, noctu eruptione factâ trucidavit hostes, eorúmque castra diripuit, dum Philippus rex seminudus fugit ad classem, eâque ipsius jussu combustâ, in Macedoniam cum exercitu se recepit. *Ita Livius.*

4. *Ætolos.*] Quos, licèt novo fœdere cum Philippo junctos, ad bellum impulit: dum et Capuam et Syracusas à Romanis captas prædicat, et Zacynthum aliásque urbes à se captas illis pollicetur.

5. *Cum Attalo rege.*] Qui eò faciliùs cum Romanis fœdus iniit, quòd ab Antiocho Magno sibi metueret.

6. *Græciam populatur.*] Captis à Lævino Zacyntho et Anticyrâ, Consul Sulpicius Philippum de Ætolis nuper victorem in Elide superavit: Graciámque omnem, hinc ipse captâ Oreo, inde Attalus expugnatâ Opunte, diripuit.

pantes, majore belli mole Macedoniæ imminebant. [1] Cum Romanis quoque pacem facit, contentis interim bellum Macedonicum distulisse: [2] Philopœmeni Achæorum duci, [a] quem ad Romanos sociorum animos solicitare didicerat, insidias prætendit. Quibus ille cognitis vitatísque, discedere ab eo Achæos auctoritate suâ coëgit.

INTERPRETATIO.

[a] *Insidias struit Philopœmeni, quem audierat solicitare animos sociorum, ut Romanis faverent.*

NOTÆ.

1. *Cum Romanis quoque pacem.*] Desertos à Romanis alio bello occupatis Ætolos Philippus ad pacem compulerat, quam ut disturbaret, Sempronius Sulpicii successor Apolloniam vexabat: sed pacem petenti Philippo, et Epirotarum precibus, et jussu Senatûs, contulit.

2. *Philopœmeni Achæorum duci.*] Quorum respublica multis urbibus cùm in Achaiâ, tum in Peloponneso constabat; illius auctor fuit Aratus Sicyonius propagator Philopœmen, et defensor Lycortas.

LIBER XXX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Ptolemæi regis Ægypti luxuria, vecordia, et parricidia.*
2. *Miserrimus Ægypti status sub turpissimo principe: ejus meretrix, et lenones crudeli fato pereunt.*
3. *Mortuo Ptolemæo, Romani tutelam pupilli adversùs Antiochum Syrum et Philippum Macedonum suspiciunt: Philippúmque priùs bello reducunt ad humiliorem mentem.*
4. *Terræ motûs ingentes. Romani pacem repudiant. Philippus et Flaminius suos ad pugnam accendunt. Macedonas Romana fortuna vincit, et Philippus spoliatur.*

CAPUT I.

Bellum inter Philippum et Romanos.

PHILIPPO in Macedoniâ magnis rebus intento, in Ægypto Ptolemæi diversi mores erant. [a]Quippe regno [1]parricidio parto, et ad necem utriúsque parentis, cæde etiam fratris adjunctâ, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ se tradiderat; regísque mores omnis sequuta regia erat. Itaque non

INTERPRETATIO.

[a] *Nam postquam regnum sibi comparavit per mortem illatam patri et matri, occidit etiam fratres, et se dedit voluptatibus, quasi rebus feliciter gestis.*

NOTÆ.

1. *Parricidio parto.*] Illum parricidii falso insimulat Justinus, ut supra dictum est.

amici tantum præfectíque, verùm etiam omnis exercitus, depositis militiæ studiis, otio ac desidiâ corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis, Antiochus rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio stimulante, repentino bello [1] multas urbes ejus oppressit, ipsamque Ægyptum aggreditur. Trepidare igitur Ptolemæus, [2] legationibus missis quoad vires pararet, morari Antiochum. Magno deinde in Græciâ exercitu conducto, [3] secundum prælium facit, spoliassétque regno Antiochum, si fortunam virtute juvisset. Sed contentus recuperatione urbium quas amiserat, [4] factâ pace, avidè materiam quietis arripuit: revolutúsque in luxuriam, [5] occisâ Eurydice uxore, eâdemque sorore suâ Agathocliæ meretricis illecebris capitur. Atque ita omnem magnitudinem nominis ac majestatis oblitus, noctes in stupris, dies in conviviis consumit. Adduntur instrumenta luxuriæ tympana et [6] crepundia: nec jam spectator rex, [a] sed magister nequitiæ, nervorum oblectamenta modulatur. Hæc prima labantis regiæ tacita pestis et occulta mala fuêre.

A M.3835. Ol. 140. 2. Urb C.531. Ant.C.217.

CAP. II. Deinde crescente licentiâ, jam nec parietibus regiæ domûs contineri meretricis audacia potest: quam proterviorem, sociata cum Agathocle fratre, ambitiosæ pulchritudinis scorto, quotidiana regis stupra faciebant. Accedebat et mater Oenanthe, quæ geminæ sobolis illecebris devinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, jam etiam regnum possident, jam in publico visuntur, jam salutantur, jam comitantur. Agathocles regis lateri junctus, civitatem regebat: tribunatus, præfecturas, et ducatus mulieres ordinabant; nec quisqam in regno suo mi-

Ejus meretrix et lenones pereunt. A.M.3834. Ol. 140. 1. Urb.C.533. Ant.C.218.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed ipse docens alios artem capiendæ voluptatis tractat chordas* instrumentorum musicorum, *ut se oblectet.*

NOTÆ.

1. *Multas urbes ejus oppressit.*] Perfidiâ Theodoti Ætoli, qui Ptolemæi nomine Cœlosyriæ præpositus Ptolemaïdem, Tyrum aliásque Syriæ et Phœniciæ urbes, Antiocho tradidit.

2. *Legationibus missis.*] Consilium Sosibii secutus, penes quem erat summa rerum potestas, dum in deliciis langueret Ptolemæus.

3. *Secundum prælium.*] De victoriâ nuper in Ptolemæi ducem Nicolaum relatâ elatus Antiochus, Ptolemæo ad Raphiam, non procul à Gazâ occurrit; utrique militum numerus ferè par; 73 peditum millia, sex equitum; huic elephanti 73, illi 102, jámque, fugatis Ptolemæi elephantis, in Antiochum victoria inclinabat, cùm Ptolemæi soror Berenice obambulans exercitum, crinibus solutis, magnum victoriæ momentum, tum lacrymis, tum precibus attulit, *ex Polybio.*

4. *Facta pace.*] Veritus Antiochus, ne suos alienaret adversus præliis, cùm præsertim Achæum haberet in suo imperio tyrannum; legatis ad Ptolemæum missis, pacem obtinuit.

5. *Occisâ Eurydice.*] Ob Zelotypiam concubinarum.

6. *Crepundia.*] Vulgò *tripudæ*, hoc est crepitacula, crotala, sistra Ægyptiaca, quibus in choreis utebantur Veteres. Sunt Plauto instrumenta puerilia.

Ut faciam quasi puero in collo pendeant crepundia.

nùs, quam ipse rex poterat. Cùm interim, relicto quinquen-
A.M.3850. Ol. 144. 1. Urb.C.549. Ant.C.202. ni ex Eurydice sorore filio, moritur: sed mors ejus, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, et imperium, initâ cum perditissimis societate, occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognitâ, concursu multitudinis, et [1] Agathocles occiditur, et [2] mulieres in ultionem Eurydices patibulis suffiguntur. Morte regis, supplicio meretricum velut expiatâ regni infamiâ, legatos Alexandrini ad Romanos misêre, orantes *ut tutelam pupilli susciperent; tuerenturque regnum Ægypti, quod jam Philippum et Antiochum*, [3] *factâ inter se pactione, divisisse dicebant.*

Romani tutelam suscipiunt ejus filii.

CAP. III. Grata legatio Romanis fuit, causam belli adversùs Philippum quærentibus, [4] qui insidiatus eis, temporibus Punici belli, fuerat. Huc accedebat, [5] quòd, Pœnis et Annibale
A.M.3851. Ol. 144. 2. Urb.C.550. Ant.C.201. superato, nullius magis arma metuebant, [a] reputantibus, quantum motum Pyrrhus parvâ manu Macedonum in Italiâ fecisset, quantásque res Macedones in Oriente gessissent. Mittuntur itaque legati, qui Antiocho et Philippo denuncient, *regno Ægypti abstineant.* Mittitur et [6] M. Lepidus in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret. Dum hæc aguntur, in-
A.M.3854. Ol. 145. 1. Urb.C.553. Ant.C.198. terim legationes Attali regis, et Rhodiorum, injurias Philippi querentes, Romam venêrunt. [b] Quæ res [7] omnem cunctationem Macedonici belli senatui exemit. Statim igitur, titulo ferendi sociis auxilii, bellum adversùs Philippum decernitur, legionésque cum consule in Macedoniam mittuntur. Nec multo pòst tempore, [8] tota Græcia, fiduciâ Romanorum, adver-

INTERPRETATIO.

a *Dum apud se reputant quantum bellum Pyrrhus excitâsset in Italiâ cum parvo exercitu Macedonum.*

b *Quod effecit ut Senatus sine ullâ cunctatione indiceret bellum* Philippo *Macedoniæ regi.*

NOTÆ.

1. *Agathocles occiditur.*] Orto inter ipsum et Tlepolemum, qui etiam regis pueri tutor erat, dissidio, dum Macedones qui Alexandriæ habebant præsidium, ad se allicere conatur, ab suis contemptus, cum puero fugit in Palatii intima: sed continuo, portis diruptis, vi retractus confoditur.

2. *Et mulieres.*] Oenanthe, ejúsque filia Agathoclea, Philæmnen, cui occidendæ reginæ negotium commissum fuerat, ut ait Polybius.

3. *Factâ inter se pactione.*] Ptolemæi imperium ita partiti sunt, ut post victoriam, Syria et Phœnice Antiocho, Philippo verò Ægyptus et Caria cederet.

4. *Qui insidiatus eis.*] Ob socios populi Romani ab eo vexatos, missáque in Africam, duce Sopatre, Carthaginiensibus quatuor peditum millia.

5. *Quòd Pœnis et Annibale superato.*] Non planè id temporis devictus Annibal, qui hoc tantùm anno egressus Italiâ in Africam rediit, urbi necdum cum Scipione de rerum summâ contenderat.

6. *Marcus Lepidus.*] Duobus annis post missus est, confecto bello Punico secundo.

7. *Omnem cunctationem.*] Populus tamen, belli diuturni labore fessus, à novis prœliis abhorrebat; sed Sulpicii Galbæ, cui hoc bellum commissum fuerat, auctoritate persuasus, tandem consensit.

8. *Tota Græcia.*] Philippus cœpit à

sùs Philippum, spe pristinæ libertatis erecta, bellum ei intulit: Atque ita, cùm rex undique urgeretur, pacem petere compellitur. Deinde, cùm expositæ conditiones pacis à Romanis essent repetere sua et Attalus, et [1] Rhodii, et Achæi, et [2] Ætoli cœpêre. [a] Contrà Philippus *adduci se posse, ut Romanis pareat,* concedebat; *cæterum indignum esse, Græcos à Philippo et Alexandro majoribus suis victos, et sub jugum Macedonici imperii subactos, veluti victores; leges pacis sibi dicere, quibus priùs sit servitutis ratio reddenda, quàm libertas vindicanda.* Ad postremum tamen, petente eo, induciæ quorum mensium datæ, ut pax, quæ in Macedoniâ non conveniebat, Romæ a senatu peteretur.

CAP. IV. Eodem anno inter insulas [3] Theramenem et Therasiam medio utriúsque ripæ et maris spatio, [4] terræ motus fuit: in quo, cum admiratione navigantium, repentè ex profundo cum calidis aquis insula * emersit. In Asiâ quoque eâdem die idem motus terræ Rhodum, multásque alias civitates, gravi ruinarum labe concussit, quasdam solidas absorbuit. Quo prodigio territis omnibus, [b] vates cecinêre, *oriens Romanorum imperium vetus Græcorum ac Macedonum voraturum.* Interim à senatu [5] repudiatâ pace, Philippus in societatem belli Nabin tyrannum [6] sollicitat. Atque ita, cùm in aciem exercitum, [7] instructis è diverso hostibus produxisset, hortari suos cœpit, referendo *Per-*

Philippus à Flaminio vincitur.

A M. 3856. Ol. 145. 2. Urb.C.555. Ant.C.196.

* Thia, *P. Melæ.*

INTERPRETATIO.

[a] *Contrà, Philippus contendebat se posse adduci, ut Romanis pareat; sed non posse tolerare, ut Græci superati à Philippo et Alexandro majoribus suis, et subacti à Macedonibus, præscribant ipsi leges pacis; cùm debeant potiùs solvere tributa ob servitutem imposita, quàm* velle *se vindicare in libertatem.*

[b] *Vates responderunt quòd antiquum Græcorum et Macedonum imperium delendum esset ab* imperio *Romanorum nascente.*

NOTÆ.

Græcis despici, ubi, Athenarum obsidione solutâ, sæpiùs cum suorum fugâ, levibus velitationibus contendit.

1. *Rhodii.*] A quibus et adjuti nuper Athenienses, et Philippus victus navali prælio.

2. *Ætoli.*] Qui junxêrunt se Romanis, rupto fœdere quod cum Philippo nuper inierant.

3. *Theramenem.*] Eam *Thera* vocat Strabo.

4. *Terræ motus.*] Licet id etiam Plinius ad hoc ferè tempus referat, multis tamen annis priùs contigit, si Eusebio et Polybio credimus.

5. *Pace repudiata.*] Philippus, jam semel à Quintio victus, pollicitus fuerat se Romanis totâ Illyrici orâ; Ætolis Pharsalo et Larissâ; Rhodiis, regione, quam Berœam vocant; Achæis Corintho et Argis cessurum: cum verò, pace concessâ, Demetriadem, Chalcidem et Corinthum retinere vellet, tanquam Græciæ compedes; conquesti sunt apud Senatum eâ de re Græcorum legati: quare liberum pacis et belli arbitrium Flaminio permissum est, qui gloriæ cupidus pacem repudiavit.

6. *Sollicitat.*] Argósque tuendum tradidit: sed ille, urbe direptâ, a Romanis stetit.

7. *Instructis è diverso,* &c.] Ex improviso prælium initum est. Quintius, ubinam hostis castra haberet incertus, qui cautè explorarent loca, mille velites misit; sed imprudentes, ob tenebras ejus diei,

sas Bactros, Indosque, et omnem Asiam, Orientis fine à Macedonibus perdomitam; [a] *tantoque fortiùs hoc bellum quam ilia sustinendum, quantò sit libertas imperio carior.* Sed et Flaminius Romanus consul relatione rerum recentissimè gestarum suos stimulabat in prælium, ostendendo, *hinc* [1] *Carthaginem cum* [2] *Siciliâ, inde Italiam et* [3] *Hispaniam Romanâ virtute, perdomitas: nec Annibalem quidem Alexandro Magno postponendum, quo Italiâ pulso. Africam ipsam tertiam partem mundi superaverint. Sed nec Macedonas veteri famâ, sed præsentibus viribus æstimandos: quia non cum Alexandro Magno, quem invictum audierant, nec cum exercitu ejus, qui totum Orientem devicerat, bellum gerunt; sed* [4] *cum Philippo puero immaturæ ætatis, qui regni terminos adversùs finitimos ægrè defendat, et cum his Macedonibus, qui non ita pridem prædæ Dardanis fuêrunt. Illos majorum decora, se suorum militum commemorare. Non enim alio exercitu Annibalem et Pœnos, et totum fermè Occidentem, sed his ipsis, quos in acie habeat. militibus subactos* His adhortationibus utrinque concitati milites prælio concurrunt, alteri Orientis, alteri Occidentis imperio gloriantes; [b] ferentésque in bellum, alii majorum suorum antiquam et obsoletam gloriam, alii virentem recentibus experimentis virtutis florem. Sed Macedonas [5] Romana fortuna vicit. [6] Fractus itaque bello Philippus,

INTERPRETATIO.

[a] *Et hoc bellum sustinendum esse tantò generosiùs quàm illa* antiqua, *quantò fortiù debeat defendere libertatem quàm imperium.*

[b] *Excitari ad bellum fortiter gerendum, alii propter gloriam olim partam à suis majoribus alii propter fortitudinem nuper in tot præliis exhibitam.*

NOTÆ.

in insidias Macedonum incidunt, à quibus lacessiti auxilium à Flaminio obtinent; dúmque hinc et inde pugnatur acriter, Quintus, eductis copiis, aciem instruit; Philippus etiam cùm Romanos à suis collibus dejectos cerneret, prælii subiit aleam. *Hæc multis Polybius.*

1. *Carthaginem.*] Cui, victo in Africâ Annibale, duris conditionibus pax fuerat concessa.

2. *Siciliâ.*] Quæ, captis à Marcello Syracusis, in Romanorum potestatem tota venerat.

3. *Hispaniam.*] Cujus partem maximam primùm P. et Cn. Scipiones, tum Cornelius Scipio, capta novâ Carthagine, subegerat.

4 *Cum Philippo puero.*] Longè fallitur Justinus: nec enim puer tum erat Philippus, qui natus annos 38, à 24 annis regnaret, cùm ipse Flaminius vix trigesimum secundum annum attigisset, testibus Livio et Plutarcho.

5. *Romana fortuna vicit.*] Dum in dexterâ parte hostes vincit Flaminius, lævam aciei partem Philippus proterit. Sed, ubi Tribunus Philippum ultra reliquam aciem longiùs progressum animadvertit, continuò in terga victorum cum suis sævire cœpit; quod magnum momentum attulit victoriæ; Ad Cynocephalas in Thessaliâ pugnatum est. *Polybius.*

6. *Fractus itaque bello.*] Amissis castris, octo millibus è suis cæsis, quinque captis Larissam versùs fugit, ubi, cum audiret urbes circum jacentes cessisse victori, misit caduceatorem cum filio Demetrio obside; cujus precibus concessis à Flaminio induciis, Legati Romam de pace missi sunt. *Ità Zonaras.*

pace à Flaminio consule petitâ, [1] nomen quidem regium retinuit; [a] sed [2] omnibus Græciæ urbibus, velut regni membris, extra terminos antiquæ possessionis amissis, solam Macedoniam retinuit. [3] Offensi tamen Ætoli, quòd non ex arbitrio eorum Macedonia quoque adempta regi, et data sibi in præmium belli esset, legatos ad Antigonum mittunt, qui eum adulatione magnitudinis, in Romana bella, spe societatis universæ Græciæ, impellerent.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed retinuit solam Macedoniam, amissis omnibus urbibus Græciæ, quæ, cum* sitæ essent *extra terminos antiquæ Macedoniæ, illius partes* non censebantur.

NOTÆ.

1. *Nomen quidem regium.*] Veteri Macedoniæ imperare permissus est.

2. *Omnibus Græciæ urbibus.*] Præcipuè Corintho Achæis redditâ, Demetrias verò et Chalcis à Romanis retentæ, donec bellum cum Antiocho gereretur, aliique Græciæ populi in libertatem restituti; dum in ludis Isthmiacis, prope Corinthum, Quintius, cæteríque Romani, sederent; in mediam arenam præco cum tibicine processit, et pronunciavit: *Senatus Romanus, et Titus Quintius imperator, Philippo Macedonibusque devictis, liberos esse, suísque legibus vivere jubet, Corinthios, Phocenses,* &c. *aliosque Græciæ populos.* Quod tantus adstantium clamor excepit, ut supra stadium volantes corvi in terram deciderent. *Ita Polybius* et *Plutarchus.*

3. *Offensi tamen Ætoli.*] Qui Macedonum regnum ideò volebant exscindi penitus, quòd ab iis primùm Græciæ servitutis jugo fuisset oppressa.

LIBER XXXI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Romani Antiochum Syrum legatione coërcent. A Nabide Græciam liberari jubent. Annibalis nomen Romanis formidabile.*
2. *Annibal, Romanorum insidias fugiens, ad Antiochum cursum dirigit.*
3. *Nabis duobus præliis fractus, post Romanorum discessum, arma movet. Annibalis ad Antiochum de opprimendis Romanis consilium.*
4. *Carthaginienses ab Antiocho sollicitati rem Romanis significant, qui politico stratagemate Annibalem ad Antiocho divellunt.*
5. *Iteratum Annibalis consilium de bello in Italiâ Romanis inferendo.*
6. *Antiochi adulatores Annibalis sana consilia rident: inde subversio Antiochi, qui terrestri et navali prælio à Romanis superatur.*

7. *Scipiones, ducto in Africam exercitu, pacis leges Antiocho præscribunt, quas ipse repudiat.*
8. *Bello reparato, et pugnâ commissâ, cæsis quinquaginta Asiaticorum millibus, Antiochus subactus pacem petit et obtinet.*

CAPUT I.

Romani Antiochum legatione coërcent. A Nabide Græciam liberari jubent.

A.M. 3856. Ol. 145. 3. Urb.C. 555. Ant.C. 196.

MORTUO Ptolemæo [1] Philopatore, rege Ægypti, contemptâque parvuli filii ejus ætate, qui, in spem regni relictus, præda etiam domesticis erat; Antiochus rex Syriæ [2] occupare Ægyptum statuit. [a] Itaque [3] Phœnicen, cæteràsque Syriæ quidem, sed juris Ægyptii, civitates cùm invasisset, [4] legatos ad eum senatus mittit, qui denuntiarent ei, [b] *abstineret regno pupilli, postremis patris precibus fidei suæ traditi.* Quibus spretis, interjecto tempore [5] alia legatio supervenit, quæ, omissâ pupilli personâ, *civitates, jure belli factas populi Romani, in integrum restitui jubebat.* Abnuenti bellum denunciatum quod ille facilè susceptum infeliciter gessit. Eodem tempore et Nabis tyrannus multas Græciæ [6] civitates occupaverat. Igitur senatus, ne uno tempore duplici bello Romanæ vires distinerentur, scripsit Flaminio, si ei videatur, sicuti Macedoniam à Philippo, ita [7] Græciam à Nabide liberet. Ob quam causam imperium ei prorogatum est. Terribile

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm occupâsset Phœnicem, et alias Syriæ urbes, quæ pertinebant ad regem Ægypti.*

[b] *Ut non invaderet regnum pupilli* Ptolemæi, qui *precibus patris morientis commendatus* fuerat *fidei populi Romani.*

NOTÆ.

1. *Philopatore.*] Sic dictus est ironicè, quòd patrem, matrem, fratremque interfecerit.

2. *Occupare Ægyptum.*] Fœdere cum Philippo Macedone sancito, ambo opes et provincias Ægypti inter se partiti sunt, ut narrat Livius.

3. *Phœnicem.*] Recuperatis Cœlosyriæ et Samariæ urbibus ad fontes usque Jordanis, victóque Scopâ Ptolemæi duce, donem obsedit, quam et diuturnâ obsidione, et gravi fame victus Scopas reddidet, et postea cum sociis nudus dimissus est. *Ex Josepho et Hieron.*

4. *Legatos ad eum.*] Marcus Lepidus in Ægyptum missus est, ut regis pueri curam gereret.

5. *Alia legatio supervenit.*] Precibus Attali, qui per legatos quæstus est in Senatu, quòd, dum in bello Macedonico juverat Romanum Consulem, Antiochus regnum suum invasisset: quare rogatus Antiochus, ut à regno Attali abstineret, ex illius finibus deduxit exercitum. *Hæc Livius.* Deinde cùm Græcas urbes in Asiâ occupâsset, jussus à Senatu eas restituere in libertatem, legationem sprevit, fretus societate Ætolorum, Nabidis, et Annibalis.

6. *Civitates occupaverat.*] Præcipuè Argos, urbem id temporis munitissimam.

7. *Græciam à Nabide.*] Flaminius conventum sociarum civitatum Corinthum indixit, in quo explosâ Ætolorum oratione, bellum in Nabidem omnium consensu decretum est.

quippe Antiochi bellum Annibalis nomen faciebat, [a] quem [1] æmuli ejus, *occultis mandatis cum Antiocho inisse societatem*, apud Romanos criminabantur: negantes, *eum æquo animo sub legibus vivere, assuetum imperio, et immoderatâ licentiâ militari: sempérque, tædio quietis urbanæ, novas bellis causas circumspicere:* Quæ etsi falsa nunciata fuissent, apud timentes tamen pro veris habebantur.

CAP. II. Denique senatus metu perculsus, ad speculandos actus Annibalis, [2] legatum in Africam Cnæum Servilium mittit eique tacitis mandatis præcipit, *si posset, eum per æmulos ejus interficeret*, [b] *metúmque invisi nominis tandem populum Romanum liberaret*. Sed res Annibalem non diu latuit, virum ad prospicienda cavendáque pericula paratum; nec minùs in secundis adversa, quàm in adversis secunda cogitantem. [c] Igitur, cùm totâ die in oculis principum legatique Romani, in foro Carthaginiensium obversatus in supremam [d] fuisset, appropinquante vespere, [3] equum conscendit; et [4] rus urbanum, quod propter litus maris habebat, ignaris servis, jussisque ad portam revertentem opperiri, contendit. Habebat ibi naves cum remigibus occulto sinu litoris absconditas: erat et grandis pecunia in eo agro præparata, ut cùm res exegisset, nec difficultas fugam, nec inopia moraretur. [e] Lectâ igitur servorum juventute, quorum copiam [5] Italicorum captivorum numerus augebat, navem conscendit, cursúmque ad Antiochum dirigit. Posterâ die civitas [6] principem

Annibal ad Antiochum fugit.
A.M.3859.
Ol. 146. 2.
Urb.C.558.
Ant.C.193.

INTERPRETATIO.

[a] *Quem æmuli ejus* Carthaginienses *accusabant apud Romanos, quasi inivisset societatem cum Antiocho per legatos clam missos.*

[b] *Et liberaret populum Romanum metu*, quem illi *dabat* Annibal *hostis* illius *infensissimus.*

[c] *Quare cùm tota die usque ad vesperam fuisset in foro Carthaginiensium coram primatibus* civitatis *et legatis Romanis.*

[d] *Diei horam scilicet.*

[e] *Conscendit navem cum servis, quos elegerat ex juvenibus, quorum numerum augebant multi capti in Italiâ.*

NOTÆ.

1. *Æmuli ejus.*] Multi viri principes Carthagine jamdiu Annibalis familiam oderant pessimè, et ipse multorum animos offenderat, quòd et perpetuos anteà judices fecisset annuos, et vectigalia magistratibus eripuisset.

2. *Legatum in Africam.*] Tres Legatos numerat Livius, Caium Servilium, Claudium Marcellum, et Quintum Terentium Culleonem.

3. *Equum conscendit.*] Sub vesperam vestitu forensi ad portam cum duobus tantùm comitibus ignaris consilii tendit.

4. *Rus urbanum.*] Thapsum pervenit terrestri itinere, unde conscensâ navi in Cercinam insulam, inde Tyrum appulit, deinde Antiochiam petiit: unde filio Antiochi salutato, Ephesum, quò jam Antiochus pervenerat, contendit, *teste Livio.*

5. *Italicorum captivorum.*] Hoc vero simile non videtur, cùm inter pacis conditiones, hunc Livius referat, ut Carthaginienses Romanis captivos omnes traderent.

6. *Principem suum.*] Erant Carthaginiensibus Suffetes, qui Consules Romanis; erat etiam Dictator, Quæstor, Prætor, Judices centum, et Senatus, qui senioribus triginta constabat, ut habet Livius multis in locis.

suum, ac tum temporis consulem, in foro expectabat. Quem ut profectum nunciatum est, non aliter quàm si urbs capta esset omnes trepidavêre, exitiosámque sibi fugam ejus ominati sunt. Legatus verò Romanus, quasi bellum jam illatum Italiæ ab Annibale esset, tacitus Romam regreditur, [1] trepidúmque nuncium refert.

Nabis victus bellum renovat. Annibalis de bello consilium.

CAP. III. Interim in Græciâ Flaminius, [2] junctâ cum quibusdam civitatibus societate, Nabidem tyrannum [3] duobus continuis præliis subegit; [a] et [4] graviter fractum, velut exsanguem in regno, reliquit. Sed [5] libertate Græciæ restitutâ, [b] deductisque ab urbibus præsidiis, cùm Romanus exercitus in Italiam reportatus esset, velut vacuâ rursus possessione [6] solicitatus, multas civitates repentino bello invasit. Quibus rebus exterriti [7] Achæi, ne vicinum malum etiam ad se serperet, bellum adversùs Nabidem [8] decernunt, ducémque prætorem suum Philopœmenem, insignis industriæ virum, constituunt: [9] cujus in eo bello tanta virtus enituit, ut opinione omnium [10] Flaminio Romano imperatori compararetur. Eodem tempore Annibal cùm ad Antiochum pervenisset, velut deorum munus excipitur; [c] tantúsque ejus adventu ardor animis regis accessit.

INTERPRETATIO.

[a] *Reliquit in regno victum in gravibus præliis.*

[b] *Cúmque milites revocati essent, qui relicti fuerant ad præsidia urbium.*

[c] *Et Rex Antiochus propter ejus adventum tantum ardorem* belli gerendi *concepit,* et spem victoriæ.

NOTÆ.

1. *Trepidum nuncium refert.*] Romani Annibalem etsi fractum senio, pro igni habebant, cui abesset nihil, nisi qui eum excitaret. *Plutarchus.*

2. *Juncta cum quibusdam.*] Aderant Ætoli, Achæi, Athenienses, Rhodii, Macedones, Thessali, et Eumenes.

3. *Duobus præliis continuis subegit.*] Dum Spartam obsideret Quintius, erumpentibus ex urbe hostibus, secundâ usus est fortunâ: sed hæc leviora prælia non fregêrunt Nabidem.

4. *Graviter fractum.*] Quintius Gytheo occupato jam Spartam ceperat, vixque pauci in angustiis Romanorum impressionem sustinebant, cùm Pythagoras ædificia muris proxima incendi jussit; quo factum est, ut, cadentibus in Romanos tectis, ipsi se in castra receperint. Nabis tamen, Romanorum fortitudine territus, omnia permisit Quintio, qui, benignè usus victoriâ, eum Spartæ regnare voluit, licet Rex Agesipolis ab eo pulsus exularet. *Ità Livius.*

5. *Libertate Græciæ restitutâ.*] Vocato Corinthum Græcorum conventu, libertatem omnibus reddidit, et præsidiis deductis à Chalcide, Acrocorintho, et Demetriade, in Italiam rediit.

6. *Solicitatus.*] Ab Ætolis, qui impatientes otii Philippum, Antiochum, et Nabidem in Romanos acuêrunt.

7. *Achæi.*] Achaia propriè dicitur regio septentrionalis secundùm litus sinûs Corinthiaci, ab Isthmo ad Eliorum agrum.

8. *Decernunt.*] Missis in Gythæum, à Nabide obsessum, militibus.

9. *Cujus in eo bello tanta virtus.*] Multis præliis propter Spartam Philopœmen Nabidem vicit, eóque ab Ætolis occiso, Achæis junxit Spartiatas contra Ætolos qui Spartam invadere cogitabant.

10. *Flaminio Romano.*] Qui victoriis, in Philippum et Nabidem relatis, magnum nomen sibi confecerat.

ut non tam de bello, quàm de præmiis victoriæ cogitaret. Sed Annibal, cui nota Romana virtus erat, negabat *opprimi Romanos nisi in Italiâ posse*. Ad hoc sibi centum naves, et decem millia peditum, et [1] mille equites poscebat, [a] promittens *hâc manu non minùs bellum, quàm gesserit, Italiæ restauraturum, et* [2] *in Asiam regi sedenti, aut victoriam de Romanis, aut æquas pacis conditiones relaturum: quippe et* [3] *Hispanis, bello flagrantibus, ducem tantùm deesse; et Italiam notiorem sibi nunc, quàm pridem fuisse: sed nec Carthaginem quieturam, sociámque se ei sine mora præbituram.*

Carthaginienses de bello monent Romanos, qui Annibalem Antiocho suspectum reddunt.

CAP IV. Cùm regi consilia placuissent, mittitur Carthaginem unus ex comitibus Annibalis, qui in bellum cupidos hortetur. *Annibalémque cum copiis affuturum* nunciet: [b] *nihil*, dicat, *partibus, nisi animos Carthagiensium deesse: Asiam, et vires belli et sumptum præbituram.* Hæc cùm relata Carthaginem essent, nuncius ipse [4] ab inimicis Annibalis comprehenditur, et perductus in senatum cùm interrogaretur, *ad quem missus esset*, [5] Punico ingenio respondit, [6] *se ad universum senatum missum; nec enim hoc opus singulorum, sed universorum esse.* Dum multis diebus deliberant, [c] an eum Romam ad purgandam publicam conscientiam mittant, tacitus conscensâ nave ad Annibalem revertitur: quo cognito, Carthaginienses ultrò rem Romam per legatum deferunt. Romani quoque ad Antiochum [7] legatos misêre, qui sub specie legationis, et regis apparatum specularen-

A.M. 3861.
Ol. 146. 4.
Urb.C.560.
Ant.C. 192.

INTERPRETATIO.

[a] *Promittens se cum hoc exercitu excitaturum tantum bellum in Italiâ contra Romanos, quantùm prius gesserat; et se reportaturum de Romanis vel victoriam. vel justas pacis conditiones, ad Antiochum in Asiâ quiescentem.*

[b] *Dicat nihil deesse principibus ad bellum paratis, nisi ut Carthaginienses illis faveant, et Antiochum,* regnantem *in Asiâ, daturum et exercitus et sumptus ad bellum gerendum.*

[c] *An eum mittant Romam,* ut probent Romanis *rempublicam non esse consciam criminis* Annibalis.

NOTÆ.

1. *Mille equites.*] De equitibus nihil habent Appianus et Livius, qui peditum millia sexdecim Annibalem petiisse volunt.

2. *In Asiam regi sedenti.*] Auctor ita men fuit Antiocho, si Livio credimus, ut in Græciam exercitum transportaret.

3. *Hispanis bello flagrantibus.*] Quibus acre bellum diu cum Catone fuerat, et etiam nunc erat cum Fulvio Nobiliore.

4. *Ab inimicis Annibalis.*] Carthaginis cives duas in factiones erant divisi, quarum altera Annibali infensissima cujus princeps erat Hanno; altera ipsi favebat; quæ ab illius patre Amilcare, cognomento Barca, Barchina dicebatur.

5. *Punico ingenio respondit.*] Non quòd ille Pœnus esset, sed quòd inter Pœnos versaretur: fuit enim Aristo mercator Tyrius, *ex Appiano.*

6. *Sed ad universum senatum.*] Quò faciliùs Senatum populo suspectum redderet, tabellas supra sedem magistratûs sub vesperam suspendit, in quibus scripserat se privatim ad neminem, sed ad senatum publicè missum; deinde tertiâ vigiliâ navem conscendit, *auctore Livio.*

7. *Legatos misêre.*] Paullum Sulpicium, P. Villium, et P. Ælium. Addunt Livius, Appianus, Zonar, et Valer. Max. Africanum, qui dum cum Annibale colloquitur,

tur, et Annibalem aut Romanis mitigarent, [a] aut assiduo colloquio suspectum invisúmque regi redderent. Itaque legati cùm [1] Ephesi convenissent ad Antiochum, mandata ei senatûs tradunt. Dum responsum expectant, omnibus diebus assidui circa Annibalem fuêre, dicentes *timidè eum à patriâ recessisse, cùm pacem Romani, non tam cum republicâ ejus, quàm cum eo factam, summa fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quàm patriæ amore gessisse,* [b] *cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur. Has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi causas esse.* Inde res gestas ejus laudare. Quorum sermone lætus, sæpiùs cupidiúsque cum legatis colloquebatur, ignarus quòd familiaritate Romanâ odium sibi apud regem crearet. Quippe Antiochus, tam assiduo colloquio reconciliatam ejus cum Romanis gratiam existimans, nihil ad eum, sicuti solebat, referre; expertémque totius consilii, veluti hostem proditorémque suum, odisse cœpit. [c] Quæ res tantum apparatum belli, cessante imperatoriâ arte, corrupit. Senatûs mandata fuerant, ut [2] *contentus terminis Asiæ esset, ne ipsis ingrediendi Asiam necessitatem imponeret.* Quibus spretis, non accipiendum bellum statuit, sed inferendum.

Annibal vult bellum inferre in Italiam.

AM 3868. Ol. 157. 2. Urb.C. 562. Ant. C. 189.

CAP. V. Dicitur, quum frequenter de bello consilium habuisset, remoto Annibale, tandem eum vocari jussisset, non ut ex sententiâ ejus aliquid ageret, sed ne per omnia eum sprevisse videretur; [3] omnibúsque perrogatis [4] postremum interrogâsse: Quo ille animadverso, *intelligere se professus est, non quia egeat consilio, sed ad supplendum numerum sententiarum se vocatum:*

INTERPRETATIO.

[a] *Aut redderent illum suspectum regi, assiduè cum eo colloquendo.*

[b] *Cum optimus quisque debeat vitam fundere* pro patriâ.

[c] *Quod effecit, ne bellum tanto apparatu* illatum *benè succederet, quia deerat dux peritus artis* militaris.

NOTÆ.

[a] b eo quæsiisse fertur, quem maximum imperatorem crederet. Annibal primas Alexandro Macedoni, secundas Pyrrho, tertias sibi tribuit. Tum subridens Scipio, Quidnam tu diceres, inquit, si me vicisses, Annibal? Cui subjecit ille, non primas Alexandro, sed mihi tribuerem.] *Hæc refert Plutarchus.*

1. *Cum Ephesi convenissent.*] Ægrotante Sulpicio, solus Villius Apameæ occurrit Antiocho, qui auditâ filii morte colloquia diremit, quæ tamen paulò pòst Ephesi renovata.

2. *Ut contentus terminis Asiæ.*] Ut Græcos omnes in Asiâ legibus suis vivere, et sui juris esse sineret. Quibus spretis, Rhodios, Byzantios, Cysicenos Romanis fœdere jungi permisit: Ætolos verò et Ionas Asiæ regibus parere solitos, eodem jure esse voluit: quod cùm non probarent Legati, re infectâ, Romani redierunt, *teste Appiano.*

3. *Omnibus perrogatis.*] *Perrogare* est, omnes peragere sententias: quo verbo utuntur Livius et Tacitus, ubi *prærogare* male legitur.

4. *Postremum interrogâsse.*] Primus tamen sententiam rogatus est, *ex Appiano.*

tamen et odio Romanorum, et amore regis, apud quem solum tutum sibi exilium relictum sit, se viam gerendi belli edisserturum. [a] Veniam deinde libertati præfatus, *nihil se aut consiliorum, aut cœptorum præsentium, probare ait : neque sedem belli Græciam sibi placere, cùm Italia uberior materia sit : quippe Romanos vinci non nisi armis suis posse ; nec Italiam aliter, quàm Italicis viribus subigi : siquidem diversum cæteris mortalibus esse illud hominum et belli genus.* [b] *Aliis bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepisse occasionem loci temporísque, agros diripuisse, urbes aliquas expugnâsse : cum Romano, seu occupaveris prior aliqua, seu viceris, tum etiam cum victo et jacente luctandum esse. Quamobrem, si quis eos in Italiâ lacessat, suis eos opibus, suis viribus, suis armis posse vincere, sicut ipse fecerit.* [c] *Sin verò, quis illis Italiâ velut fonte virium cesserit, perinde falli, ac si quis amnes non ab ipsis fontium primordiis derivare, sed concretis jam aquarum molibus avertere vel exsiccare velit. Hæc et secreto se censuisse, ultróque ministerium consilii sui obtulisse : et nunc præsentibus amicis ideò repetîsse, ut scirent omnes rationem cum Romanis gerendi belli ; eósque foris invictos, domi fragiles esse. Nam* [1] *priùs illos urbe quàm imperio ; priùs Italiâ quàm provinciis exui posse : quippe et a Gallis captos, et à se prope deletos esse : neque se unquam victum priùs, quàm terris eorum cesserit. Reverso Carthaginem, statim cum loco* [2] *fortunam belli mutatam.*

Antiochus terrestri navalique prælio vincitur.

CAP. VI. Huic sententiæ obtrectatores amici regis erant ; non utilitatem rei cogitantes, sed verentes, ne probato consilio ejus, primum apud regem locum gratiæ occuparet. Et Antiocho non tam consilium quàm auctor displicebat, ne gloria victoriæ Annibalis, non sua esset. Omnia igitur variis assentantium adulationibus corrumpebantur : nihil consilio, vel ratione agebatur. Rex ipse, [3] per hyemen in luxuriam lapsus, novis quo-

INTERPRETATIO.

[a] *Petit à rege ut veniam sibi daret, si fortè liberiùs loqueretur.*

[b] *Valere plurimùm ad alia bella feliciter gerenda, si prior vel tempus vel locum commodum occupaveris, vastaveris agros, urbes aliquas expugnaveris ; sed etiam si Romanos, viceris, vel urbes ceperis, tum etiam pugnandum esse cum iis* quos putabas *victos et jacentes.*

[c] *Si quis verò permiserit illos possidere Italiam,* unde sumebant *omnes vires ; illum tam falli, quàm si vellet exsiccare vel avertere amnes,* non incipiendo ab iis locis, in *quibus fontes oriuntur,* sed ab iis, *in quibus simul juncti magnum fluvium efficiunt.*

NOTÆ.

1. *Priùs illos urbe quàm imperio.*] Sic apud Velleium dux Samnitium Pontius Telesinus dicebat, delendam esse Romam, adjiciens nunquam defuturos raptores alienæ libertatis lupos, nisi sylva, in quam refugere solerent, exscinderetur.

2. *Fortunam belli mutatam.*] Non procul ab Adrumeto decretorio certamine penitus devictus est Annibal fortitudine Scipionis, Lælii, et Masinissæ.

3. *Per hyemem in luxuriam lapsus.*] Antiochus enim occupatis Dimetriade Chalcide, et aliis urbibus, quasi re benè gestâ, hyemem in deliciis Chalcide traduxit.

tidie nuptiis deditus erat. Contrà, Acilius Romanus consul, qui ad hoc bellum missus erat, copias, arma, cæteráque bello necessaria, summâ ope et industriâ parabat: civitates socias confirmabat, dubias illiciebat: nec alius exitus belli, quàm apparatus utriúsque partis fuit. Itaque [1] primâ belli congressione, cùm cedentes suos rex cerneret, non laborantibus auxilium tulit; sed [2] fugientibus se ducem præbuit, castráque ditia victoribus reliquit. Deinde, cùm in Asiam, prædâ Romanis occupatis, fugiendo pervenisset, pœnitere neglecti consilii cœpit; revocatóque in amicitiam Annibale, omnia ex sententiâ ejus agere. Interim nunciatur, [3] Æmilium, Romanorum ducem, cum octoginta rostratis navibus in bellum navale à senatu missum, adventare: quæ res illi spem restituendæ fortunæ dedit. Itaque priusquàm sociæ civitates ad hostes deficerent, [4] decernere navali prælio statuit, sperans cladem in Græciâ acceptam novâ posse victoriâ aboleri. Traditâ igitur Annibali classe, prælium committitur: sed [5] nec Asiani milites Romanis, neque naves eorum pares rostratis navibus fuêre: [6] minor tamen clades ducis solertiâ fuit. [a] Romam [7] nondum opinio victoriæ venerat, et idcircò in consulibus creandis suspensa civitas erat.

INTERPRETATIO.

[a] *Cives dubitabant quos Consules eligerent, quia nondum fama de victoriâ* relata *Romam pervenerat.*

NOTÆ.

1. *Primâ belli congressione.*] Cùm omnia cedere Romanis videret Antiochus, relictâ Chalcide petit Thermopylas, unde accivit Ætolos, qui juga montium occuparent, dum ipse fauces defenderet; ne Romanis pateret aditus, cum consul Acilius Glabrio, hostes fortiter aggressus, in castra pepulit, unde expelli vix potuissent, nisi Portius Cato legatus consulis Ætolis, qui juga obsederant, in fugam conjecisset.

2. *Fugientibus se ducem præbuit.*] In os ictus lapide Antiochus, excussisque dentibus, Elateam, tum Chalcidem, deinde Ephesum fugit; dum Acilius direptis illius castris, Eubœam, Heracleam ex Ætolis, aliásque Græciæ civitates, seu vi, seu metu, recepit.

3. *Æmilium.*] Regillum prætorem, qui recens multas naves ex Italiâ Livii Salinatoris classi junxerat.

4. *Decernere navali prælio.*] Contra Antiochum quinquies pugnatum est. 1. Attilius classis Romanæ præfectus Isidorum ducem ad Andrum superavit. 2. Livius Salinator Polyxenidam ad Phocæam. 3. Polyxenidas, simulatâ proditione, ad Samum Pisistratum Rhodiorum ducem. 4. Rhodii, classe reparatâ, Annibalem et Apollonium ad Eurymedontem Pamphyliæ fluvium. 5. Æmilius Eumenes, et Rhodii Polyxenidam ad Myonnesum magnâ clade vicerunt.

5. *Nec Asiani milites Romanis.*] Duo prælia confundit Justinus: nec enim in Romanos, sed in Rhodios ad Eurymedontem pugnavit Annibal, qui jam in cornu sinistro vicerat, dum, superato dextro cornu, ab universâ classe oppressus fugam capessivit: Polyxenidas verò ad Myonnesum cum Romanis et Rhodiis decertavit, hi naves 80, ille 92 habebat; sed Romani militum robore, Rhodii agilitate navium, et arte remigum, Asianos superabant.

6. *Minor tamen clades.*] 42 Naves amissæ, quarum 13 captæ, cæteræ vel incensæ vel demersæ, duæ Romanorum fractæ, una Rhodiorum capta.

7. *Nondum opinio victoriæ.*] Fallitur Justinus; eodem enim anno et Scipio consul in Græciam missus est, et Æmilius prætor classi præfectus est.

CAP. VII. Sed adversùs Annibalem ducem quis melior quàm [1] Africani frater crearetur, cùm vincere Pœnos opus Scipionum esset? Creatur igitur consul Lucius Scipio, [2] eíque datur legatus frater Africanus, [a] ut intelligeret Antiochus, non majorem fiduciam se in Annibale victo, quàm Romanos in victore Scipione habere. [b] Trajicientibus in Asiam Scipionibus exercitum, [3] jam utrobíque profligatum bellum nunciatum est, victúmque Antiochum terrestri, Annibalem navali bello invenêrunt. Primo igitur adventu eorum, [4] legatos, pacem petentes, ad eos Antiochus mittit, peculiare donum Africano [5] ferentes, ipsius [6] filium, quem rex parvo navigio trajicientem ceperat. Sed Africanus *privata beneficia à rebus publicis secreta esse* dixit; *aliáque esse patris officia, alia patriæ jura, quæ non liberis tantùm, verùm etiam vitæ ipsi præponantur.* [c] *Proinde gratum se munus accipere, privatóque impendio munificentiæ regis responsurum. Quod ad bellum pacémque pertineat, nihil neque gratiæ dari, neque de jure patriæ decidi posse*, respondit. Nam neque de redimendo filio unquam tractavit, nec senatum de eo agere permisit: sed, ut dignum majestate ejus erat, *armis se recepturum filium* dixerat. Post hæc leges pacis dicuntur; *ut Asia Romanis cederet; contentus Syriæ regno esset; naves*

Antiochus pacis conditiones repudiat.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut cognosceret Antiochus se non debere potiùs sperare victoriam à fortitudine Annibalis, quàm Romanos à virtute Scipionis, qui illum vicerat.*

[b] *Dum Scipiones transportant exercitum in Asiam, ipsis nunciatum est* Antiochum *terrestri navalique prælio superatum fuisse.*

[c] *Respondit munus esse sibi gratum, quod filium remiserit, et se responsurum liberalitati regis privatis opibus: sed, quod spectaret ad bellum et pacem, nullam gratiam dare se posse* Antiocho, *quia* Roma *patria sua nil amittit de jure suo* ob munus privatum.

NOTÆ.

1. *Africani frater.*] L. Cornelius Scipio, quem rei militaris imperitum dicit Appianus: quod tamen vero simile non videtur, cùm tot annis, duce Africano fratre, in Hispaniâ et Africâ meruerit, *teste Livio.*

2. *Eique datur legatus frater.*] Creati consules fuêrunt Lælius, et L. Scipio, quorum alter Africani frater, alter amicus: Græciam utérque cupiebat, cùm frequenti Senatu dixit Africanus, se fratri suo legatum fore, si Græciam ipsi decrevissent.

3. *Jam utrobique.*] De terrestri victoriâ Romam allatum fuerat.

4. *Legatos pacem petentes.*] Heraclidem Byzantium, qui Antiochi nomine spondebat se nihil moturum in Græciâ, cessurum urbibus Asiæ, de quibus diceptatum fuerat, et impensarum mediam partem persoluturum.

5. *Ferentes ipsius filium.*] Non eo tempore Scipionis filium, sed paulò pòst remisit, dum Scipio Elæam delatus ægrotaret: quod tam gratum accidit Africano, ut auctor regi fuerit, ne in aciem priùs descenderet, quàm in castra se rediisse audiisset.

6. *Filium.*] Illum Pub. Æmilii filium facit Appianus, à Scipione adoptatum sed malè, fuit enim Scipionis filius captus ab Antiocho, dum è Græciâ in Asiam trajecit, qui posteà Æmilii filium adoptavit.

universas, captivos et transfugas traderet; sumptúmque omnem belli Romanis restitueret. Quæ cùm nunciata Antiocho essent, *nondum ita victum se esse* respondit, *ut spoliari se regno pateretur*, [a] *bellíque ea irritamenta, non pacis blandimenta esse.*

Victus iterum Antiochus pacem petit et obtinet.
A.M. 3864.
Ol. 147. 3.
Urb.C.563
Ant.C.188.

CAP. VIII. Igitur, cùm ab utrísque bellum pararetur, [1] ingressíque Asiam Romani [2] Ilion venissent, mutua gratulatio Iliensium ac Romanorum fuit. Iliensibus *Æneam cæterósque cum eo duces à se profectos*; Romanis *se ab his procreatos* referentibus. Tantáque lætitia omnium fuit, quanta esse post longum tempus inter parentes et liberos solet. Juvabat Ilienses, nepotes suos, Occidente et Africâ domita, Asiam ut avitum regnum vindicare; *optabilem Trojæ ruinam fuisse* dicentes, *ut tam feliciter renasceretur.* [b] Contrà Romanos, avitos lares, et incunabula majorum, templáque ac deorum simulacra, inexplebile desiderium videndi tenebat. [3] Profectis ab Ilio Romanis, Eumenes rex [4] cum auxiliis occurrit: nec multò post [5] prælium cum Antiocho commissum. Cùm [6] in dexteriore cornu pulsa legio Romano, majore dedecore, quàm periculo ad castra fugeret, [7] M. Æmilius tribunus militum ad tutelam castrorum relictus, *armari milites suos, et extra vallum progredi* jussit strictísque gladiis fugientibus minari, *morituros* dicens, *nisi in prælium revertantur; infestioráque sua quàm hostium castra inventuros.* Attonita tam ambiguo periculo legio, comitantibus commilito-

INTERPRETATIO.

[a] *Et hæc proponi à Romanis, ut bellum accenderetur, non ut pax fieret.*

[b] *Contrà, Romani ardebant desiderio inexplebili videndi lares avitos, et incunabula majorum, templáque et statuas deorum.*

NOTÆ.

1 *Ingressi Asiam.*] Occupatâ Lysimachiâ, quam imprudenter deseruerat Antiochus, per Chersonesum et Hellespontum, Eumenis operâ, non obsistente Antiocho, trajecerant.

2. *Ilion venissent.*] Urbem Phrygiæ minoris, juxta montem Idam et oram litoralem.

3. *Profectis ab Ilio Romanis.*] Ad caput amnis Caïci tendit Scipio, Hermúmque, non procul à Magnesiâ, juxta montem Sipylum transgressus est, ubi castra posuerat Antiochus.

4. *Cum auxiliis occurrit.*] Eumenes copias jam diu cum Romanis junxerat.

5. *Prælium cum Antiocho commissum.*] Dum certamen Antiochus detrectat, convocati ad consilium à Domitio legato milites conclamant undique, duceret ex templo in hostem: quare aciem instruxit ut castra per fossas invaderet: tum Antiochus, ne suorum minueret animos, eductis copiis, pugnæ copiam fecit.

6. *In dexteriore cornu.*] Dum cornu sinistrum Eumenes, cum Cretensibus sagittariis, clamore et missilibus vertit in fugam, Antiochus in dextro Romanos in castra fugere compulit.

7. *M. Æmilius tribunus militum.*] Qui cum duobus millibus Thracum et Macedonum dum instanti regi acriter resisteret, Attalus Eumenis frater, fugato dextro cornu, tantam impressionem fecit, ut Antiochus novam è castris aciem existimans, converso equo, fugerit, primùm Sardos, tum Apameam, deinde, superato Tauro, in Syriam.

nibus, qui fugere eos prohibuerant, in prælium revertitur, magnâque cæde editâ, initium victoriæ fuit. [1] Cæsa hostium quinquaginta millia, capta undecim, [a] Antiocho pacem petenti, [2] nihil ad superiores conditiones additum, [3] Africano prædicante, neque Romanis, si vincantur, animos minui; neque, si vincant, secundis rebus insolescere. Captas civitates [4] inter socios divisêre Romani, [b] aptiorem gloriam, quàm possessiones voluptarias judicantes: quippe victoriæ gloriam Romano nomini vindicandam; opum luxuriam sociis relinquendam.

INTERPRETATIO.

[a] *Dum Antiochus pacem petit, nihil additum ad conditiones* quas Africanus *priùs proposuerat.*

[b] *Judicantes* reipublicæ *utilius esse* possidere *gloriam quàm regiones* aptas ad fovendas *voluptates:* efficiendum *enim* esse, ut *gloria ob victoriam* relatam *tribueretur Romanis; opes verò*, quæ pariunt *luxuriam, sociis relinquerentur.*

NOTÆ.

1. *Cæsa hostium quinquaginta millia.*] Septuaginta peditum millia habebat Antiochus, *ex Appiano*, quibus duodecim millia equitum addit Livius; Romanis triginta millia peditum, *ex Appiano*, sociis viginti duo millia peditum, equitatus minor tribus millibus fuit, *ex Livio*: quinquaginta millia peditum cæsa, equitum quatuor millia, mille et quingenti capti. Ex Romanis trecenti pedites, viginti quatuor equites, ex Eumenianis viginti quinque cecidêrunt. Romani milites, direptis castris, clamabant, *Fuit rex Antiochus magnus.*

2. *Nihil ad superiores conditiones additum.*] Legatis respondit Africanus *Europâ abstinete Asiâque omni, quæ cis Taurum est, discedite; pro impensis in bellum factis, quindecim millia talentorum Euboïcorum dabitis*, id est, 21 milliones Francorum. Deinde jussus est Antiochus 20 obsides tradere, et inter eos Annibalem et Theontam Aetolum: statutúmque est, ne ipsi, seu naves, seu elephantos, ultra statutum numerum habere liceret. Acceptis conditionibus pacis Antiochus benignè sibi à populo Romano factum dixisse fertur, quòd, magnâ curâ liberatus, modicis regni terminis uteretur. Quæ pluribus narrant *Livius et Appianus.*

3. *Africano prædicante.*] Qui prœlio non adfuerat, sed ab Elæâ, ubi primùm viæ pati laborem potuit, Sardeis venerat.

4. *Inter socios divisêre Romani.*] Dum inde Eumenes ipse sibi, hínque Rhodiorum legati Rhodiis, quæ Antiocho erepta fuerunt, tribui poscerent; decrevit Senatus; ut Lycia et Caria, usque ad Meandrum, Rhodiis; civitates aliæ, quæ Attali vectigales fuissent, Eumeni cederent: quæ verò Antiocho paruissent priùs, sui juris essent, ut referunt *Livius* et *Polybius.*

LIBER XXXII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Ætoli libertate spoliantur. Bellum inter Messenios et Achæos, Philopœmenes captus et veneno interemptus: unde Messeniorum clades.*
2. *Antiochus Syrus, dum sacrilegio sibi providere putat, interficitur. Senatus Romanus Philippo parcit, ob Demetrii filii virtutem; cui Perseus frater invidet, et Demetrium impiis artibus de medio tollit.*
3. *Philippi obitus: et belli apparatus adversùs Romanos, Gallis ad hujus belli societatem pertractis: de quorum migrationibus subjicitur narratio.*
4. *Bellum inter Prusiam et Eumenem, in quo Annibalis operâ Prusias superior evadit. Pace inter reges sancitâ, Romani Annibalem persequuntur. Is, hausto veneno, legationem morte prævenit. Adjunctum ejusdem Annibalis elogium.*

CAPUT I.

Ætoli libertate spoliantur. Bellum inter Messenios et Achæos. Mors Philopœmenis.

ÆTOLI, qui Antiochum in bella Romana impulerant, victo [a] eódem, soli adversùs Romanos, et viribus impares, et omni [1] auxilio destituti, remansêrunt: Nec multò [2] pòst victi, libertatem, quam illibatam, adversùs dominationem Atheniensium et Spartanorum, inter tot Græciæ civitates soli retinuerant, [3] amisêrunt. [b] Quæ conditio tantò amarior illis,

INTERPRETATIO.

[a] Antiochô *scilicet.* [b] *Quæ amisso libertatis attulit illis dolorem tantò majorem quantò diutiùs eam conservârant.*

NOTÆ.

1. *Auxilio destituti, remanserunt.*] Legati ab Ætolis Romam de pace missi, dum beneficia in populum Romanum collata, et in bello Philippico fortitudinem suam paulò magnificentiùs quàm par esset, prædicant; continuò jussi sunt templo, eo die Româ, intra quindecim dies Italiâ excedere, iisque bellum decretum est, ut testatur Livius.

2. *Post victi.*] Cùm Aetolia Fulvio Consuli obvenisset, ipse, Ambraciâ obsidione cinctâ, Ætolorum conatus sæpè refutavit: quare, usi deprecatoribus Atheniensibus et Rhodiis, pacem iterùm petiêrunt.

3. *Amisêrunt.*] Conventum est, ut quingenta Euboïca talenta darent, captivi et perfugæ Romanis redderentur, ne aliquam urbem Ætoli sui juris facerent, quæ in amicitiam populi Romani venisset.

quantò serior fuit, reputantibus tempora illa, quibus tantis Persarum opibus domesticis viribus restiterant; quibus Gallorum violentiam, Asiæ, Italiæque terribilem, Delphico bello fregerant. Quæ gloriosa recordatio magis desiderium libertatis augebat. Dum hæc aguntur, medio tempore inter Messenios et Achæos de principatu primò [1] dissensio, [2] mox bellum ortum est. In eâ [3] nobilis Achæorum Philopœmenes imperator capitur; non quia pugnando vitæ pepercerit, sed, dum suos [4] in prælium revocat, in transitu fossæ equo præcipitatus, à multitudine hostium oppressus est, [5] quem jacentem Messenii, seu metu virtutis, seu verecundiâ dignitatis, interficere ausi non fuêrunt. [a] Itaque læti, velut in illo omne bellum confecissent, captivum per universam civitatem, in modum triumphi, circumduxêrunt, effuso obviàm populo, ac si suus, non hostium imperator, adventaret. Nec victorem Achæi avidiùs vidissent, quàm victum hostes vidêrunt. Igitur eundem in theatrum duci jussêrunt, ut omnes contuerentur quem potuisse capi incredibile singulis videbatur. Inde in carcerem deducto, verecundiâ magnitudinis ejus [6] venenum dedêrunt: quòd ille lætus, ac si vicisset, accepit; quæsito priùs, *an Lycortas præfectus Achæorum*, quem secundum à se esse scientiâ rei militaris sciebat, *incolumis effugisset?* [b] Quem ut accepit evasisse, *non in totum* dicens *consultum malè Achæis*, expiravit. Nec multò pòst, repa-

A.M. 3865. Ol. 147. 4. Urb.C. 594. Ant.C. 187.

A.M. 3871. Ol. 149. 2. Urb.C. 570. Ant.C. 181.

INTERPRETATIO.

[a] *Quare, velut si omne bellum finitum esset per illius captivitatem, eum deduxêrunt per totam urbem.*

[b] *Ubi audivit illum fugisse è pugnâ* incolumem, *expiravit, dicens, res Achæorum non omninò malè habere.*

NOTÆ.

1. *Dissensio.*] In Achæorum societatem recepti nuper Messenii ab eorum concilio desciverant, id agente Dinocrate homine improbo, et privatim infenso Philopœmeni.

2. *Mox bellum ortum est.*] Dum Coronam, *ex Livio*, seu Colonidem, *ex Plutarcho*, Messeniæ urbem, Dinocrates occupare cogitat: Philopœmenes annum agens septuagesimum, licèt febri laborans, Argis Megalapolim stadia ampliùs quadraginta distantem uno die contendit.

3. *Nobilis.*] Et victoriarum numero, et Prætoris dignitate; octavam enim id temporis Præturam gerebat.

4. *In prælium revocat.*] Fugato Dinocrate cum Messenii 500 supervenissent veritus Philopœmenes, ne circumveniretur, per loca impedita se recipiebat: sed, dum subinde in hostem irruit, fortè prolapsus equus ipsum effudit in terram, ubi capite ad saxum alliso, sine voce jacuit. *Ita narrat Plutarchus.*

5. *Quem jacentem.*] Vix apertis oculis caput sustulerat, cùm à Messeniis, manibus revinctis post terga, captivus adductus est.

6. *Venenum dedêrunt.*] Dum illum reposcunt Achæi, metuens Dinocrates, ne quâ fortè pactione redderetur, primis tenebris famulum cum veneno mittit in carcerem, ubi morbo jacebat Philopœmenes, qui animadverso homine erexit se ad sedendum, acceptóque poculo, impavidus venenum bibit; *teste Plutarcho.*

rato bello, [1] Messenii vincuntur pœnásque interfecti Philopœmenis [2] pependêrunt.

Antiochus occiditur. Senatus Philippo parcit ob Demetrium, qui à Perseo occiditur.
A.M.3866.
Ol. 148. 1.
Urb.C.565.
Ant.C.186.

CAP. II. Intereà in Syriâ rex Antiochus, cùm gravi tributo pacis à Romanis victus oneratúsque esset, seu inopiâ pecuniæ compulsus, seu avaritiâ solicitatus, [a] quia sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis excusatiùs sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte [3] templum Elymæi Jovis agressus est. Quâ re proditâ, concursu [4] insularium, cum omni militiâ [5] interficitur. Romæ, cùm multæ Græciæ civitates, [6] questum de injuriis Philippi regis Macedonum venissent, et desceptatio in senatu inter Demetrium Philippi filium, quem pater ad satisfaciendum senatui miserat, et legatos civitatum esset; turbâ querelarum confusus adolescens, repentè obticuit. Tunc senatus verecundiâ ejus motus, quæ probata etiam anteà, cùm obses Romæ esset, omnibus fuerat, causam illi donavit: atque ita modestiâ suâ Demetrius veniam patri, non jure defensionis, sed patrocinio pudoris obtinuit: quod ipsum decreto senatûs significatum est, ut appareret non tam absolutum regem, quàm [7] donatum filio patrem. [b] Quæ res Demetrio non gratiam legationis, sed odium ob-

INTERPRETATIO.

[a] *Sperabat enim* populos *faciliùs excusaturos sacrilegia quæ committeret; quia cogebatur magna tributa pendere Romanis.*

[b] *Quod non conciliavit* Demetrio *amorem* patris *ob gratiam* ipsi obtentam in hâc *legatione sed* illius *odium.*

NOTÆ.

1. *Messenii vincuntur.*] Lycortas Achæorum Prætor, vastatis Messeniorum finibus, tantis eos cladibus affecit, ut in eorum urbem, vel ab invitis, receptus fuerit.

2. *Pependêrunt.*] Dinocrates sibi ipsi manus intulit; Messeniorúmque primates à Lycortâ in vincula conjecti; Philopœmenis cineres cum funebri apparatu ad Achæos relati, urnam ferente Polybio Lycortæ filio, qui Romanam scripsit Historiam. Vult Orosius Philopœmenem occisum in Siciliâ, sed male: Messana quippe Siciliæ eum in fraudem induxit.

3. *Templum Dydymæi Jovis.*] Jovis Elymæi meliùs legeris. *Grævius.*

4. *Insularium.*] Id est, incolarum: insulares enim vocat Templi custodes et accolas; Templa enim deorum à Veteribus insulas dici certum est. Ex *off.*

5. *Interficitur.*] Dum Antiochus adversùs Elymæos pugnat cum omni exercitu deletus est, Hieronymo credimus; cui consentit Strabo; non tamen Jovis, sed Beli templum meminit; quod de Antiocho Magno Hieronymus, Scaliger de Epiphane memorat. Aurelius Victor Antiochum vult occisum à satellitibus, quos in convivio temulentus pulsaverat. Ejus mortem, ut incompertam, Livius et Appianus omisêrunt.

6. *Questum de injuriis Philippi.*] Dum Thessali, Eumenes et Rhodii per legatos in Senatu querūntur, quòd Philippus eorum urbes vel opprimeret, vel impositis præsidiis contra jus retineret; Senatus, missâ legatione, res ita composuit, ut Philippus iis urbibus cederet, quæ sui non essent juris; quòd cum ille præstare cunctaretur, civitatum legati instare acrius; quare missus à patre Demetrius, qui Romanorum leniret animos. *Hæc Polybius et Livius.*

7. *Donatum filio patrem.*] Decreto additum est: *Integra omnia Philippo esse cum Populo Romano, beneficio Demetrii filii.*

trectationis comparavit. Nam apud [1] fratrem Perseum æmulatio illi invidiam contraxit; [a] et apud patrem nota absolutionis causa offensæ fuit, indignante Philippo, plus momenti apud senatum personam filii, quàm auctoritatem patris, ac dignitatem regiæ majestatis habuisse. Igitur Perseus, perspectâ patris ægritudine, quotidie absentem Demetrium apud eum criminari; et primò invisum, pòst etiam suspectum reddere: nunc amicitiam Romanorum, [2] nunc proditionem ei patris objectare. Ad postremum, insidias sibi ab eo paratas confingit: ad cujus rei probationem immittit indices, [3] testes subornat, et facinus quod objicit, admittit. Quibus rebus compulso [4] ad parricidium patre, funestam omnem regiam facit.

A.M.3871. Ol. 149. 2. Urb.C.570. Ant.C.181.

A.M.3873. Ol. 149. 4. Urb.C.572. Ant C.179.

CAP. III. Occiso Demetrio, sublatóque æmulo, non negligentior tantùm Perseus in patrem, verùm etiam contumacior erat; nec hæredem regni, sed regem se gerebat. His rebus offensus Philippus, impatientiùs in dies mortem Demetrii dolebat: tunc et insidiis se [5] circumventum suspicari, [6] testes indicésque torquere: atque ita, cognitâ fraude, non minùs scelere Persei, quàm innoxiâ Demetrii morte cruciabatur: [7] peregissétque ultionem, nisi morte præventus fuisset. Nam brevi pòst tempore, morbo ex ægritudine animi contracto, [8] decessit, relicto magno belli apparatu adversùs Romanos, quo posteà

Philippi obitus. Apparatus ad bellum. De Gallorum migrationibus.

A.M.3875. Ol. 150. 2. Urb.C.574. Ant.C.177.

INTERPRETATIO.

[a] *Et absolutio, patri data* propter filium, *causa fuit cur offenderetur in* eum.

NOTÆ.

1. *Apud fratrem Perseum.*] Philippi ex legitima uxore Demetrius, ex pellice Perseus filius fuit, quam Plutarchus Gnatheniam Argivam saltatricem nominat, cujus fœtum uxor Philippi sibi supposuerat, Perseum natu minorem facit Pausanias; sed majorem probabiliùs dixerim, *ex Livio et Polybio.*

2. *Nunc proditionem.*] Quasi cum Romanorum auxilio Philippum è regno dejicere meditaretur.

3. *Testes subornat.*] Legatos suæ fraudis participes Romam misit, qui literas ante profectionem meditatas, quasi Titi Quintii nomine, Philippo attulêrunt, quibus ille veniam deprecabatur, si quid Demetrius, regni cupiditate prolapsus, secum in patrem egisset, se tamen impii consilii auctorem non fuisse.

4. *Ad parricidium patre.*] Allatis his literis, dum fugam Demetrius fratris iram metuens cogitat, illius amici in custodiam conjecti, necatique; ipse vinculis onustus, Heracleam missus est, ubi, exhausto in cœnâ veneno, patris crudelitatem incusans, injectis in caput tapetibus, suffocatur. *Hæc Livius et Orosius.*

5. *Circumventum suspicari.*] Aderat Philippo Antigonus, Antigoni tutoris ex fratre nepos, qui Perseum oderat pessimè, ex eo Philippus fictas nomine Quintii literas, aliáque Demetrio ascripta cognovit.

6. *Testes indicésque torquere.*] Comprehensus Philocles nescio quis literarum auctor, qui tormentorum metu rem omnem patefecit.

7. *Peregissétque ultionem.*] In Thraciâ sibi timens Perseus aberat; dum Philippus, urbes lustrans Macedoniæ, populis et præfectis commendat Antigonum, ut eum, ejecto Perseo, regem recipiant.

8. *Decessit.*] Demetriade Thessalonicam profectus venit Amphipolim, ubi gravi

Perseus usus est. Nam et Gallos [1] Scordiscos ad belli societatem perpulerat: fecissétque Romanis grave bellum, nisi decessisset. Namque Galli, bello adversùs Delphos infeliciter gesto, in quo majorem vim numinis, quàm hostium senserant, amisso Brenno duce, pars in Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Inde per eadem vestigia quà venerant, antiquam patriam repetivêre. Ex his manus quædam in confluente [2] Danubii [3] et Savi consedit, *Scordiscosque* se appellari voluit. [4] Tectosagi
A.M. 3948. Ol. 168. 3. Urb. C. 647. Ant. C. 104. autem, cùm in antiquam patriam [5] Tolosam venissent, comprehensíque pestiferâ lue essent, non priùs sanitatem recuperavêre, quàm aruspicum responsis moniti, aurum argentúmque bellis sacrilegiísque quæsitum, in Tolosensem lacum mergerent. Quod omne [6] magno pòst tempore [7] Cepio Romanus consul abstulit. [8] Fuêre autem argenti pondo centum [a] decem millia, auri pondo quinquies decies [b] centum millia. [c] Quod sacrilegium [9] causa excidii Cepioni [10] exercituíque ejus posteà fuit. Romanos quoque

INTERPRETATIO.

a *Quod facit Monetæ nostræ Brit. Milliones tres.*

b *Nostræ Monetæ Milliones LX.*

c *Et* paulò pòst *Cimbri bellum gesserunt in Romanos, quasi* vellent *punire* sacrilegium commissum *in* accipiendâ *pecuniâ diis sacrâ.*

NOTÆ.

morbo implicitus, dum filii interempti species identidem occurreret, moritur.

1. *Scordiscos.*] Scordisci Straboni qui in Pannoniâ inferiore ad Istrum habitabant, quorum urbs Sirmium.

2. *Danubii.*] Qui ortus ex monte Abnobâ, prope Villingam Sueviæ oppidum, per Suevos, Vindelicos, Noricos, Pannonios et Mysios in Mare Euxinum defertur: Istri nomen ad Axiopolim urbem Mysiæ sortitus.

3. *Savi.*] Qui ex monte Ocrâ profluens, non procul à Vallaco, Carniolam à Croatiâ, Bosniâ, et Stiriâ dividit, et ad Taurunum in Danubium delabitur: *la Save.*

4. *Tectosagi.*] Tolistobogi, dicuntur à Floro, Galliæ populi, *ex Plinio et Strabo.* quorum civitas Tolosa. Tectosages tamen, ut placet Cæsari, in Germaniâ prope Hercyniam habitârunt. Antiqui Tectosages in Galliâ Narbonensi, Garumnam versùs, ex quibus deductæ coloniæ; altera in Germaniam, juxta Hercyniam, ad Nicri fluvii ripas; altera in Galatiam, quorum urbs præcipua Ancyra fuit.

5. *Tolosam.*] Ad Garumnam fluvium, in Aquitaniæ et Galliæ Narbonensis confinio. A Trojano quodam fertur condita.

6. *Magno pòst tempore.*] 172 annis pòst.

7. *Cepio Romanus Consul.*] Rem aliter narrat Orosius, qui vult, aurum è Templo Apollinis à Cepione ablatum, missúmque cum præsidiis Massiliam: sed paulò pòst Cepio, interfectis iis quibus commiserat, cuncta per scelus furatus est.

8. *Fuêre autem argenti pondo.*] Prior summa ad undecim coronatorum milliones ascendit; posterior verò sexdecim milliones et quingenta millia conficit: summam minuit Orosius, centum millia pondo auri, argenti centum decem millia, hoc est auri milliones decem, argenti millionem unum, et 210 coronatorum millia. Strabo verò ex Possidonio dicit sublata ad quindecies centum talentûm millia. Unde manavit adagium, *Aurum Tolosanum.* De quo multa Budæus habet in Asse.

9. *Causa excidii Cepioni.*] Ob cladem metu perculsus populus imperium Cepioni abrogavit; ipséque Cepio, publicatis bonis, in vinculis obiit miserè, ejusque demortui corpus carnificis manibus laceratum. Affirmat tamen Strabo eum, quòd sacrilegas pecunias attigisset, ejectum è patriâ mortem miseram oppetiisse.

10. *Exercituíque ejus.*] Cimbri, victis Silano et Manilio Consulibus, Cepionem

[1]Cimbrici belli tumultus, velut ultor sacræ pecuniæ, insecutus est. Ex gente Tectosagorum non mediocris populus prædæ dulcedine Illyricum repetivit, [2]spoliatísque Istris, [3]in Pannoniâ consedit. Istrorum gentem fama est originem [4]à Colchis ducere, missis [5]ab Æetâ rege, [6]ad Argonautas [7]raptorésque filiæ persequendos; [a]qui, ut à Ponto intravêrunt Istrum, alveo Savi fluminis penitus invecti, vestigia Argonautarum insequentes, naves suas humeris per juga montium usque ad litus Adriatici maris transtulêrunt; cognito quòd Argonautæ idem propter magnitudinem navis priores fecissent: quos ut avectos Colchi non reperiunt, sive metu regis, sive tædio longæ navigationis, juxta [8]Aquileiam consedêre, [b]Istrique ex vocabulo amnis [9]quo à mari concesserant, apellati. [10]Daci quoque soboles [11]Getarum sunt, qui cùm, Bœrebiste rege, adversùs

INTERPRETATIO.

a *Qui, postquàm* transgressi sunt *Pontum Euxinum, Danubium intravêrunt.*

b *Nominati sunt Istri ex nomine fluvii, quo navigaverant,* postquàm egressi sunt *ex Ponto Euxino.*

NOTÆ.

aggressi tantâ clade vicerunt, ut duo Consulis filii cæsi, Romanorum et sociorum octoginta millia: calonum verò et lixarum quadraginta trucidata, si Antiæ apud Livium credimus: sed aurum argentumque ab hostibus abjecrum in flumen, discissa vestis, equi gurgitibus immersi, homines suspensi ex arboribus; adeò ut e tantâ prædâ nihil omnino, et ex tanto exercitu vix milites decem superfuerint. *Quæ Plutarchus et Orosius referunt.*

1. *Cimbrici belli*] Cimbri Teutoníque Maris Germanici accolæ, relictâ patriâ, ad oram Galliæ Septentrionalem, trans Rhenum, consederant: sed eâ regione à pelago inundatâ, per Galliam errabundi, Galliæ partem incolendam, tanquam stipendium à Romanis petunt: sed ab iis contempti, junctis cum Tigurinis et Ambronibus copiis, Silanum, Mallinium, Cepionem magnis affecerunt cladibus. *Ita Velleius, Tacitus, et Florus.*

2. *Spoliatisque Istris.*] Ab Istro flumine nomen illis inditum, cujus ripas incolunt populi Italiæ extremi, Liburnis finitimi: Istriani verò in Mysiâ inferiori, nunc pars Bulgariæ.

3. *In Pannoniâ.*] Quæ inter Danubium et Savum sita: duplex fuit: superior, ubi Hungaria.

4. *A Colchis ducere.*] Qui prope Euxini maris litus habitabant, Iberis et Albanis contermini. *Mingrelie.*

5. *Ab Æetâ*] Qui solus filius, ex Persâ Oceani filiâ, fuisse perhibetur.

6. *Ad Argonautas.*] Qui Jasone duce in Argo navi Colchos profecti sunt, quò vellus aureum à Phrixo apud Æetam relictum diriperent.

7 *Raptorésque filiæ.*] Medeæ, quæ Poëtarum fabulis et propriis criminibus notissima.

8. *Aquileiam*] Urbem Fori Julii primariam, Carnorum caput, ad Turri et Alsæ confluentiam.

9 *Quo à mari concesserant.*] Rectiùs dixeris, *quo à mari recesserant*, id est, quo amne a Mari Pontico recesserant: quare ab ipso Istro nomen traxêrunt.

10. *Daci quoque.*] Qui ultra Istrum tunc habitabant, quem multis pòst seculis ab Aureliano victi transiêrunt. Duplex fuit Dacia: prima Ripensis Alpes inter et Danubium ad Austrum contenta: secunda, Mediterranea, quæ nunc Transylvania.

11. *Getarum.*] Daciæ populi, in Scythiæ confinio, ubi Moldavi: eos tamen in Mysiâ inferiori Æmi montis incolas facit Thucydides.

[1] Bastarnas malè pugnâssent, ad ultionem segnitiæ, capturi somnum capita loco pedum ponere jussu regis cogebantur; ministeriáque uxoribus, quæ ipsis anteà fieri solebant, facere. Neque hæc antè mutata sunt, quàm ignominiam bello acceptam virtute delerent.

Prusias Eumenem, Annibalis operâ vincit. Annibal veneno perit, A.M. 3870. Ol. 149. 1. Urb.C.569. Ant.C.182.

CAP. IV. Igitur Perseus, cùm imperio [2]Philippi patris successisset, omnes has gentes adversùs Romanos in societatem belli [3]solicitabat. Interim inter Prusiam regem, ad quem Annibal, post pacem Antiocho à Romanis datam, profugerat, et Eumenem, bellum ortum est; quod Prusias, Annibalis fiduciâ rupto fœdere, prior intulit. Namque Annibal, cùm ab Antiocho Romani, inter cæteras conditiones pacis, deditionem ejus deposcerent, admonitus à rege, in fugam versus, Cretam defertur: Ibi, cùm diu quietam vitam egisset, invidiosúmque se propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianæ, quasi fortunæ suæ præsidia, deponit: atque ideò nihil de illo solicitâ civitate, quoniam velut pignus opes ejus tenebat, ad Prusiam contendit, [4]auro suo in statuis, quas secum portabat, infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. Dein, cùm Prusias terrestri bello ab Eumene victus esset, et prælium in mare transtulisset, Annibal novo commento auctor victoriæ fuit. Quippe omne serpentium genus in fictiles lagenas conjici jussit; medióque prælio in naves hostium mitti. Id primum Ponticis ridiculum visum, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. [a]Sed, ubi serpentibus repleri naves cœpere, ancipiti periculo circumventi, hosti victoriam cessêre. Quæ ubi Romam nunciata sunt, [5]missi à senatu legati sunt, qui utrúmque regem in pacem cogerent, Annibalémque deposcerent. Sed Annibal, re cognitâ, [6]sumpto veneno, legationem [7]morte prævenit. Insignis hic annus trium toto Orbe maximorum imperatorum

INTERPRETATIO.

[a] *Victoriam dedêrunt hostibus, territi duplici periculo,* et à serpentibus, et ab hostibus.

NOTÆ.

1. *Bastarnas.*] Qui Sarmatiæ Europææ populi, ubi nunc Podolia, Volhinia.

2. *Philippi patris successisset.*] Calligenes medicus ubi regem in extremis positum videt, Perseum monet per legatos, ut ad regnum invadendum properet: quo factum est ut ille ex improviso adveniens, hostibus oppressis, occisóque Antigono, regnum occupaverit.

3. *Solicitabat.*] Bastarnæ et Scordisci à Philippo invitati, in Thraciam, superato Istro, jam pervenerant, cum iis de Philippi morte allatum est.

4. *Auro suo in statuis.*] Quæ omnia Plutarchus et Probus confirmant.

5. *Missi à senatu legati.*] Titus Quintius Flaminius, L. Scipio Asiaticus, et P. Scipio Nasica.

6. *Sumpto veneno.*] Quod sub annuli gemmâ occultaverat, testatur Plutarchus, Probus, et Zonaras, post Livium. Alii tamen taurinum sanguinem ebibisse, vel, à servo compressâ gulâ, ejus jussu, suffocatum volunt.

7. *Morte prævenit.*] Prusias nec Romanis negare Annibalem ausus, nec hospitis vio-

[2] mortibus fuit, Annibalis, et Philopœmenis, [2] et Scipionis Africani. [1] Ex quibus constat Annibalem, nec cùm Italia Romano tonante bello contremuit, nec cùm reversus Carthaginem summum imperium tenuit, aut cubantem cœnâsse, [3] aut plus quàm sextario vini indulsisse; pudicitiámque eum tantam inter tot captivas habuisse, ut in Africâ natum quivis negaret. Moderationis certè ejus fuit, ut, cùm diversarum gentium exercitus rexerit, neque insidiis suorum militum sit petitus unquam, neque fraude proditus, quum utrúmque hostes sæpè tentâssent. A.M. 3781. Ol. 149. 2. Urb.C. 570. Ant.C. 181.

INTERPRETATIO.

[2] *Ex illis ducibus Annibal, ut constat, nunquam cubans cœnavit, et nunquam bibit plus quàm sextarium vini, neque cùm Italiam terrefecit, gerendo bellum in Romanos, sive cùm reversus Carthaginem gessit summos magistratus.*

NOTÆ.

lare jura, permisit ut, si possent, eum comprehenderent. Continuò, occupato omni castelli aditu, licet omni ex parte priùs pateret exitus, puer à januâ prospiciens plures armatos apparere, dixit Annibali, qui cùm videret clausos omnes exitus, venenum sumpsit, natus annos septuaginta. *Ita Livius et Probus.*

1. *Mortibus fuit.*] Nonnulli tamen Africani mortem ad aliud tempus referunt.

2. *Scipionis Africani.*] Qui, acceptæ pecuniæ à petitis Tribunis accusatus in judicium festo habitu venit; sed, ubi magnas cum Tribunis contentiones fore prævidit, secessit Linternum, ubi aliquantò pòst moriens, eo loco sepeliri se jussit, ne sibi funus in ingratâ patriâ fieret. *Hæc Aurelius Victor.* Annos vixit quinquaginta quatuor, *ex Plutarcho.* Sæpiùs vocatus in judicium ab inimicis, præsertim à Marco Catone, illo infensissimo, qui L. Scipionem damnari curavit, et tradit Livius.

3. *Aut plus quam sextario.*] Eadem ferè de ipso narrant Polybius et Livius.

LIBER XXXIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Bellum Macedonicum. Persei et consulum Romanorum animus.*
2. *Pugna, in quâ Macedones fusi fugatíque sunt. Perseus et filii capti in fugâ. Macedonia in provinciam redacta: et Ætoli oppressi.*

CAPUT I.

Bellum Macedonicum. A.M. 3833. Ol. 152. 2. Urb.C. 582. Ant.C. 169.

MINORE quidem rerum motu Romani Macedonicum quam Punicum bellum gessêrunt; sed tantò clariùs, quantò nobilitate Macedones Pœnos antecessêrunt. Quippe cùm gloriâ Orientis domiti, tum et [1] auxiliis omnium regum juvabantur. Itaque Romani et [2] legiones plures numero conscripsêrunt; et auxilia [3] à Masinissâ rege [4] Numidarum, cæteríšque sociis omnibus accivêrunt: et Eumeni regi Bithyniæ denunciatum, ut bellum summis viribus juvaret. [a] Perseo, præter Macedonicum [5] invictæ opinionis exercitum, decennis belli sumptus, à patre paratus, in thesauris et horreis erat: Quibus rebus inflatus, oblitus fortunæ paternæ, veterem Alexandri gloriam considerare suos jubebat. [6] Prima equitum congressio fuit, quâ victor Perseus suspensam omnium expectationem in favorem sui traxit, [7] misit tamen legatos ad Consulem, qui pacem peterent, quam patri sùo Romani etiam victo dedissent, impensas belli lege victi suscepturus.

INTERPRETATIO.

[a] *Perseus habebat et exercitum ex Macedonibus compositum, qui dicebantur vinci non posse,* ob victorias olim relatas, *et sumptus sive in auro, sive in commeatibus, à patre paratos, ad bellum* gerendum *per decem annos.*

NOTÆ.

1. *Auxiliis omnium regum.*] Multùm discrepat à Justino Livius, ex quo certum est Eumenem Romanis adfuisse, Ariarathem neutri favisse; Antiochum et Ptolemæum intra se bellum gerentes, verbo si re minùs, amicos fuisse Populi Romani; Prusiam Perseo, licèt uxoris fratri, nihil dedisse auxilii.

2. *Legiones plures.*] Plures cohortes Legionibus additæ, et in singulas ducenti equites distributi; sociorum exercitus millibus peditum sexdecim auctus.

3. *A Masinissâ.*] Gelæ Numidarum regis filius fuit, qui etiam tum adolescens Syphacem à Romanorum partibus stantem in Africâ; Scipionem ipsum in Hispaniâ semel vicit: sed ab eo paulò pòst victus, et ad amicitiam multis provocatus officiis, à Carthaginiensibus ad Romanos defecit; quibus plures victorias peperit, quàm clades hostis intulerat.

4. *Numidarum.*] Numidia duplex fuit: una mediterranea, in Lybiæ interioris et Mauritaniæ confinio; altera litoralis ad sinum Numidicum, Mauritaniæ Cæsariensi finitima. Numidarum originem multis persequitur Sallustius.

5. *Invictæ opinionis exercitum.*] Triginta novem peditum millia, equitum quatuor habebat; sextus enim et vigesimus annus agebatur, ex quo huic bello intentus Philippus suos levibus præliis in Thracas exercebat, *teste Livio.*

6. *Prima equitum congressio.*] Ad Sicurium, prope Ossam montem in Thessaliâ, Perseus substiterat, cùm non procul inde Consul castra posuit; tum Perseus, instructis copiis Romanos aggressus, Græcos primo impetu vertit in fugam, deinde Romanos equites; quorum 2500 occisi, 600 capti, et magna vis armorum ablata.

7. *Misit legatos.*] Dum Perseus Romanos persequitur, Evander Cretensis eum, ut subsistat, pacémque offerat, admonet; continuò Perseus receptum cani jussit, legatósque misit ad Consulem, qui, repudiatâ pace, Eumenis consilium sequutus ultra Peneum noctu castra transtulit.

Sed [1] consul Sulpicius non minùs graves quàm victo leges dixit. Dum hæc aguntur, metu tam periculosi belli, Romani [2] Æmilium Paulum consulem creant, eíque [3] extra ordinem Macedonicum bellum decernunt: qui, cùm ad exercitum venisset, [4] non magnam moram pugnæ fecit. Pridie quàm prælium consereretur, [5] luna nocte defecit: triste id ostentum Perseo omnibus præsagientibus, finemque Macedonici regni portendi vaticinantibus.

Victus Perseus capitur; Macedonia in Provinciam redacta. Ætoli repressi.
A.M. 3886.
Ol. 143. 1.
Urb. C. 585.
Ant. C. 166.

CAP. II. In eâ pugnâ M. Cato, Catonis oratoris filius, dum inter confertissimos hostes insigniter dimicat, equo delapsus, pedestre prælium aggreditur. [a] Nam cadentem manipulus hostium cum horrido clamore, veluti jacentem obtruncaturus, circumsteterat: at ille, citiùs corpore collecto, magnas strages edidit. Quum ad unum opprimendum undique hostes convolarent, dum procerum quendam petit, gladius ei è manu elapsus, in mediam cohortem hostium decidit: ad quem recuperandum [6] umbone se protegens, [b] inspectante utróque exercitu, inter mucrones se hostium immersit; recollectoque gladio,

INTERPRETATIO.

[a] *Postquam cecidit, ingens caterva hostium cum magno clamore in eum irruit, ut* humi *jacentem occideret: sed ille continuò surgens, multos hostes interfecit.*

[b] *Aspiciente utrôque exercitu, se projecit in medios hostes.*

NOTÆ.

1. *Consul Sulpicius.*] Errat Justinus, nullus enim Sulpicii, præter ipsum, meminit: sed omnes Publium Licinium habent, qui illius anni cum Cassio Consul erat. *Ex Periz.*

2. *Æmilium.*] Non Licinio successit Æmilius, sed Hostilius: Hostilio Q. Martius, Martio verò Æmilius: qui omnes, præter Æmilium, nihil magni momenti gessêrunt in Macedoniâ. Æmilius, decimo septimo anno postquàm Consul fuerat, iterum Consul creatus est ætatis anno sexagesimo.

3. *Extra ordinem.*] Solito tamen more Provinciam sortitus est, illique Macedonia. Licinio Crasso collegæ Italia evenit.

4. *Non magnam moram.*] Dum Æmilius seu majores hostium copias, seu temporis incommoditatem metuens pugnam detrectat oblatam à Perseo; fortuna certamen contraxit. Inter castra flumen erat, in cujus ulteriorem ripam cùm jumentum elapsum à Romanis evasisset, hinc tres Romani illud secuti, inde duo Thraces ad se ex alveo trahere contendunt. Romani, occiso Thrace, jumentum ad stationem reducebant, cùm Thraces, qui ripæ erant præsidio, ut mortem socii ulciscerentur, fluvium transgressi, moxque totus exercitus in aciem processit, certaménque initum est, quod ad vesperam de industriâ ab Æmilio protractum, ut Sol hostium, non Romanorum oculos perstringeret. *Ita Plutarchus.*

5. *Luna nocte defecit.*] C. Sulpicius Gallus, Tribunus militum, qui posteà Consul, Romanorum primus notavit eclipses, de iisque librum edidit, vocatos ad concionem milites, monuit Lunam nocte proximâ, ne quis id pro portento acciperet, ab horâ secundâ ad quartam defecturam esse: quo factum est ut, dum Romani æris crepitu lumen ejus de more revocarent, frequentésque flammas tædis facibusque ad cœlum porrigerent: contrà Macedones stupor invaserit, rumorque fuerit sensim per castra vulgatus, hoc regn occasum portendere. Quod Sulpicio Livius, Paulo Æmilio Plutarchus tribuit.

6. *Umbone.*] Vel ipsum scutum est, vel scuti pars media.

multis vulneribus exceptis, ad suos cum clamore hostium revertitur. [1] Hujus audaciam cæteri imitati [2] victoriam peperêre. Perseus [3] rex fuga cum decem millibus talentûm [4] Samothraciam defertur; quem [5] Cneus Octavius, ad persequendum missus à consule, cum duobus filiis, Alexandro et Philippo [6] cepit; captumque ad consulem duxit. Macedonia à Carano, qui primus in eâ regnavit, usque Persen [7] triginta reges habuit: quorum sub regno fuit quidem [8] annis noningentis et viginti tribus; [a] sed rerum non nisi [9] centum nonaginta duobus annis potita. Ita, cùm in ditionem Romanorum cessisset, magistratibus per singulas civitates constitutis, [10] libera facta est; legésque, quibus adhuc utitur, à Paulo accepit. Ætolorum universarum urbium senatus, cum conjugibus et liberis, qui dubiâ fide

INTERPRETATIO.

[a] *Sed per centum nonaginta et duo tantum annos dominata est, sive in Asiâ, sive in Græciâ.*

NOTÆ.

1. *Hujus audaciam.*] Constat ex Cicerone, Catonis filium in bello Persico militâsse. Veteris non minùs erant soliciti, ut armati quàm ut salvi exirent è prælio.

2. *Victoriam peperêre.*] Auctor victoriæ fuit Æmilius, qui, cùm inde Pelignos, malè à Phalange acceptos, jam inire fugam, hinc alios phalangem hastis horrentem declinare cerneret, paludamentum suum concidit, suisque continuò in phalangem, quâ patebat aditus, immissis, aditum aperuit victoriæ. Hostium cæsa millia viginti quinque, capta undecim; ex Romanis centum, ut Possidonio placet; octoginta, ut Nasicæ apud Plutarchum, cecidêrunt. Pugna commissa est in Macedoniâ Pieriâ, non procul à Pydnâ, ad Æsona et Lycum amnes.

3. *Rex fugâ,* &c.] Dum phalanx à Romanis cæditur, equitatus ferè integer fugit, princépsque fugæ, rex ipse primùm Pydnam, tum Pellam, deinde Amphipolim, cum quingentis Cretensibus pervenit.

4. *Samothraciam defertur.*] Perseus, coacto ad concionem Amphipoli populo, cùm nec rex ipse, nec Evander, mœrore et lacrymis impeditus profare posset, *Multitudo, abite,* inquit, *ne pauci qui supersumus, propter vos pereamus.* Continuò rex, auro argentóque in lembos qui stabant in Strymone delatis, ad flumen descendit; unde Samothraciam Thraciæ adjacentem petiit.

5. *Cneus Octavius.*] Prætor, qui classi præerat.

6. *Cepit.*] Postquam Samothraciam appulit Octavius, Perseus fugam cogitans de mediâ nocte ad mare contendit: cùm verò jam navis è portu solvisset, vagatus in litore aliquandiu, prope obscurum angulum Templi delituit, et comitibus sociisque ad Romanos transeuntibus, ipse tandem cum Philippo filio tradere se Octavio coactus est.

7. *Triginta reges.*] Nonnulli apud Livium viginti; alii apud Eusebium triginta novem numerant.

8. *Annis noningentis.*] Justum numerum excedere videtur Justinus; si enim singulorum regnum annos dinumeres, annos tantum 630, vel 636, vel 647 reperias. Si tamen numerum ineas à Carano, qui regnare cœpit circa annum 3200, usque ad cladem Persei, quæ contigit anno 3886, annos 686 invenies.

9. *Centum nonaginta duobus.*] Ab initio regni Philippi, à quo regnum Macedoniæ amplificatum, Perseus, in triumphum ductus ab Æmilio, Albam cum amicis missus est, ubi Æmilii beneficio liberâ usus custodiâ, vel vigiliâ, vel inediâ mortem sibi conscivit ut narrat Plutarchus. Diversa tamen habet Diodorus. Ejus filius Alexander in tornando et cælando auro egregius artifex fuit.

10. *Libera facta est.*] Paulus exiens Amphipoli, jussit Macedonas uti suis le-

fuerant, Romam missus, ibique, ne in patriâ aliquid novaret, diu detentus, [a] ægréque, per multos annos legationibus civitatum senatu fatigato, in patriam quisque suam remissus est.

INTERPRETATIO.

[a] *Et quisque remissus est magnâ cum difficultate in suam patriam, postquam urbes per multos annos misissent ad Senatum frequentes legationes.*

NOTÆ.

gibus, creare Magistratus annuos, tributum dimidium ejus, quod Regibus pependissent, pendere populo Romano, hoc est, centum talenta, *ex Plutarcho.* Macedoniâque in quatuor partes divisâ, capita regionum, ubi consilia fierent, assignavit, Amphipolim, Thessalonicen, Pellam, et Pelagoniam.

LIBER XXXIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Romani in Achæos causas belli quærunt, et inveniunt. Cruenta Achæorum seditio.*
2. *Bellum quo Achæi oppressi sunt et Corinthus eversa. Ptolemæus Ægypto pulsus petit à Romanis auxilium.*
3. *Populi ad Antiochum in gratiam Ptolemæi verè libera legatio. Antiocho mortuo, Demetrius frater Româ profugus regno potitur.*
4. *Prusias, Rex Bithyniæ, regno et vitâ à filio spoliatur.*

CAPUT I.

Romani infensi Achæis, Achæorum seditio.

POENIS ac Macedonibus subactis, Ætolorúmque viribus principum captivitate debilitatis, soli adhuc ex Græciâ universâ Achæi nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur, non propter singularum civitatum nimias opes, [a] sed propter conspirationem universarum. Namque Achæi, licet per civitates, veluti per membra divisi sint, unum tamen corpus et unum imperium habent; singularúmque urbium pericula mutuis viribus propulsant. Quærentibus igitur Romanis causas belli, tempestivè fortuna querelas Spartanorum obtulit, quorum agros

A.M. 3906. Ol. 158. 1. Urb.C. 605. Ant.C. 146.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed quia omnes urbes conjunctæ erant per mutuam societatem.*

Achæi [1] propter mutuum odium populabantur. Spartanis à senatu responsum est, [2] *legatos se ad inspiciendas res sociorum, et ad injuriam demendam in Græciam missuros:* sed legatis occulta mandata data sunt, ut corpus Achæorum dissolverent, [a] singulásque urbes proprii juris facerent, quò faciliùs ad obsequia cogerentur: et, si quæ urbes contumaces essent, frangerentur. Igitur legati, omnium civitatum principibus Corinthum evocatis, decretum senatûs recitant: quid consilii habeant, aperiunt. *Expedire omnibus* dicunt, [3] *ut singulæ civitates sua jura et suas leges habeant.* Quod ubi omnibus innotuit, velut in furorem versi, universum [4] peregrinum populum trucidant: [5] legatos quoque ipsos Romanorum violâssent, nisi, audito tumultu, trepidi fugissent.

Achæi oppressi. Corinthus eversa. Ptolemæus pulsus Ægypto.

CAP. II. Hæc ubi Romæ nunciata sunt, [6] statim senatus Mummio [7] consuli bellum Achaicum decernit: qui extemplò exercitu deportato, et omnibus strenuè provisis, pugnandi copiam hostibus fecit. Sed Achæi velut nihil negotii Romano bello suscepissent, ita apud eos neglecta omnia et soluta fuêre. Itaque [8] prædam, non prælium cogitantes, et vehicula ad spolia hostium reportanda dux-

INTERPRETATIO.

[a] *Et facerent ut singulæ civitates, solutâ cum aliis societate, essent sui juris, ut faciliùs cogerentur ad obediendum* mandatis Senatûs.

NOTÆ.

1. *Propter mutuum odium.*] Quod Achæi Spartiatas vel invitos, legibus et mœnibus ademptis, in eorum societatem compulissent; quâ de re Spartiatæ querebantur apud Romanos.

2. *Legatos se,* &c.] Fannium Gabinium et Papyrium, quibus adjungit Polybius Scipionem Africanum, qui id temporis Romæ candidatus versabatur.

3. *Ut singulæ civitates.*] Spartam tantùm et Corinthum nominat Pausanias; Argos, Heracleam, Orchomenios, et Arcadas jungit Polybius; additque Florus civitates omnes, quæ sub ditione Philippi essent.

4. *Peregrinum populum trucidant.*] Lacedæmonii in vincula conjecti, cæteri pulsi ex urbe, dux belli electus, et Bœotii, qui grandi pecuniâ mulctati à Metello fuerant, ad arma concitati. *Ita Pausanias.*

5. *Legatos quoque Romanorum.*] Aliter belli causam narrat Polybius: cùm enim Philippo parerent Corinthii, ita Romanos despexêrunt, ut in eorum Legatos ausi sint cœnum projicere: dumque paulò pòst Romanorum Legati Achæos mitigare conarentur, qui ob violatos Legatos efferati bellum moliebantur, Corinthii moderationem Romanorum timiditatem esse rati, multa dixêrunt injuriosiùs.

6. *Statim senatus Mummio,* &c.] Errat Justinus: primùm enim prorogato Prætori Metello, qui tunc regebat Macedoniam, Imperio; jussum est, ut in Achæos moveret, quos paulò, pòst, licèt Bœotiis et Chalcidensibus junctos, ad Thermopylas superavit. Eorum Imperator, sive Diæus, ut placet Polybio, sive Critolaüs, ut mavult Livius, mortem sibi veneno conscivit.

7. *Consuli.*] Mummius Consul creatus est cum Cornelio Lentulo.

8. *Prædam non prælium.*] Cum Diæus Crotolaï successor Romanos aliqua fudisset, aliique se continerent in castris, eos non maximè timendos dixerat.

ẽrunt, et conjuges, liberósque suos, ad spectaculum certaminis, A.M. 3908.
in montibus posuêrunt. Sed [1] prælio commisso ante oculos suo- Ol. 158. 3.
rum cæsi, lugubre his spectaculum, et gravem luctûs memori- Urb.C. 607. Ant.C. 144.
am reliquêrunt. [a] Conjuges quoque liberíque eorum, de spectatoribus captivi facti, præda hostium fuêre. Urbs ipsa [2] Corinthus diruitur: populus omnis [3] sub coronâ venditur: [b] ut hoc exemplo cæteris civitatibus metus novarum rerum imponeretur. Dum hæc aguntur, [4] rex Syriæ Antiochus Ptolemæo, majoris sororis suæ filio, [5] regi Ægypti, bellum infert, segni admodum, et quotidianâ luxuriâ ita marcenti, ut non solùm regiæ majestatis officia intermitteret, verùm etiam sensu hominis nimiâ saginâ careret. Pulsus igitur regno, ad fratrem minorem Ptolemæum A.M. 3884.
Alexandriam confugit: [c] participatóque cum eo regno, legatos Ol. 1.. 3.
Romam ad senatum mittunt: auxilia petunt; fidem societatis Urb. .83. Ant.C. 168.
implorant. Movêre senatum preces fratrum.

INTERPRETATIO.

[a] *Illorum conjuges et liberi, qui aspiciebant prælium, capti sunt ab hostibus, et pars prædæ fuerunt.*

[b] *Ut aliæ civitates, territæ hoc exemplo* severitatis, *non auderent bellum renovare.*

[c] *Illum admisit ad regni societatem, et deinde ambo Legatos misêrunt.*

NOTÆ.

1. *Prælio commisso.*] Ad Isthmum, *ex Floro et aliis;* vel ad Leucopetram, *ex Aurelio Victore,* in quo victus Diæus domum refugit, eâque incensâ, conjugem à se interfectam in ignem præcipitavit, ipseque hausto veneno interiit.

2. *Corinthus diruitur.*] Urbs à propugnatoribus destituta, tubâ præcinente deleta est, ut referunt Florus, Zonaras, et alii. Simulacra, tabulæ, vestes vel incensæ vel projectæ: permistis incendio plurimis statuis, æris, auri, argentique venæ fluxêre per vicos. Unde Polybius patriæ suæ deflens interitum, apud Strabonem vidisse se testatur tabulas in solum projectas, militésque super his tabulis ludentes, inter quas erant et Hercules, Deianiræ tunicâ excruciatus, et Bacchus, pictus ab Aristide, de quo illud, *Nihil ad Bacchum.* Plerique, quidquid æris toto orbe laudatum, incendio Corinthi superfuisse volunt.

3. *Sub coronâ venditur.*] Non ab ipso Mummio, sed ab illius patre, ut vult Zonaras, qui missus post victoriam legatus, omnes Græcos juris sui esse voluit, præter Corinthios, quorum agros dedit Sicyoniis, *ex Strabone.* Tantam paulò pòst Græcia felicitatem adepta est, ut vulgò seipsis dicerent, nî capti essent, se incolumes esse non potuisse.

4. *Rex Syriæ Antiochus.*] Antiochi magni filius, qui Romanis obses datus fuerat, vix à Seleuco fratre evocatus Athenas venerat, cùm auditâ illius morte, Romanorum jussu, ab Eumene et Attalo in regnum deductus est, A Syriis Epiphanes dictus est, sive per adulationem, quòd dum Heliodorus et Aegyptii regnum tentant invadere, ipse tanquam novum sidus illuxerit: vel per Antiphrasim; à Græcis enim *Epimanes* (hoc est, *furiosus*) vocatus est, *ex Appiano.*

5. *Regi Ægypti bellum infert.*] Non consentiunt de hoc bello inter se Historici; sed confundit omnia Justinus: Ex Scripturâ bis; ter ex aliis, Antiochus in Ægyptum bellum gessit, 1 Quo faciliùs Syriam, quam Ptolemæo Antiochus Magnus cum filiâ Cleopatrâ dederat, recuperaret Epiphanes; præ se tulit se nepotis Philometoris tutorem fore, eóque nomine Syriam occupavit, quam dum Regni tutores Euleus et Lenius repetunt, ipse bellum infert Ægypto; tum ut regni tutelam

Romanorum ad Antiochum pro Ptolemæo legatio. Demetrius regno Syriæ potitur.
A.M.3885.
Ol. 152. 4.
Urb.C.584.
Ant.C.167.

CAP. III. Mittitur itaque legatus Popilius ad Antiochum, [a] qui *abstinere illum Ægypto, aut si jam incessisset, excedere* juberet. [1] Cùm in Ægypto eum invenisset, [2] osculúmque ei rex obtulisset (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cùm Romæ obses esset); [b] tunc Popilius *facessere interim privatam amicitiam* jubet, *cùm mandata patriæ intercedant*; prolatòque senatûs decreto, et tradito, [c] cùm cunctari eum videret, consultationémque ad amicos referre; Ibi [3] Popilius virgâ, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum, amicos capere et *consulere* jubet: *nec priùs inde exire, quam responsum senatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum.* Adeóque, hæc asperitas animum regis fregit, [4] ut pariturum se senatui responderet. Reversus in regnum [5] Antiochus decedit, [6] relicto parvulo admodùm filio, cui cùm [7] tutores dati à populo essent,

INTERPRETATIO.

a *Qui juberet ut non invaderet regnum Ægypti, aut si jam* aliqua *occupâsset, illa restitueret* Ptolemæo.

b *Tunc Popilius dicit, se nullam habere rationem* veteris *amicitiæ, cùm prohibeant mandata patriæ.*

c *Cùm viderent eum cunctari, et velle amicos consulere* priùs quàm responderet.

NOTÆ.

obtineret, tum ut pulsum à matre et fratre Philometorem restitueret; victisque navali prælio Aegyptiis, captísque multis urbibus, Memphim cepit, ubi Regem constituit Philometorem, qui deinde Antiochi fraudes subveritus, cum fratre Euergete pace compositâ, Alexandriæ recipitur. 2. Fratrum concordiâ graviter offensus Antiochus bellum in Philometorem movet: qui ad breve tempus obtinuit inducias. 3. Finitis induciis, jam Cypro et Pelusio potitus, Alexandriæ Antiochus imminebat, cùm Romanorum legati ipsi occurrerent. Ex his, quæ liquent ex Polybio et Livio, refutabis ea, quæ de hoc bello tradit Justinus.

1. *Cùm in Ægypto.*] Eum ad Eleusinem pagum offendit, qui quatuor millibus passuum distat Alexandriâ.

2. *Osculumque.*] Dextram Popilio Antiochum porrexisse dicit Livius.

3. *Popilius virgâ.*] C. Popilius Lænas virgâ vitreâ circulum descripsit.

4. *Ut pariturum se.*] Tum Popilius Regi, tanquam amico benevolo, dextram porrexit; et die, quâ Aegypto excederet, constitutâ firmatâque inter fratres pace, navigavit in Cyprum, unde victricem Antiochi classem dimisit.

5. *Antiochus decedit.*] Trajecto Euphrate, bellum Armenorum Regi Artaxiæ intulerat: quo victo, petiit Persepolim, ut Dianæ Templum, auro argentóque opulentissimum, diriperet. Eam urbem Elemaïdem vocant alii, Pererius Susam nominat in Elemaïde regione, ubi Euleus fluvius Susorum arcem circuit, et Dianæ Templum, *ex Plinio*; seu Veneris, *ex Appiano*: Sed inde cum dedecore ejectus, dum Babyloniam repeteret, auditis suorum à Judæis cladibus, mœrore amens et iracundiâ, gravem in morbum incidit: horrendísque viscerum doloribus, et vermibus consumpto corpore, dum frustrà scelerum veniam à Deo postularet, miserè periit in Tabe Persidis oppido, *teste Porphyrio.*

6. *Relicto parvulo filio.*] Novenni, qui ob patris virtutem Antiochus Eupator dictus est quasi felix esset, cui talis pater contigisset.

7. *Tutores dati à populo.*] Cn. Octavius vir consularis, Sp. Lucretius, et Lælius Aurelius, quibus jussum est ut tectas naves comburerent, elephantum præscinderent nervos, opésque regias imminuerent quàm maximè.

patruus ejus Demetrius, qui obses Romæ erat, [2]cognitâ morte Antiochi fratris, senatum adiit, *obsidémque se vivo fratre venisse, quo mortuo, cujus obses sit, se ignorare.* [a] *Dimitti igitur se ad regnum petendum æquum esse, quod, sicuti* [3]*jure gentium majori fratri cesserit, ita nunc sibi, qui pupillum ætate antecedat, deberi.* [b] Cùm se non dimitti animadverteret à senatu, tacito judicio, tutius apud pupillum quàm apud eum, regnum futurum arbitrante; specie venandi [4]ab urbe profectus, Ostiæ tacitus, cum fugæ [5]comitibus, navem conscendit. [6]Delatus in Syriam, secundo favore omnium excipitur: regnúmque ei, [7]occiso pupillo [8]et tutoribus, traditur.

A.M. 3893. A.C. 154. 4. Urb.C. 592. Ant.C. 159.

CAP. IV. Eodem ferè tempore Prusias, rex Bithyniæ, consilium cepit interficiendi Nicomedis filii, dum consulere studet [1]minoribus filiis, quos ex novercâ ejus susceperat, et

Prusias à filio occiditur.

INTERPRETATIO.

[a] *Æquum esse ut dimitteretur ad regnum petendum, quod tam debeatur sibi, qui sit major ætate pupillo, quàm* debebatur *fratri majori* Antiocho, *cui* illud *cesserat ex jure gentium.*

[b] *Cùm videret se non dimitti à Senatu, qui judicabat securius esse ad res Populi Romani, si pupillus potiùs quàm Demetrius Rex esset.*

NOTÆ.

1. *Patruus ejus Demetrius.*] Turpiter lapsus est Justinus; nec enim patruus Eupatoris Demetrius fuit, sed cognatus, quippe qui Seleuci filius esset, ab eóque missus Romam, obsidis loco; Antiocho enim Magno duo filii contigerant; Seleucus et Antiochus; ille Demetrium, hic Eupatorem suscepit. *Ita Josephus, Appianus, Eusebius.*

2. *Cognita morte.*] Jamdiu apud Senatum querebatur, æquum non esse jactitans ut obses pro liberis Antiochi, qui tunc regnabat, detineretur: sed tunc maximè in Senatu questus est, ubi sibi patriam Romam esse dixit: Senatorum filios instar fratrum, ipsosque Senatores loco patrum se habere, ut qui puer Romam venisset.

3. *Jure gentium.*] Bonam Demetrii causam pervertit Justinus: si enim ille Antiochi frater fuit; nihil juris habuit in Syriam; nec enim fratri frater, sed filius parenti succedere solet: Regnum tamen fuit Demetrii, quem scilicet omnia Seleuci jura spectarent.

4. *Ab urbe profectus.*] Polybii consilium secutus, qui eum Nauclero fraudis inscio cum sociis obnixè commendavit.

5. *Comitibus.*] Octo erant socii, famuli quinque, pueri tres.

6. *Delatus in Syriam.*] Ubi in Lyciam appulit, scripsit ad Senatum se in Lyciam, ut Octavii necem ulcisceretur, non in Antiochum proficisci: inde Tripolim Syriæ venit, ubi, secundo omnium favore exceptus, Rex salutatur, ut tradit Zonaras.

7. *Occiso pupillo.*] Aliter Scriptura, aliter Zonaras id referunt, Tripoli et Apamæâ potitus Demetrius, contendit Antiochiam, tanquam à Senatu missus, ut Regnum occuparet, ibique Eupatorem et Lysiam obviam progressos (Romanorum enim metu armis abstinuerant) interfecit. *Ita Zonaras.* Constat tamen ex Scripturâ, Lysiam et Eupatorem, cùm eos videre coràm nollet Demetrius ab exercitu interfectos.

8. *Ac tutoribus traditur.*] Nec Lysiam intelligit, quem occiderat: nec Philippum, qui metu Lysiæ exulabat in Ægypto: sed Romanos Legatos, quorum ut amicitiam sibi conciliaret, Octavii mortem, qui à Leptine fuerat occisus, ultus est; et coronâ, quæ decies mille aureorum erat, Romam missa, Tiberii, amicorúmque favore, regnum obtinuit. *Hæc Polybius.*

Romæ habebat. Sed res adolescenti ab his, qui facinus susceperant, proditur: hortatíque sunt, [a] *ut crudelitate partis provocatas, occupet insidias, et in auctorem retorqueat scelus:* nec difficilis persuasio fuit. Igitur, cum accitus in patris regnum venisset, statim rex appellatur. Prusias regno spoliatus à filio, privatúsque redditus, etiam à servis deseritur. Cùm in latebris ageret, non minori scelere quàm filium occidi jusserat, [1] à filio interficitur.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut crudelitate patris exercitus præveniat insidias, idémque admittat scelus in* patrem, *quod ille volebat in ipsum admittere.*

NOTÆ.

1. *A filio interficitur.*] Strabo vult eum ab Attalo interfectum, alii à Silio, adjuvante Attalo.

LIBER XXXV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Demetrius, bella quærens, ab hostibus opprimitur, et in acie cadit.*
2. *Qui Demetrium everterat, ejusdem filio dat pœnas; prælio victus et interfectus.*

CAPUT I.

Demetrius in acie cadit contra Alexandrum.

DEMETRIUS, occupato Syriæ regno, [a] novitati suæ otium periculosum ratus, ampliare fines regni et opes augere, [1] finitimorum bellis statuit. [b] Itaque Ariarathi, regi Cappadociæ, propter fastiditas sororis nuptias infestus, fratrem ejus Orofernem, [2] per injuriam regno pulsum, supplicem recepit, [c] datúmque sibi honestum belli titulum gratulatus, restituere eum in regnum statuit. Sed Orofernes

INTERPRETATIO.

[a] *Arbitratus otium periculosum sibi, qui Rex erat à paucis diebus.*

[b] *Quare offensus Ariarathi Regi Cappadociæ, qui noluerat in uxorem ducere illius sororem.*

[c] *Lætatus quòd data sibi esset honesta causa belli* contra eum gerendi.

NOTÆ.

1. *Finitimorum bellis.*] Judæis bellum intulit, in quo Judas Macchabæus contra Bacchidem fortiter dimicans occubuit. Cætera sat nota ex sacris Literis.

2. *Per injuriam regno pulsum.*] De injuriâ nihil habet Polybius; sed Ariarathem artibus Demetrii expulsum memorat; quod paulò aliter narrat Zonaras; Ariarathes,

ingrato animo, initâ cum Atheniensibus pactione [1] offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, à quo restituebatur, consilium cepit. Quo cognito, Demetrius vitæ quidem ejus, [2] ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur, pepercit: ipsum autem comprehensum, vinctum [3] Seleuciæ [4] custodiri jubet. [a] Nec Antiochenses indicio territi, à defectione destitêrunt. Itaque adjuvantibus et Ptolemæo rege Ægypti, [5] et Attalo [6] rege Asiæ, et Ariarathe Cappadociæ, bello à Demetrio lacessiti, [7] subornant Balam quendam, [8] sortis extremæ juvenem, qui Syriæ regnum, velut paternum, armis repeteret: et ne quid contumeliæ deesset, nomen ei *Alexandri* inditur, [9] genitúsque ab Antiocho rege dicitur. Tantum odium Demetrii apud omnes erat, ut

A.M. 3903.
Ol. 157. 2.
Urb.C. 602.
Ant.C. 149.

INTERPRETATIO.

[a] *Nec Antiochenses destitêrunt à defectione, etiamsi scirent eam notam esse* Demetrio.

NOTÆ.

inquit, ante susceptum filium, Orofernem adoptaverat, quem posteà nato legitimo filio, propter insidiarum suspicionem, expulit: sed ille, Ariarathe mortuo, in ejus filium insurrexit: Ariarathis filio opem tulit Eumenes, Oroferni Demetrius; nuptiarum verò Appianus, Polybius, et Zonaras nusquam meminêrunt.

1. *Offensis tunc Demetrio.*] Quòd, non procul ab Antiochiâ inclusus in regio castello, admitteret neminem, et vitam in otio et deliciis duceret, ut narrat Josephus.

2. *Ne Ariarathes.*] Qui à Senatu Romano, ad quem confugerat, jussus est una cum Oroferne regnare. *Ita Florus.* Testatur tamen Polybius Orofernem in Senatu vicisse, conjectis in Ariarathem falsis criminibus.

3. *Seleuciæ.*] Urbs est Asiæ multiplex, 1. Mesopotamiæ, ad Tigrim, prope Ctesiphontem, *Mosul.* 2. Syriæ, Pieriæ cognomine, ad Orontis Ostia, *Soldin.* 3. Ciliciæ, Aspera nuncupata, ad Calycadnum fluvium, *Seleuca.* 4. Pisidiæ, in Pamphyliæ confinio, *Celesbria.* 5. Syriæ, ad Belum flumen.

4. *Custodiri jubet*] In regnum restitutum Orofernem volunt Appianus et Zonaras: de custodiâ et proditione nihil habent.

5. *Et Attalo.*] Qui nuper Eumeni patri successerat.

6. *Rege Asiæ.*] Vel Asiæ minoris partem intelligit, cujus caput est Ephesus, quæ Asia propriè dicitur, cui imperabat Attalus; vel Asiam minorem: in quâ, licèt et Prusias Bithyniæ, et Ariarathes Cappadociæ præesset, aliæque essent liberæ civitates, Attalus tamen potentiâ præstabat cæteris.

7. *Subornant propalam.*] Alii *Propalam*, alii *Pompanum* legunt; sed meliùs nonnulli *Balam.* Ipse enim à Josepho Alexander *Balas* nuncupatur.

8. *Sortis extremæ juvenem.*] Hunc incertæ stirpis Appianus et Florus, supposititium Sulpicius et Genebrardus; Scriptura verò, Josephus et Eusebius, Antiochi Epiphanis filium appellant: Eusebius tamen nothum fuisse indicat, quippe qui ex Balâ concubinâ, unde *Balas* dictus est, natum esse affirmet. Malè Lyranus, et post eum Adrichomius, eum vocant filium Eupatoris, qui ante annum duodecimum occisus est à Demetrio.

9. *Genitúsque ab Antiocho.*] Eum Romam adduxerat Bizantius, Antiochi magni olim apud Romanos Legatus, eumque in curiam cum Laodice sorore adduxit; nihil tamen eorum quæ diceret, placebat sanæ mentis hominibus; sed, cùm Senatus in alienis regnis bellum quàm pacem mallet, decretum est, ut Alexandro regnum, pace num armis repetere liceret. *Ita Polybius.*

æmulo ejus non vires regiæ tantùm, verùm etiam generis nobilitas consensu omnium tribueretur. Igitur Alexander, admirabili rerum varietate [a] pristinarum sordium oblitus, totius fermè Orientis viribus succinctus, bellum Demetrio infert, [1] victúmque vitâ pariter ac regno spoliat. Quanquam nec Demetrio animus in propulsando bello defuit. Nam et [2] primo prælio hostem fugavit, et regibus bellum restituentibus, [3] multa millia in acie cecidit. Ad postremum tamen invicto animo inter confertissimos fortissimè dimicans [4] cecidit.

Alexander à Demetrio vincitur, et occiditur.
A.M. 3908.
Ol. 158. 3.
Urb.C. 607.
Ant.C. 144.

CAP. II. Initio belli Demetrius [5] duos filios apud [6] Gnidium, hospitem suum, cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, [b] et, si ita sors tulisset, paternæ ultioni servarentur. Ex his major Demetrius, annis pubertatis egressus, auditâ Alexandri luxuriâ, quem insperatæ opes et alienæ felicitatis ornamenta, velut captivum, inter scortorum greges desidem in regiâ tenebant, auxiliantibus [7] Cretensibus, securum ac nihil hostile metuentem aggreditur. [c] [8] Antiochenses, quoque, veterem patris offensam novis meritis correcturi, se ei tradunt: sed et milites paterni, favore

INTERPRETATIO.

[a] *Infert bellum Demetrio oblitus originis suæ, quæ erat sordida, et adjutus viribus omnium ferè* Regum *Orientis.*

[b] *Et si in bello adverso periret, conservarentur ad vindicandam mortem patris.*

[c] *Et Antiochenses ipsi favent, ut deleant novis obsequiis crimen priùs admissum gerendo bellum in illius patrem.*

NOTÆ.

1. *Victúmque.*] Justino consentiunt Scriptura, Polybius, et Josephus: Appiani tamen Interpres eum Regno pulsum, et in exilio defunctum testatur.

2. *Primo prælio.*] Semel tantùm præliatum est, *ex Scripturâ et Josepho*, nisi fortè Justinus intelligat, sinistrum Demetrii cornu, quod, fugatâ acie sibi oppositâ, hostium castra diripuit.

3. *Multa millia.*] Dum cornu, in quo pugnabat Demetrius, loco cederet, ipse fortiter dimicans, reliquis fugientibus, hostium alios fugavit, alios occidit.

4. *Cecidit.*] Dum hostes persequitur, in cœnum profundum abreptus prolapso equo, ipse pedes, diu dimicavit; donec à multitudine multis vulneribus confectus occubuit. *Ita Josephus.*

5. *Duos filios.*] Demetrium Nicanorem, et Antiochum, quorum uterque posteà regnavit.

6. *Gnidium.*] Gnidus in Asiâ extrema, Halicarnassum inter et Rhodum.

7. *Cretensibus.*] Mirum Cretenses, non Chidenses dixisse; multis tamen mercenariis militibus à Lasthene Cretensi acceptis, Demetrius trajecit in Ciliciam, *teste Josepho.*

8. *Antiochenses quoque.*] Nullam Ptolemæi Philometoris mentionem facit Justinus, cujus tamen viribus Regnum et Alexandro sublatum esse, et collatum Demetrio, liquet ex Scriptura et Josepho. Cùm enim Alexander insidias per Ammonium ducem struxisset Ptolemæo, quòd, multas urbes Syriæ, imposito præsidio, retineret, Ptolemæus, detectis insidiis, filiam Cleopatram, ereptam Alexandro, Demetrio tradidit, et Antiochiæ Rex Asiæ et Ægypti coronatus est: quod tamen paulò pòst cessit Demetrio, ut referunt Josephus et Zonaras.

juvenis accensi, [a] prioris sacramenti religionem novi reges superbiæ præferentes, signa ad Demetrium transferunt: atque ita Alexander, non minori impetu fortunæ destructus, quàm elatus, [1] primo prælio victus [2] interficitur; deditque pœnas et Demetrio, quem occiderat; et Antiocho, [b] cujus mentitus originem fuerat.

INTERPRETATIO.

[a] *Præferentes juramentum, quo se priùs dederant* Demetrio, *superbiæ* Alexandri *novi Regis.* [b] *Cujus filium falsò se dixerat.*

NOTÆ.

1. *Primo prælio victus.*] Delusus Ptolemæi fraudibus Alexander, postquam illum Antiochiæ audiit Regem coronatum, è Cilicia, ubi tum erat, movit in Syriam, signísque collatis, ad fluvium Ænoparam victus Alexander in Arabiam fugit. *Ita Scriptura, Josephus, et Diodorus.*

2. *Interficitur.*] A Zebdiele, *ex Scripturâ;* vel Zabele, *ex Josepho* vel Diocle, *ex Diodoro,* Arabum principe, qui ad Ptolemæum illius caput deferri voluit; non tamen à Diocle, sed ab equitibus, quos secum duxerat, et Demetrius corruperat, vult occisum Diodorus. Ptolemæus etiam excussus ex equo, dum pugnat, in capite vulneratus, paulò post obiit. *Josephus, Strabo, et Florus.*

LIBER XXXVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Demetrius junior bella importunè movet, et infeliciter persequitur. Turbæ in Syriâ, ubi Trypho ab Antiocho, Demetrii fratre, opprimitur. Antiochus Judæos subigit.*
2. *De Judæorum origine, incrementis, et gestis, Justini falsa sententia.*
3. *Judæorum opes. Mare mortuum. A quibus Judæi domiti sint.*
4. *Attali Asiæ regis delicta, mors, testamentum. Asia Romanorum fit propria: Divitias autem et vitia sua Romam transmittit.*

CAPUT I.

Demetrius bellum infeliciter gerit. Trypho opprimitur ab Antiocho qui Judæos subigit.
A.M.3914.
Ol. 161. 1.
Urb.C.613.
Ant.C.138.

RECUPERATO paterno regno [1] Demetrius, et ipse rerum successu corruptus, vitiis adolescentiæ [2] in segnitiem labitur; [a] tantúmque contemptum apud omnes inertiæ, quantum odium ex superbiâ pater habuerat, contraxit. Itaque cùm ab imperio ejus passim [3] civitates deficerent, ad abolendam segnitiæ maculam, [4] bellum Parthis inferre statuit; cujus adventum non inviti [5] Orientis populi vidêre; et propter [6] Arsacidæ regis Parthorum crudelitatem, et quod veteri Macedonum imperio assueti, novi populi superbiam indignè ferebant. Itaque cùm et Persarum, et [7] Elymæorum, Bactrianorumque auxiliis juvaretur, [8] multis præliis Parthos fudit. Ad postremum tamen pacis simulatione deceptus capitur, [b] traductusque per ora civitatum, populis, qui desciverant, in ludibrium favoris ostenditur. Mis-

INTERPRETATIO.

[a] *Et tam contemptus fuit omnibus ob inertiam, quàm odiosus fuerat* omnibus illius *pater ob superbiam.*

[b] *Et per omnes civitates deductus ostenditur populis, qui* à Parthis ab ipsum *defecerant: ut eos pœniteret favisse Demetrio.*

NOTÆ.

1. *Demetrius.*] Nicator secundus *ab Appiano et Josepho:* Nicanor *ab aliis* nuncupatus, quòd paternum regnum sibi armis vindicâsset.

2. *In segnitiem labitur.*] Hoc Florus crudelitati tribuit, Josephus avaritiæ, quòd pace compositâ exercitum dimiserit, solisque exteris, quos secum adduxerat, mercedem solveret.

3. *Civitates deficerent.*] Præsertim Antiochia, cujus seditionem, ingenti et civium clade, et tectorum incendio, ultus est virtute Judæorum, quos Jonathas ipsi auxilio miserat.

4. *Bellum Parthis.*] Non ita se res habuit, cùm alienatos à Demetrio militum animos Tryphon cerneret, se contulit ad Arabem Malchum sive Emalchuel, cui Antiochus Alexandri filius commissus fuerat, quem multis precibus obtentum, victo ad Ptolemaidem Demetrio in regnum restituit. Victus Demetrius in Ciliciam primùm, tum superato Euphrate, Mesopotamiam et Babyloniam fugit: unde aliquot annos post bellum intulit Parthorum Regi. *Hæc Josephus.*

5. *Orientis populi.*] Jam diu Græci et Macedones, qui iis in regionibus substiterant, crebris cum legationibus solicitabant, deditionem, si veniret, pollicentes.

6. *Arsacidæ.*] Non huic Regi peculiare nomen, sed commune omnibus: eum posteà Priapatium Justinus appellat, Arsacem tertium Orosius; alii Mithridatem Regem ordine sextum à primo Arsace.

7. *Elymæorum.*] Qui partem Persidis in Susianæ regionis confinio incolunt. Fuit etiam Elyma urbs Siciliæ, prope Panormum.

8. *Multis præliis Parthos fudit.*] Docet Scriptura bellum ab eo Parthis non illatum, sed à quodam Arsacis duce et victum esse et captum, dum exercitum contra Tryphonem in Mediâ contraheret: bellum tamen Persis indixit, si Josepho credimus, cùm Tryphonem Syriâ speraret se ejecturum facilè, si res in Parthos cessissent prosperè; quin etiam duo prælia cum Parthis, ut placet Orosio, commisit, quorum in altero captus est ab Arsace.

sus deinde in Hyrcaniam, benignè et [1] juxta cultum pristinæ fortunæ habetur. Dum hæc aguntur, interim in Syria [2] Trypho, qui se tutorem [3] Antiocho, Demetrii privigno, substitui à populo laboraverat, [4] occiso pupillo, regnum Syriæ invadit: [5] quo diu potitus, [a] tandem exolescente favore recentis imperii, ab [6] Antiocho puero admodùm, Demetrii fratre, qui A.M.3916.
in Asiâ educabatur, [7] bello vincitur: rursúsque regnum Syriæ Ol. 161. 3.
ad sobolem Demetrii revertitur. Igitur Antiochus, memor quòd Urb.C.615. Ant.C. 136.
et [8] pater propter superbiam invisus, et frater propter segnitiem contemptus fuisset, ne in eadem vitia incideret, receptâ in matrimonium Cleopatrâ, uxore fratris, civitates, quæ vitio A.M.3921.
fraterni imperii defecerant, summâ industriâ persequitur, domi- Ol. 162. 4.
tásque rursus regni terminis adjicit. Judæos quoque, qui in Urb.C.620. Ant.C.131.
Macedonico imperio [9] sub Demetrio patre armis se in libertatem vindicaverant, [10] subigit. Quorum vires tantæ fuêre, ut

INTERPRETATIO.

[a] Populis illum *odio habentibus, qui illi faverant quando regnum arripuit.*

NOTÆ.

1. *Juxta cultum pristinæ fortunæ.*] In Phraatis regiâ habitavit, ejúsque sororem Rhodogunam in matrimonium duxit, *ex Appiano.*

2. *Trypho.*] Apamenus genere, nomine Diodorus Orosio, cognomine Tryphon nuncupatus à luxu et delicatâ vitâ: nam τρυφᾶσθαι idem sonat quod *luxui indulgere.*

3. *Antiocho.*] Ab omnibus Antiochus dicitur, præterquam ab Appiano, qui eum Alexandrum vocat; sed malè. Fuit ille Alexandri Balæ filius, ex Cleopatrâ, quæ posteà Demetrio nupserat: unde illius privignus fuit.

4. *Occiso pupillo.*] Per Medicos, qui puerum calculi dolore consumi ad populum mentiti, eum, dum secant, occidêrunt, *auctore Josepho:* quod tamen ante Demetrii à Parthis captivitatem contigit.

5. *Quo diu potitus.*] Tres tantùm annos illi tribuit Josephus: sex tamen regnavit ab occisis pupillo et Jonathâ.

6. *Antiocho puero.*] Non admodùm puer erat, cujus pater ab annis quatuordecim mortuus esset, quique paulò post Cleopatræ nupserat: simul enim cum fratre Demetrio Alexandrum Balam fugerat. Antiochus Soter *ab Josepho,* Pius *ab Appiano,* Sidetes vel Sedetes *ab Eusebio* dicitur: quod nomen illi forte inditum ab urbe Side in Pamphiliâ, ubi fuerat educatus, ut *Pontanus* conjicit.

7. *Bello vincitur.*] Eum à suis desertum Scriptura, prælio victum *Josephus* testatur, fugisse Doram, prope Joppem; unde fugâ elapsus, vel Orthosiadem in Phœniciâ, vel Coracesium in Ciliciâ recepit: ubi obsessus cruentas manus sibi intulit, ut refert Strabo; dum fugeret, aurum, quo persequentes moraretur, per vias sparsisse tradit Frontinus.

8. *Pater propter superbiam.*] Nec superbia patri, nec fratri segnities obfuit; sed patrem vicinorum Regum odium, fratremque avaritia perdidit, quâ temerè suos dimisit exercitus.

9. *Sub Demetrio patre.*] Celebris illas victorias intelligit a Macchabeis, Judâ, Jonathâ, et Simone relatus de Antiochi Epiphani et Demetrii Soteris ducibus: quod Scriptura multis persequitur.

10. *Subigit.*] Jussu Ptolemæi Euergetis occiso Simone, Sidetes Hyrcanum, illius filium, obsedit Hierosolymis: sed aliquantò pòst solutâ obsidione, cum Judæis fœdus iniit, summâ in eos usus benignitate.

post hunc nullum Macedonum regem tulerint, [a] domesticísque imperiis usi, Syriam magnis bellis infestaverint.

Judæorum origo.

CAP. II. Namque [1] Judæis origo [2] Damascena, Syriæ nobilissima civitas: unde et [3] Assyriis regibus genus et reginæ [4] Semiramidi fuit. Nomen urbi [5] à Damasco rege inditum: in cujus honorem Syrii sepulchrum Arathis uxoris ejus [6] pro templo coluêre; [b] deámque exinde sanctissimæ religionis habent. Post Damascum [7] Azelus, mox Adores, et [8] Abraham et [9] Israel reges fuêre. Sed Israelem felix [10] decem filiorum proventus majoribus suis clariorem fecit. Itaque populum [11] in decem regna divisum filiis tradidit, omnésque [12] ex nomine Judæ, qui post divisionem decesserat, [13] *Judæos* ap-

INTERPRETATIO.

[a] *Et habentes* duces *proprios*, qui ipsis *imperarent, gesserunt magna bella in Reges Syriæ.*

[b] *Et habent pro deâ, quam colunt religiosissimè.*

NOTÆ.

1. *Judæis origo.*] De Judæorum origine ridicula sanè commenti sunt Historici Gentiles. E Damasco oriundos putavit Justinus, ex Ægypto Strabo, Tacitus è Cretâ, unde à monte Idâ Judæi nuncupati sunt, sed regnante Jove ejecti, primùm Libyæ, deinde Ægypti partem occupârunt. Alii, apud eundem, Æthiopum prolem alii, Solymos Homeri carminibus celebratam gentem credidêrunt, à quibus Hierosolyma condita sit. Quæ, quàm falsa sint, quis non videt, cùm ex sacris Literis constet, Judæos ex Abrahamo Tharæ filio ducere originem? ille enim Dei jussu de Ur Chaldæorum egressus, in Haram Mesopotamiæ tum in Cananitidem venit.

2. *Damascena.*] Damascus Syriæ inferioris, sive Cœlosyriæ, urbs primaria, ab Hus filio Aram, qui Semi filius erat, condita: à quo populi Aramei, deinde à Græcis Syri dicti sunt, ut ait Josephus. Hæc tamen Hieronymus Damasco Eliezer tribuit: sed Damascum Hus condidit, restauravit Eliezer.

3. *Assyriis.*] Quibus non à Syris, sed ab Assur Semi filio nomen impositum, qui Assuriam, quæ posteà Ninive vocata est condidit.

4. *Semiramidi.*] Quæ, si Diodoro credimus, patria fuit Ascalonita, filia deæ Derceto, ut libro 1. dictum est.

5. *A Damasco rege.*] Quis ille fuerit, vix quisquam potest conjicere. Hoc de nomine multi multa habent: sed nihil benè.

6. *Pro templo.*] Reponendum, *ex templo*. Hæc omnia corrupta Fabulis.

7. *Azelus, mox Adores.*] Horum nominum nulla apud alios mentio.

8. *Abraham.*] Quod etiam refert Josephus ex Nicolao Damasceno, à quo Abraham è regione supra Babyloniam sitâ cum exercitu venisse Damascum proditur, et postquam ibi aliquot annos regnâsset, Cananitidem petîisse. Sed quis his fabulis fidem adhibeat, præcipuè cum Scriptura hujus regni non meminerit?

9. *Et Israel.*] Jacob intelligit, qui tamen non Abrahami filius, sed nepos ex Isaaco fuit.

10. *Decem filiorum.*] Duodecim veriùs numerat Scriptura.

11. *In decem regna.*] Duodecim. Tribus indicat.

12. *Ex nomine Judæ.*] Alludit ad postrema Jacobo morientes verba, quibus excluso Reuben, jus primogenituræ Judæ concessit illiúsque Tribus futuram majestatem commendavit, ex quâ scilicet Christus erat nasciturus: *Non auferetur sceptrum de Juda*, &c.

13. *Judæos appellavit.*] Fallitur Justinus: non enim hoc tempore Hebræi Judæorum

pellavit: [1] colíque ejus memoriam ab omnibus jussit, [2] cujus portio omnibus accesserat. [3] Minimus ætate inter fratres Joseph fuit: cujus excellens ingenium veriti fratres [4] clam interceptum peregrinis mercatoribus vendidêrunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cùm magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, brevi ipsi regi percarus fuit. [a] Nam et prodigiorum sagacissimus erat, et somniorum primus intelligentiam condidit; nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur: adeò, ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit: perissétque omnis Ægyptus fame, nisi monitu ejus rex edicto servari per multos annos fruges jussisset; tantaque experimenta ejus fuêrunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa dari viderentur. [5] Filius ejus Moses fuit, quem [6] præter paternæ scientiæ hæreditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptii, quum [7] scabiem et [8] vitiliginem * paterentur, responso moniti, eum cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum [9] furto abstulit: quæ repetentes armis Ægyptii, domum redire

* Porriginem *Græv.*
A.M. 2544.
A. C. 1508.

INTERPRETATIO.

[a] *Nam et videbat sagacissimè* quid significarent *prodigia*, *et primus novit artem explicandi somnia.*

NOTÆ.

nomen habuêre; sed post captivitatem Babylonicam, cùm regnare incepit Zorobabel ex Tribu Juda, quæ Babylonem cum stirpe regiâ abducta fuerat.

1. *Colique ejus memoriam.*] Hoc est, illius Tribum aliis eminere voluit: dixit enim: *Juda, te laudabunt fratres tui, et adorabunt te filii patris tui.*

2. *Ejus portio.*] Nihil juris in agros aliis Tribubus assignatos habuit Tribus Juda, nec aliæ Tribus in illius portionem; singulis enim Tribubus sua portio data. Tribus porrò Juda inter Tribum Benjamin et desertum Pharan collocata.

3. *Minimus ætate.*] Non minimus fuit Joseph, sed Benjamin.

4. *Clam interceptum.*] Historiam Josephi paucis persequitur Justinus, sed miscet fabulis, scientiámque divinandi à Deo concessam appellat artes magicas. Hanc historiam notam omnibus non opus est pluribus explicare.

5. *Filius ejus Moses fuit.*] Filii Josephi fuerunt Manasse et Ephraim. Moses verò Amrami filius, Levi pronepos, non Josephi.

6. *Præter paternæ scientiæ.*] Plinius et Apuleius Mosem *Magum* vocant, Strabo *virum oraculis deditum;* quales olim fuêrunt Minos, Amphiaraüs, Orpheus, &c. Hunc Artapanus apud Eusebium, *Musæum* nominat, eodem nomine quo Musæum Poëtam, Orphei discipulum: Alexander verò Milesius, qui Syllæ temporibus floruit, docet apud Suidam, Hebræam mulierem, Moso cognomine, Legem Hebræorum scripsisse, depravato et sexu et nomine Moysis.

7. *Scabiem.*] Infinitas prope fabulas de Israelitarum exitu finxêrunt Ægyptii ut ex Manethone et Appione ostendit Josephus.

8. *Vitiliginem.*] Est lepra Arnobio, Senecæ fœda ex albo varietas, Græcis, λευκή.

9. *Furto abstulit.*] Ægyptiorum opes, tanquam pro laboribus mercedem debitam abstulit: unde Ægyptiorum legatis, qui sua bona repeterent, plus deberi sibi ab Ægyptiis respondit Moses, *apud Tertull.*

* Synæ *Juntina.*

[1] tempestatibus compulsi sunt. Itaque Moses, Damascenâ antiquâ patriâ repetitâ, [2] montem Sinan * occupat; quo septum dierum jejunio, per deserta Arabiæ, cum populo suo fatigatus, cùm tandem venisset, [3] septimum diem, more gentis [4] *Sabbatum* appellatum, in omne ævum [5] jejunio sacravit: quoniam illa dies famem illis erroremque finierat. Et, quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eâdem causâ invisi apud incolas forent, cavêrunt, ne [6] cum peregrinis communicarent: quod, ex causâ factum, paulatim in disciplinam religionémque convertit. Post Mosen, etiam filius ejus Arvas, sacerdos sacris Ægyptiis, [7] mox rex creatur; semperque exinde his mos apud Judæos fuit, ut [8] eosdem, reges et sacerdotes haberent: [a] quorum justitiâ religione permixtâ, incredibile quantum [9] coaluêre.

INTERPRETATIO.

[a] *Cumque eorum religio sit juncta cum maximâ justitiâ, incredibile quantam potestatem acquisierint.*

NOTÆ.

1. *Tempestatibus.*] Ægyptiorum cladem in Erythræo Mari connotat, ubi universus Pharaonis exercitus cum ipso Rege periit. In maris litore et profundo, quousque visus admittitur, extant curruum tractus, et rotarum cernuntur orbitæ, *ex Orosio:* quod fabulosum videtur. Multa hâc de re Manethon apud Josephum absurda comminiscitur.

2. *Montem Sinan.*] Sinan, alii deserti, alii montis nomen esse volunt, Paulus montem Sinan vocat; alii cum Josepho et Hieronymo, montem Sinai appellant, quasi diceretur mons deserti Sinai.

3. *Septimum diem.*] Non septem dies tantùm, sed annos quadraginta, populos per Arabiæ deserta vagatus est.

4. *Sabbatum.*] Jam ab initio mundi quieti sacra fuerat ista dies, quâ Deus ipse ab omni opere quievisset: præscriptum est enim in Exodo, *Memento ut diem Sabbati sanctifices;* licèt Tertullianus, et post eum Vatablus, ante Legem Moysi datam, Veteres nec circumcisos nec sabbatizantes fuisse velint. Ut ut sit, jussu Dei statuit Moses, ut quemadmodum post sex dies negotiosos, septimus quilibet ab omni opere erat vacuus; ita septimus annus quieti tribueretur, ita ut sex annis terram colerent, meterentque fruges; septimum verò haberent ab omni cultu satuque feriatum; qui tamen annus septimo tantùm anno post perdomitos Chananæos observari cœpit: quòd verò ab autumno inciperet, inde popularis Judæorum annus cœpit exordium.

5. *Jejunio sacravit.*] Falsus est Justinus. non minùs quàm Suetonius, qui jejunium servari Sabbatis tradidit; hâc enim die non jejunabant Judæi; nisi Sabbatum, non pro die hebdomadis septimo, sed pro totâ hebdomade sumatur; quo sensu Pharisæus Luc. 18. *Jejuno bis in Sabbato.* E Gentilibus alii in honorem Saturni, alii in Bacchi memoriam id institutum credidêrunt, *test. Plutarcho.* De Mose multa perabsurda refert Tacitus.

6. *Cum Peregrinis communicarent.*] Nefas erat apud Judæos iisdem cum Gentilibus vel epulis adesse, vel cubilibus uti, vel eorum etiam imbui disciplinis.

7. *Mox rex creatur.*] Nullus id temporis Rex apud Judæos fuit; sed multis sæculis pòst, Saul Rex creatus est; Mosis verò filii fuerunt Gerson et Eliezer, ex Sephorâ geniti.

8. *Ut eosdem reges et sacerdotes.*] Id primùm fieri cœptum est ætate Macchabæorum, quâ Aristobulus summo Pontificatui junxit Principatum; quod tamen apud Gentiles fieri mos erat, ut dignitas major ex Sacerdotii sanctitate Regibus accederet. Sic Virgilius:

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos.

9. *Coaluêre.*] Meliùs fortè dixeris, *convaluêre.*

CAP. III. Opes genti ex vectigalibus [1] opobalsami crevêre, quod [2] in his tantùm regionibus gignitur. Est [3] namque vallis, quæ continuis montibus, velut muro quodam, ad instar castrorum clauditur. Spatium loci ducentum jugerum, [4] Hiericus dicitur. In eâ valle sylva est, et ubertate et amœnitate insignis; [a] siquidem palmeto et opobalsameto distinguitur. Arbores opobalsami formam [5] similem piceis arboribus habent, nisi quòd sunt humiles magis, et in vinearum morem excoluntur. Hæ certo anni tempore balsamum sudant. [b] Sed non minor loci ejus [6] apricitatis quàm ubertatis admiratio est; quippe, cùm toto orbe regionis ejus ardentissimus sol sit, ibi tepidi aëris naturalis quædam ac perpetua apricitas inest. In eâ regione lacus est Asphaltites, qui propter magnitudinem et aquæ immobilitatem, [7] *Mare mortuum* dicitur. Nam neque ventis movetur, resistente turbinibus bitumine [c] quo aqua omnis stagnatur; neque navigationis patiens est, quoniam omnia vitâ carentia in profundum merguntur; nec ma-

Judæorum opes. Mare mortuum.

INTERPRETATIO.

[a] *Quia dividitur* in duas partes, quarum una *pulmas, altera balsama continet.*

[b] *Sed ille locus non minùs est admirabilis propter apricitatem, quàm propter ubertatem: quippe, cùm Sol sit ardentissimus totâ illâ regione ibi tepidus est aër naturalis, quia locus est opacus*, propter arbores quibus vestitur.

[c] *Quo aqua omnis induratur, neque in* eo lacu *possunt duci naves.*

NOTÆ.

1. *Opobalsami.*] Opobalsamum pro arbore, balsamum pro lacrymâ seu succo arboris posuit. Non ita tamen loquuntur Auctores plerique; nam opobalsamum est quasi ὀπος τῦ βαλσάμυ.

2. *In his tantùm regionibus.*] Primis quidem temporibus id contigerit; posterioribus certè balsamum in Arabiâ Pausanias et Plinius, in Ægypto Claudianus, apud Sabæos Solinus nasci testantur: ubi enim Judæa Romani potiti sunt, propagata est admodùm hæc arboris species.

3. *Namque vallis.*] Duobus in hortis, altero jugerûm viginti, pauciorum altero, balsamum in Judæâ crescere voluit, Plinius Prope Jerichunta in valle felicem hunc campum ponit Strabo: at spatium dicit fuisse stadiorum centum hoc est trecentorum jugerûm; sed Plinius balsameti partem exiguam, Justinus et Strabo, vallis Jerichuntis magnitudinem intelligunt.

4. *Nomine arcus dicitur.*] Bene dixeris *Hiericus*, ex mente Strabonis. Salmasius in Solino hunc locum sic restituit; *Spatium loci ducentûm jugerûm Iericus dicitur*; vel quod theatrum Strabo, arcum Justinus appellat ob loci similitudinem.

5. *Similem piceis arboribus.*] Balsamum dicit Pausanias ad myrti magnitudinem accedere, sub cujus umbrâ innumeræ apricantur viperæ, quæ liquore ejus aluntur suavissimo. Si tamen Straboni credimus, arbor illa odorata est, fruticosa, cytiso et terebintho persimilis. Succum ejus per corticem è trunco multis vulneribus expressum vasis suscipiunt, qui tenaci lacti non absimilis est.

6. *Apricitatis.*] Is locus apricus dicitur, *ex Solino*, non qui Soli oppositus sit, sed qui Soli orienti obversus, tepido calori et temperato, non immodico pateat.

7. *Mare mortuum.*] Lacus est Asphaltites, ubi olim Sodomo et Gomorrha qui lacus nec pisces, nec assuetas aquis volucres, patitur, nullúmque animalium corpus; unde fama, nihil in eo mergi. In eum Jordanes fluvius influit, et torrentes Arnon, Dibon, &c.

* Illutatur, Græv.

teriam ullam sustinet, nisi quæ alumine *illinatur. [1] Primùm Xerxes, rex Persarum, Judæos domuit; posteà cum ipsis Persis [2] in ditionem Alexandri Magni venêre, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuêre. [3] A Demetrio cùm descivissent, [4] amicitiâ Romanorum petitâ, primi omnium ex Orientalibus libertatem recepêrunt, [a] facilè tunc Romanis de alieno largientibus.

Mors Attali. Asia Romanorum fit propria.

CAP. IV. Per eadem tempora, quibus in Syriâ regni mutatio, inter novos reges alternabatur, [b] in Asia [5] rex Attalus florentissimum ab [6] Eumene patruo acceptum regnum, cædibus amicorum, et cognatorum suppliciis fœdabat, nunc matrem anum, nunc Berenicen sponsam maleficiis eorum necatas confingens. Post hanc scelestam violentiæ rabiem, squalidam vestem sumit: [c] barbam capillúmque [7] in modum reorum summittit: non in publicum prodire, non populo se ostendere, non domi lætiora convivia inire, aut aliquod signum sani hominis habere, prorsus ut poenas pendere Manibus interfectorum videretur. Omissâ deinde regni administratione, hortos fodiebat, gramina seminabat, et noxia innoxiis permiscebat, eáque omnia veneni succo infecta, velut peculiare munus amicis mittebat. Ab hoc studio, ærariæ artis fabricæ se tradit, cerisque fingendis, et ære fundendo procudendóque oblectabatur. Matri deinde sepulchrum facere instituit: cui operi intentus, morbum ex solis fervore con-

INTERPRETATIO.

[a] *Dum Romani facilè dant* libertatem populis, *qui subditi erant aliis Regibus.*

[b] *Dum sit in Syriâ mutatio regni, novis Regibus* pellentibus alios.

[c] *Nutrit longam barbam et longos capillos, ut solent rei.*

NOTÆ.

1. *Primùm Xerxes.*] Nunquam in eos bellum gessit Xerxes; Judæi enim à Cyri temporibus imperio Persico paruerant; et, ante Cyrum, Nabuchodonosori Regi Chaldæorum, à quo in servitutem abducti fuerant.

2. *In ditionem Alexandri Magni.*] Qui à Jaddo Pontifice exceptus in templo sacrificavit, Judæisque multa largitus est professus in Macedoniâ se eâdem quâ Summus Pontifex sibi in occursum venerat, specie vidisse Deum, qui ad bellum Persicum eum hortaretur.

3. *A Demetrio.*] Seleuci filio, qui Soter dictus est, à quo tamen non penitus devicti Judæi; occisus quidem post multas victorias Judas; sed Jonathas illius frater debilitatæ patriæ vires suâ virtute confirmavit.

4. *Amicitiâ Romanorum.*] Judas Macchabæus, cùm victorias à Romanis de hostibus relatas audivisset, missis Legatis Romanorum amicitiam et societatem obtinuit: quòd à Summis Pontificibus identidem deinceps renovatum testatur Josephus.

5. *Rex Attalus.*] Philometor dictus, quòd, magnam in matrem pietatem præ se ferens magnificum illi sepulchrum extruxerit.

6. *Eumene patruo.*] Attalus Eumenis et Stratonicæ filius fuit: sed Justinus Eumenem pro Attalo posuit, qui, fratre mortuo, pro nepote regnum annis viginti tutoris nomine moderatus est.

7. *In modum reorum.*] Moris enim erat, ut rei veste squalidâ uterentur, barbamque et capillum nutrirent.

traxit, et septimâ die decessit. Hujus testamento [1] hæres populus Rom. tunc instituitur. Sed erat ex Eumene [2] Aristonicus, non justo matrimonio, sed ex pellice Ephesiâ citharistæ cujusdam filiâ genitus, qui post mortem Attali, velut paternum regnum, Asiam invasit. Cùm multa secunda prælia [3] adversùs civitates, quæ metu Romanorum tradere ei se nolebant, fecisset; justúsque rex jam videretur, Asia [4] Licinio Crasso consuli decernitur: qui intentior Attalicæ prædæ, quàm bello, quum extremo anni tempore inordinatè acie prælium conseruisset, [5] victus poenas inconsultæ avaritiæ [6] sanguine dedit. In hujus locum missus [7] Perpenna Consul, primâ congressione Aristonicum superatum in potestatem suam redegit; [a] Attalicásque gazas, hæreditarias populi Romani, navibus impositas, [8] Romam deportavit. Quod ægrè ferens successor ejus [9] Marcus Aquilius Consul, ad eripiendum Aristonicum Perpennæ, [b] veluti sui potiùs triumphi munus esse deberet, festinatâ velocitate contendit. Sed contentionem consulum mors Perpennæ diremit. Sic Asia Romanorum facta, cum opibus suis [10] vitia quoque Romam transmisit.

A.M. 3920
Ol. 161. 3.
Urb.C. 619.
Ant.C. 13

INTERPRETATIO.

[a] *Detulit Romam gazas* et opes, *quarum hæredem Attalus fecerat populum Romanum.*

[b] *Quasi deberet suum potiùs quàm Perpennæ triumphum decorare.*

NOTÆ.

1. *Hæres populus Romanus.*] Ubi Eudemus Pergamenus tabulas testamenti, quibus populus Romanus hæres Regis scriptus erat, Romam attulit, Tiberius Gracchus Legem de pecuniâ in populum dividendâ tulit, quæ et auctori suo et multis aliis exitio fuit.

2. *Aristonicus.*] Quem *regii sanguinis ferocem juvenem* Florus, *mentitum regiæ stirpis originem*, dicit Velleius.

3. *Adversùs civitates.*] Myndum Samum, Colophonem, Florus nominat.

4. *Licinio Crasso.*] Cui bonorum quinque præcipua contigerant, *ex Gellio*, quod esset ditissimus, nobilissimus, eloquentissimus, juris consultissimus, et Pontifex Maximus.

5. *Victus poenas.*] Illi tamen aderant Nicomedes Bithynius, Mithridates Ponticus, Ariarathes Cappadox, et Pylamenes Paphlagon. *Ex Eutropio et Orosio.*

6. *Sanguine dedit.*] Romano exercitu fugato, Crassus ab hoste circumventus undique, virgam, quâ usus erat ad regendum equum, in Thracis cujusdam oculum impegit: quo vulnere ferocior Barbarus illius latus transegit ferro. Caput oblatum Aristonico, corpusque Smyrnæ sepultum. *Ita Eutropius.* Hæc tamen post Crassum ab hostibus captum accidisse refert Florus.

7. *Perpenna Consul.*] Perpenna à plerisque dicitur, qui auditâ Crassi clade, advolavit in Asiam, et Aristonicum recenti elatum, victoriâ improviso bello adortus superavit, obsessumque Stratonicæ, quo fugerat, fame coëgit ad deditionem, ut tradit Orosius.

8. *Romam deportavit.*] Non Romam rediit Perpenna; nam apud Pergamum in Asiâ diem obiit, *ex Eutropio, et Orosio.* Aristonicus vero jussu Senatûs in carcere strangulatus est.

9. *Marcus Aquilius.*] Qui belli reliquias confecit, corruptus veneno fontibus; quod multum de victoriæ gloriâ detraxit.

10. *Vitia quoque*, &c.] *Syria prima nos victa corrupit; mox Asiatica Pergami Regis hæreditas*, inquit Florus. Hoc Attali stemma fuit. Ducebat originem ex Attalo

NOTÆ.

filio Philæteris Tyanæi, qui custos erat gazæ Lysimachi, in oppido Pergameno, cujus filius ex Achæi filiâ Attalus primus Pergami rex fuit, Romanisque contra Philippum auxilium tulit. Huic Eumenes filius successit, qui juvit Romanos contra Antiochum Magnum, et Perseum; ejusque ex Stratonicâ filius Attalus Romanos dixit hæredes.

LIBER XXXVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Massiliensium in Phocenses beneficentia. Tragoediæ in Cappadocia et Ponto.*
2. *Mithridatis Ponti regis futura magnitudo prædicta, liberatio, occupationes.*
3. *Ejusdem res gestæ ; et domi ab uxore periculum.*
4. *Otii detestatio. Exercitia militaria. Cappadociæ et Galatiæ occupatio, atque superbum Romanis responsum.*

CAPUT I.

Massiliensium in Phocenses beneficentia. Tragœdiæ in Cappadociâ. A.M. 3925. Ol. 162. 4. Urb. C. 624. Ant. C. 127. * Phrygia minor, *Bongarsio.*

CAPTO Aristonico, Massilienses pro Phocensibus conditoribus suis, quorum urbem senatus, et omne nomen, quòd et tunc, et anteà Antiochi bello infesta contra populum Romanum arma tulerant, deleri jusserat, legatos Romam deprecatum misêre, veniámque his à senatu obtinuêre. Post hæc regibus, qui adversùs Aristonicum auxilia tulerant, præmia persoluta : Mithridati Pontico [1] Syria * major : filiis Ariarathis regis Cappadociæ, qui eodem bello occiderat, [2] Lycaonia et Cilicia datæ ; fideliórque populus Romanus in socii filios, quàm mater in liberos fuit : [b] quippe hinc parvulis auctum regnum,

INTERPRETATIO.

[a] *Capto Aristonico, Massilienses misêrunt Romam Legatos, ut precarentur pro Phocensibus conditoribus suis ; quorum et urbem et nomen Senatus jusserat deleri, quòd tulerant arma infesta contra populum Romanum, et anteà pro Antiocho, et tunc* pro Aristonico.

[b] *Nam* mater *occîdit parvulos filios, quorum regnum* populus Romanus *auxerat.*

NOTÆ.

1. *Syria major.*] *Phrygia major* legendum est, ut patet ex sequentibus.

2. *Lycaonia.*] Asiæ minoris regio, inter Isauriam Armeniam minorem, et Ciliciam, à quâ monte Tauro dividitur.

inde vita adempta. Namque Laodice, ex numero sex filiorum, quos virilis sexûs ex Ariarathe rege susceperat, timens ne non diutinam regni administrationem adultis quibusdam potiretur, quinque paricidiali veneno necavit: [a] unum parvulum, sceleri matris cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laodices (nam propter crudelitatem eam populus extinxerat) solus regno potitus est. [1] Mithridates quoque repentinâ morte interceptus, filium, qui et ipse Mithridates dictus est, reliquit; cujus ea posteà magnitudo fuit, ut non sui tantum temporis, verum etiam superioris ætatis omnes reges majestate superaverit, belláque cum Romanis per [2] XLVI annos variâ victoriâ gesserit: cùm eum summi imperatores [3] Sylla, Lucullus, cæteríque, in summâ Cneus Pompeius, [b] ita vicerint, ut major clariórque in restaurando bello resurgeret, damnisque suis terribilior redderetur. Denique ad postremum, non ut hostili, sed [4] voluntariâ morte, in avito regno, [5] Senex, hærede filio, decessit.

Mithridatis futura magnitudo. Occupationes

CAP. II. Hujus futuram magnitudinem etiam coelestia ostenta prædixerant. Nam et eo quo genitus est anno, et eo quo regnare primùm coepit, [c] stella cometes per [7] utrumque tempus [8] septuaginta diebus ita luxit, ut coelum omne conflagrare videretur. Nam et magnitudine sui quartam partem coeli occupaverat; et

INTERPRETATIO.

[a] *Cognati custodiêrunt* diligenter clam *unum parvulum ne mater eum etiam occideret.*

[b] *Ita eum superaverint, ut semper habuerit majores vires ad bellum reparandum.*

[c] *Stella, quæ dicitur Cometes, ita luxit diu et noctu per dies septuaginta.*

NOTÆ.

1. *Mithridates quoque.*] Cui Euergetes nomen fuit, ejus verò filius Eupator dictus est. *Ex Appiano et Dionysio.*

2. XLVI *annos.*] Quot annis hoc bellum duraverit, incertum: Plinius et Orosius triginta annos numerant. Florus et Eutropius quadraginta, Appianus quadraginta duo. Si tamen ratio temporis à cœpto bello ineatur, annos tantùm viginti novem reperias.

3. *Sylla Lucullus.*] De iis non nihil posteà dicetur: sed breviter hæc perstringit Justinus, quia notæ omnibus erant de Mithridate illorum ducum victoriæ.

4. *Voluntariâ morte.*] A Pharnace filio qui ab exercitu fuerat Rex salutatus, insidiis appetitus Mithridates, venenum, quod arca gladium perpetuò ferebat, sumsit. Cùm verò ob quotidianam pharmacorum consuetudinem vis veneni nihil illi noceret; vel à Gallorum duce occidi se jussit, ut habet Florus; vel cum gladio se ictu non mortifero petiisset, à juvenibus, quos in filium miserat, gladiis confossus est.

5. *Senex.*] Annos octo vel novem suprà sexaginta vixit, *ex Appiano;* vel septuaginta duo, *ex Eutropio;* non nonaginta duo, ut vult Justinus.

6. *Stella cometes.*] Dicitur Ovidio *stella comans,* Plinio et aliis *sidus crinitum:* est enim *cometa* vox adjectiva, quâ cùm Auctores absolutè utuntur, stellam subintelligunt.

7. *Utrumque tempus.*] Noctu scilicet et interdiu.

8. *Septuaginta diebus.*] Spatium quo cometæ cernuntur, brevissimum est dierum septem, longissimum octoginta, *ex Plinio.*

fulgore sui Solis nitorem vicerat; et, cùm oriretur occumberetque, [1] quatuor spatium horarum consumebat. Puer tutorum insidias passus est, qui eum [2] fero equo impositum, equitare jaculari que cogebant: [a] qui conatus cùm eos fefellissent, supra ætatem regente equum Mithridate, veneno eum appetivêre. Quod metuens, antidota sæpius bibit. [b] et ita se adversùs insidias exquisitioribus remediis stagnavit, ut ne volens quidem senex [3] veneno mori potuerit. Timens deinde, ne inimici, quod veneno non poterant, ferro peragerent, venandi studium finxit, quo per septem annos neque urbis, neque ruris tecto usus est; sed per sylvas, vagatus diversis montium regionibus pernoctabat, ignaris omnibus, quibus esset locis, assuetus feras cursu aut fugare, aut persequi, cum quibusdam etiam, viribus congredi. Quibus rebus, et insidias vitavit, et corpus ad omnem patientiam duravit.

Mithridatis res gestæ. CAP. III. Ad regni deinde administrationem cùm accessisset, statim non de regendo, sed de augendo regno cogitavit. Itaque Scythas invictos anteà, qui Sopyriona, Alexandri Magni ducem, cum triginta millibus armatorum deleverant; qui Cyrum Persarum regem cum ducentis millibus trucidaverant; qui [4] Philippum Macedonum regem fugaverant, ingenti felicitate [5] perdomuit. Auctus igitur viribus, Pontum quoque, ac deinceps
A.M. 3960. Cappadociam occupavit. [d] Cùm de Asia tractaret, tacitus cum
Ol. 171. 3. Urb.C. 659. quibusdam amicis è regno profectus, universam, nemine sciente,
Ant.C. 92. pervagatus est, omniúmque urbium situm ac regiones cognovit. Inde Bithyniam transcendit, et quasi dominus Asiæ, opportuna quæque victoriæ suæ metatus est. Post hæc in regnum, cùm jam periisse crederetur, reversus est, invento parvulo filio, quem per absentiam ejus Laodice soror uxórque enixa fuerat.

INTERPRETATIO.

[a] *Quæ omnia cum non nocuissent Mithridati, qui equum regebat melius quàm solent pueri eum voluêrunt tollere veneno.*

[b] *Et ita se munivit remediis præstantissimis contra venenum.*

[c] *Et ita roboravit vires corporis, ut posset quoscumque labores pati.*

[d] *Cùm vellet subigere Asiam, clàm profectus est ex Regno cum quibusdam amicis.*

[e] *Et vidit quæ loca essent opportuna ad victoriam* de hostibus referendam.

NOTÆ.

1. *Quatuor spatium horarum.*] De ipsius caudâ illud intelligit, quæ in tantam longitudinem porrecta erat, ut quartam cœli partem occuparet.

2. *Fero equo.*] Ferus aliquandò adjectivè, nonnunquam substantivè, ponitur; equùmque significat apud Virgilium.

3. *Veneno mori potuerit.*] Similem planè, historiolam refert Galenus de *anu Atheniensi*, quæ cicutâ pro cibo uti solebat.

4. *Philippum Macedonum, &c.*] Sibi non consentit Justinus, qui victos à Philippo Scythas priùs memorat.

5. *Perdomuit.*] Refert Strabo Scythas à Mithridate ad Mæotidem paludem, indeque ad Colchos usque devictos fuisse.

Sed inter gratulationem adventûs sui, et filii geniti, veneno periclitatus est: siquidem Laodice soror, cùm periisse eum crederet, in concubitus amicorum projecta, quasi admissum facinus majore scelere tegere posset, venenum advenienti paravit. Quod cùm ex ancilla Mithridates cognovisset, facinus in auctores vindicavit.

CAP. IV. Hyeme deinde imminente*, non in convivio, sed in campo; non in [1]vacationibus, sed in exercitationibus; nec [2]inter sodales, sed inter æquales, aut equo, aut cursu, aut viribus contendebat. Exercitum quoque suum ad parem laboris patientiam quotidianâ exercitatione durabat: atque ita invictus ipse inexpugnabilem exercitum fecerat. Initâ deinde cum Nicomede societate, Paphlagoniam invadit, victámque cum socio dividit: Quam cùm teneri à regibus senatui nunciatum esset, legatos ad utrumque misit, *qui gentem restitui in pristinum statum juberent.* Mithridates, cùm se jam parem magnitudini Romanorum crederet, superbo responso, *hæreditarium patri suo regnum obvenisse,* respondit: *mirarique se, quòd quæ ei relata controversia non fuerit, sibi referatur.* Nec territus minis Galatiam quoque occupat. Nicomedes, quoniam se tueri jure non potuerat, *justo regi redditurum* respondit. Atque ita filium suum, mutato nomine, [3]Pylæmenem Paphlagonum regum nomine appellat; et, quasi stirpi regiæ reddidisset regnum, falso nomine tenet. Sic ludibrio habiti legati, Romam revertuntur.

* Appetente, *MSS. Bir.*

Exercitia ejus militaria.

Cappadociæ invasio.

A. M. 3965. Ol. 172. 4. Urb. C. 664. Ant. C. 87.

NOTÆ.

1. *Vacationibus.*] Alii *advocationibus*, alii *vocationibus*, hoc est, invitationibus et conviviis legunt; sed Lipsius ad Tacitum *vacationibus* rectè dici contendit, quod sonat *vacationibus militarium operum.* Sic *vacationes munerum* vocat Tacitus.

2. *Inter sodales.*] Erat sodalitium, quod Græci ἑταιρείαν appellant: Cicero vero *sodalitates* vocat.

3. *Philiamenem.*] Pylæmenem nominat Orosius: quin etiam Homerus Pylæmenis cujusdem Paphlagonum Regis meminit, à quo Paphlagonia; olim Pylaemenia dicta est.

LIBER XXXVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Mithridatis regni sui auspicia parricidiis polluit; et callidis artibus Ariarathem Cappadocem trucidat.*
2. *Novæ Mithridatis et Nicomedis tragœdiæ, quas Senatus Romanus utcunque sedat.*

3. *Mithridates Tigranem in societatem belli adversùs Romanos tradit, et Proconsulibus Romanis fusis, ingenti civitatum Asianarum favore excipitur.*
4. *Oratio Mithridatis, in quâ rationes suas exponit, cur bellum sit Romanis inferendum.*
5. *Romanos, dum occupati essent, adoriundos esse censet, justum bellum illud ostendens.*
6. *Malas eorundem artes et originem detegit.*
7. *Stirpis suæ nobilitatem, suorúmque libertatem, et fortitudinem opponit, necnon belli facilitatem; liberalitate ac munificentiâ milites alliciens.*
8. *Ptolemæus Physcon in Ægypto multiplici scelere omnia turbat, et à suis pellitur.*
9. *Demetrii Syriæ regis, fortunæ ludibrii, casus varii.*
10. *Antiochus, Demetrii frater, Parthis bello aggressus, in acie à suis desertus occiditur.*

CAPUT I.

Mithridates Ariarathem trucidat. A.M. 3965. Ol. 127. 4. Urb.C. 664. Ant. C. 87.

MITHRIDATES parricidia à nece uxoris auspicatus, [a] sororis alterius Laodices filios, cujus virum Ariarathem, regem Cappadociæ, per Gordium insidiis occiderat, tollendos statuit: nihil actum morte patris existimans, si adolescentes paternum regnum, cujus ille cupiditate flagrabat, occupâssent. Igitur, dum in his cogitationibus versatur, interim Nicomedes, rex Bithyniæ, vacuam morte regis Cappadociam invadit. Quod cùm nunciatum Mithridati fuisset, per simulationem pietatis auxilia sorori ad expellendum Cappadociâ Nicomedem mittit. Sed jam [1] Laodice per pactionem se Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod ægrè ferens Mithridates, præsidia Nicomedis Cappadociâ expellit; regnumque sororis filio restituit: egregium prorsus factum, ni subsequuta fraus esset. Siquidem interjectis mensibus, simulat se Gordium, quo ministro usus in Ariarathe interficiendo fuerat, restituere in patriam velle, sperans, si obsisteret adolescens, causas belli futuras: aut, si permitteret, per eundem filium tolli posse, per quem interfecerat patrem. Quod ubi Ariarathes junior moliri

INTERPRETATIO.

[a] *Statuit occidere filios Laodices sororis suæ, cujus maritum Ariarathem Regem Cappadociæ curaverat necari insidiis per Gordium.*

NOTA.

1. *Laodice.*] Uxor fuit Ariarathis, qui Aristonicum bello occiderat; quare falsus est Justinus: nec enim Ariarathem illum occidi jussit Mithridates: vel Ariarathis mater et uxor Laodice nomen habuerunt.

cognovit, graviter ferens interfectorem patris per avunculum potissimùm ab exilio revocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur cùm in aciem eduxisset Mithridates peditum octoginta millia, equitum decem millia, [1]currus falcatos DC; nec Ariarathi, auxiliantibus finitimis regibus, minores copiæ essent, [2]incertum belli timens, consilia ad insidias transfert: solicitatoque juvene ad colloquium, cùm ferrum occultatum inter fascias gereret, scrutatori ab Ariarathe [3]regio more misso, curiosiùs imum ventrem pertrectanti ait, *caveret ne aliud telum inveniret, quàm quæreret*. Atque ita risu protectis insidiis, revocatum ab amicis, velut ad secretum sermonem, inspectante utroque exercitu, interficit: regnum Cappadociæ octo annorum filio, imposito *Ariarathis* nomine, additóque ei rectore Gordio, tradidit.

CAP. II. Sed Cappadoces, crudelitate ac libidine præfectorum vexati, à Mithridate deficiunt, fratremque regis, et ipsum Ariarathem nomine, ab Asiâ, ubi educabatur, revocant: cum quo Mithridates prælium renovat, victúmque Cappadociæ regno expellit. Nec multò post adolescens, ex ægritudine collectâ infirmitate, decedit. Post hujus mortem Nicomedes timens, ne Mithridates accessione Cappadociæ, etiam Bithyniam finitimam invaderet, subornat puerum eximiæ pulchritudinis, quasi Ariarathes tres, non duos filios genuisset, qui à senatu Romano paternum regnum peteret. Uxorem quoque Laodicen Romam mittit, ad testimonium trium ex Ariarathe susceptorum filiorum. Quod ubi Mithridates cognovit, et ipse pari impudentiâ Gordium Romam mittit, qui senatui assereret *puerum, cui Cappadociæ regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Aristonici auxilia Romanis ferens cecidisset*. [a] Sed senatus, studio regum intellecto, aliena regna falsis nominibus furantium, et Mithridati Cappadociam, et Nicomedi, ad solatium ejus, Paphlagoniam ademit. [b]Ac ne contumelia regum foret, ademptum illis, quod daretur

Bellum inter Mithridatem et Nicomedem.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed Senatus videns Reges illos usurpare regna aliorum sub nomine Principum, quos falsò fingebant* esse ex stirpe regiâ, *ademit et Cappadociam Mithridati, et Paphlagoniam Nicomedi, ut* Mithridates *id faciliùs ferret.*

[b] *Et ne Reges injuriam sibi illatam crederent, si darentur aliis regna, quæ illis adempta erant.*

NOTÆ.

1. *Currus falcatos.*] Quales fuerint hi currus, tradit Cicero: *Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant. Utrinque à jugo ternos direxerant gladios, et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum. Aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant et aliæ in terram demissæ, quidquid obviam, concitatis equis, amputaturæ.* Eadem ferè Livius et Diod.

2. *Incertum belli.*] Malim *incerta belli*: sic enim habet et Livius, *incerta casuum*, et Tacitus, *incerta noctis*.

3. *Regio more.*] Moris esse scrutari salutantes patet ex Plutarchi Timoleonte et Dione: quem morem Romæ primus usurpavit Augustus, dum Senatum legeret. *Ex Plutarcho.*

aliis, utérque populus libertate donatus est. Sed Cappadoces, munus libertatis abnuentes, [1]negant *vivere gentem sine rege posse.* Atque ita rex illis à senatu Ariobarzanes constituitur.

Mithridates Tigranem in Romanos excitat. CAP. III. Erat eo tempore [2]Tigranes Rex Armeniæ, obses Parthis ante multum temporis datus, sed olim ab iisdem in regnum paternum remissus. Hunc Mithridates mirè ad societatem Romani belli, quod olim meditabatur, pellicere cupiebat. Nihil igitur de offensâ Romanorum sentientem, per Gordium impellit, ut Ariobarzani, segni admodùm, bellum inferat; et, ne quis dolus subesse videretur, filiam suam ei Cleopatram in matrimonium tradit. Primo igitur adventu Tigranis, Ariobarzanes, sublatis rebus suis, Romam contendit. Atque ita [3]per Tigranem rursùs Cappadocia juris esse Mithridatis cœpit. Eodem tempore mortuo Nicomede, etiam filius ejus et ipse Nicomedes, regno [4]à Mithridate pellitur; qui cùm supplex Romam venisset, decernitur in senatu, ut uterque in regnum restituantur; in quod tum missi [5]Aquilius et Manlius Maltinus legati. His cognitis Mithridates [6]societatem cum Tigrane, bellum adversùs Romanos gesturus, jungit: pactíque inter se sunt, ut urbes agríque Mithridati, homines vero et quæcunque auferri possent, Tigrani cederent. Post hæc Mithridates, intellecto quantum bellum suscitaret, legatos ad [7]Cimbros, alios ad [8]Gallogræcos, et [9]Sarmatas,

* Aquilius et M. Acilius. *Th. Reinesius.*

NOTÆ.

1. *Negant vivere gentem sine rege posse.*] Mirati Romani gentem esse aliquam adeò libertatis oblitam, ut vel sponte oblatam respueret; quare iis concessum est, ut suis Regem, quem mallent, suffragiis eligerent. Idem ferè de Armeniis Tacitus, de Ægyptiis Herodotus memorat.

2. *Tigranes.*] Qui posteà quòd Mithridati faveret, à Lucullo victus est; et aliquantò post, depositâ ad Pompeii pedes coronâ, regnare quidem permissus in Armeniâ, sed Syriâ mulctatus, acceptâ à Romanis et clade et gratiâ, quàm rebus à se gestis illustrior.

3. *Per Tigranem rursùs.*] Ariobarzanem à Mithridate pulsum, ejusque in locum constitutum Ariarathem tradit Appianus.

4 *A Mithridate pellitur.*] A Socrate fratre ejectum dicit Appianus.

5. *Aquilius.*] Legati missi sunt Lælius, Cassius, et Manlius Aquilius.

6. *Societatem cum Tigrane.*] Non ita se res habuit, *ex Appiano.* Nicomedes in Bithyniâ. Ariobarzanes in Cappadociâ à Romanis restitui, dum Legatorum jussu in ditionem Mithridatis irrupisset Nicomedes, omnia àd urbem Amastrim depopulatus. Hâc de re primum apud Legatos questus est Mithridates: tum cùm nihil proficeret, expulso Ariobarzane, Ariarathem filium suum Cappadociæ Regem constituit.

7. *Cimbros.*] *Cimmerios* legendum putat Freinshemius, qui in Sarmatis, inter Mæoticam paludem et Bosphorum, ab ipsis *Cimmerium* dictum, habitabant, *ex Ovid.* Vel circa Colchidem, prope Mare Caspium, *ex Plinio.*

8. *Gallogræcos.*] Ab iis, qui in Asiam transierant, Gallis oriundos.

9. *Sarmatas.*] Sarmatia triplex fuit. 1. Asiatica, inter paludem Mæotidem, Tanaïm, Mare Caspium, et Rha fluvium extenditur; ubi nunc Muscoviæ pars, et Tartari Præcopenses. 2. Europæa, quæ à Tanai et palude Mæotide, ultra Borysthenem, ad Oceanum Septentrionalem pertinebat, ubi nunc magna pars Poloniæ. 3. Germano-Sarmatia, quæ ab ortu Bo-

[1] Bastarnásque, auxilium petitum mittit. [a] Nam omnes has gentes, Romanum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus jam antè illexerat. Ab Scythiâ quoque exercitum venire jubet, omnémque Orientem adversùs Romanos [2] armat. Non magno igitur labore [3] Aquilium et Maltinum, Asiano exercitu [4] instructos, vincit: quibus simul cum Nicomede pulsis, ingenti favore [5] civitatum excipitur: multùm ibi auri argentíque, studio veterum regum, magnúmque belli apparatum invenit: quibus instructus, debita civitatibus publica privataque remittit, [b] et vacationem quinquennii concedit. Tunc ad concionem milites vocat, eósque variis exhortationibus ad Romana bella, sive Asiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cujus exemplum brevitati hujus operis insererem, quam obliquam Pompeius Trogus exposuit: [c] quoniam in Livio et in Sallustio reprehendit, quod conciones directas, pro sua oratione operi suo inserendo, historiæ modum excesserint. A. M. 3966. Ol. 173. 1. Urb. C. 665. Ant. C. 86.

CAP. IV. *Optandum sibi fuisse*, ait, *ut de eo liceret consulere. bellúmne sit cum Romanis, an pax habenda:* [d] *quin verò sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriæ careant. Quippe adversùs latronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen suâ, omnes ferrum stringere. Cæterum, quia non id agitur, an liceat quiescere,* [e] *non tantùm animo hostiliter, sed etiam prælio congressis, consulendum, quâ ratione ac spe cœpta bella sustineant. Esse autem sibi* Mithridatis Oratio.

INTERPRETATIO.

[a] *Nam dum meditatur bellum in Romanos, illexerat jam has omnes gentes ad suas partes multis officiis.*

[b] *Et permittit ut nullum tributum solverent per quinque annos.*

[c] *Quia arguit Livium et Sallustium, quòd peccârint contra leges historiæ, dum inseruêrunt in suis operibus orationes directas cùm deberent esse obliquæ.*

[d] *Etiam eos, qui non sperant victoriam, non dubitare quin sit resistendum impugnantibus.*

[e] *Cùm non tantùm dissentiant animis, sed etiam jam prælia cum eis dederint.*

NOTÆ.

rysthenis ad Vistulam pertingebat, ubi nunc altera Poloniæ pars, et maxima.

1. *Bastarnas.*] Qui in Sarmatiâ Europæâ habitabant, ubi nunc Russia nigra et Volhinia, Peucinis et Alanis finitimi.

2. *Armat.*] Habebat in exercitu 250 peditum millia, 40 equitum, naves tectas 300, biremes 100, falcatos currus 130, ut numerat Appianus: Cassius verò et Aquilius quadraginta peditum, equitumque millia, quibus Nicomedes quinque peditum, sed equitum millia junxerat.

3. *Aquilium et Maltinum.*] Qui non expectatâ Senatûs de tanto bello sententiâ prælium conseruerint, in quo diu alternante victoriâ tandem victor evasit Mithridates strage incredibili à falcatis curribus editâ.

4. *Instructos vincit.*] Cassius Apameam cum exercitûs reliquiis, Pergamum Nicomedes, Aquilius Rhodum fugit, qui paulò pòst captus à Mithridate, vinctus in asino per urbes Asiæ circumvectus est, donec aurum liquatum in eos infundi jussit Mithridates.

5. *Civitatum excipitur.*] Captivos omnes benignè habitos cum viatico domum remisit, ut paulò pòst Nicomedis ditione petitus est.

victoriæ fiduciam, si sit illis animus: Romanósque vinci posse, cognitum non sibi magis, quàm ipsis militibus, qui et in [1] *Bithynia Aquilium, et Maltinum in Cappadociâ fuderint. At si quem aliena magis exempla, quàm sua experimenta moveant, audire se, à Pyrrho rege Epiri, non ampliùs quàm* [2] *quinque millibus Macedonum instructo, fusos tribus prœliis Romanos. Audire Annibalem sexdecim annis Italiæ victorem immoratum: et quin ipsam caperet urbem, non Romanorum illi vires obstitisse, sed domesticæ æmulationis atque invidiæ studium. Audire populos Transalpinæ Galliæ Italiam ingressos, maximis eam plurimísque urbibus* [3] *possidere;* [a] *et latiùs aliquantò solum finium, quàm in Asiâ, quæ dicatur imbellis, eosdem Gallos occupâsse; nec victam solùm dici sibi Romam à Gallis, sed etiam captam, ita ut unius illis montis tantùm cacumen relinqueretur, nec bello hostem, sed pretio remotum: Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse numeret. Nam hos, qui Asiam incolunt, Gallos, ab illis, qui Italiam occupaverant, sedibus tantum distare: originem quidem ac virtutem, genúsque pugnæ idem habere,* [b] *tantóque his sagaciora esse quàm illis ingenia, quantò longiori ac difficiliori spatio, per Illyricum Thraciámque prodierint, pene operosiùs transitis eorum finibus, quàm ubi consedêre, possessis.* [c] *Jam ipsam Italiam audire se nunquam, ut Roma condita sit, satis illi pacatam, sed assiduè per omnes annos pro libertate alios, quosdam etiam pro jure imperii bellis continuis perseverâsse; et à multis civitatibus Italiæ deletos Romanorum exercitus ferro, a quibusdam novo contumeliæ more sub* [4] *jugum missos. Ac, ne veteribus immoremur exemplis, hoc ipso tempore universam Italiam* [5] *bello Marsico consurrexisse, non jam libertatem, sed consortium imperii*

INTERPRETATIO.

[a] *Et eosdem Gallos occupâsse regionem majorem in Italiâ quam in Asiâ, quæ non debet dici imbellis.*

[b] *Et illos habere ingenia tantò aliis sagaciora, quantò longiori et difficiliori itinere venerint in* Asiam *per Illyricum et Thraciam, cùm difficilius fuerit transire per illas Provincias, quàm possidere eas, in quibus habitant.*

[c] *Jam se didicisse Italiæ populos, ex quo Roma condita est, nunquam fuisse pacatos.*

NOTÆ.

1. *In Bithyniâ.*] Uno eodémque prælio victos à Mithridate Romanos memorat Appianus: de Maltino verò nihil habet.

2. *Quinque millibus Macedonum.*] Multas habebat è Græciâ Pyrrhus auxiliares copias: nec tribus præliis Romanos vicit, ut suprà diximus.

3. *Possidere.*] Magnam Italiæ partem, cis Padum et ultra, armis Galli occupaverant; unde Gallia Cispadana et Transpadana. De Gallis et Annibale superiùs dictum est.

4. *Sub jugum missos.*] A Samnitibus ad Furcas Caudinas, ubi clauso inter saltum Romanorum exercitu cum Veturio Posthumióque Consulibus, dux Samnitium Pontius Romanos armis exutos sub jugum misit. *Ita Florus.*

5. *Bello Marsico.*] Cum plerique Italiæ populi laborum omnium se esse participes indignè ferrent, imperii verò societate, et communione honorum excludi; Quintum Servilium Proconsulem, et Ponteium ejus Legatum, peremêrunt: unde

civitatisque poscentem. Nec graviùs vicinæ Italiæ bello, quàm domesticis [1] principum factionibus urbem premi, multóque periculosius accessisse Italico [2] civile bellum: simul et à Germaniâ [3] Cimbros, immensa millia ferorum atque immitium populorum, more procellæ, [4] inundâsse Italiam: [a] quorum tametsi singula bella sustinere Romani possent, universis tamen obruantur, ut ne vacaturos quidem bello suo putet.

CAP. V. *Utendum igitur occasione, et [b] rapienda incrementa virium, ne, si illis occupatis quieverint, mox adversùs vacuos et quietos majus negotium habeant. Non enim quæri, an capienda sint arma, sed utrùm suâ potiùs occasione an illorum? Nam bellum equidem jam tunc secum ab illis geri cœptum; cùm sibi pupillo majorem Phrygiam ademerint, quam patri suo præmium dati adversùs Aristonicum auxilii concesserant, gentem quam et proavo suo Mithridati Seleucus Callinicus [5] in dotem dedisset. Quid, cùm Paphlagoniâ decedere se jusserunt, non alterum illud genus belli fuisse? quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti, et regum domesticorum interitu, hæreditaria patri suo obvenisset: [c] cùm interea huic decretorum amaritudini parendo, non tamen eos mitigaret,* Romanos, dum essent occupati, adoriundos censet.

INTERPRETATIO.

[a] *Et si Romani possent resistere singulis hostibus,* necesse tamen esse, *ut ab omnibus simul bellum gerentibus ita obruantur, ut ne putet quidem eos contra se copias missuros.*

[b] *Et capiendam occasionem augendi vires, ne, bellum non gerant, dum Romani occupantur aliis bellis, difficilius sit illos vincere, cùm nullum aliud bellum habebunt; non enim nunc quæri, an arma sint capienda; sed an* debeant incipere, *cùm sint parati: an* expectare donec *Romani primi* aggrediantur.

[c] *Non obtinuisse ne se in ipsum iniquiores in dies exhibeant, licèt conatus fuerit eos mitigare, parendo injustis eorum decretis.*

NOTÆ.

orto bello cum iis multorum annorum spatio, vario eventu dimicatum est, sed tandem à Pompeio Strabone et Lucio Syllâ perdomiti sunt. Hoc bellum et Sociale dictum, et Marsicum, quòd à Marsis fuerit primò concitatum, ut tradunt Appianus, Florus et Plutarchus.

1. *Principum factionibus.*] Qui erant id temporis Marius, Metellus, Sylla, Cinna, Carbo, *&c.* quorum ambitio cruentis seditionibus patriam laceravit.

2. *Civile bellum.*] Quod mutuò Marii et Syllæ odio, et utrinque nimiâ gloriæ cupiditate excitatum, inauditâ partium in cives crudelitate, multísque virorum præstantissimorum cædibus, gestum est.

3. *Cimbros.*] Qui insulam incolebant inter mare Cimbricum et Balticum, prope Albis ostia, *Danemark*, vel Silandia, ubi Hafnia.

4. *Inundâsse Italiam.*] Cùm eorum terras inundâsset pelagus, nec à Senatu agrum in Hispaniâ, nec in Galliâ, nec in Italiâ impetrâsset, Silanum Cimbri et Teutones, Scaurum Cimbri, Cassium Cepionem, et Manilium Tigurini, totius exercitûs internecione delevêrunt; sed Teutones tandem et Ambrones ad Aquas Sextias à Mario victi sunt, cæsis millibus ducentis, captis septuaginta; Cimbri verò per Noricum irrumpentes in Italiam, ab eodem et Catulo Proconsule in Venetiâ ad Campum Raudium ad centum viginti millia trucidati, capti ad sexaginta millia; quibus cladibus territi Tigurini, in diversa lapsi, fugâ et latrociniis evanuêrunt. *Ita Florus, Plutarchus, et Orosius.*

5. *In dotem dedissent.*] Nam Mithridates illius proavus uxorem habuit Seleuci Callinici filiam.

quin acerbiùs se indies gerant, non obtinuisse. Quod enim à se non præbitum illis obsequium? non Phrygiam, Paphlagoniámque dimissas? non Cappadociâ filium eductum, quam jure gentium victor occupaverat? Raptum tamen sibi esse victoriæ jus ab illis, quorum nihil est nisi bello quæsitum. Non regem Bithyniæ Coreston, in quem senatus arma decreverat, à se in gratiam illorum occisum? tamen nihilominùs imputari sibi, si qua Gordius aut Tigranes faciat: libertatem etiam in contumeliam sui à senatu ultrò delatam Cappadociæ, quam reliquis gentibus abstulerunt: deinde populos Cappadocum pro libertate oblatâ Gordium regem orantes, ideò tantùm quoniam amicus suus esset, non obtinuisse. Nicomedem præcepto illorum bellum sibi intulisse: [a] quia [1] ultum ierit se, ab ipsis ventum obviam, et nunc eam secum bellandi illis causam fore, quòd non impunè se Nicomedi lacerandum, saltatricis filio, præbuerit.

Malas eorum artes et originem detegit.

CAP. VI. *Quippe non delicta regum illos, sed vires ac majestatem insequi: neque in se uno; sed in aliis quoque omnibus hâc semper arte grassatos. [b] Sic et avum suum Pharnacem, per cognationum arbitria, succedaneum regi Pergameno, Eumeni datum: sic rursùs Eumenem, cujus classibus primùm in Asiam fuere transvecti, cujus exercitu magis quàm suo, et Magnum Antiochum et Gallos in Asiâ, et mox in Macedoniâ regem Persen domuerant, et ipsum pro hoste habitum, eique [2] interdictum Italiâ; et quod cum ipso deforme sibi putaverant, cum filio ejus Aristonico bellum gessisse. Nullius apud eos majora, quàm Masinissæ regis Numidarum haberi merita. Huic imputari [3] victum Annibalem, huic [4] captum Syphacem, huic [5] Carthaginem deletam: huic inter duos illos Africanos tertium servatorem urbis referri. tamen, [6] cum hujus*

INTERPRETATIO.

[a] *Quia ultus est injuriam sibi illatam, Romano se opposuisse ipsi et ideò accepisse causam belli in eum gerendi, quòd non permiserit Regnum suum vastari: à Nicomede filio saltatricis.*

[b] *Sic et Pharnacem avum suum, ex consensu omnium affinium nominatum successorem Eumeni Regi Pergameno.*

NOTÆ.

1. *Ultum ierit se.*] Sic Tacitus: *Injurias ultum iisse.* Sallustius verò, *Ultum ire injurias festinat.*

2. *Interdictum Italiâ.*] Romanis suspectus Eumenes, quòd contra Perseum eos non juvisset, venerat in Italiam, quò crimen sibi objectum dilueret: sed Senatus, audito illius adventu, legem tulit, ne cui quam Regi venire Romam liceret; missusque continuo ad eum Quæstor, à quo jussus est Italiâ excedere, ut refert Polybius.

3. *Victum Annibalem.*] Aderat enim validis cum copiis, cùm Scipio in Africâ vicit Annibalem.

4. *Captum Syphacem.*] Semel à Scipione victum Syphacem, Lælius et Masinissa iterùm victum cepêrunt.

5. *Carthaginem deletam.*] Cornelio Scipioni, dum deleret Carthaginem, adesse non potuit: quippè qui sub initium tertii belli Punici mortuus sit, anno vitæ 97. Quin etiam ipse Scipio, à Manilio Consule missus, extremum morientis spiritum excepit. *Ex Eutropio.*

6. *Cum hujus nepote.*] Bellum Jugurthæ

nepote bellum modò in Africâ gestum adeo inexpiabile, [a] *ut ne victum quidem memoriæ avi donarent, quin carcerem ac* [1] *triumphi spectaculum experiretur.* [b] *Hanc illos regibus omnibus legem odiorum dixisse, scilicet quia ipsi tales reges habuerint, quorum etiam nominibus* [2] *erubescant, aut* [3] *pastores* [4] *Aboriginum. aut* [5] *aruspices Sabinorum, aut* [6] *exules Corinthiorum. aut servos* [7] *vernásque Thuscorum, aut, quod honoratissimum nomen fuit inter hos,* [8] Superbos, *atque, ut ipsi ferunt, conditores suos* [9] *lupæ uberibus altos: sic omnem illum populum* [10] *luporum animos, inexplebiles sanguinis atque imperii, divitiarúmque avidos ac jejunos habere.*

CAP. VII. [c] *Se autem, seu nobilitate illis comparetur, clariorem illâ colluvie convenarum esse, qui paternos majores suos* [12] *à Cyro Dario-* Stirpis suæ nobilitatem

INTERPRETATIO.

[a] *Ut non illi pepercerint victo ob memoriam patris: sed cum et in carcere* incluserint *et duxerint in triumphum, ut videretur* à populo.

[b] *Romanos decrevisse eodem modo tractare omnes Reges, quia habuêrunt Reges tam improbos, ut ne audeant quidem eos nominare.*

[c] *Si verò nobilitas illorum cum suâ comparetur, se clariorem esse illis,* qui sint tantùm orti *ex infimâ plebe multarum gentium.*

NOTÆ.

indictum est, quòd Adherbalem et Hiempsalem Micipsæ filios, Masinissæ nepotes, regno et vitâ spoliâsset. *Ita Sallustius.* Jugurtha vero Manastabalis, Masinissæ filii, ex concubinâ genitus fuit, et à Micipsâ cultu regio educatus.

1. *Triumphi spectaculum.*] Post secunda in Romanos Consules prælia. Jugurtha fractus à Metello, dum à Mario penitus debellatus est, et proditione Bocchi Mauritaniæ Regis, ad quem confugerat, Syllæ traditus, in victoris potestatem venit, illiusque cohonestato triumpho. in carcere necatus est. *Ita Sallustius, et Plutarchus*

2. *Erubescant.*] Quanto odio regis nomen habuerint Romani, constat ex Livio.

3. *Pastores.*] Romulus enim et Remus et à pastore enutriti, et pastores ipsi fuerunt.

4. *Aboriginum.*] Quos alii ex Ægypto. alii ex Arcadiâ cum Oenotrio Lycaonis Arcadiæ Regis filio in Italiam venisse volunt. Hoc nomen illis inditum, quòd sine patribus geniti, et quasi sine origine viderentur Post adventum Æneæ, juncti cum Phrygibus Latini dicti sunt, Romámque unà cum Romulo condiderunt.

5. *Aruspices.*] Numa Pompilius, qui genere Sabinus, et Curibus oriundus, Romana sacra instituit.

6 *Exules Corinthiorum.*] Tarquinius Priscus Demarati Corinthii profugi filius fuit: Lucumo priùs dictus et à Tarquiniis, Hetrusco oppido, ubi cum patre hactenus habitaverat, Lucius Tarquinius vocatus est.

7. *Vernasque Thuscorum.*] Servius Tullius Ocrisiâ Corniculanâ captivâ natus, primùm Tarquinio Regi virtute commendatus, deinde regii stemmatis proceribus antepositus est.

8. *Superbos.*] Tarquinius Prisci Tarquinii nepos superbi, ob fastum et crudelitatem, nomen habuit, quòd cædibus in Senatores grassaretur.

9. *Lupæ uberibus.*] De Romulo et Remo agetur inferiùs.

10. *Luporum animos.*] Hinc Lupi Romani à Volcis Æquisque ducibus dicuntur apud Livium.

11. *A Cyro Darioque.*] Persarum Regibus, ut placet Appiano. traxit originem, fuitque decimus sextus à Dario Hystaspis filio, octavus ab illo Mithridate, qui paulò pòst Alexandri obitum defecit à Macedonibus et Pontici Regni conditor fuit.

suorumque fortitudinem commendat.

que conditoribus Persici regni, maternos à Magno Alexandro, ac [1]*Nicanore Seleuco, conditoribus imperii Macedonici, referat: seu populus illorum conferatur, suo, earum se gentium esse, quæ non modò Romano imperio sint pares, sed Macedonico quoque obstiterint.* [a]*Nullam subjectarum sibi gentium expertam peregrina imperia: nullis unquam nisi domesticis regibus paruisse: Cappadociam velint, an Paphlagoniam recensere; rursus Pontum an Bithyniam; itémque Armeniam majorem minorémque: quarum gentium nullam neque Alexander ille, qui totam pacavit Asiam, nec quispiam successorum ejus, aut posterorum, attigisset. Scythiam duos unquam ante se reges, non pacare, sed tantùm intrare ausos,* [2]*Darium et Philippum; ægrè inde fugam sibi expedîsse, unde ipse magnam partem adversùs Romanos virium haberet.* [b]*Multòque se timidiùs ac diffidentiùs bella Pontica ingressum, cùm ipse rudis ac tiro esset. Scythas præter arma, virtutémque animi, locorum quoque solitudinibus vel frigoribus instructos, per quæ denunciaretur ingens militiæ labor ac periculum. Inter quas difficultates ne spes quidem præmii foret, ex hoste vago, nec tantùm pecuniæ, sed etiam sedis, inope. Nunc se diversam belli conditionem ingredi. Nam neque cœlo Asiæ esse temperatius aliud, nec solo fertilius, nec urbium multitudine amoenius; magnámque temporis partem, non ut militiam, sed ut festum diem acturos,* [c]*bello dubium facili magis an uberi: si modò aut proximas regni Attalici opes, aut veteres* [3]*Lydiæ,* [4]*Ioniæque audierint, quas non expugnatum eant, sed possessum: tantúmque se avida expectet Asia, ut etiam vocibus vocet:* [d]*adeò illis odium Romanorum incussit rapacitas proconsulum, sectio publicanorum, calumniæ litium. Sequantur se modò fortiter, et colligant quid, se duce, possit efficere tantus exercitus, quem sine cujusquam militum auxilio, suâmet unius opera, viderint Cappadociam cæso rege cepisse; qui solus mortalium Pontum omnem, Scythiamque pacaverit, quam nemo antè transire tutò atque*

INTERPRETATIO.

a *Omnes gentes quæ sibi subjectæ sunt, unquam paruisse legibus externis.*

b *Se bella Pontica cœpisse cum majori timore, et minori confidentiâ cùm ipse nullo modo cognosceres* regiones *Scythiæ, quæ defensa erat, non modò armis et fortitudine incolarum, sed etiam solitudinibus locorum et frigoribus.*

c *Dubium* esse *an bellum illud sit facilius quam uberius.*

d *Rapacitas proconsulum, severitas publicanorum, et injustitiæ* quæ fiunt *in* judicandis *litibus, adduxêrunt Romanos in tantum odium.*

NOTÆ.

1. *Nicanore Seleuco.*] Qui, condito Syriorum regno, in universâ Asiâ longè imperavit, et gloriosum Nicanoris nomen ob victorias retulit.

2. *Darium.*] Hystaspis filium, qui victus à Scythis inglorius recessit.

3. *Lydiæ.*] In quâ olim regnavit Crœsus, Regum omnium ætate suâ ditissimus.

4. *Ioniæ.*] Regio Asiæ minoris maritima, inter Æolidem et Cariam, urbes præcipuæ fuêrunt Ephesus, Miletus, Smyrna, Colophon, Erythræ, Clazomonæ.

adire potuerit. Nam justitiæ atque liberalitatis suæ, nec ipsos milites, qui experiantur, testes refugere; et illa indicia habere, quòd solus regum omnium, non paterna solùm, [a] verùm etiam externa regna hæreditatibus propter munificentiam acquisita possideat, Colchos, Paphlagoniam, [1] Bosphorum.

CAP. VIII. Sic excitatis militibus, post annos tres et viginti sumpti regni, [2] in Romana bella descendit. At in Ægypto [3] mortuo rege Ptolemæo, ei qui [4] Cyrenis regnabat Ptolemæo, per legatos regnum et uxor Cleopatra regina, soror ipsius defertur. Lætus igitur [5] hoc solo Ptolemæus, quòd sine certamine fraternum regnum recepisset, [b] in quod subornari et à matre Cleopatrâ, et favore principum, fratris filium cognoverat: cæterùm infestus omnibus, statim ubi Alexandriam ingressus est, fautores pueri trucidari jussit. Ipsum quoque die nuptiarum, quibus matrem ejus in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum et solennia religionum, in complexu matris interficit; atque ita torum sororis, cæde filii ejus cruentus, ascendit. Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentiâ cædis datâ, omnia sanguine quotidie manabant: ipsam quoque sororem, filiâ ejus virgine per vim stupratâ, et in matrimonium adscitâ, repudiat. Quibus rebus territus populus, in diversa labitur, patriamque, metu mortis, exul relinquit. Solus igitur in tantâ urbe cum suis relictus Ptolemæus, cum regem se non hominum, sed vacuarum ædium videret, edicto peregrinos solicitat. Qui-

Ptolemæus Physcon ob scelera à suis pellitur.
A.M. 3922. Ol. 162. 1. Urb.C. 621. Ant.C. 130.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed possideat etiam externa regna,* quorum *hæres dictus est* à regibus, *ob munificentiam* illis à se *exhibitam.*

[b] *Quod etiam cognoscebat deferri filio fratris, et à matre Cleopatrâ, et principibus,* qui illi *favebant.*

NOTÆ.

1. *Bosphorum.*] Geminus est, Thracius, qui angustiâ maris efficitur inter Byzantium et Chalcedonem, *The Streights of Constantinopl.*: Cimmerius, angustiæ maris inter Chersonesum Tauricam in Europâ, et Sarmatiam in Asiâ, *The Streights of Caffa*, à quo Bosphorani dicuntur.

2. *In Romana bella descendit.*] Mirum sanè quòd Justinus multis loquentem Mithridatem induxerit, ejúsque gesta, dum esset juvenis, pluribus persequatur; nihilque omninó de præliis in Syllam, Lucullum, et Pompeium habeat. *Romanis enim tamdiu restitit, donec felicitate Syllæ, virtute Luculli, Pompeii magnitudine, tribus ingentibus bellis subactus consumeretur,* inquit Florus.

3. *Mortuo rege Ptolemæo.*] Philometore, qui, dum contra Alexandrum Balam pugnaret, excussus equo, tribus pòst diebus obiit, ut ait Josephus.

4. *Cyrenis regnabat.*] Dum enim cum fratre de regno disceptaret, ipse Cyrenis, frater Alexandriæ, regnare à Romanis jussus est.

5. *Hoc solo Ptolemæus.*] A Josepho uno in loco Philometoris, in alio Epiphanis filius dicitur; eum Strabo Physconem nominat, hoc est, ventricosum; Epiphanius Philologum, id est, eruditum vel loquacem potiùs; sed ipse Euergetes dici voluit: ab Alexandrinis tamen Cacergetes, sive maleficus, vocatus est, ob crudelitatem et libidines. *Ex Athenæo.*

bus confluentibus, obvius legatis Romanorum, Scipioni Africano, et Spurio Mummio, et L. Metello, qui ad inspicienda sociorum regna veniebant, procedit. Sed quàm cruentus civibus, tam ridiculus Romanis fuit. Erat enim et vultu deformis, et staturâ brevis, et saginâ ventris non homini, sed belluæ similis. Quam fœditatem nimia subtilitas perlucidæ vestis augebat, prorsus quasi astu inspicienda præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant. Post discessum deinde legatorum (quorum Africanus, dum inspicit urbem, spectaculo Alexandrinis fuit) jam etiam populo peregrino invisus, cum filio, quem ex sorore susceperat, et cum uxore, matris pellice, metu insidiarum, [1]tacitus in exilium proficiscitur; contractóque mercenario exercitu, bellum sorori pariter ac patriæ infert. Arcessitum maximum deinde à Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interficit. Tunc populus statuas et imagines ejus [2] detrahit. Quod factum studio sororis existimans, filium, quem ex eâ susceperat, interficit, corpúsque in membra divisum, et in cistâ compositum, matri die natalis ejus inter epulas offerri curat. Quae res non reginæ tantùm, verùm etiam universæ civitati, acerba et luctuosa fuit: [a] tantúmque mœrorem festivissimo convivio intulit, ut regia omnis repentino luctu incenderetur. [b]Verso igitur studio principum ab epulis in exsequias, membra lacera populo ostendunt; et quid sperare de rege suo debeant, filii cæde demonstrant.

Demetrii casus varii. A.M. 3914. Ol. 160. 1. Urb.C. 613. Ant. C. 138.

CAP. IX. Finito luctu orbitatis, Cleopatra cùm urgeri se fraterno bello videret, auxilium [3] a Demetrio, rege Syriæ, per legatos petit: cujus ipsius varii et memorabiles casus fuêre. Namque Demetrius, ut suprà dictum est, cùm bellum Parthis intulisset, et multis congressionibus victor fuisset, repentè insidiis circumventus, amisso exercitu capitur. Cui Arsaces Parthorum rex, magno et regio animo, misso in Hyrcaniam, non cultum tantùm regium præstitit; sed et filiam in matrimonium dedit regnúmque Syriæ, quod per absentiam ejus Trypho occupaverat, restituturum promittit. Post hujus mortem desperato reditu, non ferens captivitatem Demetrius, privatam, etsi opulentam, vitam pertæsus, tacitus in regnum fugam meditatur.

INTERPRETATIO.

a *Et attulit tantum dolorem omnibus, qui convivium festivum celebrabant, ut regia omnis resonaret luctu repentino.*

b *Quare omnes Principes, relictis epulis, parant exsequias* pueri occisi.

NOTÆ.

1. *Tacitus in exilium.*] Illius regia à populo incensa fuerat.

2. *Detrahit.*] Hoc est, è loco superiore dejecit; sublimes enim imagines dedicare solebant.

3. *A Demetrio.*] Qui redux è Parthiâ regnum Syriæ recuperaverat.

Hortator illi et comes Gallimander amicus erat; qui post captivitatem ejus à Syriâ [1] per Arabiæ deserta, ducibus pecuniâ comparatis, Parthico habitu Babylonem pervenerat. Sed fugientem Phraates, qui Arsaci successerat, equitum celeritate, per compendiosos tramites occupatum retrahit. Ut est deductus ad regem, Gallimandro quidem non tantùm venia, verùm etiam præmium fidei datum: Demetrium autem et graviter castigatum ad conjugem in Hyrcaniam remittit, arctioribúsque custodiis observari jubet. Interjecto deinde tempore, [a] cùm fidem illi etiam suscepti liberi facerent, eodem amico comite repetita fuga est: sed pari infelicitate prope fines regni sui deprehenditur; ac denuò perductus ad regem, ut invisus à conspectu summovetur. [b] Tunc quoque uxori et liberis donatus, in [2] Hyrcaniam, pœnalem sibi civitatem, remittitur, [3] talísque aureis ad exprobrationem puerilis levitatis donatur. Sed hanc Parthorum tam mitem in Demetrium clementiam non misericordia gentis faciebat, nec respectus cognationis; sed quòd Syriæ regnum affectabant, usuri Demetrio adversùs Antiochum fratrem, prout res, vel tempus, vel fortuna belli exegisset.

A. M. 3219. Ol. 161. 4. 1. Urb. C. 620. Ant. C. 131.

CAP. X. His auditis, [4] Antiochus occupandum bellum ratus, exercitum, quem multis [5] finitimorum bellis induraverat, adversùs Parthos ducit. Sed luxuriæ non minor apparatus, quàm militiæ fuit: quippe [6] lxxx millia armatorum sequuta sunt ccc millia lixarum; ex quibus coquorum, pistorum, scenicorúmque major numerus fuit. Argenti certè aurίque tantùm, [c] ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcaréntque materiam, cujus amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instru-

Antiochus Demetrii frater à Persis in acie occiditur. A. M. 3923. Ol. 162. 2. Urb. C. 622. Ant. C. 129.

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm Rex magis ipsi fideret, ob susceptos ex sorore liberos.*

[b] *Pepercit illi* Rex *ob uxorem et liberos, et remisit in Hyrcaniam, in quâ semper captivus fuerat.*

[c] *Ut etiam gregarii milites haberent caligas auro tectas.*

NOTÆ.

1. *Per Arabiæ deserta.*] Peccat graviter Justinus, nec enim potuit ab Hyrcaniâ per Arabiam venire Babylonem.

2. *Hyrcaniam, pœnalem sibi civitatem.*] Non civitas, sed Provincia fuit vastissima.

3. *Talis aureis.*] Puerilis talorum ludus fuit, qui quaternis fiebat talis; quorum unusquisque casus habebat quatuor, non senos; dyas namque et pentas hic deerant, hoc est, binarius et quinarius numeri otiosi erant; sed positus ipse, sive ratio lapsus vicem obtinebat numeri. A talorum ludo ludus diversus erat tesserarius.

4. *Antiochus.*] Sidetes, de quo supra.

5. *Finitimorum.*] Judæorum, quibuscum tandem initâ pace Joannes illius gentis princeps Demetrio cum copiis adfuit, quòdque vicisset Hyrcanos hâc in expeditione, Hyrcanus ipse dictus est.

6. Lxxx *millia.*] Armatorum centum millia, ducenta calonum et lixarum scortis et histrionibus immixta numerat Orosius.

menta fuêre, prorsùs quasi ad epulas, non ad bella pergerent. Advenienti Antiocho multi Orientales reges occurrêre, tradentes se, regnáque sua cum execratione superbiæ Parthicæ. Nec mora congressioni fuit. Antiochus [1] tribus præliis victor, cùm Babyloniam occupâsset, magnus haberi cœpit. Itaque omnibus ad eum populis deficientibus, nihil Parthis reliqui præter patrios fines fuit. Tunc Phraates Demetrium in Syriam ad occupandum regnum cum Parthico præsidio mittit, ut eo pacto Antiochus ad sua tuenda à Parthiâ revocaretur. Interim, quoniam viribus non poterat, insidiis Antiochum ubique tentabat. Propter multitudinem hominum, exercitum suum Antiochus per civitates in hyberna diviserat: quæ res ei exitii causa fuit. [a] Nam cùm gravari se copiarum præbitione, et injuriis militum, civitates viderent, ad Parthos deficiunt; et die statutâ omnes apud se divisum exercitum per insidias, ne invicem ferre auxilia possent, aggrediuntur. Quæ cùm nunciata Antiocho essent, auxilium proximis laturus, cum eâ manu, quæ secum hyemabat, progreditur. In itinere obvium regem Parthorum habuit, adversùs quem fortiùs, quàm exercitus ejus, dimicavit. Ad postremum tamen, cùm virtute hostes vincerent, metu suorum desertus, [2] occiditur: cui Phraates exsequias regio more fecit, filiámque Demetrii, quam secum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, uxorem duxit. Pœnitere deinde dimissi Demetrii cœpit: ad quem retrahendum cùm turmas equitum festinatò misisset, [b] Demetrium hoc ipsum metuentem jam in regno missi invenêrunt: frustráque omnia conati, ad regem suum reversi sunt.

INTERPRETATIO.

[a] *Nam cùm viderent urbes se gravari ob injurias à militibus illatas, et quia cogebantur dare supplementa copiis.*

[b] *Et missi* à Rege *invenerunt in Syriâ Demetrium hoc timentem.*

NOTÆ.

1. *Tribus præliis victor.*] Josephus ex Nicolao Damasceno vult ab eo trophæum ad Lycum amnem erectum fuisse, quòd non procul inde Indatem Parthorum ducem superâsset; sed unius tantùm, non trinæ victoriæ meminit, eúmque paulò pòst ab Arsace victum testatur.

2. *Occiditur.*] Aliter ab aliis illius cædes traditur. Ab Arsace victus sibi manus intulit, si Appiano credimus. Ab Arsace interfectus est, ut placet Eusebio. Rebus malè gestis, è prærupto loco se dedisse præcipitem vult Ælianus. A quibus diversa refert Scriptura: cùm enim vellet Naneam deam, id est, Venerem, uxorem ducere, idque pollicerentur sacerdotes; in Templum, ut dotem sponsæ acciperet, cum paucis admissus, à sacerdotibus occisus est, et in frusta discerptus. Quem locum alii de Antiocho Magno, alii de Antiocho Epiphane, Rupertus tamen, Sigonius, Serrarius, de Antiocho Sidete intelligunt.

LIBER XXXIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Demetrius, interfecto fratre Antiocho, dum Ægyptum tentat, Syriam amittit, et tandem cruento fato tollitur.*
2. *Alexander ex ignobili rex factus, dum fortunam suam non reverenter habet, fœdè perit interfectus à Grypo, qui matrem et fratrem exstinguit.*
3. *Cleopatra regina, mater, in Ægypto gravissimas turbas concitat, unde horrendæ lanienæ ex mulierum irâ, quarum interitus describitur.*
4. *Peculiares tragoediæ, quas Cleopatra inter suos excitat. Tandem illa à filio Alexandro occupata interficitur.*
5. *Alexander in exilium agitur, revocato Ptolemæo Notho. Romanis ad Orientalia regna excurrentibus, Syria et Ægyptus vexatur.*

CAPUT I.

Demetrius amisso regno miserè perit. A.M. 3924. Ol. 162. 3. Urb.C. 623. Ant.C. 128.

ANTIOCHO in Parthiâ cum exercitu deleto, frater ejus Demetrius, obsidione Parthorum liberatus, ac restitutus in regnum, cùm omnis Syria in luctu propter amissum exercitum esset, quasi Parthica ipsius ac fratris bella, quibus alter captus, alter occisus erat, prosperè cessissent, ita Ægypto bellum inferre statuit: regnum Ægypti [1] Cleopatra socru, pretium auxilii adversùs fratrem suum, pollicente. Sed dum aliena affectat, ut assolet fieri, propria per defectionem Syriæ amisit. Siquidem Antiochenses primi, [2] duce Tryphone, exsecrantes superbiam regis, quæ, conversatione Parthicæ crudelitatis, intolerabilis facta erat, mox Apamenii, cæteræque civitates exemplum sequutæ, per absentiam regis à Demetrio defecêre. Ptolemæus quoque rex Ægypti, bello ab eodem petitus, cùm cognovisset Cleopatram sororem suam, opibus Ægypti navibus impositis, ad filiam et Demetrium generum

NOTÆ.

1. *Cleopatrâ socru.*] Cleopatra uxor Demetrii, Philometoris filia fuit: Cleopatra verò Ægyptia, soror ejusdem Philometoris, eademque uxor quæ hoc etiam tempore uxor erat et soror Euergetis.

2. *Duce Tryphone.*] Non ille, de quo Scriptura meminit, qui sex abhinc annis jam obierat: vel Tryphonis et Demetrii tempora, quod verius putem, confundit Justinus.

[1] in Syriam profugisse, immittit juvenem quendam Ægyptium,
A.M. 3925. Ol. 162. 4. Urb.C. 624. Ant.C. 127. Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Syriæ armis peteret: et, compositâ fabulâ, quasi per adoptionem Antiochi regis receptus in familiam regiam esset, nec Syriis quemlibet regem aspernantibus, ne Demetrii paterentur superbiam, [2] nomen juveni Alexandri imponitur, auxiliáque ab Ægypto ingentia mittuntur. Intereà corpus Antiochi interfecti à rege Parthorum, in loculo argenteo ad sepulturam in Syriam remissum supervenit: quod, [a] cum ingenti studio civitatum et regis Alexandri, ad firmandam fabulæ fidem, excipitur. Quæ res illi magnum favorem popularium conciliavit, omnibus non fictas in eo, sed veras lacrymas existi-
A.M. 3927. Ol. 163. 2. Urb.C. 626. Ant.C. 125. mantibus. Demetrius autem victus ab Alexandro, cùm undique circumstantibus malis premeretur, ad postremum etiam [3] ab uxore [4] filiisque deseritur. Relictus igitur cum paucis servulis, cùm Tyrum, religione templi se defensurus, petîsset, navi egrediens præfecti jussu [5] interficitur. Alter ex filiis Seleucus, quoniam sine matris auctoritate diadema sumpsisset, [6] ab eâdem interficitur; alter, cui, propter nasi magnitudinem, [7] cognomen Grypo fuit, rex à matre hactenus [8] constituitur, [b] ut nomen regis penes filium, vis autem omnis imperii penes matrem esset.

Alexander à Grypo interfectus. CAP. II. Sed Alexander, occupato Syriæ regno, tumens successu rerum, spernere jam etiam ipsum Ptolemæum, à quo fuerat

INTERPRETATIO.

[a] *Quod urbes cum ingenti amore excipiunt, et Alexander* testatur magnum dolorem, *ut magis crederetur* ab omnibus *fabula*, quâ dicebatur esse ab eo adoptatus.

[b] *Ut filius nomen Regis haberet, mater verò omnem auctoritatem regiam.*

NOTÆ.

1. *In Syriam profugisse.*] Auditâ populorum defectione Demetrius ex Ægypto in Syriam rediit, eúmque Cleopatra orbata præsidio, à Ptolemæi crudelitate sibi metuens, secuta est.

2. *Nomen juveni Alexandri.*] Alexander Zobina dictus est ab Eusebio et Appiano, at omissus à Josepho.

3. *Ab uxore filiísque deseritur.*] Commisso prælio, victus Demetrius ad uxorem Cleopatram, quæ tunc Ptolemaidi versabatur, fugeret; sed ab eâ repulsus Tyrum delatus est.

4. *Filiíque.*] Duos quidem liberos è Cleopatrâ susceperat, Seleucùm et Antiochum Grypum; sed id temporis Antiochus Athenis erudiebatur, *ex Appiano.*

5. *Interficitur.*] Ab inimicis captum, diúque ab iis miserè vexatum fuisse tradit Josephus: Appianus tamen et Livius volunt eum uxoris jussu interfectum, ob æmulationem Rhodogunes Arsacis filiæ.

6. *Ab eâdem interficitur.*] Eum, sagittâ propriâ manu emissâ, confixit Cleopatra, sive metuens, ne patris necem ulcisceretur, sive eodem furore gerens omnia, inquit Appianus

7. *Cognomen Grypo fuit.*] Vel propter magnitudinem, vel propter aduncitatem nasi; Gripus enim et Gryphus genus est avis adunco naso, in morem aquilæ; unde Xenophon Cyrum γρύπον appellat, quòd naso esset aquilino; quales Persis erant in honore, quòd Cyrus talis extitisset.

8. *Constituitur.*] Eum Athenis, quò studiorum causâ miserat, arcessivit.

subornatus in regnum, superbâ insolentiâ cœpit. Itaque Ptolemæus, reconciliatâ sororis gratiâ, destruere Alexandri regnum, quod odio Demetrii, viribus suis acquisiêrat, summis opibus instituit. A.M.3929. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, et [1]filiam Tryphænam Grypo nupturam, ut populos in auxilium nepotis, non societate tantùm belli, verùm et affinitate suâ solicitaret. Ol. 163. 4. Urb.C.628. Ant.C.123. Nec res frustrà fuit: nam, cùm omnes Grypum instructum Ægypti viribus viderent, paulatim ab Alexandro deficere cœpêre. Fit denique inter reges prælium, quo victus Alexander Antiochiam profugit: ibi inops pecuniæ, cùm stipendia militibus deessent, in [a] templo Jovis solidum ex auro Victoriæ signum tolli jubet, facetis jocis sacrilegium circumscribens: nam *Victoriam commodatam sibi ab Jove esse* dicebat. Interjectis deinde diebus, cùm ipsius [2] Jovis aureum simulacrum infiniti ponderis tacitè evelli jussisset, deprehensúsque in sacrilegio, concursu multitudinis esset in fugam versus; magnâ vi tempestatis oppressus, ac desertus à suis, à latronibus capitur; perductúsque ad Grypum, [3] interficitur. Grypus porrò, recuperato patrio regno, externísque periculis liberatus, insidiis matris appetitur: quæ cum cupiditate dominationis, prodito marito Demetrio, et altero filio interfecto, hujus quoque victoriâ inferiorem dignitatem suam factam doleret, venienti ab exercitatione poculum veneni obtulit. [b] Sed Grypus, prædictis jam ante insidiis, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipsam jubet: abnuenti instat. Postremùm prolato indice eam arguit, *solam defensionem sceleris superesse* affirmans, *si bibat quod filio obtulit.* [c] Sic victa regina scelere in se verso, veneno, quod alii paraverat, [4] extinguitur. Partâ igitur regni securitate, Grypus octo annis quietem et ipse habuit, et A.M.3936. regno præstitit. Natus deinde illi est æmulus regni, [5] frater Ol. 165. 3. Urb.C.635. ipsius Cyzicenus, [6] eâdem matre genitus, sed ex Antiocho patruo Ant.C.116. susceptus, quem cùm veneno tollere voluisset, ut maturiùs armis cum eo de regno contenderet, [7] excitavit.

INTERPRETATIO.

[a] *Jubet auferri ex templo Jovis ejus simulachrum conflatum ex solido auro.*

[b] *Sed Grypus, detectis jam insidiis, jubet ipsam bibere, et urget* ad bibendum, *dum illa abnuit, quasi certaret pietate cum matre.*

[c] *Sic Regina interiit, coacta sumere venenum, quod per scelus filio paraverat.*

NOTÆ.

1. *Filium Tryphænam.*] Alii Gryphinam nominant.

2. *Jovis aureum.*] Id crimen Antiocho Cyziceno tribuit Arnobius.

3. *Interficitur.*] In prælio cæsum occubuisse vult Josephus.

4. *Extinguitur.*] Idem, sed breviùs, narrat Appianus.

5. *Frater ipsius Cyzicenus.*] Antiochus, cui Cyziceni nomen fuit, qui Cyzici fuerat educatus.

6. *Eâdem matre genitus.*] Cleopatrâ, quæ quater nupserat, primùm Alexandro Balæ, tum Demetrio Nicanori, deinde Antiocho Sideti, denique iterùm Demetrio Nicanori.

7. *Excitavit.*] Belli causam Josephus in Cyzicenum rejicit; refert enim eum, dum Grypus in Judæos bellum parat, apud Cyzicum copias collegisse.

Cleopatra Ægyptum turbat: unde multæ cædes.
A.M. 3937.
A.C. 165. 4.
Urb.C 636.
Ant.C. 115.

CAP. III. Inter has regni Syriæ parricidiales discordias moritur rex Ægypti Ptolemæus, regno Ægypti uxori et [1] alteri ex filiis, quem illa legisset, relicto, videlicet quasi quietior Ægypti status, quàm Syriæ regnum esset, quum mater, altero ex filiis electo, alterum hostem esset habitura. Igitur cùm pronior in minorem filium esset, à populo compellitur majorem eligere: cui priusquàm regnum daret, uxorem ademit; compulsúmque repudiare carissimam sibi sororem Cleopatram, minorem sororem Selenen ducere jubet, [a] non materno inter filias judicio, cùm alteri maritum eriperet, alteri daret. Sed Cleopatra non tam à viro repudiata, quàm à matre divortio viri dimissa, Cyziceno in Syria nubit; eíque, ne nudum uxoris nomen afferret, [b] exercitum Cypri *solicitatum, velut dotalem, [2] ad maritum deducit. Par igitur viribus fratris Cyzicenus prælium committit, ac victus in fugam vertitur, Antiochiámque venit. Tunc Antiochiam Grypus, in quâ erat Cyziceni uxor Cleopatra, obsidere cœpit: quâ captâ, [3] Tryphæna uxor Grypi nihil antiquius quàm [4] sororem Cleopatram requiri duxit: non ut captivæ opem ferret, sed ne effugere captivitatis mala posset, quæ sui æmulatione in hoc potissimùm regnum invaserit, hostíque sororis nubendo hostem se ejus effecerit. [d] Tum peregrinos exercitus in certamina fratrum adductos, tum repudiatam à fratre contra matris voluntatem, extra Ægyptum nuptam accusat. Contrà Grypus orare, *ne tam fœdum facinus facere cogatur: à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica, tot externa bella, post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse, et periculis bellorum et sævitiæ victorum eximat: in hâc vèro, præter commune bellantium fas, accedere necessitudinem sanguinis: quippe ipsius, quæ tam cruentè sæviat, sororem equidem germanam esse, suam verò consobrinam: liberorum deinde communium materteram.* His tot necessitudini-

* Grypi, *Græv.*

A.M. 3939.
Ol. 166. 2.
Urb.C. 638.
Ant.C. 118.

INTERPRETATIO.

[a] *Non ferens* æquum *judicium inter filias, ut mater debet, cum uni eriperet maritum, ut illum daret alteri.*

[b] *Adducit ad maritum sibi conciliatum exercitum,* qui erat *in Cypro, tanquam dotem* pro matrimonio.

[c] *Quia ferens ipsi invidiam invaserit regnum Syriæ, et reddiderit se hostem sorori nubendo ipsius hosti.*

[d] *Tum eam accusat quòd adduxerat exercitus externos,* ut bellum excitaret *inter fratres, tum quòd repudiata fuerit à fratre, et nupserit Cyziceno extra Ægyptum, contra matris voluntatem.*

NOTÆ.

1. *Alteri ex filiis.*] Duos habebat filios, Ptolemæum Lathyrum majorem natu, qui à Josepho Physon et Soter dicitur; et Alexandrum, natu minorem. Lathyros genus est leguminis, quod cicerculam vocant; quomodo Ciceronis à cicere.

2. *Ad maritum deducit.*] Eadem ferè Appianus et Josephus.

3. *Tryphæna uxor.*] Solus Justinus hanc habet historiam.

4. *Sororem.*] Ambæ enim Ptolemæi Euergetis erant filiæ.

bus sanguinis adjicit superstitionem templi, quò abdita profugerit, *tantóque religiosiùs colendos sibi deos, quò magis his propitiis ac faventibus vicisset: tum neque occisâ illâ, se virium quicquam Cyziceno dempturum, nec servaturum redditâ.* Sed quanto Grypus abnuit, tantò soror muliebri pertinaciâ accenditur, rata non misericordiæ hæc verba, sed amoris esse. Itáque vocatis ipsa militibus, mittit qui sororem confoderent: qui ut in templum intravêrunt, cùm evellere eam non possent, manus amplexantis deæ simulacrum præcidêrunt. Tunc Cleopatra exsecratione parricidarum, mandata violatis numinibus ultione sui, decedit. Nec multò pòst repetitâ prælii congressione, [1]victor Cyzicenus uxorem Grypi Tryphænam, quæ paulò antè sororem interfecerat, capit; [c]ejúsque supplicio uxoris Manibus parentavit.

A.M.3910. Ol. 166. 3. Urb.C.639. Ant.C.112.

Cleopatra à filio interficitur. A.M.3948. Ol. 168. 3. Urb.C.647. Ant.C.104.

CAP. IV. At in Ægypto Cleopatra cùm gravaretur socio regni, filiò Ptolemæo, populum in eum incitat; abductaque ei Selene uxore, eò indigniùs, quod ex Selene jam duos filios habebat, exulare cogit, arcessito minore filio Alexandro, et rege in locum fratris constituto: nec filium regno expulisse contenta, [2]bello Cypri exulantem persequitur. Unde pulso, interficit ducem exercitus sui, quod vivum eum è manibus dimisisset: [d]quanquàm Ptolemæus verecundiâ materni belli, [3]non viribus minor ab insulâ recessisset. Igitur Alexander territus hâc matris crudelitate, et ipse eam reliquit, periculoso regno securam ac tutam vitam anteponens. Cleopatra verò timens, ne major filius Ptolemæus ab Cyziceno ad recuperandam Ægyptum auxiliis juvaretur, ingentia [4]Grypo auxilia, et Selenen

INTERPRETATIO.

[a] *Tum neque Cyzicenum amissurum aliquid ex suis viribus*, etiam *si occidatur; nec servaturum* diutius vires suas, *si reddatur.*

[b] *Tunc Cleopatra interfecta est, execrationes faciens in parricidas, et precata deos ab ipsis violatos, ut ulciscerentur suam mortem.*

[c] *Et illum interfici jussit, ut mortem uxoris suæ vindicaret.*

[d] *Quamvis Ptolemæus abiisset ex* Cypro *insulâ, quia nolebat bellum gerere in matrem,* licèt non esset *inferior viribus.*

NOTÆ.

1. *Victus Cyzicenus.*] Hic Cyziceni regnum incipit Eusebius: sed post multos annos Josephus rejicit quod Antiochus in mediâ Syriæ parte regnaret, bellúmque interdum repararet: qui tandem ab Heracleone per insidias occisus est. *Hæc Josephus.*

2. *Bello Cyri exulantem.*] Reginæ duces erant Belcias et Ananias, Judæi, filii Oniæ, qui templum Hierosolymitano simile in Heliopolitana præfecturâ construxerat. *Ex Strabone et Josepho.*

3. *Non viribus minor.*] Non enim hostium metu fugit, sed Ptolemaïdensibus cum militum triginta millibus auxilio venit; è quibus tamen, post obsidionem ab Alexandro solutam, repudiatus est: quare et eorum obsedit urbem, et Judæis, qui illls aderant, crudele bellum gessit.

4. *Grypo auxilia.*] Ipsa cum Alexandro filio venit in Syriam ubi Ptolemaïde post difficilem obsidionem potita est.

A.M.3964. Ol. 172. 3. Urb.C.663. Ant. C. 88.

uxorem nupturam hosti prioris mariti, mittit, Alexandrúmque filium per legatos in regnum revocat: cui cùm occultis insidiis exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, [1]spiritúmque non fato, sed parricidio dedit: digna prorsùs hâc mortis infamiâ, quæ etiam matrem toro expulit, [b]et duas filias viduas alterno fratrum matrimonio fecit: et filio alteri in exilium acto bellum intulit, alteri erepto regno exitium per insidias machinata est.

Alexandro in exilium pulso, revocatur Ptolemæus.

A.M.3965. Ol. 172. 4. Urb.C.664 Ant. C. 87.

CAP. V. Sed nec Alexandro cædes tam nefanda inulta fuit. Nam ubi primùm compertum est, scelere filii matrem interfectam, concursu populi [1]in exilium agitur, revocatóque Ptolemæo regnum redditur: qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset. Dum hæc aguntur, [2]frater ejus ex pellice susceptus, cui pater Cyrenarum regnum testamento reliquerat, hærede populo Romano instituto, decedit. Jam enim fortuna Romana porrigere se ad Orientalia regna, non contenta Italiæ terminis, cœperat. Itaque et ea pars Libyæ [3]provincia facta est: [4]posteà Creta [5]Ciliciáque piratico bello perdomitæ, in formam provinciæ rediguntur. Quo facto, et Syriæ et Ægypti regna, Romana vicinitate arctata, quæ incrementa de finitimis bellis quærere solebant, adempto vagandi arbitrio, vires suas in perniciem mutuam convertêrunt: adeò, ut assiduis præliis consumpti, in contemptum finitimorum venerint, prædæque Arabum genti, imbelli

INTERPRETATIO.

a *Et finiit vitam non morte naturali, sed parricidio.*

b *Et fecit duas filias viduas, cogens fratres ducere alteram sororem in uxorem, priori repudiatâ.*

c *Quo facto, regna Ægypti et Syriæ inclusa* regionibus *vicinis*, quæ pertinebant *ad Romanos, verterunt vires suas in mutuam perniciem*, cùm *non auderent ultra hos terminos arma ferre, licet anteà solerent dilatare suos limites, bellum gerendo contra finitimos* populos.

NOTÆ.

1. *In exilium igitur.*] Eodem, quo pulsus est, anno à Chareâ navarcha occisus interiit: Romæ jactatum est, populum Romanum hæredem ab eo institutum, missique Tyrum Legati, qui pecuniam ibi depositam repeterent; non ille tamen, sed filius ejus Alexander, Romanos dixit hæredes.

2. *Frater ejus.*] Ptolemæus, cui cognomen Appionis fuit.

3. *Provincia facta est.*] Eas civitates liberas esse Senatus jusserat: sed cùm ibi tyranni insurrexissent, ut ait Sigonius, hæc pars Libyæ in provinciam redacta est. *Ita Ammianus et Eutropius.*

4. *Posteà Creta.*] Dum Pompeius piratas in Ciliciâ persequitur; in Cretâ, altero piratarum fonte, Metellus rebelles vicit, totamque insulam subegit, invito Pompeio, qui Cretensibus favebat: unde Cretici nomen, decúsque triumphi, Metellus retulit.

5. *Ciliciáque.*] Provincia facta est, ubi Pompeius piratas, qui solicitati à Mithridate maria omnia infestabant, perdomuit; illi enim Ciliciam regionem asperam, latebrísque opportunam, belli sedem præcipuam delegerant: unde vulgo Cilices dicti sunt. Hoc bellum à Quinto Servilio cœptum est, qui expugnato Isauro arce Ciliciæ, Isaurici cognomen reportavit.

anteà fuerint. Quorum rex [1] Erotimus, fiduciâ septingentorum filiorum, quos ex pellicibus susceperat, divisis exercitibus, nunc Ægyptum, nunc Syriam infestabat: magnúmque nomen Arabum, viribus finitimorum exsanguibus fecerat.

NOTÆ.

1. *Erotimus.*] Ab aliis Aretas dicitur, qui à Damascenis in odium Ptolemæi, Tigranis tempore evocatus, Cœlosyriam occupavit; et Alexandrum superavit Judæorum ducem, ut narrat Josephus.

LIBER XL.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Syri Tigranem Armenium regem sibi deligunt.*
2. *Victo Tigrane, Antiochus, Cyziceni filius, creatur rex Syriæ, quæ posteà in provinciæ formam redigitur.*

CAPUT I.

MUTUIS [1] fratrum odiis, et [2] mox filiorum inimicitiis succedentibus, cùm inexpiabili bello, et reges, et regnum Syriæ consumptum esset ad externa populus auxilia concurrit, [a] peregrinósque sibi reges circumspicere cœpit. Itaque cùm pars Mithridatem Ponticum, pars Ptolemæum ab Ægypto arcessendum censeret; occurrerétque, quòd Mithridates implicitus bello Romano esset, Ptolemæus quoque semper hostis fuisset Syriæ; omnes in Tigranem regem

Syri Tigranem sibi Regem deligunt.
A.M. 3971.
Ol. 174. 2.
Urb.C.679.
Ant.C.81.

INTERPRETATIO.

[a] *Cœpit considerare quem Regem* sibi eligeret ex iis, qui *externis* populis *imperabant.*

NOTÆ.

1. *Fratrum odiis.*] Antiochi, Grypi et Antiochi Cyziceni.

2. *Mox filiorum inimicitiis.*] Hæc paulò longiùs explicare operæ pretium est. Antiochus Grypus quinque filios moriens reliquerat, Seleucum, Antiochum, Philippum, Demetrium, Eucærum et Antiochum Dionysium; quorum natu major Seleucus Cyzicenum prælio victum interfecit. Illi Antiochus, qui Pius sive Eusebes dictus est, quòd patris mortem ultus fuerit, vel Selenen illius uxorem duxerit, successit; qui bello Seleucum è Syriâ Mopsuestiam Ciliciæ fugere coëgit, ubi à civibus cùm majora tributa exigeret, combustus est, *ex Appiano.* Seleuci frater Antiocho Pio bellum cùm intulisset, ab eo et victus et occisus est, *ex Josepho.* Eo mortuo, ejus fratres, hinc Philippus Syriæ parte occupatâ, inde Demetrius Damasci viribus

Armeniæ consensêre, instructum præter domesticas vires, et Parthicâ societate, et [1] Mithridatis affinitate. Igitur accitus in regnum Syriæ, per XVIII annos [2] tranquillissimo regno potitus est: neque bello alium lacessere, neque lacessitus inferre alii bellum necesse habuit.

Antiochus Rex Syriæ creatur, quæ à Pompeio in provinciæ formam redigitur.

A.M. 3984. Ol. 177. 3. Urb.C. 683. Ant.C. 68.

CAP. II. Sed sicut ab hostibus tuta Syria fuit, ita terræ motu vastata est, quo centum septuaginta millia hominum, et multæ urbes periêrunt. Quod prodigium mutationem rerum portendere aruspices respondêrunt. Igitur [3] Tigrane à Lucullo victo, rex Syriæ Antiochus, Cyziceni filius, ab eodem Lucullo appellatur. Sed quod Lucullus dederat, posteà [4] ademit Pompeius: [a] qui poscenti regnum respondit, *ne volenti quidem Syriæ, nedum recusanti, daturum se regem, qui* XVIII *annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit: victo autem eodem Tigrane à Romanis, alieni operis præmia postulet. Igitur ut habenti regnum non ademerit; ita, quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat: ne rursus Syriam Judæorum et Arabum latrociniis infestam reddat.* Atque ita Syriam in provinciæ formam redigit: paulatímque Oriens Romanorum, discordiâ consanguineorum regum, factus est.

A.M. 3988. Ol. 178. 3. Urb.C. 687. Ant.C. 64.

INTERPRETATIO.

[a] *Qui respondit* Antiocho *petenti Regnum, se non daturum Regem Syriæ recusanti,* cum non daturus esset, *etiam si illud posceret.*

NOTÆ.

Lathyri fretus, se Regem dixêrunt; unaque junctis viribus cum Antiocho Pio, tam acriter dimicârunt, ut in prælio ille occubuerit, ut habet Josephus. Dum verò Demetrius Philippum fratrem paulò pòst Perœæ obsidet, obsessus ipse ab Arabibus et Parthis, captus est, et ad Regem Mithridatem deductus, ab eo magno in honore habitus est. Deinde Antiochus Dionysius, Damasco occupatâ, occisus est ab Aretâ Arabum rege. Fratribus superstes Philippus, Syriæ vix paucis annis præfuerat, cùm Antiochus Asiaticus, Pii filius, illi bellum intulit: quare à Syriis, tot motibus defessis regnum ad Tigranem delatum est anno à Seleuco 228.

1. *Mithridatis affinitate.*] Filiam enim Mithridatis in uxorem duxerat.

2. *Tranquillissimo regno.*] Aretas tamen et Judæi Syriam excursionibus maximè infestârunt.

3. *Tigrane à Lucullo.*] Tigranes habebat peditum 250, equitum 50 millia: Lucullus vero militum undecim tantùm millia, ut tradit Appianus, cui consentit Plutarchus. Praelio propter Tigranocertam, quam Lucullus obsidebat, commisso, Tigranes peditum centum millia, omnesque ferè equites, Lucullus quinque tantùm milites amisit; præterquam centum qui vulnerati fuêrunt, *ex Plutarcho:* triginta tantùm hostium millia cæsa fuisse tradit Orosius.

4. *Ademit Pompeius.*] Qui Luculli successor prælio nocturno trans Euphratem, quem Romanorum primus transiit, Mithridatem penitus debellavit, captísque Artaxatis Tigranem ad pedes supplicem in Armenia regnare permisit, et Syriam, expulso Asiatico, provinciam esse jussit anno à Nicanore, 247.

LIBER XLI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Parthorum origo, nominis obscuritas, successus, imperium.*
2. *Regni Parthici administratio. Parthorum sermo, vestes, arma, exercitus, præliandi mos.*
3. *Mores domestici, sepultura, religio, ingenium, virtutes, et vitia.*
4. *Parthorum regum res gestæ paucis describuntur.*
5. *Arsacis sapientissimi Parthorum regis vita et mors placida.*
6. *Bactriani regni status sub Eucratide, qui à filio opprimitur. Parthorum bellici successus.*

CAPUT I.

Parthorum origo et imperium. A.M. 3809. Ol. 133. 4. Urb.C. 508. Ant.C. 243.

PARTHI, penes quos, velut [1] divisione Orbis cum Romanis factâ, nunc Orientis imperium est, Scytharum exules fuêre. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur. Nam Scythico sermone Parthi exules dicuntur. Hi et Assyriorum et Medorum temporibus inter Orientis populos obscurissimi fuêre. Posteà quoque cùm imperium Orientis à Medis ad Persas translatum est, veluti vulgus sine nomine, præda victorum fuêre. [a] Postremò Macedonibus triumphato Oriente serviêrunt: ut cuivis mirum videatur, ad tantam eos felicitatem per [b] virtutem provectos, ut imperent gentibus, sub quarum imperio veluti servile vulgus fuêre. A Romanis quoque, [2] trinis bellis, per maximos duces florentissimis temporibus lacessiti, soli ex omnibus gentibus non pares solùm, verùm etiam [3] victores fuêre: quanquam plus gloriæ sit, inter Assyria et Medica, Persicáque memorata olim regna, et opulentissimum mille urbium Bactrianum imperium emergere potuisse, quàm longinqua bella vicisse; prætereà cum gravibus

INTERPRETATIO.

a *Denique serviêrunt Macedonibus,* postquam *de* populis *Orientis triumphârant.*

b Per virtutem *desunt quibusdam Editionibus.*

NOTÆ.

1. *Divisione Orbis.*] Eos Romanorum potentiæ prope pares dicit Strabo.

2 *Trinis bellis, per maximos duces.*] M. Crassum et Antiochum: quis tertius accesserit non video, nisi fortè vel Ventidium, vel Corbulonem intelligat.

3. *Victores fuêre.*] Ab iis Crassus ipse cum filio totóque exercitu deletus: Antonius verò coactus fugâ consulere sibi: sed deinde à Ventidio et Corbulone superati sunt.

Scythicis, et vicinalibus bellis assiduè vexati, variis periculorum certaminibus urgerentur. Hi domesticis seditionibus Scythiâ pulsi, solitudines inter Hyrcaniam, et [1] Dahas, et Arios, et Spartanos, et Margianos, furtim occupavêre. [a] Fines deinde, non [2] intercedentibus primò finitimis, posteà etiam prohibentibus, in tantum protulêre, ut non immensa tantùm jam ac [3] profunda camporum, verùm etiam prærupta collium montiúmque ardua occupaverint. Ex quo fit, ut Parthiæ pleráque finium aut æstus, aut frigoris magnitudo, possideat: quippè cùm montes nix, et campos æstus infestet.

Parthorum arma: præliandi ratio.

CAP. II. Administratio gentis post defectionem Macedonici imperii, sub regibus fuit. [b] Proximus majestati regum, populorum ordo est: ex hoc duces in bello, ex hoc rectores in pace habent. Sermo his inter Scythicum Medicúmque medius, et ex utrísque mixtus; [c] Vestis olim sui moris; posteaquàm accessêre opes, [4] ut Medis perlucida ac fluida. Armorum patrius ac Scythicus mos. Exercitum, non ut aliæ gentes liberorum, sed majorem partem servitiorum habent: [d] quorum vulgus, nulli manumittendi potestate permissâ, ac per hoc omnibus servis nascentibus, indies crescit. Hos pari ac liberos suos curâ habent: et equitare et [5] sagittare magnâ industriâ docent. Locupletissimus ut quisque est, ita plures in bello equites regi suo præbet. Denique Antonio bellum Parthis inferenti, cum quinquaginta millia equitum occurrerent, soli CCCC liberi fuêre. Cominùs in acie præliari, aut obsessas [6] expugnare urbes nesciunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus; sæpe etiam [7] fugam simu-

INTERPRETATIO.

[a] *Deinde tam latè extendêrunt suos terminos, finitimis populis primò non se opponentibus, sed posteà prohibentibus, ut occupaverint non tantùm campos immensos et* valles *profundas, sed etiam præruptos et arduos colles.*

[b] *Post regiam dignitatem ordo illustrior est populorum.*

[c] *Habebant olim vestitum sibi proprium* et singularem, *sed postquam potentes facti sunt, induti sunt vestibus perlucidis et fluctuantibus*, ut solebant *Medi.*

[d] *Quorum numerus in dies crescit, cùm nullus possit illis dare libertatem: et ideò omnes servi nascuntur: eos tamen tantâ curâ educant, quantâ* solent *pueros* instituere.

NOTÆ.

1. *Dahas, et Arios, et Spartanos, et Margianos.*] Qui inter Hyrcaniam et Bactrianam, ab Ariâ ad Mare Caspium pertinebant.

2. *Intercedentibus.*] Id est, *vetantibus*, vox tribunitia: *Intercedimus verbo, prohibemus manu et opere.*

3. *Profunda camporum.*] Ita Florus: *In diversa terrarum.*

4. *Ut Medis perlucida.*] Medicam vestem, confectam serico Procopius testatur, purpuream Xenophon.

5. *Sagittare.*] Hoc etiam verbo utitur Curtius.

6. *Expugnare urbes.*] Idem habet Lucanus:

Haud fossas implere valent, Parthóque sequente,
Murus erit quodcumque potest obstare sagittæ.

7. *Fugam simulant.*] Id omnes fere de Parthis referunt: idem de Ætolis Thu-

lant, [a] ut incautiores adversùm vulnera insequentes habeant. Signum his in prælio non tuba, sed [1] tympano datur. Nec pugnare diu possunt: [b] cæterùm intolerandi forent, si quantus his impetus est, vis tanta et perseverantia esset. Plerùmque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post, pugnam ex fugâ repetunt, ut cùm maximè vicisse te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit. Munimentum ipsis equísque, [2] loricæ plumatæ sunt, quæ [3] utrúmque toto corpore tegunt. Auri argentíque nullus nisi in armis usus.

CAP. III. Uxores dulcedine variæ libidinis singuli plures habent: nec ulla delicta adulterio graviùs vindicant. Quamobrem feminis non convivia tantùm virorum, verùm etiam conspectum interdicunt. Carne non nisi [4] venatibus quæsitâ vescuntur. Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt: super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discrimen inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt. [c] [5] Sepultura vulgo aut avium, aut canum laniatus est. Nuda demùm ossa terrâ obruunt. In superstitionibus atque curâ deorum, præcipua amnibus veneratio est. Ingenia genti tumida, seditiosa, fraudulenta, procacia: quippe violentiam viris, mansuetudinem mulieribus assignant. Semper aut in externos, aut

Parthorum mores et religio.

INTERPRETATIO.

[a] *Ut facilius vulnerent hostes insequentes, minùs sibi cavent.*

[b] *Cæterùm nemo posset eos vincere, si tantam haberent perseverantiam* in praeliis *quantum* habent *impetum.*

[c] *Non* corpora *sepeliunt, sed relinquunt canibus et avibus.*

NOTÆ.

cydides, de Persis Zenophon, de Thessalis Curtius, de Cattis Tacitus, de Scythis Plato.

1. *Tympano datur.*] Instrumenta est ex unâ parte planum clausum membranâ, inter vacuum, quod baculo pulsatur.

2. *Loricæ plumatæ sunt.*] Hoc est, ex laminis ferreis in modum plumæ factis consertæ: alii squamam vocant; undè squamatae loricæ: nec enim differunt plumæ et squamae specie modóque contextus. Utràmque similitudinem junxit Virgilius:

—agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.

3. *Utrumque toto corpore.*] Equi etiam ferro usque ad ungulas tegebantur: ideò Claudianus:

—credas simulacra moveri
Ferrea, cognatóque viros spirare metallo:
Par vestitus equis.

Erant hæc potiùs equorum impedimenta, quàm munimenta.

4. *Venatibus.*] Venatione Parthi delectabantur maximè, quâ non nisi maximis in luctibus abstinerent; ideóque Vononem Romae enutritum sprevérunt, quòd rariùs venaretur.

5. *Sepultura.*] Hic mos à Persis ad Parthos defluxit, quibus idem tribuit Herodotus. Immaturâ morte sublatis os oculosque lacte oblinebant, cum impositos equo corvis eâ opinione exponebant, ut si priùs oculus dexter laceraretur à corvis, beatus; si sinister contrà, infelix haberetur. Senes in montana deductos fame necare moris erat: quod etiam de Caspiis narrat Strabo.

in domesticos motus inquieti: naturâ taciti: ad faciendum, quàm ad dicendum, promptiores: proindè secunda adversáque silentio tegunt. Principibus metu, non pudore parent. In libidinem projecti, in cibum parci. [1] Fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit.

Parthorum Regum res gestæ.

CAP. IV. Post mortem Alexandri Magni, cùm inter successores ejus Orientis regna dividerentur, nullo Macedonum dignante Parthorum imperium, [2] Stafanori externo socio traditur. Hi, postea deductis Macedonibus in bellum civile, cum cæteris superioris Asiæ populis Eumenem sequuti sunt: quo victo, ad Antigonum transiêre. Post hunc à Nicanore Seleuco, ac mox ab Antiocho et successoribus ejus possessi: à cujus [3] pronepote Seleuco primùm defecêre, primo Punico bello, [4] L. Manlio Bulsone, M. Attilio Regulo, [5] consulibus. [a] Hujus defectionis impunitatem illis duorum fratrum Regum, Seleuci et [6] Antiochi, [7] discordia dedit: qui, dum sibi invicem eripere regnum volunt, persequi defectores omisêrunt. Eodem tempore etiam Theodotus, mille urbium Bactrianarum præfectus, defecit, regémque se appellari jussit: quod exemplum sequuti totius Orientis populi à Macedonibus defecêre. Erat eo tempore Arsaces, vir, sicut

INTERPRETATIO.

[a] *Discordia, quæ erat inter duos fratres, Antiochum et Seleucum, impediit ne puniretur illa defectio.*

NOTÆ.

1. *Fides dictis*, &c.] Ita Lysander apud Plutarchum, veritatem nihilò meliorem esse mendacio, sed utriûsque dignitatem usu definiri.

2. *Stagnori.*] Legendum est *Stafanori*, cui tamen priùs Arii et Drancæ subditi, Parthi vero Nicanori, licèt Phratafernî subjectos velit Diodorus.

3. *Pronepote Seleuci.*] Peccat Justinus; defecêrunt enim à Seleuco Callinico, Antiochi Soteris nepote, non pronepote, quippe qui Antiochi dei filius fuerit.

4. *Manlio Balsone.*] Meliùs dixeris *Vulsone*, qui collega fuit Caii Attilii, non Marci Attilii, quem Pœni diris cruciatibus laceratum jam anteà occiderant.

5. *Consulibus.*] Non illis consulibus hoc contigit, qui quadriennio antè Consulatum gerebant, quàm regnaret Callinicus, sub quo tamen rebellavit Arsaces; sicut Justinus ipse fatetur, aliique ferè omnes consentiunt Historici.

6. *Antiochi.*] Cui *Hierax* dictus est, de quo suprà.

7. *Discordia dedit.*] Dum Callinicus, si plerisque Auctorum credimus, de regno cum fratre Hierace contendit, partem illi maximam eripuit Arsaces. Appianus tamen id contigisse refert, dum Ptolemæus Euergetes, sororis Berenices mortem ulturus, in Syriâ bellum gereret: sed aliter tamen rem narrat Georgius Monachus. *Arsaces*, inquit, *et Tiridates, qui genus à Persarum regibus ducebant, Bactrianorum erant Satrapæ, dum Persidi præesset Agathocles Macedo; qui cùm amaret Tiridatem, eique, ut vim inferret facilius, strueret insidias, spe frustratus, ab ipso Tiridate, fratris Arsacis auxilio interfectus est: simulque Arsaces Persarum occupato imperio annis duobus regnavit; eôque occiso, frater ejus Tiridates annis* 37. In duobus tamen manifestè peccat Georgius, quod et Persas pro Parthis nominat, et annos tantum duos tribuat Arsaci.

[1] incertæ originis, ita virtutis expertæ. [a] Hic solitus latrociniâ et rapto vivere, acceptâ opinione, Seleucum [2] a Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum prædonum manu Parthos ingressus, præfectum eorum [3] Andragoram oppressit; sublatóque eo, A.M. 3809. imperium gentis invasit. Non magno deinde post tempore, Hyr- Ol. 133. 4. Urb.C. 508. canorum quoque regnum occupavit: atque ita duarum civitatum Ant.C. 243. imperio præditus, grandem exercitum parat, metu Seleuci et [4] Theodoti Bactrianorum regis. Sed cito, morte Theodoti, metu liberatus; cum filio ejus et ipso Theodoto fœdus ac pacem fecit: nec multò pòst, cum Seleuco rege, ad defectores persequendos veniente, [5] congressus, victor fuit: quem diem Parthi exinde solennem, velut initium libertatis, observant.

CAP. V. Revocato deinde Seleuco novis motibus in Asiam, *Arsacis vita et mors.* [b] dato laxamento, regnum Parthicum format, militem legit, castella munit, civitates firmat: urbem quoque [6] nomine Daram, in monte Apovartenon condit: cujus loci ea conditio est, ut neque munitius quicquam esse, neque amœnius possit. Ita enim et præruptis rupibus undique cingitur, ut tutela loci nullis defensoribus egeat: et soli circumjacentis tanta ubertas est, ut propriis opibus expleatur. Jam fontium ac sylvarum ea copia est, ut et aquarum abundantiâ irrigetur, et venationum voluptatibus exornetur. Sic Arsaces, quæsito simul constitutóque regno, non minùs memorabilis Parthis, quàm Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, maturâ senectute decedit. Cujus memoriæ hunc honorem Parthi tribuêrunt, ut omnes exinde reges suos *Arsacis* nomine nuncupent. Hujus filius et successor regni, Arsaces et ipse [7] nomine, [8] adversùs Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum, et viginti millibus equitum in-

INTERPRETATIO.

[a] *Hic solitus vivere latrociniis et rapinis, cùm audîisset Seleucum victum in Asiâ a Gallis fuisse, jam Regem non timens, ingressus est Parthiam cum prædonibus.*

[b] *Factâ* per aliquod tempus *à bello intermissione, constituit Regnum Parthorum.*

NOTÆ.

1. *Incertæ originis.*] Hunc Scytham facit Strabo, Persam alii, cùmque vel à Cyro vel ab Artaxerxe duxisse originem volunt.

2. *A Gallis.*] Acri enim cum Gallis prælio commisso, Seleucus et victoriam et victoris nomen retulit.

3. *Andragoram.*] Idem est cum Agathocle Georgii Monachi.

4. *Theodoti Bactrianorum Regis.*] Qui eâdem ætate Bactrianis præfectus novum Regnum condidit, quòd tamen paucis pòst annis in Parthorum ditionem concessit.

5. *Congressus.*] In eo fortè prælio, dum victores fugit Callinicus, equo præcipitatus periit.

6. *Nomine Daram.*] Ad pylas Caspias, ab aliis Asca; ab aliis Arsacia, vel Europus, vel Agragas, vel Dura dicitur.

7. *Nomine.*] Ut Ægyptiorum Reges Ptolemæi, Atheniensium Cecropidæ, ita Parthorum Arsacidæ nuncupati sunt.

8. *Adversus Antiochum.*] Antiochum Magnum intelligit, qui expulsum Mediâ Arsacen ad Hyrcaniam usque persecutus est.

structum, mirà virtute pugnavit: ad postremum [1] in societatem ejus assumptus est. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, sed et ipse Arsaces dictus. Nam, sicut suprà dictum est, omnes reges suos hoc nomine, sicuti Romani Cæsares Augustósque cognominavêre. Hic, actis in regno quindecim annis, decessit, relictis duobus filiis, Mithridate et Phraate: quorum major Phraates, more gentis, hæres regni, Mardos, validam gentem, bello domuit; nec multò pòst decessit, multis filiis relictis: quibus præteritis, fratri potissimùm Mithridati, insignis virtutis viro, reliquit imperium; plus regio, quàm patrio deberi nomini ratus; potiùsque patriæ, quàm liberis consulendum.

Eucratidis res gestæ. Parthorum successus. A.M. 3870. Ol. 149. 1. Urb.C. 569. Ant.C. 182.

CAP. VI. Eodem fermè tempore, sicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides, magni uterque viri regna ineunt. [a]Sed Parthorum fortuna felicior, ad summum, hoc duce, imperii fastigium eos perduxit. Bactriani autem per varia bella jactati, non regnum tantùm, verùm etiam libertatem amisêrunt: siquidem Sogdianorum et [2]Drangaritanorum Indorúmque bellis fatigati, [b]ad postremum ab invalidioribus Parthis, velut exsangues, oppressi sunt. Multa tamen Eucratides bella magnâ virtute gessit, quibus attritus, cùm obsidionem [3]Demetrii regis Indorum pateretur, cum CCC militibus, LX millia hostium assiduis eruptionibus vicit. Quinto itaque mense liberatus, Indiam in potestatem redegit: unde cùm se reciperet, à filio, quem socium regni fecerat, in itinere interficitur: qui non dissimulato parricidio, velut hostem, non patrem interfecisset, et per sanguinem ejus currum egit, et corpus abjici insepultum jussit. Dum hæc apud Bactros geruntur, interim inter Parthos et Medos bellum oritur. Cùm varius utriúsque populi casus fuisset, ad postremum victoria penes Parthos fuit. His viribus auctus Mithridates, Mediæ Bacasin præponit: ipse in Hyrcaniam proficiscitur. Unde reversus, bellum cùm [4]Elymæorum rege gessit: quo victo, hanc quoque gentem regno adjecit; imperiúmque Parthorum à monte Caucaso, multis populis in ditionem redactis, usque ad flumen Euphratem protulit. Atque ita adversâ valetudine correptus, non minor Arsace proavo, gloriosâ senectute decedit.

INTERPRETATIO.

a *Sed virtus tanti Regis, fortunâ favente, evexit Parthos ad summam imperii potestatem.*

b *Denique Parthi* magis ac magis indies *invalescentes oppressêrunt illos fractos bellis.*

NOTÆ.

1. *In societatem ejus.*] Pax enim inter eos eà lege inita est, ut Arsaces, unà cum Antiocho, bellum gereret in Euthydemum Bactrianorum Regem, qui tamen multa post prælia pacem concessit.

2. *Drangaritanorum.*] Scribe *Drangianorum*; sed Petitus ex Græcio *Arachoterum.*

3. *Demetrii.*] Qui Euthydemi Bactrianorum Regis, de quo suprà, filius fuit.

4. *Elymæorum.*] Quos Julius Pollux inter Hyrcaniam et Bactrianam collocat; Tacitus circa Armeniam, circa Susianam Strabo. Sunt populi Persidis, non procul à Persepoli.

LIBER XLII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Mithridatis, Parthorum regis, filius et successor Phraates à militibus interficitur.*
2. *Post Artabanum Mithridates, cognomine Magnus, regnat, qui bellum infert Armeniæ; de cujus origine et primis regibus disserit Justinus.*
3. *Jasonis et Armenii Armeniæ conditoris elògia. Tigris fluvii origo.*
4. *Mithridati ejecto Orodes successit, qui parricidiis et cladibus domi et foris exagitatur.*
5. *Phraatis, filii Orodis, horrenda parricidia et varia fortuna. Augustus ab eo captivos Romanos et signa militaria repetit.*

CAPUT I.

Phraates Mithridatis filius, à militibus interficitur.

[1] POST necem Mithridatis, Parthorum regis; Phraates filius ejus rex constituitur: qui cùm inferre bellum, in ultionem tentati ab Antiocho Parthici regni, Syriæ statuisset, Scytharum motibus ad sua defendenda revocatur. Namque Scythæ in auxilium Parthorum adversùs Antiochum Syriæ regem mercede solicitati, cùm confecto jam bello supervenissent, [a] et calumniâ tardiùs lati auxilii mercede fraudarentur; dolentes tantum iis itineris frustrà emensum, [b] quum *vel stipendium pro vexatione, vel alium hostem dari sibi* poscerent, superbo responso offensi, fines Parthorum vastare cœpêrunt. Igitur Phraates, cùm adversùs eos proficisceretur, ad tutelam regni reliquit Himerum quendam, pueritiæ sibi flore conciliatum; qui tyrannicâ crudelitate, oblitus et vitæ præteritæ et vicarii officii, Babylonios, multásque alias civitates importunè vexavit. Ipse

INTERPRETATIO.

[a] *Privarentur* promissâ *mercede*, quia Parthi *querebantur quòd tardiùs* ipsis *tulissent auxilium.*

[b] *Quum peterent stipendium pro labore* tolerato in itinere, *vel alium sibi dari hostem*, Antiocho jam victo.

NOTÆ.

1. *Post necem.*] Nex vix unquam de morte naturali dicitur: Mithridatem tamen fato decessisse dixit lib. superiori.

autem Phraates exercitum Græcorum, [1] quem bello Antiochi captum superbè crudelitérque tractaverit, in bellum secum ducit: immemor prorsus, quòd hostiles eorum animos nec captivitas minuerat, et insuper injuriam indignitas exacerbaverat. Itaque cùm inclinatam Parthorum aciem vidissent, arma ad hostes transtulêre, [a] et diu cupitam captivitatis ultionem exercitûs Parthici, et ipsius Phraatis regis cruentâ cæde, exsequuti sunt.

Mithridates Magnus bellum infert Armeniæ, cujus origo describitur. A.M. 3947. Ol. 168. 2. Urb.C. 646. Ant.C. 102.

CAP. II. In hujus locum Artabanus, patruus ejus, rex substituitur. Scythæ autem contenti victoriâ, depopulatâ Parthiâ, in patriam revertuntur: sed Artabanus bello [2] Thogariis illato, in brachio vulneratus, statim decedit. Huic Mithridates filius succedit; cui res gestæ Magni cognomen dedêre: quippe claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magnâ virtute gessit; multósque populos Parthico regno addidit. Sed et cum Scythis prosperè aliquoties dimicavit, ultórque injuriæ parentum fuit. Ad postremum [3] Artoadisti Armeniorum regi bellum intulit. Sed quoniam in Armeniam transitum facimus, origo ejus paulò altiùs repetenda est. Neque enim silentio præteriri tantùm regnum fas est, cùm fines ejus post Parthiam omnium regnorum magnitudinem superent. Siquidem Armenia à Cappadociâ usque mare Caspium [4] undecies centum millia patet, sed in latitudinem millia passuum septingenta porrigitur. Condita est autem [5] ab Armenio, [6] Jasonis Thessali comite: [b] quem cùm perditum propter insignem periculosámque regno suo virtutem [7] Pelias rex cuperet, denunciatâ militiâ, in Colchos eum [8] abire jubet; [9] pellémque

A.M. 2772. A. C. 1280.

INTERPRETATIO.

[a] *Et quod diu cupiebant, vindicaverunt injurias sibi illatas in captivitate, et cæde exercitûs Parthici, et morte ipsius Regis Phraatis.*

[b] *Cùm Rex Pelias illum vellet perdere, quia metuebat suo regno ob illius virtutem et audaciam.*

NOTÆ.

1. *Quem bello Antiochi.*] Sidetes, qui, victo Tryphone, Parthis bellum intulit, eósque tribus præliis fregit; sed paulò pòst, dum ejus milites imprudentiùs vagantur, à Parthis oppressus periit.

2. *Thogariis.*] Plinius Tacnarios Scythicum genus esse testatur.

3. *Artoadisti.*] Artavasdis Armeniæ Regis meminêrunt et Strabo et Plutarch.

4. *Undecies centum millia.*] Graviter peccat Justinus, cùm plus multò quàm par sit, tribuat Armeniæ.

5. *Ab Armenio.*] Armeniorum pater fuit Us, vel Ul, Arami filius, et Semi pronepos, si Hieronymo credimus.

6. *Jasonis Thessali.*] Æsonis ex Alcimede filius fuit, quem moriens pater fratri Peliæ, cui regnum adulto Jasoni reddendum tradiderat, commendavit: sed Peliæ diffidens Alcimede, eum tradidit Chironi alendum. *Valerius Max. et Apollonius.*

7. *Pelias.*] Neptuni ex Tyro Salmonei Regis filiâ genitus, Æsonis frater. *Ovidius.*

8. *Abire jubet.*] Cùm jam adultus Jason regnum Thessaliæ repeterit, illius expeditionis suscipiendæ Pelias illi auctor fuit.

9. *Pellémque arietis memorabilem*] Phryxus

arietis memorabilem gentibus reportare: sperans interitum viri, aut ex periculis tam longæ navigationis, aut ex bello tam profundæ barbariæ. Igitur Jason divulgatâ opinione tam gloriosæ expeditionis, cùm ad eum certatim principes juventutis totius fermè Orbis concurrerent, exercitum [1] fortissimorum virorum, qui [2] *Argonautæ* cognominati sunt, comparavit: quem cùm [3] magnis rebus gestis incolumem reduxisset, rursus à [4] Peliæ filiis Thessaliâ pulsus magnâ vi cum ingenti multitudine, quæ ad famam virtutis ejus ex omnibus gentibus quotidie confluebat, [a] comite [5] Medeâ uxore, quam repudiatam, miseratione exilii rursum receperat, et [6] Medio privigno, [7] ab Ægeo rege Atheniensium genito, Colchos repetivit, [8] socerúmque Æetam regno pulsum restituit.

CAP. III. Magna deinde bella cum finitimis gessit; [b] captásque civitates partim regno soceri, ad abolendam superioris militiæ *Jasonis et Armenii elogia.*

INTERPRETATIO.

[a] *Repetiit Colchos cum Medio privigno, filio Ægei Regis Atheniensium, et cum uxore Medeâ, quam priùs repudiatam iterùm receperat, motus misericordiâ propter ipsius exilium.*

[b] *Et unam partem civitatum quas ceperat, dedit populis quos secum adduxerat: alteram adjunxit regno soceri, ut deleret memoriam injuriæ,* quam ipsi intulerat *in priori bello, cùm et abduxerat Medeam ejus filiam, et interfecerat Ægialum ejus filium.*

NOTÆ.

Athamantis et Nepheles filius, cùm sibi ab Ino novercâ metueret, conscenso aurei velleris ariete, quem vel à matre, vel à patre acceperat, Pontum eâ parte, quâ angustior, transfretavit, unà cum Helle sorore, quæ metu, dum transnatat, in fluctus demersa, Hellesponto nomen dedit. Phryxus verò, in Colchos delatus, ad Aeëtam, Regem pervenit, ubi, ariete vel Jovi vel Marti immolato, in Templo suspendit vellus aureum. Aries inter sidera locatus est.

1. *Fortissimorum virorum.*] 52 vel 56 numerantur, quorum præcipui Castor, Pollux, Hercules, Peleus, Telamon, Argus, Mopsus, Tiphys, &c.

2. *Argonautæ.*] Nomen sortiti ab eâ, quâ vecti sunt, navi; cui hoc nomen inditum est, vel ob velocitatem, vel propter architectum, vel denique quòd deferret Argivos. Quòd esset ex Dodonææ sylvæ arboribus fabricata, ideò vocalis à Poëtis fingitur.

3. *Magnis rebus gestis.*] Quo vellus aureum raperet faciliùs, Medeæ usus operâ, draconem prius sopitum occidit, ejúsque dentes commisit sulcis.

4. *A Peliæ filiis.*] Quòd Jason à Peliæ filiis Thessaliâ pulsus fuerit, unáque cum Medeâ ubique victor peragrârit Asiam; præter Justinum, qui scripserit legi neminem.

5. *Medeâ.*] Aeëtæ Colchorum Regis filiâ, Poëtarum et Tragœdiis et Fabulis notissimâ. Nonnulli tamen non veneficam fuisse volunt; sed prudentem feminam, quæ effeminatos homines ad sanitatem traduxerit, eósque in locis calidis variis exercuerit laboribus: unde locus datus fabulis.

6. *Medio privigno.*] Dum Jason amore Creüsæ flagraret, Medea ab eo repudiata nupsit Ægeo, ex quo suscepit Medium.

7. *Ægeo.*] Neptuni filius erat, Rex Atheniensium, Thesei pater, quem cùm in Cretâ periisse crederet, in mare se dedit præcipitem, quod ab ipso Ægæum dictum est. Nota omnibus fabula.

8. *Socerum.*] Aeëtes ex Persâ Oceani filiâ Solis etiam filius extitit.

injuriam, quâ et filiam ejus Medeam abduxerat, et filium [1] Ægialium interfecerat, adjunxit; partim populis, quos secum adduxerat, assignavit. Primúsque humanorum post [2] Herculem et [3] Liberum, qui reges Orientis fuisse traduntur, eam cœli plagam do-
4 Recam. muisse dicitur. Populis quibusdam [4] Frudium et Amphistratum aurigas [5] Castoris et Pollucis, duces assignavit. [6] Cum Albanis fœdus percussit: qui Herculem ex Italiâ ab Albano monte, cùm, [7] Gerygone extincto, armenta ejus per Italiam duceret, secuti dicuntur; quique, memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeii bello Mithridatico *fratres* salutavêre. Itaque Jasoni totus fermè Oriens, ut conditori, divinos honores templáque constituit: quæ Parmenio, dux Alexandri Magni, post multos annos dirui jussit, ne cujusquam nomen in Oriente venerabilius quàm Alexandri esset. Post mortem Jasonis, [8] Medius æmulus virtutis ejus, in honorem matris, Medeam urbem condidit; regnúmque ex nomine suó Medorum constituit, sub cujus majestate Orientis posteà impirium fuit. Albanis vicinæ Amazones sunt; quarum reginam Thalestrem concubitum Alexandri petiisse, multi auctores prodidêre. Armenius quoque et Thessalus, unus de numero ducum Jasonis, recollectâ multitudine, quæ amisso Jasone rege passim vagabatur, Armeniam condidit: à cujus montibus Tigris fluvius modicis primò incrementis nascitur: interjecto deinde aliquanto spatio, sub terras mergitur; atque ita post quinque et

NOTÆ.

1. *Ægialium.*] Ab omnibus ferè aliis Absyrtus dicitur.

2. *Herculem.*] Tres numerat Diodorus, sex Arnobius, et Varro duo supra quadraginta, quorum celeberrimus, licèt novissimus, Thebanus fuit, Amphitryonis, vel Jovis fictitii, ex Alcmenâ filius; cujus labores ab omnibus decantatos quis nesciat? Ejus historia ex rebus à Samsone gestis expressa est; uterque enim leonem vicit: utérque evertit columnas, hic domi, ille Hispaniæ; turpis utriúsque apud mulieres servitus, istius apud Dalilam, illius apud Omphalem, &c.

3. *Liberum.*] Hujus nominis fuêrunt etiam plurimi, *ex Diodoro;* quorum tertius cæteros rerum gestarum gloriâ superavit, qui ex Jove et Semele Thebis genitus.

4. *Frudium.*] Hoc nomine nullus fuit: sed Rhecas et Amphistratus, latronum duces à quibus, quod aurigæ Castoris et Pollucis fuissent, Heniochia nomen habuit.

5. *Castoris et Pollucis.*] Fratres gemini Lædæ ex Jove filii, qui et Tyndaridæ dicti sunt; Pollux immortalis, mortalis Castor natus est: hic enim à Tyndaro, ille à Jove genitus; sed Castore mortuo, Pollux à Jove petiit, suam ut immortalitatem cum fratre partitus, alternâ morte moreretur; quod illi concessum est.

6. *Cum Albanis.*] Alba ab Ascanio Æneæ filio condita: nunc ei adjacet Albanum urbs, quæ ex ejus ruderibus crevit, *Albano.*

7. *Geryone extincto.*] Tricorporeum finxit fabula: tres tamen fuerunt, eodem nomine, fratris, qui, cùm uterentur maximâ inter se amicitiâ, ab unâ mente regi putabantur. *Hesiod.*

8. *Medius.*] Medos tamen ex Ludo Semi filio ortos refert Chronicon Alexandrinum.

viginti millia passuum grande jam flumen [1] in regione Sophene emergit, ac sic in [2] paludes Euphratis recipitur.

CAP. IV. Igitur Mithridates rex Parthorum, post bellum Armeniæ, propter crudelitatem à senatu Parthico, regno pellitur. Frater ejus [3] Orodes, cùm regnum vacans occupâsset, Babyloniam, quò Mithridates confugerat, diu obsidet; et fame coactos, in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem, fiduciâ cognationis, ultrò se in potestatem Orodis tradit. [a] Sed Orodes, plus hostem quàm fratrem cogitans, in conspectu suo trucidari eum jussit: et post hæc bellum cum Romanis gessit, [4] Crassúmque imperatorem cum filio et omni exercitu Romano delevit. Hujus filius [5] Pacorus, missus ad persequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syriâ gestis, in Parthiam patri suspectus revocatur: quo absente, exercitus Parthorum relictus in Syriâ, [6] à Cassio quæstore Crassi, cum omnibus ducibus trucidatur. His ita gestis, non magno post tempore, Romanis inter Cæsarem Pompeiumque civile bellum oritur: [b] in quo Parthi Pompeianarum partium fuêre, et propter amicitiam cum Pompeio bello Mithridatico junctam, et propter Crassi necem, cujus filium in partibus Cæsaris esse audierant; quem ultorem patris, victore

Orodes Mithridatis successor parricidiis, et cladibus agitatur.

A.M. 4001. Ol. 181. 4. Urb. C. 700. Ant. C. 51.

INTERPRETATIO.

[a] *Sed Orodes magis cogitans* illum esse *hostem sibi, quam* suum *fratrem.*

[b] *In quo Parthi stetêrunt à partibus Pompei, propter amicitiam junctam cum Pompeio,* cùm bellum gereret *in Mithridatem.*

NOTÆ.

1. *In regione Sophene.*] Regio Armeniæ majoris, in Mesopotamiæ confinio, ubi Tigris.

2. *Paludes Euphratis.*] Fluvius Asiæ, qui ortus in Armeniâ majori, eam à minori, et Syriam Arabiámque à Mesopotamiâ separat; deinde, infra Seleuciam junctus, cum Tigri in sinum Persicum se exonerat.

3. *Orodes.*] Quem Hyrodem vocat Plutarchus; ab eo Mithridatem expulsum dicit Appianus.

4. *Crassumque imperatorem.*] Crassus, obtentâ Syriâ, spe prædæ Parthis bellum intulit; sed, secutus Arabem nescio quem, in loca æqualia vastámque planitiem cùm exercitum imprudens deduxisset, à Surenâ Parthorum duce lacessitus, et filium et multos è suis amisit; cúmque, fugentibus identidem Parthis, nulla pugnandi copia fieret, ipse Carras cum reliquo exercitu fugit; sed paulò pòst in Parthorum manus incidit, à quibus occisus est; capútque abscissum missum Regi qui aurum in oris rictum infundi jussit, *ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum cadaver auro ureretur*, inquit Florus.

5. *Pacorus.*] Regionem omnem, quæ ad Euphratem usque pertinet, recepit; fluvioque transmisso, irrupit in Syriam.

6. *A Cassio quæstore.*] C. Cassius Longinus, cùm in Syriam post cladem Crassi Carris profugisset, res prosperè gessit in Parthos.

7. *Civile bellum oritur.*] Quod nec superiorem Cæsar, nec parem Pompeius ferre posset; Pompeianis id agentibus, ut expleto tempore provinciâ Cæsar exercitúque cederet; Cæsarianis verò, ut in idem præstaret Pompeius, annitentibus.

Cæsare, futurum non dubitabant. Itaque [1]victis partibus Pompeianis, et [2]Cassio et Bruto auxilia [3]adversùs Augustum et Antonium misêre: et [4] post belli finem rursum Pacoro duce, initâ [5] cum Labieno societate, [6] Syriam et Asiam vastavêre; castráque Ventidii, qui post Cassium, absente Pacoro, [7] exercitum Parthicum fuderat, magnâ mole aggrediuntur. Sed ille, [8] simulato timore, diu continuit se, et insultare Parthos aliquantisper passus est. Ad postremum in securos lætosque partem legionum emisit: quarum impetu fusi Parthi, in diversa
A.M.4015. abiêre. [a] Pacorus cùm fugientes suos abduxisse secum legi-
Ol. 185. 2. Urb.C.714. ones Romanas putaret, castra Ventidii, veluti sine defenso-
Ant. C. 37. ribus, aggreditur. Tum [9] Ventidius, reliquâ parte legionum emissâ, universam Parthorum manum cum rege ipso Pacoro

INTERPRETATIO.

[a] *Cùm Pacorus putaret legiones Romanas abductas longiùs, dum persequuntur suos fugientes.*

NOTÆ.

1. *Victis partibus Pompeianis.*] Ter Pompeianos vicit Cæsar: semel in Thessaliâ ad Pharsalum: iterùm in Africâ, ad Thapsum prope Leptim; tertiò in Hispaniâ, ad Mundam Bœticæ oppidum. In primâ pugnâ Pompeius victus, in alterâ Scipio et Juba, in tertia Pompeii filii. Sed hæc omnibus nota.

2. *Cassio et Bruto.*] Confosso pugionibus in Curiâ Cæsare, ille Syriam, hic Macedoniam obtinuerat, quod à Reipublicæ partibus contra Antonium uterque staret.

3. *Adversus Augustum et Antonium*] Penès quos id temporis summa rerum potestas erat; quique, ut mortem Cæsaris ulciscerentur, ei Senatores proscripsêrunt plurimos, Cassiúmque et Brutum armis persecuti sunt.

4. *Post belli finem.*] De summâ rerum certatum est ad Philippos, sive Macedoniæ, sive Thessaliæ, ubi et Cassius ab Antonio, et Octavius à Bruto victus est; ut Cassius, Brutianæ ignarus victoriæ, sibi conscivit mortem; Brutúsque, commisso iterùm prælio superatus, à servo occidi se jussit.

5. *Cum Labieno.*] Filio Titi Labieni qui et in bello Gallico Legatus Cæsaris fuerat, et in prælio ad Mundam, contra ipsum Cæsarem fortiter dimicans, cecidit. Ante pugnam Philippensem ejus filium ad Orodem Cassius miserat, ut inde evocaret auxilia: sed Labienus, auditâ Cassii Brutique clade, Parthis, ut bellum Romanis inferrent, auctor extitit.

6. *Syriam et Asiam.*] Pacorus Apameâ et Antiochiâ captis, omni Ciliciâ Syriâque, præter Tyrum, potitus, in Judæâ Regem constituit Antigonum.

7. *Exercitum Parthicum.*] Labienum, dum Pacorus in Syriam properat, in fugam egit, et ad Taurum montem persecutus est.

8. *Simulato timore.*] Ventidius, equitatûs Parthici metu, in loco edito castra posuerat, quæ dum imprudentiùs aggrediuntur Parthi, ab irruentibus undique Romanis in fugam versi, Labienus in castris obsessus, et paulò post, dum noctu fugam cogitat, à Liberto captus, multa millia Parthorum cæsa, ipséque Pacorus occisus: *ex Velleio, Appiano, et Plutarcho.* Quod tamen in altero prælio contigit.

9. *Ventidius.*] Loco humili natus, quem mater bello Sociali à Pompeio Strabone capta, ante currum imperatoris triumphantis in sinu tulit. Grandior factus, victum sibi ægrè quæsivit, comparandis mulis et vehiculis magistratibus. In isto quæstu notus esse cœpit Cæsari, cum quo in Gallias profectus in illius amicitiam et in ordinem amplissimum pervenit. Cum Antonio deinde proscriptus est: sed conjunctis partibus Pontifex, deinde

interfecit: nec ullo bello Parthi unquam majus vulnus accepêrunt. Hæc cùm in Parthiâ nunciata essent, Orodes pater Pacori, qui paulò ante vastatam Syriam, occupatam Asiam a Parthis audierat, victorémque Pacorum Romanorum gloriabatur, repentè filii morte, et exercitûs clade auditâ, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum sumere, non vocem mittere, ita ut etiam mutus factus videretur. Post multos deinde dies, ubi dolor vocem laxaverat, nihil aliud quàm Pacorum vocabat: Pacorus illi videri, Pacorus audiri videbatur; cum illo loqui, cum illo consistere: interdum quasi amissum flebiliter dolebat. Post longum deinde luctum, alia solicitudo miserandum senem invadit, quem ex numero xxx filiorum in locum Pacori regem destinet. Multæ pellices, ex quibus generata tanta juventus erat, pro suis quæque solicitæ, animum senis obsidebant. Sed fatum Parthiæ fecit, in quâ jam quasi solenne est, reges parricidas habere, ut sceleratissimus omnium, et ipse Phraates nomine, rex statueretur.

Phraatis Orodis filii parricidia. Augustus signa militaria ab eo repetit.

CAP. V. Itaque statim, quasi nollet mori, [1] patrem interfecit: fratres quoque xxx trucidat: sed nec in filiis cessant parricidia. Nam cùm infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici jubet. Huic Antonius, propter auxilium adversùs se et Cæsarem latum, bellum [2] cum sexdecim validissimis legionibus intulit: sed graviter [3] multis præliis vexatus, à Parthia refugit. Quâ victoriâ insolentior Phraates redditus, [a] cùm multa crudeliter consuleret, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cùm magno tempore finitimas civitates, ad postremum

INTERPRETATIO.

[a] *Ejicitur in exilium à populo, cum crudelitatem suam in multis exhibuisset.*

NOTÆ.

Consul creatur: quod Populus Romanus tam indignè tulit, ut vulgò per vias urbis versiculi scriberentur:

Concurrite omnes Augures Aruspices:
Portentum inusitatum conflatum est recens:
Nam mulos qui fricabat, factus est Consul.

1. *Patrem interfecit.*] Laboranti intercuti morbo aconitum miscuit: quod cùm per alvum vis morbi dejecisset, ita ut Rex paulò se haberet meliùs, jacentem in lecto præfocari jussit. *Ita Appianus.*

2. *Cum sexdecim validissimis legionibus.*] Romanorum et sociorum habebat 60 millia Gallorum 10, Armeniorum 11, aliarum gentium 30: prætereà Hispanorum equitatum: quibus copiis Bactros et Indos terruit, si Appiano credimus.

3. *Multis præliis vexatus.*] Dum Præaspa Mediæ Metropolim obsidet, Statianus cum millibus decem à Parthis oppressus est: deinde, inito certamine, cùm nec victus nec victor discessisset, frustrà tentatâ pace, Armeniam repetit inglorius, dum Phraates inter viginti septem dierum inter noctu diùque, octodecim præliis eum fatigat. Antonius tamen, quòd vivus è Parthiâ rediisset, victorem prædicare se non erubuit, ut referunt *Dion*, *Plutarchus*, et *Appianus.*

Scythas precibus fatigâsset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur. Hoc absente, regem Parthi Tiridatem quendam constituerant; qui, audito adventu Scytharum, cum magnâ amicorum manu ad Cæsarem, [1] in Hispaniam bellum tunc temporis gerentem, profugit, obsidem Cæsari minimum filium Phraatis ferens, quem negligentiùs custoditum rapuerat. Quo cognito, Phraates legatos statim ad Cæsarem admittit, *servum suum Tiridatem et filium, remitti sibi postulat.* Cæsar et legatione Phraatis auditâ, et Tiridatis postulatis cognitis (nam et ipsi restitui in regnum desiderabat, [a] *juris Romanorum futuram Parthiam* affirmans *si ejus regnum muneris eorum fuisset*) *neque Tiridatem deditarum se Parthis* dixit, *neque adversùs Parthos Tiridati auxilia daturum*, Ne tamen per omnia nihil à Cæsare obtentum videretur, Phraati filium sine pretio remisit; et Tiridati, quoad manere apud Romanos vellet, opulentum sumptum præberi jussit. Post hæc [2] finito Hispaniensi bello, cùm in Syriam ad componendum
A. M. 4034. Orientis statum venisset, magnum metum Phraati incussit, ne
Ol. 190. 1. Urb. C. 733. bellum Parthiæ vellet inferre. Itaque totâ Parthiâ [3] captivi ex
Ant. C. 18. Crassiano sive Antonii exercitu recollecti, signáque cum his militaria Augusto remissa. Sed et [4] filii nepotésque Phraatis obsides Augusto dati: plúsque Cæsar magnitudine nominis sui fecit, quàm armis alius imperator facere potuisset.

INTERPRETATIO.

[a] *Dicens Parthiam Romanis aliquo modo subjectam fore, si ipsum restituissent in regnum.*

NOTÆ.

1. *In Hispaniam bellum.*] Hispania ferè tota Romanis parebat, præter Cantabros et Astures, qui etiam tum domari cùm non potuissent, Cæsar ipse eò profectus est.

2. *Finito Hispaniensi bello.*] Annis duobus, quorum primo Cantabros, altero Astures penitus devicit, non tam suâ, quàm legatorum, Agrippæ, Antistii et Furvii fortitudine: res enim, sicut Antonius, per legatos feliciùs quàm per se ipsum conficere solebat. *Cassiodorus Orosius, et Florus.*

3. *Captivi ex Crassiano.*] Qui vel in Parthiâ præ pudore remanere, vel mortem sibi inferre, quàm redire in patriam, maluerant.

4. *Filii nepotésque.*] Phraates, vocato in colloquium Titio, qui tum Syriæ præerat, quatuor filios legitimos ei tradidit obsides. *Ita Florus et Strabo.*

LIBER XLIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Romani imperii initia. Urbis origo. Primi Italiæ cultores et Reges.*
2. *Rhea Numitoris filia Remum et Romulum parit, qui mirâ quâdam ratione educati emergunt.*
3. *Roma condita, senatus constitutus, raptæ Sabinæ, vicini subacti. Phocenses Tarquinii temporibus Massiliam condunt, Liguribus invidentibus.*
4. *Varia Massiliensium fortuna, et felices successus.*
5. *Massiliensium bella, et fœdera. Eorundem benevolentia et munificentia in Romanos.*

CAPUT I.

PARTHICIS, Orientalibusque, ac totius propemodùm Orbis rebus expeditis, ad initia Romanæ urbis Trogus, velut post longam peregrinationem, domum revertitur; ingrati civis officium existimans, si cùm omnium gentium res gestas illustraverit, de solâ patriâ taceat. Breviter igitur initia Romani imperii perstringit: ut nec modum propositi operis excedat, nec utique originem Urbis, quæ est caput totius Orbis, silentio prætermittat. Italiæ cultores primi [1] Aborigines fuêre, [2] quorum rex Saturnus tantæ justitiæ fuisse traditur, [3] ut neque servierit sub illo quisquam, neque quicquam privatæ rei

Romani imperii initia. Primi Italiæ Reges.

INTERPRETATIO.

[3] *Ut illius tempore nullus fuerit servus, et nullus habuerit bona sibi propria.*

NOTÆ.

1. *Aborigines.*] Hoc est, Αὐτόχθονες. Αὐτόχθον idem Græce sonat quòd Latinè *Aborigo* et *indigena:* quod nomen huic genti inditum, quòd in regione suâ genuinâ fuerit, quasi absque origine, et veluti è terrâ nati essent. Quare Aborigines putat Stephanus populos Italiæ fuisse antiquissimos: alii tamen errones quosdam fuisse volunt, et multis è regionibus convenas iis in locis junctos, quasi ab erronibus, *Aberrigines* vel *Aborigines* dicerentur. Non desunt tamen qui malint eos, vel à Chamaseno Ægyptiorum Saturno, vel ab Oenotrio, Lycaonis Arcadiæ Regis filio, in Italiam abductos.

2. *Quorum Rex Saturnus.*] Oceani ac Tethyos filius, qui cùm ex oraculo didicisset fore, ut à filiis Regno pelleretur,

habuerit; sed omnia communia, et indivisa omnibus fuerin, veluti cunctis patrimonium esset. Ob cujus exempli memoriam cautum est ut [1] Saturnalibus, exæquato omnium jure, passim in conviviis servi cum dominis recumbant. Itaque Italia, regis nomine, *Saturnia* appellata est: et mons, in quo habitabat, *Saturnius:* in quo nunc, veluti à Jove pulso sedibus suis Saturno, [2] Capitolium est. Post hunc tertio loco regnâsse [3]Faunum ferunt, subquo [4] Evander, ab Arcadiæ urbe [5] Pallanteo, in Italiam cum mediocri turbâ popularium venit: cui Faunus et agros, et montem, quem ille posteà [6] *Palatium* appellavit, benignè assignavit. In hujus radicibus templum Lycæo, quem Græci [7] *Pana*, Romani [8] *Lupercum* appellant, constituit: ipsum Dei simulacrum nudum caprinâ pelle amictum est, quo habitu nunc Romæ [9] Lupercalibus [10] decurritur. Fauno fuit uxor nomine

NOTÆ.

ideóque Jovi strueret insidias; ab eo Cretâ ejectus, in Italiam profugit. Unde pars Italiæ, quòd ibi apud Janum latitâsset, Latium dicta est. Cùm agri colendi rationem Janum docuisset, in regni portionem ab eo receptus est; ambóque tam unanimi consensu regebant populos, ut eorum ætas aurea fuerit nuncupata.

1. *Saturnalibus.*] Saturni Feriæ mense Decembri celebrari solebant, die decimo quarto: Cecrops omnium primus, ut Macrobius probat ex Philochoro, Saturno, et Opi, tanquam frugum repertoribus statuit in Atticâ, ut patres-familias unà cum servis frugibus vescerentur. Qui festi dies dicebantur *κρόνια*, quibus nefas erat gerere bellum et punire quemquam: servos domini excipiebant conviviis; quidvis liberè loqui mancipiis licebat; pileos, libertatis signum, gestare, et calceis ingenuorum indui. Sunt tamen qui velint Saturnalia deducta ex Scenopegiis Judæorum, quæ mense Thrisri septem dierum spatio collectis frugibus celebrari mos erat: quo tempore servis simul cum liberis epulari sub tentoriis, et feriari licebat. *Ex Levitico.*

2. *Capitolium est.*] Arx Romæ munitissima in Saturnio monte, quam Tarquinius Superbus condidit, cui nomen datum ab hominis capite ibi reperto, dum fundamenta jacerentur. Mons Tarpeïus prius dictus, à Tarpeïa vestali virgine, quæ hoc in loco fuerat Sabinorum scutis obruta.

3. *Faunum.*] Pici filium, qui à Saturno genitus. A Fauno orta Poëtæ finxerunt numina rustica, quos Faunos et Sylvanos appellârunt.

4. *Evander.*] Rex Arcadiæ, Carmentis Fatidicæ filius, cùm patrem imprudens occidisset, pulsus Arcadiâ venit in Italiam, ubi conditum in monte Palatino oppidum à Pallante proavo dixit Pallanteum.

5. *Pallanteo.*] Cui nomen impositum à Pallante uno filiorum Lycaonis. *Ex Hesiodo.*

6. *Palatium.*] Mira inter Auctores hoc de nomine varietas. A Pallante Arcadiæ urbe deductum vult Livius: à Palatiâ Latini uxore Varro: Solinus, vel à Pale Pastorum deâ, vel à Pallante Evandri filio: alii denique ab Arcadibus, quòd palantes, hoc est, vagantes, illuc appulerint.

7. *Pana.*] Cujus filius Pan fuerit, incertum est: sed à Poëtis et pastorum et naturæ totius deus fingitur. In Arcadiâ, maximè verò in Lyceo et Mænalo montibus, colebatur.

8. *Lupercum.*] Sacerdotes hujus sacrificii Luperci dicti sunt.

9. *Lupercalibus.*] Alia alii de Lupercalibus tradunt Auctores. Ab Evandro ex Arcadiâ in Italiam translata volunt Dionysius, Livius, et Plutarchus. Valerius Max. instituta primùm tradit à Romulo et Remo, propter factam sibi

[1] Fatua, quæ assiduè divino spiritu impleta, velut per furorem, futura præcinebat: unde adhuc, qui inspirari solent, *fatuari* dicuntur. Ex filià Fauni et Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone, armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus [2] Latinus procreatur. Quo tenente regnum, [3] Æneas ab Ilio, [4] Trojâ à [5] Græcis expugnatâ, A.M. 2871.
[6] in Italiam venit: statímque bello exceptus, cum in aci- A.C. 1181.
em exercitum eduxisset, ad colloquium vocatus, tantam admirationem sui Latino præbuit ut et in societatem regni reciperetur, et, Laviniâ in matrimonium ei datâ, gener asscisceretur. [a] Post hæc commune utrique bellum adversus

INTERPRETATIO.

[a] *Post hæc Latinus et Æneas bellum simul gerunt contra Turnum Regem Rutulorum, propter negatas Turno nuptias cum Laviniâ*, quæ ipsi promissæ fuerant.

NOTÆ.

ab avo Numitore urbis in monte Palatino condendæ potestatem. Ovidius verò refert à Romanis ideò celebrata ob beneficium à Lupâ Romanis præstitum in educandis infantibus Romulo et Remo: Templúmque ad Ficum ruminalem ab iis extructum testatur, quòd Lupercal vocatum est. Alii tamen Lupercália à lupis arcendis dicta maluërunt, quòd celebrato in Panis honorem, qui Lycæus dictus est, hoc sacrificio, à pecoribus et stabulis lupi arcerentur. Luperci immolabant canem, vel in gratiam lupæ, à qua nutritus Romulus, vel in Panis honorem, cui canis propter greges amicus esset. Si tamen Servio credimus Luperca spelunca est sub monte Palatino, in quâ capro litabatur.

10. *Decurritur.*] Mos erat ut Luperci rem divinam nudi agerent, et per vicos urbis cursitantes, pellibus in scuticas dissectis, obvias quásque mulieres verberarent, palmas uterósque ferientes, ut fœcundæ magis redderentur.

1. *Fatua.*] Sed dicta, quòd sicut Faunus viris, ita ipsa mulieribus fata caneret. Eâ pudicitiâ fuisse fertur, ut nullum unquam virum, præter maritum, aspexerit: unde Romæ sacris bonæ Deæ (eo enim nomine Romæ colebatur) adesse viris vetitum.

2. *Latinus.*] Fauni et Maricæ Nymphæ filium facit Virgilius, Hesiodus verò Ulyssis et Circes. Rex Laurenti fuit, et Laviniæ ex Amatâ pater.

3. *Æneas.*] Anchisæ et Veneris filius, Virgilii versibus nobilitatus.

4. *Trojâ.*] A Græcis expugnatâ, cùm in Phrygiam appulisset Dardanus Jovis ex Electrâ filius, Bateam Teucri filiam uxorem duxit, urbémque sibi cognominem condidit: illi Ericthonius filius successit, pater Troïs, ex quo natus est Ilus, qui genuit Laomedontem, Priami parentem. Hæc civitas à variis Regibus varia nomina sortita est: dicta enim a Dardano Dardania, Troja à Troe, et ab Ilo Ilium.

5. *A Græcis expugnata.*] Decem annorum obsidio fuit: quæ causa belli, quis exitus, docuit vel fabula vel Historia. Urbs tandem capta anno ante primam Olympiadem 408, proditione Antenoris et Æneæ, à quibus vel Scea porta aperta Græcis, ut vult Dares; vel equus ligneus refertus milite in urbem inductus.

6. *In Italiam venit.*] Ab Agamemnone datâ copiâ Antenori et Æneæ, ut Trojæ reliquias incolerent: cùm verò Polyxenam pro felici reditu jugulandam Æneas apud se occulâsset, eum è Phrygia discedere jussit Agamemnon, ut placet Dareti: Dictys tamen Cretensis Æneam ab Antenore, quod vicinos populus in eum concitaret, expulsum memorat.

[1] Turnum [2] Rutulorum regem, propter fraudatas Laviniæ nuptias, fuit: in quo et Turnus et Latinus interierunt. Igitur cùm Æneas, jure victoriæ, utróque populo potiretur, urbem ex nomine uxoris *Lavinium* condidit. Bellum deinde [3] adversùs Mezentium regem Etruscorum gessit, in quo cùm ipse [4] occidisset, in locum ejus Ascanius filius successit; qui [5] Lavinio relicto, [6] Albam Longam condidit, quæ trecentis annis caput regni fuit.

Rhea Remum et Romulum parit. A.M.3284. Ol. 2. 3. Ant.C.768.

CAP. II. [7] Post multos deinde urbis hujus reges, ad postremum [8] Numitor et Amulius regno potiti sunt. Sed Amulius, cùm ætate priorem Numitorem oppressisset, [9] filiam ejus Rheàm in perpetuam virginitatem, ne quis vindex regni sexûs virilis ex gente Numitoris oriretur, demersit: [a] additâ injuriâ specie honoris, ut non damnata, sed sacerdos electa videretur. Igitur clausa [10] in luco Marti sacro, [11b] duos pueros, incertum stupro, an ex Marte conceptos, enixa est. [12] Quo cognito, Amulius multiplicato metu proventu duorum,

INTERPRETATIO.

a *Tegens injuriam ipsi illatam specie honoris.*

b *Peperit duos pueros, sed incertum illos conceperit ex stupro, an ex Marte.*

NOTÆ.

1. *Turnum.*] Principem inter Italos fortissimum, quem Æneæ æmulum versibus suis Virgilius celebravit.

2. *Rutulorum.*] Populi Latii, quorum Ardea caput fuit: de quibus sæpè Virgilius meminit.

3. *Adversùs Mezentium.*] Non victum à Mezentio, sed victorem Æneam describit Virgilius, veramque seriem invertit, cùm et Mezentium adfuisse Turno, eúmque, unâ cum Lauso filio, Æneæ manu cecidisse testetur.

4. *Occidisset.*] In pugnâ ad amnem Numicum. *Ex Dionysio.*

5. *Lavinio.*] Urbs olim fuit Latii, inter Ostiam et Velitras, non procul à mari sita, ab Æneâ condita.

6. *Albam Longam.*] In Latio: Alba dicta est, à sue alba quam ibi reperit Æneas: Longa verò, à longo tractu. Eam Tullus Hostilius evertit.

7. *Post multos deinde reges.*] Ab Æneâ decimus tertius numeratur, quos recensere non opus est.

8. *Numitor et Amulius,*] Procas Sylvius duos filios æquis partibus hæredes moriens instituit: tum Amulius regnum patrisque opes partitus, ex una parte regnum, in alterâ Sylvii patrimonium cum posuisset, Numitori, qui natu major erat, optionem dedit; qui cùm regno privata bona prætulisset, regnum obtinuit Amulius. *Hæc Dion. Halicarn.* qui tamen paulò pòst vi expulsum ab Amulio Numitorem testatur: quod multò magis cum aliis Historicis congruit.

9. *Filiam ejus Rheam.*] Primò Ægestum Numitoris filium, dum venatur, occidit: tum Rheam Vestæ Sacerdotem fieri jussit, cùm id sibi à Vestâ in somniis imperatum fingeret.

10. *In luco Marti sacro.*] Rheæ, dum sacrorum causâ puram aquam Martis luco petiit, stuprum in fano obtulit nescio quis; sive è Procis quidam fuit, ut volunt nonnulli; sive Amulius ipsi, omnibus faciei notis, quantùm fieri poterat, obscuratis, ut malunt alii; sive denique numen ipsum, cujus id fanum erat, se puellæ ac specie humanâ obtulerit, ut multi fabulantur.

11. *Duos pueros.*] Romulum et Remum.

12. *Quo cognito.*] Martis monitu infirmitatem causata, quò tutior esset, à sacris abstinuit. sed Amulius, rem ex rumore suspicatus, custodes parturienti dedit. *Ita Dionysius.*

pueros [1] exponi jubet; et puellam [2] vinculis onerat, ex quorum injuriâ decessit. Sed Fortuna origini Romanæ prospiciens, [3] pueros lupæ alendos obtulit: quæ, amissis catulis, distenta ubera exinanire cupiens, nutricem se infantibus præbuit. Quum sæpiùs ad parvulos, veluti ad catulos, reverteretur, rem Faustulus pastor animadvertit, subtractósque feræ, inter greges pecorum agresti vitâ [4] nutrivit. [a] Martios pueros fuisse, sive quòd in luco Martis enixi sunt, sive quòd à lupâ, quæ in tutelâ Martis est, nutriti, velut manifestis argumentis, creditum. Nomina pueris alteri *Remo*, alteri *Romulo* fuêre. Adultis inter pastores, de virtute quotidiana certamina, et vires et pernicitatem auxêre. Igitur cùm latrones à rapinâ pecorum industriè frequentérque summoverent, [5] Remus ab iisdem latronibus captus, [b] veluti ipse fecisset, quod in aliis prohibebat, regi offertur; crimini datur, quasi greges Numitoris infestare solitus esset. [c] Tunc à rege Numitori in ultionem traditur. Sed Numitor adolescentiâ juvenis permotus, et in suspicionem expositi nepotis adductus, cùm eum nunc lineamentorum filiæ similitudo, nunc ætas expositionis temporibus congruens, anxium tenerent, repentè [6] Faustulus cum Romulo supervenit: à quo, cognitâ origine puerorum, factâ conspiratione, et adolescentes in ultionem maternæ necis, et Numitor in vindictam [7] erepti regni armantur.

INTERPRETATIO.

[a] *Creditum est illos pueros aliquo modo pertinere ad Martem quasi manifestis argumentis, sive quòd nati essent loco sacro Marti, sive quòd educati à lupâ, quæ est in tutelâ Martis.*

[b] *Regi offertur quasi ipse esset latro, dum latrones persequebatur.*

[c] *Tunc traditur Numitori, ut pœnas ab eo sumeret.*

NOTÆ.

1. *Exponi jubet.*] Priùs re ad Judices ab Amulio delatâ, ab iis jussum est, ut liberi in Tiberim projicerentur, et Rhea virgis cæsa necaretur.

2. *Vinculis onerat.*] Necatam scripsit Licinius Macer, sed Livius vitam et servatam tradit precibus filii Amulii, et in carcerem conjectam, unde occiso Amulio liberata fuit.

3. *Pueros lupæ alendos obtulit.*] Cùm Tiberis imbrium copiâ latè restagnâsset, ministri Regis, cum per aquam ultrà progredi non liceret, ad Palantii montis radices, vimineum, in quo erant infantes, alveum deposuêrunt, qui, undâ se recipiente, impactus saxo effudit infantes, quibus, dum vagiuntur in luto, lupa mammas præbuit, distentis à recenti partu uberibus. *Hæc Livius et Dion*, &c.

4. *Nutrivit.*] Nutriendos dedit uxori Accæ Laurentiæ, quæ recens filium mortuum ediderat, *ex Dionysio.* Sunt tamen qui Laurentiam lupam inter pastores dictam putent: unde nata fabula ut placet Livio.

5. *Rebus ab iisdem latronibus.*] Rem aliter narrant Dionysius et Livius. Ortâ *inquit*, inter Amulii et Numitoris pastores rixâ, victa pars Numitoris ad dolos conversa, absente Romulo, Remum insidiis intercipit: eùmque de vi illatâ apud Amulium criminatur.

6. *Faustulus.*] Qui, ubi Romulum, quisnam esset illius pater, edocuit; eum, at fratrem liberaret, hortatus est.

7. *Erepti regni armantur.*] Metu etiam periculi; re enim audita Amulius, qui fratres ad se ducerent, milites miserat.

Res à Romulo gestæ Phocenses Massiliam condunt. A. M. 3320. Ol. 7. 1. Urb. C. 1. Ant. C. 750.

CAP. III. [1] Occiso Amulio, regnum Numitori restituitur, et [2] urbs Romana ab adolescentibus [3] conditur. [4] Tunc et senatus centum seniorum, qui *Patres* dicti sunt, constituitur: tunc et vicinis connubia pastorum dedignantibus, [5] virgines Sabinæ rapiuntur; [6] finitimisque populis armis subjectis, primum Italiæ, et mox Orbis imperium quæsitum. Per ea adhuc tempora regis [7] hastas pro diademate habebant, quas Græci *sceptra* dixêre. Nam et ab origine rerum, pro diis immortalibus veteres hastas [8] coluêre:

NOTÆ.

1. *Occiso Amulio.*] A juvenibus patratum id refert Livius: sed testatur Dionysius *ex Fabio Pictore*, Numitorem illis se præbuisse ducem, primòque imperii, oppressis custodibus, Amulium nullo negotio obtruncatum.

2. *Urbs Romana.*] Licèt omnes ferè Romulum hujus urbis conditorem faciant non desunt tamen qui id tribuant aliis: conditam dicit Sallustius ab Æneâ: Solinus, post captam Trojam, ab Achivis, suadente Româ captivarum nobilissimâ, à quâ nomen accepit. Hanc tamen non captivam, sed Ascanii filiam, et Æneæ neptem fuisse dicit Agathocles.

3. *Conditur.*] Numitor ut et nepotibus propriam ditionem tribueret, et Amulii fautores removeret, agros, pecuniam, arma, mancipia, aliáque ejusmodi, eis, quo novam conderent urbem, concessit; familiásque nobiles quinquaginta, faventes Amulio cum magnâ populi parte eò conferre se jussit. Sic Roma ædificari cœpta est Festis Paliliis in honorem Pales deæ pastorum; qui dies urbis natalis habitus est. Ut tamen civium cresceret numerus urbs tanquam asylum jussu Romuli omnibus aperta, quò sceleratorum ingens manus undique confluxit: unde multum roboris illi fuit additum,

4. *Tunc et senatus.*] Primùm populum in tres Tribus, singulas in Curias decem, Curias in decem Decurias tribuit; singulis singulos præfecit duces, Tribunos Tribubus, Curiis Curiones Decuriones Decuriis: deinde populum omnem duas in partes divisit; unam divitum, qui patricii dicerentur: alteram tenuiorum, qui plebeii; ut illi pauperibus patroni, isti optimatum clientes essent; illi gererent magistratus, isti agros colerent: posteà per singulas Tribus et Curias centum senes ex Patriciis legit, qui et Senatores et Patres conscripti, vel ob ætatem vel ob dignitatem dicti sunt: denique per singulas Curias ex primariis familiis electos juvenes trecentos circa se habuit, quos vocavit Celeres: quod tamen, cum Sabinis pace initâ, contigit quare pars una Ramnensium à Romulo, altera Tatiensium à Tatio Sabinorum Rege, tertia Lucerum à Lucumone Etrusco, qui contra Samnites auxilio venerat nuncupata est. *Hæc Livius.*

5. *Virgines Sabinæ rapiuntur.*] Romulus Neptuno equestri diem festum cum indixisset, quo varia cùm equorum, tum hominum certamina celebrarentur; ingens ex vicinis urbibus, sed præcipuè ex Sabinis hominum multitudo Romam confluxit; tum jubet Romulus, ut quisque juvenum intactam servet virginem, quam sibi sors obtulisset: quod cùm ita factum esset, virginibus non dissentientibus, comperto 683 puellarum numero, eis totidem cœlibes viros delegit, quibus eas ritu patrio in matrimonium dedit. *Ita Gellius, Dionysius, et Livius.*

6. *Finitimis populis.*] Ortum ex virginum raptu in vicinos bellum, ipsarum interventu eâ lege compositum est, ut Tatius et Romulus Romæ simul imperarent. Tatio sex annis pòst interfecto, solus Romulus regnavit; Fidenatibusque et Veientibus superatis ad Capreæ paludem, dum concionem haberet, repentè subortâ tempestate nusquam comparuit; à Patribus, ut multorum est opinio, discerptus anno regni 38.

7. *Hastas.*] Id Homerus passim testatur in Iliade.

8. *Coluêre.*] Chæronenses, ut refert Pausanias, sceptrum à Vulcano Jove fabri-

ob cujus religionis memoriam, adhuc deorum simulacris hastæ adduntur. [1] Temporibus [2] Tarquinii regis, ex Asia [3] Phocensium juventus, ostio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit: inde ultimos Galliæ sinus navibus profecta, [4] Massiliam inter Ligures et feras gentes Gallorum condidit: magnásque res, sive dum armis se adversùs Gallicam feritatem tuentur, sive dum ultrò lacessant, à quibus fuerant antè lacessiti, gessêrunt. [a] Namque Phocenses exiguitate ac [5] macie terræ coacti, studiosiùs mare quàm terras exercuêre: piscando, mercando, plerúmque etiam latrocinio maris, quod illis temporibus [6] gloriæ habebatur, vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere ausi, in sinum Gallicum ostio [7] Rhodani

A. M. 3520.
Ol. 61. 3.
Urb. C. 219.
Ant. C. 432.

INTERPRETATIO.

[a] *Nam Phocenses, ob sterilitatem soli in quo habitabant, maluêrunt opes quærere navigando, quàm terram colendo.*

NOTÆ.

catum, quod hastam vocabant, pro deo coluêrunt.

1. *Temporibus.*] Regum, quos omisit Justinus, res gestas non abs re erit paucis perstringere, 1. Numa Pompilius Romana sacra constituit, annum duobus auxit mensibus: clauso Jani templo, otium suis perpetuum fecit. 2. A Tullo Hostilio Alba excisa, ejusque cives Romam translati, et Metius Suffetius in diversa distractus, Tullus ipse de cœlo tactus cum familiâ periit. 3. Ab Anco Martio Latini sæpè victi, in colle Aventino collocati, munitum Janiculum, Tiberis sublicio ponte junctus, Ostiáque condita. 4. Tarquinius Priscus populos Thusciæ duodecim subegit, á quibus fasces, trabeam, curules, prætextam, et id genus alia mutuatus est; ædemque Jovis Capitolini inchoavit. 5. Servius Tullius censum primo, à se institutum quinto quoque anno fieri jussit, multísque præclarè gestis, Tarquinii et filiæ Tulliæ parricidio miserè periit. 6. Tarquinius superbus cædibus in Senatores grassatus est, Latinas ferias instituit, perfecit Templum Capitolini Jovis, tandémque, ob stuprum Lucretiæ, à filio illatum, absens, dum Ardeam obsidet, dignitate dejectus est.

2. *Tarquinii.*] Intelligit Tarquinium Priscum, quo regnante id contigit.

3. *Phocensium.*] Meliùs legeris *Phocænsium;* Phocis enim et Phocæa multùm differunt. Illa in Græciâ, cujus metropolis Delphi; hæc in Asia, prima Ioniæ civitas et deducta à Phocide colonia. Ex Herodoto refert Ammianus Marcellinus Phocæenses, quò Harpali, seu potiùs Harpagi, à Cyro Asiæ præfecti crudelitatem fugerent, Italiam petiisse, alióseque in Lucaniâ Veliam, alios id Galliâ Massiliam condidisse; sed id temporis nec Cyrus natus erat, nec Harpagus.

4. *Massiliam.*] A Phocæensibus plerique conditam scribunt; Plutarchus tamen Massaliam mercatorem nescio quem illius conditorem fuisse memorat; Eustathius verò vult illi nomen impositum ex occursu piscatoris navem religantis; μάσσειν Æolicè est *religare*, et ἅλιευς *piscator.*

5. *Macie terræ coacti.*] Phocæenses confundit cum Phocensibus; istorum enim regio sterilis erat, arida, et montium jugis oblita; illorum verò fertilis, rerúmque omnium abundans.

6. *Gloriæ habebatur.*] Furari enim, nec apud Græcos, *ex Thucydide*, nec apud Germanos, *ex Cæsare*, probro fuit.

7. *Rhodani.*] Fluvius est Galliæ Narbonensis maximus, qui ex Adulâ monte oritur, qui postquam Lemano lacu egressus est, et Viennam, Valentiam, Avenionem, et Arelatum alluit, in Mare Mediterraneum se exonerat. *The Rhone.*

amnis devenêre. Cujus loci amœnitate capti, reversi domum referentes quæ viderant, plures solicitavêre. Duces classis [1] Simos et Protis fuêre. Itaque regem [2] Segobrigiorum, Nannum nomine, in cujus finibus urbem condere gestiebant, amicitiam petentes conveniunt. Fortè eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiæ erat: [a] quam, more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere ille parabat. Itaque cùm ad nuptias invitati omnes proci essent, vocantur etiam Græci hospites ad convivium. Introducta deinde virgo, cúm juberetur à patre *aquam porrigere ei quem virum eligeret*, tunc omissis omnibus, ad Græcos conversa, aquam Proti porrigit: qui factus ex hospite gener, locum condendæ urbis à socero accepit. Condita igitur Massilia est propè ostia Rhodani amnis, in remoto sinu, veluti in angulo maris. Sed Ligures, incrementis urbis invidentes, Græcos assiduis bellis fatigabant. Qui pericula propulsando in tantum enituêrunt, ut, victis hostibus, in captis agris multas colonias constituerent.

Varia Massiliensium fortuna.

CAP. IV. [b] Ab his igitur Galli, et [3] usum vitæ cultioris, depositâ et mansuefactâ barbariâ, et agrorum cultus et urbes mœnibus cingere didicêrunt. Tunc et legibus non armis vivere, tunc et vitem putare, tunc olivam serere consuevêrunt: adeóque magnus et hominibus et rebus impositus est nitor, ut non Græcia in Galliam emigrâsse, sed Gallia in Græciam translata videretur. Mortuo rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ urbis fuerat, cùm regno filius ejus Comanus successisset, affirmat Ligur quidam, *quandóque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendámque in ipso ortu, ne mox validior ipsum obruerit.* Subnectit et hanc fabulam: *Canem aliquando partu gravidam locum à pastore precariò petiisse, in quo pareret: quo obtento, iteratò petîsse ut sibi educare eodem in loco catulos liceret:* [c] *ad postremum, adultis catulis, fultam domestico præsidio,*

INTERPRETATIO.

[a] *Quam parabat tradere,* ex *more gentis, in uxorem* illi quem ipsa *elegisset inter epulas.*

[b] *Ab illis Galli, depositâ nativâ ferocitate, didicêrunt et agere vitam magis cultam, et agros colere, et cingere urbes mœnibus.*

[c] *Denique sibi usurpâsse proprietatem loci,* postquam *magni* fuêrunt *catuli,* à quibus *defendi posset,* tanquam *à præsidio domestico.*

NOTÆ.

1. *Simos et Protis.*] Nomina mutat Athenæus: quem Justinus Protin, ille Euxenum, quem Justinus Nannum, ille Nanum: Gyptim, Bettan, sive Aritoxenam appellat. Euxeni verò filium facit Protin, à quo posteri Prociadæ dicti sunt; Plutarchus tamen Justino consentit.

2. *Segobrigiorum.*] Segobrigenses Plinius in Celtiberiâ collocat, et Segobrigam Strabo in Galliâ Narbonensi.

3. *Usum vitæ cultioris.*] Massiliensium comitas et urbanitas passim laudatur à Cicerone, Strabone, et Tacito.

proprietatem loci sibi vindicâsse. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandóque dominos regionum futuros. His incitatus rex insidias Massiliensibus extruit. Itaque solenni [1] Floraliorum die multos fortes ac strenuos hospitii jure in urbem misit; plures in sirpeis latentes, frondibúsque supertectos induci vehiculis jubet: et ipse cum exercitu in proximis montibus delitescit: ut, quum nocte à prædictis apertæ portæ forent, tempestivè ad insidias adesset; urbémque somno ac vino sepultam armis invaderet. Sed has insidias mulier quædam, regis cognata, prodidit, quæ adulterare cum Græco adolescente solita, in amplexu juvenis, miserata formam ejus, insidias aperit, *periculúmque declinare* jubet. Ille rem statim ad magistratus defert: atque ita patefactis insidiis, cuncti Ligures comprehenduntur, latentésque de sirpeis protrahuntur. Quibus omnibus interfectis, insidianti regi insidiæ tenduntur. Cæsa sunt cum ipso rege hostium septem millia. Exinde Massilienses festis diebus portas claudere, vigilias agere, stationem in muris observare, peregrinos recognoscere curæ habere, ac veluti bellum habeant, sic urbem pacis temporibus custodire. Adeò illic benè instituta, non temporum necessitate, sed rectè faciendi consuetudine, servantur.

Massiliensium bella et fœdera.

CAP. V. Post hæc magna illis cum Liguribus, magna cum Gallis, fuêre bella: quæ res et urbis gloriam auxit, et virtutem Græcorum, multiplicatâ victoriâ, celebrem inter finitimos reddidit. Carthaginiensium quoque exercitus, cùm bellum captis piscatorum navibus ortum esset, sæpè fudêrunt, pacémque victis dedêrunt: cum Hispanis amicitiam junxerunt: cum Romanis propè ab initio conditæ urbis fœdus summâ fide custodierunt, auxiliisque, in omnibus bellis, industriè socios juvêrunt. [a] Quæ res illis et virium fiduciam auxit, et pacem ab hostibus præstitit. Cùm igitur Massilia famâ rerum gestarum, et abundantiâ opum et virium gloriâ virente floreret, repentè finitimi populi ad nomen Massiliensium delendum, veluti ad commune exstinguendum incendium, concurrunt. Dux consensu omnium Catumandus Regulus eligitur, qui cum magno exercitu lectissimorum

INTERPRETATIO.

[a] *Quâ re factum est, ut magis fiderent in suis viribus* propter auxilium Romanorum *et obtinerent pacem ab hostibus.*

NOTÆ.

1. *Floraliorum die.*] Hoc festum cùm apud Græcos, tum apud Romanos, celebratum est. Nympha, Chloris nomine, si fabulæ credimus, Zephyro in matrimonio collocata, dotis loco id muneris à marito accepit, ut florum omnium potestatem haberet. Fuit etiam Romæ meretrix, quæ, cùm magnas opes, corporis quæstu, sibi comparâsset, Populum Romanum eâ lege scripsit hæredem, ut dies ejus natalis ludorum editione celebraretur: tamen, ut rei pudendæ aliqua dignitas adderetur, deam fuisse finxêrunt, cujus in honorem hos ludos omni cum lasciviâ celebrarent.

virorum urbem hostium obsideret, [a] per quietem specie torvæ mulieris, quæ se deam dicebat, exterritus, ultrò pacem Massiliensibus fecit; petitóque ut intrare illi urbem, et deos eorum adorare liceret, cùm in arcem Minervæ venisset, conspecto in porticibus simulacro deæ, quam per quietem videret, repentè exclamat, *Illam esse quæ se nocte exterruisset; illam, quæ recedere ab obsidione jussisset.* Gratulatúsque Massiliensibus, [b] quòd animadverteret eos ad curam deorum immortalium pertinere, torque aureo donatâ deâ, in perpetuum amicitiam cum Massiliensibus junxit. Partâ pace, et securitate fundatâ, revertentes à Delphis Massiliensium legati, quò missi munera Apollini tulerant, audiêrunt urbem Romanam à Gallis captam, incensámque. Quam rem domi nunciatam publico funere Massilienses prosequuti sunt: aurúmque et argentum publicum privatúmque contulerunt, ad explendum pondus Gallis, à quibus redemptam pacem cognoverant. Ob quod meritum, et [1] immunitas illis decreta, et locus spectaculorum [2] in senatu datus, et fœdus æquo jure percussum. In postremo libro, Trogus majores suos à [3] Vocontiis originem ducere; avum suum Trogum Pompeium, [4] Sertoriano bello, civitatem à Cn. Pompeio percepisse dicit: patruum Mithridatico bello turmas equitum sub eodem Pompeio duxisse, patrem quoque sub Caio Cæsare militâsse, epistolarumque et [5] legationum, simul et [6] annuli curam habuisse.

INTERPRETATIO.

[a] *Concessit pacem, terrefactus per somnum figurâ mulieris iratæ, quæ se dicebat deam.*

[b] *Quòd videret deos immortales curare eorum salutem.*

NOTÆ.

1. *Immunitas.*] A tributis et vectigalibus; multùm enim interest civitatem inter et immunitatem: unde Suetonius in Augusto: *Civitatem negavit, immunitatem obtulit.* Romani imperatores Massiliam ab omni tributo liberam semper conservârunt.

2. *In senatu datus.*] Hoc est, in Orchestrâ, seu in loco ad theatri radices scenæ proximo, ex quo spectabant Senatores. Ita Suetonius, *spectare in equite*, id est, in equestribus subselliis: Et Tertullianus, *arcte senatu et equite*, hoc est, honestioribus theatri locis.

3. *Vocontiis.*] Galliæ Narbonensis populis, quæ gens Romanis fœderata.

4. *Sertoriano bello.*] Quod Sertorius, ex Marianis partibus, contra Syllanos in Hispaniâ diu mirâ fortitudine et felicitate gessit, in convivio tandem Pompeii jussu necatus.

5. *Legationum.*] Legationes suscipere sub posterioribus principibus munus fuit Magistri officiorum.

6. *Annuli curam.*] Id muneris Agrippæ et Mecænati ab Augusto et Muciano à Vespasiano commissum. *Ex Dione.*

LIBER XLIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. *Hispaniæ nomen, situs, fertilitas, amnes, claustra, forma, salubritas.*
2. *Hispanorum mores: primus dux Viriatus.*
3. *Equarum Lusitanicarum fabula. Gallæciorum origo, divitiæ, et miranda.*
4. *Habidis, Gallæciæ et finitimorum regionum principis, historia, seu fabulosa narratio, et prudens administratio. Geryonis, qui triplex fabulis dictus, regnum.*
5. *Carthaginiensium imperium. Præclari eorundem duces violentâ morte pereunt. Hispanos domat Cæsar Augustus.*

CAPUT I.

HISPANIA sicuti Europæ terminos claudit, ita et hujus operis finis futura est. Hanc veteres [1] ab Ibero amne primùm Iberiam, postea [2] ab Hispano Hispaniam cognominaverunt. Hæc, inter Africam et Galliam posita, Oceani freto, et [3] Pyrenæis montibus clauditur. [4] Sicut minor utraque terra, ita utraque fertilior. Nam neque, ut Africa, violento sole torretur, neque, ut Gallia, assiduis ventis fatigatur; sed media inter utramque, hinc temperato calore, inde felicibus et tempestivis imbribus, in omnia frugum genera fœcunda est; adeò ut non *Hispaniæ nomen, situs, amnes, &c.*

NOTÆ.

1. *Ab Ibero.*] Nonnulli tamen ab Ibero Herculis filio, et Celti fratre nomen accepisse volunt. Iberus ex montibus Asturorum et Cantabrorum gemino fonte profluens, ubi Castellæ, Navartæ, et Aragoniæ partem attigit, inter Catalauniam et Valentiæ regnum, prope Dortusam, pelago excipitur.

2. *Ab Hispano.*] Filio Hispali, qui ab Oro Hercule post Geryonum cædem his in locis relictus, Hispalim condidit. Si tamen Plutarcho credimus, Dionysius Semele natus, hâc regione subactâ, ad res gerendas, è sociis unum, cui nomen Pan erat, reliquit, à quo hæc Provincia primùm Pania, deinde unius literæ adjectione, Spania, denique Hispania dicta est.

3. *Pyrenæis montibus.*] Qui, ab Oceano ad Mare Mediterraneum extensi, Hispaniam à Galliâ dividunt, à portu Veneris in orâ Maris Mediterranei, ad fanum Sancti Sebastiani, in litore Maris Cantabrici, diversa pro ratione locorum sortiuntur nomina.

4. *Sicut minor utraque.*] Hispania latiùs patet, quàm Gallia, quæ Regi Christianissimo paret: minùs tamen quàm ea, quæ Romanis olim subdita erat.

ipsis tantùm incolis, verùm etiam Italiæ, urbíque Romanæ cunctarum rerum abundantiam sufficiat. Hinc enim non frumenti tantùm magna copia est, verùm & vini, mellis, oleíque: nec ferri solùm materia præcipua est, sed & equorum pernices greges: nec summæ tantùm terræ laudanda bona, verùm et abstrusorum metallorum felices divitiæ. Jam lini, spartíque vis ingens: minii certè nulla [1] feracior terra. Id hâc cursus amnium non torrentes rapidíque, ut noceant, [a] sed lenes, et vineis campísque irrigui, æstuariísque Oceani affatim piscosi, pleríque etiam divites auro, quod in [2] balucibus vehunt. Uno tantùm Pyrenæi montis dorso adhæret Galliæ: reliquis partibus undique in orbem mari cingitur. Forma terræ prope quadrata, [b] nisi quòd arctantibus freti litoribus in Pyrenæum coit. Porrò Pyrenæi montis [3] spatium sexcenta millia passuum efficit. Salubritas cœli per omnem Hispaniam æqualis, quia aëris spiritus nullâ paludium gravi nebulâ inficitur. [c] Huc accedunt et marinæ auræ, undique versùs assidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terrestri spiritu, præcipua hominibus sanitas redditur.

Hispanorum mores. Primus dux Viriatus.

CAP. II. Corpora hominum ad inediam, laborémque; animi ad mortem parati. Dura omnibus et adstricta parsimonia. Bellum quàm otium malunt: si extraneus deest, domi hostem quærunt: [d] sæpè tormentis pro silentio rerum creditarum immortui; adeò illis fortior taciturnitatis cura, quàm vitæ. Celebratur etiam bello Punico servi illius patientia, qui ultus dominum inter tormenta risu exultavit, serenâque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix; inquies animus; plurimis militares equi, et arma, sanguine ipsorum cariora. Nullus in festos dies epularum apparatus. [4] Aquâ calidâ lavari, post secundum bellum Punicum, à Romanis

INTERPRETATIO.

a *Sed fluentes leviter irrigant campos et vineas, et abundant piscibus propter æstum Oceani*, qui in illos influit.

b *Nisi quòd coarctari videtur à Pyrenæo, cogentibus litoribus maris.*

c *Huc accedit ventus flans assiduè ex pelago, qui, pervadens omnem Provinciam, reddit sanitatem firmam hominibus, dum dissipat vapores ortos è terrâ.*

d *Sæpe mortui sunt in tormentis, ne vulgarent secreta, quæ ipsis credita fuerant.*

NOTÆ.

1. *Feracior terra.*] Multùm nostrâ ætate degeneravit, pars enim illius maxima sterilis est.

2. *In paludibus vehunt.*] Legendum *quod in balucibus vehunt:* baluces enim dicuntur minuta auri ramenta, et tenuis auri calculus.

3. *Spatium sexcenta millia passuum.*] Quæ sunt stadia 4800: Justino nec Strabo nec Diodorus congruit: ille enim 2400 stadia, hic 3000 à Pampelónâ ad oram usque Oceani numerat.

4. *Aqua calida.*] Sic Britannos, quò jugo patientiores redderent Romani, aquâ calidâ lavari docuêrunt. *Ex Tacito.*

didicêre. In tantâ seculorum serie nullus illis dux magnus, [1] præter Viriatum, fuit: qui [2] annis decem Romanos variâ victoriâ fatigavit, (adeò feris propiora, quàm hominibus, ingenia gerunt) quem ipsum non judicio populi electum, sed ut cavendi scientem, declinandorúmque periculorum peritum, secuti sunt. Cujus ea virtus continentiáque fuit, ut cùm [3] consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit: sed in eo habitu, quo primùm bellare cœpit, perseveraverit; ut quivis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur.

A.M. 3906. Ol. 158. 1. Urb.C.605. Ant.C.146.

CAP. III. In Lusitanis, juxta fluvium [4] Tagum, vento equas fœtus concipere multi auctores prodidêre: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, et gregum multitudine natæ sunt: qui tanti in [5] Gallæciâ et Lusitaniâ, [6] ac tam pernices visuntur, ut non immeritò vento ipso concepti videantur. Gallæci autem Græcam sibi originem asserunt. Siquidem post finem Trojani belli, [7] Teucrum morte [8] Ajacis fratris invisum patri [9] Telamoni, cùm non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, atque ibi urbem nomine antiquæ patriæ [10] Salamina condidisse. Inde acceptâ opinione paternæ mortis, patriam repetîsse. Sed quùm ab Eurysace, Ajacis filio, accessu prohiberetur, Hispaniæ litoribus appulsum, loca, ubi nunc est [11] Carthago

Equarum Lusitanicarum fabula. Gallæciorum origo.

A.M. 3875. A.C. 1177.

NOTÆ.

1. *Præter Viriatum.*] Natione Lusitanus fuit, loco natus humili, et pascendis gregibus puer operam dederat; et rei militaris peritus, cujus rudimenta in publicis itineribus obsidendis cum latronum manu posuerat: unde multis ad eum confluentibus, et milites in signa turmásque distribuit, et Romanos, justo prope exercitu, aggressus est.

2. *Annis decem.*] Quatuordecim habent Florus, Orosius, et alii.

3. *Consulares exercitus.*] Vettilium, Plaucium, Claudium, Nigidium, Prætores vicit. à Quinto Fabio Æmiliano, Scipionis fratre, victus est; cum Metello, vario Marte pugnavit; à suis tandem in strato dormiens noctu, Servilii jussu, oppressus est.

4. *Tagum.*] Fluvius Hispaniæ celeberrimus, qui ortus in Castella novâ, non procul ab Arragoniâ, Toletum in Castellâ novâ, Ulyssiponem in Lusitaniâ præterlabitur, et occiduo miscetur Oceano.

5. *Gallæcia.*] Pars est Hispaniæ maxima in Occasum extenta: terminos habet ex unâ parte Oceanum Atlanticum: ex aliâ Portugalliam, Asturias et Regnum Legionis.

6. *Lusitania.*] Quæ Durio flumine à Tarraconensi Provinciâ, Anâ fluvio à Bœtica discreta erat id temporis, et ab Oceano ad Castellam novam pertinebat.

7. *Teucrum.*] Qui è bello Trojano rediens, ideò Salamine fuerat expulsus, quòd Ajacis ab Ulysse insidiis circumventi mortem non ultus fuisset.

8. *Ajacis.*] Græcorum, uno excepto Achille, fortissimus fuit, qui in furorem versus, præ nimio dolore, quòd Achillis arma non retulisset, se gladio transfodit.

9. *Telamoni.*] Æaci filius erat, Rex Salaminis, unus ex Argonautis, ab Hercule, quòd primus Trojæ muros conscendisset, donatus Hesione, ex quâ natus est Teucer.

10. *Salaminam condidisse.*] Coronia primùm dicta est, *ex Eusebio*; deinde Constantia, *ex Stephano*; nunc *Famagosta*.

11. *Carthago nova.*] Quæ in Hispaniâ Tarraconensi ad oram maris.

nova, occupâsse: inde [1] Gallæciam transîsse: et positis sedibus genti nomen dedisse. Gallæciæ autem portio [2] Amphilochi dicuntur. Regio cùm æris ac plumbi uberrima, tum et minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditissima, adeò etiam aratro frequenter glebas aureas exscindant. In hujus gentis finibus sacer mons est, quem ferro violari nefas habetur: [a] sed, si quando fulgure terra proscissa est, quae in his locis assidua res est, detectum aurum, velut Dei munus colligere permittitur. Feminæ res domesticas, agrorúmque culturas, administrant: ipsi armis, et rapinis serviunt. Praecipua his quidem ferri materia, sed aqua ipso ferro violentior: quippe temperamento ejus, ferrum acrius redditur: nec ullum apud eos telum probatur, quod non aut [3] Bilbili fluvio, aut [4] Chalybe tingatur. Unde etiam *Chalybes* fluvii hujus finitimi appellati; ferróque cæteris præstare dicuntur.

Habidis et Geryonis historia.

CAP. IV. Saltus verò [5] Tartesiorum in quibus [6] Titanas bellum adversùs deos gessisse proditur, incoluere [7] Cynetes: quorum rex vetustissimus Gargoris, mellis colligendi usum primus invenit. Huic cùm ex filiæ stupro * nepos provenisset, pudore flagitii, variis generibus mortis extingui parvulum voluit: sed per omnes casus fortunâ quâdam servatus ad postremum ad regnum tot periculorum miseratione pervenit. Primùm omnium cùm eum exponi jussisset, et post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inventus est vario ferarum lacte nutri-

* Incestu, *ex MSS. Græv.*

INTERPRETATIO.

a *Sed si fulgur cadens in terram eam scindat, quod sæpè accidit, permittitur colligere aurum detectum, quasi esset Dei munus.*

NOTÆ.

1. *Gallæciam transîsse.*] Prope litus urbem Hellenem construxit, ubi nunc Pontevedra visitur.

2. *Amphilochi.*] Urbem etiam condidit, quem de socii nomine dixit Amphilochiam; Romani verò Aquas Solidas: ad Minium fluvium sita fuit, in Hispaniâ Tarraconensi.

3. *Bilbili fluvio.*] Hispaniæ Tarraconensis fluvius, qui in Salonem influit, ferri temperaturæ aptissimus, Unde Martialis:

Videbis altam, Liciniane, Bilbilim,
Equis et armis nobilem.

Fuit etiam Bilbilis civitas ibi condita, quâ Bilbilis fluvius in Salonem labitur.

4. *Chalybe.*] Fluvius etiam Hispaniæ, ferro temperando idoneus.

5. *Tartesiorum.*] Cœlo salubri maximâque aëris temperie eos frui testatur Cicero: unde longævi dicti sunt ex Strabone: populi Hispaniæ Bœticæ, secundum maris litus, ad fretum Gaditanum.

6. *Titanas.*] Filios Titanis, qui Saturni frater natu major, ad quem licèt Regnum pertineret, illud tamen Saturno, cui mater Vesta, sorórque, paulò plùs favebant, eâ lege cessit, ne quam sobolem masculam Saturnus educaret: quare cùm audiisset servatum Opis dolo Jovem cum fratribus, bellum Saturno indixit, eúmque detinuit in carcere, donec eum liberavit Jupiter, victis Titanibus.

7. *Cynetes.*] Cynetes meliùs dixeris, Curetes enim fuerunt populi Cretæ et Ætoliæ: Cures verò fuit urbs Sabinorum, Numæ Pompilii patria.

tus. [a] Deinde relatum domum, tramite angusto, per quem armenta commeare consueverant, projici jubet: crudelis prorsus qui proculcari nepotem, quàm simplici morte interfici maluit. Ibi quoque cùm inviolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primò jejunis, et multorum dierum abstinentiâ cruciatis, mox etiam suibus objecit. Itaque cùm non solùm non noceretur, verùm etiam quarundam uberibus aleretur; ad ultimum in Oceanum abjici jussit. [b] Tum planè manifesto quodam numine inter furentes æstus, et reciprocantes undas, velut nave, non fluctu, veheretur, leni salo in litore exponitur: nec multò pòst cerva affuit, quæ ubera parvulo offerret. Inde denique conversatione nutricis eximia puero pernicitas fuit; intérque cervorum greges diù montes saltúsque haud inferior velocitate peragravit. Ad postremum laqueo captus, regi dono datus est. Tunc et lineamentorum similitudine, et notis corporis, quæ inustæ parvulo fuerant, nepos agnitus. Admiratione deinde tot casuum, periculorúmque, ab eodem successor regni destinatur. Nomen illi impositum *Habidis*, qui ut regnum accepit, tantæ magnitudinis fuit, ut non frustrà deorum majestate tot periculis ereptus videretur: quippe barbarum populum legibus junxit; et boves primus aratro domari, [c] frumentáque sulco quærere docuit; et ex agresti cibo mitiora vesci, odio eorum quæ ipse passus fuerat, homines coëgit. Hujus casus fabulosi viderentur, nisi et Romanorum conditores lupâ nutriti, et Cyrus rex Persarum cane alitus proderetur. Ab hoc et ministeria servilia populo interdicta, et plebs in septem urbes divisa. Mortuo Habide, regnum per multa secula à successoribus ejus retentum est. In aliâ parte Hispaniæ, et quæ ex insulis constat, regnum [1] penes Geryonem fuit. [d] In hâc tanta pabuli lætitia est, ut nisi abstinentiâ interpellata sagina fuerit, pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis, quæ illis temporibus solæ opes habebantur, tantæ famæ fuêre, [2] ut Herculem ex Asiâ prædæ magnitudine illexerint. Porrò Geryonem

A.M. 2832.
A.C. 1120.

INTERPRETATIO.

[a] *Postquam domum relatus est, jubet eum projici in tramite angusto; per quem armenta solebant transire.*

[b] *Tum* apparuit *manifestè, quòd illum dii defenderent. Nam quasi veheretur, non fluctu sed nave, inter æstus furentes et undam agitatam, exponitur in molli salo litoris.*

[c] *Docuit colligere frumenta terram colendo; odio habens ea quæ passus fuerat, coëgit homines manducare cibos mitiores, non agrestes,* ut solebant.

[d] *In hâc parte tanta copia est pabuli, ut pecora pereant, nimiâ pinguedine,* nisi caveatur, *ne* nimiùm *saginentur, ea removendo interdum* à pabulo.

NOTÆ.

1. *Penes Geryonem.*] Non eodem, quo Habis tempore, sed multò antè regnavit Geryon.

2. *Ut Herculem ex Asiâ.*] Geryonis historia multis infecta fabulis explicari commodè sic poterit. Cùm in Hispaniam Geryon appulisset, primùm incolas ingenio rudes, et per agros, ferarum more,

ipsum [1] non triplicis naturæ, ut fabulis proditur, fuisse ferunt; sed tres fratres tantæ concordiæ exitisse, ut uno animo omnes regi viderentur: nec bellum Herculi suâ sponte intulisse; sed cùm armenta sua rapi vidissent, amissa bello repetisse.

Carthaginiensium imperium. Eorum duces violentâ morte pereunt. Augustus Hispanos domat.

Cap. V. Post regna deinde Hispaniæ, primi Carthaginienses imperium provinciæ occupavêre. Nam cùm [a] Gaditani à Tyro, unde et Carthaginiensibus origo est, sacra Herculis, per quietem jussi, in Hispaniam transtulissent, urbémque ibi condidissent, [a] invidentibus incrementis novæ urbis finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello lacessentibus, auxilium consanguineis Carthaginienses misêre. Ibi felici expeditione et Gaditanos ab injuriâ [3] vindicavêrunt, et majorem partem provinciæ imperio suo adjecêrunt. Posteà quoque hortantibus primæ expeditionis auspiciis, [4] Hamilcarem imperatorem cum magnâ manu ad occupandam provinciam misêre: qui magnis rebus gestis, dum fortunam [5] inconsultiùs sequitur, in insidias deductus, occiditur. In hujus locum gener ipsius Hasdrubal

INTERPRETATIO.

[a] *Dum finitimi Hispaniæ populi conantur impedire incrementa novæ urbis, et ideò bellum gerunt in Gaditanos, Carthaginienses misêrunt auxilium consanguineis.*

NOTÆ.

dissipatos legibus devinxit, tum omnium primus hâc in regione occupavit tyrannidem. Florebat id temporis maximè Osiris, primus rex Ægypti, *ex Diodoro:* qui Dionysius Ægyptius dictus est. Ille, domito terrarum orbe, venit in Hispaniam, prælióque cum Geryone commisso ad fretum Gaditanum, Geryonem occidit. Deinde Geryonis filii aucti opibus, per Typhonem Osiris fratrem, corruptum muneribus, Osirim occidi curârunt; quare Orus, et ipse Hercules Lybius nuncupatus, cædem paternam morte Typhonis ultus, peragrato terrarum orbe in Geryones movit; qui cùm se locis munitis tenerent, Orus, ut innoxio sanguini parceretur, cum singulis separatim congressus, omnes occidit.

1. *Non triplicis naturæ.*] Vult Servius Geryonem dictum trimembrem, quia tribus præfuit insulis, quæ Hispaniæ adjacent; Balearicis majori, minorique, et Ebusæ.

2. *Gaditani.*] Paulò post Carthaginem conditam, Phœnices, qui jam sæpiùs, mercium causâ, in Hispaniam venerant, insulam Gades occupârunt; quò verò faciliùs in continentem ipsis transmittere liceret, admonitos se finxerunt in somniis, ut Herculis sacra transferrent in Hispaniam: quare condendi Templi obtentâ facultate, oppidulum, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, construxêrunt: quò cùm ingens hominum multitudo allecta, cæremoniarum apparatu, commigraret, ad urbis magnitudinem excrevit. *Ita Strabo.*

3. *Vindicavêrunt.*] Jam Balearicas insulas, et Ebusam, Maherbel eorum imperator subegerat.

4. *Hamilcarem.*] Cujus virtute finis bello Lybico impositus, sæpiúsque cum Romanis feliciter dimicatum est; cognomen illi Barca fuit.

5. *Inconsultius sequitur.*] Alii aliter ejus mortem referunt. In media hostium acie fortiter dimicans occubuit, *ex Orosio*, dum Helicem urbem obsidet. Ab Orissone Rege, qui suppetias illi ferre simulabat, in fugam versus periit in flumine, *ex Diodoro.* Equis ob currus facibus plenos perterrefactis, in pugna cecidit, *ex Zonarâ.*

mittitur: qui & ipse [1] à servo Hispani cujusdam, ulciscente domini injustam necem, interfectus. [2] Major utroque Annibal imperator, Hamilcaris filius, succedit. Siquidem utriusque res gestas supergressus, universam Hispaniam domuit: inde Romanis illato bello, Italiam per annos sexdecim [3] variis cladibus fatigavit: cùm intereà Romani missis in Hispaniam [4] Scipionibus primò Pœnos provinciâ expulêrunt: posteà cùm ipsis Hispani gravia bella gessêrunt. Nec priùs, perdomitâ provinciâ, jugum Hispani accipere potuêrunt, quàm [5] Cæsar Augustus, perdomito Orbe, victricia ad eos arma transtulit, populúmque barbarum ac ferum, legibus ad cultiorem vitæ usum traductum, in formam provinciæ redegit.

NOTÆ.

1. *A servo.*] Multis rebus præclarè gestis, à Gallo quodam in hospitio noctu necatus est, ut habent Polybius et Livius. Alii tamen ab Hispano occisum volunt, qui, domini mortem ulturus, Asdrubalem sacris operantem ad aras obtruncavit: comprehensus deinde haud alio, quàm si evasisset, vultu fuit: tormentis quoque dum laceraretur, eo fuit Oris habitu, ut ridentis speciem præberet. *Ita Livius.*

2. *Major utroque.*] Subactâ intra flumen Iberum Hispaniâ totâ et captâ Sagunto amicâ Romanorum civitate, bello Punico secundo initium dedit.

3. *Variis cladibus.*] Consules plurimos vicit, P. Cornelium ad Ticinum, Sempronium ad Trebiam, C. Flaminium ad Thrasymenum lacum, ad Cannas denique Terentium Varronem et Paulum, donec Fabius Maximus cunctando rem, utcunque restituit.

4. *Scipionibus.*] Cneo et Publio, quos duo belli Fulmina vocant Auctores, à quibus ad Illiturgum Asdrubal, Mago, et Amilcar victi, cæsáque uno die Carthaginiensium sexcenta millia; deinde Hanno ad Indibile superatus, iterùm Mago, et Asdrubal, primùm ad Illiturgum, tum ad Mundam, denique ad Auringem, fugati: sed tandem Publius Scipio à Magone, Asdrubale et Masinissâ ad Indibile victus, et occisus est; et paulò pòst Cneus, auditâ fratris morte, et ipse victus, in prælio cecidit. At Publius Cornelius Scipio, Cnei filius, captâ novâ Carthagine, et Asdrubale devicto, in Africam, Hispaniâ subactâ, bellum transportavit.

5. *Cæsar Augustus.*] De bello ab Augusto Cæsare in Hispaniâ gesto suprà meminimus.

FINIS.

INDEX

POENE

OMNIUM VERBORUM,

QUÆ IN JUSTINO LEGUNTUR.

Prior Numerus paginam, alter verò, vel alii sequentes, paginæ lineam vel lineas (aut circiter) significant.

E.

F

O.

Q.

FINIS.

Excudebat C. STEWART.